

*Academia de Științe
a Moldovei*

IEFS

*Institutul de Economie,
Finanțe și Statistică*

*Ministerul Economiei
al Republicii Moldova*

**ANALELE
INSTITUTULUI DE ECONOMIE,
FINANȚE ȘI STATISTICĂ
EDIȚIA a III-a**

ISSN 1857-3630

ISBN 978-9975-4326-6-5

Chișinău, 2013

*Academia de Științe
a Moldovei*

*Institutul de Economie,
Finanțe și Statistică*

*Ministerul Economiei
al Republicii Moldova*

ANALELE

Institutului de Economie, Finanțe și Statistică

EDIȚIA a III-a

ISSN 1857-3630
ISBN 978-9975-4326-6-5

Chișinău, 2013

EDIȚIA A III-a, 2013

CZU 33+316(082)=135.1=161.1

I-57

*Analele Institutului de Economie, Finanțe și Statistică –
publicație recomandată pentru editare de către Consiliul Științific al IEFS,
proces-verbal nr. 4 din 28.06.2013.*

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef:

Alexandru STRATAN, doctor habilitat, conferențiar universitar (IEFS)

Redactor-șef adjunct:

Gheorghe ILIADI, doctor habilitat, profesor cercetător (IEFS)

Redactor științific:

Tudor BAJURA, doctor habilitat, conferențiar universitar (IEFS)

Membrii:

Valeriu DOGA, doctor habilitat, profesor universitar (IEFS)

Vadim MACARI, doctor, conferențiar cercetător (IEFS)

Victor MOROZ, doctor, conferențiar cercetător (IEFS)

Tatiana MANOLE, doctor habilitat, profesor universitar (IEFS)

Anatolii ROJCO, doctor, conferențiar cercetător (IEFS)

Angela TIMUȘ, doctor, conferențiar cercetător (IEFS)

Galina SAVELIEVA, doctor (IEFS)

RECENZENȚI ȘTIINȚIFICI:

Galina ULIAN, doctor habilitat, profesor universitar (USM)

Alexandru GRIBINCEA, doctor habilitat, profesor universitar (ULIM)

Victor MOCANU, doctor, conferențiar universitar (AȘM)

REDACTORI LITERARI:

Redactor-șef: **Iulita BÎRCĂ**

Redactor tehnic: **Tatiana PARVAN, Nadejda TÎMBUR**

Machetare computerizată: **Andrian SCLIFOS**

Designer copertă: **Alexandru SANDULESCU**

Analele IEFS constituie o publicație științifică anuală, elaborată în baza rezultatelor investigațiilor Institutului din domeniile: economie, finanțe, statistică și sociologie. Publicația este recomandată tuturor celor interesați de problemele socio-economice și financiare actuale, inclusiv: doctoranzilor, studenților la specialitățile sus-numite, specialiștilor din domeniile respective etc.

© Institutul de Economie, Finanțe și Statistică, 2013

Adresa redacției: Complexul Editorial, IEFS, MD-2064,
or. Chișinău, str. Ion Creangă, 45. **tel.:** +373-22-50-11-30, **fax.:** +373-22-50-74-37-94
web: www.iefs.md/complexul-editorial/; **e-mail:** bircaulita@mail.ru

CUPRINS

ECONOMIE

ALEXANDRU STRATAN Corelarea politicilor agroalimentare cu politica economică a țării: aspect metodologic.....	7
SEBASTIAN DOBOȘ Dezvoltarea rurală din perspectiva cercetărilor de istoriografie agrară.....	15
VADIM MACARI Tratări ale esenței, conținutului și căilor de asigurare și sporire a competitivității economice.....	22
ВИТАЛИЙ ЛЕОНИДОВИЧ КОВАЛЕНКО, АНАТОЛИЙ ГРИГОРЬЕВИЧ МАЗУР Научная методология обоснования и осуществления интеграционных процессов в аграрной экономике.....	26
GHEORGHE ILIADI, SVETLANA DODON Evoluția strategiilor alternative ale politicii monetar-creditate orientate spre stabilizarea inflației.....	31
TUDOR BAJURA, SVETLANA GANDACOVA Piața funciară a Republicii Moldova ca obiectul investițiilor autohtone și a celor străine.....	36
NATALIA PERCINSCHI, LIDIA MAIER Aspecte ale cooperării interstatale a Republicii Moldova cu statele-membre ale CSI în domeniul inovării.....	40
ВЛАДИМИР ШИРМА Проблемы инновационного развития растениеводства в Украине.....	45
МИХАИЛ ПОЙСИК Опережающее падение валовой добавленной стоимости в промышленности и сельском хозяйстве.....	48
КРИВОШЕЯ-ГУНЬКО ИННА АЛЕКСЕЕВНА Организационно-экономические основы использования ресурсного потенциала при выращивании зерновых культур сельскохозяйственными предприятиями киевской области.....	51
НАТАЛЬЯ ГУСЛИКОВА Некоторые аспекты определения эффективности использования инноваций.....	55
TATIANA IAȚIȘIN Experiența Uniunii Europene privind reforma sectorului vitivinicol.....	60
ANATOL IGNAT Rolul instituțiilor în dezvoltarea sectorului de producție a laptelui.....	65
ION VASI LAȘCU, TATIANA GRAUR Porumbul – cultura principală a agriculturii din Republica Moldova.....	68
NATALIA VINOGRADOVA Formele parteneriatului social în cadrul dialogului social în Republica Moldova.....	71
TATIANA TOFAN Componentele și principiile de realizare a controlului intern în instituțiile publice.....	74
НАТАЛЬЯ ДОБРЯНСКАЯ, ВАСИЛИЙ ПОПОВИЧ Диверсификация видов деятельности в аграрном секторе экономики.....	78

TUDOR BAJURA, VASILE MLADINOI, MARIA PÎNTEA, MIHAIL PROCUDIN Costul normat al producției de fructe în diferite categorii de gospodării.....	80
VLADIMIR CUCIREVII Politici de stabilizare macroeconomică în Republica Moldova.....	84
DANIELA DUCA Abordări privind inovațiile, procesul și managementul inovațional în literatura de specialitate.....	86
CHIRIL GABURICI Piața telecomunicațiilor din Republica Moldova: dinamica dezvoltării, probleme, perspective.....	93
FINANȚE	
TATIANA MANOLE Finanțarea protecției sociale în Republica Moldova: probleme și oportunități.....	100
ТАТЬЯНА ПЕТРОВА, РОДИКА ПЕРЧУН Определение внешних и внутренних угроз финансовой безопасности Республики Молдова.....	104
CORINA GRIBINCEA Competitivitatea industriei alimentare prin prisma logisticii transporturilor.....	109
EUGENIA LUCAȘENCO Aspecte teoretice ale procesului de modernizare și istoricul dezvoltării sistemelor agricole.....	116
ION MOROZNIUC Bugetul de Stat ca component de bază al finanțelor publice.....	122
RODICA PERCIUN, VIORICA POPA Presiunea fiscală – un element esențial în asigurarea stabilității financiare a statului.....	125
NELLI RODIONOVA Identificarea unor riscuri în domeniul finanțelor publice cu impact asupra stabilității financiare a Moldovei.....	133
POLITICI SOCIALE. DEMOGRAFIE	
АЛЕКСАНДР СТРАТАН, ГАЛИНА САВЕЛЬЕВА, ВЕРА КОТЕЛЬНИК, СВЕТЛАНА ЗАХАРОВ Трудовая миграция: проблемы и реалии.....	138
АНАТОЛИЙ РОЖКО, ЗОЯ СТРЕМЕНОВСКАЯ Сравнительный анализ уровней относительной бедности в странах ЕС и Республике Молдова.....	146
ТАТЬЯНА КОЛЕСНИКОВА Атипичные формы занятости на мировом рынке труда.....	151
VALENTINA VINOGRADOVA Dependența sărăciei de tipul gospodăriilor casnice în Republica Moldova și țările Uniunii Europene.....	154
ELEONORA CIOBANU Impactul sărăciei asupra stării de sănătate a populației.....	158
ЛЮБОВЬ ХРИСТИУК Сравнительная оценка жилищных условий населения стран ЕС и Республики Молдова.....	162
OLGA GAGAUZ Evoluția familiei în Republica Moldova din perspectiva celei de-a doua tranziții demografice.....	166

АННА КИВАЧУК Динамика численности и структуры населения Приднестровья.....	173
ALIC BÎRCĂ Abordarea comparativă a diferitor sisteme de recompensare a personalului la nivelul organizațiilor.....	179
GALINA SAVELIEVA, RAISA TARAGAN, ANA TOMCEAC Experiența internațională în domeniul promovării politicilor de ocupare a forței de muncă în contextul îmbătrînirii demografice.....	186
МАРИНА ПИЩЕНКО Трудовая структура населения Республики Молдова: социально-демографический анализ.....	192
АНАТОЛИЙ РОЖКО, ЗОЯ СТРЕМЕНОВСКАЯ Оценка основных параметров относительной бедности населения Республики Молдова.....	197
LARISA PANTEA Fenomenul discriminării de gen pe piața muncii din Republica Moldova.....	202
STATISTICĂ ȘI ECONOMETRIE	
IRINA CRISTIAN Caracteristicile eficienței economice – abordări din punctul de vedere economico-statistic.....	207
VITALIE MOTELICĂ Metode statistice de calculare a inflației de bază pentru Republica Moldova.....	211
Unele proprietăți statistice și factori spre considerare în modelarea econometrică a inflației în Republica Moldova.....	214
Estimarea prin metode statistice și econometrice a gradului de persistență a inflației în Republica Moldova.....	217
SIMION MIJA Statistical analysis of monetary policy effects on households and firms in Republic of Moldova.....	220
DORIN SLOBOZIAN, MIHAI UNGUREANU Money power in predicting inflation the case of the Republic of Moldova.....	226
DMITRI MOROȘAN Factorii care influențează evoluția prețului la carburanți. Unele aspecte ce vor facilita procesul de creare a unui model econometric de prognoză a IPC al carburanților.....	234
ALEXANDRU CRASOVSCI Statistical analysis of the business cycles. Nominal and Real Aspects.....	237

ECONOMIE

CORELAREA POLITICILOR AGROALIMENTARE CU POLITICA ECONOMICĂ A ȚĂRII: ASPECT METODOLOGIC

*ALEXANDRU STRATAN, dr.hab.,
Institutul de Economie, Finanțe și Statistică*

In the Republic of Moldova, with a market economy and a partially developed agriculture, agricultural policy objectives aim at: ensuring food security according to national consumption patterns, ensuring equitable income of the agricultural population, increasing food trade competitiveness on domestic and international markets. Thus, the article addresses the issue of linking the country's agricultural policy with the overall economic policy. Conditions and agricultural traditions in Moldova can serve as a basis for overcoming the problems of farmers.

Cuvinte cheie: *agricultură, cerere, ofertă, investiții străine directe, politică economică, politici agroalimentare.*

Clasificare JEL: *E2, E6, Q0*

Introducere. De regulă, investițiile străine directe (ISD) sunt oferite din interesele economice ale investitorului din exterior care nu coincid întotdeauna cu interesele economice ale Republicii Moldova (RM). Investitorul din exterior își calculează profitul pornind de la o remunerare a muncii sub nivelul din țara sa, din țările din regiune. Republica Moldova, acceptând orice ISD, în principiu nu-și soluționează problemele economice naționale, nu-și sporește CEREREA din cauza remunerării reduse a muncii. Mult mai inadmisibile ISD sunt cele direcționate spre prestările de servicii: construcția rețelelor hoteliere, a unor cazinouri (numite joc de șah, prestări servicii comunale, electrice, termice etc. ISD în ramura serviciilor sunt echivalente cu importul serviciilor; numărul redus de angajați în funcționare, de exemplu, a serviciilor hoteliere, nu justifică și nu poate fi pus la baza unei decizii de a accepta aceste ISD [3, p.36]. Important este a analiza dinamica aplicării investițiilor în sectorul agroalimentar ca o parte importantă în procesul investițional al țării [2, p.164; 6, p.99].

Conținutul de bază. Republica Moldova se confruntă cu probleme economice, sociale fără precedent în timp și în spațiu. Problemele economice ale țării pot fi soluționate numai în baza unui concept, bine argumentat, de funcționare a economiei; în baza anumitelor principii, postulate, axiome: ce se poate?; ce nu se poate?; ce, cum, când, pentru cine de făcut, de produs? Economia Republicii Moldova, cu complexitatea sa de probleme și posibilități, trebuie să-și elaboreze un șir de politici economice în cadrul ramural, teritorial, care pe parcursul timpului au posibilități să evolueze. Pentru a crea o agricultură modernă este necesar de a majora volumul de investiții, îndeosebi pentru procurarea tehnicii agricole [1, p.491]. Este știut, că economia oricărei țări se bazează, în primul rând, pe industrie. Industria este ramura de bază, care o poate subvenționa pe cea agricolă. Republica Moldova are o industrie subdezvoltată și, deci, subvenționarea agriculturii din contul industriei este imposibilă. În Germania, de exemplu, Produsul Intern Brut (PIB) industrial depășește PIB agricol de mai mult de 18 ori. Situația este similară și în restul țărilor industrial puternic dezvoltate.

Un rol semnificativ în alocarea investițiilor în sectorul agroalimentar îl joacă și investitorii care sunt disponibili să atribuie surse financiare sub diferite forme, care să fie acceptabile pentru țară [2, p.166]. În această situație, Republica Moldova, prin atragerea ISD la discreția intereselor economice ale investitorului străin, nu poate soluționa problema, dar și mai mult o poate agrava. ISD trebuie acceptate de către RM numai în cadrul sistemului de politici economice ale țării, în profilul problemelor ramurale, municipale, raionale, regionale.

Succesul industrial în dezvoltarea economică a Republicii Moldova depinde în exclusivitate de succesul țării în dezvoltarea agriculturii, industriei agroalimentare și a celei ușoare. Cererea de produse ale acestor ramuri în raport cu venitul, conform calculelor noastre, are o elasticitate, după modul, mai mică decât unu. În baza calculelor s-ar putea concluziona: veniturile populației sunt suficient de mari, iar consumatorul pune accent pe procurarea mărfurilor durabile; sau, veniturile populației sunt infime și consumatorul pune accent pe gospodăria sa naturală, nimic nu cumpără, se autoaprovizionează.

Progresele finale agricole, agroalimentare, cu o elasticitate redusă în raport cu prețul pot contribui la dezvoltarea Republicii Moldova numai dacă: guvernul va elabora și se va conduce de o politică economică protecționistă; consumatorul de produse agroalimentare va fi taxat prin accize necesare pentru subvenționarea producătorului autohton; ISD vor fi acceptate numai dacă majoritatea produselor finite vor fi destinate exportului. Deci, nu ISD trebuie să gestioneze dezvoltarea economică a Republicii Moldova, ci invers, ISD pot deveni un anumit suport economic al politicilor economice prin intermediul cărora se asigură gestionarea funcționării eficiente a economiei țării. Fiecare țară se confruntă cu probleme economice proprii, de aceea politicile economice nu pot fi comune pentru toate țările. Implementarea politicii economice într-o țară depinde de condițiile și problemele țării. În viziunea unor economiști, principalii factori de influență sunt: factorii politici; factorii instituționali; mediul internațional; dezvoltarea tehnologică; situația economică dată și legile economice obiective.

Politica economică a unei țări este constituită dintr-un șir de politici, inclusiv politica monetară. Conform unor tratări, politica monetară reprezintă ansamblul intervențiilor băncii centrale sau ale autorităților monetare care

acționează asupra lichidităților din economie, utilizând tehnici și instrumente monetare în scopul realizării obiectivelor politicii economice. În orice societate veniturile populației sunt neomogene. Veniturile producătorilor, consumatorilor au generat cele mai diverse politici. Politicile de venituri sunt cele mai controversate politici macroeconomice și reprezintă ansamblul intervențiilor guvernamentale care influențează direct deciziile privind salariile și prețurile, încercând să corecteze inflația fără să genereze costuri ridicate ale recesiunii sau șomajului. Necesitatea intervenției statului în economie, care conturează anumite politici economice, a fost demonstrată și susținută pe parcursul timpului. Politicile, economia vizează anumite obiective, iar aplicarea lor influențează activitatea economică; reprezintă ansamblul intervențiilor guvernamentale îndreptate spre influențarea cursului activității economiei; este arta guvernării. Politica economică este un vector cu un șir de componente, subpolitici sau numite după profilul, scopul și mediul de aplicare: politici fiscale, bugetare, monetare, de venituri, comerciale, de cercetare – dezvoltare, regionale, sectoriale, de agromediu, de servicii etc. (figura.1). Politicile macroeconomice prin cursul valutar, rata dobânzii, inflație, venituri per locuitor, exercită o puternică influență pozitivă sau negativă asupra sectorului agrar. Politicile agricole sunt bazate pe anumite eficiențe (blocurile (1) – (6) din Figura 2); pe anumite libertăți (blocurile (7) – (10) din Figura 2); pe anumite distribuții (blocurile (11) – (18) din Figura 2); pe anumite echilibre (blocurile (19) – (22) din Figura 2).

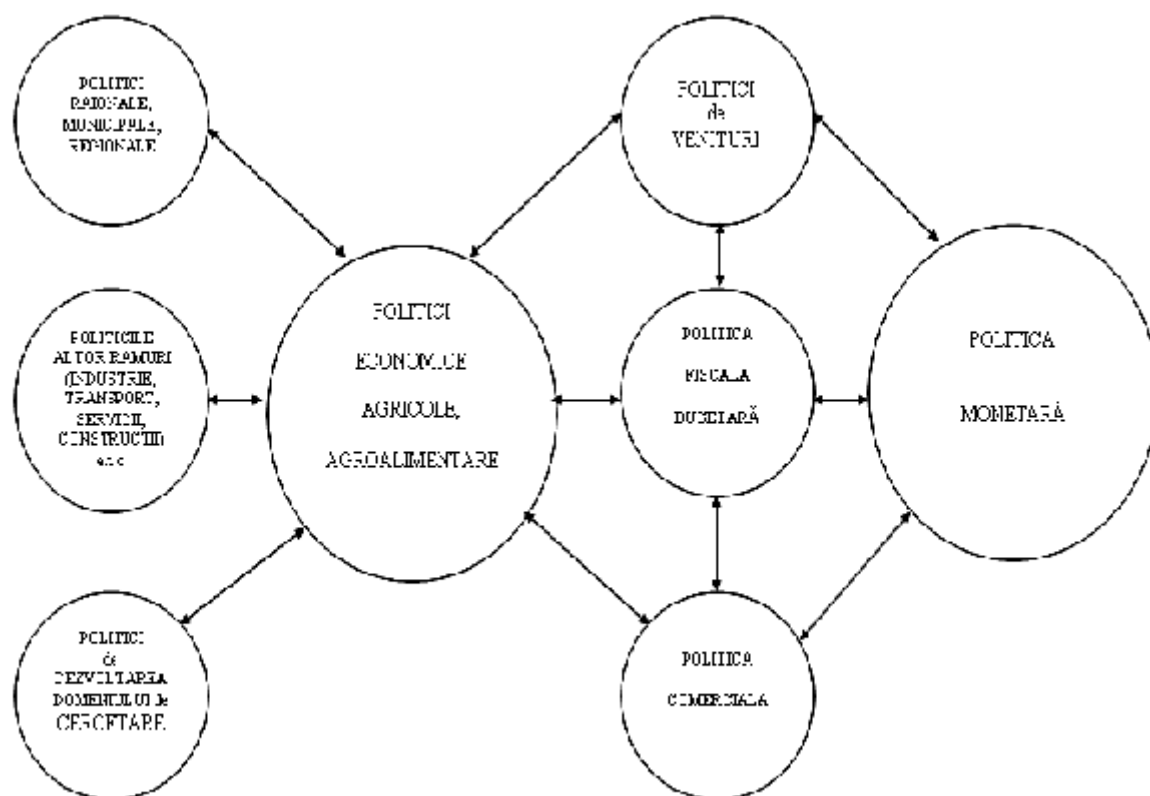

Fig.1. Interdependențele politicii agroalimentare cu politica economică

Sursa: elaborat de autor.

În Republica Moldova, cu o economie de piață și o agricultură relativ dezvoltată, obiectivele politicilor agricole vizează: asigurarea securității alimentare potrivit modelelor naționale de consum; asigurarea veniturilor echitabile ale populației agricole; creșterea competitivității în comerțul agroalimentar pe piețele interne, internaționale. Condițiile și tradițiile agricole în Republica Moldova pot servi drept baza pentru depășirea unor probleme ale agriculturilor.

Problemele sunt cele mai diverse, însă cele critice ale agriculturii sunt generate de erorile politicii macroeconomice, de supraevaluarea cursului de schimb, de subvenționarea accentuată a ratei dobânzii, de politica monetară, fiscală, inflaționistă. Intervențiile guvernului în regulile economiei de piață constituie politicile agricole. Conceptul politicilor agricole, agroalimentare derivă din definiția politicii economice, reprezintă ansamblul intervențiilor guvernamentale direcționate spre sectorul agricol, agroalimentar, în vederea influențării activității economice a sectorului respectiv și realizării unor obiective specifice [4, p.78]. Există și alte definiții, însă sensul rămâne același. Complexitatea situațiilor, problemelor din agricultură nu întotdeauna se pot înscrie într-un anumit sistem de reguli: politicile agricole sunt considerate ca fiind unele dintre cele mai complexe politici, iar reușita lor depinde de talentul decidenților politici în găsirea unui compromis în vederea armonizării intereselor producătorilor, consumatorilor, contribuabililor, guvernului ca administrator al bugetului de stat. Scopul politicilor agricole la nivelul macro este de a asigura echilibrul balanței de plăți; prețuri de producție stabile; satisfacerea cererii alimentare; prețuri de consum stabile. Spre deosebire de alte ramuri, agricultura este supusă mai multor riscuri generate de natură, are

nevoie de avantaje, suporturi, subvenții destinate anumitelor direcții; structuri economice: grupuri, gospodării, regiuni, pentru PTS, protecția mediului natural, pregătirea și perfecționarea muncii, pentru dezvoltări teritoriale (municipii, raioane, comune). În intervențiile sale guvernul se bazează pe libertățile economice ale producătorului, ale competitivității, pe libertăți individuale. Ansamblul de intervenții guvernamentale trebuie să se înscrie în eficientizarea participării la diviziunea muncii între raioane, localități, municipii, regiuni; în eficiența alocării resurselor între sectoare, în cadrul sectoarelor; în eficiența participării la diviziunea internațională a muncii; la eficiența PTS, valorificării resurselor naturale (Figura 1).

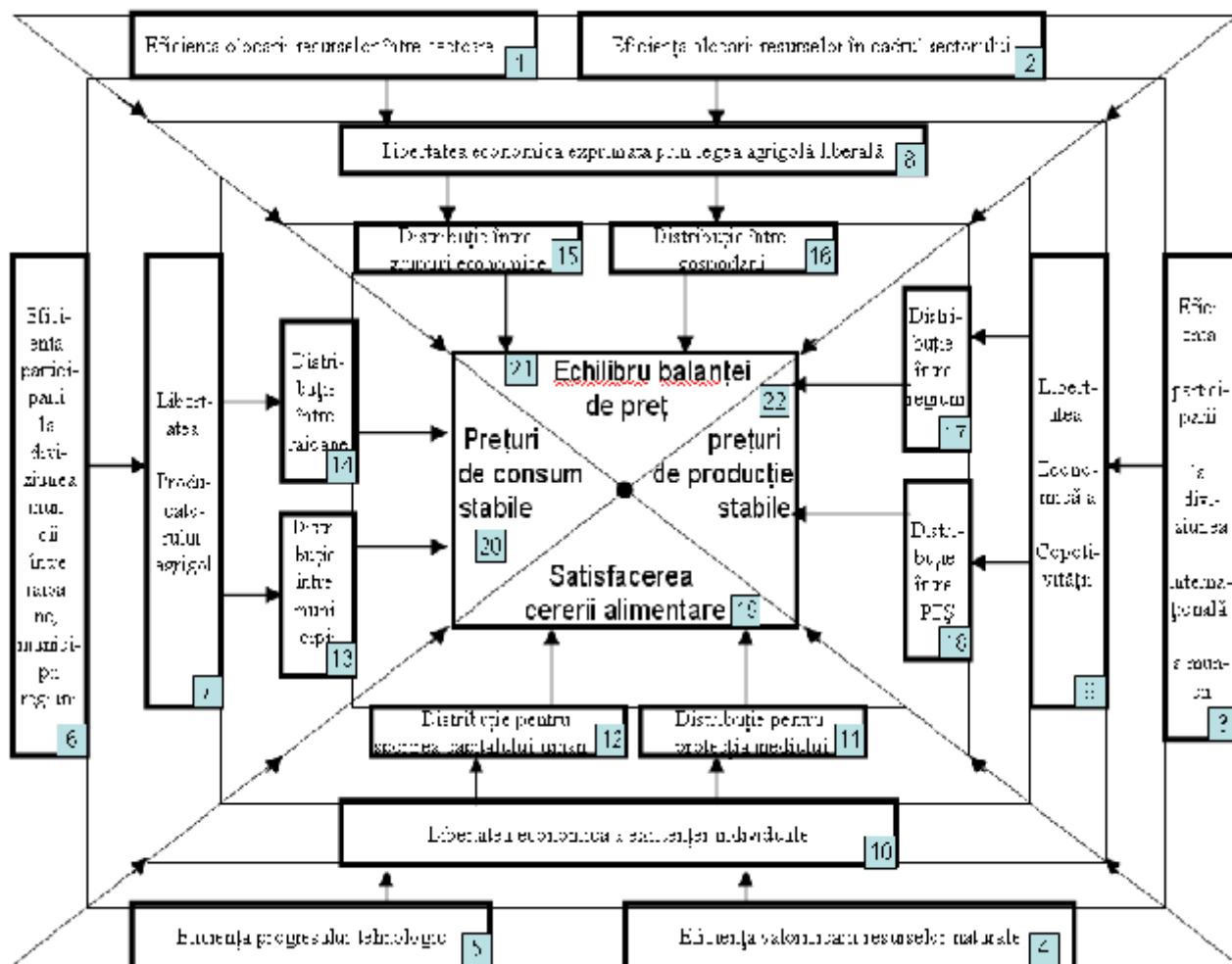

Fig. 2. Realizarea funcționării stabile a agriculturii, a industriei agroalimentare

Sursa: Elaborat de autor.

Politicile agricole devin eficiente numai când se aplică într-un complex de măsuri economice; când se îmbină într-un context sectorial care unește politicile de prețuri, de subvenționare, de protecție tarifară cu politicile de investiții, educație profesională, de dezvoltare rurală.

Politicile economice sunt destinate pentru corectarea unor disfuncționalități de moment ale piețelor; pentru realizarea unor obiective strategice de dezvoltare a sectorului agroalimentar; sunt corelate cu nivelul de elasticitate a cererii, ofertei în raport cu prețul, venitul pentru a gestiona procesele ce țin de calitatea vieții; sunt corelate cu evoluția indicatorilor macroeconomici (inflația, rata de schimb valutar, ratele dobânzii etc.), astfel încât să fie minimizat riscul apariției unor efecte negative; sunt corelate cu volumul resurselor bugetare, cu nivelul de dezvoltare a industriei. Producătorul este favorizat sau poate fi favorizat prin: plăți compensatorii, subvenții pe unitate de produs, cote de producție, cote pentru achiziții guvernamentale, subvenții pentru susținerea reformelor, prime pentru protecția resurselor naturale, subvenții destinate investițiilor, subvenții de credite (blocurile (1) – (8) din Figura 3). Producătorul este favorizat pe piață prin achiziții publice internaționale la prețuri dinamice cunoscute de către producător, prin subvenții pentru procesarea materiei prime agricole, pentru instituții publice, pentru dezvoltarea infrastructurii sociale, productive, prin taxe de accize, prin subvenții la consumator (blocurile (9) – (16) din Figura 3). Producătorul poate obține avantaje în caz de export, import la frontieră prin tarife de import, bariere nontarifare, contingente la import, prin subvenții la export (blocurile (17) – (24) din Figura 3).

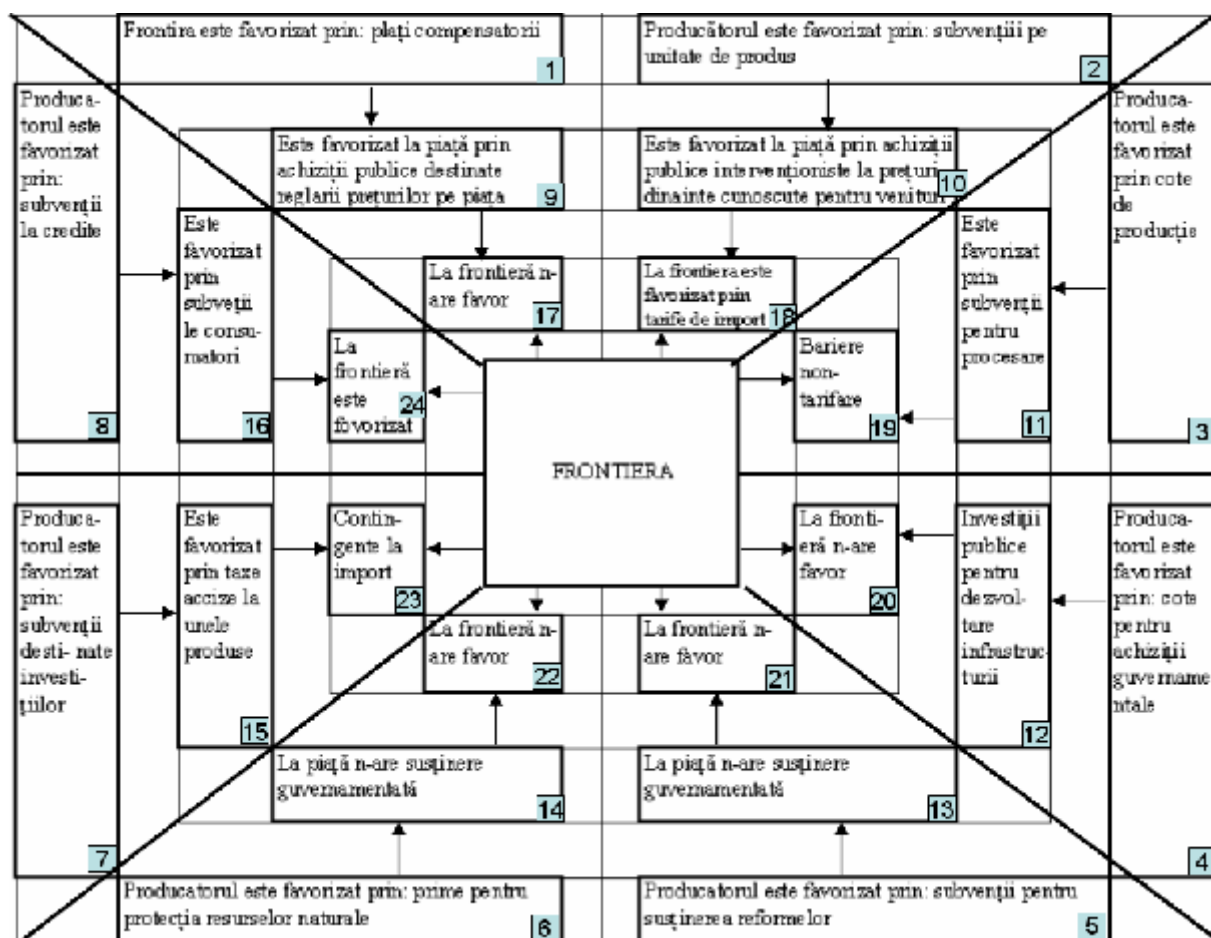

Fig. 3. Instrumente de politică agricolă după nivelul de acțiune

Sursa: Elaborat de autor.

Mecanismele economice de intervenție guvernamentală în regulile economiei de piață pot fi grupate astfel: intervenții de nivel general ($i=1,2,\dots,6$); intervenții de nivel sectorial ($i=7,8,\dots,12$), unde indicatorii economici sunt considerați independenți, indicatori specifici regulatori și indicatori specifici reglați. În calitate de regulatori sunt considerați următorii indicatorii: rata dobânzii (x_1); impozitul pe venit, pe profit (x_2); rata de schimb valutar, nivelul general al tarifelor (x_3); impozitele pentru investițiile străine IS (x_4); impozitul pe vânzări (x_5); nivelul salariilor (x_6); taxe și subvenții, controlul prețurilor (x_7); rata dobânzii, scutiri de impozite (x_8); taxe speciale de vânzare (x_9); subvenții de export (x_{10}); subvenții la salarii (x_{11}); taxe și subvenții (x_{12}). Indicatorii enumerați numiți și variabile de preț au un anumit impact asupra indicatorilor dependenți: cum ar fi nivelul investițiilor și costurile de producție ($f_1(x_1)$); consumuri, economisiri, profituri și investiții ($f_2(x_2)$); costul impozitelor, prețul exporturilor, balanța de plăți ($f_3(x_3)$); nivelul investițiilor străine IS ($f_4(x_4)$); consumul neproductiv ($f_5(x_5)$); costul muncii, profituri și investiții, venitul din muncă ($f_6(x_6)$); profituri și investiții în activitățile de producție ($f_7(x_7)$); profituri, investiții în sector ($f_8(x_8)$); consum neproductiv de bunuri ($f_9(x_9)$); prețuri la consumatori, nivelul profitului producției, investiții ($f_{10}(x_{10})$); costul muncii, profitul și investiția în sector ($f_{11}(x_{11})$); costul de producție în sector ($f_{12}(x_{12})$). Indicatorii x_i , $i=1,2,\dots,12$ au un anumit impact asupra indicatorilor cantitativi: operații pe piață ($Y_1(x_1)$); cheltuieli bugetare ($Y_2(x_2)$); bursa de devize ($Y_3(x_3)$); împrumuturi externe și subvenții ($Y_4(x_4)$); securitatea socială, ajutorul social ($Y_5(x_5)$); emigrare, imigrare a muncii ($Y_6(x_6)$); întreprinderi publice, cercetarea publică, asistența tehnică ($Y_7(x_7)$); investiții publice, raționalizarea capitalului, restricții de intrare ($Y_8(x_8)$); servicii publice, sănătate, educație ($Y_9(x_9)$); cote de import ($Y_{10}(x_{10})$); formarea forței de muncă ($Y_{11}(x_{11})$); investiții auxiliare ($Y_{12}(x_{12})$).

Indicatorii $Y_i(x_i)$, $i=1,2,\dots,12$ au un anumit impact asupra altor indicatori de cantitate: oferta monetară, prețul ($F_1(Y_1(x_1))$); venitul național, nivelul general al prețurilor ($F_2(Y_2(x_2))$); rata de schimb ($F_3(Y_3(x_3))$); resursele de investiții

și oferta de schimb ($F_4(Y_4(x_4))$); consum, repartitia veniturilor ($F_5(Y_5(x_5))$); oferta de forță de muncă ($F_6(Y_6(x_6))$); nivelul de producție, costurile de producție ($F_7(Y_7(x_7))$); nivelul investițiilor, prețurile, profiturile ($F_8(Y_8(x_8))$); consumul, repartitia venitului ($F_9(Y_9(x_9))$); nivelul importurilor, prețurile interne ($F_{10}(Y_{10}(x_{10}))$); oferta de muncă ($F_{11}(Y_{11}(x_{11}))$); rata de dezvoltare ($F_{12}(Y_{12}(x_{12}))$), (Tabelul 1).

Tabelul 1

Indicatori-regulatori

Domeniul de acțiune	Indicatorul specific regulator	Indicatorul specific reglat	Indicatorul regulator	Indicatorul reglat	Derivatele reglării
1	x_1	$f_1(x_1)$	$Y_1(x_1)$	$F_1(Y_1)$	$z_1 = \varphi(f_1; F_1)$
2	x_2	$f_2(x_2)$	$Y_2(x_2)$	$F_2(Y_2)$	$z_2 = \varphi(f_2; F_2)$
3	x_3	$f_3(x_3)$	$Y_3(x_3)$	$F_3(Y_3)$	$z_3 = \varphi(f_3; F_3)$
4	x_4	$f_4(x_4)$	$Y_4(x_4)$	$F_4(Y_4)$	$z_4 = \varphi(f_4; F_4)$
5	x_5	$f_5(x_5)$	$Y_5(x_5)$	$F_5(Y_5)$	$z_5 = \varphi(f_5; F_5)$
6	x_6	$f_6(x_6)$	$Y_6(x_6)$	$F_6(Y_6)$	$z_6 = \varphi(f_6; F_6)$
7	x_7	$f_7(x_7)$	$Y_7(x_7)$	$F_7(Y_7)$	$z_7 = \varphi(f_7; F_7)$
8	x_8	$f_8(x_8)$	$Y_8(x_8)$	$F_8(Y_8)$	$z_8 = \varphi(f_8; F_8)$
9	x_9	$f_9(x_9)$	$Y_9(x_9)$	$F_9(Y_9)$	$z_9 = \varphi(f_9; F_9)$
10	x_{10}	$f_{10}(x_{10})$	$Y_{10}(x_{10})$	$F_{10}(Y_{10})$	$z_{10} = \varphi(f_{10}; F_{10})$
11	x_{11}	$f_{11}(x_{11})$	$Y_{11}(x_{11})$	$F_{11}(Y_{11})$	$z_{11} = \varphi(f_{11}; F_{11})$
12	x_{12}	$f_{12}(x_{12})$	$Y_{12}(x_{12})$	$F_{12}(Y_{12})$	$z_{12} = \varphi(f_{12}; F_{12})$

Sursa: Elaborat de autor.

În dependență de problemele, situațiile economice pe plan internațional, guvernul dispune de mecanisme pe care poate să le pună (poate să nu le pună) în funcțiune. Intervențiile guvernamentale sunt o problemă dificilă și de multe ori complicată. Criteriile de selecție a unui anume mecanism economic trebuie să cuprindă atât capacitatea sa de a realiza obiectivul fixat, cât și dificultatea aplicării sale, costurile administrative, efectele colaterale asupra restului economiei. Unele, dar nu toate, dintre mecanismele economice de politică agrară, care potențial ar fi putut fi integrate în politicile economice ale Republicii Moldova, sunt enumerate în Tabelul 2.

Economia Republicii Moldova ca și economia oricărei țări, nu este absolut deschisă, fiind relativ deschisă în dependență de structura exportului, importului, costurile de producție, problemele economice la scară internațională.

Vectorul mecanismelor economice aflate la dispoziția guvernului este:

$$Y = F(x_1, x_2, \dots, x_i, \dots, x_{19}) \text{ unde } i - \text{indicatorul regulator; } x_i - \text{cuantumul indicatorului } i, i=1,2,\dots,19.$$

Tabelul 2

Mecanisme economice de politică agricolă

Indicatorul i	Semnificația indicatorului i
1	Reglementări (bariere) sanitar-veterinare, cerințe economice
2	Subvenție variabilă plătită pe unitate de produs echivalentă cu diferența dintre prețul orientativ, de țintă și prețul mediu al pieței
3	Măsurile de reformare funciară care facilitează comasarea parcelelor, concentrarea producției
4	Investiții publice pentru dezvoltarea infrastructurii sociale, productive
5	Cumpărări intervenționiste la prețuri dinainte cunoscute, constituirea stocurilor publice
6	Crearea unor firme de stat de comercializare și depozitare pentru a influența prețurile
7	Subvenție fixă pe unitate de produs pentru a susține prețurile
8	Subvenționarea investiției
9	Subvenționarea unor credite
10	Contingente, plafonări de import
11	Taxe de import
12	Tarife de import
13	Subvenții de export
14	Accize pe unele produse procesate
15	Subvenții acordate industriilor de procesare
16	Programe de prime plătite pentru terenuri scoase de sub cultivare
17	Subvenții la consumatori
18	Cote obligatorii de produse alimentare valorificate de stat
19	Contingente, plafonări de producție

Sursa: Elaborat de autor.

Republica Moldova, prin politicile care utilizează prețurile ca mijloc de influență, prin taxarea sau subvenționarea prețurilor la producător sau la consumator, prin ajustările ratei de schimb valutar, prin politicile fiscale, monetare, se implică în regulile economiei de piață. În toate situațiile în care guvernul decide perceperea de impozite, taxe asupra unor mărfuri, acestea vor afecta echilibrul firesc dintre cerere și ofertă. Cererea $Q^{(d)}(P) = D(P)$ și oferta $Q^{(s)}(P) = S(P)$ determină prețul de echilibru (P_e) și volumul de producție echilibrat (Q_e). În cazul, când guvernul percepe o taxă de x lei pe unitate de măsură, contribuie la reducerea cererii de la Q_e la Q_1 adică cu $\Delta Q = Q_e - Q_1$; prețul inițial de echilibru P_e , fiind majorat prin taxa guvernamentală de x lei, devine $P_i = P_e + x$; guvernul speră că va percepe de la consumatori $Q_e(P_e + x)$. Însă creșterea prețului de comercializare îl afectează pe producător prin reducerea cererii. Ca rezultat, pe piață se stabilește un nou preț de echilibru P_2 . Producătorul oferă pentru comercializare mai puțină marfă, consumatorul își reduce consumul, taxa de X lei percepută de către stat este achitată parțial de către consumator, parțial de către producător. Nivelul de afectare a consumatorului, a producătorului depinde de elasticitatea cererii, ofertei în raport cu prețul de comercializare. Cererea la produsele agricole, agroalimentare, de regulă, are o elasticitate mult redusă, deci taxarea de către guvern a acestor mărfuri contribuie la afectarea în mare măsură a consumatorului. Producătorul este afectat în cazul când elasticitatea ofertei de produse agroalimentare în raport cu prețurile de comercializare este mai mică decât unu. Producătorul agricol își desfășoară activitățile necesare de producție cu mult înainte de a fi informat de nivelul prețurilor de comercializare.

Reducerea sistematică a volumului exporturilor din RM poate genera un șir de consecințe negative pentru țară, în particular, scăderea continuă a exporturilor produselor agricole ale țării atrage după sine – ca o consecință directă – creșterea șomajului. Aparent, economia națională a Republicii Moldova este constituită dintr-un șir de ramuri, însă ponderea multora în PIB este nesemnificativă. De aceea Republica Moldova acordă o atenție deosebită politicilor agricole [5, p.24].

Politicile agricole și de dezvoltare rurală pentru unele țări, numite agricole, devin politici economice naționale. Economia, inclusiv cea de piață, nu poate să se dezvolte fără a fi programată, planificată. Conform opiniei unor economiști, creșterea economică devine posibilă numai după ce analiticul aspiră această creștere. Pentru dezvoltarea economică este important fiecare factor productiv. Experiența țărilor industrial puternic dezvoltate confirmă afirmația că la baza creșterii economice de fiecare dată este pusă experiența și cunoștințele teoretice în domeniul economic. În economia națională fiecare ramură are o pondere în crearea valorii adăugate. Produsele agricole, agroalimentare sunt produse deosebite, fiindcă economia agroalimentară este în atenția societății, cu care nu poți deveni bogat, de care nu te poți lipsi. În economie procesele productive nu pot fi inițiate și valorificate imediat; însăși economia este un proces cu un lag foarte mare.

Pe parcurs, în lume apar multe bunuri, altele dispar, PTȘ fiind generatorul structurii bunurilor de consum. Conform unor economiști, omenirea se va putea lipsi de multe produse, însă de cele agroalimentare – niciodată. Produsele agroalimentare în principiu pot fi comercializate la prețuri suficient de înalte, pentru ca producătorii să-și poată acoperi costurile productive, să acumuleze potențial economic pentru extinderea, eficientizarea activităților agricole, agroalimentare. În context politic, în acest caz politicienii pierd încrederea electoratului, fiindcă nivelul de viață a consumatorilor se reduce, apar probleme sociale. În unele țări, politicienii reușesc să vină la putere datorită contingentelor prețurilor. Problema socială, fiind soluționată aparent de politicieni, de facto, de agricultori, contribuie la reducerea produsului intern brut agricol, la deeficientizarea activităților agroalimentare. Din considerente tactice, prețurile la produsele agroalimentare sunt limitate superior; din considerente strategice – sunt limitate inferior.

Politicienii ajunși și la putere, prin legislație economică, își propun să protejeze consumatorii prin fixarea unor contingente maxime pentru prețurile unor produse agroalimentare, de exemplu al pâinii, cu o pondere mare în consumul electoratului.

Pentru a evidenția implicațiile economice, sociale ale plafonării prețului, să analizăm situația creată în limbaj formalizat. În condiții nerestrictive cererea $D(p)$ și oferta $S(p)$ determină prețul de echilibru P_e și volumul produselor comercializate la prețul de echilibru (Q_e) prin soluționarea sistemului de ecuații:

$$\begin{cases} Q^{(d)} = D(p) \\ Q^{(s)} = S(p) \end{cases} \text{ din condiția } Q^{(d)} = Q^{(s)} \quad (1)$$

Dacă statul impune limita maximă a prețului ($P_{\max} < P_e$), atunci cantitatea de marfă solicitată de consumatori va constitui $Q_{\max} > Q_e$; la un astfel de preț ($P_{\max} < P_e$), discriminatoriu, producătorii agricoli vor oferi spre comercializare o cantitate de marfă $Q_{\min} < Q_e$. În societate se creează, în acest caz, un excedent de cerere $\Delta Q = Q_{\max} - Q_{\min}$. Producătorul impus să-și comercializeze marfa la prețul P_{\max} , fără nici un suport material, financiar suplimentar va trebui să-și reducă activitatea agrară, agroalimentară la nivelul Q_{\min} .

Penuria de mărfuri ($Q_{\max} - Q_{\min}$) va afecta nu numai producătorii, ci și consumatorii, care vor crea piața neagră, unde mărfurile se vor comercializa la prețuri P exagerate, $P > P_e$. Din această analiză încă nu se poate concluziona, că prețurile prin politicile economice ale statului nu pot fi limitate superior. Fixarea unor limite maxime de preț poate servi drept politică economică, socială la dispoziția statului. Statul, stabilind un preț limitat superior, poate anticipa apariția unor efecte negative, tendințe inflaționiste, modalități a unor producători de ași mări nemeritat profitul. O astfel de politică devine viabilă, utilă dacă prețul limitat superior este mai mare decât prețul de echilibru P_e , iar consumatorii nu vor fi împuși să creeze piața neagră, ei vor dispune de mijloace materiale și financiare suficiente pentru eficientizarea producerii, deoarece costurile productive marginale sunt egale cu venitul marginal al producătorului. Prin politica de stabilire a prețului cu impact pozitiv social, fără a afecta potențialul economic necesar al producătorului, statul se bazează și pe unele investiții străine (IS) eficiente pentru investitorul străin, deficiente pentru Republica Moldova.

Politica prețurilor gestionate de către stat este necesară pentru a mări resursele disponibile de hrană și a îmbunătăți starea alimentară a populației. Obiectivul producătorului, inclusiv al investitorului străin, este maximizarea profitului. Produsul finit (Y) se găsește într-o anumită dependență de un șir de factori, într-o formă mult agregată de capitalul productiv, de muncă $Y = F(K, L)$. Investitorul străin, cu intenția de a obține supraprofit, stabilește (fiind monopolist local) prețul exagerat la capital, inferior la muncă. Pentru obținerea valorii maxime a produsului finit, investitorul străin pornește de la condiția ca raportul dintre productivitatea marginală a factorilor de producție este egal cu raportul prețurilor. Nivelul redus de remunerare a muncii îl favorizează pe investitorul străin, și invers. Prețul factorilor de producție nu poate (și nu trebuie) fi stabilit de către guvernul Republicii Moldova, însă aceste prețuri pot fi controlate de sus, de jos; intervalele valorilor admisibile ale prețurilor trebuie să se includă în domeniul de interese ale consumatorului, ale producătorului.

În Republica Moldova evaluarea cantităților de inputuri necesare pentru agricultura țării constituie un element de maximă importanță. Cererea pentru inputuri la nivelul gospodăriilor țărănești este o cerere impusă de necesitățile tehnologice. Din cele expuse, se poate concluziona că principalii factori de care depinde oferta produselor agricole sunt prețurile acestora, prețurile produselor concurente, complementare tehnologiilor de producție etc.; oferta de produse agricole este susținută de elasticitatea în raport cu prețurile acestora; cererea pentru inputuri corelează cu prețurile inputurilor; investițiile străine în Republica Moldova din ultimii ani n-au contribuit la creșterea potențialului economic al producătorului, în cele mai frecvente cazuri favorizând investitorul străin; eficiența funcționării agriculturii în Republica Moldova nu a fost o derivată a promovării PTSȘ prin intermediul IS, nu a fost un obiectiv principal al guvernării; IS s-au redus la niște activități fără a fi argumentate economic; progresul tehnic reprezintă unicul factor care ar contribui la soluționarea problemelor socioeconomice cu care se confruntă țara; fermierii, gospodăriile țărănești iau decizii ce țin de IS, de producție în condițiile unei cunoașteri parțiale a rezultatelor, ei operează în condiții de incertitudine privind volumul producției proprii, prețurile la care vor putea să-și comercializeze marfa. Politică economică a Republicii Moldova cuprinde, ca parte integrată a acesteia, politica comercială. Politică comercială este un domeniu de graniță între politica economică a Republicii Moldova și cea externă. Obiectivele comerciale ale Republicii Moldova sunt determinate de potențialul economic de care dispune, de mărfuri, de numărul locuitorilor, de poziția geografică, de evoluția economică mondială, de impactul negativ al unor țări partenere-economic asupra economiei țării. Comerțul internațional pentru Republica Moldova este unicul umăr de sprijin al dezvoltării economice. În acest context, Republica Moldova, elaborând obiectivele comerciale de durată, trebuie să țină cont de anumite funcții: de promovarea relațiilor economice externe, de impulsivitatea exporturilor; să poată promova o valorificare a factorilor de producție internă pe piața internațională (IS sunt factori de producție externă); de protejare a economiei naționale de concurența străină prin metode din cadrul admisibilului internațional; de protejare a importurilor numai în cazurile când mărfurile importate sunt tehnici și tehnologii de performanță; de realizare a unui echilibru dinamic în balanța comercială; perfecționarea structurii exportului în favoarea produselor finite, a importului în favoarea materiei prime. La dispoziția Republicii Moldova sunt un șir de tipuri de politici comerciale generate de experiența țărilor agrare. Politică comercială a Republicii Moldova, de care profită inclusiv investitorii străini, evoluează odată cu dezvoltarea relațiilor comerciale internaționale, fiind influențată de evoluția concepțiilor privind raportul dintre posibilitățile mecanismelor de piață, de necesitățile intervenției guvernului pentru asigurarea optimului național. Guvernului Republicii Moldova îi revine, în acest context, rolul de protejare a economiei de concurența internațională imperfectă. Politicile comerciale de o mare varietate ale Republicii Moldova pot fi aplicate (și trebuie) printr-o largă sferă de măsuri directe, indirecte. Principiul de bază al politicilor economice ale Republicii Moldova este promovarea exportului, reducerea la nivelul minim a importurilor, exportul nu include materii prime, iar importul este constituit preponderent din materii prime, investițiile străine contribuie la creșterea exporturilor, la reducerea importurilor, la creșterea nivelului de remunerare a muncii.

Concluzii. Prin acțiunile guvernamentale, în economia națională intervin anumite schimbări, cum ar fi: micșorarea tarifelor la import generează reducerea prețurilor importurilor, scăderea prețurilor pentru consumator, scăderea prețurilor factorilor de producție importați, scăderea veniturilor bugetare; ameliorarea tehnologiilor existente asupra deplasării curbei ofertei spre dreapta, preț mai redus al pieței, creșterea exporturilor și diminuarea importurilor, modificarea probabilă a distribuției venitului producătorilor, creșterea cererii de capital, nevoii crescute în domeniul învățământului și educației; ajutorul alimentar contribuie la creșterea consumului, la modificări de prețuri (creșteri,

descreșteri) pe piață, la creșterea, reducerea producției, importurilor; diminuarea taxelor asupra exporturilor provoacă mărirea de către producători a prețurilor la produsele exportate, creșterea prețurilor la consumator ale acelorași produse, creșterea producției de produse exportate, reducerea producției produselor concurente, creșterea exporturilor, reducerea consumului intern al produselor potențial exportabile, îmbunătățirea balanței comerciale, reducerea veniturilor bugetare; programele de susținere a prețurilor generează creșterea prețurilor de către producător, creșterea producției, creșterea prețurilor pentru consumator, reducerea importurilor, modificarea distribuției veniturilor producătorilor, reducerea riscurilor de producție, creșterea valorii pământului; reducerea supraevaluării monedei naționale contribuie la creșterea prețurilor bunurilor importate și a factorilor de producție, creșterea prețurilor acceptate de producători, creșterea prețurilor de consum, creșterea exporturilor, reducerea importurilor, stimularea producției, reducerea prețurilor factorilor de producție, încurajarea producției, îmbunătățirea balanței comerciale; subvențiile la factorii de producție contribuie la diminuarea prețurilor factorilor de producție, creșterea producției, reducerea prețurilor de către producător, reducerea importurilor, creșterea exporturilor, modificarea distribuției veniturilor la producători; subvențiile la prețurile alimentelor asigură creșterea consumului, creșterea importurilor, creșterea costurilor bugetare; reducerea adaosurilor comerciale, grație progreselor implementate în infrastructură, contribuie la reducerea prețurilor pe piață, creșterea consumului; creșterea exporturilor, creșterea prețurilor la producători, creșterea producției, reducerea importurilor, creșterea cererii de factori de producție, îmbunătățirea balanței comerciale; controlul prețurilor asigură stabilizarea prețurilor pieței, destabilizarea ofertei, distorsionarea producției, în unele cazuri contribuie la apariția pieței negre; creșterea concurenței între întreprinderile de comercializare și procesare a materiei prime agricole contribuie la reducerea puterii monopolurilor, reducerea prețului de vânzare a produselor, creșterea prețurilor materiilor prime plătite agricultorilor, creșterea producției, a consumului.

Referințe bibliografice

1. GITTINGER, J.P. *Economic analysis of agricultural projects*. Second Edition. The John Hopkins University Press. Baltimore and London, 1982. 650 p.
2. SIRBU, I. *Managementul întreprinderii*. Sibiu: A-Mater, 2003. 176 p.
3. STRATAN, A. Investițiile în contextul mecanismului funcționării eficiente a sectorului agrar al Republicii Moldova. Investiții, Cunoaștere, Eficiență. In: Investițiile și relansarea economică: comunicările celui de al șaselea simpozion internațional, 27-28 mai 2005. Ediția a VI-a. București, 2005, vol. 1, pp. 403-411.
4. STRATAN, A. *Evoluția economiei agriculturii Republicii Moldova: reflecții, probleme, mecanisme economice: monografie*. Chișinău, 2007. 380p.
5. STRATAN, A. Unele constatări privind evoluția sectorului agrar în perioada consolidării relațiilor de piață. In: Revista economică. 2004, nr. 3 (16), pp. 50-55.
6. БАУЭР, К.Д., ХАРЛАМОВА, Г.Н. и др. *Экономика сельскохозяйственного предприятия*. Кострома: Изд-во КГСХА, 1998. 170 с.

Recomandat spre publicare: 12.03.2013

DEZVOLTAREA RURALĂ DIN PERSPECTIVA CERCETĂRIILOR DE ISTORIOGRAFIE AGRARĂ

**SEBASTIAN DOBOȘ, drd., asistent cercetare științifică,
Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane”,
Academia Română, Filiala Iași**

The sustainable development of agriculture and the rural space is, at present, a vast and complex field of interest, especially considering the current state of the world economy and environmental issues. Sustainable development as a concept is marked by continuity, being subject to permanent renewal and adaptation to the situation of agriculture which, from a historical point of view, shows continuous development.

Given that history is a form of science which benefits society as a whole, the necessity of historiographic studies in the field of agricultural economics is obvious. At present, the usefulness of such scientific studies is not generally acknowledged, mainly due to a lack of interest at society level, while researchers in the field have not been able to demonstrate the benefits of such studies to research institutions or other researchers who might be interested. As an interdisciplinary field, the history of agriculture is closely connected to other sciences, e.g. agricultural economics, political economy, archeology, ethnography, sociology, statistics, forestry etc.

A historiographic analysis of agriculture and the rural space in general, and of Romanian agriculture and rural space in particular in this case, objective and well-grounded, can shed light on specific issues and prospective problems of the agriculture and rural environment.

Key words: sustainable rural development, agricultural economics, historiography, statistics.

JEL Classification: N01, R0, Q01

Dezvoltarea rurală reprezintă, actualmente, o problematică vastă și, totodată, deosebit de complexă, mai ales în condițiile stadiului actual al economiei mondiale și al mediului înconjurător. Dezvoltarea durabilă a mediului rural este un concept indisolubil legat de aspectul continuității, fiind într-un proces permanent de adaptare la realitățile specifice agriculturii, care, din punct de vedere al istoriei, constituie un model de dezvoltare continuă.

Având la bază argumentul istoriei ca știință și, totodată, al științei ca serviciu benefic adus societății în general, poate fi recunoscută utilitatea și necesitatea studiilor istoriografice de economie agrară. În prezent, se remarcă faptul, că demersurile științifice axate pe demonstrarea utilității studiilor de istoriografie nu sunt numeroase, în condițiile în care nu s-a manifestat un interes social ferm, iar cercetătorii în domeniu nu au avut succes în demonstrarea acestei utilități în cadrul forurilor științifice și instituțiilor decizionale. În calitate de știință interdisciplinară, istoria agrară se remarcă prin legăturile strânse cu celelalte ramuri ale științei. Astfel, ca știință, istoria agrară face apel la variate discipline adiacente, cum sunt: economia agrară, economia politică, arheologia, etnografia, sociologia, statistica, silvicultura etc.

Astfel, analiza istoriografică a agriculturii și spațiului rural, în general, și a celui românesc, în particular, obiectivă și judicios argumentată, poate contribui la rezolvarea problematicilor de actualitate și de viitor în domeniul agrar.

Cuvinte cheie: dezvoltare rurală, economie agrară, istoriografie, statistică.

În România, entitate statală preponderent agrară, realitate adesea confirmată pe parcursul secolelor, inclusiv de conținutul numeroaselor consemnări elaborate de călătorii alogeni care s-au perindat în această regiune a Europei, mediul rural a prezentat dintotdeauna o importanță sporită. Astfel, caracterul eminamente rural al populației situate în arealul carpato-danubiano-pontic este atestat și de prima catagrafie a Principatelor Unite (1859-1860), efectuată sub conducerea lui Dionisie Pop Marțian, ale cărei date relevă faptul că aproximativ 90% din totalul populației locuiau în spațiul rural, ~71% din capii de familie, având ca ocupație de bază agricultura¹.

Populația României s-a remarcat prin structura sa rurală și în perioada interbelică, stare de fapt care reiese și din datele recensământului general al populației din 29 decembrie 1930, conform cărora ponderea populației rurale era de ~79,8% din numărul total al locuitorilor țării, înregistrând o densitate de 48,9 loc. pe km² (față de 61,2 – media întrunită a satelor și orașelor) și concentrând totodată aproximativ 79,2% din numărul gospodăriilor, 78,2% – din cel al clădirilor și 55,2% – din întreprinderile existente în acel timp². De asemenea, se cuvine menționat, că tot în perioada celor două decenii interbelice (1919-1939), importanța mediului rural și specificul economiei agricole țărănești sunt elocvent evidențiate și prin faptul, că ¾ din populație realiza, încă la acea dată, aproximativ 50% din totalul producției materiale, în funcție de oscilațiile sezoniere cauzate și de acțiunea unei serii de factori interni și/sau externi specifici³. Deși în perioada comunistă (1945-1989) se constată o reducere progresivă în cadrul componentei demografice a ponderii locuitorilor din spațiul rural, la nivelul anului 1989 aceștia reprezentând în valoare absolută circa 10,8 milioane din totalul populației⁴, este demn de

¹ Victor Axenciuc, *Introducere în istoria economică a României*, Editura Fundației „România de Măine”, București, 1997, p. 16 (conform *Analelor statistice* nr. 13,14,15, 16 din 1863, p. 33)

² Dumitru Șandru, *Populația rurală a României între cele două Războaie Mondiale*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Iași, 1980, p. 43 (cf. D.C. Georgescu, *Populația satelor românești*, în „Sociologie Românească”, an II (1937), nr. 2-3, februarie-martie, p. 74)

³ Victor Axenciuc, *op. cit.*, p. 42

⁴ <http://businessday.ro> (Cf. datelor INS)

precizat faptul că populația urbană o depășește numeric pe cea rurală abia în anul 1985¹.

România actuală este în continuare într-o măsură semnificativă rurală – circa 93,7% din teritoriu, 47% din populația totală și 40% din populația ocupată, context în care participarea agriculturii la constituirea PIB era de numai 6,46%, conform unor date disponibile la nivelul anului 2008². Sectorul primar este reprezentat într-o proporție mare de proprietăți agricole de dimensiuni mici și de un număr redus de exploatații de tip comercial, aflate totuși într-un proces de expansiune. Sistemele agricole bazate pe exploatații mici practică o agricultură arhaică, neperformantă, iar suprafețele cultivate se restrâng ca urmare a diminuării puterii financiare a gospodăriilor și a lipsei unei piețe agricole reale³.

În prezent, spațiul rural este un concept deosebit de complex, fapt reflectat în multitudinea de opinii referitoare la definirea, sfera de cuprindere și elementele sale componente. Autorii I. Bold, E. Buciuman și N. Drăghici, de pildă, propun o definire a conceptului astfel: „ruralul cuprinde toate activitățile care se desfășoară în afara urbanului și cuprinde trei componente esențiale: comunitățile administrative, constituite din membrii relativ puțini numeroși și care au relații mutuale; dispersarea pronunțată a populației și a serviciilor colective; rolul economic deosebit al agriculturii și silviculturii”⁴. Cu toate că, din punct de vedere economic, agricultura și silvicultura dețin încă un rol important, sensul lexemului „rural” este mai larg decât al celui „agricol” sau „silvic”, acesta incluzând și alte activități, cum sunt industria specifică ruralului, artizanatul, serviciile productive, în speță producția agricolă, dar și cele neproductive, caracteristice populației rurale. Dintr-o altă perspectivă, mediul rural continuă să fie și în epoca contemporană un spațiu marcat de eterogenitate, aceasta reprezentând o caracteristică fundamentală istorică.

Analiza stării de facto actuale a spațiului rural, în general, și a celui românesc, în particular, nu se poate efectua în mod judicios în lipsa unei analize istorice a evoluției mediului rural, în condițiile în care acesta nu constituie o realitate statică, ci dimpotrivă un mediu dinamic, în permanentă evoluție și confruntare cu mediul urban, necesitând ample considerații asupra a două componente cardinale, și anume: suportul geografic (topografia, solul, subsolul, clima etc.) și, respectiv, componenta demografică (densitatea, polarizarea, evoluția etc.). Starea de lucruri actuală a spațiului rural, îndeosebi a celui românesc, reprezintă rezultanta unor factori interni socio-economici, politici și juridici istorici, dar și externi, de natură obiectivă și subiectivă, care au exercitat influențe considerabile pe parcursul timpului, generând, practic, un decalaj considerabil de epocă, estimat de unii autori la 200-300 de ani în momentul dobândirii independenței statale a României⁵, în comparație cu nivelul de dezvoltare al statelor occidentale.

Această realitate concretă poate fi lesne constatată prin studierea literaturii științifice de specialitate statistico-istorică și de istorie economică, dar și prin opoziția dintre aspectul vizual de ansamblu al spațiului rural autohton, marcat de profunde disparități, cu imaginea proiectată de mediul rural din vestul Europei sau din alte areale geografice. Astfel, este demn de menționat în acest context faptul că, de exemplu, pe lângă o multitudine de alte aspecte importante, necesare a fi studiate, abia în anul 1864 este adoptată „Legea de constituire a comunelor urbane și rurale”, iar ulterior, „în perioada ce a urmat recensămintelor, organele statistice au stabilit an de an, pe baza datelor furnizate de instituțiile de stare civilă, mișcarea naturală a populației, valoarea cifrelor fiind mai mult sau mai puțin apropiată de realitate”⁶. Un alt exemplu edificator vizavi de cunoașterea modestă a ruralului românesc, interbelic cel puțin, lucru care reliefează în același timp decalajul față de statele din Vestul Europei, este și faptul următor: „*caracterul relativ al cifrelor statistice a fost recunoscut de însuși directorul Institutului Central de Statistică, dr. Sabin Manuilă, care afirma, că după Primul Război Mondial, statistica din țara noastră se afla încă la început, întrucât ea nu dispunea de surse sigure de documentare. Statistica românească – remarcă el – a fost mult timp lăsată pe plan secundar, ceea ce a făcut ca publicul larg, oamenii de știință, cei de stat și chiar funcționarii serviciilor statistice să utilizeze cifrele de care dispuneau în funcție de anumite dorințe sau vederi subiective, fără a le putea cântări la valoarea lor reală*”⁷.

Inegalitățile socio-economice actuale, la nivelul României, particularizate în profil teritorial pe regiuni de dezvoltare, constituite după 1 ianuarie 2007, pregnante și la nivelul unităților administrative teritoriale locale, nu se evidențiază printr-un caracter de noutate, acestea fiind prezente, în anumite forme distincte, cu intensități de manifestare diferite pe parcursul timpului în regiunile istorice specifice Moldova, Transilvania, Dobrogea etc., remarcându-se net prin impactul apreciabil asupra populației rurale din întregul areal carpato-danubiano-pontic, mai ales în contextul general istoric specific nefavorabil – epidemii, invazii, războaie, ocupații militare, prelevări impuse de produse agroalimentare sub forma birurilor etc.

Efectuând o analiză diagnostic a complexului de problematice ample ce grevează spațiul rural românesc la începutul secolului al XXI-lea, problematice ce pot fi studiate prin prisma unor criterii, cum ar fi: suportul fizico-geografic, demografia, economia, infrastructura, fondul locativ etc., se constată, că acestea nu sunt specifice stadiului de dezvoltare

¹ Victor Axenciuc, *Produsul intern brut al României - 1862-2000. Serii statistice seculare și argumente metodologice*, Vol. II, Editura Economică, București, 2012, p. 68

² Mărioara Rusu, Violeta Florian, Monica Tudor (coord.), *Inegalități economico-sociale în spațiul rural. Analiză în profil regional*, Editura „Terra Nostra” Iași, 2011 (Lucrare realizată prin Proiectul „Modele economico-sociale de atenuare a inegalităților din mediul rural, în profil regional” – MESAIR – 92072)

³ *** ICES „Gh. Zane” Iași (coord. IEA București), RAPORT FINAL DE CERCETARE – Proiect „Model funcțional de estimare a dimensiunii forței de muncă real disponibile în mediul rural”, Iași, p. 5

⁴ I. Bold, E. Buciuman, N. Drăghici, *Spațiul rural – definire, organizare, dezvoltarea*, Editura Mirton, Timișoara, 2003, pp. 15-21

⁵ Victor Axenciuc, *Introducere în istoria economică a României. Epoca modernă*, Editura Fundației „România de Măine”, 1997, p. 36

⁶ Șandru Dumitru, *op. cit.*, p. 5

⁷ Sabin Manuilă, D.C. Georgescu, *Populația României*, București, 1937, p. 37 (apud *Ibidem*, pp. 6-7)

contemporan, ci din contră, se caracterizează prin constanță din punct de vedere al dinamicii în perspectivă istorică¹. Astfel, se observă faptul că problemele actuale de natură demografică rurală, cum sunt: natalitatea sporită, mortalitatea excesiv de ridicată, suprapopulația agrară, depopularea anumitor localități sau aspecte problematice referitoare la fondul funciar, de exemplu, parcelarea excesivă a terenurilor, suprafețele de teren proprietate personală extrem de limitate etc., sau disparitățile în ceea ce privește veniturile obținute de locuitorii din mediul rural și veniturile câștigate de persoanele din urban etc.², în fine, inventarul agricol tehnic, depreciat și redus ca volum etc., pot fi regăsite și în studiile autorilor consacrați, care au supus analizei științifice evoluția socio-economică a spațiului rural autohton din perioada socialistă, interbelică, anteperioada desăvârșirii întregirii teritoriale a României la 1 decembrie 1918 etc., fenomenele negative respective comportând amplitudini și caracteristici specifice epocilor istorice de referință.

În calitate de „celulă de bază” a economiei rurale, „comuna”, ca unitate administrativ-teritorială se distinge prin multiple funcții economice, sociale, culturale și edilitare. Conform majorității covârșitoare a opiniilor din literatura de specialitate, în interiorul acestei entități, economia rurală se bazează, în mod special, pe agricultură, sectorul agroalimentar, silvicultură, servicii, instituții și infrastructură, habitat etc. Constituirea și evoluția societății evidențiază apariția succesivă a ruralului și urbanului, a satelor și a orașelor, în funcție de succesiunea istorică a revoluțiilor agricole și industriale, ceea ce implică o dublă abordare a originii și evoluției comunităților umane și a diferitelor spații sociale. În acest sens, analiza istorică se realizează, pe de o parte, din punct de vedere al apariției și evoluției independente a satelor, acestea fiind considerate tipuri de „societăți” specifice, cu o dezvoltare orientată spre interior, fără influențe din afară, iar, pe de altă parte, din punct de vedere al raporturilor rural-urban³.

Printre primele abordări ale problematicei ruralului și încadrării sale în evoluția societății se remarcă în cadrul Școlii Sociologice de la București teoria „comunității devălmașe” a lui Henri H. Stahl; unele dintre ideile lui Virgil Madgearu cu privire la „gospodăria țărănească”, bazată pe structuri familiale ca tip de organizare a muncii agricole și a vieții rurale; concepția lui Henri Mendras asupra „societății țărănești”⁴, definiri și delimitările aparținând lui Max Weber între diferite „comunități gospodărești-familiale” și „economii domestice”, precum și distincțiile lui Robert Redfield între comunitățile „țărănești” și „agricole” și cele rurale și urbane⁵. În mod corespunzător, în cadrul celei de-a doua maniere de abordare a ruralului se pot înscrie contribuțiile românești – cele ale lui Ion Ionescu de la Brad, Constantin Dobrogeanu Gherea, prin teoria rural-agrară a „neobăgiei”, unele studii realizate în cadrul Institutului Social Banat-Crișana, aparținând Școlii sociologice conduse de Dimitrie Gusti, referirile lui Traian Herseni cu privire la originea și specificitățile satului și culturii rurale populare. De asemenea, dintre contribuțiile altor autorilor din alte țări se mai cuvin menționate cele ale lui Henri Lefebvre, pentru teoria „societății urbanizate”, care cuprinde dreptat ruralul, precum și cele ale lui Placide Rambaud, pentru modelul optimist al „ruralului modernizat”.

În România, spre deosebire de alte state europene, problema agrară a fost dintotdeauna una fundamentală, deoarece agricultura a fost ramura principală a economiei, în care își câștiga existența majoritatea populației. La începutul secolului al XX-lea, problema agrară constituia una din dominantele social-politice ale României, de care depindeau progresul economic și îmbunătățirea situației țăranilor. La sfârșitul Primului Război Mondial, situația agriculturii era extrem de gravă, fiind necesar importul de cereale pentru acoperirea consumului intern. Pentru a asigura sectorului un caracter intensiv, trebuiau rezolvate problema reformei agrare și modernizarea agriculturii. Economisti agrari, sociologi și politicieni responsabili ai României, printre care s-au numărat V. Madgearu, C. Garoflid, C. Stere, N. Cornățeanu, D. Gusti, H. H. Stahl și, în mod deosebit, Ion I. C. Brătianu, au pus bazele teoretice, doctrinare și juridice ale reformei puse în practică după anul 1918, care a fost intens pregătită din punct de vedere doctrinar, conceptual, politic și juridic. Legile reformei agrare din anul 1921 au reprezentat un act juridic, tehnic, economic și social fără precedent în legislația românească și europeană a secolului al XX-lea, ca amploare, consistență legislativă și implicații economice și sociale⁶.

De-a lungul timpului, odată cu dezvoltarea producției materiale și spirituale a societății, și-au dobândit autonomia științele economice, care au devenit o ramură independentă a cunoașterii și științei. Accentuarea ulterioară a procesului de diviziune socială a muncii, apariția diferitor ramuri ale producției materiale au determinat și necesitatea divizării științelor economice pe domenii de studiu, cu un conținut propriu. Astfel, a apărut inițial, în țările dezvoltate în acele timpuri, *Economia rurală*, care se ocupa cu studiul fenomenelor economice din agricultură, atât per ansamblu – nivel macroeconomic, cât și la nivel microeconomic – studiul exploatației agricole individuale⁷. Având în vedere totodată și necesitatea stringentă a accentuării intervenției statului în procesul de dezvoltare a agriculturii, în condițiile conservării și chiar sporirii autonomiei de sorginte economică a producătorilor agricoli individuali, scindarea economiei rurale ca disciplină, în sensul celor două viziuni distincte de analiză, devine ireversibilă⁸. Din perspectivă istorică, Școala germană de economie agrară se remarcă prin meritul de a fi prima care a efectuat această diviziune și specializare, intitulând prima disciplină *Politică agrară*, iar pe cea de a doua – *Economia gospodăriei țărănești*. Se cuvine menționat faptul, că a doua

¹ *** Institutul Național de Cercetări Economice, Institutul de Economie Agrară, *Strategia de dezvoltare durabilă pe termen mediu și lung a agriculturii și spațiului rural din România – România rurală XXI – Un punct de vedere*, București, 2008, p. 5, www.eadr.ro

² Mărioara Rusu, Violeta Florian, Monica Tudor (coord.), *op. cit.*, pp. 3-5

³ Oana Brânzan, *Dezvoltare rurală*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, 2006, p. 2

⁴ Henri Mendras, „Sociologia mediului rural”, în *Sociologia franceză contemporană*, Editura Politică, București, 1971

⁵ <http://www.sociologyguide.com/industrial-and-urban-society/Rural-Urban-continuum.php>

⁶ Dumitru Șandru, *Reforma agrară din 1921 din România*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975

⁷ Gavril Ștefan, *Economie rurală – Note de curs*, Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară „Ion Ionescu de la Brad” Iași, 2001

⁸ Lavinia Tănase, Georgiana Florescu, *Economie rurală*, Editura Cermprint, București, 2007, p. 5

disciplină distinctă va fi cunoscută ulterior în Statele Unite ale Americii sub titulatura de *Managementul exploatației agricole*¹.

Școala românească de economie rurală se distinge, în ceea ce privește evoluția, printr-un traseu similar, având ca punct de plecare un stadiu marcat de ambiguitate, cauzat, într-o anumită măsură, de contextul istoric nefavorabil, cunoscând însă ulterior o edificare etapizată. Un eveniment important în cadrul acestei evoluții îl reprezintă inițiativa din anul 1827 a Epitropiei Școlilor din Moldova, la sugestia lui Gheorghe Asachi, de înființare a unui gimnaziu, în care să se predea, printre altele, „economia pământescă și politică”². Două alte momente demne de menționat sunt reprezentate de înființarea unei secții de agronomie în anul 1834 în cadrul Societății de medici și naturaliști din Iași pentru persoanele interesate de dobândirea de cunoștințe specifice și noi metode în „lucrarea pământului”³, precum și de editarea în același an, 1834, a volumului „Școala rurală și dumesnică sau învățătura pentru lucrarea de câmp și de acasă” al lui M. Drăghici. Un eveniment cardinal în istoria școlii românești de economie rurală îl constituie elaborarea de către Ion Ionescu de la Brad, desemnat profesor în cadrul Academiei Mihăilene din Iași în 1842, a „Programei cursului de agricultură”, care prevedea o secțiune denumită „Economie rurală”, în care erau tratate preponderent probleme legate de capitalul funciar, forța de muncă, capitalul financiar, precum și aspecte juridice. Ulterior, în 1843, datorită elaborării unui nou regulament al școlilor publice din Moldova, cursul de agronomie va fi redenumit „Curs de economie rurală”⁴.

Simion P. Radianu denuștește tratatul său științific, editat în anul 1903, cu titlul de *Economie rurală*, în pofida faptului că se ocupă, în principal, de fenomenele de natură macroeconomică din cadrul agriculturii. Gheorghe Ionescu Șișești, considerat primul discipol al Școlii germane de economie agrară, își propune aplicarea preceptelor acestei școli și în țara noastră, în condițiile în care constată faptul, că „*agricultura noastră este în timpul de față într-o fază de prefăcere, atât în ceea ce privește tehnica, cât și organizarea ei. Această prefăcere, care vine din multe puncte de vedere prea târziu, care n-a fost îndrumată de stat întotdeauna așa cum ar fi trebuit, după cum cuprinsul cărții va dovedi, nu trebuie lăsată să se facă la voia întâmplării. Ea trebuie să se opereze la lumina unei concepții generale despre rostul agriculturii în organismul economic și despre importanța sa. Numai astfel felul și limitele intervenției statului, cum și năzuințele private de întărire a agriculturii se vor clarifica și preciza*”⁵; prin urmare, redactează lucrarea „Politica agrară cu privire specială la România”, în cadrul căreia alocă un spațiu considerabil problematicii exploatației agricole. Un moment important îl constituie, în viziunea unor autori de specialitate, apariția, în anul 1929, a lucrării intitulate „*Economie rurală*” aparținând lui N. O. Popovici-Lupa, un alt discipol al Școlii germane de economie agrară.

În cadrul cursului său general de „Economie națională”, corespondentul de la vremea respectivă al cursului contemporan de Economie politică, Victor Slăvescu ținea și un curs denumit „Economie agrară”, în care savantul aborda principalele aspecte economice ale agriculturii, ca parte integrantă a economiei naționale. Maniera de sistematizare a materiei din cadrul cursului lui Victor Slăvescu îi determină pe unii autori contemporani să considere că, în concepția reputatului autor și membru al Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale, problematica factorilor de producție în agricultură constituia obiectul economiei agrare, în timp ce politica agrară era axată, în mod deosebit, pe aspectul rolului statului de a interveni, prin intermediul pârghiilor, în amplul proces de dezvoltare al agriculturii⁶. Contrar concepției *Școlii franceze de economie agrară*, care exclude politica agrară ca parte integrantă a științelor agricole, cu timpul, s-a demonstrat necesitatea stringentă a cunoașterii științifice aprofundate a tuturor disciplinelor agricole, fapt datorat interdependențelor dintre relațiile de producție și forțele de producție, dar și celor biologice, precum biologia agricolă, ameliorarea plantelor agricole ș.a.m.d. Drept exemplu, se cuvine menționat faptul, că majoritatea economiștilor agrarieni din țara noastră, precum Ion Ionescu de la Brad, P. S. Aurelian, Petre Maior, S. P. Radianu, N. O. Popovici-Lupa, Gheorghe Ionescu-Șișești etc., au fost inițial agronomi, printre excepții putându-se enumera Victor Slăvescu și Virgil Madgearu⁷.

Din punct de vedere al evoluției, conceptul de *economie agrară/rurală* a fost aproape permanent marcat de transformări de anvergură, intensitatea schimbărilor variind în funcție de anumite caracteristici ale contextului general istoric, sub influența unor factori de natură economică, politică și socială. Astfel, drept consecință a caracterului dinamic al economiei agrare, se relevă necesitatea cercetării aprofundate a unei serii de elemente de influență: - *factorii naturali și socio-economici*, care influențează dezvoltarea unei economii agrare; - *etapele de evoluție istorică* (juridică și economică), pentru a înțelege stadiul actual și pentru a realiza previziuni asupra evoluției viitoare potențiale; - *sistemele de exploatare agricole*, determinate de factori naturali, economici și sociali; - *raporturile dintre agricultură și ramurile aflate în amonte și aval* de agricultură în procesul de organizare și valorificare a producției agricole. Referitor la politica agrară, se poate constata că aceasta se fundamentează pe cercetarea unei serii de domenii: - *doctrinile economice privind rolul statului în dezvoltarea unei economii agrare naționale* (intervenționismul sau dirijismul statal); - *formele de intervenție a statului în dezvoltarea agriculturii*, explicând totodată cauzele și consecințele aplicării acestora; - *instituțiile create de stat cu scopul dirijării și stimulării agriculturii*, subliniind rezultatele obținute.

Având în vedere aceste aspecte, se remarcă specificul național al economiilor și politicilor agrare, impus de

¹ *Ibidem*, p. 6

² Nichita Adăniloiaie, *Istoria învățământului agricol. Epoca Modernă*, Editura Fundației Culturale „D. Bolintineanu”, București, 1999, p. 8

³ Spiru Haret, *Raport asupra Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor*, București, 1903, p. 97 ș.u. (apud *Ibidem*, p. 267)

⁴ Nichita Adăniloiaie, *op. cit.*, p. 15

⁵ Gheorghe Ionescu-Șișești, *Politica agrară cu privire specială la România*, Editura Tipomoldova, Iași, p. 5

⁶ Nichita Adăniloiaie, *op. cit.*, p. 8 ș.u.

⁷ Lavinia Tănase, Georgiana Florescu, *op. cit.*, p. 8

particularitățile ce variază de la un stat la altul în diferite perioade istorice distincte. Politica agrară se află, per ansamblu, într-un sistem de relații cu alte categorii de științe și discipline, cea mai strânsă legătură a sa fiind cu politica economică, astfel încât politica agrară poate fi definită drept politică economică în cadrul agriculturii în condiția în care nu se omit particularitățile agriculturii în calitate de ramură a producției materiale, care influențează într-un anumit grad și măsurile luate de stat pentru folosirea deplină a economiei naționale printr-o politică agrară corespunzătoare. Se cuvine menționată legătura dintre politica agrară și managementul exploatațiilor agricole. Astfel, din punct de vedere al sferei de studiu, politica agrară vizează agricultura ca ramură a economiei naționale, spre deosebire de managementul exploatațiilor agricole, care conferă exploatației agricole statutul de celulă de bază a agriculturii. În ceea ce privește modalitatea de dirijare a procesului producției agricole, politica agrară se axează pe îndrumare și stimulare, în opoziție cu managementul exploatațiilor, care se preocupă de aspectul administrației și conducerii directe.

Cercetarea sistemică presupune abordarea economiei spațiului rural din punctul de vedere al sistemelor economice, având ca fundament analiza relației „input – output”. Demersurile sistemice implică regândirea mijloacelor metodologice disponibile pentru analiză, diagnostic și acțiune, în sensul că iau în considerare totalitatea elementelor ce compun sistemul, interrelațiile dintre elementele sistemului, interrelațiile sistemului cu mediul înconjurător (mediul natural, economic, social, juridic etc.) și reacția sistemului la acțiunea unei variabile externe, considerată „intrare în sistem”, adică în realitatea concretă a mediului rural. Problematika cercetărilor sistemice nu poate fi soluționată pe baza unor metode de cercetare ce acționează specializat, ci dimpotrivă, se constată necesitatea unei cooperări interdisciplinare – modelări matematice, calcule statistice, analize sociologice, analize istorice etc., care să furnizeze suportul științific politicilor de dezvoltare a spațiului rural¹.

Se remarcă chiar și la ora actuală, în pofida progresului incontestabil al cunoașterii științifice, în general, și al disciplinelor științifice, în particular, o abordare inadecvată a problematicii economiei rurale și spațiului rural românesc per ansamblu, fapt care poate fi constatat prin numărul relativ redus de lucrări elaborate pe aceste tematici, fapt determinat și de scăderea treptată a interesului social pentru acest domeniu. Se cuvine menționat, în acest sens, faptul că agricultura a reprezentat o temă prioritară pentru cercetare în România, chiar și în perioada controversată a socialismului, chiar până la nivelul anului 1989, interesul diminuându-se, însă, apoi considerabil în perioada postdecembristă. Totodată, se mai poate constata, prin consultarea literaturii de specialitate existente, faptul că deși o parte din realitățile spațiului rural autohton au fost bine tratate în studiile științifice disponibile, mai reduse sau mai vaste ca amploare, per ansamblu, mediul rural românesc nu a fost până în prezent analizat într-o manieră satisfăcătoare. Se remarcă, de exemplu, inexistența unor monografii, tratate, studii de sinteză sau a altor tipuri de opere științifice, care să cuprindă adecvat aspectele calitative și cantitative ale spațiului rural. În absența unor lucrări ce uzitează, ca manieră de abordare, analize calitative, cantitative sau chiar mixte ale fenomenelor socio-economice rurale, cunoașterea reală și adecvată din punct de vedere științific nu se poate realiza. Se mai constată, în acest sens, faptul că ruralul a constituit adesea, pe parcursul istoriei, o temă de studiu și de interes, în general, mai ales pentru istorici, sociologi, arheologi, antropologi etc., și mai puțin pentru economiști și cercetători științifici.

O metodă de analiză cantitativă importantă, de exemplu, pentru cercetarea științifică istorică este *analiza seriilor temporale*. Modelul seriilor temporale poate fi aplicat oricărui surse pentru care există serii de date diacronice, cum ar fi sursele istoriei economice, care conțin statistici privind comerțul sau navigația, sau sursele demografiei istorice pentru analiza datelor legate de populație. Cu toate acestea, aplicații în afara istoriei economice sunt foarte puține. În studiile privind populația se disting trei tipuri de serii temporale, legate de: vârstă, perioade și cohorte. Efectele vârstei sunt legate de îmbătrânire. În ciclul de viață, efectul legat de perioadă este cel care afectează toate cohortele într-o perioadă istorică dată, iar efectul de cohortă este cel al unei relații unice, la nivelul întregii cohorte față de un eveniment istoric anume. Eliminarea celor trei tipuri de efecte dintr-o serie diacronică de date este rațiunea analizei seriilor temporale. Exemple putem găsi în demografia istorică² sau în istoria politică³. Studiile de istorie ale climei au analizat serii de date asupra temperaturii aerului sau au determinat impactul modificărilor condițiilor climaterice asupra recoltei⁴.

În istoria economică, analiza seriilor temporale este un instrument des utilizat, mai ales în ultimele decenii, în primul rând, pentru comparațiile la nivel internațional, care implică industrializarea, creșterea economică și rata șomajului⁵. șomajului⁵. Analiza seriilor statistice temporale implică reconstrucția și investigarea mișcărilor uneia sau mai multor variabile în timp și comportă, de obicei, atât metode ale statisticii descriptive, cât și metode ale inferenței statistice. Construirea graficelor unei serii temporale îi dă cercetătorului posibilitatea de a vedea clar cronologia creșterilor și scăderii variabilelor, punându-se în evidență fluctuațiile sezoniere și tendința de lungă durată. Cu ajutorul unor astfel de grafice, prin calcule suplimentare, se pot deduce ratele de creștere, de accelerare a creșterii sau de declin.

Analiza seriilor temporale cere, în majoritatea cazurilor, construirea de indici. Acest proces implică transformarea

¹ Gavril Ștefan, *Economie rurală – Note de curs*, Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară „Ion Ionescu de la Brad” Iași, 2001, p. 11

² T. Bengtsson, G. Broström, *Distinguishing Time Series Models by Impulse Response: a Case Study of Mortality and Population Economic*, în „History Methods”, vol. 30 (1997), nr. 4, p. 165-171 (apud Irina Gavrilă, *op. cit.*, p. 33)

³ A.C. Pacek, B. Radcliff, *Voter Participation and Party-Group Fortunes in European Parliament Elections, 1979-1999: a Cross-national Analysis*, în „Political Research Quarterly”, vol. 56 (2003), nr. 1, p. 91-95 (apud Irina Gavrilă, *op. cit.*, p. 33)

⁴ S. Scott, R.S. Duncan, *The Origins, Interactions and Causes of the Cycles in Grain Prices in England, 1410-1812*, în „Agricultural History Review”, vol. 46 (1998), nr. 1, p. 1-14 (apud Irina Gavrilă, *op. cit.*, p. 33)

⁵ L.E. Raffalovich, *Growth and Distribution: Evidence from a Variable-parameter Cross-national Time-series Analysis*, „Social Forces”, vol. 78 (1999), nr. 2, p. 415-432 (apud Irina Gavrilă, *op. cit.*, p. 33)

unităților de măsură inițiale în procente. Indicii ne dau posibilitatea de a compara diferite variabile, chiar dacă unitățile de măsură diferă. Analiza seriilor temporale și indicii îi permit istoricului să studieze modul, în care mișcarea în timp a unei variabile poate fi corelată cu a altei variabile sau un grup de variabile. Astfel, se poate analiza modul în care variația în timp a prețurilor este legată de cea a salariilor sau în ce măsură indicii revolțelor sunt legați de nivelul șomajului sau de modificările nivelului de trai. Tehnicile asocierii statistice, care sunt folosite pentru a identifica, izola și măsura gradul de asociere între două sau mai multe variabile, fie că sunt sau nu sub forma unei serii temporale, sunt foarte des utilizate în științele sociale și în istorie. Metodele statistice ale corelației și regresiei susțin matematic existența unei posibile legături între două sau mai multe variabile și indică puterea sa. Cercetătorul care apelează la statistică în argumentarea diferitor ipoteze sau teorii trebuie să recepteze cu prudență acest gen de informație, să o verifice apelând la alte surse sau metode de cercetare. Adaptarea statisticii la interpretarea istorică trebuie să aibă drept scop informarea. Cu toate acestea, deseori, componenta cantitativă nu poate substitui valorile calitative, care nu suportă cuantificare.

Metodele de cercetare utilizate de oamenii de știință în studiile de istoriografie, fie ele de tip calitativ – etnografia, cartografia, lingvistica, stratigrafia etc. – sau cantitativ – statistica descriptivă, inferența statistică, analiza seriilor temporale și analiza cauzală, eșantionarea statistică și modelarea matematică – sunt într-adevăr numeroase, însă este deosebit de important ca metodele de cercetare abordate, eventual asocierea lor, să conducă spre explicații obiective, întemeiate pe analiza atentă a diferitor categorii de surse de informații. Metodele de analiză științifică facilitează procesul de cercetare, iar cercetarea științifică reprezintă, în fond, esența cunoașterii, în general, și a progresului societății.

Demersurile științifice de natură istorică, întreprinse până la această dată, precum și cele potențiale, necesare pentru o mai bună cunoaștere științifică a spațiului rural, presupun o serie de probleme obiective minore și majore obiective inerente. Astfel, în cadrul studiilor istorice, se constată adesea faptul că, de exemplu, sursele de informații sunt inconsistente, incomplet păstrate, ambigue sau neclare. O altă caracteristică a datelor sau informațiilor disponibile este aceea că se referă la unități diferite de măsură, fapt care reclamă efectuarea unor calcule suplimentare de convertire. De asemenea, nu de puține ori, persoanele interesate se confruntă cu problema neconcordanței multiplelor surse de informații disponibile, cercetătorii fiind, în consecință, constrânși să se bazeze sau să estimeze în elaboratele științifice pe mai multe serii de date, calcule și informații, întrucât autenticitatea surselor folosite neputând fi probată altfel. Aceste dificultăți enumerate, dar și multe altele, într-adevăr insurmontabile în anumite situații, au constituit pe parcursul timpului și reprezintă încă un factor de descurajare a tentativelor de studiere aprofundată a spațiului rural.

În pofida acestor neajunsuri, o analiză aprofundată a operelor științifice (de istorie economică, statistică istorică, sociologie istorică etc.), elaborate pe problematica spațiului rural românesc, constituie un demers favorabil în vederea evaluării per ansamblu a aspectelor pozitive și/sau negative, determinate de reformele agrare din România, de exemplu, de măsurile, strategiile etc., implementate de factorii diriguitori abilitați pentru ameliorarea stărilor de fapt din mediul rural autohton. O astfel de evaluare a patrimoniului științific (antedecembrist, interbelic etc.), chiar doar parțială și cu un grad de obiectivitate științifică contestabil, poate totuși permite ca în viitor, autoritățile, factorii de decizie, oamenii de știință și alte persoane interesate să poată utiliza într-un mod fructuos informațiile și rezultatele științifice (referitoare la politici, măsuri, strategii socio-economice și nu numai), care s-au dovedit a fi, pe parcursul timpului sau la un moment dat, viabile și/sau sustenabile, fiind în prezent omise sau considerate neimportante. Totodată, o astfel de valorificare obiectivă a literaturii științifice (primare, secundare sau terțiare disponibile în biblioteci, arhive sau alte depozitoare de informație) poate conferi, efectiv, posibilitatea evitării repetării, în prezent sau în viitor, a erorilor și greșelilor (cel puțin a celor constatate ca atare), aleatorii sau sistematice, comise pe parcurs de generațiile predecesoare.

Astfel, se remarcă în acest context *Istoria agrară* – știința care se ocupă cu evoluția, în timp și spațiu, a agriculturii și silviculturii, a instituțiilor, a relațiilor și ideologiilor agrare, precum și a vieții rurale din punct de vedere economic, tehnico-științific, social-cultural și politic. Istoria agriculturii, în opoziție, este acea parte a istoriei agrare, care studiază numai procesul de producție agricolă¹. Pentru a înțelege locul și rolul istoriei agrare în cadrul științelor istorice este necesar a fi cunoscut conceptul istoriei agrare. Astfel, una din primele definiții consemnate se pare că a fost cea a lui J. Beckmann (1775), care considera <<istoria agriculturii ca o istorie a producției agricole, incluzând în aceasta atât experiența acumulată, cât și agricultura științifică>>. Această definiție este considerată restrânsă, întrucât termenul de agricultură a căpătat un înțeles mai larg, incluzând atât producția, cât și desfacerea, alimentația și mediul înconjurător². Ulterior, în anul 1982, Eugen Mewes introduce și noțiunea de retrologie agrară – știința care se ocupă cu studierea experienței umane acumulate, în legătură cu preocupările de actualitate sau de viitor ale omenirii în domeniul agrar³, în condițiile în care se remarcă faptul, că politica agrară și istoria agrară, în calitate de știință interdisciplinară, în procesul de elaborare și adoptare a unor măsuri corespunzătoare, fac apel și la rezultatele unor științe economice, cum ar fi: istoria economică a agriculturii, geografia economică a agriculturii (aceste discipline sunt încadrate conform unor clasificări în științele economice de graniță, alături de econometrie, sociologie economică, cibernetică economică și ecologie), contabilitatea agricolă, statistica agricolă, analiza economico-financiară a activității exploatațiilor agricole, sociologia rurală etc.

În concepția mai multor autori consacrați, în pofida variilor definiții existente, toate sintetizează, practic, obiectul de studiu al disciplinei de istorie și retrologie agrară. Într-o formă mai extinsă, aceste obiective sunt următoarele: a) teoria istoriei agrare, izvoare, terminologie, metodologie; b) evoluția folosințelor agricole și a ameliorării terenurilor; c) evoluția

¹ Aurel Lup, *Elemente de istorie și retrologie agrară*, Editura ExPonto, Constanța, 2006, p. 18

² Eugen Mewes, *Unele probleme actuale privind istoria agrară*, Colecția Terra Nostra, vol. III, București, 1981, p. 34 (apud Aurel Lup, *op. cit.*, p. 18)

³ Aurel Lup, *op. cit.*, p. 19

producției animale și vegetale; d) valorificarea și circulația produselor agricole; e) problema alimentației umane, cantitate și structură; f) eficiența agriculturii; g) forme de proprietate și exploatare agricolă; h) politica agricolă, rolul factorilor decizionali; i) rolul factorului educațional; j) rolul suprafețelor forestiere în menținerea echilibrului natural etc.¹

În condițiile în care istoria agrară nu se referă doar la istoria agriculturii ca activitate de producție, ci și la structurile rurale, instituțiile agrare, curentele de gândire etc., se cuvin menționate o serie de instituții de învățământ și de cercetare importante, care studiază la ora actuală această subdisciplină a istoriei: – *Institutul de istorie a agriculturii de pe lângă Universitatea din Reading* (Marea Britanie); – *Societatea daneză de istorie a agriculturii din Copenhaga* (Danemarca); – *Școala politehnică federală – Catedra de istorie și sociologie a agriculturii* – din Zürich (Elveția); – *Institutul agronomic istoric* din Gröningen (Olanda); – *Muzeul german de agricultură al Universității din Stuttgart – Hohenheim*; – *Centrul de studii de economie agrară din Lisabona* (Portugalia) etc.

Data fiind importanța strategică a agriculturii ca activitate economică în prezent, dar și pe parcursul întregii evoluții a societății, studiul dinamicii acesteia prezintă o importanță deosebită pentru cercetătorii și specialiștii în domeniu, întrucât analizele și studiile retrospective contribuie la elaborarea strategiilor de viitor. Pe plan mondial, problemele agrare sunt întim legate de cele ale mediului rural în general, preocupând astfel încă pe mulți autori de specialitate, cercetători, factori de decizie etc. Chiar dacă în țările dezvoltate economic agricultura este practică de un număr restrâns de persoane, iar problemele sociale tind să își piardă din importanță, pe primul plan fiind cele de natură strict economică, există încă numeroase state pe mapamond cu populație majoritar agrară, agricultura și mediul rural constituind o problemă stringentă pentru factorii de decizie abilitați. Se cuvine precizat că, în medie, conform unor statistici, la nivel global, agricultura reprezintă și în momentul actual ocupația de bază pentru circa 50% din populația activă.

Având la bază argumentul istoriei ca știință și, totodată, al științei ca serviciu benefic adus societății în general, poate fi recunoscută utilitatea și necesitatea studiilor istoriografice de economie agrară/rurală. Astfel, analiza istoriografică a agriculturii și spațiului rural, în general, și a celui românesc, în particular, obiectivă și judicios argumentată, poate contribui la rezolvarea problematicilor de actualitate și de viitor în domeniul agrar. Fundamentarea proceselor și fenomenelor actuale (din mediul rural și urban) pe sursele de informații istorico-economice, stabilirea prin intermediul unor indicatori de sinteză, de exemplu, a dinamicii retrospective, a continuității multisekulare a evoluției și transformărilor (reduse și/sau extinse ca amploare), manifestate în cadrul economiei, poate oferi o perspectivă mult mai adecvată pentru analiza și cunoașterea științifică a tendințelor actuale și viitoare ale evoluției spațiului rural.

În prezent, se remarcă faptul că demersurile științifice, axate pe demonstrarea utilității studiilor de istoriografie, în general, și al celor de economie rurală, în particular, nu sunt numeroase, în condițiile în care nu s-a manifestat un interes social ferm, iar cercetătorii actuali în domeniu fie nu s-au preocupat în mod deosebit de această problemă, fie nu au avut succes în demonstrarea acestei utilități în cadrul forurilor științifice și instituțiilor decizionale.

Referințe bibliografice

- ADĂNILOAI, N. *Istoria învățământului agricol. Epoca Modernă*. București: Ed. Fundației Culturale „D. Bolintineanu”, 1999. 268 p.
- AXENCIUC, V. *Introducere în istoria economică a României*. București: Ed. Fundației „România de Măine”, 1997. 436 p. ISBN 973-582-011-0.
- AXENCIUC, V. *Produsul intern brut al României - 1862-2000. Serii statistice seculare și argumente metodologice*. Vol. II. București: Ed. Economică, 2012.
- BOLD, I., BUCIUMAN, E., DRĂGHICI, N. *Spațiul rural: definire, organizare, dezvoltare*. Timișoara: Ed. Mirton, 2003. 1098 p.
- BRÂNZAN, Oana. *Dezvoltare rurală*. Arad: Ed. Universității „Aurel Vlaicu”, 2006. ISBN 10 973-752-094-7, 13 978-973-752-094-4.
- GAVRILĂ, Irina. *Cercetarea istorică asistată de calculator*. București: Ed. Oscar Print, 2009. 272 p.
- RUSU, Mărioara, FLORIAN, Violeta, MONICA, Tudor, coord. *Inegalități economico-sociale în spațiul rural. Analiză în profil regional*. Iași: Ed. „Terra Nostra”, 2011.
- MENDRAS, H. Sociologia mediului rural. In: Sociologia franceză contemporană. București: Ed. Politică, 1971 [accesat 25 mai 2013]. Disponibil: http://toread.utcb.ro/opac/bibliographic_view/84375.jsessionid=83D079BE56E4C5CEB3211A7CA97BDAC0total
- ȘANDRU, D. *Populația rurală a României între cele două Războaie Mondiale*. Iași: Ed. Academiei Republicii Socialiste România, 1980. 213 p.
- ȘANDRU, D. *Reforma agrară din 1921 din România*. București: Ed. Academiei Republicii Socialiste România, 1975. 359 p.
- ȘIȘEȘTI, Gh. I. *Politica agrară cu privire specială la România*. Iași: Ed. TipoMoldova, 1914. 206 p.
- ȘTEFAN, G. *Economie rurală*: note de curs. Iași: Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară „Ion Ionescu de la Brad”, 2001. 77 p.
- TĂNASE, Lavinia, FLORESCU, Georgiana. *Economie rurală*. București: Editura Cernaprint, 2007.
- INSTITUTUL DE CERCETĂRI ECONOMICE ȘI SOCIALE „GH. ZANE”, coord. IEA București. *Model funcțional de estimare a dimensiunii forței de muncă real disponibile în mediul rural*: raport final de cercetare. Proiect. Iași, 2010.
- INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE, IEA București. *Strategia de dezvoltare durabilă pe termen mediu și lung a agriculturii și spațiului rural din România. România rurală XX. Un punct de vedere*. București, 2008.

Recomandat spre publicare: 22.05.2013

¹ Ibidem

TRATĂRI ALE ESENȚEI, CONȚINUTULUI ȘI CĂILOR DE ASIGURARE ȘI SPORIRE A COMPETITIVITĂȚII ECONOMICE

VADIM MACARI, dr., conf. cercet., IEFS

This paper studied some of the core concepts dealing with the essence, content, some paths and factors of ensuring and increase of the economic competitiveness, i.e. the phenomenon that refers to the outcome of socio-economic development of countries. Economic competitiveness is examined in close interdependence with the integration of comparative and competitive advantages of a country, with change in quality of economic growth and globalization.

Keywords: economic competitiveness, economic growth, competitiveness of the country, socio-economic development, competitive type of reproduction, comparative and competitive advantages, socially oriented consumer market.

În articol sunt studiate câteva dintre conceptele care tratează esența, conținutul, unele căi și factori de asigurare și sporire a competitivității economice, fenomen care se referă la rezultatul final al dezvoltării social-economice a țărilor. Competitivitatea economică este examinată în strânsă interdependență cu integrarea avantajelor comparative și concurențiale ale țării respective, cu schimbarea calității creșterii economice și globalizarea.

Cuvinte cheie: competitivitate economică, creștere economică, competitivitate a țării, dezvoltare social-economică, tip competitiv de reproducere, avantaje comparative și concurențiale, piață de consum social orientată.

JEL Classification: O01, O03, O 16, O21

Introducere. Sporirea competitivității economice naționale e una din prioritățile strategice pentru Republica Moldova.

Republica Moldova a participat la conferința Națiunilor Unite pentru Mediu și Dezvoltare de la Rio-de-Janiero (iunie 1992) și a semnat Declarația Națiunilor Unite pentru Mediu și Dezvoltare, angajându-se să demareze procesul de tranziție la *modelul de dezvoltare durabilă*, să elaboreze și să implementeze strategii și planuri de acțiuni naționale, conforme principiilor de bază ale dezvoltării durabile.

Strategia de la Lisabona (2000) a fost așezată pe **trei piloni**: *competitivitate economică, incluziunea socială și protejarea mediului ambiant*, iar dezvoltarea durabilă a fost determinată ca principiu atotcuprinzător al tuturor politicilor europene. Ulterior, în scurt timp, sporirea competitivității economice a devenit, efectiv, problema centrală a dezvoltării.

Scopul central al Strategiei de la Lisabona (2000) – sporirea continuă a calității vieții – trebuie atins prin asigurarea prosperității, coeziunii sociale și protecției mediului. Ultimele trei au predicat și trei **dimensiuni respective ale dezvoltării sustenabile**: societate, economice și mediu. Iar **conceptul de calitate a vieții** a fost definit ca „totalitatea condițiilor de ordin economic, social, ecologic, spiritual etc., care asigură integritatea și echilibrul vieții biologice, dezvoltarea continuă și durabilă a personalității umane”.

Conținutul de bază. În statele UE aspectul economic al dezvoltării durabile este monitorizat prin intermediul unor **indicatori statistici** din trei grupe, care caracterizează dezvoltarea economică propriu-zisă, investițiile și competitivitatea economică, dintre care putem evidenția:

- Indicele anual de creștere a PIB-lui, inclusiv per locuitor;
- PIB per locuitor în prețuri curente;
- PIB-ul per locuitor raportat la puterea de cumpărare;
- Indicele inflației și al prețurilor de consum;
- Volumul și structura investițiilor;
- Volumul și structura fluxurilor comerciale;
- Productivitatea forței de muncă;
- Intensitatea energetică a economiei;
- Cheltuielile totale pentru dezvoltare și cercetare raportate la PIB;
- Cheltuielile publice pentru învățământ, raportate la PIB [1].

Savantul economist rus, Ăpștein A., afirmă că față de orice problemă economică pot fi realizate, în fond, una din două abordări – științifică și liberală. Apropo, orice recomandare pentru a lua decizii în sfera economiei poate fi științifică, care se referă în mod indirect la știință și antiștiințifică.

Gradul caracterului științific al unei recomandări se determină în conformitate cu **indicatorii interni și externi** ai diferitor abordări ale reformelor. *Indicatorul extern* este prezența sau lipsa formulării criteriului eficienței recomandării și a tezelor de bază inițiale ce determină specificul acestei recomandări. În cazul *abordării științifice* se formulează obligatoriu și tezele inițiale, și criteriul eficienței. În cazul abordărilor când se referă indirect la știință sau antiștiințifice, tezele și criteriul numite nu sunt formulate.

Ca *indicator intern* al calității recomandării se prezintă, în primul rând, atât prognoza consecințelor combinării optime a intereselor naționale curente și viitoare, cât și, în al doilea rând, determinarea acelor grupuri sociale, interesele cărora sunt legate de recomandările date.

Apoi se examinează abordarea liberală și științifică a competitivității. Pentru un liberal contemporan, afirmă autorul, problema competitivității este problema competitivității mărfii și firmei (întreprinderii). Cine nu e capabil să producă o marfă competitivă măcar pe piața internă (conform corelației preț-calitate), acela va fi scos din joc.

De aceea trebuie de ghidat de principiile comerțului liber, ca producția importată să stimuleze producătorul autohton de a lucra mai bine, iar puterea – de a crea condițiile necesare pentru aceasta, în particular, impozite mai mici.

Această abordare este îndreptățită doar în cazul a trei condiții: a) guvernarea este orientată spre supraviețuirea curentă cu crearea pentru viitor a condițiilor pentru sporirea ritmurilor creșterii economice; b) mărfurile autohtone sunt necompetitive cu cele importate doar din cauza unui management slab; c) reducerea impozitelor nu afectează constantele sistemului general, ce reflectă echilibrul intrasistemic între necesități, prețul de piață al forței de muncă și costul reproducerii populației, inclusiv a pensionarilor.

Scopul dirijării trebuie să fie de a transfera țara ca ea să funcționeze pe principiul reguli de aur a acumulării – fiecare generație trebuie să acumuleze pentru viitor nu mai puțin, decât a primit de la cea precedentă. Aceasta e posibil doar în cazul, când ritmurile creșterii economice în perioada următoare nu vor fi mai joase decât în cea precedentă (magistrala economiei în extindere a lui fon Neiman). În lumea modernă competitivitatea țării, în ultima instanță, va fi determinată de capacitățile intelectuale și morale ale elitei științifice, politice și economice a societății de a materializa și a însuși principiile de bază ale abordării științifice a conducerii cu țara. Care țară va face aceasta mai repede, aceea va și învinge în lupta concurențială. Deși, în perspectiva îndepărtată, principiul concurenței va dispărea, deoarece problemele globale ale umanității vor putea fi soluționate cu succes doar în cazul transpunerii politicii economice pe principiul solidarismului, care presupune susținerea reciprocă în scopul majorării aportului fiecărui element al sistemului în obținerea unui rezultat final unic.

De competitivitatea țării, în condițiile globalizării, depind: a) ritmurile creșterii economiei naționale (PIB, gradul general de ocupare a populației, nivelul prețurilor și a inflației); b) posibilitățile bugetare ale statului de a soluționa problemele sociale; c) nivelul tensiunii sociale în societate, gradul încrederii populației față de putere; d) prestigiul și imaginea țării în lume și a reprezentanților săi.

Competitivitatea, prin funcția sa sistemică, se referă la rezultatul final al dezvoltării social-economice a țării, care, spre deosebire de indicatorii creșterii economice, nu poate fi falsificat [2].

La diferite etape ale dezvoltării industriale a economiei creșterea competitivității are loc în baza schimbării tipului de reproducție. La începutul sec. XX și până la al II-lea Război Mondial, în țările dezvoltate domina reproducerea lărgită, orientată spre creșterea economică. După al II-lea Război Mondial, pe fundalul revoluției tehnico-științifice s-au amplificat tendințele schimbării calității creșterii economice. Ca rezultat, în anii '60, ritmurile creșterii economice au început a juca pentru țările dezvoltate rolul de indicator principal – competitivitatea economiilor acestora creștea deja în baza altui tip de reproducere, care asigura nu doar pur și simplu creșterea, ci dezvoltarea lor social-economică. La rândul său, dezvoltarea social-economică în diferite economii avea loc în baza combinării diferitor tipuri de activitate. La etapa contemporană, în condițiile dominației transformărilor structurale în economia mondială în interesul tipurilor de activități de tehnologii înalte și scientointensive, al sferei de servicii și economiei cunoașterii, se păstrează mari deosebiri în structura economiilor unor țări aparte, ceea ce permite de a vorbi despre o diversivitate de tipuri de reproducere, despre deosebirile obiective și subiective ale proceselor de schimbare a tipurilor de reproducere în diferite țări.

Problema strategică generală constă în depășirea tendințelor de degradare a reproducerii și în asigurarea unei creșteri multiple a părții active a fondurilor fixe introduse, comparativ cu a celor excluse din producție. Când punerea în funcție a fondurilor fixe (activelor materiale pe termen lung) într-o măsură suficientă va depăși excluderea lor, atunci va începe faza creșterii economice durabile. Dacă renovarea acestor active va fi însoțită de schimbări ale caracteristicilor calitative și componenței lor, atunci va apărea posibilitatea de a soluționa concomitent problemele dezvoltării social-economice, necesare pentru formarea tipului competitiv de reproducere.

Tipul competitiv de reproducere se formează prin reînnoirea structurii economiei, creșterea numărului celor ocupați în știință, învățământ, sfera inovațională și cu tehnologii de vârf, reducerea consumului specific de materiale și energie în PIB etc. Din punct de vedere statistic, ameliorarea structurii economiei naționale se exprimă prin reducerea consumului specific de materiale și energie în PIB. Țările dezvoltate au redus și reduc în prezent acești doi indici, cu preponderență, din contul creșterii cu devansare a ritmurilor sporirii volumelor de producție și servicii cu o pondere înaltă a valorii adăugate comparativ cu ritmurile creșterii volumelor producerii carburanților, producției industriei extractive etc. Odată cu reducerea consumului specific de energie în economiile țărilor dezvoltate, producerea și consumul de energie electrică în expresie absolută nu se reduce, ci crește cu ritmuri nesemnificative.

Pentru a forma tipul competitiv de reproducere e necesar de a forma anumite institute de dezvoltare, ceea ce presupune modificarea legislației în vigoare care conține „portițe” pentru un comportament oportunist al businessului, „erodarea” și exportul capitalului. La fel, trebuie de a subvenționa cererea solvabilă internă și a exportului, precum și a asigura creditarea și finanțarea cu preferință a investițiilor în activele pe termen lung.

S-a format o piață de consum, pe care mărfurile cu prețuri accesibile pentru consumatorul în masă sunt de a

calitate joasă. Problema strategică constă în formarea unei piețe de consum social orientată. Pentru aceasta e necesar de a spori capacitatea de plată a consumatorului în masă, de a controla calitatea mărfurilor de consum, de a reglementa pe cale legislativă procedurile prețurilor cererii și consumului de masă [3].

Recunoscutul cercetător al problemelor competitivității, Michael Porter, în lucrarea sa „Международная конкуренция”, încă în 1990 constata că o definiție unanim acceptată a competitivității nu există. Pentru firme ea însemna posibilitatea de a concura pe piața mondială în condițiile existenței unei strategii globale; pentru mulți congresmani competitivitatea este soldul pozitiv al balanței comerțului extern, iar pentru unii economiști – costuri de producere mici la o unitate de producție, corelate cu cursul de schimb. Succesul firmei în competiție cu concurenții depinde, în primul rând, de situația din țară. Competitivitatea – iată de ce, în primul rând, sunt preocupate guvernele și cercurile industriale ale țării (vezi: Майкл Портер. Международная конкуренция. М: Международные отношения, 2003).

De obicei, scria în mai 2006 expertul Francois Benaroya, competitivitatea este definită ca o combinaire a activității cu succes pe piețele mondiale cu creșterea nivelului de viață a populației. Problema principală a unei definiții unanim acceptate a competitivității constă în faptul, că aceasta nu poate fi exprimată printr-un careva singur indicator economic.

Pornind de la scopul pe termen lung de a ridica nivelul de viață într-o anumită țară, este necesară combinarea următoarelor, în opinia lui M.Porter, componente ale competitivității: productivitatea, creșterea ei – premisă a creșterii stabile a veniturilor populației; competitivitatea pretului (ținând cont de cursul de schimb) – unul din factorii ce influențează capacitatea țării de a duce lupta concurențială pe piața mondială și de a crea locuri de muncă în țară; activitatea inovatoare și specializarea tehnologică formează noi idei și tehnologii care contribuie la dezvoltarea proceselor ce duc spre specializarea mondială în sectoarele cu creștere înaltă și ridicarea nivelului de viață; atractivitatea investițională, baza ei – mediul investițional favorabil ce influențează în mod decisiv productivitatea și activitatea inovatoare (vezi: Стратегия России. 2006. №5. С.61) [4].

Dezvoltarea rapidă a globalizării pune în fața țărilor problema strategiilor naționale de fructificare a avantajelor lor în noi condiții. În situația unui nou nivel al raporturilor goeconomice, globalizarea poate fi privită din punctul de vedere al creșterii bruște a spațiului concurențial goeconomic, în cadrul căruia acționează reguli comune de comportament, legislația internațională în sfera impozitelor, investițiilor, circuitului de capital și de capital uman etc.

Noțiunile de concurență și competitivitate în țările industriale se modifică pe parcursul a trei secole. Din punct de vedere istoric concepția de competitivitate se bazează pe teoria folosirii în diviziunea internațională a muncii a avantajelor relative ale economiilor naționale pentru a exporta în țările ce nu posedă astfel de avantaje și pentru importul produselor din țările care posedă avantaje comparativ cu economia țărilor importatoare.

În procesul dezvoltării industriale apăreau noi condiții concurențiale care modificau esența concurenței de la utilizarea cu preponderență a avantajelor comparative naționale spre utilizarea avantajelor concurențiale ce se schimbau dinamic, bazate pe realizări tehnico-științifice, inovații la toate fazele de la fabricarea mărfii până la vânzarea sa consumatorului. Avantajele comparative naturale sunt limitate și nu se reproduc, iar avantajele concurențiale legate de inovații, dezvoltarea capitalului uman, a intelectului, prin esența sa, sunt dinamice și nelimitate.

Conjugarea și integrarea avantajelor comparative și concurențiale sporesc radical competitivitatea țării în spațiul economic global. Crearea unor alianțe fiabile, schimbul între partenerii-concurenți cu realizări tehnico-științifice de vârf, cu inovații și tehnologii sunt pentru ei reciproc avantajoase. Concurența pentru veniturile consumatorului ia un caracter tot mai agresiv – supraviețuiește cel mai puternic inovator.

Actualmente concepția competitivității țării, consideră E. Iurcova, nu are un fundament analitic ce ar permite de a o interpreta univoc. Nu este clar principiul „agregării ramurale” a nivelelor competitivității. Trebuie țara să fie lider în toate ramurile sau doar cele principale pentru a-și spori competitivitatea?

Expertii Forumului Economic Mondial (FEM) abordează competitivitatea de țară în calitate de indicator generalizat ce determină ritmurile creșterii economice în țări concrete. Or, în acest caz apar mai multe întrebări ce nu au răspunsuri clare.

La modul practic, competitivitatea este capacitatea pentru o posibilă participare productivă a țării în competiția globală, în primul rând, în cea economică care, în fond, este o competiție, practic, în toate sferile vieții sociale. Importă mult și capacitatea țării de a utiliza intensiv spațiul informațional virtual.

Deci, pentru a elabora o strategie corectă de răspuns la provocările competitivității, e necesar de a structura problematica competitivității și de a defini elementele sale principale. Adică, e nevoie de a crea un tip de reproducere competitivă, apt de a asigura realizarea avantajelor concurențiale la toate nivelurile: microeconomic, miezoeconomic, regional, macroeconomic și mondoeconomic [5].

Concluzii. Strategia de la Lisabona (2000) a fost așezată pe trei piloni: competitivitate economică, incluziunea socială și protejarea mediului ambiant, iar dezvoltarea durabilă a fost determinată ca principiu atotcuprinzător al tuturor politicilor europene. Sporirea competitivității economice a devenit, efectiv, problema centrală a dezvoltării.

În statele UE, aspectul economic al dezvoltării durabile este monitorizat prin intermediul unor indicatori statistici din trei grupe, care caracterizează dezvoltarea economică propriu-zisă, investițiile și competitivitatea economică.

Orice recomandare pentru a lua decizii în sfera economiei poate fi științifică, care se referă în mod indirect la

știință și antiștiințifică. De asemenea, există *indicatori interni și externi* ai diferitor abordări ale reformelor.

În problema *competitivității* trebuie de ghidat de principiile *comerțului liber*, iar *puterea* trebuie să creeze condițiile necesare pentru aceasta. *Scopul dirijării* trebuie să asigure ca țara să funcționeze pe principiul *regulii de aur a acumulării* – fiecare generație trebuie să acumuleze pentru viitor nu mai puțin, decât a primit de la cea precedentă.

În lumea modernă *competitivitatea țării*, în ultima instanță, *va fi determinată* de capacitățile intelectuale și morale ale elitei științifice, politice și economice a societății de a materializa și a însuși principiile de bază ale abordării științifice a conducerii cu țara. *Competitivitatea*, prin funcția sa sistemică, se referă la *rezultatul final al dezvoltării social-economice* a țării, care, spre deosebire de indicatorii creșterii economice, nu poate fi falsificat.

Creșterea competitivității are loc în baza schimbării tipului de reproducție. Pe fundalul revoluției tehnico-științifice s-au amplificat *tendențele schimbării calității creșterii economice*. Pentru țările dezvoltate *indicatorul principal* este *competitivitatea economiilor* respective.

Problema cardinală constă în depășirea tendințelor de degradare a reproducerii și în asigurarea unei *creșteri multiple a părții active a fondurilor fixe introduse*. Atunci va începe faza creșterii economice durabile. E necesar de a crea *tipul competitiv de reproducere*, apt de a asigura realizarea avantajelor concurențiale la toate nivelurile.

Avantajele comparative naturale sunt limitate și nu se reproduc, iar *avantajele concurențiale* legate de inovații, dezvoltarea capitalului uman, a intelectului, prin esența sa, *sunt dinamice și nelimitate*. *Conjugarea și integrarea avantajelor comparative și concurențiale sporesc radical competitivitatea țării în spațiul economic global*. Problema strategică constă în *formarea unei piețe de consum social orientată*.

O definiție unanim acceptată a competitivității nu există. *Competitivitatea este definită* ca o combinație a activității cu succes pe piețele mondiale cu creșterea nivelului de viață a populației. *Competitivitatea are și componentele sale*. Iar *globalizarea* poate fi privită din punctul de vedere al creșterii bruște a spațiului concurențial geoeconomic.

Referințe bibliografice

1. BELOSTECINIC, G., GUȚU, C. Competitivitatea economică în contextul dezvoltării durabile a Republicii Moldova. In: *Economica*. 2008, nr. 2, pp. 73-87. ISSN 1582-6260.
2. ЭПШТЕЙН, А. О научном подходе к конкурентоспособности российской экономики. В: *Вопросы экономики переходного периода*. 2006, № 2, сс. 98-108.
3. АМОСОВ, А.И. Конкурентоспособный тип воспроизводства: проблема формирования эффективной стратегии. В: *Вопросы экономики переходного периода*. 2006, № 8. сс. 22-29.
4. КОРМНОВ, Ю. О повышении конкурентоспособности экономики. В: *Экономист*. 2006. № 8. сс. 13-20. ISSN 0869-4672
5. ЮРКОВА, Е. Национальная конкурентоспособность в условиях глобализации. В: *Международный сельскохозяйственный журнал*. 2008, № 6, сс. 43-45. ISSN 0235-7801.

Recomandat spre publicare: 24. 01. 2013

НАУЧНАЯ МЕТОДОЛОГИЯ ОБОСНОВАНИЯ И ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В АГРАРНОЙ ЭКОНОМИКЕ

КОВАЛЕНКО ВИТАЛИЙ ЛЕОНИДОВИЧ, аспирант
Винницкого национального аграрного университета

г. Винница

МАЗУР АНАТОЛИЙ ГРИГОРЬЕВИЧ, д-р экон. наук
Винницкий национальный аграрный университет

г. Винница

The logic of scientific research involves determining the principles of integration based on the theory of economic systems. This will determine the field of action and the limits of intervention in its development and operation, and to establish an effective mechanism for the implementation of the integration processes in the agricultural production under the action of objective economic laws. In turn, the knowledge and the practical application of the law and its manifestations in the form of stable patterns allows the use in the practical aspect of rational the available natural and resources potential of agrarian economic system and optimize the economic activity in its structure at the national, regional and local levels.

Key words: integration processes, agricultural economics, natural resource potential, optimization, integrated scientific methodology, approach, law.

JEL Classification: Q0, Q1, Q12

Введение. Логика исследования предполагает научное определение основ интеграции на основе теории экономических систем. Это позволит определить поле действия и пределы вмешательства в его развитие и функционирование и создать действенный механизм осуществления интеграционных процессов в агропромышленном производстве в рамках действия объективных экономических законов. В свою очередь, знания и практическое применение законов и их проявлений в виде устойчивых закономерностей позволяет в практической плоскости рационально использовать имеющийся природно-ресурсный потенциал аграрной экономической системы и оптимизировать экономическую деятельность в ее структуре на национальном, региональном и местном уровнях.

Следует подчеркнуть, что научно-теоретическим фундаментом формирования методологии интеграции в агропромышленном производстве являются фундаментальные труды известных ученых-аграрников: Андрийчука В.Г., Амбросова В.Я., Гладия М.В., Гайдуцкого П.И., Валентинова В.Л., Коденской М.Ю., Кузнецова Б.П., Лисецкого А.С., Могильного О.М., Мазура А.Г., Малика Н.И., Саблука П.Т., Шпичака О.М., Юрчишина В.В. и других.

Они во многом отображают особенности категории «интеграция» и процесса осуществления интеграционных процессов в аграрной экономике. В тоже время данная проблематика носит обширный характер и требует дополнительных научных изысканий.

Целью данного исследования является обобщение имеющегося научного базиса интеграции и осуществление его систематизации и обновления на основании учета требований теории экономических систем.

Принципиальный подход к формированию научной методологии интегрирования в АПК может быть представлен схематично (рис.1).

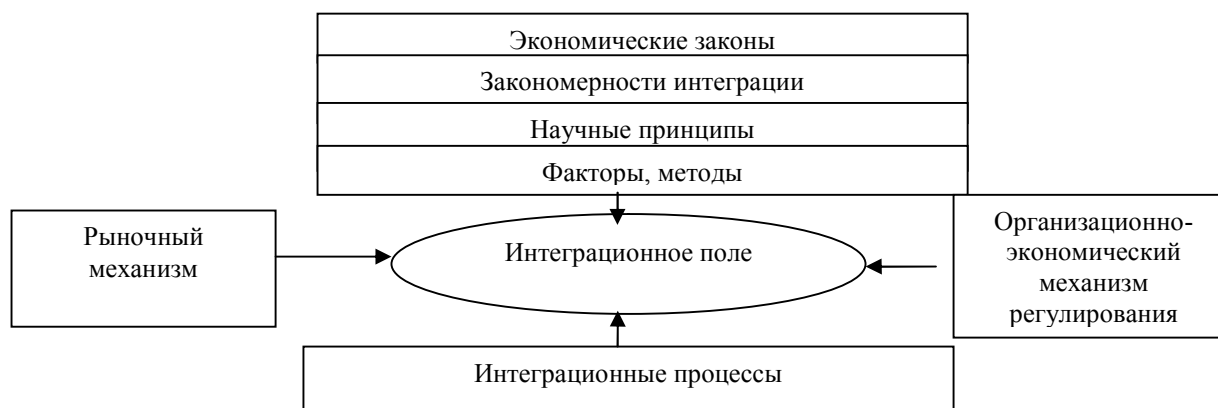

Рис. 1. Принципиальная схема научной методологии исследования интеграционных процессов в аграрной экономике

Источник: составлено автором.

В этом взаимодействии (рис. 1) ключевую роль играют экономические законы, поскольку они отображают причинно-следственные связи, которые являются объективными. Иными словами, законы действуют как совокупная сила, действие которой неоспоримо, а следствие однозначно, поэтому есть возможность предвидения развития тех или иных экономических процессов.

Системный анализ совокупности экономических законов позволяет выделить следующие из них, которые в наибольшей степени определяют необходимость интеграции субъектов хозяйствования, это:

- закон устойчивого развития экономических систем;
- закон территориального разделения труда;
- закон экономии рабочего времени;
- закон согласования экономических интересов;
- закон научной организации управления;
- закон регионализации общественных процессов;
- закон глобализации развития экономики.

Среди вышеперечисленных, по нашему мнению, наибольшую роль относительно интеграции играет закон устойчивого развития экономических систем. Его действие направляет развитие интегрированных структур в русло усиления социальных аспектов деятельности, рациональное природопользование, комплексное использование и воспроизводство ресурсной базы производства, реструктуризации производственных структур в связи с изменением условий хозяйствования.

Закон согласования интересов в интегрированной структуре выступает базовой предпосылкой создания, поскольку требует предоставления личной, групповой, региональным, межрегиональным, транснациональным интересам единственно желаемое направление деятельности, сущность которого заключается в достижении согласовано определенной цели с наименьшими затратами на ее достижение. Следует подчеркнуть, что национальная экономическая система состоит из совокупности систем низшего порядка – регионов, отраслей и главного производственного звена – предприятия. Их взаимодействие и взаимозависимость предполагает существование часто противоречивых и несовсем согласованных векторов развития, на практике требует согласованности и синхронизации осуществления производственного процесса [1].

Закон научной организации управления в отношении интегрированных структур предполагает прежде всего четкое и научно определенное разграничение функций, полномочий, прав и ответственности между равновеликими экономическими системами; главным предприятием в интегрированной структуре и теми структурами, которые в него вливаются. По большому счету здесь речь идет о распределении управленческого труда на каждом уровне и, соответственно, содержания регулирующего воздействия. Действие закона экономии времени направлена на получение положительного эффекта от интеграции производства и проявляются в различных формах повышения эффективности производства за счет рационального использования производственных ресурсов. Несомненно, сближение организационное и производственное наряду со снижением общественно необходимых затрат на основе концентрации и специализации становится мощным фактором экономического роста в аграрной экономике, и не только. Интеграция присуща и межрегиональным производственным связям, как внутренним, так и внешним. В первом случае интеграционные объединения аграрного направления формируют общий продовольственный рынок страны, во втором - глобальный продовольственный рынок.

Комплексное взаимодействие эволюционного развития интеграции с учетом действия объективных экономических законов проявляется в таких институциональных преобразованиях аграрной экономики.

1. Осуществляется приватизация собственности и изменения в системе управления, следствием чего становится разграничение хозяйственного и административного управления.

2. Происходит разрушение ресурсного потенциала большинства отраслей, что приводит к технической несбалансированности и дезинтеграции предприятий сельского хозяйства, переработки, обслуживания и торговли.

3. Осуществляется поиск рынков сбыта продукции отраслей промышленности, сферы производства средств производства для сферы переработки и обслуживания сельского хозяйства.

Научная методология интеграции предполагает определение и обоснование закономерностей как проявлений действие экономических законов. Закономерности также отражают устойчивые причинно-следственные связи, но не однозначные, а вероятные. Очевидно, исходя из вышеназванных экономических законов, ими могут быть:

- 1) самоорганизация – способность нескольких производственных систем к объединению по экономическому признаку;
- 2) конкуренция производства – способность более мощной системы выпускать продукцию с минимизацией затрат;
- 3) специализация – формирование крупных производственных объединений по продукту или однородной продукции;
- 4) открытость экономических систем различного уровня, что создает предпосылки к их объединению, или вхождения низших их уровней в высшие;

5) экономическая выгода – желание субъектов хозяйствования за счет объединения или вхождения в более эффективную структуру улучшить свои производственные показатели.

Научные принципы как руководящие идеи и ограничения при осуществлении интеграционных процессов в АПК основываются на общей базе принципиальных подходов как всех отраслей экономики, так и направлений их развития. В данном случае мы используем уже наработанный существующий их массив с целью отбора тех из них, которые относятся непосредственно к тематике исследования. Их проектирование специфику интеграции позволяет выделить совокупность принципов общего и специального характера.

Научные принципы общего характера важны в начале стадии осуществления интеграции, когда еще отсутствует комплексное видение новой структуры и не исчерпаны в полной мере подготовительные вопросы процедуры объединения. Они общеизвестны и не нуждаются в подробной характеристике.

Что касается специальных принципов, то их определения продиктовано авторской позицией отделения объекта исследования как специфического и желанием более углубленной проработки категории интеграции с точки зрения научно-методологического подхода.

Принцип единства руководства в интегрированном объединении понимается нами как необходимость закрепления большинства управленческих функций за предприятием, объединившимся с более крупным, и ни в коем случае не их уменьшение или устранение.

Принцип относительной самостоятельности гарантирует сохранение полномочий и функций управления, а также участия в распределении прибыли предприятия которое, согласилось на интеграцию.

Принцип возможности выхода из интегрированной структуры подчеркивает добровольность их создания и отсутствия дискриминации при их распаде.

Принцип целесообразности межрегиональной интеграции подчеркивает необходимость функционирования национального рынка продовольственных товаров, специализацию производства и эффективность использования сырьевых ресурсов на однородных территориях. Межрегиональная интеграция способствует максимальному привлечению трудовых ресурсов депрессивных территорий, рациональному природопользованию и охране окружающей среды.

Принцип международной интеграции нацеливает на объединение однопрофильных предприятий для выпуска конкурентоспособной продукции и выходом с ней на мировые рынки с сохранением спроса на эти товары и на внутреннем рынке.

Принцип поддержки интеграционных процессов со стороны органов местной власти нацеливает на пропорциональность развития региональной экономики, когда вновь структуры функционируют на территории в рамках соблюдения пропорций развития региональной экономики: общеэкономических, структурных, экономико-демографических, социально-экономических, экономико-экологических и других, обеспечивающих комплексность развития экономики региона как системы.

Принцип нормативно-правового обеспечения процессов интеграции следует понимать как создание новых законов, дополнение к существующим, разработку новых правовых норм относительно самой интеграционной структуры, субъектов, входящих в нее, хозяйственного регулирования процессов воспроизводства в этих структурах, поскольку интеграция на сегодня развивается в русле саморазвития без достаточного научного, методического и правового регулирования этих процессов. В данном случае практика опережает науку, а потому требует системного обоснования направлений, форм и методов их осуществления интеграционных процессов в экономике.

Принцип разнообразия форм экономической интеграции ориентирует на их многообразие (фирмы, агрохолдинги, ассоциации и т.п.), т.е. организационная форма не является ограничением объединения субъектов хозяйствования. Сюда же можно добавить, что плотность интеграционных связей между участниками также не является определенной, она формируется на основе добровольного определения роли каждого из членов объединенной структуры.

Принцип ориентации на вертикально интегрированные производственные структуры ориентирует на достижение максимальной выгоды (прибыли) структуры, когда на выходе производственной цепи получается готовая к потреблению продукция. При этом уменьшаются так называемые транзакционные издержки, присущие разобщенным по процессу предприятиям.

Научные принципы интеграции как процесса определяют границы влияния на формирование интеграционных структур в АПК и определяют руководящие идеи, которых следует придерживаться при осуществлении технологии интеграции, однако они не определяют инструментария осуществления интеграции на практике. Эту функцию выполняют методы интеграции, которые сосуществуют с научными принципами в определенной взаимодействии, а именно: принципы являются первичными, а методы – им подчиненными. Иначе говоря, принципы определяют набор инструментария управления интеграцией на всех уровнях менеджмента. Взаимосвязь между методами и принципами интеграции представлено на рис. 2.

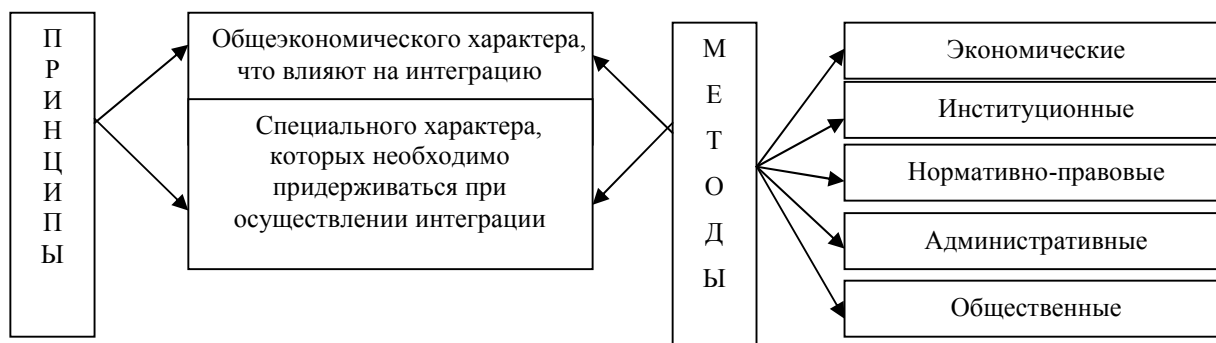

Рис. 2. Взаимодействие принципов и методов в осуществлении интеграции

Источник: составлено автором.

В данной совокупности экономические методы воздействия позволяют влиять на характер интеграции посредством бюджетно-налоговой, денежно-кредитной, таможенной и ценовой политики со стороны государственных и региональных органов власти и управления.

Методы администрирования выполняют преимущественно контрольные функции по недопущению монополизации продовольственных рынков и защиты прав потребителей от недоброкачественной продукции. Эти функции реализуются на практике за счет механизмов лицензирования, квотирования, государственных заказов и жестких предписаний.

Сущность институциональных методов состоит в развитии новых форм собственности, их конфигураций в рамках приспособления аграрной экономики к мимолетным изменениям в ее развитии.

Правовые методы по содержанию направлены на соблюдение норм права и существующего законодательства в хозяйственной сфере. Это касается в первую очередь соблюдения функциональной определенности органов управления в производственных системах всех иерархических уровнях.

Методы общественного регулирования процессов интеграции ставят целью защиту конституционных прав участников экономического пространства. К ним относятся профессиональные союзы, общественные организации, союзы предпринимателей и т.д.

Конечно, вышеизложенные методы интеграции не исчерпывают все составляющие механизма влияния на ее развитие, они могут быть дополненными и другими, в частности политическими, но и этой совокупности достаточно для того, чтобы подтвердить тезис, что интеграция как экономическая категория и производственно-хозяйственный процесс имеет свое методологическое обеспечение. В совокупности с действием экономических законов развития, закономерностей и научных принципов создает научную методологию интеграции производства в аграрной экономике. Ее дополнением могут выступать и факторы производства, поскольку они подчеркивают целесообразность, или нецелесообразности создания тех или иных структур по соответствующим признакам организации экономического пространства. К ним, как правило, признано относить: сырьевой, топливно-энергетический, потребительский, транспортный, рабочей силы, научно-технического процесса, рыночной конъюнктуры.

Факторы определяют количественные и качественные характеристики интегрированных структур, влияющих на объемы и направления производства, решение социальных приоритетов и служат базовым основанием для всей хозяйственной деятельности.

Формирование интеграционного поля кроме методологических подходов осуществляется в условиях воздействия на него со стороны рыночной среды и роли государственных институтов, что к регулированию экономических процессов [2, 3].

В первом случае, когда процесс воспроизводства и совершенствования экономических систем уже исчерпан, рыночная экономика побуждает субъектов хозяйствования сохранить свои свойства и приспособиться к новым условиям путем самоорганизации. Специалисты отмечают, что в последние годы наблюдается укрепление веса регионально ориентированных объединений, ассоциаций по производству товаров народного потребления, в первую очередь предприятий пищевой и легкой промышленности.

Специфика этих отраслей заключается в их достаточно четкой привязке к инфраструктуре регионов, поэтому на региональном уровне сформировались собственные модели выживания и развития, которые базируются на использовании местного ресурсного потенциала и экономико-географических особенностей территорий, что является проявлением определенного уровня самоорганизации. Совокупное действие направлений и факторов самоорганизации и приводит к формированию интегрированных структур. В одном случае механизм самоорганизации в аграрно-промышленном производстве имеет преимущественно детерминистскую структуру и не вызывает в процессе приспособления кардинальных изменений в его структуре, в другом – самоорганизация зависит от внутренних факторов, а потому имеет стохастическую природу, то есть

предполагает перестройку структурных компонентов аграрной экономики.

Государственное регулирование интеграционных процессов в АПК на сегодня носит неопределенный характер, то есть регуляторная действие со стороны налоговых, таможенных органов, банковских структур направлена одинаково на все формы хозяйствования в аграрной экономике. В то же время провозглашается поддержка крупно товарного производства, вертикально интегрированных аграрных структур без действенного определения этих приоритетов в методах и средствах государственной аграрной политики.

Выводы. Проектирование инструментария научных подходов к экономической категории "интеграция" на основе действия объективных экономических законов, их проявления в виде устойчивых закономерностей, совокупности общих и специальных принципов, методов и факторов влияния на интеграционные процессы дает основания утверждать, что эта категория и производственная функция имеет достаточно основательное методологическое обеспечение. Развитие производственно-хозяйственных интегрированных структур в аграрной экономике направлено на повышение эффективности экономического воспроизводства в условиях рынка за счет внедрения новых технологий и достижения конкурентоспособности продовольственных товаров, роста производительности труда, снижения себестоимости продукции и обеспечение на этой основе занятости и социального обеспечения потребностей населения территорий. В этой связи при осуществлении интеграционных действий важно придерживаться имеющихся методологических подходов во избежание непродуманных управленческих решений.

Список литературы

1. АХМЕТОВ, Р.Г. О совершенствовании экономического механизма управления интегрированными формированиями. В: Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. 2002, № 4, сс. 46-47.
2. МАЗУР, А.Г., ПОДВАЛЬНАЯ, О.Г. и др. *Регулирование развития аграрного производства в регионе*. М.: Винницкая газета, 2009. 188 с.
3. МАЛИК, Н.И., ОРЛАТЫЙ, М.К., ФЕДИЕНКО, П.М. *Интеграция как фактор повышения эффективности реформированных сельскохозяйственных предприятий*. М.: ИАЭ УААН, 2000. 240 с.
4. ИРТИЩЕВА, И.А. *Инновационное обновление агропродовольственной сферы Причерноморского региона: проблемы теории и практики*: монография. М.: Дизайн и полиграфия, 2010. 412 с.
5. ИРТИЩЕВА, И.А., СОХНИЧ. А. Я. *Инновационное развитие сельских территорий: адаптация международного опыта в национальных реалиях*: монография. М.: Иллион, 2012. 176 с.

Recomandat spre publicare: 24. 05. 2013

EVOLUȚIA STRATEGIILOR ALTERNATIVE ALE POLITICII MONETAR-CREDITARE ORIENTATE SPRE STABILIZAREA INFLAȚIEI

GHEORGHE ILIADI, dr. hab., prof. cercet., IEFS
SVETLANA DODON, drd., IEFS

The article analyzes different aspects of change and monetary policy role of central banks and the entire banking system to stabilize the inflation in different countries as creating conditions for economic growth. As a crucial tool is recommended new approaches for targeting inflation by this according to which it generated a certain tolerance to achieve innovations in monetary and credit policy.

Keywords: inflation targeting strategy, targeting regimes, the role of executive.

JEL Classification: E0, E31, E42, E5

Introducere. Ultimele decenii ale secolului XX s-au caracterizat prin un nivel înalt al șomajului și al inflației, ceea ce a impus majoritatea Bancilor Centrale din toată lumea, să meargă pe calea căutării soluției unei administrări mai eficiente a politicii monetar-creditare. Ca răspuns la argumentele economiștilor privitor importanța stabilității inflației pentru crearea premiselor în scopul creșterii economice reprezentanții sistemului bancar, responsabili de desfășurarea politicii monetar-creditare în mod public, îndeamnă populația asupra obligativității realizării scopurilor stabilite. Însă, atunci când autoritățile încearcă să realizeze alte obiective a politicii economice (de creștere a atractivității investiționale sau a nivelului de ocuparea a forței de muncă), aceasta contrazice stabilității prețurilor. Pe de altă parte, apariția pericolului inflației, forțează Banca Centrală să ridice ratele dobânzilor, ceea ce în general, are impact direct asupra creșterii prețurilor. Situația creată provoacă o mulțime de critici și evaluări, în special din partea populației, precum și din partea reprezentanților ai sectorului real al economiei, care în mod întemeiat denotă motivele ce duc la reținerea creșterii economice.

Prin urmare, obiectivul principal al Băncii Centrale a oricărei țări este menținerea stabilității (puterea de cumpărare stabilă) a monedei emise de aceasta. Este clar că Băncile Centrale ale tuturor țării își formează politica monetară bazându-se pe prioritatea dată, utilizând și creând noi modele ale sistemului monetar al țării. În opinia noastră, prin unitate monetară ar trebui să se înțeleagă un așa mecanism monetară a Băncii Centrale (și/sau a Guvernului), care permite prognozarea, controlul dinamicii, obiectivelor selectate și stabilite pe baza legală (reper) a inflației în țară pe intervale de timp mediu și lung. Cu alte cuvinte, mecanismul monetar este un proces de selecție – procesul de direcționare a țintirii. Banca Centrală țintește inflația, stabilește valorile numerice pentru controlul inflației și gestionarea acesteia. În acest caz, este clar că țintirea, spre deosebire de alte mecanisme de gestionare a inflației prevede o monitorizare sistematică a nivelului inflației, pe care aceasta poate să-l atingă în viitor (cadru perioada de prognoză) și reglarea nivelului existent spre nivelul anticipat, în conformitate cu scopul stabilit.

Conținut de bază. Agregarea activităților corelate și coordonate ale Băncii Centrale, care sunt utilizate de aceasta, pentru atingerea obiectivelor strategice, formează așa-numitele "regimurile de politică monetar-creditară." Problema este rezolvată prin atingerea (sau reținerea), la un nivel stabil și previzibil nivelul nominal, care exercită rolul punctului intermediar. În cele mai multe cazuri, Băncile Naționale aleg unul dintre cei trei indicatori nominali de bază, care caracterizează performanța a activității sale: oferta existentă a masei monetare în circulație, valoarea cursului de schimb și a inflației.

Reținerea dinamicii acestor variabile la nivelul convenit pentru o anumită perioadă de timp se numește țintirea, iar denumirea regimului depinde de variabilă, care este aleasă de către Banca Centrală ca un obiectiv intermediar. În funcție de obiectivul intermediar a politicii monetare, Băncile Centrale pot aplica următoarele regimurile monetare: țintirea monetară, țintirea cursului de schimb și țintirea a inflației.

Țintirea monetară poate aplica Băncile Centrale a țărilor, în care creșterea economică și cererea de bani este stabilă. În astfel de circumstanțe, nivelul prețului se ajustează în conformitate cu oferta masei monetare.

De aceea prețul ancoră este unul din agregatele monetare, cu care conduce Bancă Centrală – de mai multe ori este masa monetară "largă" (M 2 și M 3). Totodată, se asumă controlul asupra performanțelor activității sale (cu reglementarea corespunzătoare), în scopul influenței asupra nivelul inflației.

Regimul țintirii cursului de schimb valutar presupune, că Banca Centrală în calitate de scop intermediar al politicii monetare stabilește cursul nominal de schimb valutar și depune efort pentru asigurarea stabilității valutare, așa numite țările-ancore cu ajutorul schimbului ratei de schimb și a intervențiilor directe, importând în felul dat stabilitatea prețurilor din țară a cărei valuta a fost aleasă drept "ancoră". În procesul țintirii cursului valutar în calitate de indicator integral al nivelului inflației se stabilește cursul de schimb valutar fix sau coridorul valutar, sau legătura cu moneda stabilă a altei țări.

În cadrul regimului țintirii inflației Banca Centrală cu ajutorul ratei dobânzii reglează prețul asupra monedei în economie. În așa fel, prin intermediu mecanismului transmisiei monetare, influențează asupra nivelului inflației și a tempourilor de creștere economică. Totodată în calitate de indicator integral (nivelului) inflației adesea se folosește indicatorul prețului de consum (IPC), sau derivat al acestuia – inflația de bază.

Sub inflația de bază se subînțelege IPC, ajustat în conformitate cu prețurile acelor produse din coșul de consum, cărora le sunt caracteristice fluctuații majore, în special de natură sezonieră și altele.

Spre exemplu, inflația de bază nu include:

- bunuri de consum, prețurile cărora suferă semnificativ de pe urma fluctuațiilor în funcție de anotimp (lapte, ouă, fructe și legume din gama de vară);
- prețurile la energie, care pot varia foarte mult de la prețurile reale sub influența evenimentelor politice;
- impozitele indirecte;
- plata dobânzilor la împrumuturile oferite cu scopul achiziționării de locuințe sau construcției locuințelor, a căror valoare poate varia în oricare direcție sub influența așteptărilor a gospodăriilor;
- alte componente ale coșului de consum, ale căror prețuri suferă variații semnificative, în funcție de șocurile prețurilor interne și externe.

Astfel, scopul principal al țintirii a inflației este reducerea așteptărilor inflaționiste ale agenților economici prin creșterea încrederii acestora în politica monetară a Băncii Centrale și Guvernului.

Primul pas în aplicarea în practică a politicilor monetariste de către Băncile Centrale a fost includerea a agregatelor monetare în modelele econometrice lor. Deja în 1966, Sistemul Federal de Rezerve (FRS) al SUA a lansat o monitorizare complexă a dinamicii agregatelor monetare. Distrugerea Sistemului de la Bretton Woods a facilitat o activă răspândire a ideilor conceptului monetarist în domeniul monetar. Băncile Centrale ale țărilor de top au oprit țintirea cursului de schimb, și au trecut la țintirea agregatelor monetare. Astfel în anii 70 FRS al SUA, în calitate de obiectiv intermediare au ales M1, iar ca un scop tactic – rata dobânzii la fondurile federale. După exemplul Statelor Unite ale Americii, Germania, Franța, Italia, Spania și Marea Britanie au anunțat trecerea la regimul de țintirea monetară. În 1979, țările europene au semnat un acord privind instituirea Sistemului Monetar European, în care s-au angajat să mențină ratele monedei lor naționale în anumite limite. Acest lucru a condus la faptul că marile țări din Europa își petreceau țintirea atât a cursului de schimb, precum și a oferta de bani. Țările mici Europene, cu o economie deschisă (Belgia, Luxemburg, Irlanda și Danemarca) au continuat țintirea doar a ratei de schimb. Regimul țintirii inflației a apărut ca o alternativă al țintirii monetare la sfârșitul anilor 80. Prima trecerea la utilizarea practică a țintirii directe inflației a realizat-o Noua Zeelandă în 1990. Actualmente, conform clasificării Fondului Monetar Internațional, țintirea inflației se aplică în 26 țări, din care 11 sunt dezvoltate industrial și 15 – în curs de dezvoltare.

Drept instrument de o importanță majoră care reglementează ieșirea din cadrul conflictului de interese, este țintirea a inflației, deoarece acesta contribuie pe bază de program menținerea nivelului atins a prețurilor în cadrul "coridorului restricționat." Mai mult decât atât, acesta oferă o posibilitate deosebită de a lua măsuri provizorii pentru prevenirea inflației înaintea apariției acesteia.

În linii generale, mecanismul de implementarea a acestui proces este văzut în următor model logic-descriptiv. Mai întâi de toate, organele gestionării de stat, împreună cu Banca Centrală, cu alte agenții și departamente prezic dinamica anticipată a nivelului inflației. În continuare trebuie să efectueze o analiză comparativă a prognozei indicatorilor inflației obținuți cu valorile specifice prestabilite în cadrul anumitor parametri temporale. În concluzie, diferența obținută dintre previziunile și scopul reflectă amploarea ajustării necesare a politicii monetar-creditare. Astfel, mecanismul recomandat pentru realizarea obiectivelor stabilite de autoritățile monetare permite stabilirea în mod panificat și simultan a nivelului optim al inflației și utilizarea fondurilor disponibile pentru reținerea pe un termen îndelungat a acesteia. Nu se supune îndoielii, faptul că țările care aplică o astfel de strategie a optimizării țintirii inflației dețin o capacitate înaltă a sporirii eficienței politicii monetar-creditare, comparativ cu metodele standard, care se utilizează în exclusivitate de către Băncile Centrale.

În rândul țărilor care în scopul dat, într-o formă sau alta au folosit țintirea creșterii masei monetare de-a lungul anilor 1970 au fost Statele Unite ale Americii, Canada, Germania, Marea Britanie și Elveția. La utilizarea strategiei de țintire a creșterii masei monetare Băncile Centrale anunță în prealabil ritmului de creștere a masei monetare, pe care intenționează să-l obțină într-o anumită perioadă de timp. Mai mult decât atât, o rată de referință a tempoului de creștere a masei monetare este stabilit în așa fel ca să se potrivească cu nivelul inflației dorit de Banca Centrală, și de asemenea creșterii indicatorilor macroeconomici.

Însă, luând în considerare interesele departamentale, atingerea nivelului țintă a creșterii masei monetare se consideră să fie cea mai importantă sarcină a Băncii Centrale. Spre exemplu, inițial Germania a țintit creșterea unui indicator larg a masei monetare, care poartă denumirea de bani a Băncii Centrale (Central Bank Money, CBM), așa ca, suma ponderată a monedei, a conturilor bancare, a depozitelor la termen și a conturilor de economii. Timp de mulți ani, Bundesbank a fost destul de aproape de atingerea a indicatorilor țintă declarați, deși în 1978 acesta a depășit indicatorii săi țintă a creșterii ofertei de bani în cadrul participării la lupta internațională pentru întărirea dolarului.

SUA, de asemenea, a început să experimenteze cu țintirea masei monetare în 1975, când FRS a anunțat un interval țintă de creștere a trei agregate monetare diferite: M1, M2 și M3. Însă, deoarece FRS, la fel ca orice altă Bancă Centrală, a avut la dispoziție doar un instrument – controlul asupra bazei monetare, încercarea de a controla rata de creștere a trei diferite agregate monetare în același timp a fost o aspirație nerealistă și într-adevăr, FRS, de multe ori nu se încadra în limitele orientărilor obiectivelor sale declarate. De aceea, monetariștii au susținut că alegând pentru țintirea simultană trei agregate monetare diferite, FRS a SUA a indicat faptul că nici nu a avut de gând să urmeze în mod strict regula ratei de creștere a masei monetare. Și chiar în ciuda faptului că, în conformitate cu argumentele invocate de

Milton Friedmann, menținerea unei rate scăzute și stabile de creștere a masei monetare trebuie să ducă nu doar la micșorarea inflației, ci și la stabilitatea volumului de producție. Cu toate acestea, FRS a rămas într-atât de nesatisfăcută de politica țintirii a masei monetare, încât din anul 1982 a fost treptat micșorată valoarea țintirii a masei monetare și a început să se facă un accent mai mare pe țintirea ratelor dobânzilor.

În anul 2000, FRS a încetat complet folosirea țintirii a masei monetare. Exemplul dat a fost urmat și de multe alte țări, care de asemenea au refuzată sau au început într-o măsură mai mică să se bazeze pe țintirea a masei monetare în timpul anilor 1980. Drept excepții principalele au devenit Germania și Elveția, care au continuat să declare indicatori de țintă a masei monetare.

Motivul principal, în explicația FRS a fost faptul că, din motivul schimbărilor rapide din cadrul sistemul financiar a FRS a SUA din 1970-1980 cererea de bani a fost foarte instabilă și imprevizibilă. Din punct de vedere al FRS schimbările bruște în cererea de bani (instabilitatea vitezei de rotație a banilor) fac strategia de creștere a țintirii masei monetare o strategie inefficientă. Instabilitatea cererii de bani de asemenea a contribuit la eliminarea orientărilor a creșterii masei monetare în Canada și Marea Britanie.

Pe de altă parte, sistemul financiar mai bine reglementat al Germaniei, pe parcursul anului 1980 a suferit schimbări mai mici decât sistemele financiare a altor țări, reducând în așa fel problema Bundesbank legată cu instabilitatea cererii de bani. În acest scop, Bundesbank a fost forțat să-și schimbe orientările, de la țintirea masei monetare a Băncii Centrale la țintirea a M3 în 1987 din motiv că relația dintre agregatul anterior și economie pare a fi devenit prea instabilă.

Spre sfârșitul sec. XX a devenit evident faptul, că regimul utilizării ratelor de schimb fixe nu poate face față instabilității de pe piața monetară și cea valutară. Mobilitatea înaltă a capitalului, ratele mărite de schimb și încrederea insuficientă a agenților economici în privința politicii monetar-creditare și bugetar-fiscale, în condițiile creșterii volumului datoriei externe au contribuit la creșterea probabilității atacurilor speculative asupra valutelor naționale și la apariția crizelor financiare în cadrul țărilor, ce au utilizat regimul dat. Este necesar de a remarcat, că menținerea cursului de schimb fix, în condițiile scurgerii masive a capitalului din Rusia a devenit una din caracteristicile evidente a crizei din anul 1998.

De aceea, *intrucât* piețele financiare a țărilor devin din ce în ce mai deschise, vulnerabilitatea acestora la șocuri în condițiile utilizării regimului cursului de schimb fix se majorează, în timp ce folosirea ratei de schimb flotante devine mai rezonabil și duce la accelerarea dinamicii economice.

Necesitatea regimului țintirii inflației, în condițiile date sau cu alte cuvinte, anunțarea publică a indicatorilor inflației pe o anumită perspectivă, favorizează stabilitatea durabilă a prețurilor. Totodată alte obiective (ocuparea deplină a forței de muncă sau stabilitatea cursului de schimb) de asemenea, pot fi luate în considerare, însă sunt minore și neimportante pentru atingerea scopului propus. Prin urmare, dacă organele puterii de stat respectă strict obiectivele puse și le ating, regimul țintirii inflației în condițiile utilizării ratei de schimb flotante, în mod constant duce la micșorarea așteptărilor inflaționiste. În așa fel, regimul țintirii inflației treptat a dobândit o abordare relativ nouă a realizării politicii monetar-creditare, care, este pe larg răspândită în țările lumii.

Încetarea țintirii creșterii masei monetare în mai multe țări a impus Băncilor Centrale căutarea a unei noi strategii. Începând cu anul 1990, un număr de țări au folosit o strategie alternativă, așa numită țintirea inflației. Una din primele care a folosit această nouă abordare a fost Noua Zeelandă care, ca parte integrală a unui pachet de reforme economice a anunțat acumularea obiectivelor de bază privind inflația, fiind obligatorii spre realizare de către FRB (Banca Centrală din Noua Zeelandă). Importanța acordată de către noua abordare este faptul că, în temeiul măsurilor brutale a legii din Noua Zeelandă în cazul FRB nu reușește să se conforme macroindicatorilor cu valorile limită prestabilite a inflației atunci guvernatorul băncii poate fi eliberat din funcție.

Conform unei analize recente efectuate de experții FMI în 88 de țări în curs de dezvoltare și ale țărilor cu economii în tranziție, mai mult de jumătate din aceste țări sunt dispuse să treacă în curând la țintirea inflaționistă. În condițiile date, în cadrul economiei contemporane există și așa punct de vedere, în conformitate cu care regimul țintirii inflației este mult mai exigent la mediul instituțional și macroeconomic decât la regimurile alternative a politicii monetare. Condițiile stricte prevăzute, a trecerii la țintirea inflației, au generat o anumită toleranță la realizarea regimului nou a politicii monetar-creditare. Mai mult ca atât, în conformitatea cu părerea unor autori, fără cunoștințe tehnice, această tranziție nu este recomandată (1).

Mai târziu, după ce au devenit evidente rezultatele pozitive, obținute de țări, care au aplicat regimul țintirii inflației, în teoria economică a început să predomine o poziție neutră. Spre exemplu, A. Cărare și alții susțin că nu există condiții perfect stricte, îndeplinirea cărora este necesară pentru introducerea țintirii inflației (2). Cu alte cuvinte, din punctul lor de vedere, neîndeplinirea a oricărei condiții dintr-o serie nu trebuie să devină un obstacol în calea trecerii la procesul țintirii inflației. Conform lui E. Truman, multe din condiții, care sunt indicate în calitatea celor necesare spre realizarea cu succes a regimului de țintire a inflației, sunt de fapt recomandate, nu însă obligatorii (3).

Se poate de a fi de acord, cu faptul că o mare parte a condițiilor date, de fapt se referă nu doar și nu într-atât de mult la regimul țintirii inflației, cât la oricare regim a politicii monetar-creditare. Mai mult decât atât, după cum arată practica, satisfacerea condițiilor tehnice stricte poate fi mai puțin importantă, decât perfecționarea acestor sistematică în procesul trecerii la țintirea directă a inflației.

În Statele Unite, FRS operativ au fost luate o serie de măsuri pentru consolidarea atenției asupra menținerii

inflației scăzute și stabile, aceasta totuși nu a adoptat oficial strategia de țintire directă a inflației.

Mai târziu, la folosirea strategiei țintirii directe a inflației Băncile Centrale, au început, după cum am arătat mai sus, în colaborare cu autoritățile puterii executive, să stabilească nivelul inflației, pe care planifică să-l realizeze într-o anumită perioadă de timp. Astfel, în locul țintirii variabilei intermediare (creșterea masei monetare), Băncile Centrale au început să stabilească un punct de reper pentru unul dintre scopurile sale finale – nivelul inflației. Ar trebui de remarcat că strategia de țintire a inflației nu exclude utilizarea politicii monetare drept sprijin al stabilizării producției sau al altor variabilelor macroeconomice intermediare pe termen scurt. În plus, declarând rata țintă a inflației, Banca Centrală, astfel, este nevoită să facă angajamente pentru atingerea acesteia pe termen îndelungat de timp, și să recunoască că acesta este o prioritate principală a ei. Totodată, se înțelegându-se că țintirea inflației îndeplinește rolul preliminar și indispensabil în stabilizarea sectorului financiar al economiei, dar numai după ce apar oportunități reale pentru îmbunătățirea altor indicatori macroeconomici, inclusiv a creșterii economice.

Comparativ cu țintirea creșterii masei monetare țintirea inflației are avantajul evident care constă în faptul că țintirea inflației permite evitarea problemei instabilității a cererii de bani. La utilizarea strategiei de țintire a inflației, în cazul în care cererea de bani se modifică, nimic nu va putea împiedica Banca Centrală ca aceasta în interese de compensare să regleze masa monetară. Un alt avantaj al țintirii inflației este faptul existenței mai multor explicații a acesteia care sunt clare publicului. Devine evident că Banca Centrală este obligată să atingă un anumit nivel al inflației și că, în același timp, ea încearcă să atingă o anumită rată de creștere, nu doar a agregatului M3, care este dificil de înțeles de către majoritatea populației. Facilitarea unei înțelegeri mai accesibile a informației clare pe scară largă privind scopul Băncii Centrale sporește semnificativ credibilitatea clienților și reduce incertitudinea pe piețele financiare.

Cu toate acestea, pe parcursul perfecționării tehnicilor și procedurilor a fost luată în considerare că insuficiența țintirii inflației, care constă într-o întârziere prelungită în timpul de reacție, privind acțiune în domeniul politicii economice și a măsurilor pentru a atingerea indicatorului de control a inflației, poate duce de asemenea și la pierdere a încrederii clienților.

La aplicarea strategiei de țintire a inflației Banca Centrală, de obicei împreună cu ramura puterii executive, a început să stabilească nivelul inflației, pe care îl planifică să-l atingă pe parcursul unor anumite termene. În așa fel, în locul țintirii indicatorului intermediar (creșterea masei monetare) Banca Centrală stabilește un obiectiv principal pentru unul din obiectivele finale, nivelul inflației. Este necesar de menționat, că strategia țintirii inflației nu împiedică utilizarea politicii monetare în calitatea unui instrument auxiliar în scopul stabilizării producției sau a altor variabile macroeconomice pe termen scurt. Însă, anunțând indicatorul planificat al inflației, Banca Centrală în așa fel, a trebuit să facă angajamente pentru atingerea indicatorului dat într-o perioadă mai îndelungată, și recunoaște, că acesta este un obiectiv prioritar.

Analiza efectuată de noi a practicii mondiale arată, că se utilizează, în mare măsură, trei regimuri a țintirii – completă, eclectică și experimentală.

Completă (sau totală) țintire a inflației (full fledged inflation targeting) se folosește, de regulă, de țările înalt dezvoltate din punct de vedere economic, care au orientări clare a obiectivelor stabilite, ce sunt aduse la cunoștințe publicului larg, nivelul mediu (sau înalt), de încredere a publicului în autoritățile monetar-creditate (Băncii Centrale și/sau Guvernul) și flexibilitatea a altor scopuri monetare.

Eclectică sau mascată (selectivă) țintire a inflației (eclectic inflation targeting) se utilizează de către țările înalt dezvoltate, ca spre exemplu, SUA, Sistema Federală de Rezerve a căreia menține nivelul scăzut și stabil al inflației în țară, contribuind la atingerea unei creșteri economice stabile, în legătură cu aceasta autoritățile monetar-creditate din țară se bucură de un grad înalt de încredere a publicului. Cu toate acestea, obiectivele inflaționiste sunt neclare, deși obiectivele monetare a inflației sunt destul de flexibile.

Experimentală (sau simplificată), țintire a inflației (inflation targeting lite) se utilizează de către țări, care încă nu a elaborat obiectivele țintirii inflaționiste. Cu atât mai mult, obiectivele stabilite, de regulă, sunt implicite. Corespunzător, în țările date se atestă nu nivel jos de încredere al întreprinderilor în autoritățile monetar-creditate. Însă, în cadrul regimului dat de țintire directă a inflației, se observă o flexibilitate mare a altor scopuri.

Alegerea unui regim de țintire a inflației necesită, mai presus de toate, alegerea obiectivelor de bază a inflației, care pot fi, de exemplu, masa monetară „strânsă”, masa monetară „largă”, indicele prețurilor de consum, inflația de bază ș.a. Totodată, există posibilitatea existenței divergențelor intereselor Guvernului și Băncii Centrale în stabilirea anumitor obiective a indicatorilor inflației.

În unele țări ca Brazilia, Marea Britanie, Islanda, Israel, Norvegia, obiectivele inflației sunt stabilite doar de către Guvern, în altele însă (Spania, Columbia, Mexic, Polonia, Thailanda, Chile, Finlanda, Suedia) – doar de Banca Centrală (4).

Cu toate acestea, în unele țări (Australia, Canada, Ungaria, Noua Zeelandă, Africa de Sud, Coreea de Sud, Republica Cehă), chiar și în acelea, care printre primii au început să utilizeze cu succes țintirea inflației, obiectivele principale a inflației se stabilesc de Guvern în colaborare cu Banca Centrală (5), ceea ce cu siguranță mărește fiabilitatea orientărilor de bază a inflației și încrederea publicului în acestea.

În următorii ani țintirea directă a inflației a fost introdusă treptat de multe alte țări, printre care Canada, Marea Britanie, Suedia, Australia, Israel, Brazilia și Spania. Din 1999 țintirea directă a inflației este folosită de Noua Banca Centrală Europeană. Aceasta, în scopul țintirii inflației a aplicat o abordare modificată, care oferă un rol oarecare

orientărilor a creșterii monetare. Actualmente, în zona euro se folosește o combinație a țintirii monetare, bazată pe analiza comparativă a agregatului monetar M3 și a țintirii inflației, pe baza indicelui armonizat al prețurilor de consum (6).

Este necesar de remarcat faptului că, practic toate Băncile Centrale într-o măsură mai mare sau mai mică utilizează țintirea inflației, alegerea unui regim al țintirii inflației subînțelege îndeplinirea unei serii de condiții, cele mai importante dintre care sunt:

- existența independenței reale a Băncii Centrale de la Guvernul în realizarea de către Banca Centrală a funcțiilor sale, ca emisiunea banilor în numerar și menținerea stabilității monedei naționale;
- prezența unui guvern independent de la senioraj (venitului de emisiune);
- atingerea mărimilor minime a împrumuturilor furnizate Guvernului, Băncilor Centrale și comerciale;
- disponibilitatea abordărilor echilibrate și științific argumentate a Băncii Centrale la determinarea și alegerea orientărilor de bază a inflației pentru atingerea scopurilor curente și strategice pentru promovarea creșterii economice stabile;
- existența unei piețe de capital dezvoltate, care ar permite utilizarea eficientă a operațiunilor pe piață liberă, ca fiind drept instrument efectiv al reglării economice;
- prezența unui adevărat curs de schimb flotant;
- disponibilitatea a stabilității macroeconomice;
- disponibilitatea a unui așa ghid de bază în regimul țintirii inflației care fiind aplicat, ar permite determinarea impactului a anume metodelor monetare de reglare a inflației;
- prezența unui astfel de indicator intermediar, care ar fi strâns legat cu scopul final al politicii monetare – creșterea venitului național a societății.

După schimbările esențiale social-politice în mediu postsocialist, au fost predominante două concepții alternative. Unele țări au fixat cursurile de schimb pentru a stopa inflația, altele au început să stabilească orientările de scop pentru tempoului de creștere a prețurilor „regimul țintirii a inflației”. Așa țări ca Polonia, Cheia și Slovacia au reușit destul de repede să fixeze cursul său valutar. Ucraina până la introducerea Grivnei în septembrie 1996 îi revenea destul de greu: aceasta dispunea de un nivel mic al rezervelor valutare și un deficit bugetar înalt. Din faptul dat reiese că cursul de schimb fixat este incompatibil cu libera circulație a capitalurilor și cu politica monetară independentă. Statul cu economia deschisă în care cursul valutei naționale este legat de dolarul nu poate desfășura o politică monetară independentă, deoarece majorând rata procentuală Banca Centrală va atrage capitalul suplimentar în loc de reducere a dinamicii de creștere a activității afacerilor.

Concluzii. Totodată, este necesar de menționat, că oricare încercări a suprimării monetare a inflației până la nivelul „acceptabil” a indicatorilor acesteia, vor conduce la încetinirea inevitabilă a dinamicii creșterii economice. Deoarece nivelul optim al inflației și valoarea posibilă a acesteia sunt direct dependente de calitatea mediului economic și viteza de reformare a lui, dar nu de limitele monetar-credite. Tendințele diminuării inflației pot fi explicate și prin că baza ei nu este viteza ofertei monetare ci creșterea productivității muncii și nivelul securității pieții interne față de șocurile externe. Un proces de producere mai eficient organizat nu doar micșorează costul producției fabricate dar și datorită diminuării cheltuielilor duce la creșterea investițiilor interne necesare pentru extinderea procesului de lărgire a producției. Anume din motivul dat, în cadrul economiilor cu o productivitate a muncii înalte nivelul inflației, de regulă, se află la un nivel acceptabil. Luând aceasta în considerare, guvernului Republicii Moldovei se poate de a recomanda atragerea atenție nu atât asupra posibilității constrângerii monetare a inflației, cât la posibilitatea creșterii eficienței productivității de 2-3 ori de la nivelul actual.

Referințe bibliografice:

1. MASSON, P.R., SAVASTANO, M.A. et al. Transition Strategies and Nominal Anchors on the Road to Greater Exchange-Rate Flexibility. In: Essays in International Finance. 1999, vol. 213 [accesat 25 mai 2013]. Disponibil: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1474548
2. CARARE, A., SCHAECHTER, A. et al. Establishing Initial Conditions in Support of Inflation Targeting. In: IMF Working Paper. 2002, no. 02/102, june [accesat 25 mai 2013]. Disponibil: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2002/wp02102.pdf>
3. TRUMAN, E.M. *Inflation Targeting in the World Economy*. Institute for International Economics. Washington, 2003. 288 p. ISBN 0-88132-345-4.
4. РЯБИНИНА, Л.Н. *Деньги и кредит: учебное пособие*. Киев: Центр учебной литературы, 2008. 602 с. ISBN 978-966-364-677-0.
5. ШАРОВ, А. Таргетирование инфляции: мировой опыт и украинские перспективы. В: Вісник Національного банку України. 2003, № 7, сс. 15-19.
6. Таргетирование роста денежной массы и инфляции [accesat 25 mai 2013]. Disponibil: http://knigi-uchebniki.com/makroekonomika_711/targetirovanie-rosta-denejnoy-massyi.html

Recomandat spre publicare: 08. 05. 2013

PIAȚA FUNCİARĂ A REPUBLICII MOLDOVA CA OBIECTUL INVESTIȚIILOR AUTOHTONE ȘI A CELOR STRĂINE

**TUDOR BAJURA, dr. hab., profesor, IEFS
SVETLANA GANDACOVA, cercet. șt., IEFS**

Although the land market of Republic of Moldova at the present stage show quite dynamic growth trends in the article is mentioned the lack of stability of the domestic land market development, characterized by essential oscillations of surface, of market price of farmland and so on. Have been based on the analysis of current trends are assessed land market investment risks and proposed methods of combating them.

Cu toate că piața funciară a Republicii Moldova la etapa actuală manifestă tendințele destul de dinamice de creștere, în articolul este menționată lipsa stabilității privind dezvoltarea pieței funciare autohtone, caracterizată prin oscilări esențiale fie a suprafețelor de vânzare-cumpărare, fie a prețurilor de piață a terenurilor agricole. În baza analizei tendințelor actuale sunt evaluate riscurile investiționale pe piața funciară, precum și propuse metodele de combatere a lor.

Cuvinte cheie: piața funciară, tranzacții, prețul de piață, investiții, pământ agricol, afaceri de vânzare-cumpărare, arendă, moștenire, gajul, circuitul de piață etc.

JEL Classification: O1, O3, Q11 Q15, Q16

Introducere. Criza mondială a produselor alimentare, care a afectat piața acestor produse în anii 2007-2008, fiind ulterior extinsă prin suportul fenomenelor analogice de pe piața financiară, în primul rând, cea creditar-bancară, în prezent se manifestă și pe piața funciară globală. Cu toate că, pământul agricol, în calitate de componentul principal al pieței funciare, nu poate fi exportat și vândut pe piețele străine, prezența tot mai accentuată a elementelor de criză specifică pe piața funciară se reflecte prin exportul capitalului, investit în această piață. Fenomenul dat a devenit în ultimii ani bine cunoscut sub numele – „cotropirea pământurilor” (Land Grabbing) și este pe larg discutat în cercurile economiștilor, sociologilor, juriștilor etc., din lumea întreagă [1].

Esența discuției o constituie abordări polar opuse a afacerilor de vânzare-cumpărare în masă a pământurilor agricole în țările Est africane (Efiopia, Sudan, Congo, Uganda, Tanzania), precum și pe insula Madagascar, pământurile agricole și cele forestiere ale cărora în proporții deosebit de mari în ultimii ani au fost vândute la prețuri simbolice investitorilor străini, în majoritatea cazurilor, firmelor și companiilor din Coreea de Sud, China, India, Arabia Saudită, Emiratele Arabe Unite etc. Efectele, așteptate de la aceste afaceri, însă, n-au fost cu adevărat pozitive pentru băștinașii, care au rămas și fără pământul propriu, dar și fără locuri de muncă și, cel mai principal, fără produsele agroalimentare, obținute de la suprafețele vândute.

Conținutul de bază. Dat fiind faptul, că Codul funciar nu permite vânzarea terenurilor agricole investitorilor străini, Republica Moldova nu face parte din grupul țărilor, pământurile cărora sunt invadate de investiții străine cu scopuri și intenții, la prima vedere, nobile și decente. Cu toate acestea, este adevărat, că investițiile străine constituie o pârgie financiară puternică de dezvoltare a economiilor țărilor în curs de dezvoltare.

În ce privește investițiile străine pe piețele funciare a țărilor slab dezvoltate această confirmare, însă, nu poate fi atât de univocă. După cum arată analiza efectuată, drept urmare a tranzacției de cumpărare investitorii străini insistă ca pământul cumpărat să fie prelucrat cu utilizarea propriilor factori de producție a investitorului, inclusiv cu forța de muncă, tehnica, tehnologiile, semințele, îngrășămintele, chimicalele etc., importate din țările, de unde au fost atrase și investițiile de bază, adică investițiile de cumpărare a pământului.

La fel de independenți se manifestă investitorii străini și în ce privește comercializarea producției agricole. Reieșind din faptul, că în țările slab dezvoltate, pe teritoriile cărora au fost cumpărate terenurile agricole, capacitatea de cumpărare a cetățenilor este relativ și absolut redusă, managerii firmelor respective iau decizii de a exporta producția agricolă în alte țări, de obicei, în țările de unde au fost atrase investițiile de bază.

Este important de subliniat, că în țările menționate mai sus de pe continentul african, plata anuală de arendă, de exemplu, a constituit, în unele cazuri, fie și la nivel de 1 dol. SUA pentru un hectar, iar prețul de piață a unui hectar de pământ agricol a constituit, la rândul său – 35 dol. SUA.

Ca consecință putem constata, că în rezultatul vânzării terenurilor agricole investitorilor străini țările – vânzători sunt lipsite: (i) de pământuri agricole în calitate de factorul principal de producție agricolă; (ii) de locuri de muncă pentru locuitorii rurali, dar și pentru cei care se ocupă cu transportarea, păstrarea, procesarea și comercializarea a materiei prime agricole și a produselor alimentare; (iii) de producția agricolă ca atare, pentru care piețele străine de desfacere sunt mult mai atractive, decât piața autohtonă a produselor agroalimentare.

Ceea ce rămâne ca un câștig poate fi numită suma simbolică de bani, încasați fie sub forma de prețuri de piață, fie sub forma de plată de arendă pentru utilizarea pământului agricol.

Anume din aceste considerente, în aprecierea economiștilor, o mare parte din afaceri de cumpărare a pământului agricole prin atragerea investițiilor străine, mai ales de pe continentul african, este caracterizată ca și cum „cotropirea pământului” (Land Grabbing), ci nu ca o investiție în favoarea țărilor slab dezvoltate.

Piața autohtonă a pământurilor agricole. Revitalizarea pieței funciare în Republica Moldova a avut loc începând cu anul 1999, însă statistica oficială a tranzacțiilor de pe această piață a fost restabilită abia în a. 2000. După cum arată analiza efectuată, în toată perioada de funcționare în structura tranzacțiilor pe piața funciară predomină afaceri de vânzare-cumpărare a terenurilor agricole (35,3%). Tranzacțiile de moștenire și de donație ocupă corespunzător – 34,0 și 12,7%, ponderea tranzacțiilor de arendă de lungă durată – 11,2%, iar schimb și altele – 6,8% [2].

Tot din sursa sus-menționată putem concluziona, că numărul general al tranzacțiilor pe piața funciară (ne limităm doar la tranzacții cu terenuri agricole) a demonstrat tendințele clare și univoce de creștere. Dacă în a.1999 numărul total al tranzacțiilor de toate genurile a constituit numai 3285 de unități, atunci în ultimii ani numărul anual al tranzacțiilor de piață cu terenurile agricole este permanent mai mare de 200 mii de afaceri, din care afaceri de vânzare-cumpărare constituie aproximativ 38,0 la sută.

Este de constatat, că începând cu a.2000 piața terenurilor agricole a devenit cel mai activ și cel mai eficient segment al pieței imobiliare, caracteristicile principale a căruia sunt nu atât numărul tranzacțiilor, cât suprafețele terenurilor agricole, incluse în circuitul de piață, însăși prețul de piață a terenurilor agricole și volumul total al afacerilor pieței funciare, exprimat în valoarea bănească. Evident, că din toată gama de tranzacții funciare accentul deosebit este pus pe tranzacții de vânzare-cumpărare, în baza cărora stau interesele respective ale părților contractante, materializate sub forma de discuții libere, nepărtinitoare, bine argumentate, efectuate în plina cunoștință de cauză etc.

Dinamica numărului întreg al tranzacțiilor de vânzare-cumpărare, precum și suprafețelor absolute și relative (în calcul la o singură afacere) este reflectată în Tabelul 1 (Figura 1).

Tabelul 1

Tendințele dezvoltării pieței funciare în Republica Moldova

Anii	Suprafața terenurilor agricole vândute-cumpărate, ha	Ponderea acestor suprafețe în volumul total al terenurilor agricole, %	Numărul tranzacțiilor de vânzare-cumpărare, un.	Suprafața unui lot de pământ agricol vândut-cumpărat, ha
2000	7338	0,35	9753	0,75
2005	21825	1,05	47382	0,46
2006	28096	1,42	51483	0,55
2007	34101	1,73	62487	0,55
2008	35949	1,82	73193	0,49
2009	25214	1,28	67109	0,38
2010	19021	0,96	69072	0,28
2011	19930	1,01	71035	0,28
2012	10159	0,52	52138	0,20

Sursa: calculat de autori în baza datelor Agenției Relații Funciare și Cadastre.

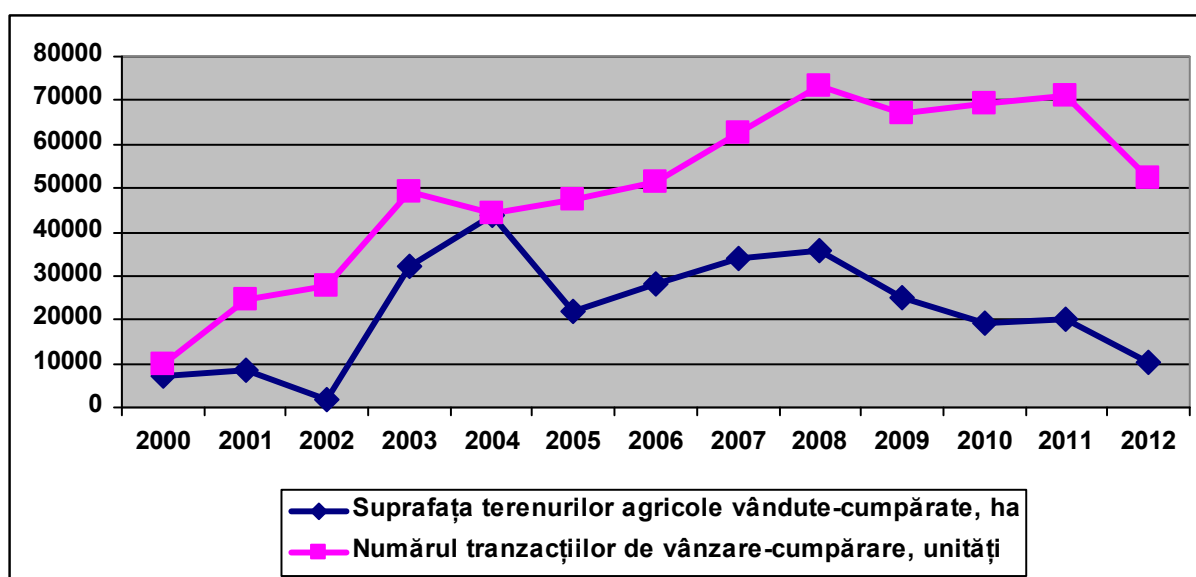

Fig. 1. Dinamica dezvoltării pieței funciare în Republica Moldova

Sursa: Calculat de autori în baza datelor Agenției Relații Funciare și Cadastre.

Este de menționat, în primul rând, lipsa stabilității pe piața funciară a Republicii Moldova. Suprafața totală a afacerilor de vânzare-cumpărare, de exemplu, oscilează de la $S_{\min}=1616$ ha (a. 2002) până la $S_{\max}=43878$ ha (a. 2004), diferențierea fiind de aproape 27,2 de ori, iar media anuală $S_{\text{media}}=22153,3$ ha sau 1,1 la sută din toată suprafața agricolă a Republicii Moldova (cu excepția terenurilor respective de pe malul stâng al Nistrului).

În toată perioada sus analizată (13 ani) din suprafața totală a terenurilor agricole prin mecanismul de piață de la vânzători spre cumpărători au fost transferate abia 288 mii ha sau 14,2 la sută. Dacă ritmurile analogice vor fi menținute și pentru următorii ani, înseamnă, că fiecare lot aparte de pământ agricol își va schimba stăpânul prin afaceri de vânzare-cumpărare odată în 91 de ani, ceea ce constituie o singură tranzacție de acest gen pentru 3-4 generații de proprietari.

Evident, că alături de tranzacții de vânzare-cumpărare pe piața funciară mai au loc și tranzacții de moștenire, de dăruire, de schimb, de dare în arendă de lungă durată etc. Deci, prin aplicarea tuturor genurilor de afaceri tranzacționale ritmurile de apariție a proprietarilor noi vor fi esențial accelerate. Totodată, anume tranzacții de vânzare-cumpărare, însoțite de unul șir întreg de alte caracteristici specifice, formează o imagine pozitivă sau negativă a pieței funciare în aprecierile investitorilor.

Cel mai elocvent în această privință, a fost și rămâne a fi prețul de piață a pământului agricol. Cu toate că în condițiile pieței libere mărimea prețului de piață (P_p) a pământului agricol, ca și oricărui alt gen de marfă, este stipulată de către corelația dintre cerere și ofertă, în esență acest preț reflectă nivelul de profitabilitate a activității agricole, pentru care terenurile agricole constituie factorul principal de producție.

$$P_p = \frac{P_r}{D} \times 100 \text{ (lei/ha)} \quad (1)$$

unde:

P_r – profitul net (profitul după plata impozitelor), lei/ha;

D – procentul mediu ponderat de eliberare a creditelor bancare (costul banilor sau rata dobânzii), %.

Reieșind din formula (1) și datele Tabelul 2, putem constata, de exemplu, că pentru a.2012 nivelul mediu de profit, obținut de la activitatea agricolă în plan național, a fost egal cu aproximativ 2000 lei/ha.

Dinamica și mărimile absolute ale prețurilor de piață a pământului agricol, constatate în contractele de vânzare-cumpărare, sunt reflectate în Tabelul 2. Este de menționat, că rotația de facto a loturilor de pământ agricol are o viteză mult mai înaltă, însă nu toate din aceste afaceri provoacă mișcarea acestor loturi spre cei mai buni și cei mai eficienți gospodari. Tendințele modificărilor prețului de piață a pământului agricol în Republica Moldova pe parcursul anilor de funcționare a pieței funciare moderne este reflectată în Figura 2.

Tabelul 2

Dinamica prețului de piață a pământului agricol în Republica Moldova

Anii	Prețul de piață a pământului agricol, lei/ha	Suprafața terenurilor agricole vândute-cumpărate, ha	Volumul total al afacerilor de vânzare-cumpărare a terenurilor agricole, mii lei
2000	3687	7338	27055,2
2005	4778	21825	104279,9
2006	6965	28096	195688,6
2007	9539	34101	325289,4
2008	8511	35949	305961,9
2009	8911	25214	224682,0
2010	16502	19021	313884,5
2011	13444	19930	267938,9
2012	13719	10159	139371,3

Sursa: Calculat de autori în baza datelor Agenției Relații Funciare și Cadastre.

Media anuală a volumului general de tranzacții de vânzare-cumpărare pe piața funciară a Republicii Moldova în perioada anilor 2000-2012 a constituit 168,8 mln. lei, oscilația fiind dintre $V_{\min}=5,1$ mln. lei în a.2002 și $V_{\max}=325,3$ mln. lei în a. 2007, diferențierea constituind de 63,8 de ori.

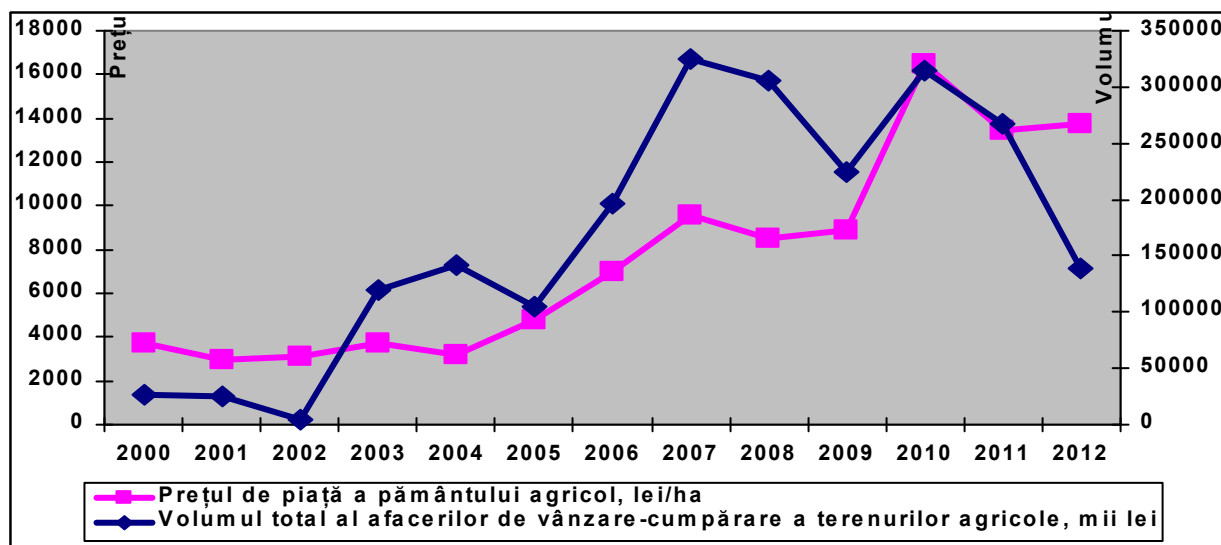

Fig. 2. Tendințele prețului de piață și volumului tranzacțiilor de vânzare-cumpărare

Sursa: Calculat de autori în baza datelor Agenției Relații Funciare și Cadastre.

Spre deosebire de piață funciară autohtonă, care în prezent, dar și în viitorul apropiat, necesită să fie protejată (fie și în mod administrativ) contra invaziei masive a investițiilor (în primul rând – persoanelor juridice) străine cu scopurile lor specifice, țările înalt dezvoltate au transformat măsurile lor protecționiste din categoria administrativ-juridică în cea economică. Evident, că baza adevărată a acestor transformări o constituie productivitatea înaltă atât a muncii, cât și randamentul nu mai puțin înalt al câmpurilor.

Drept consecință, prețul de piață a unui hectar de pământ agricol, de exemplu, în Danemarca constituie 12,9 mii euro, în Italia 14,3 mii euro, în Belgia – 15,9 mii euro, în Olanda 36,4 mii euro etc. [3]. Este clar, că prețurile atât de înalte de piață a pământurilor agricole de la sine constituie un mecanism protecționist, care nu permite penetrarea masivă a investitorilor străini pe piețele funciare ale statelor industrial dezvoltate.

Concluzii și recomandări

1. Alături de ritmuri înalte de dezvoltare, piața funciară a Republicii Moldova la etapă inițială de reînvioreare (a.a. 2000-2012) manifestă lipsa totală de stabilitate, oscilațiile dintre mărimile minime și maxime ale indicatorilor anterior enumerați fiind la nivel de zeci de ori.

2. Una din cauzele principale ale instabilității indicatorilor principali de funcționare a pieței funciare o constituie prezența riscurilor economico-financiare și a celor naturale, în primul rând, secete, grindină, înghețuri timpurii de toamnă și târzii de primăvară, furtuni, alte genuri de calamități naturale.

3. Nivelul înalt de risc, fiind însoțit de caracterul social și politic al prețurilor la produsele agro-alimentare, care nici în condițiile economiei de piață nu sunt absolut libere (ex., prețul de piață a pâinii și produselor de panificație) exercită o influență negativă asupra investițiilor în agricultură, lipsa absolută și relativă a cărora frânează ritmuri de creștere a productivității muncii (randamentul câmpurilor) și prețului de piață a pământului agricol.

4. Reieșind din eficiența economică scăzută a activității agricole este necesar ca legislația în vigoare (Codul Funciar) să aibă restricții legislative privind vânzare pământurilor agricole investitorilor străini. Ultimele pot fi abolite concomitent cu ridicarea nivelului de productivitate a sectorul agricol autohton și asigurării comparabilității indicatorilor principali de eficiență cu indicii analogici din țările industrial dezvoltate.

Referințe bibliografice:

1. ARYEETAY, Ernest. African Land Grabbing. Whose Interests are served?. NAI Forum. The Nordic Africa Development Policy Forum. 2012, 2 november [accesat 1 aprilie 2013]. Disponibil: <http://www.naiforum.org/2012/11/african-land-grabbing/>
2. CATAN, Petru, POPESCU, Silvia. *Eficiențizarea funcționării pieței funciare în Republica Moldova*. Chișinău: Complexul Editorial al IEFIS, 2011. 84 p.
3. BOTNARENCO, Ion. *Consolidarea terenurilor agricole în Moldova: teorie, metode, practică*. Chișinău: Pontos, 2009. 342 p. ISBN 978-9975-72-276-6.
4. <http://www.naiforum.org/2012/11/african-land-grabbing/>.01.04.2013

Recomandat spre publicare: 22.05.2013

ASPECTE ALE COOPERĂRII INTERSTATALE A REPUBLICII MOLDOVA
CU STATELE-MEMBRE ALE CSI ÎN DOMENIUL INOVĂRII

NATALIA PERCINSCHI, dr., cercet. șt. coordonator, IEFS
LIDIA MAIER, cercet. șt., IEFS

The article examines some aspects of interstate cooperation between Moldova and the CIS countries in science and innovation field. The main objective of this cooperation is to accelerate the socio-economic development of the member states of the CIS by creating interstate innovation space that would allow the implementation of an efficient mechanism for identifying interaction, expertise and mutually beneficial projects and programs in science and innovation. Progress and performances in this context will allow member states of the CIS to fit better in the process of creating a sustainable economy based on knowledge, innovation and technology transfer. The paper identified strategic directions, problems in the development of these relations and there are also proposed solutions.

În articol sunt examinate unele aspecte ale cooperării interstatale a Republicii Moldova cu țările CSI în domeniul științei și inovării. Obiectivul principal al acestei cooperări este accelerarea dezvoltării social-economice a statelor-membre ale CSI prin crearea spațiului interstatal de inovare, care ar permite aplicarea unui mecanism eficient de interacțiune pentru identificarea, expertizarea și realizarea programelor și proiectelor reciproc avantajoase în domeniul științei și inovării. Progresul și performanțele obținute în acest context vor permite statelor-membre ale CSI să se încadreze mai eficient în procesul de creare a unei economii durabile, bazate pe cunoștințe, inovații și transfer de tehnologie. În lucrare sunt identificate direcțiile strategice, problemele apărute în procesul dezvoltării acestor relații, precum și propuse căile de soluționare a lor.

Key words: cooperative innovation, infrastructure innovation, technology parks, incubators of innovation, Moldova, CIS member states.

Cuvinte cheie: cooperare inovațională, infrastructura inovațională, parcuri tehnologice, incubatoare de inovare, Republica Moldova, statele-membre ale CSI.

JEL Classification: O1, O31, O50

În prezent este evident, că progresul în domeniul economiei este real doar pe cale inovațională. Prin urmare, una dintre direcțiile principale de dezvoltare social-economică este calea inovațională de dezvoltare. În Republica Moldova se planifică instituirea unei economii inovaționale integrale. Participarea în cadrul cooperării inovaționale interstatale, la baza căruia stă ideea creării spațiului interstatal de inovare al statelor-membre ale CSI, ar permite țării noastre să se încadreze mai eficient în procesul de creare a unei economii durabile, bazate pe cunoștințe, inovații și transfer de tehnologie.

Presupunem, că în procesul cooperării Republicii Moldova cu statele-membre ale CSI obiectivul principal ar trebui să fie crearea unui mecanism eficient de interacțiune pentru identificarea proiectelor de inovare reciproc avantajoase, cu un înalt grad de pregătire pentru posibila comercializare. Dacă examinăm situația și dezvoltarea complexului tehnologic al statelor-membre ale CSI, observăm că acesta în prezent nu este compatibil cu tendințele mondiale generale. Acest lucru poate fi explicat prin faptul, că ciclul reproductiv de creare și implementare a inovațiilor, eficient în anii '90, s-a „rupt”. În rezultatul acestui proces au fost „rupte” și relațiile dintre dezvoltatorii de know-how și consumatori [4].

Cooperarea inovațională cu statele-membre ale CSI (în primul, rând cu Rusia), în condițiile de piață și a concurenței, poate aduce Republicii Moldova următoarele beneficii:

- accesul la companiile și tehnologiile tehnologic avansate;
- experiență în crearea și funcționarea structurilor inovaționale (parcuri științifico-tehnologice, incubatoare de inovare), precum și în crearea și gestionarea fondurilor venture;
- asistență în pregătirea cadrelor pentru activitatea de creare și funcționare a structurilor inovaționale (parcuri științifico-tehnologice, incubatoare de inovare), creare și gestionare a fondurilor venture.

Fără soluționarea principalelor probleme de ordin organizatoric și economic în dezvoltarea economiei țărilor CSI, creșterea economică a Moldovei nu va fi suficient de durabilă, competitivă, deoarece condițiile economice existente asigură doar lansarea producției învechite, necompetitive nu doar pe piața mondială ci și pe cea internă.

Cooperarea în domeniul științei și inovării cu statele CSI poate fi urmărită în baza realizării *Planului de acțiuni privind realizarea Strategiei de dezvoltare economică a Comunității Statelor Independente pentru perioada de până în a.2020* (în continuare Plan) [6].

În prezent în cadrul Planului se realizează etapa a doua (2012-2015) a Strategiei de dezvoltare economică a Comunității Statelor Independente pentru perioada de până în a.2020, elaborat pentru executarea Deciziei Consiliului șefilor de guverne ale statelor-membre ale CSI din 19 noiembrie 2010. Planul cuprinde un set de măsuri, orientate asupra realizării obiectivului principal al etapei a doua a Strategiei – *accelerarea dezvoltării social-economice a statelor-membre ale CSI prin crearea spațiului interstatal de inovare.*

Planul se bazează pe rezultatele primei etape (2009-2011) a Strategiei și include programele interstatale

sectoriale, orientate asupra intensificării activității științifico-tehnologice și de inovare din Comunitate. Republica Moldova va participa la realizarea acestui Plan cu excepția activităților, care prevăd *armonizarea și unificarea legislațiilor naționale, precum și crearea spațiului umanitar și informațional unic în cadrul CSI*.

Realizarea etapei a doua (2012-2015) a Strategiei va permite statelor-membre ale CSI de a trece la crearea economiei inovaționale, bazate pe cunoștințe, de a asigura posibilitatea încadrării eficiente a Comunității în sistemul mondial de relații economice. În acest context, Republica Moldova anual informează Consiliul Economic al CSI privind realizarea Planului. Analiza realizării Planului pentru a.2012 a arătat, că Moldova are puncte de tangență cu statele CSI la un șir de acțiuni, dar, de asemenea, există și o serie de rezerve pentru dezvoltarea acestor relații [1, 6, 4].

Direcțiile principale ale cooperării Republicii Moldova cu statele CSI sunt crearea și dezvoltarea spațiului interstatal de inovare, ceea ce presupune realizarea următoarelor activități:

1. Realizarea Programului Interstatat de Cooperare Inovațională a statelor-membre ale CSI pentru perioada de până în a.2020. Programele de inovare sunt complexe de activități interconexe prin resurse, termene și executori, care asigură soluționarea eficientă a celor mai importante probleme științifico-tehnologice pe direcții prioritare de dezvoltare a economiei statelor [1]. Din partea Republicii Moldova în calitate de beneficiar național de stat al Programului este desemnată Agenția pentru Inovare și Transfer Tehnologic a Academiei de Științe a Moldovei, creată în a.2004.

2. Elaborarea și realizarea platformelor tehnologice și a proiectelor de inovare. În Republica Moldova a fost elaborat proiectul Strategiei cercetării-inovării – 2020: Moldova cunoașterii, unul dintre obiectivele căreia este *consolidarea și aprofundarea relațiilor științifice cu statele-membre ale CSI*, inclusiv, cu contribuția Asociației Internaționale a Academiiilor de Științe, membri ai căreia sunt toate Academiiile de Științe ale statelor-membre ale CSI.

3. Crearea infrastructurii de inovare și susținerea activității de inovare a întreprinderilor, care utilizează cele mai noi producții și tehnologii sciento-intensive. În țările CSI funcționează diferite elemente ale infrastructurii de inovare: parcuri de tehnologii avansate, parcuri științifico-tehnologice, fonduri de inovare, incubatoare de afaceri și de inovare, centre de transfer tehnologic, centre inovaționale, centre științifico-practice, centre informaționale și de marketing. Și în Republica Moldova, începând cu a.2007, se dezvoltă activ *infrastructura de inovare*. După adoptarea de către Parlamentul Republicii Moldova a Legii cu privire la parcurile-științifico-tehnologice și incubatoarele de inovare, care prevede facilități fiscale și vamale, prin Hotărârea Consiliului Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică a Academiei de Științe a Moldovei din 30 august 2007 au fost create primele în țară Parcul științifico-tehnologic „Academica” și Incubatorul de inovare „Inovatorul”. În prezent pe teritoriul țării funcționează activ 3 parcuri științifico-tehnologice și un incubator de inovare.

Parcul științifico-tehnologic „Academica” și Incubatorul de Inovare „Inovatorul” au fost create de către Agenția pentru Inovare și Transfer Tehnologic cu contribuția Consiliului Suprem pentru Dezvoltare Tehnologică a Academiei de Științe a Moldovei. Acestea sunt structuri de tip combinat – „parcuri tehnologice virtuale, unde o parte din rezidenți sunt amplasați pe teritoriul parcului (incubatorului), iar altă parte – în alte locuri cu condiții adecvate pentru localizarea capacităților de producție. O astfel de formă este eficientă datorită extinderii largi a Internetului și a altor mijloace de comunicare, deoarece în acest caz nu mai există necesitatea de a amplasa obligator firmele inovaționale (rezidenți) pe un teritoriu compact. Funcția principală a parcului științifico-tehnologic (incubatorului de inovare) este *crearea și oferirea unui divers set de servicii pentru rezidenți în procesul realizării proiectelor de inovare*. Aceste structuri contribuie la creșterea eficienței de implementare a rezultatelor cercetărilor științifice în producție, aducând în fața consumatorului produse (lucrări, servicii) industriale competitive, bazate pe cunoștințe, inovații [5]. În cadrul a două Parcuri științifico-tehnologice – „Academica” și „InAgro” (la situația din 14 decembrie 2012) activau 44 de rezidenți. În decursul anului 2012 în cadrul acestor structuri au fost înregistrați 8 rezidenți noi, selectați în bază de concurs, organizat de Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică (CSȘDT) și Agenția pentru Inovare și Transfer Tehnologic (AITT). Firmele-rezidente realizează proiecte de inovare și transfer tehnologic, selectate în bază de concurs, supuse expertizării și aprobate de către CSȘDT. Proiectele sunt din astfel de domenii precum: sursele de energie regenerabilă și conservarea energiei; agricultură; colectarea, sortarea și prelucrarea deșeurilor; tehnologii de depozitare a fructelor și legumelor; tehnologii pentru producerea și purificarea apei potabile; tehnologii agricole ecologice și intensive; cultivarea plantelor medicinale; tehnologii medicinale tradiționale.

În a.2012 și-a început activitatea Parcul științifico-tehnologic „Micronanoteh”, creat încă în a.2008, dar din anumite motive inactiv până în prezent. A fost elaborată strategia de activitate a Parcului pentru următorii 3 ani și lansat concursul proiectelor de inovare și selectare a rezidenților.

Prin Hotărârea Consiliului Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică Nr.148 din 28 iunie 2012 au fost aprobate rezultatele concursului proiectelor, asociate cu organizarea incubatoarelor de inovare pe lângă universități. În rezultatul concursului au fost create:

- Incubatorul de Inovare „POLITEHNICA” pe lângă Universitatea Tehnică din Moldova;
- Incubatorul educațional și inovațional “UNIVERSIENCE” pe lângă Universitatea Academiei de Științe a Moldovei;
- Incubatorul de Inovare „Inventica – USM” pe lângă universitatea de Stat din Moldova;
- Incubatorul de Inovare „ITEH” pe lângă Centrul de Educație Antreprenorială al Academiei de Studii Economice din Moldova.

De asemenea, au fost create incubatoare de inovare în regiuni:

- Incubatorul de Inovare „Nord” pe lângă Universitatea de Stat „Al. Russo” din Bălți;
- Incubatorul de Inovare „Innocenter” pe lângă Universitatea de Stat din Comrat.

La momentul actual, în cadrul Agenției pentru Inovare și Transfer Tehnologic se află la examinare 15 cereri pentru obținerea statutului de rezident al parcurilor științifico-tehnologice și incubatoarelor de inovare. În scopul extinderii infrastructurii de inovare este preconizată crearea unui incubator de inovare antreprenorial în mun.Bălți și a Parcului științifico-tehnologic „Ecoverde” în mun.Chișinău în conformitate cu Hotărârea CSSDT Nr.226 din 29 noiembrie a.2012 cu privire la organizarea concursului proiectelor privind crearea parcului și incubatorului. De asemenea este anunțat concursul cu privire la selectarea proiectelor privind crearea unui Parc Științifico-tehnologic în domeniul energetic în mun. Chișinău.

4. Dezvoltarea cadrului juridic al statelor-membre ale CSI în sfera inovațională (este în proces de realizare).

În a.2012 au fost elaborate propuneri privind modificarea și completarea Legii cu privire la parcurile științifico-tehnologice și incubatoarele de inovare nr.138 din 21.07.2007.

5. Crearea și dezvoltarea sistemului interstatal de informare științifico-tehnologică în domeniul inovațiilor.

În prezent, unul dintre obiectivele actuale ale țării este asigurarea informațională a activității de inovare și mentenanța proiectelor și programelor în sfera științei și inovării, precum și creșterea nivelului activității de inovare al savanților și antreprenorilor.

În cadrul cooperării cu statele-membre ale CSI în vederea realizării schimbului interstatal de informație științifico-tehnologică Republica Moldova a întreprins o serie de măsuri:

- a participat la ședințele Consiliului Public, în cadrul cărora au fost examinate problemele organizatorice, privind aprobarea și realizarea planului corespunzător de activitate pentru anii 2012-2013;
- a fost completată baza de date a Sistemului automatizat de creare a resurselor informaționale interstatale integrate al Institutului de Informație Științifică, Tehnologică și Economică (Ucrainian Institute for Scientific, Technical and Economic Information (UcrISTEI) din Kiev, Ucraina cu elaborări științifice, tehnologii și inovații ale savanților din Republica Moldova (Institutul de Economie, Finanțe și Statistică al Academiei de Științe a Moldovei (IEFS al AȘM), a.2012);
- pe parcursul anului sunt completate cu elaborări, inovații și tehnologii noi ale Republicii Moldova 2 baze de date ale Centrului Internațional de Informație Științifică și Tehnică (International Centre for Scientific and Technical Information): ”Materiale analitice, știință, tehnică, afaceri” și ”Resurse informaționale” (IEFS al AȘM, a.2012).

An de an în țară cresc cerințele atât față de activitatea specialiștilor din sfera inovațională, sfera ITȘ, cât și față de procesul educațional. Aceasta conduce la apariția noilor direcții și probleme în pregătirea profesională a specialiștilor în sfera inovațională. În capitală și centrele raionale mari anual se desfășoară conferințe pe tematica inovării, expoziții, iarmaroace, se promovează realizările din sfera științei, inovării și transferului tehnologic.

Republica Moldova participă activ în cadrul forumurilor, conferințelor internaționale. Astfel, Moldova în a.2012 a participat la:

- cea de-a 63-a ședință a Comisiei Reprezentanților Plenipotențiarilor ai statelor-membre ale Centrului Internațional de Informație Științifică și Tehnică (CIIȘT) și la Conferința Internațională ”Inovații științifice și tehnice: experiență națională și cooperare internațională”, organizată de CIIȘT în comun cu secretariatul Consulului onorific al României în Italia. În cadrul conferinței IEFS al AȘM a prezentat raportul *“Vector of innovation development of agro-industrial complex in the Republic of Moldova”*;

- conferința a 8-a ”ITȘ-2012”, dedicată evenimentului de 60 de ani de la crearea Institutului de Informație Științifică și Tehnică al Academiei de Științe a Rusiei ”Probleme actuale de asigurare a științei, activității analitice și informaționale” din 28-30 noiembrie 2012 din or. Moscova;

- cel de-al III-lea Forum Internațional „Problemele dezvoltării societății informaționale”, 20-23 noiembrie 2012 în or.Kiev, Ucraina, În cadrul acestui forum au fost desfășurate conferințele internaționale: „Informație, analiză, pronostic – pârgii strategice de administrare eficientă de stat”, ”Resursele informaționale electronice: creare, utilizare, acces”, unde colaboratorii IEFS au prezentat rapoartele: *“Cercetările științifice și inovaționale în Republica Moldova: realizări și perspective”*, *“Rolul bibliotecilor din Moldova în asigurarea Accesului liber la informație”*.

Savanții țării noastre publică periodic realizările științifice în jurnale și culegeri ale statelor-membre ale CSI. Astfel, în a.2012 reprezentanții structurilor științifice și inovaționale din Republica Moldova au publicat materiale referitoare la următoarele direcții de activitate:

- *inovații* – în jurnalul științifico-practic lunar ”Inovații”, editat pentru Rusia și statele-membre ale CSI, în culegerea anuală ”Rusia: tendințe și perspective de dezvoltare”, în care sunt examinate problemele modernizării economiei în baza dezvoltării tehnologice și inovaționale, precum și problemele Comunității statelor CSI;

- *cercetare* în domeniul rezistenței materialelor și realizărilor tehnologice din Republica Moldova în culegerea ”Procese inovaționale în comunitatea CIIȘT” – informație științifico-tehnologică;

- *crearea și dezvoltarea infrastructurii inovaționale* (susținerea activității inovaționale a întreprinderilor în țările CSI) «Articol de sinteză privind problemele și perspectivele dezvoltării parcurilor științifico-tehnologice și incubatoarelor de inovare în statele-membre ale CSI”.

În a.2012 în Republica Moldova au fost organizate expoziții, dedicate inovațiilor cu următoarea tematică:

- ”Știința și inovarea din Republica Moldova – cale sigură spre progres”
- ”Produsele industriale – obiecte ale proprietății intelectuale”
- ”Inovațiile – sursă reală de dezvoltare a economiei naționale”
- ”Rolul decisiv al cercetărilor științifice și al inovațiilor”.

În fiecare an Agenția pentru Inovare și Transfer Tehnologic în comun cu Academia de Științe a Moldovei organizează două concursuri naționale: ”Cel mai bun plan de afaceri inovațional” și ”Topul inovațiilor”. În scopul dezvoltării rețelei de promovare a inovațiilor din decembrie a.2008 și până în prezent AITT editează buletinul informativ-analitic ”Innoviews”, care este o platformă eficientă pentru examinarea diferitor tematici din sfera științei și inovării cu participarea factorilor de decizie, precum și pentru promovarea celor mai reușite și de succes inovații elaborate și implementate în țară. În același scop a fost creată baza de date pentru știință, tehnologii, afaceri.

Biblioteca Tehnico-Științifică Republicană pe lângă IEFS în comun cu Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală a Republicii Moldova și Asociația Bibliotecarilor din Moldova a organizat Concursul al 6-lea republican anual: ”Biblioteca științifică – partener în promovarea proprietății intelectuale”. De asemenea, a fost organizată Masa Rotundă ”Problemele statisticii științei și inovării în Republica Moldova” cu atragerea unui larg cerc de specialiști, care activează în această direcție.

Perspectivile cooperării interstatale a Republicii Moldova cu statele-membre ale CSI în sfera științei și inovării. Există rezerve semnificative pentru dezvoltarea relațiilor de cooperare inovațională cu statele-membre ale CSI. În primul rând, Republica Moldova ar putea participa în cadrul următoarelor măsuri:

- realizarea Programului interstatal de cooperare inovațională a statelor-membre ale CSI pentru perioada de până în a.2020;
- elaborarea programelor tehnico-științifice și a proiectelor de inovare interstatale;
- realizarea proiectelor comune de dezvoltare și implementare a tehnologiilor inovaționale în sectoarele economiei;
- perfecționarea mecanismului de reglementare interstatală a proceselor inovaționale, orientat asupra susținerii multiaspectuale a tuturor inovațiilor, care sunt baza sistemului tehnologic modern;
- contribuție la dezvoltarea transferului tehnologic internațional, cooperarea investițională și protecția intereselor antreprenoriatului inovațional;
- coordonarea reglementării de stat a activității inovaționale cu funcționarea eficientă a mecanismului de piață competitiv;
- crearea și asigurarea funcționării rețelei interstatale de centre de informare și marketing pentru promovarea bunurilor și serviciilor pe piețele statelor-membre ale CSI și țărilor terțe.

Concluzii

1. Republica Moldova trebuie să rămână o țară deschisă pentru cooperare în materie de inovație, utilizând instrumentele inovaționale de integrare, care vor fi orientate asupra consolidării și modernizării potențialului economic al tuturor țărilor.

2. Unul dintre factorii majori, care împiedică crearea spațiului unic interstatal de inovare și dezvoltare științifico-tehnologică al statelor CSI este diferența dintre nivelurile de dezvoltare a potențialului științifico-tehnologic și inovațional. Pentru eliminarea acestei diferențe sunt necesare eforturi concentrate de dezvoltare a bazei tehnico-materiale a științei, de aducere la standarde unice sistemele de pregătire și atestare a personalului științific, organizarea cercetărilor științifice, statistica științei și inovării, de a crește prestigiul cunoștințelor științifice și inovaționale și a profesiei de cercetător.

3. Integrarea cu statele-membre ale CSI, care vor dispune de un potențial de inovare semnificativ, va permite Republicii Moldova ca în viitor să utilizeze și mai activ potențialul său de inovare, care în prezent nu este utilizat într-o măsură suficientă.

4. Dezvoltarea cooperării dintre Republica Moldova și statele-membre ale CSI în domeniul științei și inovării este rațional de a fi realizată printr-un sistem complex, care include următoarele măsuri:

- elaborarea conceptelor moderne de organizare și management în sfera de producție, servicii, cercetare și dezvoltare, activitate inovațională și integrarea lor în economia de piață;
- organizarea concursurilor proiectelor internaționale, cu participarea statelor CSI și UE;
- dezvoltarea programelor de cooperare cu organizațiile internaționale prin stabilirea și dezvoltarea relațiilor cu instituții similare;
- participarea specialiștilor în cadrul programelor internaționale comune;
- crearea rețelelor interstatale: centre de utilizare colectivă, centre de comercializare, centre naționale de contact, asociații de îngeri de afaceri (business-angels);
- participarea la crearea clusterelor tehnologice și inovaționale sectoriale, care să contribuie la cooperarea industrială a statelor CSI;
- pregătirea, plasarea în surse mass-media a materialelor analitice privitoare la afacerile mici inovative, pregătirea edițiilor speciale în presa scrisă;
- organizarea conferințelor internaționale, a întrunirilor și meselor rotunde, seminarelor și festivalurilor științei

și inovării, concursurilor și expozițiilor, pregătirea programelor TV și radio, altor măsuri;

- crearea centrului de consiliere pentru statele CSI în vederea examinării metodologiei de evaluare a diferitor indicatori economici în scopul perfecționării metodelor analitice de cercetare a economiei;
- pregătirea capitolelor tematice, a paginilor anexate la publicațiile și presa regională și cea centrală;
- informarea sistematică a societății prin intermediul surselor mass-media privind dezvoltarea creațiilor tehnice ale inovatorilor, elaborărilor de perspectivă, certificarea și standardizarea bunurilor și serviciilor sectorului industrial.

Referințe bibliografice:

1. Стратегии экономического развития Содружества Независимых Государств на период до 2020 года [accesat 5 iulie 2013]. Disponibil: <http://www.economy.gov.ru/minec/activity/sections/.../strateg>
2. Межгосударственная программа инновационного сотрудничества государств-участников Содружества Независимых Государств на период до 2020 года [accesat 5 iunie 2013]. Disponibil: <http://rs.gov.ru/taxonomy/term/185>
3. Програма экономического сотрудничества между Республикой Молдова и Российской Федерацией на 2009-2020гг [accesat 4 iunie 2013]. Disponibil: <http://www.mgimo.ru/news/experts/document128>
4. ПЕРЧИНСКАЯ, Н.П. Инновационная политика Молдовы и стран СНГ. В: Инновации. 2011, № 9 (155), сс. 127-131. ISSN 2071-3010.
5. ПЕРЧИНСКАЯ, Н. Развитие новых инновационных структур в Республике Молдова. In: Economic Growth in Conditions of Internationalization: fourth edition of international scientific conference, 3-4 september 2009. IEFS. Chișinău: Complexul Editorial al IEFS, 2009, pp. 464-468. ISBN 978-9975-9823-9-9.
6. Официальный сайт Исполнительного комитета СНГ [accesat 5 iunie 2013]. Disponibil: <http://www.cis.minsk.by/page.php?id=13594>

Recomandat spre publicare: 05. 03. 2013

ПРОБЛЕМЫ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ РАСТЕНИЕВОДСТВА В УКРАИНЕ

Владимир ШИРМА, соискатель Житомирский агроэкологический университет

At the present stage, Ukraine has an important task to take the place among the strong, economically developed countries in the world, having carried out within the shortest possible period dramatic economic, social, institutional transformation of society that should concern all sectors and spheres of the national economy. The development of agriculture is of particular importance for the successful solution of the given problem. It refers to the main components of the national economy and determines the conditions for the maintenance of society. Its significance lies not only in providing the people with food, but also in providing rural employment of the population, improving the efficiency of the total national production. Without solving this problem there can not be claimed the status of a developed country.

Key words: *innovative development, crop, production, efficiency, crop cultures.*

JEL Classification: *Q01, Q02, Q5*

На современном этапе перед Украиной встала важная задача занять место среди сильных, экономически развитых государств мира, осуществив в возможно короткий срок кардинальные экономические, социальные, институциональные преобразования общества, которые должны коснуться всех отраслей и сфер национального хозяйства.

Особое значение для успешного решения поставленной задачи имеет развитие сельского хозяйства. Оно относится к основным составляющим национальной экономики и определяет условия поддержания жизнедеятельности общества. Его значение состоит не только в обеспечении потребностей людей в продуктах питания, но и в обеспечении занятости сельского населения, повышении эффективности всего национального производства. Без решения этой задачи нельзя претендовать на статус развитого государства.

Применение новейших технологий выращивания и достижений в селекции и семеноводстве позволили восстановить докризисный уровень производства и обеспечить сбор 56,7 млн т зерновых в 2011 г. Рекордный урожай 2011 г. получено при внесении удобрений объемом 69 кг д.в. (доза внесения) на 1 га, тогда как в 1990 г. 50 млн. т зерновых было собрано при внесении 141 кг д.в. на 1 га. Таким образом, при применении удобрений на 58% меньше уровня 1990 г. было получено на 10% выше урожая зерновых, что стало возможным благодаря первому фактору, который влияет на урожайность, – повышению генетического потенциала сельскохозяйственных культур, который был достигнут украинскими селекционерами за последние 20 лет.

Испытаниями украинских сортов озимой пшеницы на сортостанциях Государственной службы сортоизучения и регистрации сортов было показано, что урожайность озимой пшеницы в производственных условиях колеблется в пределах 65-70 ц/га. При этом генетический потенциал озимой пшеницы в 2011 г. возрос до 110 ц/га против 65 ц/га в 1976 г.

Одновременно фактическая урожайность в сельскохозяйственных товаропроизводителях колеблется в разные годы в пределах 25-40 ц/га. При такой урожайности реализация генетического потенциала находится в пределах от 25 до 35%.

Аналогичная ситуация наблюдается и при выращивании других сельскохозяйственных культур.

Как показывает опыт, достижения отечественных селекционеров составляют около 15-20% в структуре факторов урожайности, которые позволили получить рекордный урожай в 2011 году.

Вторым весомым фактором, который обеспечил условия для реализации потенциальной урожайности зерновых культур, было изменение сроков посева. Исследованиями ученых НААНУ было обосновано необходимость переноса сроков посева на 10-20 дней позже, что и было внедрено в сельскохозяйственное производство в течение последних пяти лет. Внесение указанных изменений в технологию производства зерна в Украине дает возможность дополнительно получать около 5-7 млн.т зерна без дополнительных финансовых затрат.

Однако низкая культура земледелия и недостаточный уровень его материально-технического обеспечения не дают в полной мере получить эффект от реализации генетического потенциала отечественных сортов и указанных изменений в агротехнике и достичь уровня ведущих стран Европы.

К основным технологическим факторам, которые занимают ключевое место в обеспечении высокой урожайности сельскохозяйственных культур в Украине, относится уровень внесения минеральных и органических удобрений, использование сельскохозяйственными товаро-производителями средств защиты растений.

Детальный анализ ситуации за последние 20 лет указывает на недостаточный уровень соблюдения технологических условий производства. Это объясняет, почему реализация генетического потенциала пшеницы в 80-х годах была на уровне 50% потенциальной, а через 10 лет снизилась до 25-30%. При положительной тенденции с удобрением посевов (69 кг д.в. в 2011 г.) физиологическая потребность внесения удобрений для

реализации генетического потенциала сельскохозяйственных культур, которая колеблется в различных природно-климатических зонах от 200 до 250 кг д.в. на 1 га, удовлетворяется лишь на 25-30%.

Еще более катастрофическая ситуация сложилась с внесением органических удобрений под сельскохозяйственные культуры. При необходимости для реализации генетического потенциала сельскохозяйственных культур и сохранения плодородия почвы на уровне 8-10 т на 1 га в 2011 г. их вносили лишь 0,6 т.

Низкий уровень внесения минеральных и органических удобрений не только не позволяет реализовать генетический потенциал сельскохозяйственных культур, но и приводит к истощению почвы и снижению ее плодородия. Так, рекордный урожай 2011 г. обусловил вынесение 100 кг д.в. NPK из почвы.

Следующим важным элементом соблюдения технологий выращивания сельскохозяйственных культур является защита посевов от сорняков, болезней и вредителей. С 2005 по 2009 г. происходило увеличение количества средств защиты растений от 15,9 до 49% технологической потребности. В условиях ограниченности оборотных средств в кризисном 2010 г. и без того недостаточное применение средств защиты уменьшилось на 16%, но в 2011 г. ситуацию удалось несколько исправить.

Если технологическая потребность в средствах защиты для реализации генетического потенциала на уровне 70-80% требует от 1100 до 1350 грн. на 1 га (в зависимости от технологий и условий выращивания), то расходы около 470 грн/га в 2011 г. обеспечили лишь 42% потребности сельскохозяйственных товаропроизводителей. Аналогичная ситуация складывается с выращиванием и других сельскохозяйственных культур.

Таким образом, системное невыполнение основных технологических этапов выращивания сельскохозяйственных культур, прежде всего внесения минеральных и органических удобрений и использования средств защиты растений, приводит к тому, что при генетическом потенциале озимой пшеницы украинской селекции на уровне 100-110 ц/га, ячменя – 100, кукурузы – 120-130, подсолнечника – 35-40, сахарной свеклы – 500-600 ц/га, фактическая урожайность этих культур составляет соответственно 30, 25; 53,3; 46 и 61% от потенциально возможной.

Одним из основных факторов потери 16-24% урожая является изношенность материально-технической базы сельскохозяйственных предприятий и использования физически и морально устаревшей техники при уборке урожая.

По нашим расчетам, наилучшим для сельскохозяйственных товаропроизводителей Украины 2011 р., когда был собран рекордный урожай в – 56,7 млн. т при фактической урожайности 37 и биологической – 44 ц / га, потери на каждом гектаре составили 7 ц/га. При биологическом урожае в 2011 г. на уровне 67500000 т общие потери зерновых на этапе сбора достигли 10,8 млн т.

За последние четыре года потеряно около 45 млн т. зерна на уборке урожая сельскохозяйственными товаропроизводителями Украины. По нынешним ценам это равняется стоимости примерно 50 тыс. комбайнов класса "Дон-1500Б", или 27 тыс. комбайнов класса "Lexion-570" фирмы "Claas", или 34 тыс. комбайнов "John Deere-9570", что соответствует потребности зернового хозяйства Украины в зерноуборочных технике.

Несоблюдение технологических параметров производства и дефицит затрат (средств) на обновление материально-технической базы, основных средств производства приводят к значительным потерям урожая и доходов даже на том недостаточном уровне операционных расходов, которые вкладывают в землю украинские сельскохозяйственные товаропроизводители.

Оценивая потребность в финансовых ресурсах на развитие отрасли растениеводства 7100 грн./га в ценах 2011 р., необходимо отметить, что в лучшие 2009-2011 года, она покрывалась на уровне 40-49%, а в предыдущие годы этот уровень был еще ниже.

Расчеты позволяют оценить общий дефицит оборотных средств и капитальных вложений на развитие отрасли растениеводства. Для сельскохозяйственных предприятий на год он составляет 122,2 млрд грн. из них 97,5 млрд грн. – оборотные средства и 24,7 млрд грн. – потребность на обновление основных средств.

С целью решения проблем интенсивного ведения стратегических отраслей сельского хозяйства, переоснащения предприятий техникой, внедрения в растениеводстве современных сортов и гибридов, улучшения семеноводческого дела, освоения ресурсосберегающих технологий, более рационального использования биоклиматического потенциала и зональных природно-климатических условий Национальной академией аграрных наук Украины совместно с Министерством аграрной политики и продовольствия Украины разработан ряд государственных целевых программ развития. До 2015 г. и на последующий период ими предусмотрено системное и комплексное решение проблем производства зерна в Украине – "Зерно Украины", масличных культур и углубления переработки масличного сырья – "Масличные культуры", сахарной свеклы – "Сахарная свекла Украина", плодов и ягод – "Садоводство Украины", овощных культур – "Овощи Украины", картофеля – "Картофель Украины".

В основе интенсификации развития зернового хозяйства и увеличение объемов производства зерна, предусмотренных Программой, лежит повышение урожайности путем совершенствования землепользования, оптимизации структуры посевных площадей и соблюдение севооборотов, обработки, повышение уровня внесения минеральных удобрений и проведение химической мелиорации земель, защиты растений, развитие

селекции и семеноводства, повышение качества зерна и развитие инфраструктуры рынка. Выполнение Программы даст возможность получить в 2015 г. валовой сбор зерна в объеме 71 млн. т. Такое производство полностью обеспечит потребность государства в продовольственном и фуражном зерне, а также в сырье для промышленной переработки. Значительная часть зерна (35 млн.т) будет использоваться для экспортных поставок. В 2017 г. вполне возможно увеличение производства зерна до 80 млн.т.

Предполагается рост посевных площадей зерновых культур до 16 млн га, в том числе озимой пшеницы – не менее 6 млн. га, озимого ячменя – 1,2, озимой ржи – 0,3, кукурузы – 5, ярового ячменя – 2,2 млн га.

Высокий уровень урожайности зерновых в 2015 г. будет обеспечен путем внесения минеральных удобрений на сумму 18 млрд грн., 1 га, или 22% всех затрат на производство зерна, в количестве до 170 кг действующего вещества на 1 га. В перспективе этот показатель должен равняться 250 кг д. в. на 1 га.

Расходы на средства защиты растений и их применение будут достигать около 8 млрд грн, или 9,5% всех расходов, что позволит сохранить 20-30% урожая и дополнительно получить около 16 млн. т зерна.

В целом реализация вышеуказанных программных документов обеспечит производство зерна на уровне 71 млн. т, масличных культур – 15, овощей – 10, плодов и ягод – 2,5, сахара – 3,33, биоэтанола – 1,2 млн.т. Это позволит не только гарантировать продовольственную безопасность государства, но и частично решить проблемы энергообеспечения и вывести Украину в число ведущих экспортеров сельскохозяйственной продукции на мировой рынок. При этом следует отметить, что доля бедных хозяйств большая среди малых по площади возделывания земли, а доля богатых – соответственно большая среди средних и крупных предприятий.

Основными проблемами в технологическом развитии сельскохозяйственных предприятий Украины является то, что значительная часть техники, используемой в стране, требует замены или модернизации. Поэтому с этим энергоемкость сельского хозяйства Украины больше, чем сельского хозяйства стран ЕС более чем вдвое.

Так, согласно Рейтингу энергоэффективности областей Украины, составленного при поддержке компании СКМ, в зависимости от региона эффективность сельского хозяйства составляет от 22 до 43% от уровня ЕС. Представим данные энергоэффективности регионов Украины. Например энергоэффективность сельского хозяйства Херсонской области составляет 22% от уровня ЕС. Сельскохозяйственные предприятия потребляют 13,4% энергоносителей на производство 9,1% добавочной стоимости на 806,4 тыс. га обрабатываемых земель области. На производство 1000 евро добавочной стоимости сельскохозяйственные предприятия расходуют 475,1 кг нефтяного эквивалента энергоносителей. Потенциал сбережений сельского хозяйства Херсонской области за счет повышения энергоэффективности до уровня ЕС оценивается в 68 296,6 т нефтяного эквивалента, или 29,5 млн евро ежегодно в ценах 2010 года.

Выводы. Как известно, Украина существенно уступает европейским странам по энергоэффективности сельского хозяйства, а значит, имеет более острые экологические и энергетические проблемы в сельском хозяйстве. При этом модернизация и обновление техники, используемой в сельском хозяйстве, позволит существенно снизить потребление топлива и повысить прибыльность сельскохозяйственных предприятий.

За последние годы аграрной наукой Украины разработано значительное количество инноваций, реализация которых в сельском хозяйстве позволила бы поднять его на качественно новый уровень. Однако степень реализации инноваций у товаропроизводителей была и остается низкой. В связи с этим сейчас стоит вопрос о необходимости создания рынка инноваций, который может помочь в решении таких проблем, как самофинансирование, переход на рыночные механизмы существования научных учреждений, повышение конкурентоспособности отечественного сельскохозяйственного рынка.

Производство конкурентоспособной сельскохозяйственной продукции возможно лишь при использовании достижений научно-технического прогресса, в основе которого лежат инновационные процессы. Они позволяют вести непрерывное обновление сельскохозяйственного производства. Все это подтверждается многочисленными законами, постановлениями, концепциями и соглашениями.

Список литературы

1. ВОЛОЩУК, К.Б. *Механизм инновационно-инвестиционного развития агропромышленных предприятий*. Каменец-Подольский, 2011.
2. ГРАБАРЬ, И., ИВАНЮК, А.В. *Экономика и менеджмент инновационной деятельности*. Центр учебной литературы [accesat 1 aprilie 2013]. Disponibil: <http://www.cul.com.ua>
3. ИРТИЩЕВА, И.А. *Инновационное обновление агропродовольственной сферы Причерноморского региона: проблемы теории и практики*: монография. М.: Дизайн и полиграфия, 2010. 412 с.
4. ИРТИЩЕВА, И.А., СОХНИЧ, А.Я. *Инновационное развитие сельских территорий: адаптация международного опыта в национальных реалиях*: монография. М.: Иллион, 2012. 176 с.
5. ШПИКУЛЯК, А.Г., ТИВОНЧУК, С.А. *Этапность инновационного процесса и оценка эффективности инновационной деятельности*. В: Экономика АПК. 2011, № 12, сс. 109-116.

Recomandat spre publicare: 22.05.2013

ОПЕРЕЖАЮЩЕЕ ПАДЕНИЕ ВАЛОВОЙ ДОБАВЛЕННОЙ СТОИМОСТИ В ПРОМЫШЛЕННОСТИ И СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

ПОЙСИК МИХАИЛ, доктор экономики, IEFS

During the years of independence of the Republic of Moldova in the industry and in agriculture, not only dramatically and stochastically reduced production volumes, but even more rapidly falling created by their gross value added. In exports to the European Union is dominated by industrial products from raw materials and agricultural commodities: corn and sunflower. Only about a tenth of the goods includes intellectual component.

Ключевые слова: Парадигма развития – базовые посылы развития. Научоёмкая инновационная продукция – это продукция, в стоимости которой затраты на научно-исследовательские и опытно-конструкторские разработки, как правило, занимают не менее 10%. Производство продукции из давальческого сырья – изготовление готовой продукции по документации заказчика с последующим возвратом ему продукции. Основная причина – технологическая неразвитость. Валовая добавленная стоимость – разность между выпуском товаров и услуг и промежуточным потреблением.

JEL Classification: L5, Q1, Q11

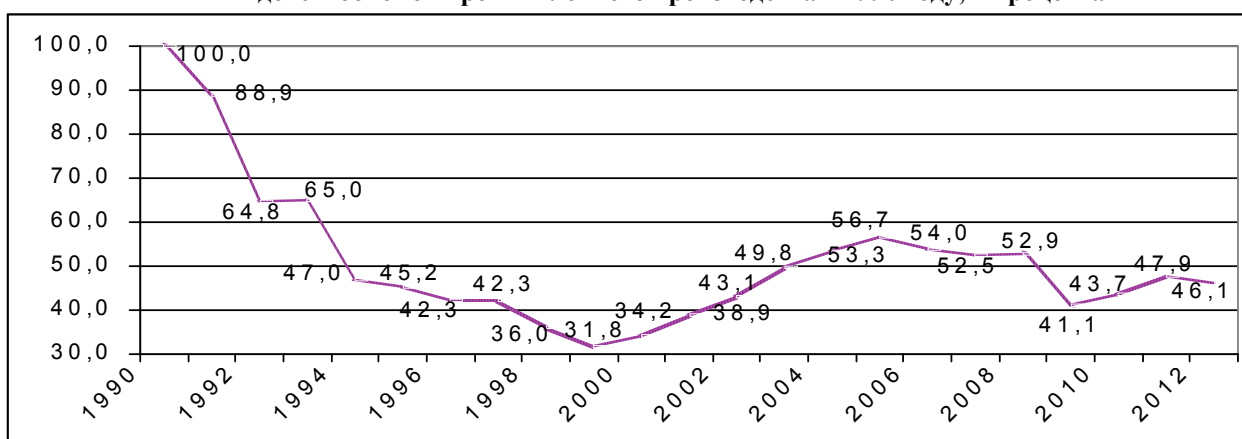
Абсолютное большинство государств мира, выстраивая парадигму своего развития, всячески стремится нарастить не только объёмы производимой продукции, а, прежде всего, товаров с высокой добавленной стоимостью и, разумеется, с максимальной интеллектуальной составляющей. То есть, в их приоритетах декларируется вектор развития на наукоёмкую инновационную продукцию. И если это удаётся воплотить, страна, как правило, вырывается в мировые лидеры.

Прежде всего, сей постулат относится к **промышленности**, к этому важнейшему сектору народного хозяйства, оказывающему решающее воздействие на уровень развития производительных сил общества. В истории глобального развития промышленность является одной из главных составляющих экономики высокоразвитых стран, а также стран, не имеющих значительных сырьевых промышленных ресурсов. Путем эффективного освоения человеческого капитала в промышленном секторе достигается устойчивый экономический рост. Динамичное развитие промышленности способствует техническому и технологическому прогрессу и во всех других секторах экономики, обеспечивая занятость рабочей силы, создает предпосылки для повышения жизненного уровня населения (1).

Казалось бы, общеизвестная аксиома. Тем не менее, характерной особенностью развития, а точнее деградации, экономики Молдовы за два прошедших десятилетия независимости нам демонстрировалось диаметрально противоположное: ВВП сократилось на одну треть, но ещё более выраженное и спонтанное сокращение зафиксировано в объёмах производства промышленной продукции. Статистические данные этой динамики представлены на нижеследующей диаграмме.

Диаграмма 1

Индексы объёмов промышленного производства к 1990 году, в процентах

Усугубляющим фактором сокращения объёмов производства в этом секторе экономики является и то, что в стране всё больший удельный вес стала занимать конечная продукция с низкой добавленной стоимостью. В частности, производство изделий из давальческого сырья. В то же время в рассматриваемый период наукоёмкие производства были закрыты или же в своей основной массе сворачиваются. Мы потеряли радиоэлектронику и приборостроение, энергетическое, тракторное и сельскохозяйственное машиностроение.

Много дифирамбов в медийном пространстве в последнее время декларируется в адрес Draexlmaier Automotive – заводу по производству комплектующих и электрооборудования для автомобилей (это

предприятие создано в г. Бельцы в 2007 году). Его производственные площади около 8 тыс. кв. метров, а объемы производства и экспорта продукции за время работы фирмы вывели данное предприятие в число крупнейших компаний Молдовы. Но весь интеллектуальный потенциал местных работников сводится лишь к тому, чтобы нарезать импортируемый электрокабель и укомплектовать из него наборы электропроводки для различных автомобилей.

В результате подобной «модернизации» производственного потенциала более опережающими темпами в стране сокращался создаваемый чистый продукт, или, так называемая, валовая добавленная стоимость (далее – ВДС). В целом к уровню 1990 года она снизилась до 27,1% или почти в 4 раза!

Ещё более разрушительные процессы происходили в некогда передовом аграрном секторе, канувшей в лета визитной карточке Молдовы. Здесь ВДС упала почти в 6 раз до 17,5%! И это то время, как в стране в сельской местности до сих пор проживает 58% населения. Тем не менее, мы уже импортируем продовольственных товаров на четверть больше экспорта и на столе у среднестатистического жителя продовольственных продуктов иностранного происхождения больше чем местного. В целом за 2012 год из Молдовы было экспортировано продуктов питания на 437,8 млн. долларов США, а импортировано – \$537,7 млн.

Ещё больше драматизма в показателях импорта и экспорта полевых культур и продукции животноводства за последние три года. Оказывается, в у нас уже стало «целесообразней» не выращивать продукцию животноводства на основе собственных кормов, а экспортировать зерновые и зернобобовые, а также семена подсолнечника, из которых европейцы экстрагируют не только растительное масло, но и шрот – прекрасный белковый компонент для комбикормов. А взамен нам отгружается дешёвое мясо. И это при пока действующей импортной пошлине в 20% плюс 200 евро/т, а для мяса птицы – 20% плюс 100 евро/т. Помимо этого, в стране, практически, свёрнуто, производство семенного и другого репродуктивного материала. Теперь мы их завозим, в основном, из стран ЕС. Это демонстрируют цены единицы товара экспортируемого в ЕС и соответственно импортируемого оттуда.

Таблица 1

Импорт и экспорт полевых культур и продукции животноводства в среднем за 2010-2012 годы

	Импорт			Экспорт		
	тыс. т	\$ млн.	\$/кг	тыс. т	\$ млн.	\$/кг
А	1	2	3	4	5	6
Зерновые и зернобобовые	7,8	6,00	0,769	284,1	79,1	0,278
СНГ	0,6	0,26	0,43	32,4	22,7	0,70
ЕС	1	2,43	2,43	166,4	43,6	0,26
Подсолнечник	2,2	7,9	3,5	147,0	84,6	0,58
СНГ	1,3	0,6	0,49	30,5	20,2	0,66
ЕС	0,4	3,6	8,86	73,4	41,8	0,57
Свинина	4,0	10,5	2,60			
ЕС	2,9	8,0	2,74			
Мясо птицы	14,5	19,0	1,31			
СНГ	4,6	8,4	1,82			
ЕС	2,8	3,0	1,05			
Яйца плем. млн.шт.	7,0	2,0	0,28			
ЕС	6,6	1,8	0,28			

Наиболее наглядно деградация отрасли животноводства просматривается в динамике численности поголовья скота и, особенно, в сельскохозяйственных предприятиях.

Таблица 2

Поголовье животных

(на 1 января тыс. голов)

	1991*	1996	2000	2004	2008	2012
Хозяйства всех категорий						
Крупный рогатый скот	1061	644	423	373	232	204
в том числе коровы	395	342	275	256	169	144
Свиньи	1850	910	683	446	299	439
Овцы и козы	1282	1394	1030	938	853	832
Сельскохозяйственные предприятия						
Крупный рогатый скот	868	282	55	25	15	11
в том числе коровы	296	113	33	10	6	4
Свиньи	1498	502	134	41	61	119
Овцы и козы	460	203	61	43	30	18

* - с Приднестровьем

Как не прискорбно это признавать, за два десятилетия национальное животноводство не только сократилось в несколько раз, но и в своей основной массе сохранилось лишь на личных подворьях населения. Поэтому ни о каких технологиях и конкурентоспособности здесь уже говорить не приходится. Тем более об экспортном потенциале. При, фактически, феодальной организации производства, здесь нет будущего. Более того, обвальное падение поголовья крупного рогатого скота привело к многократному снижению и количества вносимых в почву органических удобрений, потенциал которых просто не восполним никакими минеральными.

Не менее трагично сложилась ситуация и в овощеводстве.

Таблица 3

Импорт и экспорт овощей в среднем за 2010-2012 годы

А	Импорт			Экспорт		
	тыс. т	\$ млн.	\$/кг	тыс. т	\$ млн.	\$/кг
	1	2	3	4	5	6
Картофель	25	6	0,2	16	3,2	0,2
СНГ	2,7	0,5	0,19	16,1	3,1	0,19
ЕС	21,4	5,3	0,25			
Томаты	15	12	0,8	11	8,7	0,8
СНГ				11,1	8,7	0,78
ЕС						
Огурцы	3	2,5	0,8	0,8	0,8	1
СНГ				0,8	0,8	0,99
ЕС	0,4	0,4	0,86			
Лук	6,4	3,6	0,6	0,7	0,3	0,4
СНГ	1,5	0,3	0,22	0,5	0,2	0,33
ЕС	1	0,4	0,36	0,2	0,1	0,47
Морковь	10	2,5	0,2			
СНГ	4,8	1,1	0,22			
ЕС	4,5	1,2	0,27			

Некогда «помидорная» республика с уникальными природно-климатическими условиями и самыми плодородными в Европе почвами, обеспечивающими великолепные вкусовые органолептические параметры, с передовыми индустриальными технологиями и крупно товарным производством, с развитой сетью ирригационных сооружений и мощной заготовительной и перерабатывающей инфраструктурой превратилась в нетто импортёра овощной продукции. Теперь в наших супермаркетах и на рынках превалирует «свежье», но уже выращенное в Турции, Польше, Германии и т.д.

Если и дальше в Молдове будут превалировать подобные тенденции, то наше государство, однозначно, обречено на утрату своей государственности. Поэтому стране незамедлительно требуется сменить нынешнюю разрушительную парадигму своего развития. Не на словах, а на деле и в кратчайшие сроки необходимо разработать и реализовать комплекс мер, направленных на производство продукции именно с высокой добавленной стоимостью и с нарастающей инновационной компонентой. А для этого необходима политическая воля с тем, чтобы гарантировать потенциальным инвесторам минимальные риски и высокую эффективность своего бизнеса. Ибо пока все многочисленные попытки организовать собственный бизнес зачастую на корню убивают коррупция и монополизация рынков товаров и услуг, неадекватная налоговая и таможенная политики и разбитые дороги (последнее место в мире), низкоэффективная и высоко затратная энергетика, а также целый ряд и других, прежде всего, внутренних проблем.

Библиография

1. Anuarul statistic al Republicii Moldova, 1992-2012. Chişinău. Biroul Naţional de Statistică al Republicii Moldova [accesat 19 aprilie 2013]. Disponibil: <http://www.bns.gov.md>
2. ПОЙСИК, М. Неоколониализм XXI века [accesat 19 aprilie 2013]. Disponibil: <http://ava.md/analytics-commentary/020232-neokolonializm-xxi-veka.html>
3. ПОЙСИК, М. Обескураживающие тенденции аграрного сектора [accesat 18 martie 2013]. Disponibil: <http://ava.md/analytics-commentary/019801-obeskurazhivaqshie-tendencii-agrarnogo-sektora.html>
4. ПОЙСИК, М. «Мёртвому припарка» от Минсельхоза [accesat 02.03.2013]. Disponibil: <http://ava.md/analytics-commentary/019588-mertvomu-priparka-ot-minsel-hoza.html>

Recomandat spre publicare: 22.05.2013

**ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРИ ВЫРАЩИВАНИИ ЗЕРНОВЫХ КУЛЬТУР
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫМИ ПРЕДПРИЯТИЯМИ КИЕВСКОЙ ОБЛАСТИ**

КРИВОШЕЯ-ГУНЬКО ИННА АЛЕКСЕЕВНА

*ассистент Белоцерковского национального аграрного университета
г. Белая Церковь, Украина*

The factors that shape the resource potential of the investigated branch are a common structure of the resource and production potential of crops. Human resources and technical capacity are some of the important factors in the economic development of agricultural enterprises. Rational development of personnel together with using the technical potential of land resources contributes to the increase in production of material goods. Conversely, the high complexity of the development of land resources has hampered the development of the productive forces, has reduced the efficiency of production. The production rates and well-being of employees depend from the natural properties of the land, soil fertility, availability of appropriate technical capabilities and highly qualified independent specialists.

Key words: *the resource potential, crops, agricultural enterprises, labor productivity, crop production, economic development, production efficiency*

JEL Classification: Q1, Q2, Q15

Факторы, которые формируют ресурсный потенциал исследуемой отрасли, представляют собой общую структуру ресурсно-производственного потенциала растениеводства. Трудовые ресурсы и технический потенциал являются одними из важных факторов экономического развития сельскохозяйственных предприятий. Рациональное освоение персоналом с использованием технического потенциала земельных ресурсов способствует росту производства материальных благ. И, наоборот, высокая трудоемкость освоения земельных ресурсов затрудняет развитие производительных сил, снижает эффективность производства. От природных свойств земли, плодородия почв, наличия соответствующего технического потенциала и высококвалифицированных специалистов зависят темпы производства и благосостояние работающих.

Уровень освоения земельных ресурсов существенно влияет на производительность труда – она выше, чем ниже затраты, необходимые для производства зерновых культур. При одинаковых затратах труда производственные результаты будут неравнозначные, они зависят от качественных особенностей составляющих ресурсного потенциала отрасли растениеводства. Затраты труда будут разными при различных способах обработки земли в связи с различиями почв. От природных особенностей земельных ресурсов зависит технология, а также соответствующий уровень технического потенциала и эффективность их обработки.

Так, важным технологическим свойством является размер участка обрабатываемой земли – чем она больше и однороднее по структуре, тем проще и дешевле использовать имеющийся технический потенциал и управлять им, а значит и выше отдача трудовых затрат.

Из ресурсных показателей отрасли растениеводства вытекает, что технический потенциал снизился на 41,2% по тракторам и на 54% – по зерновым комбайнам; посевная площадь сократилась на 40%, валовое производство продукции растениеводства снизилось на 41% за период исследования. Следовательно, сокращение объемов валового производства обусловлено значительным снижением ресурсных показателей, технического потенциала, посевной площади и трудовых ресурсов [1, с.121].

Следует обратить внимание, что в 2005-2010гг. получен достаточно высокий валовой сбор зерна, несмотря на значительное сокращение основных ресурсных показателей, но этот результат обусловлен благоприятными погодными условиями в эти годы.

Отметим, что в качестве элементов ресурсного потенциала зернового производства рассматривают следующие составляющие: материально-технические ресурсы, или технический потенциал; земельные ресурсы; трудовые ресурсы. В нынешних условиях важно обеспечить рациональное использование ресурсного потенциала отрасли с целью получения достаточного объема производства зерновых, повышения уровня рентабельности и стабилизации экономики сельскохозяйственных предприятий.

Урожайность является одним из важных результирующих показателей использования земли и результатов интенсификации производства. Проанализируем динамику этого показателя в разрезе основных видов зерновых и зернобобовых культур.

Так, в 2011 г. одна из крупнейших агрокомпаний Украины «Мироновский хлебопродукт» установила общеевропейский рекорд урожайности кукурузы – 190 ц/га. Практика доказывает, что отечественные агрохолдинги и крупнотоварные хозяйства получают большую урожайность, чем мелкие и средние хозяйства, однако еще отстают по этому показателю от хозяйств Западной Европы. Важной составляющей технического потенциала сельскохозяйственных предприятий является обеспечение научно обоснованных норм внесения органических и минеральных удобрений. Проведенный анализ внесения удобрений свидетельствует, что в

среднем сельскохозяйственными товаропроизводителями в Украине в 2010 г. вносилось 32,8 кг действующего вещества на гектар [2, с. 74]. Однако, обоснованное внесение минеральных и органических удобрений товаропроизводителями обеспечивается на 10-14 млн га, т.е. на трети посевных площадей. Считаем, что мизерный средний показатель, обусловленный очень низким количеством вносимых удобрений мелкими сельскохозяйственными товаропроизводителями, которые из-за отсутствия средств чаще прибегают к дискованию соломы на полях. Как следствие, средние показатели урожайности по Украине и по Киевской области, в частности, не характеризуются определенной закономерностью, поскольку в значительной степени зависят от погодных условий. Очевидно, что крупные агрохолдинги могут частично компенсировать плохие погодные условия соблюдением агротехнических требований выращивания зерновых и зернобобовых культур, использованием инновационных технологий и техники, качеством семян. Например, компания Укрзернопром Агро в 2011 г. при выращивании озимой пшеницы вносит порядка 400 кг/га действующего вещества.

Снижение урожайности зерновых культур в Киевской области во многом объясняется несоблюдением в полном объеме агротехнических мероприятий по выращиванию зерновых культур, использованием в качестве семенного материала семян массовых репродукций и некондиционного, а также значительными потерями зерна в процессе его сбора, транспортировки, хранения и переработки.

Повышение урожайности зерновых и зернобобовых культур – одна из самых актуальных проблем сельскохозяйственного производства на данном этапе, для успешного решения которой необходимо задействовать неиспользованные резервы роста, в частности, такие как внедрение в практику инновационных разработок, применение новейших технологий выращивания культур в сочетании с научно обоснованным внесением минеральных и органических удобрений, средств защиты растений, использование качественного семенного материала [3].

В системе мер, обеспечивающих повышение урожайности зерновых культур, большое значение придается научно обоснованному севообороту, а в основных зерновых районах – чистому пару. Учитывая то, что при неизменном выращивании пшеницы происходит односторонний вынос питательных веществ из почвы, ее агрофизические свойства ухудшаются, и, как следствие, урожай значительно снижается.

Необходимо отметить, что существенные колебания урожайности зерновых наблюдаются в экономических зонах области, что подчеркивает зависимость валовых сборов зерна от природно-климатических условий. Плодородие почвы в значительной мере предопределяется количеством и качеством гумуса, фактическое содержание которого в почвах Киевской области составляет 2,99%, тогда как оптимальный показатель – 4,3%. Низкий уровень содержания гумуса наблюдается в сельхозпредприятиях Полесской зоны – менее 2%, самый высокий в Кагарлыкском районе – 5,5%.

По уровню кислотности почв в целом область относится к нейтральной группе, уровень pH составляет 6,1. Однако, хозяйства области имеют такие показатели кислотности: слабокислые (pH – 5,1-5,5) – 45,4 тыс. га; близкие к нейтральным (pH – 5,6-6,0) – 655,9 тыс. га и нейтральные (pH – 6,1-7,0) – 954,2 тыс. га.

По материалам агрохимического обследования установлено, что уровень плодородия почв Киевщины оценивается 54 баллами из 100 возможных.

Основным фактором системного повышения продуктивности зерновых культур является активизация процесса интенсификации отрасли путем совершенствования севооборотов, структуры посевов, обеспечение в необходимом количестве производственного процесса выращивания техническими средствами, минеральными и органическими удобрениями. Должны быть сосредоточены средства и усилия на гарантированном выращивании высококачественного продовольственного зерна. Поэтому необходимо принять безотлагательные меры по развитию аграрного страхования, поддержке селекционных исследований, по внедрению новых видов сортов с целью повышения урожайности, а также обеспечить соблюдение научно обоснованных требований к выращиванию, сбору, хранению и переработке зерна.

Отметим, что фактическая урожайность у сельхозтоваропроизводителей колеблется в пределах 25-40 ц/га в разные годы. При такой урожайности реализация генетического потенциала находится в пределах от 25 до 35% [4, с. 24].

Как убеждает опыт, достижения отечественных селекционеров составляют около 15-20% в структуре факторов обеспечения урожайности, которые позволили получить рекордный урожай 2011 года.

С конца 70-х годов прошлого века по настоящее время украинские селекционеры смогли повысить генетический потенциал озимой пшеницы с 60 ц с гектара до 110 центнеров с гектара. Эти показатели подтверждаются испытанием украинских сортов озимой пшеницы на сортостанциях государственной службы сортоизучения и регистрации сортов, где за последние годы было установлено, что урожайность озимой пшеницы в производственных условиях колеблется в пределах 65-70 ц/га. В то же время фактическая урожайность у сельхозпроизводителей колеблется в пределах 25-40 ц/га в разные годы. Если в 70-х годах реализация генетического потенциала была на уровне 50% от потенциальной урожайности озимой пшеницы, то в последнее десятилетие уровень реализации генетического потенциала озимой пшеницы в производственных условиях колеблется в пределах от 25 до 35 процентов. Такая же ситуация наблюдается и при выращивании других сельскохозяйственных культур.

О высоком генетическом потенциале продуктивности и высокой конкурентоспособности новых сортов

озимой пшеницы свидетельствует их фактическая урожайность в 2010 г. на производственных площадях передовых хозяйств, которая колебалась от 71,0 до 99,0 ц/га.

Наука и практика доказывают, что с целью стабилизации производства зерна в каждом хозяйстве необходимо высевать не менее 3-5 сортов озимой пшеницы с различными биологическими свойствами, которые формируют зерно, соответствующее требованиям ценной пшеницы. При таком подходе сев высококачественными семенами новых сортов-инноваций с высоким генетическим потенциалом продуктивности обеспечивает дополнительный прирост урожайности.

Следующим важным фактором, который обеспечил условия для реализации потенциальной урожайности зерновых культур, было изменение сроков их сева. Исследованиями ученых Национальной академии аграрных наук Украины была обоснована необходимость переноса сроков сева на 10–20 дней позже, что и было внедрено в сельскохозяйственное производство в течение последних пяти лет [5, с. 24]. Внесение указанных изменений в технологию производства зерна в Украине дает возможность дополнительно получать около 5-7 млн т зерна в год без дополнительных финансовых затрат.

Одним из основных факторов, влияющих на уровень урожайности зерновых и зернобобовых культур, является соблюдение технологических условий выращивания.

Если в 1990 г. удобрялось 83% площадей и вносилось 141 кг действующего вещества на гектар, то к 2001 г. произошел катастрофический спад этих показателей. Сельскохозяйственные предприятия вносили удобрения только на каждом пятом гектаре, а абсолютное количество удобрений составило только 13 кг действующего вещества на гектар. Именно этим объясняется то, что реализация генетического потенциала пшеницы в 80-х годах была на уровне 50% от потенциальной, а через 10 лет упала до 25-30%. В послереформенные годы (с 2001 по 2008 гг.) происходило постепенное увеличение как площадей, где вносились удобрения – с 19 до 69%, так и абсолютного количества удобрений – с 13 кг действующего вещества до 57 кг на гектар. К большому сожалению, в последние годы эта тенденция приостановилась, и сейчас наблюдается уменьшение в сравнении с прошлым годом на 35% количества минеральных удобрений, вносимых сельхозтоваропроизводителями, и уменьшение на 23% площадей, где такие удобрения вносятся. По цифрам абсолютного внесения количества удобрений самым лучшим был послереформенный 2008 г. – 57 кг действующего вещества, а 37 кг в 2011 году. Физиологическая потребность внесения удобрений для реализации генетического потенциала сельскохозяйственных культур колеблется в разных природных зонах от 200 до 250 килограммов действующего вещества на гектар.

Сельскохозяйственными предприятиями области под все сельскохозяйственные культуры, сенокосы и пастбища внесено 46,1 тыс. тонн минеральных удобрений в питательных веществах, что на 22,8% меньше по сравнению с 2010 годом и в 5,5 раза меньше, чем в 1990 г. В том числе под зерновые культуры внесено 30,4 тыс. тонн минеральных удобрений в питательных веществах, что на четверть меньше 2010 года и в 4,5 раза меньше уровня 1990 г. Однако, по сравнению с 2000 г. наблюдается положительная тенденция к увеличению объемов внесения минеральных удобрений под посев сельскохозяйственных культур, в частности зерновых. Следует отметить, что внесение минеральных и органических удобрений под объемы выращивания зерновых и зернобобовых культур несколько выше, чем под другие посевы. В расчете на 1 гектар посевной площади под зерновые культуры в 2009 г. внесено по 58 кг минеральных удобрений, что почти в 2 раза меньше, чем в 1990 г., но в 2,5 раза больше уровня 2000 г., в том числе: под пшеницу – 67 кг (38,1 и 181,1% соответственно, к уровню 1990 и 2000 гг.) и под кукурузу на зерно – 90 кг (54,5 и 257,1%).

По нормативам использования минеральных удобрений по традиционным технологиям необходимость внесения минеральных удобрений под озимые зерновые культуры с учетом содержания в почвах элементов питания составляет 212 кг/га действующего вещества, а под яровые зерновые культуры – 176 кг/га. Проблематичность внесения минеральных удобрений согласно научно обоснованному уровню ведения зерновой отрасли заключается в реальных затратах на их приобретение сельскохозяйственными предприятиями Киевской области. Очевидным является и тот факт, что во многих случаях в хозяйствах соблюдаются требования относительно определенного соотношения отдельных видов удобрений, способа и времени их применения и т.д.

Что касается органических удобрений, то их объемы внесения прямо зависят от численности поголовья скота, которая постоянно снижается. Фактически в 2010 г. было внесено 923,4 тыс. тонн органики, в среднем по 1,1 тонны на гектар, что в 2,7 раза меньше уровня 2000 г. и почти в 15 раз меньше, чем было внесено в 1990 г., в том числе: под зерновые культуры в 2010 г. было внесено 43,4 тыс. тонн органических удобрений, в среднем – 0,8 тонны на гектар, что в 2,6 раза меньше уровня 2000 г. и в 14,7 раза меньше, чем было внесено в 1990 г.

Следует отметить, что сокращение объемов применения минеральных и органических удобрений после 1990 г. привело к нарушению соотношения между азотом, фосфором и калием в системе удобрения. При оптимуме 1:1,0-1,3:0,5-0,8 в 2010 г. они составляли 1:0,18:0,19, то есть в несколько раз были меньше рекомендуемого. Данная тенденция удобрения посевов сказывается негативно не только на плодородии почвы, а соответственно и на объемах производства зерна в области, и на его качестве.

Дефицит средств на обновление материально-технической базы основных средств производства, в частности, сельскохозяйственной техники, приводит к значительным потерям урожая даже на том

недостаточном уровне операционных расходов, которые вкладывают сельхозтоваропроизводители. Считаем, что именно вопрос обновления материально-технического потенциала зернопроизводства требует первоочередного вмешательства государства и разработки соответствующей программы долгосрочного кредитования и лизинга для обеспечения сельхозтоваропроизводителей зерноуборочной техникой.

На восьми научно-исследовательских участках в шести природно-климатических зонах Украины на протяжении последних четырех лет возделывалась озимая пшеница с соблюдением всех требований технологии. При этом урожай колебался в пределах 78-90 ц/га, себестоимость пшеницы достигала 940 грн за 1 т, а общие затраты на выращивание 2011г. составляли около 8500 грн на 1 га, качественные характеристики зерна соответствовали второму-третьему классу. Следовательно, при средней себестоимости озимой пшеницы в Украине на уровне 1347 грн/т и валовом сборе 22,3 млн т потенциально недополученная прибыль сельскохозяйственных предприятий в 2011 г. составила около 9 млрд грн.

Обобщая вышесказанное, можно сделать вывод, что на эффективность производства зерна влияют такие составляющие ресурсного потенциала сельскохозяйственных предприятий: повышение технического уровня и механизации производства продукции; внедрение новых прогрессивных технологий производства; проведение мероприятий по улучшению плодородия почвы; повышение качества семян и других производственных ресурсов; внедрение улучшенных высокоурожайных сортов и гибридов зерновых культур; изменение цен на материально-производственные ресурсы, их рациональное использование в производстве; использование прогрессивных форм организации производства и управления производством, труда и его оплаты в каждом сельскохозяйственном предприятии.

Кроме того, необходимо учитывать природные и экономические факторы производства, а также влияние внешних факторов (инфляции, диспаритета цен и др.), на эффективность производства зерна.

Большое значение для обеспечения эффективного развития производства зерна имеют также следующие мероприятия: совершенствование управления данным производством с помощью использования его экономических методов в каждом хозяйстве; рационализация информационной системы управления путем улучшения планирования, прогнозирования, учета затрат, их контроля в производстве зерна; совершенствование сбытовой деятельности через развитие инструментов маркетинга; введение новых форм безналичных расчетов, в т.ч. путем использования покупателями и заказчиками зерна производных ценных бумаг (векселей, опционов, фьючерсов).

Список литературы:

1. ПОЛУПАН, М.И., СОЛОВЕЙ, В.Б. и др. *Визначник еколого-генетичного статусу та родючості ґрунтів України*: навч. посіб. Київ: Колобіг, 2005. 304 с.
2. КУЧЕР, А.В. Интенсивность выращивания озимой пшеницы в контексте повышения конкурентоспособности предприятий. В: Вестник аграрной науки. 2011, № 2, сс. 71-75.
3. Впевнені кроки на зернові ринки Європи [accessat 23 mai 2013]. Disponibil: <http://kor.gov.ua/node/2071>
4. ЛЫСИКОВ, В. Нові сорти озимої пшениці. В: Пропозиція. 2008, № 2, сс. 23-25.
5. БИЛИТЮК, А.П., ПЛАКСА, В.М. Влияние сроков сева на продуктивность и качество зерна озимой пшеницы в условиях Западного Полесья Украины. В: Вестник аграрной науки. 2011, № 3, сс. 23-28.

Recomandat spre publicare: 22.05.2013

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИЙ

NATALIA GUSLICOVA, cercet. șt., IEFS

To determine the best option from many innovations it is used to assess their effectiveness. The economic assessment of indicators is performed based on their technical characteristics of the innovative product or activity of the organization. Therefore, the cumulative effect should include its three components: the scientific and technological, economic and social effects.

Cuvinte cheie: инновации, эффективность инноваций, оценка эффективности.

JEL Classification: O3, O4, Q53, Q55

Введение. Оценка интеллектуальных продуктов научной сферы включая объекты интеллектуальной собственности, имеет ряд особенностей¹, включая первостепенное значение в науке личного творческого начала, уникальность труда и его продукта; воплощение в результатах научного труда вклада не только настоящего, но и прошлого труда; разовый характер затрат живого и овеществленного труда в процессе создания того или иного научного продукта; высокая степень неопределенности сроков и вероятности достижения намеченных научных результатов. В число особенностей научного, творческого труда и его продукта следует включить и такие, как отсутствие прямой связи между затратами и результатами, затраченным временем, интеллектуальными усилиями и значимостью научного продукта; сложность оценки творческого труда и его продукта, неадекватная интеллектуальным затратам исследователя оплата труда; разнообразие форм материально-предметного воплощения научных продуктов; неограниченные возможности тиражирования научного продукта.

Для определения из множества инноваций лучшего решения прибегают к сравнительной оценке их эффективности. По сути, экономическая эффективность инновации является основой формирования инновационного проекта (объекта инвестирования). Выбор базы сравнения определяется целью задачи, которая стоит перед лицом, принимающим решение при выборе той и или инновации. Информация об инновации должна содержать определенные признаки, по отношению к которым можно говорить о необходимой ее полноте, достаточной для оценки сравниваемых объектов возможного инвестирования. К примеру, если ориентироваться на «Руководство Осло»², то при оценке сравнительной эффективности продуктовой инновации необходим большой объем информации, направленной на знание таких характеристик как свойства, конструктивные особенности или материалы, отличающиеся от ранее выпускавшихся продуктов. Кроме того, в условиях рынка получение объективной оценки сопровождаются дополнительными трудностями, связанными с внешними условиями реализации инновации, которые изменяются под воздействием условий конкуренции и проводимой государством кредитно-денежной политики. К ним можно отнести:

- технические характеристики (конструктивные особенности инновационного продукта, принцип работы в конструктивной схеме здания, надежность выполнять свои функции, гарантийный срок эксплуатации, потребляемые энергоресурсы, вес и др.);

- экономические показатели, характеризующие, например, сроки возведения зданий и сооружений, производительность труда, трудоемкость выполнения строительно-монтажных работ, эксплуатации оборудования, фондоемкость, материалоемкость;

- социальные показатели, характеризующие уровень тяжелого, вредного труда и безопасность работы;

- экологические показатели, характеризующие эффективность и безопасность использования природных ресурсов.

При этом, в основе определения экономических показателей лежат технические характеристики внедряемого инновационного продукта или инновационной деятельности организации. Поэтому совокупный эффект должен включать три его составляющие: научно-технический, экономический и социальный эффекты. Как показывает анализ, до настоящего времени наукой и практикой не разработан единый подход к оценке инновационных продуктов на основе лишь технических показателей. По мере совершенствования знаний в различных областях возникают новые технологии, совершенствуется продукт инновационной деятельности. Сравнение базовых вариантов техники и технологии с инновациями на основе бальных оценок не всегда сопровождается экономической эффективностью. В ряде случаев возникает экологический эффект (уменьшение загрязнения, к примеру, окружающей среды) или социальный (сокращение тяжелого или вредного труда). Однако, несмотря на это обстоятельство, эффективность инноваций связывают со способностью сберегать соответствующее количество труда, времени, ресурсов и денег в расчете на единицу полезных

¹ Волкова, Т. Условия инновационного обмена // Экономист – 2005. - №3. - С.54-60

² Proposed Guidelines for Collecting and Interpreting Technological Innovation Data: Oslo Manual. Paris: OECD, Eurostat, 1997.

товаров и тем самым эффектов, получаемых от реализации товара.

Размер же эффекта от реализации инноваций проявляется: а) в продуктивном (улучшение качества и рост товарных ассортиментов); б) технологическом (рост производительности труда и улучшение его условий); в) функциональном (рост эффективности управления); г) социальном (улучшение качества жизни)¹.

Каждое из указанных направлений зависит от ожидаемой полезности работ цикла «исследования – производство» не подлежат суммированию или определению каких-либо соотношений. Эти эффекты, «разнокачественные, но взаимосвязанные, и могут характеризовать результат инновационного проекта раздельно или совместно, но всегда по присущим им критериям»². В табл.1 приводится возможность учета затрат и эффектов для различных этапов инновационного процесса³. Взаимосвязь экономического эффекта с Эн, Энт и Эт показана на рис.1.

Приведенные на рисунке 1 данные являются приблизительными, поскольку в каждом конкретном случае они определяются непосредственно задачей, стоящей перед всеми участниками работы «исследование – производство».

Таблица 1

Возможность учета затрат и видов эффекта работ в сфере науки

Работа на стадиях цикла «исследование – производство»	Затраты на научную работу	Эффект научной работы						
		Экономический (Ээ)			Научный (Эн)	Научно-технический (Энт)	Технический (Эт)	Социальный (Эс)
		потенциальный экономический эффект	ожидаемый экономический эффект	фактический экономический эффект				
Фундаментальные исследования (ФИ)	+	+			+			+
Прикладные исследования (ПИ)	+	+	+		+	+		+
Опытноконструкторские работы (ОКР)	+		+	+		+	+	+

Причем, как показывает опыт, в условиях конкуренции сроки выполнения работ «исследование – производство», затраты и соответственно эффект не могут быть постоянными. Они зависят как от научного и производственного потенциала и имеющегося научного задела исполнителей научных исследований или опытно-конструкторских работы (ОКР), так и организации проведения всего цикла, включая финансирование.

Вместе с тем, к примеру, научно-технический эффект, получаемый в результате освоения ОКР, связан с эффективностью научных (фундаментальных и прикладных) исследований и которые оцениваются фактическим экономическим эффектом. При этом некоторые исследователи рассматривают «вклад» в научно-технический эффект с позиций раздельного влияния научных исследований в получение конечного результата.

Например, в методике оценки научного эффекта, предложенной В.С. Либенсоном, рассматривается шкала с пятью характеристиками научной информации. Каждый класс оценивается соответствующим баллом: от 1 за описание отдельных элементарных факторов до 5 за работу в области законов теории и пятью показателями степени новизны (от обобщения имеющейся информации – 1 балл до получения принципиально новой информации, например, разработки новой теории – 10 000 баллов). В результате перемножения баллов классов информации на баллы новизны, по мнению автора, можно рассчитать научный эффект.

¹ Методические рекомендации по оценке эффективности инвестиционных проектов и их отбору для финансирования. (Официальное издание). -М.: НКВЦ «Теринвест». -1994.

² Основы инновационного менеджмента: Теория и практика: / Под ред. П.И. Завлина и др. _ М.:ОАО «НПО «Издательство «Экономика»,2000.

³ Асаул, А., Карпов, Б.,Перевязкин, В., Старовойтов, М.Модернизация экономики на основе технологических инноваций. СПб: АНО ИПЭВ, 2008. - 606 с.

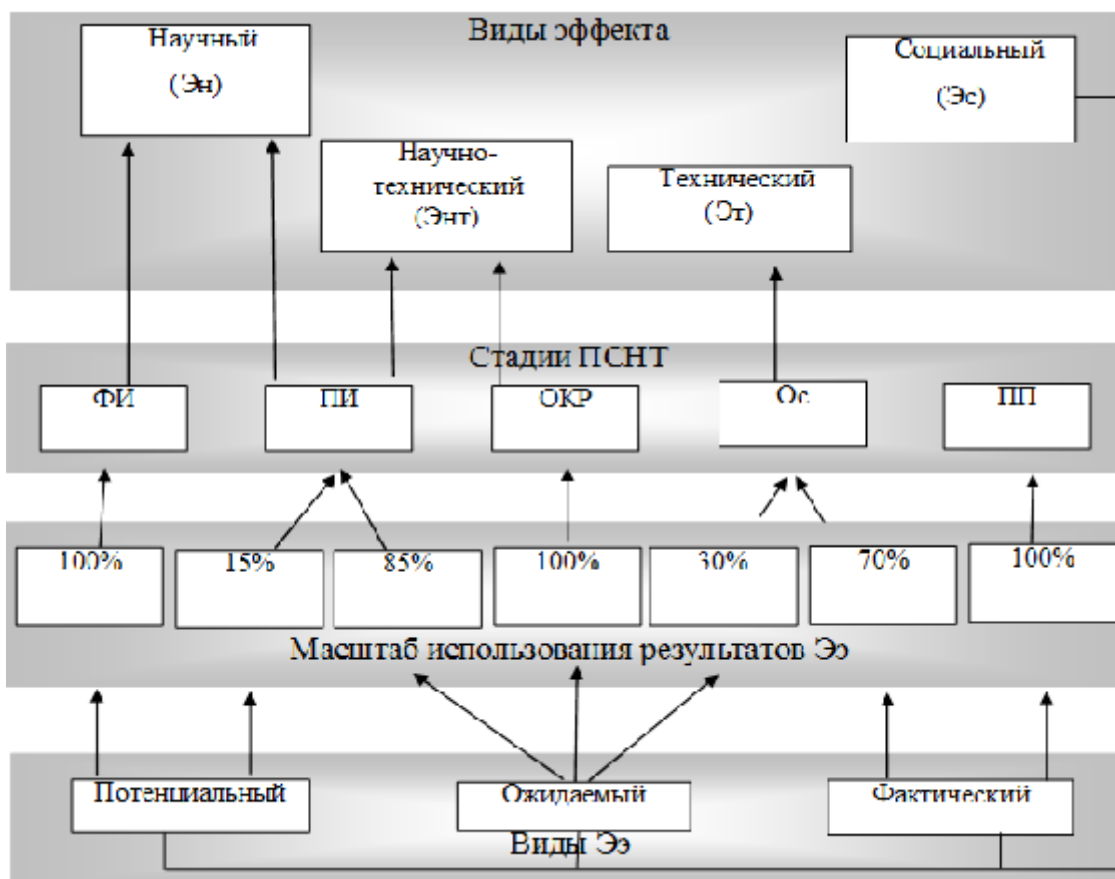

Рис. 1. Взаимосвязь эффектов: $\text{Э}_н$, $\text{Э}_{нт}$, $\text{Э}_т$ и $\text{Э}_с$

Между отдельными стадиями инновационной деятельности существует определенный лаг. Если этот временной отрезок времени превышает срок морального старения инновационного продукта (к, примеру, передовой технологии), то результаты научного труда оказываются уже ненужными. При всей доказательной базе рассматриваемой методики ее нельзя использовать для оценки всех результатов фундаментальных исследований и НИОКР.

В связи с этим определен научный и практический интерес представляет идея, предложенная К. Брокхофом¹, который предлагает в качестве основы для построения моделей оценки деление проектов НИОКР по следующим признакам:

- неопределенность;
- потоки платежей (финансирование);
- рациональность.

Неопределенность обусловлена, прежде всего, возможностями производства в заданные сроки освоить инновационную продукцию. Например, 85-90% НИР дают результаты, пригодные для дальнейшего практического использования; на стадии ОКР 95-97% заканчиваются положительно².

Для повышения заинтересованности заказчиков в проведении всего цикла исследований – научно-исследовательских и проектно-конструкторских работ Ст. Блейком рекомендуются следующие показатели³:

- уровень технического решения;
- уровень технического исполнения и управления;
- готовность к вложению средств;
- интерес к программе.

На этапе же анализа конкурсных предложений предлагается учитывать:

- объективность;
- выполнение условий конкурса;
- надежность предварительного расчета издержек;

¹ Завлин, П. Н. Инновационное предпринимательство / Инновации. № 9-10. 2001. С. 18-19.

² Завлин, П. Н. Оценка экономической эффективности инвестиционных проектов / П.Н. Завлин, А.В. Васильев, А.И. Кноль – СПб.: «Наука», 1995.

³ Болотин, Б.М. Эффективность капиталистической экономики / Б.М. Болотин, Л.М., Е.М. Четыркин. – М.:Наука,1990.

- применяемые методы управления;
- исключительность технических параметров;
- прежний опыт и загруженность работой.

Однако, при всей обоснованности указанных показателей не всегда представляется возможным получить их количественные значения. Проблема заключается не только в получении достоверной информации о значениях показателей, но и их в действительном отражении конечного результата – инновационного продукта, готового к потреблению.

С другой стороны, в условиях конкуренции на рынке инновационных продуктов совсем необязательно, что определенная организация воспользуется именно рекомендуемой ей инновационной продукцией. Отсюда вытекает показатель готовности к вложению средств, который определяется доходностью отдачи вложенных средств на уровне непосредственно организации.

Надо отметить и то обстоятельство, что на стадии выбора исследований и заключения договора с малыми инновационными организациями (МИО) не всегда представляется возможным оценить способность научного коллектива в заданные сроки и в соответствии с выделенной сметой расходов на научно-исследовательские работы выполнить заданную программу работ. Поэтому вероятность успеха надо связывать не только с эффектом от реализации проекта, но и надежностью выполнения необходимых работ в заданные сроки и согласованной их стоимостью.

До настоящего времени актуальным представляется предложение Г.А. Лахтина¹, который в конце 70-х годов прошлого столетия обобщил методы оценки экономической эффективности исследований, применяемых в США, и предложил в качестве показателя окупаемости (Ток) следующую формулу:

$$T_{ок} = \frac{P_{н.у} \times P_{к.у} \times Q_{п} \times \Pi_{р} \times T_{с}}{Ц_{ст}} \quad (2.1)$$

где:

$P_{н.у}$ – вероятность научного успеха, %;

$P_{к.у}$ – вероятность коммерческого успеха, %;

$Q_{п}$ – расчетный объем продаж (ед);

$\Pi_{р}$ – прибыль на единицу продукции;

$T_{с}$ – длительность существования (квадратный корень из числа лет);

$Ц_{ст}$ – расчетная стоимость темы.

Указанная формула не учитывает затраты производства и расходы на рекламу, а формула (2.2), учитывает затраты производства и расходы на рекламу², т.е. прибыльность (П), которую можно выразить в виде:

$$\Pi_2 = \frac{P_{н.у} \times P_{к.у} \times Q_{п} \times Ц_{п} \times T_{с}}{C_{и} + 3_{зр} + 3_{зпрр}}, \quad (2.2)$$

где:

$Q_{г.п}$ – годовой объем продаж;

$Ц_{п}$ – цена единицы продукции;

$T_{с}$ – период устойчивого сбыта (лет);

$C_{и}$ – стоимость исследований и разработок;

$3_{р}$ – издержки производственно-технического назначения;

$3_{зпрр}$ – издержки на продвижение товара на рынок.

Оценка эффективности деятельности малых инновационных организаций (МИО) охватывает комплекс различных взаимосвязанных ее сторон: научную, научно-техническую, социально-экономическую, производственно-хозяйственную. В отличие от академических институтов и конструкторских бюро, проектно-технологических организаций, относящихся к государственным учреждениям и деятельность которых регламентирована ведомственными нормативно-правовыми актами, включая ежегодную оценку эффективности деятельности, МИО и подобные осуществляют свою деятельность в соответствии с основными положениями закона о предпринимательской деятельности. В свою очередь предпринимательская деятельность представляет особый вид экономической деятельности, требующей привлечения собственных средств и принятия на себя определенной ответственности и хозяйственного риска. Малое предпринимательство естественным образом учитывает экономические, географические, климатические, национальные и другие особенности различных регионов при выборе той или иной сферы деятельности. Успех этой деятельности основывается на

¹ Завлин, П. Н. Оценка экономической эффективности инвестиционных проектов / П.Н. Завлин, А.В. Васильев, А.И. Кноль – СП б.: «Наука», 1995.

² Завлин, П. Н. Оценка экономической эффективности инвестиционных проектов / П.Н. Завлин, А.В. Васильев, А.И. Кноль – СП б.: «Наука», 1995.

определенном правовом и организационном оформлении.

При этом, необходимо отметить, что методические рекомендации по оценке эффективности использования инноваций ориентируют ученых и специалистов на поиск эффективных решений при минимальных вложениях свободного капитала. Однако практически во всех случаях, нужна «привязка» ряда типовых положений к конкретным условиям реализации поставленных целей с учетом имеющихся ограничений по стоимости, срокам и качеству результатов, и направленных на повышение эффективности.

Литература

1. ВОЛКОВА, Т. Условия инновационного обмена. В: Экономист. 2005, № 3, сс. 54-60.
2. OECD. *Oslo Manual: Proposed Guidelines for Collecting and Interpreting Technological Innovation Data*. Luxembourg: OECD Publishing, 1997. 122 p. ISBN 9789264192263.
3. *Основы инновационного менеджмента: теория и практика*. Под ред. П.И. ЗАВЛИНА и др. М.: ОАО НПО Издательство «Экономика», 2000. 475 с.
4. ЗАВЛИН, П.Н. Инновационное предпринимательство. В: Инновации. 2001, № 9-10, сс. 18-19.
5. ВИЛЕНСКИЙ, П.Л., ЛИВШИЦ, В.Н., СМОЛЯК, С.А. *Оценка эффективности инвестиционных проектов. Теория и практика: учеб.-практ. пособие*. М.: Дело, 2001. 832 с.
6. АСАУЛ, А., КАРПОВ, Б. и др. *Модернизация экономики на основе технологических инноваций*. СПб: АНО ИПЭВ, 2008. 606 с.

Recomandat spre publicare: 22.05.2013

**EXPERIENȚA UNIUNII EUROPENE
PRIVIND REFORMA SECTORULUI VITIVINICOL**

TATIANA IAȚIȘIN, drd., cercet. șt., IEFS

The reform of the wine sector in EU, including in Romania is analyzed in the paper. In Romania the wine sector has known a significant transformation since joining the European Union. Alignment of wine production in the EU market demanding aims: improving of quality, conversion of vineyards by the planting of noble varieties for table and wine grapes, especially varieties with designation of origin.

Key words: agriculture, common agricultural policy, Romanian agricultural policy, European funds, wine reform.

JEL Classification: O14, O19, O52, Q0, Q1

Introducere. Sectorul vitivinicol se află în centrul vieții sociale și economice în multe regiuni rurale de pe întreg continentul. Cu toate avantajele de care se bucură UE, sectorul vitivinicol se confruntă cu multe probleme. Politica Agricolă Comună este printre primele politici comune adoptate de UE. Între politicile Uniunii Europene, această politică este privită ca una din cele mai importante. Importanța politicii agricole comune rezultă din legăturile strânse cu piața unică și cu uniunea economică și monetară, două domenii cheie ale integrării europene. Politica agricolă comună se axează pe dezvoltarea rurală, ea este alcătuită dintr-o serie de reguli și mecanisme ce reglementează producția, procesarea și comerțul cu produse agricole în UE.

Rolul UE, în domeniul agriculturii, este:

- asigurarea populației cu alimente sigure și la prețuri convenabile;
- asigurarea unui nivel de viață echilibrat pentru fermierii UE, permițând totodată agriculturii să se modernizeze și să se dezvolte;
- asigurarea continuării practicii agriculturii în toate regiunile UE.

Conținutul de bază. Uniunea Europeană ocupă primul loc în producția mondială de vin. Disponând de o suprafață viticolă de 3,5 milioane ha, ea a produs aproximativ 160 de milioane hl de vin în campania viticolă 2007/2008. Aceasta a alcătuit 60% din producția mondială de vin. Producția de vin constituie aproximativ 5% din producția agricolă a UE. Franța, Spania și Italia sunt statele membre cu cele mai mari producții de vin. O lungă perioadă de timp această piață s-a caracterizat prin echilibrul cerere-ofertă, datorită producției și cererii constante, treptat însă s-a produs o creștere a producției în raport cu nivelul constant al cererii. Această situație a făcut ca măsurile sistemice de reglementare a pieței, care au fost implementate gradual în etape diferite ale reformei acestui sector să fie necesare.

În 2008, de către Consiliul Uniunii Europene a fost introdusă reforma organizării comune a pieței vitivinicole, obiectivul căreia este îmbunătățirea competitivității producătorilor de vin din UE și obținerea unui echilibru între cerere și ofertă în sectorul vitivinicol, simplificarea normelor, păstrarea celor mai bune tradiții ale producției de vin din Uniunea Europeană, consolidarea structurii sociale a zonelor rurale și protejarea mediului [8].

Reforma prevede o restructurare a sectorului vitivinicol prin includerea unui sistem voluntar de desțelenire ca alternativă pentru producătorii care nu pot face față concurenței și pentru a elimina de pe piață surplusurile și vinul necompetitiv. Pentru modernizarea sectorului vitivinicol țarilor din UE, au fost acordate fonduri europene, așa-numitul pachet financiar național. Pachetele financiare naționale, sunt folosite pentru finanțarea unor măsuri, precum, promovarea vinurilor pe piețele țărilor terțe, inovarea, restructurarea și modernizarea viilor și a cramelor.

EU-27 Production, Supply and Demand ('000 Hectoliters, MY Aug-Jul)

	2010/2011	2011/2012	2012/2013
Beginning stocks	169.750	163.750	160.000
Production	154.343	155.881	157.500
Imports	13.654	13.450	13.500
TOTAL SUPPLY	337.747	333.081	331.000
Exports	22.089	23.600	24.200
Total domestic use	151.908	149.481	147.800
Human consumption	125.713	126.000	125.000
Other	26.195	23.481	22.800
Ending stocks	163.750	160.000	159.000
TOTAL DISTRIBUTION	337.747	333.081	331.000

Sursa: Wine Annual Report and Statistics, 2012.

Printre măsurile de modernizare a sectorului vitivinicol se pot număra acțiuni de: promovare în țările terțe, restructurarea/reconversia podgoriilor, investițiile în modernizarea lanțului de producție și în inovare, noi măsuri de

gestionare a crizelor și plata decuplată pentru fiecare exploatație și simplificarea lucrurilor pentru consumatori printr-o etichetare mai clară. Reforma va asigura protecția mediului în regiunile viticole, va proteja politicile tradiționale, va promova calitatea și va simplifica normele de etichetare în avantajul producătorilor și al consumatorilor.

Pachetele financiare naționale. Bugetul pachetelor financiare naționale în 2009 a UE a constituit 634 milioane euro și începând cu 2015, va ajunge la 850 milioane euro. Pachetul financiar este calculat pentru fiecare țară, în funcție de zona cultivată cu viță de vie, de producție și de cheltuielile istorice [6]. Fiecare stat membru poate să utilizeze acest pachet financiar pentru finanțarea măsurilor alese în funcție de preferință:

❖ **Regimuri de restructurare sau reconversie a podgoriei** este menținut cu îmbunătățirea gestionării și monitorizării acestuia. Obiectivul acestei măsuri este îmbunătățirea competitivității producătorilor de vin prin acordarea susținerii pentru activitățile: reconversia soiurilor, replantarea podgoriilor și ameliorarea tehnicilor de gestionare a acestora. Sprijinul financiar acoperă pierderile de venit cauzate de restructurare și reconversie, precum și costul acestora.

❖ **Sprijinul pentru acțiuni de comercializare și promovare a vinurilor din UE în țările terțe** se desfășoară în scopul furnizării informațiilor, promovării vinurilor europene cu indicație geografică sau denumire de origine, precum și a vinurilor cu indicație a soiului de viță. Aceste acțiuni sunt cofinanțate în proporție de 50% din cheltuielile eligibile de către sectorul vitivinicol. Măsurile de comercializare și promovare pot include:

- relații cu publicul;
- măsuri de promovare sau de publicitate;
- participarea la evenimente, târguri sau expoziții de importanță internațională;
- campanii de informare;
- studii ale noilor piețe, necesare pentru extinderea piețelor de desfacere;
- studii de evaluare a rezultatelor acțiunilor de promovare și informare.

❖ **Măsuri de gestionare a crizelor, asigurări împotriva dezastrelor naturale și costuri administrative aferente înființării unui fond mutual propriu sectorului.**

Asigurarea recoltei, contribuie la protejarea veniturilor producătorilor. Ajutorul se acordă sub forma de contribuții financiare pentru a se asigura împotriva pierderilor de venit cauzate de dezastrele naturale (evenimente extraordinare, pe care producătorii nu le pot controla).

Sprijin pentru fondurile mutuale, are drept obiectiv, sprijinirea înființării unor fonduri mutuale specifice sectorului vitivinicol, scopul fiind asigurarea producătorilor împotriva fluctuațiilor pieței.

❖ **Ajutoare pentru recoltarea înainte de coacere** se acordă sub formă de compensare, producătorilor care înlătură, de pe o anumită parcelă, toți ciorchinii de struguri ne ajunși încă la maturitate.

Utilizarea pachetelor financiare este condiționată de restructurarea anumitor norme comune, precum și de comunicarea programului național specific către Comisie, pentru a fi evitată denaturarea concurenței. Programele sunt elaborate la nivel geografic, în urma consultațiilor cu autoritățile competente. Fiecare program conține:

- descrierea măsurilor propuse, precum și obiectivele cuantificate ale acestora;
- rezultatele consultărilor organizate;
- evaluarea impactului economic, ecologic și social scontat, inclusiv efectele în ceea ce privește forța de muncă;
- descrierea măsurilor și un calendar de punere în aplicare;
- un tabel financiar general orientativ;
- demonstrarea compatibilității și coerenței între diversele măsuri din cadrul programelor;
- criteriile și indicatorii cantitativi care urmează a fi utilizați în vederea monitorizării și evaluării;
- desemnarea autorităților competente și a organismelor responsabile de punere în aplicare a programului.

Bugetul disponibil pentru măsurile de sprijin a UE în anul 2009 a alcătuit 794 de milioane de euro, în 2013 va constitui 1 231 de miliarde de euro [4].

A doua etapă a reformei sectorului vitivinicol al Uniunii Europene, include trei seturi de norme privind:

- denumirile de origine protejată (**DOP**) și indicațiile geografice protejate (**IGP**), mențiunile tradiționale, etichetarea și prezentarea vinului. Normele privind etichetarea și prezentarea vinului, îmbunătățesc comunicarea cu consumatorul;
- practicile oenologice garantează conservarea celor mai bune tradiții oenologice comunitare. Practicile oenologice sunt practicile tehnice autorizate de producerea vinului din struguri. Acceptarea noilor practici ar permite producătorilor europeni să fie mai competitivi față de țările terțe, unde introducerea practicilor noi este o simplă procedură administrativă;
- registrul viticol, declarațiile obligatorii și colectarea de informații în vederea monitorizării pieței vitivinicole, documentele care însoțesc transportul produselor vitivinicole și păstrarea registrelor în acest sector.

Sectorul vitivinicol din România a cunoscut o transformare importantă odată cu aderarea la Uniunea Europeană. Suprafața viticolă este concentrată în 8 regiuni viticole (Figura 1).

Fig. 1. Regiunile viticole din România

Sursa: Viticultura în România.

România este al cincisprezecelea producător de vin la nivel mondial și al șaselea producător de vin din Europa după Franța, Italia, Spania, Germania și Portugalia. În anul 2009 suprafața cultivată cu viță-de-vie a fost de 181343 ha, asigurând o producție de struguri de aproximativ 900000 tone, iar ponderea viilor tinere constituie în ultimii ani (800 - 4000 ha), datorită plantărilor noi reduse, care nu asigură o refacere normală a patrimoniului viticol. În urma aplicării programului de reconversie și restructurare a plantațiilor viticole, în anul 2008 suprafața viilor tinere constituie de 6130 ha. S-a constatat, de asemenea, o reducere treptată a suprafeței viilor pe rod ocupate cu soiuri de masă, aceasta fiind de 10732 ha [9].

Pentru dezvoltării unei viticulturi performante și durabile în România a fost elaborată Hotărârea de Guvern nr.1432/2005 care, prin conținutul primului articol, stabilește: „Sectorul viti-vinicol este un domeniu de importanță națională, prioritar în strategia de dezvoltare durabilă a agriculturii.” Obiectivele strategiei de dezvoltare a sectorului vitivinicol românesc sunt:

- 1.creșterea ponderii vinurilor cu denumiri de origine controlată (DOC), în detrimentul producției de vinuri de masă;
- 2.creșterea ponderii vinurilor roșii și aromate în totalul producției viticole;
- 3.introducerea în cultură a soiurilor autohtone (50% din totalul suprafeței);
- 4.promovarea consumului de vin;
- 5.consolidarea asociației de producători pentru crearea de exploatații viticole viabile, eligibile pentru acordarea sprijinului financiar comunitar.

În conformitate cu prevederile legislației europene în vigoare în perioada 2009-2014, viticultorii beneficiază de o alocație financiară anuală **Tabelul 1 [3]**. Prin Programul Suport au fost stabilite un șir de măsuri pentru care au fost alocate 42100 mii euro. Aceste măsuri au fost întocmite de Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale (MADR) împreună cu organizațiile de producători, în funcție de specificul viticulturii:

- 1.promovarea vinurilor pe piețele țărilor terțe;
- 2.restructurarea și reconversie podgoriilor;
- 3.asigurarea recoltei;
- 4.folosirea mustului de struguri concentrat.

Tabelul 1

Programe de sprijin financiar comunitar (mii euro)

Exercițiul bugetar	2009	2010	2011	2012	2013
Bulgaria	15 608	21 234	22 022	27 077	26 742
Cehia	2 979	4 076	4 217	5 217	5 151
Germania	22 891	30 963	32 190	39 341	38 867
Elveția	14 286	19 167	19 840	24 237	23 945
Spania	213 820	284 219	279 038	358 000	352 774
Franța	171 909	226 814	224 055	284 299	280 311
Italia*	238 223	298 263	294 135	341 174	336 736
Cehia	2 749	3 704	3 801	4 689	4 643
Lituania	30	37	45	45	45
Luxemburg	344	467	485	595	587
Ungaria	16 816	23 014	23 809	29 455	29 081
Malta	232	318	329	407	401
Portugalia	37 802	51 627	53 457	65 989	65 160
România	42 100	42 100	42 100	42 100	42 100
Slovenia	3 522	4 820	4 987	6 169	6 091
Slovacia	2 938	4 022	4 160	5 147	5 082
Marea Britanie	160	221	227	284	280

Sursa: România ca țară viticolă, www.madr.ro.

Măsura de promovare se referă la creșterea exportului de vinuri cu denumire de origine controlată și/sau indicație geografică precum și creșterea volumului informațiilor cu privire la promovarea vinului pe piețele țărilor terțe. În Regulamentul (CE) nr. 479/2008 în art.10 sunt redate măsurile de promovare, pentru anul 2009 a fost alocată suma de 425 mii euro. Măsurile de promovare au fost implementate prin Ordinul MADR nr.218/2009 pentru aprobarea *Normelor metodologice privind condițiile de acordare a sprijinului financiar în vederea promovării vinurilor pe piețele țărilor terțe în campaniile viticole 2008/2009-2012/2013*, cheltuielile eligibile, modalitățile de plată, de verificare și control. Sprijinul financiar se acordă producătorilor sau organizațiilor de producători de vinuri cu denumire de origine controlată (DOC) și vinuri cu indicație geografică (IG), care:

- desfășoară acțiuni de promovare sau publicitate;
- participă la evenimente, târguri, expoziții și concursuri internaționale;
- efectuează studii de piață și studii de evaluare a măsurilor de promovare și informare.

O altă formă de sprijin financiar comunitar, este prevăzută în art. 98-107 din R (CE) nr. 479/2008 pentru defrișarea plantațiilor viticole. Schema de defrișare a fost aplicată până la sfârșitul campaniei viticole anii 2010-2011, ajutorul financiar fiind acordat producătorilor care defrișează plantații viticole și renunță definitiv la dreptul de replantare pentru suprafețele, pentru care au obținut ajutorul.

Nivelul ajutorului financiar de defrișare a fost prevăzută în anexa nr.1 la ordinul MADR nr.572/2008 pentru aprobarea *Normelor de aplicare a schemei de defrișare a plantațiilor viticole*, suma ajutorului financiar fiind stabilită conform randamentului obținut de fiecare solicitant ca medie a randamentelor pe ultimele 3 campanii viticole consecutive (între 1740 euro și 14760 euro pentru anii 2008-2009, și pentru anii 2010-2011 între 1450 și 12300 euro). Fondurile comunitare alocate sunt în afara celor 42,1 mil. euro acordate sectorului vitivinicol pentru măsurile prevăzute la punctele 1-4 [8].

Pentru promovarea vinurilor pe piețele țărilor terțe din fondurile comunitare se decontează 50%, din fondurile naționale și 30% din fondurile beneficiarului, iar contribuția beneficiarului este de minimum 20%, pentru anul 2010-2011 au fost prevăzute 895.000 euro. Această măsură susține competitivitatea și promovează vinurile românești pe piața externă (Tabelul 2) [7].

Tabelul 2

**Principalii parteneri comerciali ai României, în perioada 2010-2011,
cantitățile comercializate și valoarea aferentă**

Export 2010			Export 2011		
Țara	Cantitatea (t)	Valoarea (mii euro)	Țara	Cantitatea (t)	Valoarea (mii euro)
Germania	3127,2	2473,1	Germania	3276,6	2775,6
China	990,7	2168,1	Regatul Unit al Marii Britanii	1358,6	1876,4
Italia	847,2	1331,7	Republica Cehă	787,6	526,1
S.U.A., inclusiv Porto Rico	811,2	1391,7	R.P. Chineză	800,6	2297,1
Republica Cehă	774,1	498,1	S.U.A.	692,3	1053,2

Sursa: Institutul Național de Statistică – Bilanșurile de Aprovizionare, Autoritatea Națională a Vănilor.

Un alt program de susținere este Programul Național de Dezvoltare Rurală (PNDR) 2007-2013, care acordă fonduri europene nerambursabile pentru investiții. Aceste fonduri europene pot fi accesate și de viticultori. Astfel, pot fi accesate măsurile:

- Măsura 121 „Modernizarea exploatațiilor agricole”. Această măsură are ca **obiectiv** creșterea competitivității sectorului agricol printr-o utilizare mai bună a resurselor umane și a factorilor de producție și îndeplinirea standardelor naționale și a standardelor comunitare.

- Măsura 123 "Creșterea valorii adăugate a produselor agricole și forestiere" [3].

Restructurarea și reconversia plantațiilor viticole (replantarea podgoriilor) este prevăzută de art. 11 din R(CE) nr. 479/2008. Este una dintre măsurile prioritare în relansarea sectorului vitivinicol, fiind implementată prin Ordinul MADR nr. 211/2007 pentru aprobarea Normelor de aplicare a programelor de restructurare/reconversie a plantațiilor viticole. Viticultorilor, indiferent de forma de organizare sau suprafață, li s-au acordat ajutor până la 75% din valoarea costurilor pentru înființarea fiecărui hectar de viță de vie. Pentru a beneficia de ajutorul financiar pentru programele de restructurare/reconversie este necesar de a elabora un plan pentru fiecare program. Pentru realizarea programelor de restructurare/reconversie este interzisă utilizarea materialelor recuperate, precum spalieri, tutori sau sârmă [7]. Contribuția pentru replantarea podgoriilor este de 14.278 euro/ha, sumă stabilită este prevăzută în ordinul nr. 247/2008 cu modificările și completările ulterioare. În plus, se acordă și despăgubiri până la intrarea pe rod a noilor plantații (600 euro/an X 3 ani = 1800 euro total).

Asigurarea recoltei este prevăzută în art. 14 din Regulamentul (CE) nr. 479/2008, suma alocată pentru asigurarea recoltei în anul 2009 a fost de 458 mii EURO, iar ajutorul efectuat de APIA a alcătuit 323,4 mii euro (Tabelul 3) [3]. Această măsură a fost implementată prin Ordinul MADR nr.756/2008 privind aprobarea Normelor metodologice de acordare a sprijinului financiar producătorilor din sectorul vitivinicol pentru asigurarea recoltei de struguri pentru vin.

Tabelul 3

Planificarea financiară în Programul Național Suport (mii euro)

Nr. crt.	Măsura	Anul financiar					TOTAL
		2009	2010	2011	2012	2013	
1.	Promovare pe piețe terțe	54,40	109,48	805,90	802,50	610,47	2382,75
2.	Restructurare/ Reconversie plantații viticole	30381,10	37414,27	40952,64	40777,50	41139,53	190665,04
2.1	Planuri în derulare	11311,60	4134,31	-	-	-	15445,91
3.	Asigurarea recoltei	323,40	360,66	265,00	350,00	350,00	1649,06
4.	Utilizarea mustului concentrat	29,50	81,28	76,46	170,00	-	357,24
TOTAL		42100,00	42100,00	42100,00	42100,00	42100,00	210500,00

Sursa: http://www.madr.ro/pages/view_presa.php?id=2675 România țară viticolă.

Utilizarea mustului de struguri concentrat și/sau concentrat rectificat este prevăzută în art. 19 din Regulamentul (CE) nr. 479/2008 suma alocată pentru anul 2009 este de 5 mii euro. Această măsură este implementată prin Ordinul MADR nr.581/2008 pentru aprobarea normelor privind acordarea sprijinului financiar, producătorilor de vin care utilizează must de struguri concentrat și/sau must de struguri concentrat rectificat în vederea creșterii tăriei alcoolice naturale a strugurilor proaspeți, a mustului de struguri, mustului de struguri parțial fermentat și a vinului nou aflat în fermentație. Cuantumul sprijinului acordat este de **1699** euro/%vol. /hl pentru utilizarea mustului de struguri concentrat și pentru utilizarea mustului de struguri concentrat rectificat **2206** euro/%vol./hl.

Concluzii: Viticultura în România constituie o activitate tradițională, de mare importanță economică, dezvoltată armonios, ca rezultat al condițiilor naturale deosebit de favorabile pe care vița-de-vie le găsește pe tot cuprinsul țării, mai ales în zona colinară din răsăritul și sudul lanțului carpatic. Având un patrimoniu de 181 343 de hectare (la nivelul anului 2009), România se situează pe locul 10 în lume, după Spania, Franța, Italia, Portugalia etc. În Europa, România ocupa locul 5 din punct de vedere al suprafețelor cultivate cu viță de vie, dar se află pe locurile 14-16 din punct de vedere al producției. Cea mai mare parte din producție este reprezentată de vinul alb circa 70-75%, doar 8-10% din producția totală de vin poartă o denumire de origine controlată, iar restul de 90% reprezintă producția de vinuri de calitate superioară și de vinuri de masă.

Concluzia care se sintetizează în urma celor prezentate în articol, constă în importanța implementării reformei sectorului vitivinicol în UE cât și în România. România, țară care a aderat la Uniunea Europeană în ianuarie 2007, trebuie să se adapteze atât la noile măsuri de piață și de intervenție, cât și la controlul și urmărirea noilor stipulări ale reformei.

Alinierea producției vitivinicole la exigențele pieței UE are drept scop: competitivitatea producătorilor de vin, îmbunătățirea calității, reconversia plantațiilor viticole, prin plantarea de soiuri nobile pentru struguri de masă și de vin, în mod special de soiuri cu denumire de origine controlată, instituirea unor reguli generale de susținere și promovare a vinurilor, protejarea mediului în regiunile vitivinicole, elaborarea unei etichete mai clare.

Cred că aceste măsuri vor duce la atingerea obiectivelor propuse, și că vor revigora (moderniza) sectorul vitivinicol al Uniunii Europene cât și a României și vor descătușa vastul potențial neexploatat al acestui sector.

Politica agricolă comună în domeniul vitivinicol este orientată spre realizarea unor produse de calitate, corespunzătoare cerințelor de piață.

Referințe bibliografice:

1. Fondurile europene absorbite de sectorul viti-vinicol românesc, o performanță [accesat 20 mai 2013]. Disponibil: <http://www.recolta.eu/fondurile-europene-absorbite-de-sectorul-viti-vinicol-romanesc-o-performanta/>
2. PORUMBEANU, C. Politica Agricolă Comună a Uniunii Europene și aplicarea acesteia în România [accesat 22 mai 2013]. Disponibil: <http://www.uvvg.ro/>
3. România ca țară viticolă [accesat 20 mai 2013]. Disponibil: http://www.madr.ro/pages/view_presa.php?id
4. Reforma PAC: etapa finală a reformei sectorului vitivinicol al UE intră în vigoare la 1 august [accesat 22 mai 2013]. Disponibil: http://ec.europa.eu/romania/news/reforma_sectorului_vitivinicol_ro.htm#_ftn1
5. Regulament (CE): nr. 479 al Consiliului din 29.04.2008 [accesat 16 mai 2013]. Disponibil: <http://eur-lex.europa.eu/>
6. Reforma PAC: reforma sectorului vitivinicol va contribui la recâștigarea de către Europa a cotei de piață pierdute [accesat 15 mai 2013]. Disponibil: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-07-1008_ro.htm
7. Viticultura / Vinificație [accesat 16 mai 2013]. Disponibil: <http://www.madr.ro>
8. Ordin pentru aprobarea Normelor de aplicare a schemei de defrișare a plantațiilor viticole: nr. 572 din 04.09.2008 [accesat 29 mai 2013]. Disponibil: <http://www.old.madr.ro/pages/.../ordin-572-din-2008>
9. BUCUR, Georgeta Mihaela. Viticultura. București, 2011 [accesat 27 mai 2013]. Disponibil: <http://http://www.horticultura-bucuresti.ro/fisiere/file/ID/Manuale%20ID/ Viticultura.pdf>

Recomandat spre publicare: 22.05.2013

ROLUL INSTITUȚIILOR ÎN DEZVOLTAREA SECTORULUI DE PRODUCȚIE A LAPTELUI

ANATOLIE IGNAT, cercet. șt., IEFS

During the transition period the dairy sector has undergone profound institutional changes. Currently the dairy sector is dominated by small-scale producers. Developing local structures of cooperation, based on community interests, can result in much higher performance for small producers of milk than in the case when such structures are imposed by outside authorities.

În cadrul perioadei de tranziție sectorul de producție a laptelui a suportat modificări instituționale profunde. În prezent sectorul de producție a laptelui este dominat de producătorii de scară mică. Dezvoltarea structurilor locale de cooperare, bazate pe interesele comunității, poate rezulta în performanțe mult mai înalte pentru producătorii mici de lapte decât în cazul când aceste structuri sunt impuse de autoritățile din exterior.

Cuvinte cheie: producție de lapte, dezvoltare instituțională, proces participativ.

JEL Classification: Q1, O2, O4, O14

Instituțiile și schimburile sunt importante pentru dezvoltarea economică. Problemele ce apar în cadrul proceselor de schimburi de produse sau în piețele de factori pot constrânge dorința întreprinderilor de a investi, fapt ce reduce productivitatea acestora. În aceste cazuri, sunt necesare abordări instituționale noi pentru a soluționa problemele de schimb care stimulează creșterea economică și au un impact decisiv asupra naturii organizației industriale.

Tranziția de la o economie central planificată la una orientată spre piață oferă în continuare un experiment natural și unic în felul său, care permite explicarea rolului instituțiilor și a schimbului în dezvoltarea economică, și în mod particular asupra creșterii întreprinderilor. Unicitatea acestui experiment natural constă în faptul că la faza inițială legăturile existente de schimburi economice sunt distruse pentru ca în fazele următoare să fie induse mai multe inovații instituționale pentru a soluționa unele din aceste probleme [3].

Economia instituțională propune o abordare specifică de studiere a problemelor teoretice și practice din economie în corelare cu modificările instituționale ce au loc în societate. Această abordare permite o înțelegere mai bună a relațiilor dintre fenomenele economice și cele non-economice. Astfel de fenomene precum comportamentul agenților economici, legile cererii și ofertei, activitatea mecanismelor de piață și gestionarea tranzacțiilor activează în baza unor instituții acceptate de către societate. Sensul principal al acestor instituții constă în stabilirea unor reguli comportamentale sau reguli de joc, care ar organiza relațiile dintre indivizi în cadrul societății [3].

Instituțiile sunt în mare măsură regulile societății sau ale organizației care facilitează coordonarea dintre oameni prin asistarea acestora în formarea așteptărilor pe care fiecare persoană le poate, în mod rezonabil, avea în afacerile cu alte persoane. Termenul de instituție constă, în principiu, din constrângeri informale, reguli formale, și caracteristicile de aplicare ale acestora, instituțiile fiind de fapt niște modele reglementate de interacțiuni umane [2].

Termenul „instituție” poate desemna un organ sau o organizație, eventual și de stat, care desfășoară activități cu caracter social, economic, cultural, educativ, administrativ etc. Totodată, această noțiune definește și o formă anumită de organizare a raporturilor sociale și politice în conformitate cu normele juridice stabilite în diferite domenii de activitate. Astfel, pot fi distinse două concepte de instituții. Pe de o parte instituția ca un set de reguli ce guvernează comportamentul oamenilor și pe de altă parte instituția ca o entitate. Distincția între instituții ca set de reguli și instituții ca entități sau organizații în unele cazuri este destul de evidentă. Acesta este cazul partidelor politice, sindicatelor, dar și a întreprinderilor, unde pe de o parte există anumite reguli de prezentare a entităților menționate, iar pe de altă parte există entitățile propriu zise ca organizație.

Instituțiile sunt de fapt niște reguli ce dirijează interacțiunile și relațiile economice: inclusiv legile, obiceiurile și procedurile de aplicare, care reglementează tranzacțiile, definind a cărui preferințe contează și modul în care aceste preferințe vor fi luate în considerație în procesul de producere, distribuție și consum. Funcția majoră a instituțiilor fiind de a spori previzibilitatea comportamentului uman și de a reduce incertitudinea prin stabilirea unei structuri stabile a interacțiunii umane.

Astfel poate fi formulat termenul de instituție ca set de reguli, care este apt de a reduce incertitudinea, deseori asociată cu comportamentul uman, în procesul de inițiere, lansare, dezvoltare și încheiere a tranzacțiilor.

Contextul instituțional trebuie să fie analizat prin prisma legilor de piață. Astfel creșterea cererii la instituții este însoțită și de o creștere a ofertei de instituții. Perioadele de cerere activă în instituții noi se observă preponderent în condițiile de transformări socio-politice și socio-economice legate de schimbările revoluționare în societate. În aceste perioade societatea este preocupată în special de crearea noilor instituții. Unele din ele sunt acceptate de societate și activează benefic perioade lungi de timp, altele sunt refuzate și rămân neobservate, iar a treia grupă are soarta de fi modificate în dependență de situație.

Dezvoltarea instituțională a sectorului de producere a laptelui este un proces continuu și cuprinde mai multe aspecte de ordin economic, juridic, social și demografic. În cadrul perioadei de tranziție de la o economie centralizată la o economie de piață sectorul de producție a laptelui a suportat modificări profunde. Câteva din acestea sunt deosebit de

evidente. Astfel, a avut loc reducerea drastică a numărului de întreprinderi de prelucrare și a fermelor de producere a laptelui, care a cauzat un exod masiv de personal calificat din acest sector.

Partea cea mai mare a laptelui este produs în condiții extensive din cadrul gospodăriilor casnice, într-o măsură considerabilă pentru autoconsum și respectiv mai puțin pentru livrarea acestuia către întreprinderile de prelucrare.

Și nu în ultimul rând, lanțul de aprovizionare cu produse lactate a suportat modificări esențiale. Astfel au apărut canale noi de marketing, bazate pe contacte directe între producătorii de lapte și întreprinderile de prelucrare sau alți consumatori industriali de lapte. Ca urmare, producătorii de lapte sunt nevoiți să i-a de sine stătător deciziile cu privire la orientarea lor de piață și modul de participare la tranzacții.

În prezent sectorul de producție a laptelui este dominat preponderent de producători de scară mică, ceea ce presupune o utilizare intensivă a forței de muncă.

Producția de lapte reprezintă unul dintre cele mai importante sectoare ale agriculturii Republicii Moldova și cel mai important sector al producției animale. Pondere a acestui sector în valoarea totală a producției agricole în prețuri comparabile a fost de 10,2% în anul 2011, fiind depășită doar de producția de cereale – 18,8 și producția de struguri – 12,1% [1].

Sectorul de producție a laptelui reflectă tendințele generale de dezvoltare a sectorului agroalimentar al Republicii Moldova, fiind format din două compartimente de bază, respectiv cel comercial și de subzistență. Perspectivele de dezvoltare ale agriculturii comerciale țin de profilarea acesteia în agricultură corporativă, care cuprinde în sine nu doar producția agricolă propriu zisă, dar și lanțul întreg de afaceri cu grade diferite de conexiune la agricultură precum aprovizionarea cu materialul semincer, produsele chimice cu destinație agricolă, producția alimentară, echipamentul și utilajele necesare, stocarea și păstrarea producției agricole, transportul, distribuția, marketingul, publicitatea și comerțul cu amănuntul. Agricultură corporativă include de asemenea și influența acestor întreprinderi asupra educației, cercetării științifice și politicii publice prin activități de co-finanțare a educației și eforturi de lobby.

Agricultura corporativă, fiind percepută drept un fenomen opus agriculturii familiare tradiționale de semi-subzistență are drept scop final integrarea pe verticală a întregului proces de producție alimentară, începând cu producția agricolă propriu zisă și terminând cu distribuția și comerțul cu amănuntul a produselor alimentare.

Ca replică se poate menționa dezvoltarea agriculturii familiare și a sistemelor alimentare bazate pe comunitate. Această abordare se contrapune dezvoltării agriculturii corporative, care se consideră că pune în pericol dezvoltarea exploatațiilor agricole familiare, precum și a altor întreprinderi agroalimentare de scară mică. Dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii din spațiul rural necesită o atenție deosebită, odată ce acestea sunt nevoite să supraviețuiască în situația în care și piața și structurile de guvernare au defavorizat mult exploatațiile agricole de subzistență.

În aceste condiții o importanță specială capătă strategiile de supraviețuire a producătorilor agricoli de scară mică precum ar fi crearea rețelelor cu alți producători agricoli locali sau cu alți agenți economici cu activități non-agricole.

Crearea relațiilor bazate pe anumite reguli de joc are un impact pozitiv asupra creării valorii și aceasta a devenit un domeniu de interes pentru cercetările științifice. Astfel, în mediul antreprenorial tot mai mult se conștientizează faptul că valoarea nu este doar un produs al întreprinderi, ci este creată împreună cu furnizorii și consumatorii în cadrul unor procese integrate. Valoarea manifestându-se cât prin acces la tehnologii, atât și prin acces la piețe și la informație. Respectiv antreprenorii realizând faptul că furnizorii de rând cu consumatorii asigură accesul la crearea valorii, ceea ce poate garanta ambele părți cu avantaje competitive durabile.

Dezvoltarea instituțională în sectorul de producere și prelucrare a laptelui trebuie să țină cont de o astfel de particularitate cum ar fi dispersarea producției de lapte în cadrul a miilor de exploatații agricole mici și gospodării casnice. În procesul de formulare a politicilor de dezvoltare a acestui sector, precum și în procesul de stabilire a unor instituții publice este foarte important ca persoanele interesate să fie pe larg consultate pentru a obține un consens în privința acestor subiecte.

Compromisul dintre persoanele interesate devine și mai important în cazul când instituțiile nou create sunt finanțate de către aceste persoane.

Procesul participativ de elaborare a politicilor chiar dacă este lung și anevoios, are drept rezultat politici și documente legislative care sunt clar înțelese și acceptate de către persoanele interesate inclusiv de către organele administrației publice. Totodată importanța procesului participativ de elaborare a politicilor încă nu este pe deplin conștientizată în cadrul structurilor administrației publice responsabile de dezvoltarea sectorului de producere și prelucrarea a laptelui.

Stabilirea unor instituții, responsabile de dezvoltarea acestui sector la scară regională și națională necesită un parteneriat public-privat în urma căruia Administrația Publică poate beneficia de niște instrumente eficiente de monitorizare și gestionare a sectorului, iar întreprinzătorii se vor bucura de un mediu favorabil pentru dezvoltarea afacerilor în domeniul producerii, prelucrării și marketingului laptelui și a produselor lactate.

Dezvoltarea structurilor locale, bazate pe interesele comunității, care ar beneficia de o comunicare mai bună cu membrii localității și de un nivel mai înalt de informatizare poate rezulta în performanțe mult mai înalte și costuri mai reduse decât în cazul când aceste structuri sunt impuse de către autoritățile din exterior. Exemplele de auto-organizare a comunităților de producători de lapte demonstrează abilitatea inerentă a acestora de a genera soluții alternative mai optime și mai eficiente decât cele impuse de către autoritățile centrale.

Referitor la sectorul agricol din Republica Moldova, se poate menționa că perioada extinsă de tranziție de la

economia centralizat planificată la una orientată spre piață este marcată de schimbări majore în întregul sistem de instituții.

Dezvoltarea curentă a instituțiilor din Republica Moldova poate fi văzută ca o opoziție dialectică a două sisteme de raporturi inter-umane. Pe de o parte avem un sistem de relații moștenit în mare măsură din perioada sovietică, și pe de altă parte un sistem de relații orientat spre piață, bazat pe principiile democratice de guvernare. Cu toate că cadrul instituțional din Republica Moldova chiar și după o perioadă lungă de reforme rămâne încă sub-dezvoltat și susceptibil presiunilor din partea autorităților deseori îndoctrinate și corupte.

În condițiile perioadei de tranziție multe din instituțiile publice responsabile pentru executarea contractelor sunt ineficiente, deseori acestea fiind în proces de reformare. Lipsa și ineficiența mecanismelor legale de aplicare a dus la apariția unor structuri private informale, care sunt mult mai flexibile și mai bine adaptate la mediul economic schimbător. Deseori aceste structuri sunt mai eficiente, în ceea ce privește rezolvarea situațiilor de conflict, decât mecanismele oficiale de executare a contractelor.

Procesul de dezvoltare a instituțiilor este prin esență unul foarte natural, dezvoltarea instituțiilor fiind de fapt dezvoltarea societății prin adaptarea la condițiile schimbătoare ale mediului, ceea ce presupune că dezvoltarea instituțiilor este un proces de durată, care solicită un consens politic stabil [5].

Perioada de trecere din secolul XX în secolul XXI a fost marcată de o reformă radicală în sistemul politic, economic și social al Republicii Moldova. În mare măsură aceste schimbări au avut un impact semnificativ asupra sectorului agricol, care la rândul său are o influență semnificativă asupra modului de viață a majorității populației țării. Republica Moldova a fost una din primele țări post socialiste care a conferit în mod legal drepturile de proprietate privată asupra pământului și a elaborat baza legală necesară pentru implementarea privatizării în masă a terenurilor agricole și reorganizarea întreprinderilor agricole colective și de stat. Totuși, lipsa mecanismelor reale necesare pentru implementarea reformei agrare, precum și inconsistența în implementarea unor etape specifice ale reformei a avut drept rezultat târăgănarea acestui proces pentru o perioadă de peste zece ani. Astfel fiind inițial pe poziții similare cu cele ale Țărilor Baltice și a altor țări din Europa de Est, Moldova a rămas pe poziția de "outsider" în reforma agrară.

Sectorul agricol din Republica Moldova, precum și din alte republici din fosta URSS a rămas subdezvoltat chiar și în pofida unor investiții majore, declinul sectorului agricol fiind una din trăsăturile tipice ale țărilor în tranziție. În acest context poate fi menționat că lipsa instituțiilor și organizațiilor adecvate au contribuit în mod special la întârzierea transformărilor din agricultură.

Din acest punct de vedere crearea cadrului instituțional este de o importanță majoră atât pentru găsirea soluțiilor de ieșire din situația critică în care se află sectorul de producție a laptelui din RM, cât și pentru dezvoltarea lui ulterioară.

Concluzii:

- Rolul major al instituțiilor în societate constă în reducerea incertitudinii prin stabilirea unei structuri stabile a interacțiunilor umane, iar subestimarea cadrului instituțional este sursa performanțelor proaste a întreprinderilor din sector. Astfel lipsa formelor adecvate de organizare a raporturilor sociale și politice au contribuit în mare măsură la întârzierea transformărilor din agricultură și în particular în sectorul de producție a laptelui.

- Specificul dezvoltării instituționale în sectorul de producere și prelucrare a laptelui ține în special de dispersarea producției de lapte în cadrul a miilor de exploatații agricole mici și gospodării casnice, ceea ce generează costuri suplimentare în relațiile cu industria de prelucrare. În lipsa instituțiilor moderne de reglementare a relațiilor de piață devine deosebit de actuală importanța conceptului de "cultivare a instituțiilor".

- În procesul de formulare a politicilor de dezvoltare a sectorului de producție a laptelui, precum și în procesul de stabilire a unor instituții publice este foarte important ca persoanele interesate să fie pe larg consultate în cadrul unui proces participativ pentru a obține un consens în privința acestor subiecte. Dezvoltarea instituțiilor locale, bazate pe interesele comunității, care ar beneficia de o comunicare mai bună cu membrii localității poate rezulta în performanțe mult mai înalte și costuri mai reduse decât în cazul când aceste structuri sunt impuse de către autoritățile din exterior.

Referințe bibliografice:

1. *Anuarul statistic al Republicii Moldova = Статистический ежегодник Республики Молдова = Statistical Yearbook of the Republic of Moldova 2005-2012*. Chișinău: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, 2005. 560 p. ISBN 9975-9828-2-4; 2006. 560 p. ISBN 978-9975-9828-1-8; 2007. 557 p.; 2008. 578 p. ISBN 978-9975-9786-8-2; 2009. 576 p. ISBN 978-9975-4068-0-2; 2010. 572 p. ISBN 978-9975-78-932-5; 2011. 564 p. ISBN 978-9975-51-311-1; 2012. 560 p. ISBN 978-9975-78-932-5.
2. NORTH, D.C. *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 159 p. ISBN 9780521397346.
3. VAN HERCK, K., NOEV, N., SWINNEN, J.F., M. *Institutions, exchange and firm growth: evidence from Bulgarian agriculture*. In: *European Review of Agricultural Economics*. 2011, august, pp. 1-22 [accesat 3 iunie 2013]. Disponibil: doi:10.1093/erae/jbr033
4. WILLIAMSON, O. E. *The vertical integration of production: Market failure considerations*. In: *American Economic Review*. 1971, no. 61, pp. 112-123.
5. VEBLEN, T. *The theory of the Leisure Class: an economic study in the evolution of institutions*. New York: Adeg Graphics LLC, 2000. 412 p. ISBN 9781402197956.
6. HODGSON, G.M. *The foundation of evolutionary economics: 1890-1973*. Vol. 1. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 1998. 368 p. ISBN 9781858986616.

Recomandat spre publicare: 26.05.2013

PORUMBUL – CULTURA PRINCIPALĂ A AGRICULTURII DIN REPUBLICA MOLDOVA

*ION VASILAȘCU, dr., cercet. șt. coord., IEFS,
TATIANA GRAUR, cercet. șt., IEFS*

The article contains some historical information on the presence of corn in agricultural activity of the Republic of Moldova and the economic and technological value of this crop in this area of activity. There are highlighted the main technological elements that are used in the cultivation of corn and the structure of tariff costs of the basic corn products.

În acest articol sunt prezentate unele informații istorice despre pătrunderea porumbului în activitatea agricultorilor din Moldova și valoarea tehnologică și economică a acestei culturi în acest domeniu de activitate. Sunt evidențiate principalele elemente tehnologice, care sunt utilizate în procesul de cultivarea porumbului și structura costurilor tarifare a produselor principale din porumb.

***Cuvintele cheie:** porumb, cultură agricolă, produse, produse de porumb, tarife de costuri normale, structura tarifelor, tehnologia produselor de porumb.*

***JEL Classification:** Q0, Q2, O47, E23*

Porumbul a apărut pe teritoriul Moldovei la începutul secolului XVI, unde populația săracă a apreciat pozitiv această cultură nouă, iar producția ei a început să se utilizeze pentru hrănirea populației și tuturor speciilor de animale și păsări. Clima și solul țării noastre sunt prielnice pentru cultivarea porumbului, această plantă având o eficiență economică ridicată.

În secolul XVII porumbul pe teritoriul Moldovei a devenit o cultură principală cerealieră și furajeră. Producția acestei culturi a devenit resursa principală pentru hrănirea populației și furajere a animalelor domestice. O dată cu ridicarea nivelului de trai, consumul direct al porumbului de către populație s-a redus sensibil. Dar aceasta nu înseamnă că necesarul de porumb se reduce ci din potrivă el crește anual, având în vedere multiplele utilizări ale porumbului, mărcându-se îndeosebi folosirea lui ca furaj.

Peste câteva secole de la începutul utilizării porumbului în viața oamenilor din Moldova poziția acestei culturi a devenit predominantă în comparație cu alte culturi agricole. Poziția acestei culturi se păstrează și în timpul prezent în activitatea agricolă a Republicii Moldova. Porumbul își păstrează poziția principală ca cultură cerealieră și furajeră. După obținerea unităților nutritive de pe un hectar cultivat porumbul ocupă primul loc între culturile cerealiere cultivate în Moldova și reieșind din posibilitățile furajere porumbul nu poate fi înlocuit cu alte culturi cerealiere. Boabele porumbului conform capacităților lor nutritive pot fi utilizate pentru hrănirea tuturor speciilor de animale și păsări.

Porumbul este o cultură superioară folosit în calitate de cultură premărgatoare pentru majoritatea culturilor de câmp cultivate în Moldova. Această poziție se referă pentru toate produsele obținute de la plantarea porumbului. Importanța economică a porumbului este prezentată de marea sa potențial productiv, diversitatea excepțională pentru toate produsele ce se pot obține de la cultivarea acestei culturi.

După mărirea suprafețelor însămânțate și volumul grăunțelor obținute porumbul ocupă primul loc între culturile cerealiere. În structura suprafețelor însămânțate poziția porumbului în ultimii 10 ani este egală cu 32%, iar în structura producției cerealelor ponderea porumbului în ultimii ani depășește 50%.

Un loc prioritar porumbul ocupă și în componența culturilor agricole utilizate pentru pregătirea silozului și a masei verzi pentru aprovizionarea animalelor cu furajele necesare. În rațiunea alimentării animalelor folosite pentru obținerea produselor animaliere silozul pregătit din porumb depășește 50%. În timpul verii porumbul este utilizat pentru creșterea masei verzi necesare pentru hrănirea animalelor în această perioadă. În acest scop porumbul poate fi semănat de câteva ori, care poate să aprovizioneze cu masă verde animalele în timp de câteva luni.

Reieșind din modelele principale de utilizare a porumbului, noi am elaborat tarife de costuri pentru toate produsele obținute de la cultivarea porumbului. Reieșind din tradițiile de cultivare a porumbului tarifele de costuri a fost elaborate pentru: grăunțele de porumb, masă de porumb pentru însilozare, în masă verde pentru hrănirea animalelor în timpul verii.

Pentru aceste produse de porumb tarifele de costuri au fost elaborate pentru două categorii de întreprinderi agricole: întreprinderi mari și întreprinderi mijlocii. Pentru fiecare categorie de întreprinderi tarifele de costuri se elaborează pentru trei variante de recoltă la hectar a culturilor agricole. În tabelul 1 sunt prezentate tarifele de costuri pentru recolta medie a produselor de porumb și anume: boabe de porumb, porumb pentru siloz și porumb pentru masă verde.

În costul tarifar al produselor de porumb sunt introduse costurile tuturor elementelor utilizate în procesul tehnologic de producere acestor produse. În sectorul fitotehnic elementele principale ale costurilor materiale sunt: semințe, îngrășăminte minerale, preparate chimice. Elementul principal în costul tarifar a produselor de porumb este exprimat de costul operațiunilor mecanizate, care variază pentru întreprinderile mari în varianta tarifelor prezentate de la 3552 lei la un hectar de porumb pentru boabe până la 4363 lei la hectar de porumb pentru siloz. Pentru întreprinderile agricole mijlocii costul materialelor utilizate este mai mare în comparație cu întreprinderile agricole mari. Principalul motiv al acestei situații se referă la introducerea în costul acestor materiale a taxei pe valoare adăugate. Costul operațiunilor mecanizate pentru aceste întreprinderi este mai mare în comparație cu întreprinderile mari.

Tabelul 1

Costurile normate al produselor din porumb, recolta medie (q/ha), elaborate pentru anul 2013 lei

Specificare	Întreprinderi mari						Întreprinderi mijlocii					
	Boabe de porumb, recolta 40q/ha		Porumb pentru siloz, recolta 150q/ha		Porumb pentru masă verde, recolta 150q/ha		Boabe de porumb, recolta 40q/ha		Porumb pentru siloz, recolta 150q/ha		Porumb pentru masă verde, recolta 150q/ha	
	la ha	la q	la ha	la q	la ha	la q	la ha	la q	la ha	la q	la ha	la q
1. Consumuri variabile - total	6418	160,46	6777	45,18	6091	40,61	7476	186,90	8338	55,59	8116	54,11
inclusiv:												
1.1. Seminte	471	11,77	508	3,39	215	1,43	494	12,35	461	3,07	209	1,39
1.2. Îngrășăminte	930	23,24	822	5,49	822	5,48	1058	26,46	944	6,29	944	6,29
1.3. Preparate chimice	510	12,76	253	1,69	253	1,69	694	17,35	314	2,13	319	2,13
1.4. Operații mecanizate	3552	88,79	4363	29,09	4239	28,26	3667	91,67	4743	31,62	3005	20,03
1.5. Operații manuale	769	19,24	634	4,23	385	2,57	1416	35,40	1708	11,39	3480	23,20
1.6. Alte consumuri variabile	187	4,67	197	1,31	177	1,18	147	3,67	163	1,09	159	1,06
2. Consumuri constante – total	1520	37,99	1563	10,42	1428	9,52	993	24,82	1098	7,32	1064	7,09
inclusiv:												
2.1. Uzura mijloacelor fixe	61	1,54	33	0,22	33	0,22	38	0,95	25	0,17	25	0,17
2.2. Impozite și taxe	162	4,05	195	1,30	195	1,30	162	4,05	195	1,30	195	1,30
2.3. Plățile de arendă	1104	27,60	1132	7,55	1017	6,78	643	16,08	701	4,67	682	4,55
2.4. Alte consumuri constante directe	193	4,81	203	1,35	183	1,22	149	3,74	177	1,18	162	1,08
3. Consumuri directe - total	7938	198,45	8340	55,60	7519	50,13	8469	211,72	9436	62,91	9180	61,20
4. Consumuri indirecte	238	5,96	250	1,67	256	1,71	169	4,23	189	1,26	184	1,23
5. Costul normat	8176	204,41	8590	57,27	7775	51,83	8638	215,95	9625	64,17	9364	62,43

Sursa: *Calcululele autorilor.*

Dacă atragem atenția la costurile operațiilor mecanizate pentru masă verde a porumbului produsă în întreprinderile mijlocii putem constata ca costul operațiilor mecanizate în acest caz sa redus considerabil în comparație cu întreprinderile mari cu 1234 lei la hectar. În întreprinderile mijlocii pentru recoltarea mesei verzi al porumbului se utilizează munca manuală. Cositul mesei verzi este efectuat cu coasa manuală. Din aceste motive costul operațiilor manuale sa majorat considerabil în comparație cu întreprinderile mari.

În întreprinderile mari costul operațiilor manuale este mic din motivul că majoritatea operațiilor tehnologice sunt executate de către tehnica agricola. Din aceste motive costul final al produselor de porumb în întreprinderile agricole mari este puțin mai mic în comparație cu întreprinderile mijlocii.

Structura costurilor tarifare a produselor de porumb este prezentată în tabelul 2. Informația prezentată demonstrează, că elementul principal în costurile tarifare al produselor de porumb este costul operațiilor mecanizate. În întreprinderile mari costul operațiilor mecanizate constituie pentru boabele de porumb 43,4%, pentru porumbul pentru siloz – 50,8% și pentru porumbul masă verde – 54,5%. În întreprinderile mijlocii costul operațiilor mecanizate este puțin mai redus. Pentru boabele de porumb el este egal cu 42,5%, la porumbul pentru siloz acest element ocupă 49,3%, iar pentru masă verde de porumb acestor operațiuni le revine numai 32,1%. Motivul acestei situații a fost explicat ceva mai înainte. Pentru întreprinderile mari poziția a doua în structura costurilor tarifare este ocupată de plățile pentru arendă (13,1-13,5%) în costurile tarifare a întreprinderilor mijlocii poziția a doua este ocupată de costurile operațiilor manuale (16,4-37,2%).

Costul îngrășămintelor minerale în structura costurilor tarifare a produselor de porumb ocupă în întreprinderile mari 11,4% pentru boabele de porumb, 10,6% pentru porumbul de masă verde și 9,6% pentru porumbul cultivat pentru siloz. În întreprinderile mijlocii ponderea îngrășămintelor minerale deferă foarte puțin în comparație cu întreprinderile mari. Pentru boabele de porumb ponderea îngrășămintelor este 12,3%, porumb pentru masă verde – 10,1%, iar pentru porumbul cultivat pentru siloz – 9,8%. Ponderea în structura costurilor tarifare a celorlalte materiale utilizate în procesul tehnologic este mai redusă de la 5,7% pentru semințe folosite la cultivarea porumbului pentru boabe în întreprinderile mari și mijlocii. La cultivarea porumbului pentru siloz costul semințelor corespunzător este egal cu 5,9 și 4,8%.

Pentru cultivarea porumbului pentru masă verde în calitate de semințe se utilizează boabele de porumb obținute de la cultivarea porumbului pentru boabe în gospodăriile proprii și din aceste motive costul semințelor este mai redus în comparație cu primele două produse de porumb (porumb pentru boabe, porumb pentru siloz) și pentru ambele întreprinderi agricole nu depășește 2,2% în întreprinderile mijlocii și 2,8% în întreprinderile mari.

Tabelul 2

Structura costurilor tarifare al produselor din porumb, anul 2013, recolta medie, lei/q/ha

Specificare	Întreprinderi mari						Întreprinderi mijlocii					
	Boabe de porumb, recolta 40q/ha		Porumb pentru siloz, recolta 150q/ha		Porumb pentru masă verde, recolta 150q/ha		Boabe de porumb, recolta 40q/ha		Porumb pentru siloz, recolta 150q/ha		Porumb pentru masă verde, recolta 150q/ha	
	Costul tarifar, lei/q	Ponderea elementelor în %	Costul tarifar, lei/q	Ponderea elementelor în %	Costul tarifar, lei/q	Ponderea elementelor în %	Costul tarifar, lei/q	Ponderea elementelor în %	Costul tarifar, lei/q	Ponderea elementelor în %	Costul tarifar, lei/q	Ponderea elementelor în %
1. Consumuri variabile - total	160,46	78,5	45,18	78,9	40,61	78,3	186,90	86,5	55,59	86,6	54,11	86,7
inclusiv:												
1.1. Semințe	11,77	5,7	3,39	5,9	1,43	2,8	12,35	5,7	3,07	4,8	1,39	2,2
1.2. Îngrășăminte	23,24	11,4	5,49	9,6	5,48	10,6	26,46	12,3	6,29	9,8	6,29	10,1
1.3. Preparate chimice	12,76	6,2	1,69	2,9	1,69	3,3	17,35	8,0	2,13	3,3	2,13	3,4
1.4. Operații mecanizate	88,79	43,4	29,09	50,8	28,26	54,5	91,67	42,5	31,62	49,3	20,03	32,1
1.5. Operații manuale	19,24	9,4	4,23	7,4	2,57	4,9	35,40	16,4	11,39	17,6	23,20	37,2
1.6. Alte consumuri variabile	4,67	2,3	1,31	2,3	1,18	2,3	3,67	1,7	1,09	1,7	1,06	1,7
2. Consumuri constante – total	37,99	18,6	10,42	18,2	9,52	18,4	24,82	11,5	7,32	11,4	7,09	11,4
inclusiv:												
2.1. Uzura mijloacelor fixe	1,54	0,7	0,22	0,4	0,22	0,4	0,95	0,4	0,17	0,3	0,17	0,3
2.2. Impozite și taxe	4,05	2,0	1,30	2,3	1,30	2,5	4,05	1,9	1,30	2,0	1,30	2,1
2.3. Plățile de arendă	27,60	13,5	7,55	13,2	6,78	13,1	16,08	7,4	4,67	7,3	4,55	7,3
2.4. Alte consumuri constante directe	4,81	2,3	1,35	2,4	1,22	2,3	3,74	1,7	1,18	1,8	1,08	1,7
3. Consumuri directe - total	198,45	97,1	55,60	97,1	50,13	96,7	211,72	98,0	62,91	98,0	61,20	98,0
4. Consumuri indirecte	5,96	2,9	1,67	2,9	1,71	3,3	4,23	2,0	1,26	2,0	1,23	2,0
5. Costul normat	204,41	100,0	57,27	100,0	51,83	100,0	215,95	100,0	64,17	100,0	62,43	100,0

Sursa: *Calculule autorilor.*

Concluzii. În agricultura Republicii Moldova, porumbul și în viitor va ocupa poziția principală în structura culturilor cerealiere și a celor furajere. Pentru majorarea eficienței economice a acestei culturi este necesar de a modifica sistemul mijloacelor tehnice folosite pentru cultura porumbului, care vor permite de a reduce cheltuielile și de a majora eficiența economică a produselor porumbului obținute în agricultura Moldovei.

Referințe bibliografice

1. Зерновые и зернобобовые культуры. Кишинэу: Карта Молдовеняскэ, 1975. 302 p.
2. BAJURA, T., PATRON, P., VASILAȘCU, I., DUMBRĂVEANU, E., MALAIA, E., SCOBIOILA, P., MLADINOI, V., GANDACOVA, S., GRAUR, T., VOLÎNCIUC, C., POPA, N., TUREȚCHI, T. *Tarife de costuri în agricultură: ghid practic.* Institutul de Economie, Finanțe și Statistică. Chișinău: Complexul Editorial al IEFIS, 2011. 144 p. ISBN 978-9975-4295-5-9.
3. BAJURA, T., PATRON, P., VASILAȘCU, I., DUMBRĂVEANU, E., MALAIA, E., SCOBIOILA, P., MLADINOI, V., GANDACOVA, S., GRAUR, T., VOLÎNCIUC, C., POPA, N., TUREȚCHI, T. *Tarife de costuri în agricultură: ghid practic.* Institutul de Economie, Finanțe și Statistică. Chișinău: Complexul Editorial al IEFIS, 2012. 141 p. ISBN 978-9975-4381-4-8.

Recomandat spre publicare: 22.05.2013

FORMELE PARTENERIATULUI SOCIAL ÎN CADRUL DIALOGULUI SOCIAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA

NATALIA VINOGRADOVA, dr., IEFS

The social partnership within the framework of social dialogue is the subject of this article. It has to ensure that civil society and the business could affect the ongoing public policy in the country. Several forms of the social partnership, implemented within the framework of social dialogue between government, business and non-governmental organizations at all stages of development, adoption and implementation of the social policy have been discussed. Among them: the organization of joint activities (public hearings, conferences, round tables, seminars and special meetings), expert councils, working groups, community councils, lobbying.

Cuvinte cheie: *parteneriat social, dialog social, mediu de afaceri, lobby, Republica Moldova*

JEL Classification: *10, I2, I3, H53*

În societatea modernă soluționarea problemelor sociale importante și îmbunătățirea climatului social în ansamblu necesită eforturi combinate ale statului, mediului de afaceri și cetățenilor, ceea ce înseamnă dezvoltarea *parteneriatului social*. Deși în Republica Moldova parteneriatul social se află la etapa incipientă de dezvoltare, acest proces a implicat deja o varietate mare de actori, se realizează diverse forme de parteneriat, există un cadru minim juridic.

Participanții diverselor forme de parteneriat social în Moldova sunt:

- Statul, în persoana instituțiilor publice: administrația publică de nivel național și local, agențiile și departamentele de stat, ministerele de resort și serviciile publice, precum cele de educație, sănătate, asistență socială etc.
- Businessul privat, care include întreprinderile de diferite mărimi și genuri de activitate.
- Sectorul asociativ [3]: organizațiile neguvernamentale, asociațiile profesionale, asociațiile obștești.
- Grupurile de inițiativă, care nu sunt organizate oficial, dar activează pentru a atinge un obiectiv comun.
- Organizațiile finanțatoare/donatoare – fundațiile (spre exemplu, Fondul de Investiții Sociale din Moldova), asociațiile internaționale de caritate și filantropie, organizațiile internaționale (Banca Mondială, UNICEF, PNUD etc.), care implementează programe axate pe inițiativele de dezvoltare comunitară sau regională.
- Mass media, reprezentate de posturile locale și regionale de radio, TV, ziare naționale și locale, resurse Internet etc.

O parte esențială a măsurilor parteneriatului social în Moldova se realizează în cadrul dialogului social dintre stat, întreprinderi și organizațiile non-guvernamentale la toate etapele de elaborare, adoptare și realizare a politicii sociale a statului. Inițiatori ai dialogului social pot fi oricare dintre participanții acestuia. Acest tip de parteneriat se realizează prin intermediul următoarelor forme:

- organizarea evenimentelor comune (audieri publice, conferințe, mese rotunde, seminare, întruniri ad-hoc);
- consilii de experți;
- grupuri de lucru;
- consilii comunitare;
- lobby-ul.

Parteneriatul în cadrul dialogului social este necesar, pentru ca societatea civilă și mediul de afaceri să poată influența asupra politicii de stat promovate în țară, inclusiv asupra politicii sociale. Pentru adoptarea unor acte normative calitative este necesară nu numai contribuția experților și a funcționarilor de stat; important este ca aceste acte să fie discutate și acceptate de partea activă a societății: medii de afaceri, ONG-uri, instituții academice, mass media, partide politice etc. La nivel național prima experiență de succes în cadrul parteneriatului intersectorial este considerată definitivarea Strategiei de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei (2004) [2].

În cadrul dialogului social parteneriatul poate fi realizat la diferite nivele și în diverse forme. Astfel în Concepția privind cooperarea dintre Parlament și societatea civilă sunt prevăzute următoarele forme de cooperare:

- *consilii de experți*. Comisiile permanente ale Parlamentului, în condițiile prevăzute de Regulamentul Parlamentului, creează, pe lângă comisii, consilii permanente de experți din componența reprezentanților organizațiilor societății civile conform direcțiilor principale de activitate ale comisiilor.
- *consultare permanentă*. Parlamentul pune la dispoziția societății civile proiectele de acte legislative. În acest scop, proiectele sunt plasate pe web-site-ul oficial al Parlamentului.
- *întruniri ad-hoc*. La inițiativa Președintelui Parlamentului, a Biroului permanent, a comisiilor parlamentare permanente, a fracțiunilor parlamentare sau a organizațiilor societății civile, pot fi organizate întruniri ad-hoc pentru consultări asupra unor probleme concrete de pe agenda Parlamentului și asupra altor probleme de interes național.
- *audieri publice*. Audierile publice sunt organizate cel puțin o dată pe an de către fiecare comisie parlamentară permanentă întru consultarea organizațiilor societății civile în probleme de pe agenda Parlamentului sau în alte probleme de interes național.
- *conferința anuală*. Pentru a evalua gradul de cooperare și pentru a decide asupra unor noi direcții de cooperare

între Parlament și organizațiile societății civile, Președintele Parlamentului convoacă o conferință anuală, cu participarea reprezentanților organizațiilor societății civile, precum și a reprezentanților din cadrul Parlamentului.

- *grupurile de lucru*. Reprezentanții societății civile pot fi incluși în grupurile de lucru create de Parlament și de organele de lucru ale acestuia în vederea elaborării sau definitivării unor proiecte de acte legislative.

O altă formă de parteneriat în cadrul dialogului social sunt *consiliile comunitare*. Consiliile comunitare pot fi create atât la inițiativa organelor de administrație publică (cu invitarea sau delegarea reprezentanților asociațiilor obștești și altor organizații necomerciale), cât și la inițiativa structurilor, care reprezintă societatea civilă (astfel de consilii comunitare elaborează independent programe, și deja după aceasta se adresează cu propuneri la organele de administrare de stat și municipale) [6].

Unul dintre consiliile comunitare – Consiliul Național pentru Participare – a fost creat în a.2010 la inițiativa Guvernului Republicii Moldova în calitate de organ consultativ și activează în baza Hotărârii de Guvern Nr. 11 din 19.01.2010. În mod legislativ se confirmă, că consiliul are ca scop dezvoltarea și promovarea parteneriatului strategic între autoritățile publice, societatea civilă și sectorul privat în vederea consolidării democrației participative în Republica Moldova, prin facilitarea comunicării și participării părților interesate la identificarea și realizarea priorităților strategice de dezvoltare a țării la toate etapele și crearea cadrului și capacităților instituționale de asigurare a implicării plene a părților interesate în procesul de luare a deciziilor. Membrii Consiliului participă la activitatea diferitor grupuri de lucru, inclusiv cu orientare socială (a se vedea pagina web a Consiliului <http://www.cnp.md>). Spre exemplu, printre acțiunile grupului Politici Sociale, Educaționale, de Tineret și Mediu (PSETM) al Consiliului Național pentru Participare în a.2011 pot fi evidențiate:

- comunicare în cadrul Grupului de lucru PSETM și alți constituenți, pentru identificarea ONG-urilor, care pot acorda asistență persoanelor fără adăpost și persoanelor care practică cerșetoria;
- scrisoare adresată Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei cu privire la salarizarea personalului din sectorul bugetar;
- inițierea dialogului cu alți reprezentanți ai societății civile cu privire la problema poluării apelor de suprafață și apelor freactice din Republica Moldova;
- diseminarea informației cu privire la consultările publice pe acte normative și legislative, sau alte documente elaborate de Ministerele cu care conlucrează PSETM.

Ar trebui de recunoscut faptul, că la nivel național în cadrul formelor respective de parteneriat cu statul sunt implicate într-o măsură mai mare reprezentanții sectorului necomercial, decât cei ai mediului de afaceri. Spre exemplu, în componența Grupului Politici Sociale, Educaționale, de Tineret și Mediu al Consiliului Național pentru Participare cantitativ domină asociațiile obștești și alte ONG, și lipsesc reprezentanții IMM-urilor.

Un alt exemplu de consilii comunitare cu participarea IMM-urilor sunt Consiliile Regionale pentru Dezvoltare. Astfel, printre membrii Consiliului Regional de Dezvoltare (Nord, Centru, Sud), 25% sunt antreprenorii-reprezentanți ai IMM-urilor (câte 1 din fiecare raion, care intră în componența Regiunii de Dezvoltare). Strategiile de Dezvoltare Regională sunt axate pe următoarele priorități: renovarea sistemului centralizat de aprovizionare cu apă, canalizare și infrastructurii de utilizare a deșeurilor, îmbunătățirea mediului și atractivității turistice. Resursele financiare, necesare pentru realizarea acestor priorități sunt alocate organelor de autoadministrare locală din Fondul Național de Dezvoltare Regională.

Reprezentanții IMM-urilor mai frecvent participă la evenimente comune cu reprezentanții organelor de administrare publică, la care sunt examinate anumite probleme sociale ale societății: *conferințe, mese rotunde, seminare*. Spre exemplu, în a.2012 în cadrul Conferinței Internaționale a Întreprinderilor Mici și Mijlocii „Sectorul IMM – Moldova 2020” una dintre platforme a fost dedicată antreprenoriatului feminin în Republica Moldova. Participanții, printre care și antreprenori, au examinat problematica implicării femeii în afaceri, problemele dezvoltării politicilor specifice pentru susținerea femeilor în crearea și dezvoltarea IMM-urilor, crearea rețelelor și elaborarea programelor de mentorat pentru a încuraja femeile să demareze afaceri noi.

Ministerele de resort (ramurale) de asemenea organizează conferințe cu participarea reprezentanților societății civile și antreprenorilor. Spre exemplu, în noiembrie a.2012 Ministerul Mediului a organizat Conferința Internațională «Provocările din sectorul apă și canalizare în Republica Moldova». În cadrul conferinței participanții, printre care și specialiști-reprezentanți ai mediului de afaceri în domeniul aprovizionării cu apă și canalizare, au abordat problema sistemelor de asigurare cu apă și canalizare a populației din R. Moldova.

O altă formă de interacțiune a mediului de afaceri, organizațiilor non-guvernamentale și autorităților în scopul rectificării politicii promovate, care are loc în Republica Moldova, dar nu este reflectată în legislație, este *lobby-ul*. Acesta include promovarea diferitor inițiative în structurile autorităților. Aceste inițiative pot proveni atât de la organizațiile comerciale, cât și de la cele necomerciale, și pot urmări atât interese private, cât și interese sociale. Activitatea de Lobby în Moldova se practică de mai mult timp, spre exemplu, structurile comerciale încearcă activ să influențeze deciziile adoptate, inclusiv cele de licitație, utilizând relațiile informale cu reprezentanții organelor de administrare publică [5]. Pot fi aduse și alte exemple de activitate de lobby în Moldova, care se referă la sfera socială [4]:

- Legea Nr. 239 din 13 noiembrie 2008 privind transparența în procesul decizional este un produs al implicării active a reprezentanților societății civile. Astfel, la insistența și inițiativa acestora, în urma unor ample campanii de advocacy și ulterior, activități de lobby, a fost posibilă adoptarea unei astfel de legi.
- Drept rezultat al implicării extrem de active a mișcărilor societății civile din Moldova în vederea asigurării

egalității șanselor de gen, avem elaborată și adoptată în data de 9 februarie 2006 Legea Nr. 5 cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați.

- Situația complicată pe piața medicamentelor din Republica Moldova din cauza mecanismului de stabilire a prețurilor la medicamentele importate pe piață extrem de defectuos. Această situație s-a creat nu doar din cauza furnizorilor/agenților economici, ci și a organelor competente de reglementarea acestui sector. În acest caz a avut loc favorizarea anumitor operatori în defavoarea beneficiarului larg, consumatorului, societății publice per ansamblu [4].

În opinia experților [5], până când în Moldova nu este dată definiția juridică a activității de lobby, toate aceste activități de-facto sunt coruptibile. În țară au avut loc câteva încercări de a reglementa în mod legislativ activitatea de lobby. În a.2001 Parlamentul a respins proiectul de lege privind activitatea de lobby. Acest document prevedea legalizarea activității de lobby, reglementarea și ordinea de evidență a ei, regulile de înregistrare și acreditare a activității de lobby, precum și responsabilitatea în caz de încălcare a prevederilor legii. În a.2004 a fost elaborată o nouă versiune a legii, a fost discutată în cadrul comisiilor parlamentare permanente, însă așa și nu a fost adoptată [5]. În planul de acțiuni pentru realizarea Strategiei naționale de prevenire și combatere a corupției pentru anul 2006 a fost prevăzută examinarea raționalității de elaborare a proiectului de lege privind activitatea de lobby; și în același document pentru anii 2007-2009 s-a preconizat de a elabora proiectul de lege cu privire la lobbyism în noiembrie 2008. Însă, în măsura în care se cunoaște, legea nu a fost adoptată nici până în prezent.

După cum presupun cercetătorii fenomenului de lobbyism din Moldova [4], efectele negative ale lipsei reglementării legislative a activității de lobby depășesc avantajele acesteia. Spre exemplu, în opinia antreprenorilor, lipsa legii cu privire la activitatea de lobby determină situația, când interesele companiilor mari domină, iar interesele întreprinderilor mici și mijlocii sunt reprezentate insuficient. Din punct de vedere social, aceasta duce la menținerea situației actuale, când participarea ONG-urilor și a organizațiilor Societății Civile la promovarea intereselor și valorilor categoriilor vulnerabile ale populației rămâne a fi mai mult formală și greu de utilizat de către beneficiarii finali.

Necătând la implicarea în parteneriatul social a diferitor grupe sociale, procesele analizate se desfășoară foarte lent și se limitează la un număr foarte mic de participanți (principalii dintre care sunt statul, ONG-urile, mediul de afaceri). Până în prezent în Moldova instituția statului este percepută de mulți locuitori ai țării ca principal garant al protecției drepturilor lor sociale.

Statul, în condițiile posibilităților financiare limitate, s-ar părea să fie interesat în dezvoltarea parteneriatului social – examinarea largă a inițiativelor sociale și transmiterea unei părți din funcțiile sociale mediului de afaceri sau sectorului ONG. Cu toate acestea, procesul se desfășoară foarte lent. Principalele bariere în calea parteneriatului social din partea statului sunt lipsa unui dialog social eficient, ceea ce se datorează mai multor cauze, cum ar fi atitudinea formală a funcționarilor de stat, lipsa de credibilitate a societății civile și a antreprenorilor față de stat [1].

Concluzii. Parteneriatul social este o metodă foarte importantă de soluționare a problemelor sociale în lume, iar în Republica Moldova se află la etapa incipientă de dezvoltare. Deși în țară se realizează diverse forme de parteneriat cu participarea diferitor grupe de actori, există un cadru juridic minim.

Participanții parteneriatului social în Moldova sunt: statul în persoana instituțiilor publice, businessul privat, organizațiile neguvernamentale, cu susținerea activă din partea organizațiilor finanțatoare/donatoare și mass media.

În cadrul dialogului social pot fi realizate la diferite nivele și în diverse forme: organizarea evenimentelor comune (audieri publice, conferințe, mese rotunde, seminare, întruniri ad-hoc); consilii de experți; grupuri de lucru; consilii comunitare, lobby-ul. Deși statul, în condițiile posibilităților financiare limitate, ar trebui să fie interesat în dezvoltarea parteneriatului social, procesul parteneriatului social se dezvoltă foarte lent. Principalele bariere din partea statului sunt lipsa unui dialog social eficient din cauza atitudinii formale a funcționarilor de stat, lipsa neîncrederii față de stat a comunității civile și antreprenorilor etc. Statul ar trebui să recunoască în mod clar necesitatea parteneriatului social, să exprime în mod activ interesul față de acest proces.

Referințe bibliografice:

1. *Analiza formelor existente de organizare a dialogului dintre IMM și organele administrației publice, identificarea mecanismelor de consolidare a acestui dialog la diferite nivele de administrare:* raport ști. Director de proiect dr. E. Aculai. Chișinău: Complexul Editorial al IEFS, 2011. 167 p.
2. GROSU, I. Parteneriatul social în procesul de elaborare a SCERS. In: Parteneriat comunitar – imperative al bunăstării. Chișinău: Centrul “Pro Comunitate”, 2005, pp. 14-22. ISBN 978-9975-9930-0-5.
3. PISTRINCIUC, V. Modele de dezvoltare comunitară prin promovarea parteneriatului. In: Parteneriat comunitar – imperative al bunăstării. Chișinău: Centrul “Pro Comunitate”, 2005, pp. 46-57. ISBN 978-9975-9930-0-5.
4. TROȘIN, P. *Perspectiva reglementării activității de lobby în Republica Moldova.* Chișinău: IDIS “Viitorul”, 2011. 48 p. (Politici Publice, Nr 3, 2011. ISBN 978-9975-4007-6-3). ISBN 978-9975-4193-4-5.
5. Лоббизм или коррупция? В: Point News. 2006, 2 июня [accesat 12 februarie 2013]. Disponibil: <http://old.point.md/News/Read.aspx?NEWSID=22577>
6. СИНЯЕВА, Т. Практика межсекторального сотрудничества в СНГ и Молдове. Кишинэу: Есо-TIRAS [accesat 24 octombrie 2012]. Disponibil: http://berg.bendery.md/new_projects/round/practise.ppt

Recomandat spre publicare: 21.03.2013

**COMPONENTELE ȘI PRINCIPIILE
DE REALIZARE A CONTROLULUI INTERN
ÎN INSTITUȚIILE PUBLICE**

*TATIANA TOFAN, dr., conf. univ. itrim.,
Academia de Administrare Publică de pe lângă
Președintele Republicii Moldova*

The control is the process of checking and the measuring the achievement and better performance, tasks or of works, which compares with the planned objectives and indicates the corrective measures that appear as needed. Control activities are the established policies and procedures to address the risks to achieve the objectives of the institution. Order to be effective, control activities must be appropriate, should work continuously under the plan for that period and to be profitable, to be understood quickly and just, be reasonable and integrated into other components of internal control.

Key word: control, the internal control, guide for the good governance.

JEL Classification: H0, H5, H53

Introducere. La Congresul Organizației Internaționale a Instituțiilor Supreme de Audit (INCOSAI) în anul 2001 s-a decis actualizarea liniilor directoare INTOSAI pentru standardele de control intern în sectorul public, emise inițial în anul 1992, prin introducerea în document a tuturor aspectelor de evoluție recentă, din domeniul controlului intern și pentru a integra o serie de elemente ale modelului COSO (Controlul Intern – Cadru integrat) [1, p.38].

Prin integrarea acestuia în Liniile directoare – activitate realizată de către grupul operativ al Comitetului Standardelor de Control Intern al INTOSAI – s-a încercat obținerea unei înțelegeri unitare a modului în care funcționează noul sistem de control intern, de către reprezentanții Instituțiilor Supreme de Audit.

Conținut de bază. Liniile directoare INTOSAI pentru standardele de control intern, fac parte din categoria INTOSAI GOV, adică ghid/îndrumar pentru buna guvernare și sunt considerate extrem de utile atât managerilor din sectorul public care trebuie să implementeze sistemul de control intern, cât și auditorilor publici externi, care trebuie să cunoască acest sistem și să îl evalueze.

Controlul intern în organizațiile din sectorul public trebuie înțeles prin prisma caracteristicilor specifice a acestora, cum ar fi spre exemplu:

- îndeplinirea obiectivelor sociale sau politice;
- modul în care se utilizează fondurile publice;
- importanța procesului bugetar;

- răspunderea managerilor din sectorul public referitor la implementarea sistemului de control intern. Potrivit Liniilor directoare INTOSAI privind standardele de control intern în sectorul public (INTOSAI GOV 9100), controlul intern este format din cinci componente interdependente (identice cu cele ale modelului COSO) [1, p.41].

Controlul intern este conceput pentru a furniza o asigurare rezonabilă cu privire la atingerea obiectivelor generale ale instituției. De aceea obiective clar stabilite de către conducătorii entității și planificarea corespunzătoare a bugetului, constituie o condiție obligatorie pentru un control intern eficace. Relația dintre obiectivele generale ale controlului intern și cele cinci componente Există o relație directă între obiectivele generale, adică ceea ce își propune să realizeze o instituție și cele cinci componente ale controlului intern, ceea ce este necesar pentru a le atinge. Cele patru obiective generale ale controlului intern – răspundere (și raportare), conformitate (cu legile și reglementările), operațiuni (sistematice, cu caracter etic, economice și eficace) și protejarea resurselor – sunt reprezentate în schema de mai jos prin coloane verticale. Cele cinci componente sunt reprezentate prin rânduri orizontale, iar instituția sau entitatea și departamentele acesteia sunt prezentate prin a treia dimensiune a matricei, din partea laterală.

Controlul intern este relevant pentru toată instituția în întregul său și pentru fiecare departament în parte. În timp ce sistemul de control intern este relevant și aplicabil tuturor instituțiilor, modul implementării de către conducere variază foarte mult în funcție de natura instituției și depinde de o serie de factori specifici. Acești factori includ, structura organizatorică, genul/profilul riscurilor, mediul de activitate, dimensiunea și complexitatea activităților și sistemul de reglementare aplicabil. Deoarece are în vedere situația specifică a instituției, conducerea are în vedere o serie de opțiuni privind complexitatea proceselor și metodologiilor utilizate pentru aplicarea componentelor sistemului de control intern.

În acest sens, Curtea Europeană a Auditorilor (ECA), în ședința sa din 18 martie 2004, a emis Decizia nr. 2/2004, privind modelul de „audit unic (și o propunere de cadru de control intern comunitar)” ce are ca principiu un sistem de control care trebuie să se bazeze pe o structură în lanț și care trebuie să obțină rezultate ce sunt înregistrate și comunicate într-o formă comună [1, p.38].

Pentru realizarea acestui deziderat s-au avut în vedere sarcini și responsabilități concrete pentru autoritățile europene, după cum urmează [2, p.41]:

- Parlamentul European și Consiliul European, pentru aprobarea bugetului Uniunii Europene;

- Comisia Europeană, pentru gestionarea, coordonarea, și aplicarea sistemelor de control intern;

- Curtea Europeană a Auditorilor, cu rol de auditor extern al sistemelor de control intern;
- Statele Membre, pentru aplicarea și coordonarea sistemelor de control intern, la nivel central și local.

Decizia emisă de ECA a avut în vedere următoarele aspecte [2, p.44]:

1. Proiectarea unui cadru de control intern prevăzut cu norme și principii comune, care să poată fi utilizat ca punct de plecare pentru dezvoltarea sistemelor de control existente în țările care urmau să adere la Uniunea Europeană, sau pentru crearea unor sisteme de control noi, în scopul asigurării unui control eficient al fondurilor comunitare;

2. Controalele ar trebui efectuate în mod coordonat, în baza unor norme/standarde comune, evitându-se o dublare a activității care este inutilă;

3. Aceste controale ar trebui să se realizeze și să fie susținute de documente, să facă obiectul unei informări deschise și transparente;

4. Normele care reglementează politica și procesele de control să fie clare și lipsite de ambiguități;

5. Sistemele de control intern ar trebui să fie fundamentate pe un lanț de proceduri de control în care, la fiecare nivel, să se țină seama de anumite obiective specifice;

6. Comisia Europeană ar trebui să definească condițiile minime ale implementării sistemelor de control intern, ținând seama și de caracteristicile specifice diferitelor domenii de activitate (bugetare);

7. Sistemele de control intern ar trebui să includă mecanisme care să garanteze că se detectează și se corectează slăbiciunile proprii, precum și erorile și neregularitățile operațiunilor efectuate și dacă este necesar, să se procedeze la recuperarea sumelor corespunzătoare;

8. Aceste sisteme solicită un echilibru adecvat între costul presupus de verificare a unui domeniu bugetar și beneficiile aduse de respectivul control;

9. Comisia Europeană în colaborare cu Statele Membre ar trebui să se ocupe de stimularea îmbunătățirii acestor sisteme de control și, pe de altă parte, Consiliul European și Parlamentul ar trebui să fie responsabile de stabilirea relației cost/beneficiu pentru diferitele domenii bugetare;

10. Sistemele de control intern ce dețin anumite norme/standarde și obiective clar definite ar trebui să constituie pentru Curtea de Conturi Europeană o bază obiectivă pentru evaluarea în timpul auditurilor sale a modului în care acestea au fost concepute și funcționează;

11. Deși multe dintre principiile și normele propuse sunt deja stabilite, (parțial sau complet), este totuși necesară dezvoltarea lor în continuare sau chiar înnoirea lor. În acest scop trebuie să se modifice legislația și practicile de lucru, fapt ce va conduce la acceptarea unui angajament considerabil, atât din partea instituțiilor europene cât și din partea Statelor Membre.

Controlul intern trebuie realizat în baza mai multor principii, în literatura de specialitate făcându-se referire la [3, p.42]:

Principiul organizării care implică organizarea adecvată a fiecărei entități elaborându-se:

- organigrama care cuprinde, descrie toate structurile;
- manuale de proceduri care definesc:
 - responsabilitățile;
 - delegările de competență;
 - sarcinile;
 - modul de transmitere a informațiilor etc.

La organizații mari este necesară organizarea separată a patru funcțiuni fundamentale realizate de persoane, ierarhii diferite:

- funcția de decizie care implică angajarea entității față de parteneri, salariați etc.;
- funcția de deținere de bunuri fizice și valori monetare (gestionarii);
- funcția de contabilizare, exercitată de orice persoană care prelucrează informații contabile;
- funcția de control care implică verificarea operațiilor de decizie, deținere de bunuri, contabilizare.

Nesepararea celor patru funcțiuni fundamentale creează posibilitatea de fraudă.

Principiul autocontrolului care presupune că procedurile de control intern să cuprindă și proceduri de autocontrol menite să descopere neregularitățile.

Procedurile de autocontrol înseamnă [3, p.46]:

- verificarea unor informații prin alte informații furnizate de diverse documente;
- controlul reciproc, adică verificări, corelări ale informațiilor obținute de la două persoane.

Principiul permanenței implică stabilitate pentru procedurile de control intern în contextul în care este eliminată rigiditatea și este asigurată adaptarea la schimbările interne și externe apărute.

Principiul permanenței permite delimitarea:

- deficiențelor controlului intern;
- cazurilor de nerespectare a procedurilor de control intern.

Principiul universalității care presupune proceduri de control intern:

- pentru toate persoanele din entitate;

- pentru toate activele și pasivele deținute;
- permanente.

Principiul informării presupune ca informația rezultată ca urmare a aplicării procedurilor de control intern să îndeplinească două calități: să fie verificabilă și să fie utilă. O informație este verificabilă dacă i se pot identifica sursele, documentele de unde rezultă, adică poate fi justificată și autenticată. Acest lucru este asigurat printr-o conservare adecvată a informației care implică:

- numerotarea, sortarea, arhivarea documentelor contabile;
- păstrarea corespunzătoare pe perioada prevăzută de lege.

O informație este considerată a fi utilă dacă este obținută de la sursă, este lipsită de redundanță, iar costul obținerii ei este inferior avantajelor pe care le generează.

Principiul armoniei constă în adaptarea continuă a controlului intern, avându-se în vedere:

- riscurile care pot afecta sistemul;
- costurile implicate de introducerea procedurilor de control intern, comparativ cu costurile deficiențelor produse ca urmare a neefectuării controlului intern.

Controlul intern de calitate implică personal calificat, definit prin competență profesională și moralitate. Competența profesională implică o politică adecvată de recrutare a personalului, formare profesională permanentă, motivare prin remunerație și fixare de obiective profesionale.

În concluzie putem menționa ca controlul intern este conceput pentru a furniza o asigurare rezonabilă cu privire la atingerea obiectivelor generale ale instituției.

La fel controlul intern este un proces dinamic, care se adaptează continuu la modificările cu care se confruntă o instituție, cu implicarea directă a conducerii și personalului de la toate nivelurile organizației, pentru a identifica și aborda riscurile și pentru a asigura în mod rezonabil că misiunea entității precum și obiectivele generale au fost îndeplinite. Indiferent de natura sau mărimea entității, eforturile depuse pentru aplicarea unui control intern satisfăcător sunt legate de aplicarea unor bune practici, prin monitorizarea, evaluarea, adaptarea și actualizarea continuă a implementării acestora.

Referințe bibliografice:

1. Legea privind controlul financiar public intern: nr. 229 din 23.09.2010. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2010, nr. 231-234, art. 730.
2. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Programului de dezvoltare a controlului financiar public intern: nr. 597 din 02.07.2010. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2010, nr. 117-118, art. 677.
3. BOICU, M., DOROBANȚU, St. et al. *Control managerial*. București: Ed. Timpul, 2011. 206 p.
4. CESAR, O. *Controlul preventiv în organizație*. București, 2010. 91 p.
5. DOROBANȚU, St., RĂCĂNEL, I. *Managementul controlului și riscului intern*. Partea 2. București, 2010. 112 p.

Recomandat spre publicare: 22.05.2013

ДИВЕРСИФИКАЦИЯ ВИДОВ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ

НАТАЛЬЯ ДОБРЯНСКАЯ, к.э.н., доцент
кафедры экономической теории и экономики предприятия, Украина
ВАСИЛИЙ ПОПОВИЧ, к.э.н., доцент,
декан экономического факультета, Украина,
Одесский государственный аграрный университет

Исследовано теоретические, методические и практические вопросы развития диверсификации в аграрной сфере экономики. Обоснованы теоретико – методические основы диверсификации в аграрной сфере экономики.

Исследовано экономическое развитие деятельности аграрного сектора Украины. Усовершенствованы пути диверсификации, как средства эффективной деятельности в сельском хозяйстве.

Ключевые слова: диверсификация, виды деятельности, аграрный сектор экономики, адаптация.

JEL Classification: G1, R2, O4, Q1
УДК 338.33:631.1.016

Вступление. Экономический рост, обеспечивающий достижение основных целей макроэкономической политики включает количественные и качественные параметры, при которых происходит устойчивое повышение уровня жизни населения. Источники такого роста находятся на мезоуровне отраслей и видов производств, а также на уровне конкретных объектов и субъектов производственно-экономических отношений. Поэтому важен обоснованный выбор приоритетных направлений экономического роста.

Активные процессы международной интеграции актуализируют задачи повышения роли продовольственного комплекса, его экономического роста и конкурентоспособности на внутреннем и внешнем рынках.

Продовольственный комплекс является одной из важнейших составляющих общенациональной системы любого государства, его функция состоит в оптимальном удовлетворении потребностей населения страны качественными, экономически и физически доступными продуктами питания при преимущественном продовольственном самообеспечении государства с коррективами на участие в глобализационных процессах.

Современные реалии таковы, что объем потребления многих продовольственных продуктов все еще ниже научно обоснованных норм, а импортная зависимость превышает допустимый критерий продовольственной безопасности, при этом количество забракованных и пониженных в сортности импортных пищевых товаров - велико. Пищевой рацион для значительной части населения дефицитен по калорийности и по содержанию белка, что является одной из основных причин снижения качества и продолжительности жизни украинцев и влечет негативные социально-экономические последствия в будущем.

Производство продуктов питания растет преимущественно в стоимостном выражении, в чем проявляется негативная роль коммерческого посреднического звена. Однако максимально использовать в интересах украинцев все возможные резервы и направления экономического роста продовольственного комплекса путем его нацеленной модернизации, диверсификации - насущная задача.

Таким образом, актуальность темы подтверждается значимостью объекта, наличием большого количества нерешенных проблем продовольственного обеспечения населения страны, недостаточной исследованностью путей и направлений интенсификации экономического роста отраслей продовольственного комплекса с учетом внешнего фактора и необходимостью усиления научно-методологического обеспечения этого важнейшего социально-экономического процесса.

Анализ исследований. Теоретические, методологические и практические аспекты развития рыночной экономики на уровне макроэкономических систем разработаны многими зарубежными учеными, в том числе такими, как: И. Ансофф, Н. Макиавелли, А. Смит, Д. Рикардо, Дж. М. Кейнс, А. Маршалл, П. Самуэльсон, Й. Шумпетер, Ф.Ч. Тейлор, М. Мескон, М. Портер, В. Леонтьев и многие другие.

Исследуя отечественный и зарубежный опыт диверсификации на разных отраслевых уровнях, который отражен в трудах учёных – экономистов, а именно В.П. Галушко, В.С. Диесперова, С.Н. Кваши, О.М. Онищенко, О.В. Шкилёва и др., сосредоточила внимание на нерешённых вопросах диверсификации видов деятельности в аграрном секторе экономики. Поэтому научная и практическая важность решения этих вопросов обусловила актуальность и выбор темы данной статьи.

Целью исследования является обоснование основных направлений диверсификации деятельности аграрных предприятий и определения ее влияния на повышение конкурентоспособности.

Результаты исследований. Успех предприятия в условиях рыночной экономики зависит от способности адаптироваться к изменениям в среде его деятельности: предусматривать и изменять структуру производства,

разрабатывать и внедрять в производство новые виды продукции и технологии, правильно определять направления инвестиций и т.п.. Итак, практическое решение проблем стабилизации доходов, уменьшение рисков и кредитных возможностей зависит от расширения отраслевого диапазона деятельности предприятия и вхождения его в новые сектора рынка. Поэтому исследование видов диверсификации и их внедрение в деятельность аграрных предприятий является актуальным.

Диверсификация деятельности предприятия означает обновление товара и рынка предприятий одновременно, выход за пределы основного бизнеса, которым предприятие занималось еще, проникновения в новые отрасли и сферы экономики. Диверсификация заключается в разнообразии бизнеса предприятия. В западной экономической науке «диверсификация» означает проникновение предприятий в новые для них сферы деятельности, не связанные с основным производством.

На наш взгляд, диверсификацию следует применять в следующих случаях:

- Когда наблюдается стагнация рынка, падение спроса или предприятие монопольное положение;
- Когда имеет место превышение запаса капитала и возникает потребность в его использовании;
- Когда предприятие теряет возможность получить дополнительную прибыль на традиционном рынке вследствие снижения конкурентоспособности.

Основными направлениями диверсификации деятельности аграрных предприятий являются: продукция, технология производства, потребители, поставщики, средства финансирования, рынки.

Нами определены следующие виды диверсификации деятельности аграрных предприятий (рис. 1):

Рис. 1. Виды диверсификации деятельности аграрного предприятия

- Традиционная диверсификация предусматривает сохранение действующего производства с расширением ассортимента родственными видами продукции (концентрическая) или освоением рынка с продукцией, технология производства которой несколько отличается от производства основной продукции (горизонтальная, вертикальная);

- Нетрадиционная диверсификация заключается в обращении к новым продуктам, рынкам (конгломератная).

Концентрическая диверсификация в сельском хозяйстве может осуществляться за счет экологически чистого производства молока, мяса, овощей, фруктов, производства органических удобрений.

Горизонтальная диверсификация направлена на выращивание новых высокопродуктивных культур (рапса, сои, подсолнечника) и откорма животных (страусы, шиншиллы и т.д.).

Вертикальная диверсификация представлена переработкой сельскохозяйственной продукции (диверсификация вперед), развитием семенного хозяйства (диверсификация назад).

Переход в область, не связанную с текущей деятельностью предприятия, является конгломератной диверсификацией. Она осуществляется путем создания объединения предприятий различных отраслей, не связанных между собой технологической цепью. Эти предприятия действуют как самостоятельные и только финансово и административно зависят от главного. Примером конгломератной диверсификации в сельском хозяйстве может служить производство сельскохозяйственной продукции наряду с развитием ремесел, предоставлением транспортных и бытовых услуг, строительством объектов сельскохозяйственного и бытового назначения.

Маркетинговая диверсификация предполагает освоение новых рынков, создание собственной торговой сети, организацию обслуживания после продажи.

Финансовая диверсификация реализуется через привлечение заемных средств от различных кредиторов с различными сроками погашения, размещение временно свободных средств на депозитных счетах нескольких финансовых учреждений, инвестиции в различные виды ценных бумаг и т.п.

Технико-технологическая диверсификация заключается во внедрении инноваций, новых видов сельскохозяйственных техники, оборудования.

Диверсификация может обеспечить предприятию ряд конкурентных преимуществ. Она является важным средством управления финансовыми рисками. Диверсифицированное предприятие имеет возможность компенсировать спад сбыта на рынке одних товаров его ростом на других. Поэтому такие предприятия отмечаются высокой финансовой устойчивостью, особенно в условиях изменчивой внешней среды, инфляции, неплатежей, низкой платежеспособности населения и др.

Диверсификация позволяет предприятию более полно использовать свои материальные ресурсы, землю и рабочую силу. Это способствует смягчению сезонности производства, повышению занятости работников, получению дополнительного дохода. Аграрные предприятия увеличивают объемы производства тех видов продукции, которые пользуются спросом и реализуются по более высоким ценам, а сокращают производство продукции, по которой стала проявляться неблагоприятная конъюнктура рынка.

Выводы. Диверсификация позволяет получать синергетический эффект и тем самым, при одинаковых прочих условиях, повышать эффективность производства.

Итак, диверсификация стабилизирует деятельность, делает аграрное предприятие менее уязвимым к кризисным явлениям. Благодаря этому диверсифицированные предприятия более устойчивы и конкурентоспособны, чем узкоспециализированные. Они имеют возможность переливать капитал в наиболее прибыльные отрасли. Поэтому, диверсификация - это организационно-экономический фактор повышения эффективности производства и конкурентоспособности.

Литература

1. БОЛОМЧУК, Б.В., ДРАГУН, Н.П. Влияние диверсификации на эффективность деятельности предприятия. В: Вісник. 2009, ч. 2, сс. 298-305 [accesat 18 martie 2013]. Disponibil: www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vntu/2009_19_1/pdf/69.pdf
2. ГЕРМАНИЮК, Н.В. Диверсифікація виробничої діяльності в аграрній сфері. В: Економіка АПК. 2010, № 5, сс. 28-31.
3. ДАНКЕВИЧ, В.Э. Диверсифікація діяльності високотоварних сільськогосподарських підприємств. В: Вісник. 2010, № 1, т. 2: Екон. Науки, сс. 147-155.
4. ДМИТРЕНКО, О.М. Види стратегії диверсифікації та особливості її реалізації в сільськогосподарських підприємствах. В: Економіка АПК. 2010, № 2, сс. 121-125.
5. ЗІНЧУК, Т.О., ТКАЧУК, В.І. Теоретично-методичні засади диверсифікації сільської економіки в контексті європейського досвіду. В: Економіка АПК. 2011, № 1, сс. 27-34.

Recomandat spre publicare: 27.06.2013

**COSTUL NORMAL AL PRODUCȚIEI DE FRUCTE
ÎN DIFERITE CATEGORII DE GOSPODĂRII**

**TUDOR BAJURA, dr. hab., profesor, IEFS
VASILE MLADINOI, dr., IȘPHTA
MARIA PÎNTEA, dr. hab., IȘPHTA
MIHAIL PROCUDIN, cerc. șt., IȘPHTA**

The analysis of Moldovan fruit growing evolution in recent years shows, that as the result of privatization of fruit surfaces (fixed assets) of fruit production and change in ownership structure, in the branch appeared various new forms of management. Initially in the private sector worked: agro firms, farmers associations and cooperatives, Ltds, etc. Actually, after some restructuring and changes, in the sector has been confirmed and activated following forms: agricultural enterprises, peasants (farmer's) firms, auxiliary households of rural population, fruit-growing associations, which together account for 98.8% of total orchards in the country. Other plantations (1.2%) belong to the public ownership. The article gives analysis of new forms of management activity in fruit growing sector in recent years, reflects the structure and dynamic values of the cost of producing plums, as well as dynamic of cost of producing different another fruits, grown in the 2010-2012 years in different categories of households.

Analiza evoluției pomiculturii Republicii Moldova în ultimii ani arată, că în rezultatul privatizării suprafețelor pomicole, ca mijloacelor fixe de producție, și modificării structurii proprietății, în ramură au apărut diverse forme noi de gospodărire. Inițial în sectorul privat au activat: agrofirme, asociații și cooperative a producătorilor agricoli, SRL-uri, societăți pe acțiuni etc. Actualmente, după anumite restructurări și modificări în acest sector, s-au confirmat și activează următoarele forme: întreprinderi agricole, gospodării țărănești (de fermieri), gospodării auxiliare ale populației și întovărășiri pomicole, cărora le revine 98,8% din suprafața totală de livezi pe țară. Celelalte plantații (1,2%) aparțin sectorului cu proprietate publică. În articol se dă analiza activității formelor noi de gospodărire în pomicultură din ultimii ani, structura costului normal de producere a prunelor și valorile în dinamică a acestuia, precum și dinamica costului normal al producerii fructelor de diferite specii, cultivate în perioada anilor 2010-2012 în diferite categorii de gospodării.

Cuvinte cheie: tip de proprietate, forme de gospodărire, gospodării țărănești, gospodării auxiliare, pomicultură, cost normal.

JEL Classification: G1, L23, L52, O13, R2

Conținutul lucrării. Studiul activității agenților economici și persoanelor fizice în pomicultură în perioada efectuării reformelor în ramură confirmă, că valorificarea potențialului productiv de care dispun speciile pomicole, cultivate la noi în țară, este diferită. În tabelul 1 sunt prezentați indicatorii de bază din ultimii ani, care, de fapt, caracterizează producerea fructelor în funcție de forma de gospodărire [3]. Datele din tabel denotă că plantațiile pomicole pe rod ale sectorului public, ocupînd 1,37% din suprafața respectivă asigură obținerea recoltei globale de fructe la nivel de 0,67%. Acești indicatori pentru sectorul cu proprietate privată în ansamblu constituie 98,63 și 99,33%, din care pe forme de gospodărire respectiv:

- întreprinderi agricole – 33,54 și 40,48%;
- gospodării țărănești (de fermieri) – 52,47 și 33,95%;
- gospodării auxiliare ale populației și întovărășiri pomicole – 12,62 și 24,90%.

Productivitatea plantațiilor pomicole variază în limitele 1,6-6,5 t/ha, cea mai mică fiind în plantațiile sectorului public, urmate de gospodării țărănești (de fermieri).

Tabelul 1

Suprafața, recolta globală și producția medie a plantațiilor pomicole privind forma de gospodărire pe anii 2010-2011 (toate categoriile de gospodării)

Tipul de proprietate și formele de gospodărire	Suprafața totală, mii ha	din care	Recolta globală de fructe, mii t.	Producția medie, t/ha
		plantații pe rod		
1. Agenții economici cu proprietate publică.	1,4	1,3	2,1	1,6
2. Agenții economici cu proprietate privată, din care:	113,6	93,8	313,2	3,3
-întreprinderi agricole;	44,2	31,9	127,6	4,0
-gospodării țărănești (de fermieri);	54,8	49,9	107,1	2,2
-gospodării auxiliare ale populației și întovărășiri pomicole	15,6	12,0	78,5	6,5
Total:	115,0	95,1	315,2	3,3

Sursa: Elaborat în baza datelor BNC și a materialelor studiate.

Gospodăriile auxiliare ale populației și întovărășirile pomicole se evidențiază prin productivitate relativ mai înaltă. Datorită faptului, că în ultimii ani în pomicultură s-au afirmat și activează diferite forme de gospodărire, contează deosebirea lor printr-un șir de factori, cum ar fi, de exemplu, suprafața terenurilor agricole, inclusiv a livezilor și plantațiilor bacifere.

În acest context pe parcursul investigațiilor efectuate gospodăriile pomicole au fost divizate în două categorii: gospodării mici (cu suprafața de pînă la 3 ha) și întreprinderi mari (cu suprafața de peste la 3 ha) [1].

Anterior agenții economici și persoanele fizice duceau lipsă acută de informații și materiale de caracter normativ-tarifitar, indispensabil pentru o activitate stabilă și eficientă a producerii de fructe în cadrul noilor forme de gospodărire. Această omisiune a fost treptat înlăturată cu apariția tarifelor de consumuri în agricultură, inclusiv în pomicultură. În tabelul 2 se dă analiza structurii costului normat de producție în dinamică a prunelor, specie pomicolă care ocupă prima poziție printre speciile simbuoroase și locul doi după măr, constituind peste 20% din suprafața de livezi pe țară. În aceste livezi se cultivă multe soiuri prețioase (Chișiniovskaia ranniaia, Vengherka iubileinaia, Vengherka krupnaia sladkaia, Crasa oseni ș. a.), care fac parte din sortimentul autohton, creat la I.Ș.P.H.T.A [2, 5], fiind destinate, în principal, pentru crearea și asigurarea conveierului de fructe proaspete pe o perioadă cît mai îndelungată de timp.

Tabelul 2

Dinamica costului normat a prunelor, lei/q în anii 2010-2012 și structura acestora în anul 2012
(distanța de plantare – 6 x 3m, producția medie – 100q/ha)

Specificare	Întreprinderi mari					Gospodării mici				
	În medie pe ani			2012 în % față de 2010	Structur a costului normat în a. 2012, %	În medie pe ani			2012 în % față de 2010	Structur a costului normat; în a.2012, %
	2010	2011	2012			2010	2011	2012		
1. Consumuri variabile -total	133,30	161,11	169,74	127,0	59,0	130,81	155,66	180,45	137,9	65,4
inclusiv:										
1.1. Îngrășăminte	20,06	22,35	24,43	121,8	8,5	26,96	27,50	34,71	128,6	12,6
1.2. Preparate chimice	19,61	25,89	24,70	126,0	8,6	22,0	26,11	27,77	126,2	10,1
1.3. Materiale auxiliare	3,31	2,39	2,28	68,9	0,8	3,51	3,31	3,39	96,6	1,2
1.4. Operații mecanizate	37,08	43,6	53,67	144,7	18,7	37,86	45,81	56,63	149,6	20,5
1.5. Operații manuale	46,89	54,20	56,58	120,7	19,7	36,67	48,40	52,52	143,2	19,0
1.6. Alte consumuri variabile	6,35	7,67	8,08	127,2	3,0	3,81	4,53	5,43	142,5	2,0
2. Consumuri constante - total	92,50	104,97	109,53	118,4	38,1	73,36	79,12	88,82	121,1	32,2
2.1. Uzura mijloacelor fixe	63,58	70,23	72,99	114,8	25,4	59,48	62,81	66,14	111,2	24,0
2.2. Impozite și taxe	1,06	1,06	1,06	100,0	0,4	1,06	1,06	1,06	100,0	0,4
2.3. Plăți de arendă	21,19	25,62	26,99	127,4	9,4	8,90	10,58	16,03	180,1	5,8
2.4. Alte consumuri constante directe	6,67	8,06	8,49	127,3	3,0	3,92	4,67	5,59	142,6	2,0
3. Consumuri directe -total	225,80	286,08	279,27	121,5	97,1	204,17	234,78	269,27	131,9	97,6
4. Consumuri indirecte	11,29	13,30	8,38	74,2	2,9	5,10	5,87	6,73	132,0	2,4
5. Costul normat	237,09	279,38	287,65	121,3	100,0	209,27	240,65	276,00	131,9	100,0

Sursa: Elaborat în baza calculului efectuate de autori.

Datele din tabelul 2 confirmă că în structura costului normat al prunelor atît în cadrul întreprinderilor mari, cît și în gospodăriile mici predomină consumurile variabile, constituind respectiv 59,0% și 65,4%. Faptul că costul materialelor tehnologice (îngrășăminte și preparate chimice) și efectuarea lucrărilor mecanizate sunt mai costisitoare în gospodăriile mici a contribuit formării diferenței dintre cele două consumuri variabile. Această diferență s-a iscat, pe de o parte, pentru că în costul chimicalelor la gospodăriile mici au fost incluse și taxele pe valoare adăugată (TVA), de care întreprinderile mari sunt scutite, iar pe de altă parte, randamentul tehnicii agricole, folosite pe terenuri cu suprafețe mici, este de 1,2-1,3 ori mai jos în comparație cu indicatorul respectiv din întreprinderile mari, ceea ce cauzează cheltuieli sporite, plus încă TVA la combustibil. De notat, că pe parcursul perioadei de investigație, în principal, toți componenții compartimentelor consumuri variabile și consumuri constante (cu excepția impozitelor, taxelor și materialelor auxiliare) au avut tendințe de creștere față de a. 2010 în ambele categorii de gospodării, mai pronunțate fiind în gospodăriile mici.

Cele mai considerabile majorări au avut articolele legate de efectuarea lucrărilor mecanizate (respectiv pe categorii de gospodării – 144,7% și 149,6%) și manuale (120,7% și 143,2%). Aceasta se lămurește grație perfecționării retribuirii muncii, ridicării prețurilor la sursele materiale și energetice, utilizate la producerea fructelor. Costul normat al 1 q de prune în perioada investigată a crescut în întreprinderile agricole cu 50,56 lei sau cu 21,3%. Aceiași tendință a avut și indicatorul analogic din gospodăriile mici. Costul normat al unității de produs din gospodăriile mici mai redus cu 11-12 lei față de cel din întreprinderile mari se lămurește prin participarea nemijlocită în producere a proprietarului și membrilor familiei sale, ceea ce a contribuit reducerii personalului angajat.

Această legislație se referă și la producerea caiselor, solicitate pe piața internă și externă prin calitățile sale nutritive, terapeutice și biostimulatoare, specie prezentată de un șir de soiuri din selecția autohtonă și mondială, inclusiv soiuri cu maturarea timpurie și extratimpurie a fructelor (Bucuria, NJA-42, NJA-32, Kişiniovskii rannii etc.) [2, 4]. Costul lor normat este mai jos (grație termenului mai scurt de îngrijire pînă la recoltare) în comparație cu alte specii din grupa sîmburoaselor, iar prețul de vînzare mai înalt, grație faptului că au apărut cînd piața locală dispunea de mai puține fructe, fiind prezentate în principal de căpșune, cireșe, parțial piersic. Astfel, în ambele categorii de gospodării: costul normat al caiselor în perioada investigată a variat în limitele 414,19-500,9 lei/q în întreprinderi mari și 364,55-421,52 lei/q în gospodăriile mici, fixînd cele mai mici valori (cu excepția prunelor, piersicilor și fructelor speciilor sîmîntoase).

Legislația majorării costului normat de producere a fructelor de prun și cais se referă și la celelalte fructe. Din tabelul 3 urmează că creșterea costului normat față de a. 2010 în întreprinderile mari a fost mai pronunțată în comparație cu gospodăriile mici. Aceasta se referă la toate speciile cu excepția culturilor bacifere, care necesită un volum cu mult mai mare de manoperă, în principal la recoltarea fructelor ușor alterabile, pentru efectuarea cărora se angajează brațe de muncă suplimentare.

Tabelul 3

Dinamica costului normat al fructelor pe anii 2010-2012

Specia	Producția medie, q/ha	Întreprinderi mari				Gospodării mici			
		În medie pe ani (lei/q)							
		2010	2011	2012	2012, în % față de 2010	2010	2011	2012	2012, în % față de 2010
Mere de iarnă	200	212,32	247,02	251,80	118,6	174,58	193,98	199,47	114,3
Mere de iarnă	80	272,89	321,53	326,26	119,5	267,71	297,46	307,56	114,9
Mere de vară	70	288,10	336,56	343,18	119,1	282,53	317,24	329,45	116,6
Gutui	170	131,83	156,29	162,39	123,2	114,11	130,24	136,67	119,8
Piersici	70	303,2	354,30	364,31	120,1	259,93	289,97	301,35	115,9
Caise	60	414,19	487,90	500,91	120,9	364,55	401,80	421,52	115,6
Vișine	50	532,74	593,87	644,74	121,0	452,22	500,46	525,26	116,6
Cireșe	55	449,47	533,43	547,68	121,8	382,26	425,35	448,80	117,4
Nuci	15	872,20	1052,87	1101,27	126,3	835,26	986,27	1043,14	124,9
Căpșun	60	830,18	973,14	995,88	120,0	731,55	839,70	879,34	120,2
Coacăz	50	712,84	835,68	856,68	120,2	544,34	620,46	655,18	120,4
Zmeur	40	858,93	1013,25	1034,08	120,4	695,48	788,88	832,78	119,7

Sursa: Elaborat în baza calculelor efectuate de autori.

Notă: calculele au fost efectuate pentru speciile pomicele cu distanța de plantare a plantelor (m) după cum urmează: măr de iarnă 3,5 x 1,5; 5 x 3; măr de vară – 5 x 3; gutui- 5 x 4; piersic – 6 x 5; cais – 6 x 4; vișin – 5 x 3; cireș – 6 x 5; nuc – 8 x 8; zmeur – 2,5 x 0,5.

Concluzii: Analiza pomiculturii din ultimii ani arată, că în ramură s-au afirmat și activează diverse forme de gospodărire, care constituie sectorul privat, posesor a 98,6% din suprafața livezilor și plantațiilor bacifere pe țară. Se implementează soiuri noi performante din selecția mondială și autohtonă, incluse în Registrul de plante.

Valoarea consumurilor variabile și a consumurilor constante și articolelor componente ale acestora sunt în funcție de categoria gospodăriei, specia pomicolă și productivitatea plantațiilor. S-a constatat, că în ambele categorii de gospodărie indicatorii nominalizați în dinamică au tendința de creștere (cu excepția impozitelor, taxelor și materialelor auxiliare). Astfel, majorarea costului normat al producerii prunelor în medie pe an a constituit 7,1%. Tendința indicată se referă și la celelalte specii pomicole și bacifere.

Referințe bibliografice:

1. BAJURA, T., MLADINOI, V., VASILĂȘCU, I., GRAUR, T. Analiza costurilor de producere a fructelor în diferite categorii de gospodărie agricole. In: Economic Growth in Conditions of Internationalization: fourth edition of internațional scientific conference, 3-4 september 2009. Institute of Economy, Finance and Statistics. Chișinău: Complexul Editorial al IEFS, 2009, pp. 48-53. ISBN 978-9975-9823-9-9.
2. *Catalogul soiurilor de plante al Republicii Moldova*. Chișinău, 2013. 123 p.
3. MLADINOI, V. Eficiența comparabilă a formelor de gospodărire în pomicultură. In: *Lucrări științifice: materialele simpoz. intern.* Chișinău: UASM, 2007, vol. 15(1), pp. 345-347.
4. PÎNTEA, M. Realizări privind ameliorarea speciei cais pentru condițiile Republicii Moldova. In: *Buletinul Academiei de Științe a Moldovei. Științele vieții*. 2010, nr. 2(311), pp. 55-59.
5. PÎNTEA, M. и др. Достижения и перспективы селекционного улучшения косточковых культур для Республики Молдова. В: *Роль отрасли плодоводства в обеспечении продовольственной безопасности и устойчивого экономического роста: международная науч. конф., 23-25 августа 2011. Нац. Акад. Наук Беларуси, РУП Институт плодоводства. Самохваловичи, 2011, сс. 270-276.*

Recomandat spre publicare: 20.05.2013

POLITICI DE STABILIZARE MACROECONOMICĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

VLADIMIR CUCIREVII, dr., conf. cercet., IEFS

The article analyzes the drain of policies that contribute to the macroeconomic stabilization. Economic policies contribute to the economic development through its tools that can boost or brake the solvent demand depending on the economic situation in the country (stagnation or growth). Budget policy aims to increase demand in the stagnant period. There are elucidated some of the factors that influence the vulnerable situation in the Republic of Moldova. Some proposals are developed in order to ensure the macroeconomic stability in the economy.

În articol este analizat exodul de politici, care contribuie la stabilizarea macroeconomică. Politicile economice contribuie la dezvoltarea economică prin instrumentele sale care pot stimula sau frâna cererea solvabilă în dependență de situația economică din țară (stagnare sau creștere). Politica bugetară are menirea de a mări cererea în perioada de stagnare. Sunt elucidate unii din factorii care influențează situația vulnerabilă din Republica Moldova. Pentru asigurarea stabilității macroeconomice în economie sunt elaborate unele propuneri.

Cuvinte cheie: ritmul de inflație, șomajul, cerere, oferta, consum, cheltuielile de stat.

JEL Classification: E0, E3, E31

Una din condițiile necesare ale colaborării fructuoase a Republicii Moldova cu organele financiare internaționale este asigurarea stabilității macroeconomice în economie. Obținerea unei creșteri durabile în dinamică, menținerea inflației în limitele rezonabile, intensificarea exporturilor pe piețele tradiționale și piețele noi sunt atributele principale ale asigurării stabilității macroeconomice în economie.

Problema centrală a stabilității financiare în prezent și viitor rămâne inflația. Politica keynesiană de manevrare cu cheltuielile de stat și impozitele în scopul coacțiunii la cererea solvabilă prevede că statul limitează cheltuielile sale și ridică impozitele. În rezultat, se diminuează cererea și ritmurile de inflație. Dar, totodată, poate avea loc diminuarea investițiilor în producție, ce poate duce la stagnare și chiar la fenomene inverse contrar scopurilor puse anterior, se dezvoltă șomajul.

Pentru soluționarea problemelor dezvoltării social-economice, mai ales, în condițiile reducerii exporturilor, reducerea veniturilor din import precum și unele dificultăți cu care se confruntă unele întreprinderi și au pierderi, trebuie de exercitat o politică bugetară rigidă care are menirea pentru lărgirea cererii în perioada de stagnare. Politica bugetară are menirea pentru lărgirea cererii în perioada de stagnare. La o cerere insuficientă poate demara programul investițiilor de stat și altor cheltuieli (chiar în condițiile când bugetul este deficitar), se micșorează impozitele. În așa mod, se extinde cererea la mărfurile de consum și servicii.

Cele două modalități principale de a gestiona inflația sunt politicile monetare și politicile bugetar-fiscale. Ambele politici influențează împreună suma de bani disponibilă în economie. Având o masă de bani suficientă în economie, populația va avea tendința să-și mărească veniturile și să cheltuiască mai mult, ceea ce duce la creșterea de bunuri și servicii. Politicii bugetare îi revine misiunea să activeze forțele de piață curente, să implice pârgii stimulative pentru sectorul privat, să investească în înnoirea producerii și să diminueze cheltuielile sociale în perioada de criză.

Nivelul cheltuielilor în sectorul economic în fiecare an descrește. În dinamică se observă tendința de descreștere a ponderii PIB a cheltuielilor pentru dezvoltarea infrastructurii de la 3,1% în anul 2005 până la 0,93% în 2010. În anii 2007-2010 are loc o descreștere a cheltuielilor capitale până la 4,8% din PIB, ceea ce influențează negativ dezvoltarea economică. Pentru majorarea volumului de producție și servicii este necesar de susținut financiar unele ramuri prioritare ale industriei (industria constructoare de mașini, de a reanima industria chimică) atât din sursele bugetului, cât și din contul investițiilor care prezintă o sursă sigură pentru completarea bugetului de stat.

Scopul principal al politicii fiscale este identificarea echilibrului între nivelul de majorare a veniturilor, ca sursă principală de finanțare a cheltuielilor statului, și necesitatea susținerii mediului de afaceri, care este factorul principal de creștere economică. În acest sens, pentru RM este important creșterea veniturilor cu ritmuri mai înalte decât a inflației, și în același timp, ajustarea presiunii fiscale la nivelul care ar favoriza dezvoltarea mediului de afaceri și al investițiilor.

În anul 2011, la bugetul public național (BPN) au fost acumulate venituri în sumă de 30139,7 mil. lei, depășind cu 9,4% veniturile acumulate în anul 2010. Partea de cheltuieli a bugetului public național s-a realizat în sumă de 32100,0, comparativ cu anul 2010, cheltuielile bugetului public național au fost în creștere cu 2774,5 mil. lei sau cu 9,5%.

Partea preponderentă a cheltuielilor publice, 71,5 la sută, a fost direcționată pentru realizarea programelor cu caracter social-cultural, pentru domeniul economiei naționale – 11,3 la sută, apărare, menținerea ordinii publice și securității naționale – 5,6 la sută, servicii de stat cu destinație generală – 4,5 la sută, alte domenii – 7,1 la sută. Executarea bugetului public național în anul 2011 s-a soldat cu un deficit în sumă de 1958,5 mil. lei sau 2,4% din PIB.

Dar stimularea cererii cu mijloace din buget, poate întări inflația. În plus deficitele de buget mari limitează guvernele de posibilitatea de a manevra cu impozitele și cheltuielile. În plus, dacă oferta nu poate să țină pasul cu creșterea cererii, aceasta din urmă poate genera creșterea ratei inflației. Reducerea disponibilității monedei are efectul opus.

Politica monetară constă în reglementarea masei monetare disponibile în economie. Masa monetară trebuie să fie

proporțională cu necesitățile economiei, pentru a asigura un nivel robust al *ocupării forței de muncă și creșterii economice* la rate scăzute ale *inflației*. Pe prim plan se înaintează reglementarea monetar-creditară. Banca Centrală determină emisiunea, se schimbă masa monetară în circulație și ratele de creditare.

Formarea pieței în Moldova, în parțial, depinde de intensitatea proceselor inflaționiste. Lupta cu acest fenomen numai cu metodele totale sau controlului administrativ asupra prețurilor și veniturilor, așa cum s-a practicat înainte, fără înlăturarea cauzelor lor, se reflectă negativ la dezvoltarea relațiilor de piață și stabilitatea economiei.

Analiza efectuată a *politicii monetare pe perioada anilor 2006-2012* arată că economia Republicii Moldova a fost extrem de vulnerabilă din cauza următorilor factori:

- accentuarea presiunilor inflaționiste, înăsprirea condițiilor pe piețele financiare internaționale și creșterea continuă a *prețurilor la petrol* au constituit latura negativă a stagnării activității economice din ultimii ani;

- contractarea *cererilor de consum*, pe fundalul menținerii pe parcursul ultimilor 5-6 ani de până la criză a intrărilor masive de remitențe în țară, a stat la bazele stagnării economiei naționale, care a fost edificată pe un model de *creștere nedurabil*, bazat pe *consum și importuri*, și mai puțin pe *investiții și exporturi*;

- coincidența în anumite perioade de timp a *indicatorilor macroeconomici de prognoză* cu indicatorii care rezultă din activitatea economică influențată de șocurile externe, legate de majorarea prețurilor de import la produsele petroliere, resursele energetice și gazele naturale și *embargou la produsele de vin comercializate pe piețele Rusiei*;

- toate aceste situații au avut suport *inflaționist la situația macroeconomică* la finele anilor 2006 și 2007, inflația atingând cifra de 14,1 și 13,1%;

- un alt factor cu influență asupra echilibrului macroeconomic a fost *deprecierea mai pronunțată* a monedei naționale în raport cu dolarul SUA și euro în primele opt luni ale anului 2006 și *condițiile climaterice nefavorabile*, care au provocat o diminuare considerabilă a *ofertei de produse agroalimentare*.

În Republica Moldova, alături de tendințele generale, o cauză importantă a *inflației* se poate de luat în considerație *disproporționalitatea unică în economie*, care a apărut în rezultatul sistemului administrativ de comandă. Evident, că încălcarea proporțiilor ramurilor nu se poate de înlăturat fără o *politică structurală a statului* bine chibzuită, eficiență și chiar cu măsuri administrative, raționalizarea investițiilor în capital, finanțarea abundentă din contul *capitalurilor de acționari și privat*, atragerea largă a investițiilor străine și *micșorarea finanțării bugetare*. Este necesar de a completa structura actuală a economiei cu *noi ramuri* care anterior erau printre ramurile efective din industrie, industria ușoară, cu noi nanotehnologii. Este necesar de a primi măsuri care ar limita masa monetară, ar elimina *deficitul bugetului de stat*, de a stabili *coraportul valutei*, și de asemenea de a crea condiții pentru o *concurență sănătoasă*.

Metodele de forță a politicii monetare din anii 1995-1999 în condițiile *diminuării producției* duce la criza neplăților, neplăților cronice a salariilor și pensiilor.

Un indicator al crizei sistemului financiar al Republicii Moldova este starea deformată a *sistemului fiscal*. Plăți colosale din partea agenților economici în buget duce la constrângerea activității de producție și comerciale, dar totodată și la apariția *economiei tenebre*. Un număr enorm de structuri comerciale în orice mod evitau plata impozitelor, ascundeau veniturile, nu ajuta și activitatea organelor de control, precum și introducerea aparatelor de casă.

Cercetările permit de a face unele propuneri pentru asigurarea stabilității macroeconomice în economia țării:

- sistemului fiscal îi revine rolul principal în asigurarea stabilității macroeconomice, dar tot odată folosind reformele structurale în sectorul real este necesar de o conlucrare eficientă între aceste două sectoare.

- întreprinderile viti-vinicole trebuie reutilitate cu utilaj modern pentru asigurarea concurenței producției autohtone pe piețele internaționale.

- este necesar de a lărgi facilitățile fiscale pentru procesele de investire a întreprinderilor.

- a perfecționa sistemul de administrare vamală și fiscală (prevenirea subevaluării mărfurilor în vamă, transferării profitului etc.).

- politica financiară trebuie să asigure și pe viitor *stabilitatea și previziunea veniturilor*, să acorde un sprijin echitabil impunerii și stimulării creșterii economice.

- este necesar de a supune unei revizii politica tarifară prin reducerea taxelor vamale la importul de materie primă, materialele auxiliare și echipamentele tehnologice și maximizarea acestora la produsele finite direct competitive cu cele autohtone.

- aplicarea mecanismelor de acordare a vacanțelor fiscale, a creditelor fiscale și de restructurare a datoriilor fiscale, în mod special, a amenzilor și penalităților.

- producătorii din întreprinderile monopoliste stabilesc prețuri avantajoase la mărfuri și servicii, ceea ce este un factor provocator pentru creșterea inflației în stat și sistemul fiscal trebuie să ia în considerație acest fenomen.

Bibliografie:

1. ANGELESCU, C., STĂNESCU, I. *Politica de creștere economică*. București: Editura Economică, 2004.
2. ANGELESCU, C., SOCOL, C. *Politici economice*. București: Editura Economică, 2005.
3. Anuarul statistic al Republicii Moldova = Статистический ежегодник Республики Молдова = Statistical Yearbook of the Republic of Moldova. Biroul Naț. de Statistică al Republicii Moldova. Ch.: Statistica, 2012. 560 p. ISBN 978-9975-78-932-5.
4. ISĂRESCU, M. Probleme ale politicii monetare într-o țară emergentă. Cazul României. Barcelona, 2008. 55 p. [accesat 10 mai 2013]. Disponibil: http://www.google.md/#bav=on.2,or.r_qf.&cad=b&fp=1&q=ISĂRESCU%2C+M.+Probleme+ale+politicii+monetare+într-o+țară+emergentă.+Cazul+Românie

5. MANOLESCU, G. *Politici economice*. București: Editura Economică, 1997.

Recomandat spre publicare: 12.03.2013

ABORDĂRI PRIVIND INOVAȚIILE, PROCESUL ȘI MANAGEMENTUL INOVAȚIONAL ÎN LITERATURA DE SPECIALITATE

DANIELA DUCA, drd., IEFS

Researchers have tried to place innovation as unitary systems within enterprises, or to associate them to an individual, but the fact that they can take place at the sector, industry, region levels, or across the globe has puzzled scientists, who were not able so far to develop a common innovation model system or make radical contributions to Schumpeterian theory. This article makes a foray into the definition of innovation, innovative process, and innovational management in the specialized literature.

Cuvinte cheie: inovație, management inovațional, proces inovațional, produs inovațional, serviciu inovațional.

Clasificare JEL: A1, M10, O31, O32, I1

Introducere. Inovația și procesul inovațional sunt teme studiate în literatura de specialitate de la sfârșitul secolului XVII și mai aprofundat în ultimii 30 de ani. În această perioadă, fiecare autor a reușit să dezvolte o definiție a inovației și a procesului inovațional particulară situației analizate în cercetările efectuate, astfel întemeind o multitudine de concepte și dimensiuni ale acestora. Freeman, de exemplu, a definit inovația în 1982 ca o totalitate de activități tehnice, comerciale, de management, design și de fabricație, care contribuie la marketingul unui produs nou sau îmbunătățit sau al unui proces/echipament nou sau îmbunătățit [2].

În 1986, Van den Ven caracterizează inovațiile ca un proces de dezvoltare și implementare al ideilor noi de către persoanele, care în viitorul apropiat vor intra în contracte tranzacționale cu alții, ca parte componentă a unei organizări sau rânduiei instituționale [3].

Conținutul de bază. Definițiile mai recente plasează accentul pe dezvoltarea reușită a unei idei noi, care duce la implementarea unui proces, produs, serviciu sau metodă de livrare, care la rândul lor îmbunătățesc semnificativ eficiența, calitatea și eficacitatea pe piață [4]. Într-un studiu actual asupra inovațiilor pe piețele în curs de dezvoltare, autorii includ în definiția procesului inovațional un șir de activități, care promovează transferul de cunoștințe, cum ar fi asocierile cu partenerii străini, acordurile de licențe, deschiderea instalațiilor noi și externalizarea activității productive [5]. O definiție mai largă prezintă inovația ca un proiect nou cu un rezultat incert [6].

Potrivit Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică, inovațiile înglobează și conceptul de nou pentru instituție, chiar dacă același proces a fost deja dezvoltat pe altă piață/regiune/industrie [7]. O definiție din literatura populară în rândul managerilor compară inovațiile nu cu unul, ci cu orice pod existent sau creat, care conectează necesitățile cu o soluție anume [8]. Dougherty definește inovația ca un curent de acțiuni ce creează și difuzează produse noi și utile [9].

Analizând toate aceste definiții, se observă o varietate de caracteristici și probleme ce pot fi atribuite inovațiilor, care diferă între ele în dependență de circumstanțe și de autori. Cu toate acestea, toți autorii sunt de acord în unanimitate cu un element al procesului inovațional, și anume că acesta aduce la schimbarea sau înnoirea unui produs, serviciu sau proces. Diferențele rămase constituie nu altceva decât dimensiunile procesului inovațional.

Înainte de a expune aceste dimensiuni, este important să se distingă inovația sau procesul inovațional de invenție, antreprenoriat și management. În anul 1942, Schumpeter a fost primul care a clarificat diferența dintre invenție, sau procesul prin care are loc crearea unei noi idei, unui nou produs, serviciu sau metode, și inovație, care, de fapt, constă în realizarea acestora pe piața de desfacere cu ajutorul diferitor resurse, inclusiv comercializare și marketing [10]. Astfel, o analiză recentă definește inovația ca un proces, prin care o invenție este transformată într-un bun comercial ce poate fi vândut cu o anumită dobândă [11].

Antreprenoriatul, sau activitatea antreprenorială, este un concept, care se referă la capacitatea de a transforma o invenție într-o inovație, cuprinzând calități ca abilitatea de a selecta invenția cu potențial pe piață, de a mobiliza resursele necesare pentru suportul inovației și creării bazei de cunoaștere [12]. Astfel, precum a identificat și Schumpeter mai mult de jumătate de secol în urmă, antreprenorii sunt agenții reformelor care promovează schimbările structurale și inovația [10].

O întrebare foarte actuală rămâne diferența dintre manageri și antreprenori sau inovatori. Managerii, la fel ca și antreprenorii, contribuie la dezvoltarea și menținerea unui produs sau serviciu oferit pe piață. Dacă antreprenorii/inovatorii sunt cei care promovează schimbările și inovațiile, managerii au un rol/caracter mult mai administrativ. O dată cu debutul managementului strategic și confirmarea legăturii dintre inovație, creșterea la nivel microeconomic și progresul economic, unul din scopurile majore ale managerilor devine promovarea inovației. Astfel, managementul inovațional reprezintă organizarea și monitorizarea activă a executării activităților ce determină inovațiile [13].

Managementul inovațional nu trebuie confundat cu inovațiile de management, care implică introducerea și implementarea unei invenții legate de domeniul practicilor, tehnicilor, ideilor sau structurilor manageriale și

intenționează să dezvolte sau să schimbe obiectivele organizației [14]. Christensen diferențiază managementul inovațiilor și managementul tehnologiilor, susținând că managementul tehnologiilor se referă la organizarea departamentului tehnologic al organizației, pe când managementul inovațional include organizarea contextului pentru procesele inovaționale, care poate include și managementul tehnologiilor [15].

În baza studiilor efectuate până la momentul actual, inovația și procesul inovațional pot fi descompuse în câteva dimensiuni, pe baza cărora mai apoi pot fi construite strategiile de management și promovare ale acestora în societate. Figura de mai jos sintetizează aceste dimensiuni.

În primul rând, elementul comun în majoritatea definițiilor este tipul inovației: cercetătorii și consultanții recunosc faptul, că inovațiile sunt reflectate prin prisma bunurilor, serviciilor, proceselor sau practicilor de management noi sau celor semnificativ îmbunătățite. Klepper, spre exemplu, susține că inovațiile în sfera produselor sau a bunurilor sunt introduse de noii veniți pe piață și, de obicei, măresc funcționalitatea și performanța acestora, pe când inovațiile de proces sunt caracteristice instituțiilor deja stabilite, care au lansat produse și acum au scopul principal de a micșora costurile și de a continua să servească clienții existenți [16]. Schumpeter a deosebit 5 tipuri de inovații: bunuri noi, metode de producție noi, resurse noi, piețe noi, și moduri noi de organizare a businessului [17].

În al doilea rând, experții au diferite opinii în ceea ce privește gradul de noutate. Christensen explică diferența dintre acestea: inovațiile incrementale sunt necesare pentru creșterea unei companii, dar de multe ori se ajunge la punctul în care acestea oferă o creștere în calitate mai mare decât consumatorii și-ar putea permite. Acest fapt creează o oportunitate pentru inovațiile distrugătoare sau radicale, care de obicei rezultă în bunuri/servicii mai ieftine, de o calitate cu mult mai proastă, mai puțin sofisticate, însă mai simple și mai adecvate pentru uz. Ca exemplu ilustrativ, Christensen utilizează introducerea laptopului și a discurilor pe piață [18].

O altă dimensiune prin care poate fi caracterizat procesul inovațional este tipul de noutate. O inovație poate fi nouă pentru instituția în care a fost dezvoltată, dar deja existentă pe piață și adoptată de alte instituții, care deseori este numită „reinvenție” inovațională [19]; nouă pentru toată industria sau ecosistemul mai larg din care instituția face parte, sau chiar nouă pe piața regională ori globală [20].

În mare măsură, literatura de specialitate se concentrează în jurul inovațiilor din întreprinderile existente sau *start-up*-uri, inclusiv private și publice, și mai puțin în sfera instituțiilor de stat. În baza unui studiu efectuat anterior, poate fi diferențiat antreprenoriatul [21] și intraprenoriatul [22], care, respectiv, asociază procesul inovațional cu un individ sau un grup de persoane și echipe, care colaborează în interiorul unei organizații.

Sursa invenției distinge în continuare tipurile de inovație: invenția poate fi împrumutată sau achiziționată din exteriorul instituției sau ecosistemului care o va pune în practică, sau din interiorul acesteia [23].

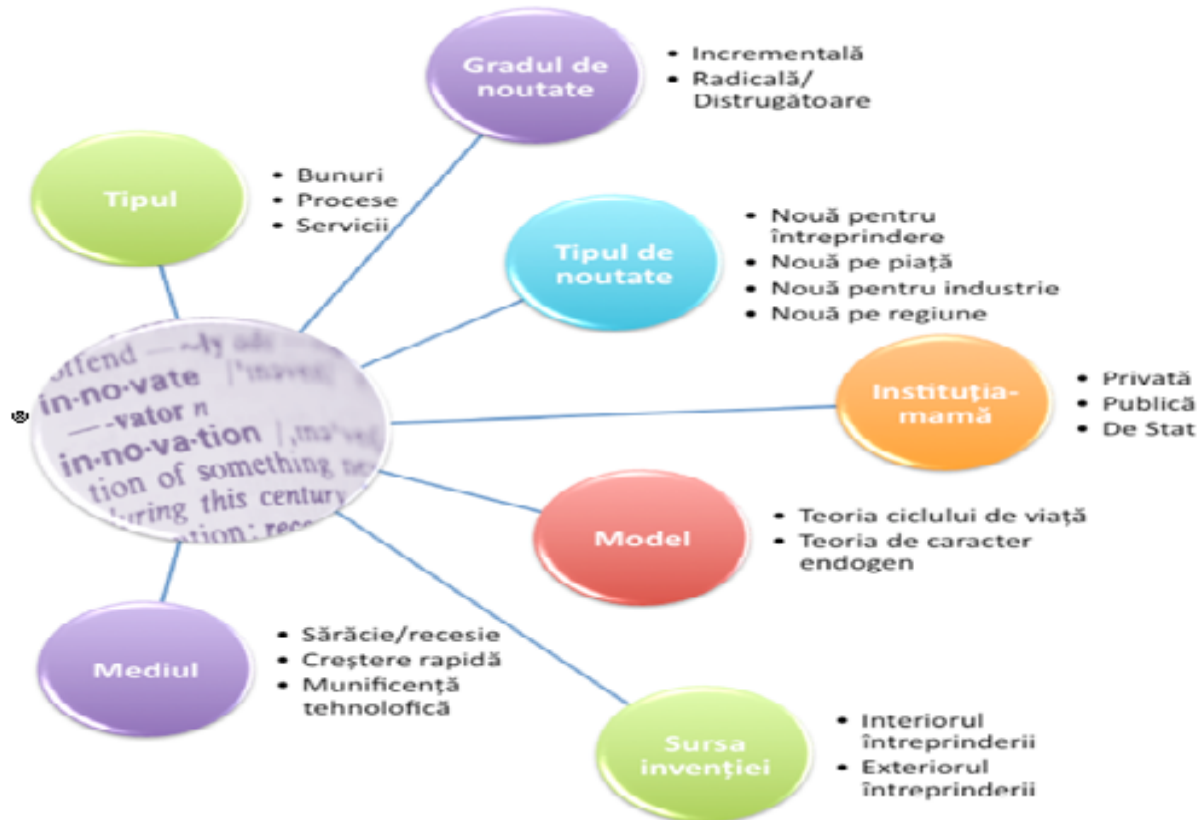

Fig. 1. Dimensiunile inovației și ale procesului inovațional

O altă dimensiune caracterizează modelele de continuitate ale inovației, adică sincronia dintre nivelul de dezvoltare al companiei și tipul de inovație sau stadiul în care se află procesul inovațional. Dougherty identifică prezența a două astfel de modele: modelul ciclului de viață, care depinde de procese perceptive, și modelul inovației persistente, care depinde de procese endogene [9]. Modelul ciclului de viață decurge în patru etape și în fiecare din ele sunt create resursele necesare pentru inovare, în timp ce sistemul inovațional parcurge aceste etape una după alta. În prima etapă are loc crearea ideilor și a bazei de cunoaștere, etapa a doua continuă cu inovații de produs, iar a treia generează inovațiile de proces [24]. Etapa a patra determină inovațiile incrementale de produs și proces, dar odată ce acestea nu mai aduc un beneficiu care merită un *premium* din partea consumatorilor, instituția trebuie să revină la prima etapă de fermentare a ideilor în scopul de a menține cota pe piață [16]. Modelul inovației persistente reprezintă o îmbunătățire a ciclului de viață pe baza criticilor aduse acestuia, și anume prin includerea resurselor și proceselor endogene, care schimbă direcționalitatea procesului inovațional, permițând mici ecosisteme de feedback ce pot rezulta în inovații de proces, produs sau incrementale, nu neapărat urmând această succesiune [9]. Modele ale procesului inovațional și strategiile de management vor fi discutate mai târziu în acest capitol.

A șaptea dimensiune a inovației este mediul în care inovația a fost creată. Acesta, respectiv, determină tipul inovației și joacă un rol important în determinarea deciziilor strategice pentru înaintarea sau stoparea procesului inovațional. Zahra demonstrează, că mediile statice încurajează inovațiile din cauza lipsei de competiție [25], iar sărăcia sau recesiile stimulează inovațiile [26], pe când Ayyagari și colegii săi, într-un studiu extins al întreprinderilor din țările în curs de dezvoltare, conclud că întreprinderile ce se confruntă cu o concurență străină au tendința de a produce mai multe inovații [5]. De asemenea, mediile ostile promovează inovațiile în dependență de prezența sau absența diferitor caracteristici: munificența tehnologică rezultă în inovații de produs, creșterea rapidă a industriei favorizează inovațiile de proces [25; 27].

Precum demonstrează și această rubrică, nici până acum cercetătorii nu au ajuns la o concluzie unanimă privind definiția inovației și a procesului inovațional, unii susținând că aceasta poate fi cauza principală care a dus la creșterea volumului de studii în acest domeniu, însă mai puțin al conținutului util pentru societățile private și cele de stat [20]. Totuși, propulsarea procesului inovațional sau transformarea bazei de cunoștințe în mijloace materiale rămâne una din cele mai studiate dificultăți ale societății umane [28]. Pentru a evita o discuție în jurul complexității acestui concept și pentru a crea acest studiu pe o măsură cât mai comparabilă, va fi utilizată definiția inovației din manualul *Oslo* al CEDO, care descrie inovația ca introducerea unui bun, serviciu, proces de producție, management sau marketing nou sau îmbunătățit semnificativ în interiorul întreprinderii sau în relațiile externe ale acesteia [29]. Această definiție nu capturează toate dimensiunile inovației, însă unele dintre acestea au fost descrise mai sus și se va ține cont de ele în analizarea rezultatelor.

Un studiu al literaturii utilizând metodele bibliometrice în investigarea bazei de date Google Scholar [30; 40] arată, că numai în ultimi zece ani au fost scrise, cel puțin, 49 500 de articole, brevete și cărți, care abordează problema inovațiilor, pe când în ultimii 30 de ani, aceasta cifră este de numai 66 000. Google Scholar este cea mai completă sursă de publicații, deoarece include toate bazele de date utilizate în sfera academică, precum JSTOR, EconLit, Business Source Premier, WileyBlackwell etc. Utilizând aceeași metodă de investigare, pe tema managementului inovațional au fost scrise respectiv 4 300 și 5 030 articole, cărți și brevete.

Tema inovațiilor tehnologice a fost abordată în peste 9 mii de articole în ultimii zece ani și doar 13 000 – în 30 de ani. Articole ce tratează conceptul de *open innovation* [31] cotează cifra aproximativă de 3 000 în ultimii 10 ani. Inovațiile organizaționale au fost studiate în numai 2 000 de articole și numai în jur de 100 de articole sunt dedicate celui mai actual aspect al inovațiilor – cele dirijate de utilizatorul final – *user-driven innovation* [32]. În jur de 2 000 de articole și cărți sunt dedicate inovațiilor corporative și mai puțin de 1 000 abordează conceptul de *crowdsourcing* [33]. Alte teme actuale mai puțin studiate sunt intraprenoriatul [22], oamenii și inovațiile, inovațiile radicale [20], factorii și tehnicile care promovează inovațiile [34] – toate numărând mai puțin de 1 000 de cărți, articole și brevete.

De remarcat este faptul, că toate aceste subiecte menționate mai sus nu pot fi clasificate într-un singur domeniu de bază, în alte cuvinte sursele unde acestea au fost publicate sunt atât reviste din sfera economiei, cât și management, sociologie și psihologie. Prezența și influența cercetărilor inovaționale în fiecare din aceste sfere a fost studiată mai detaliat de Muhammad Shafique, care prin intermediul metodelor bibliometrice, identifică și analizează 134 din topul celor mai importante studii inovaționale [35].

Shafique demonstrează, că domeniul economic și cel de management au adus cele mai mari contribuții bazei de cunoștințe inovaționale începând cu anul 1988, însă volumul articolelor și influența lor, măsurată prin numărul de citații, a descrescut în economie, pe când același număr a crescut în management. În același timp, cercetările care abordează inovațiile efectuate în fiecare dintre aceste domenii tind spre uni-disciplinaritate, judecând după volumul de referințe ale acestor articole în sferele alternative [35]. Așadar, cu toate că volumul bazei de cunoaștere la tema inovațiilor crește, acesta devine mult mai fragmentat și compartimentalizat, fapt care nu a ajutat la unificarea materialului științific sub egida unui singur domeniu.

O mare parte a publicațiilor în domeniul managementului o constituie studiile la tema activităților antreprenoriale, continuând cu o evoluare mai rapidă de la începutul anilor '90, odată cu debutarea noii tradiții a managementului strategic [35]. Tehnicile bibliometrice utilizate de Santos și Teixeira [36] identifică teoria

antreprenoriatului, psihologia și trăsăturile demografice, contextul antreprenorial, antreprenoriatul corporativ, capitalul de risc, educația antreprenorială, politicile, creșterea și dezvoltarea regională printre cele mai citate subiecte.

De fapt, primii care au prezentat antreprenorii ca agenți productivi sunt Cantillon și Say în anul 1759 și, respectiv, 1803 [37] [38]. Numai începând cu Schumpeter [39], aceștia sunt asociați cu schimbările structurale și inovația. În ultimii ani, însă, un subiect nou ce a atras atenția este educația antreprenorială, inclusiv universitățile antreprenoriale, productivitatea centrelor de transfer tehnologic, crearea noilor companii și contextul ambiental [36].

O apreciere științifică a cercetătorilor și universităților din topul managementului inovativ condusă de Yang și Tao confirmă, că cele mai studiate teme din acest domeniu sunt resursele companiilor dedicate inovației și managementului inovativ, abordările structurate, relațiile interne și externe, atributele organizaționale, mediul, strategiile, competențele de lansare, inovațiile legate de bunuri, cerințele consumatorilor și viteza de desfășurare pe piață [11]. Autorii remarcă faptul, că puține articole din cele studiate tratează problema tehnologiilor sofisticate și a prețurilor produselor de pe piață.

O analiză la fel de detaliată a 815 de articole din anul 1989 până în 2004 în domeniul dezvoltării produselor noi, efectuată de Page și Schirr, demonstrează o creștere fundamentală în volumul și rafinamentul sau complexitatea cunoștințelor cantitative și calitative, care explică modelele și teoriile dezvoltării proceselor inovative. Autorii identifică puține studii despre inovațiile în sfera serviciilor și observă o concentrație a cercetărilor asupra proceselor inovative și caracteristicilor acestora [40].

În literatura populară, însă, dinamica volumului articolelor care menționează temele inovative este și mai accentuată în ultimii zece ani. În figura de mai jos [39], se observă o creștere substanțială a articolelor scrise pe teme inovative în ziare și reviste începând cu sfârșitul anilor '90, mergând spre criza cauzată de *dot-com bubble* în 2000 și până în prezent. Un total de mai mult de 130 de mii de articole din peste 300 de mii de surse mondiale începe de la 33 pe lună și culminează cu 2 083 articole în ianuarie 2011.

Fig. 2. Evoluția articolelor pe tema inovațiilor din ziare, reviste și alte surse de literatură populară
Sursa: Bloomberg [39].

Generalizând cele de mai sus, oferta de material științific și popular la tema inovațiilor este enormă. Fiecare oraș din vest dispune de, cel puțin, un centru de inovații sau transfer tehnologic (de exemplu, BIG Innovation Centre în Londra, Hillington Park Innovation Centre în Glasgow, The Urban Innovation Center în New York, Institut de Recherche et d'Innovation în Paris etc.), mai mult ca atât majoritatea universităților administrează un centru de studii inovative (Oxford Centre for Entrepreneurship and Innovation, University of Manchester Innovation Centre, Riverside Innovation Center, London Business School MLab etc.), dar care este cererea pentru această informație?

Un studiu al consumatorilor literaturii populare demonstrează, că utilizatorii Internetului au căutat teme inovative neîncetat și la aproximativ același nivel din 2004, când s-a născut mecanismul de căutare Google [41]. Figura de mai jos demonstrează această concluzie. Piscul din 2004 poate fi explicat prin două ipoteze – sau existența acestui mecanism de căutare a impulsionat persoanele deținătoare de conexiune internet să caute exagerat răspunsuri la această temă, sau aceste căutări au rămas de pe urma crizei *dot-com*.

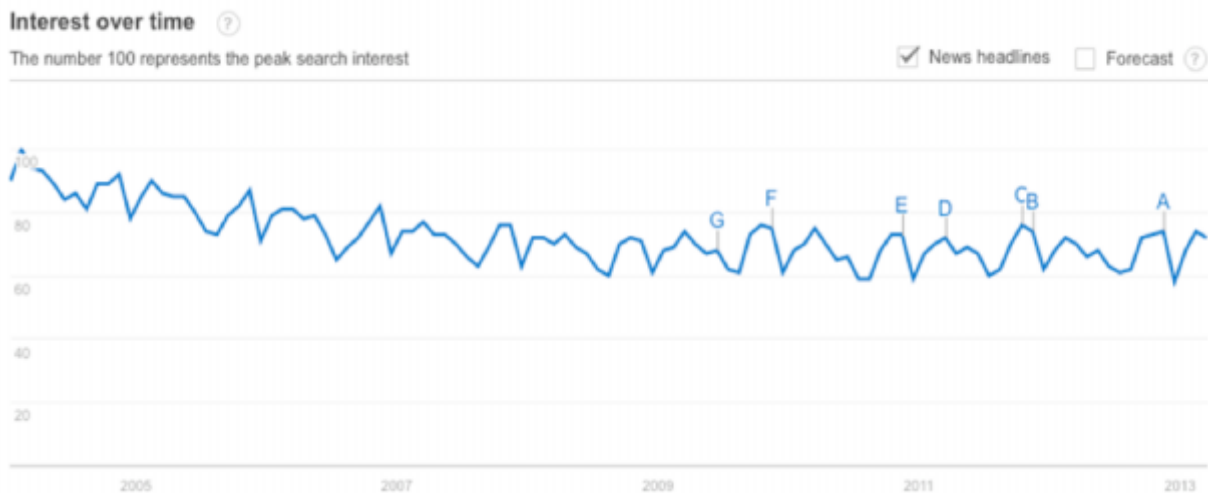

Fig. 3. Evoluția interesului la tema inovațiilor în literatura populară și de specialitate

Sursa: GoogleTrends [HYPERLINK \l "Goo13" 51].

Figura 4 ilustrează volumul de căutări pe tema inovațiilor în direct contrast cu alte teme curente, ca produsul intern brut sau schimbările climatice. În mediu, interesul pentru inovații egalează cu cel pentru PIB, însă este cu mult mai mare decât interesul în schimbările climatice, care în realitate poate fi considerat cel mai mediatizat subiect din ultimii zece ani.

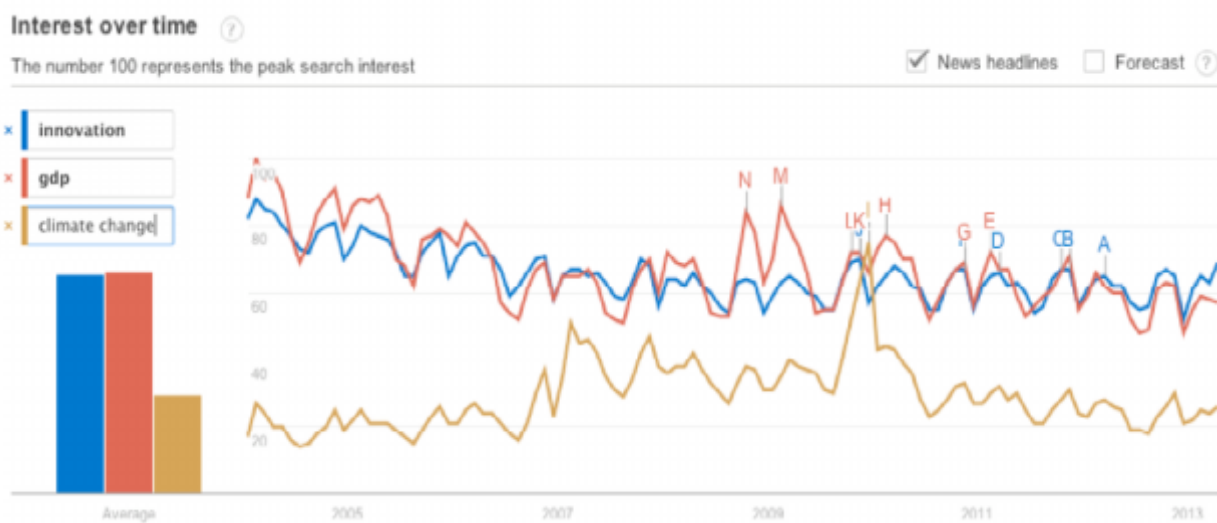

Fig. 4. Evoluția interesului la tema inovațiilor în contrast cu schimbările climatice în literatura populară și de specialitate

Sursa: GoogleTrends [41].

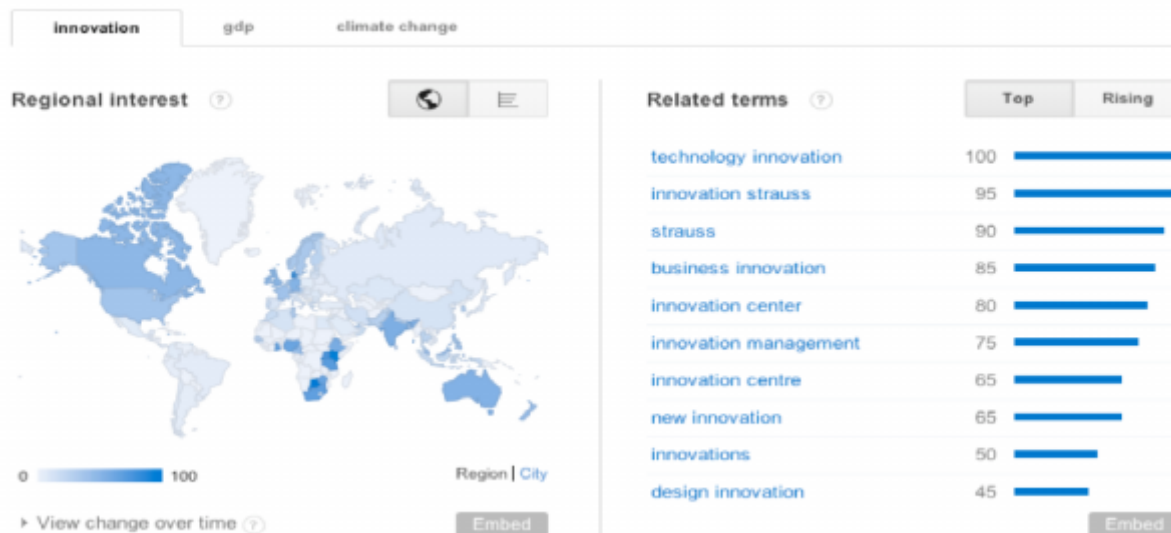

Fig. 5. Evoluția interesului la tema inovațiilor în contrast cu schimbările climatice în literatura populară și de specialitate

Sursa: *GoogleTrends I411*.

Ceea ce este interesant și de așteptat este că majoritatea căutărilor au loc din orașele majore în Europa, Asia și în coasta de Est a Americii – Singapur, Berlin, Sidney, Londra și Toronto sunt primele cinci. Însă, la nivel regional se observă o concentrație foarte mare în multe dintre țările în curs de dezvoltare, în special din Sudul Africii și Asiei. Printre primele 20 de țări cu cel mai mare interes pentru inovații, dezvoltate sunt numai 7, inclusiv 4 din Europa: Danemarca, Marea Britanie, Germania și Irlanda. Moldova figurează la nivelul 0, deoarece nu a avut loc o creștere suficientă în volumul de căutări pentru a desfășura această analiză. România, Rusia și Ucraina sunt, respectiv, la nivelul de 8, 7 și 6%.

Același studiu demonstrează, că printre temele legate de inovații, care sunt la fel de întrebate, se numără și managementul inovațional, inovațiile tehnologice, inovațiile în business, centrele inovaționale, inovațiile în domeniul social și definiția inovațiilor. Produsul și serviciul inovațional cel mai căutat este rețeaua de magazine germane Strauss, care au reinventat experiența de *shopping*. În mare măsură, dar cu mici excepții, aceste subiecte reflectă oferta lor pe piața literaturii științifice.

Concluzii. Numărul articolelor și gama subiectelor ce tratează inovațiile și procesul inovațional este extraordinar, unii autori ar susține chiar excesiv, reușind să pătrundă în majoritatea domeniilor studiate. În orice altă materie, aceasta ar putea însemna că este mai dificil de adus contribuții științifice, însă nu este cazul în domeniul inovației, pentru că acest proces este atât de flexibil, atotcuprinzător și evolutiv, încât elemente noi ies la suprafață foarte des.

Referințe bibliografice:

1. NIGHTINGALE, P. A Cognitive Model of Innovation. In: Research policy. 1998, vol. 27, pp. 689-709.
2. FREEMAN, C. *The Economics of Industrial Innovation*. Published by Frances Pinter. London: Oxford University Press, 1982.
3. VAN de VEN, A.H. Central Problem in the Management of Innovation. In: Management Science. 1986, may, vol. 32, no. 5, pp. 590-607.
4. ALBURY, D. Fostering Innovation in Public Services. In: Public Money & Management. 2005, vol. 25, no. 1, pp. 51-56.
5. DEMIRGUC-KUND, M., MAKSIMOVIC, A., AYYAGARI, V. Firm Innovation in Emerging Markets: The Role of Finance, Governance and Competition. In: Journal of Financial and Quantitative Analysis. 2011, december, vol. 46, no. 6, pp. 1545-1580.
6. GOVINDARAJAN, Vijay, TRIMBLE, Chris. *The Other Side of Innovation: Solving the Execution Challenge*. Boston, Massachusetts: Harvard Business School Publishing, 2010.
7. OECD. *Oslo Manual: Guidelines for collecting and interpreting Innovation Data*. 3rd ed. Paris: OECD Publishing, 2005. 163 p. ISBN 978-92-64-01308-3.
8. CHRISTIAN, Terwiesch, KARL, T. Ulrich. *Innovation Tournaments: Creating and Selecting Exceptional Opportunities*. Boston, Massachusetts: Harvard Business School Publishing, 2009.
9. FLORICEL, D., DOUGHERTY, S. *Where do Games of Innovation Come from? Explaining the Persistence of Dynamic Innovation Patterns*. In: *International Journal of Innovation Management*. 2007, march, vol. 11, no. 1, pp. 65-91.
10. SCHUMPETER, J.A. *Capitalism, Socialism, and Democracy*. New York: Harper and Brothers, 1942.

11. TAO, P., YANG, L. Perspective: Ranking of the World's Top Innovation Management Scholars and Universities. In: Journal of Product Innovation Management. 2012, vol. 29, no. 2, pp. 319-331.
12. CHRISTENSEN, K.S. A Classification of the Corporate entrepreneurship umbrella: Labels and Perspectives. In: International Journal of Management and Enterprise Development. 2004, vol. 1, no. 4, pp. 301-315.
13. HANSEN, M.T., BIRKINSHAW, J. The Innovation Value Chain. In: Harvard Business Review. 2007, june, vol. 85, no. 6, pp. 121-130.
14. BIRKINSHAW, J. HAMEL, G., MOL, M.J. Management Innovation. In: The Academy of Management Review. 2008, october, vol. 33, no. 4, pp. 825-845.
15. CHRISTENSEN, J.F. Corporate Strategy and the Management of Innovation and Technology. In: Industrial and Corporate Change. 2002, vol. 11, no. 2, pp. 263-288.
16. KLEPPER, S. Industry Life-Cycles. In: Industrial and Corporate Change. 1997, vol. 6, no. 1, pp. 145-181.
17. SCHUMPETER, Joseph. *The Theory of Economic Development*. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers, 1982.
18. CHRISTENSEN, C.M. *The Innovator's Dilemma*. Boston: Harvard Business School Press, 1997. 288 p. ISBN 0-87584-585-1.
19. RICE, R.E., ROGERS, E.M. Reinvention in the Innovation Process. In: Science Communication. 1980, vol. 1, no. 4, pp. 499-514.
20. GARCIA, R., CALANTONE, R. A Critical Look at Technological Innovation Typology and Innovativeness Terminology: a Literature Review. In: Product Innovation Management. 2002, march, vol. 19, no. 2, pp. 110-132.
21. SHARMA, P., CHRISMAN, J.J. Toward a Reconciliation of the Definitional Issues in the Field of Corporate Entrepreneurship. In: Entrepreneurship Theory and Practice. 1999, vol. 23, no. 3, pp. 11-27.
22. PINCHOT, G. *Intrapreneuring: Why you don't have to leave the corporation and become an entrepreneur?* New York: Joanna Cotler Books, 1985. 380 p.
23. CHANG, Jane. Model of Corporate Entrepreneurship: intrapreneurship and exopreneurship. In: International Journal of Entrepreneurship. 2000, january, vol. 4 [accesat 10 februarie 2013]. Disponibil: <http://www.freepatentsonline.com/article/International-Journal-Entrepreneurship/179978082.html>
24. ABERNATHY, W.J., UTTERBACK, J.M. Patterns of Industrial Innovation. In: Technology Review. 1978, vol. 80, no. 7, pp. 40-47.
25. ZAHRA, S.A. Environment, Corporate Entrepreneurship, and Financial Performance: a taxonomic approach. In: Journal of Business Venturing. 1993, vol. 8, no. 4, pp. 319-340.
26. PINCHOT, G., PELLMAN, R. *Intrapreneuring in Action: a Handbook for Business Innovation*. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, Inc., 1999. 176 p. ISBN 1-57675-061-2.
27. High Growth Firms in the UK: Lessons from an Analysis of Comparative UK Performance. In: BERR Economic Papers, 2008, november, no. 3 [accesat 10 martie 2013]. Disponibil: <http://www.bis.gov.uk/files/file49042.pdf>
28. BESSANT, J., VENABLES, T. *Creating Wealth from Knowledge: Meeting the Innovation Challenge*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2010. 416 p. ISBN 184844124X.
29. OECD. Oslo Manual: The Measurement of Scientific and Technological Activities [accesat 10 martie 2013]. Disponibil: <http://www.oecd.org/sti/inno/2367580.pdf>
30. Google Scholar [accesat 12 aprilie 2013]. Disponibil: <http://scholar.google.com/>
31. CHESBROUGH, H.W. The Era of Open Innovation. In: MIT Sloan Management Review. 2003, vol. 44, no. 3, pp. 35-41.
32. VON HIPPEL, E. Lead Users: A Source of Novel Product Concepts. In: Management Science. 1986, july, vol. 32, no. 7, pp. 791-805.
33. ESTELLÉS-AROLAS, Enrique, GONZÁLEZ-LADRÓN-De-GUEVARA, Fernando. Towards an integrated crowdsourcing definition. In: Journal of Information Science. 2012, april, vol. 38, no. 2, pp. 189-200.
34. ROTHWELL, R. Towards the Fifth-Generation Innovation Process. In: International Marketing Review. 1994, vol. 11, no. 1, pp. 7-31.
35. SHAFIQUE, M. Thinking Inside the Box? Intellectual Structure of the Knowledge Base of Innovation Research. In: Strategic Management Journal. 2013, january, vol. 34, no. 1, pp. 62-93.
36. SANTOS, Cristina, TEIXEIRA, Aurora A.C. The Evolution of the Literature on Entrepreneurship. Uncovering some under Researched Themes. In: FEP Working Papers. 2009, september, no. 335 [accesat 7 martie 2013]. Disponibil: <http://ideas.repec.org/p/por/fepwps/335.html>.
37. CANTILLON, R. The Circulation and exchange of goods and merchandise as well as their production are carried on in Europe by Undertakers, and at a risk [1775]. In: Cantillon, R., Higgs, H. *Essai sur la Nature du Commerce en General*. London: Macmillan, 1931, part I, chapter XIII [accesat 10 martie 2013]. Disponibil: http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=285&chapter=23523&layout=html&Itemid=27
38. SAY, J.B. *Traite d'Economie Politique*. Paris, 1803.
39. Bloomberg. Bloomberg News Trend Analytics Tools [accesat 2 aprilie 2013]. Disponibil: <http://www.bloomberg.com/news/environment/>
40. PAGE, A.L., SCHIRR, G.R. Growth and Development of a Body of Knowledge: 16 Years of New Product Development Research, 1989-2004. In: Journal of Product Innovation Management. 2008, may, vol. 25, no. 3, pp. 233-248.
41. Google Trends [accesat 10 aprilie 2013]. Disponibil: <http://www.google.com.au/trends>

Recmandat spre publicare: 12.05.2013

PIAȚA TELECOMUNICAȚIILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA: DINAMICA DEZVOLTĂRII, PROBLEME, PERSPECTIVE

CHIRIL GABURICI, drd., IEFS

The mobile phone market in the country is an active sector in constant development, is a very dynamic sector. The paper addresses the main achievements of local companies specialized in this field, which are subject to regulations, but also some problems facing mobile market. It made a detailed analysis of the data market developments in recent years and elucidate aspects of market competition in the segment.

Cuvinte cheie: piața telecomunicațiilor, produs intern brut, reglementare, tehnologii informaționale, telefonie mobilă.

Clasificare JEL: D10, L6, O3

Introducere. Ramura de telecomunicații reprezintă astăzi unul dintre cele mai dinamice sectoare de activitate din economia mondială. Globalizarea și modernizarea societății este bazată pe schimbul rapid, transparent și calitativ al informațiilor, astfel reușita acestora nu poate fi concepută fără un sistem de telecomunicații eficient, dezvoltat uniform la nivelul întregii țări și interconectat cu sistemul regional și mondial de telecomunicații. De la funcția de bază de a efectua apeluri și de a fi apelat, telefonul mobil evoluează pe an ce trece, astfel încât inovațiile din industria producătoare de telefoane mobile au dus la transformarea dorințelor consumatorilor în nevoi, telefonul mobil devenind un accesoriu indispensabil pentru fiecare. Numărul persoanelor care posedă un telefon mobil crește exploziv, crește oferta, crește numărul operatorilor, crește volumul vânzărilor. Piața telefoniei mobile în Republica Moldova este un sector activ în permanentă dezvoltare, este un sector foarte dinamic.

Conținutul de bază. Pe piața Republicii Moldova (RM), la momentul actual, activează trei furnizori: S.A. „Orange Moldova”, S.A. „Moldcell”, în standardele GSM și UMTS, și S.A. „Moldtelecom” sub marca comercială „Unite”, în standardele CDMA 2000 și UMTS. Piața de telecomunicații în Republica Moldova este reglementată de Agenția Națională pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației (ANRCETI), care este o autoritate publică centrală ce reglementează activitatea și asigură implementarea strategiilor de dezvoltare a comunicațiilor electronice și supraveghează respectarea legislației de către furnizorii de rețele și/sau servicii de comunicații electronice, promovează concurența și inovațiile, încurajează investițiile în infrastructură și protejează drepturile utilizatorilor finali pe baza principiilor de neutralitate. De asemenea, activitatea operatorilor de telecomunicații este reglementată de legislația Republicii Moldova, inclusiv de:

- Legea telecomunicațiilor;
- Licențele eliberate de Agenția Națională pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației;
- Regulamentul prestării serviciilor de telefonie mobilă celulară GSM din 27 aprilie 2000, publicat în Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 98-101/289 din 10.08.2000.

Începând cu anii 2000, piața de telecomunicații din Republica Moldova a fost înnoită cu diverse servicii, iar numărul lor a fost în continuă creștere. GSM s-a dovedit a fi un standard competitiv de telefonie mobilă, fiind răspândit în lumea întreagă. Promotorul acestuia, GSM Association, estimează până în prezent aproximativ 82% din piața mondială a comunicațiilor mobile. Datorită utilizării acestui standard, operatorii de telecomunicații au reușit să atingă valori record a numărului de abonați, iar rata de penetrare în unele țări depășește valoarea de 100%.

Rata de penetrare este indicatorul, care arată procentul abonaților la un anumit serviciu într-o țară în raport cu numărul populației țării corespunzătoare.

$$P = (N_{\text{ab serviciu}} / N_{\text{populație}}) \cdot 100\%$$

(1)

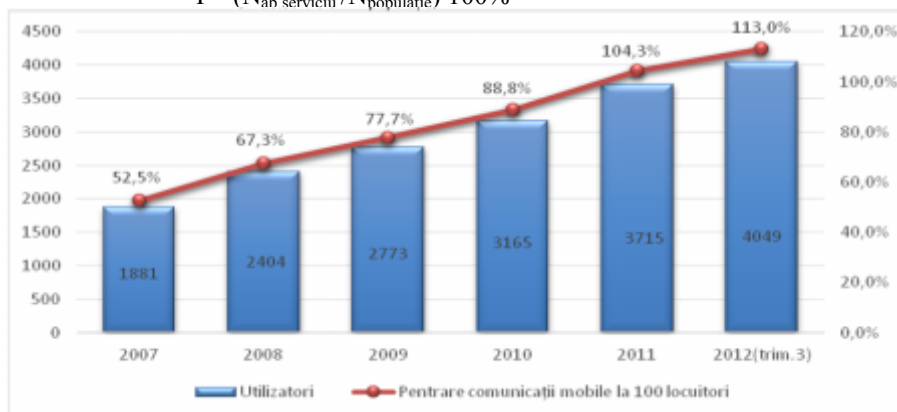

Fig.1. Dinamica creșterii anuale a numărului de abonați mobili

Sursa: Elaborat de autor în baza [1].

Datele Figurii 1 indică că rata de penetrare este în continuă creștere pe an ce trece, astfel sectorul telefoniei mobile se dezvoltă tot mai mult și deja de doi ani a depășit gradul de saturație. Adică, în medie, un locuitor al Republicii Moldova are minimum două numere de telefon, ba chiar minimum două telefoane mobile. Acest lucru se datorează faptului, că în acest sector au fost investiții masive din afara țării, dat fiind faptul, că doi dintre furnizorii telefoniei mobile aparțin unor holding-uri de talie internațională. Au fost de asemenea investiții tehnice de ultimă generație, investiții în potențialul uman. Se observă creșterea interesului față de toate inovațiile în domeniu de către consumatori, mai ales că, atât promovarea lor, cât și reducerea tarifelor au condiționat creșterea acestui indicator.

Aceleași date arată că în 9 luni ale anului 2012, rata de penetrare a acestor servicii raportată la 100 de locuitori ai Republicii Moldova s-a majorat, față de finalul anului 2011, cu 9,4 puncte procentuale (p. p.) și a atins nivelul de 113,8%. Acest nivel este cu 7 p. p. mai mic decât rata medie de penetrare a serviciilor de comunicații mobile în țările Europei Centrale și de Est, unde indicatorul dat se cifrează la 120,8% (Figura 2).

Revoluția digitală a devenit în țările din Uniunea Europeană (UE) un factor primordial de creștere economică și schimbare socială. Datorită dezvoltării tehnologiilor și a cadrului normativ-juridic bine pus la punct, sectorul TIC din țările UE generează în mod direct circa 5% din PIB și contribuie în mod semnificativ la creșterea globală a productivității, 20% din creștere provenind direct din sectorul TIC, iar alte 30% – din investițiile în TIC. Căile de dezvoltare în continuare a sectorului TIC din UE sunt trasate în documentul „O agendă digitală pentru Europa”, adoptat de către Comisia Europeană în anul 2010, care este una dintre cele șapte inițiative-pilot ale Strategiei Europa 2020. Acest document prevede formarea unei piețe unice TIC, îmbunătățirea standardizării și interoperabilității mijloacelor TIC, sporirea încrederii și a siguranței în tehnologiile TIC, îmbunătățirea accesului europenilor la Internetul rapid și ultrarapid, impulsivarea cercetării de vârf și a inovației în TIC, furnizarea de servicii accesibile online și de competențe digitale pentru toți cetățenii Europei, valorificarea potențialului TIC în beneficiul societății.

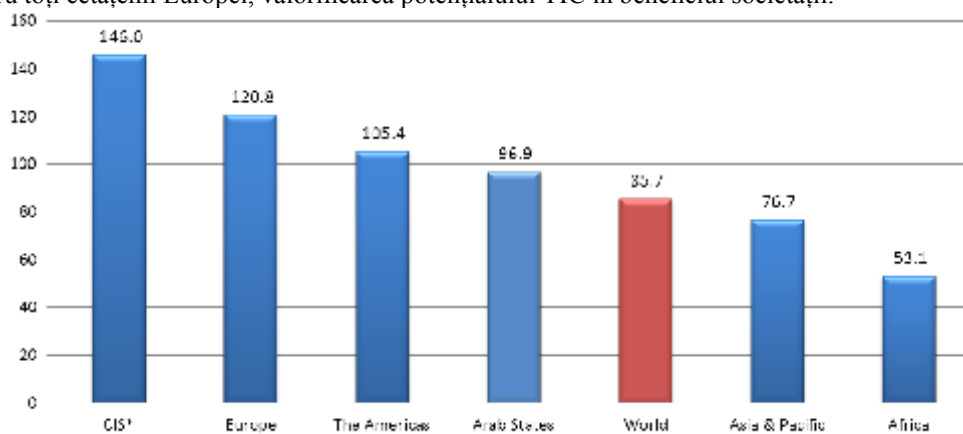

Fig. 2. Numărul abonaților telefoniei mobile la 100 de locuitori, 2011

Sursa: [3].

Republica Moldova face pași concreți pentru apropierea de Uniunea Europeană. În procesul de negocieri a Acordului de Asociere, Capitolul „Societatea Informațională” (Titlul 6) a fost provizoriu închis prin includerea a cinci articole, care prevăd întărirea cooperării în dezvoltarea societății informaționale în beneficiul cetățenilor și întreprinderilor prin disponibilitatea pe scară largă a Tehnologiei Informației și Comunicațiilor (TIC) și prin calitatea unor servicii mai bune la prețuri accesibile, facilitând accesul la piețele de comunicații electronice, încurajând concurența și investițiile în acest sector, precum și promovând dezvoltarea de servicii publice on-line cu protecția datelor cu caracter personal și protecția vieții private. Se stipulează, de asemenea, că Republica Moldova va armoniza legislația națională cu cea a UE [2].

Republica Moldova, intrând mai târziu în piața Internetului de mare viteză a beneficiat de cele mai noi tehnologii din domeniu și la moment este în topul țărilor cu acces de mare viteză la Internet (locul 5 la încărcare, locul 9 la descărcare între 170 țări, conform Household Download Index, măsurat de OOKLA) [5].

Dacă la începutul lansării sale, telefonia mobilă avea mai mult un rol complementar la cel al telefoniei fixe, începând cu anul 2007, serviciile de telefonie mobilă au început să le substituie pe cele de telefonie fixă. Cauzele principale ale dezvoltării explozive a telefoniei mobile în Republica Moldova constau nu doar în progresul tehnologic și investițiile substanțiale din acest sector, dar și în existența pe piață a unui mediu competițional foarte puternic. În prezent, pe piața de telefonie mobilă activează operatorii S.A. „Orange Moldova” și S.A. „Moldcell” în standardul GSM și S.A. „Moldtelecom”, în standardul CDMA 2000. Rețelele acestor operatori acoperă cca 98% din populația și teritoriul țării. În consecință, ratele de penetrare a telefoniei mobile au fost în continuă creștere, de la 23,2% în anul 2004, până la 113% în anul 2012. De asemenea, s-a extins considerabil și gama de servicii, oferite de operatorii de telefonie mobilă. Totuși, progresele înregistrate în sectorul de telefonie mobilă nu sunt încă destul de durabile, numărul de abonați ai telefoniei celulare la 100 de locuitori din Republica Moldova fiind mai mic ca media CSI – Comunitatea Statelor Independente și media europeană.

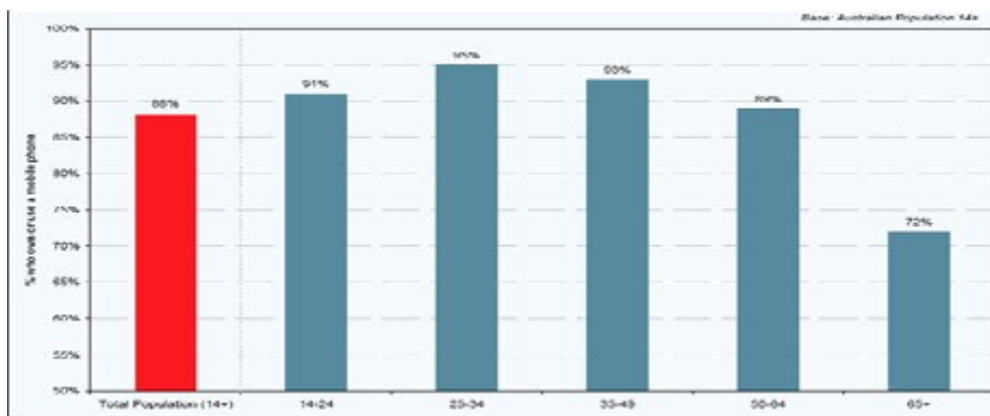

Fig. 3. Proporția grupelor de vârstă a utilizatorilor de telefonie mobilă

Sursa: [6].

Din figura 3 putem observa că grupa de vârstă de 25-34 de ani are proporția cea mai mare (95%), pe când grupa de vârstă 65+ are cea mai mică proporție (72%). Putem deduce că această creștere de utilizare a serviciilor mobile sunt pe seama tineretului, care este dornic de tehnologie, de inovații și însetat de informații, care le poate obține rapid și comod cu ajutorul telefoniei mobile. Cu toate acestea și persoanele de vârstă a treia nu sunt în umbră, adaptându-se și ele acestui ritm de tehnologizare. Multe companii încearcă să acopere și acest segment cu servicii și telefoane mai personalizate acestei categorii de vârstă mai înaintată.

Republica Moldova este pe locul 4 din țările CSI după rata de penetrare a telefoniei mobile, întâietate având Belarusia, Rusia și Ucraina. Rata de penetrare în țările CSI este mai mare fiindcă mentalitatea și cultura utilizatorilor de servicii este mai diferită decât cea a europenilor, adică având influență atât din partea de vest, cât și din est. Este vorba de prestigiul și statul persoanei în dependență ce telefon are și cât de performant este, chiar dacă nu utilizează toate funcțiile dispozitivului.

Republica Moldova se plasează pe locul 62 din 155 de state în clasamentul internațional după nivelul de dezvoltare a sectorului tehnologiei informației și comunicațiilor și pe locul 4 în clasamentul regional al țărilor CSI. Datele se conțin în raportul anual cu privire la evoluția societății informaționale „Measuring the Information Society 2012”, realizat de Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor [4].

Domeniul Tehnologiilor Informaționale continuă să înregistreze în Moldova un trend ascendent. Și asta deoarece dezvoltarea sectorului IT a devenit o prioritate de stat. În acest sens companiile din Moldova nu doar reușesc să înregistreze profituri substanțiale, ci reușesc să își extindă anual afacerile. Antrenată cu întârziere în procesul de edificare a unui sistem de telecomunicații performant, Republica Moldova depune actualmente eforturi considerabile pentru a recupera întârzierea respectivă. Aceasta necesită, în primul rând, majorarea și direcționarea fluxurilor investiționale spre ramura dată. În ultimii ani, investițiile în ramura de telecomunicații au atins o cotă semnificativă, peste 7.72% din PIB (anul 2011), depășind considerabil nivelul atestat în ramura similară din alte țări și celelalte ramuri ale economiei naționale.

Cota tehnologiilor informaționale de telecomunicații (TIC) în PIB a crescut pe parcursul anilor 1999-2012 de 2,4 ori, astfel în 2012 ponderea valorii adăugate brute a TIC în PIB constituie 8,9 p.p., având o ușoară tendință de descreștere. Volumul consolidat de vânzări la telefonia mobilă și acces la internet este în continuă creștere, iar în schimb volumul vânzărilor în telefonia fixă al 3-lea an consecutiv este în descreștere.

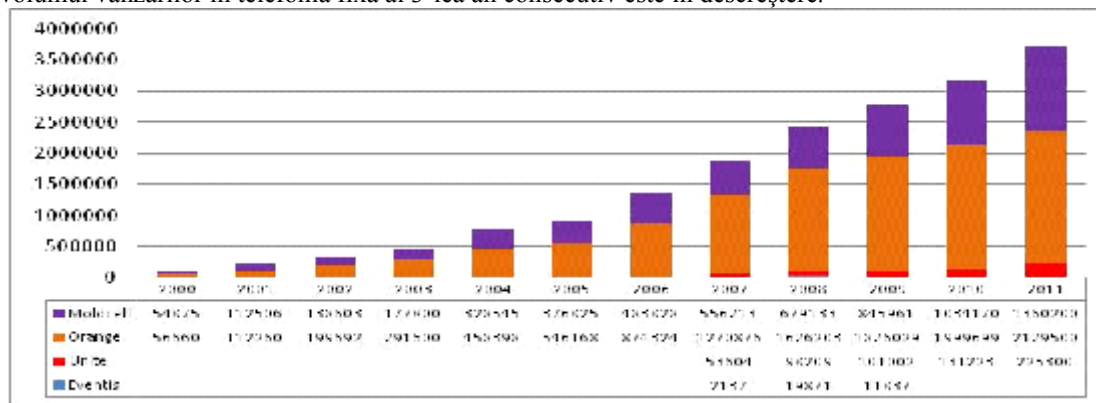

Fig. 4. Evoluția numărului de abonați la telefonia mobilă în perioada 2000-2011

Sursa: [1].

Potrivit ultimelor sondaje sociologice, 79% din populație dispun de cel puțin un telefon mobil, penetrarea atingând 113% ceea ce denotă, că piața telefoniei mobile este deja saturată, companiile urmând a dezvolta politici

intensive de marketing. În același timp, rata de penetrare a pieței telefoniei mobile din Republica Moldova continuă să fie mai joasă decât piața telefoniei mobile a țărilor UE, care înregistrează o rată de 121%.

Observăm o creștere intensă începând cu anul 2007, atunci când au mai apărut încă 2 actori noi pe piața telecomunicațiilor mobile (Unite și Eventis); până atunci era o concurența acerbă doar între 2 operatori mari Orange și Moldcell. Această creștere s-a datorat mai multor factori: investiții enorme, inovații tehnologice, promovare foarte bună etc.

La momentul actual, piața de telefonie mobilă a Republicii Moldova se află în continuă dezvoltare prin majorarea numărului de utilizatori, inovații (tehnologia 3G, HSPA, 4G), majorarea penetrării ș.a. Astfel, din momentul apariției primului operator în anul 1998 până în prezent, piața a crescut de cca 37 de ori, respectiv evoluând de la 100 de mii de abonați – la cca 2,42 milioane în anul 2009, în anul 2011 constituind 3,71 milioane de abonați, repartizându-se după cum urmează: Orange Moldova – 57,3% din piața telefoniei mobile, Moldcell – 36,6%, Unite – 6,1% (Figura 5).

Evoluția pieței de telecomunicații mobile din ultimii 2 ani arată o pierdere semnificativă în cota de piață Orange. Operatorul a pierdut în acest timp 10,4% din piață, aceste procente fiind repartizate între Moldcell (6,9%) și Unite (3,5%).

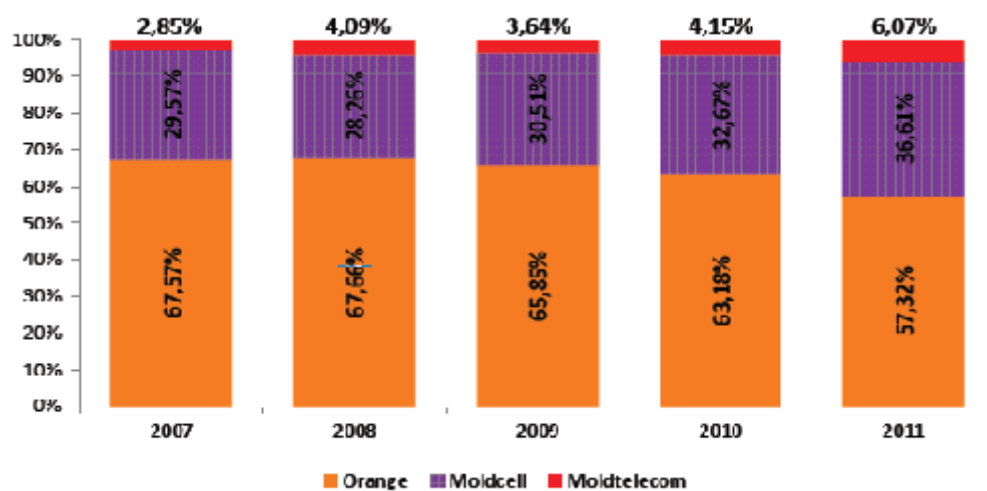

Fig. 5. Structura pieței în funcție de numărul de utilizatori

Sursa: [1].

Din numărul total de utilizatori, 3,587 milioane sunt conectați la serviciile de telefonie mobilă, 124 de mii – abonați la serviciile de acces mobil la Internet, restul – la alte servicii. Datele statistice arată că, din numărul de utilizatori de telefonie mobilă, peste 3 milioane 241 de mii (89,68%) sunt utilizatori activi, iar 370,2 mii (10,32%) – pasivi. Conform metodologiei ANRCETI, activi sunt considerați utilizatorii, care în ultimele trei luni înainte de raportarea datelor statistice au achitat și/sau au consumat cel puțin un serviciu de comunicații mobile, iar cei pasivi – nici un serviciu (Figura 6).

Conform datelor statistice raportate ANRCETI de către cei trei operatori de comunicații mobile (S.A. „Orange Moldova”, S.A. „Moldcell” și S.A. „Moldtelecom”), la 1 octombrie 2012 numărul total de cartele SIM deținute de utilizatorii serviciilor de comunicații mobile a depășit cifra de 4 milioane. La aceeași dată numărul utilizatorilor activi de comunicații mobile a ajuns la circa 3 milioane 469 de mii, iar al celor pasivi (care în ultimele trei luni nu au consumat și nu au achitat nici un serviciu de comunicații mobile) era de 4 milioane 093 mii.

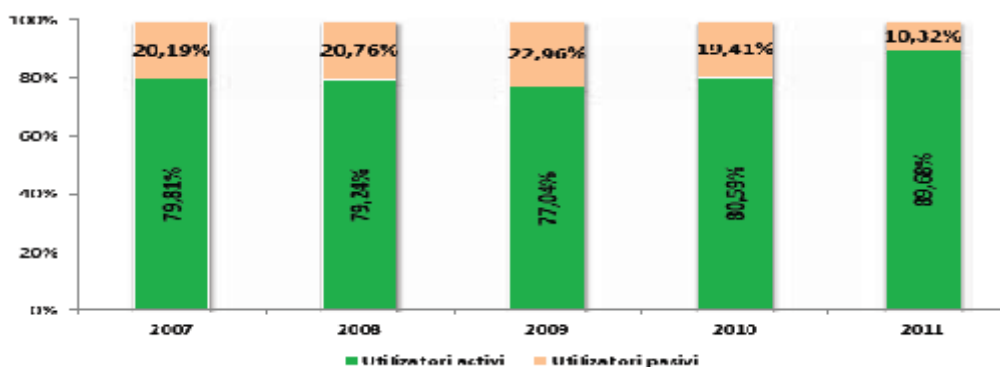

Fig. 6. Structura pieței, în funcție de tipul utilizatorilor – activi/pasivi

Sursa: [1].

Cel mai mare număr de utilizatori noi conectați în cursul anului 2011 la rețeaua sa – cca 325,9 mii – a fost înregistrat de către Moldcell. Baza de clienți a acestui furnizor a sporit, față de anul 2010, cu 31,5%, ajungând la 1

ianuarie 2012 la 1 milion 360,1 mii. „Orange Moldova” SA a conectat 129,8 mii de abonați noi, iar Unite – 94,1 mii (Figura 7).

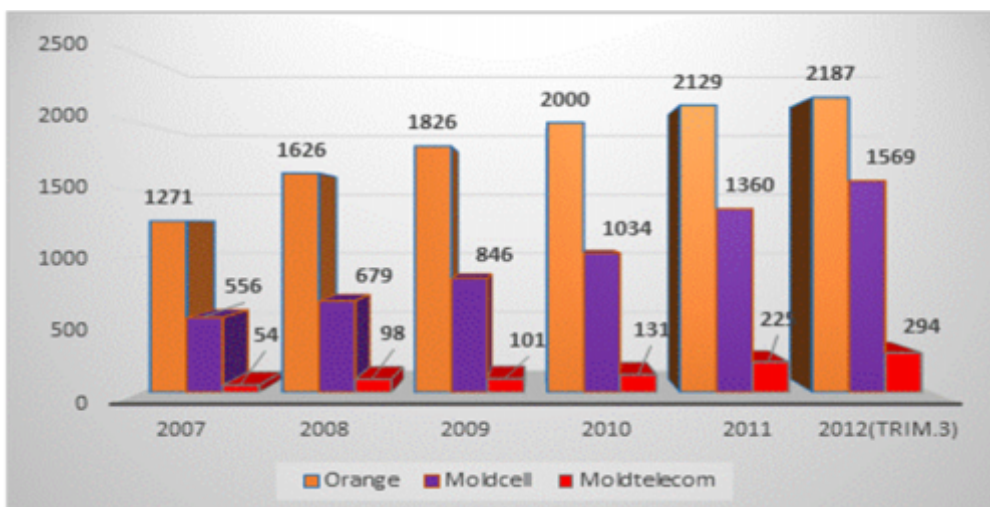

Fig. 7. Evoluția numărului de utilizatori de comunicații mobile per furnizor (mii)

Sursa: Elaborat de autor în baza [1].

Se evidențiază creșterea ponderii numărului de utilizatori ai serviciilor de telefonie mobilă pe bază de abonament. Numărul acestora raportat la numărul total al utilizatorilor a sporit cu 2,9 p.p.: de la 24,8%, în anul 2010, la 27,7%, în anul 2011. Aceasta se datorează faptului că abonații au preferință față de serviciile, care sunt mai diversificate la abonament versus prepay (Figura 8).

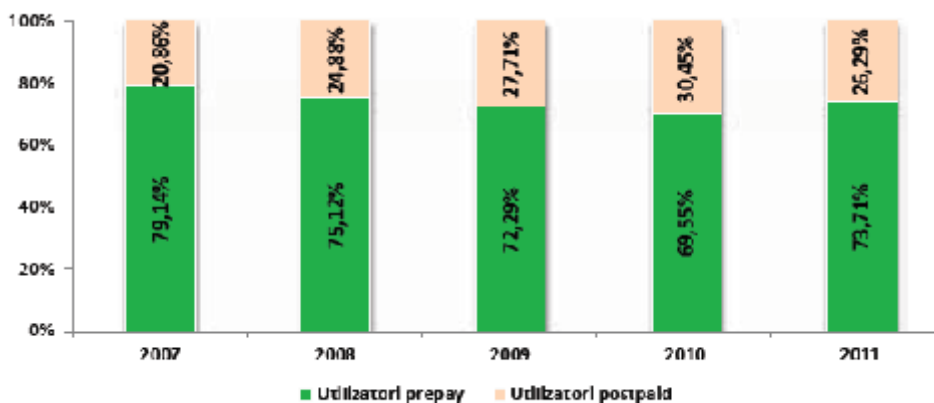

Fig. 8. Structura pieței, în funcție de tipul utilizatorilor – prepay/postpaid

Sursa: [1].

În prima jumătate a anului 2012, cei mai mulți utilizatori iarăși au ales rețeaua Moldcell. Potrivit rapoartelor statistice prezentate ANRCETI de către cei trei operatori de comunicații mobile, baza de utilizatori ai acestora a crescut, față de finalul anului 2011, cu 4,6% și a alcătuit 3,89 milioane. Cca 89% dintre aceștia (3 milioane 314,9 mii) sunt utilizatori activi ai serviciilor de telefonie mobilă. Lider în achiziții noi este Moldcell, baza căruia a crescut cu cca 209 mii și a atins cifra de 1,56 milioane, baza Moldtelecom (Unite) a sporit cu 69 de mii și a ajuns la 294 de mii, iar baza de clienți ai Orange s-a majorat cu 58 de mii și a constituit cca 2 milioane 187 de mii. În concluzie putem spune că la Orange a început să scadă cota de piață, împărțind-o cu Moldcell și Unite.

În aceeași perioadă, cei trei furnizori de rețele și servicii mobile 3G (S.A. „Orange Moldova”, S.A. „Moldcell” și S.A. „Moldtelecom”) au conectat la rețelele sale 42,7 mii de abonați noi la serviciul de acces la Internetul mobil (prin modeme și cartele pentru date). La 1 octombrie curent, S.A. „Orange Moldova” avea peste 80,5 mii de abonați la aceste servicii, S.A. „Moldcell” – 56,6 mii și S.A. „Moldtelecom” – 30,4 mii.

Tabelul 1

Cotele pe piață în funcție de diferiți indicatori

	S.A. "Orange Moldova" mobil	S.A. "Moldcell"	S.A. "Moldtelecom" mobil
Cota de piață a furnizorului după număr de abonați	57,3%	36,6%	6,1%
Cota de piață după traficul din fix terminat în rețele mobile	68,6%	27,3%	4,1%
Structura traficului național inițiat în proprie rețea:			
proprie	91,5%	83%	37,8%
alte rețele mobile	6,3%	14,8%	26,2%
rețele fixe	2,2%	2,2%	36%
Structura traficului terminat în proprie rețea în funcție de părțile ce achiziționează terminarea:			
provenit din alte rețele mobile	27,8%	57,6%	64%
provenit din rețele fixe	13,7%	11,7%	17,7%
trafic internațional	58,5%	30,7%	18,3%

Sursa: Elaborat de autor în baza [1].

Factorul externalităților de rețea este mai influent în cazul S.A. „Moldtelecom” și S.A. „Moldcell”, decât în cazul S.A. „Orange Moldova”. S.A. „Orange Moldova”, datorită ponderii bazei sale de abonați depinde, într-o măsură mai slabă, de cumpărătorii naționali de servicii de terminare decât concurenții săi, ceea ce slăbește, la rândul său puterea de contracarare a acestora. Astfel, puterea de contracarare a utilizatorilor S.A. „Orange Moldova” (furnizorilor ce achiziționează terminarea în această rețea) este extrem de mică, în același timp puterea de contracarare a utilizatorilor S.A. „Moldtelecom” și S.A. „Moldcell” (în principal, datorită puterii mari de contracarare a S.A. „Orange Moldova”, este relativ mare. Existența unei careva puteri de contracarare a utilizatorilor slăbește puterea furnizorului de a se comporta independent de concurenți și de clienți.

Concluzii. Puterea de contracarare are influență negativă (de scădere) a ipotezei, privind existența unei puteri semnificative de piață. În același timp, absența unor concurenți potențiali va tinde să consolideze ipoteza că S.A. „Orange Moldova”, S.A. „Moldcell” și S.A. „Moldtelecom” dețin putere semnificativă pe piața de terminare a apelurilor voce în rețeaua de telefonie mobilă.

Concurența între operatori crește și se amplifică în ultimii ani. Acțiunile Agenției Naționale pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației (ANRCETI) contribuie la îmbunătățirea concurenței iar aceasta duce și la sporirea numărului de avantaje de care beneficiază astăzi consumatorii. Paradoxal este faptul ca, indiferent dacă la alegerea operatorului moldovenii declară că factor determinant este prețul, analizele comparative în domeniu arată că utilizatorii totuși nu analizează minuțios ofertele operatorilor.

Explicația constă în faptul că, marea majoritate a moldovenilor nu-și schimbă operatorul din cauza prețurilor la apelurile în afara rețelei dar și din cauza că nu-și pot păstra numărul vechi. Situația însă ar putea să se schimbe, începând cu acest an, când Agenția Națională pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației (ANRCETI) a implementat unele reglementări care vor permite portabilitatea numerelor de telefon.

Bibliografie

1. ANRCETI. Raport anual 2011. 54 p. [accesat 15 martie 2013]. Disponibil: <http://www.anrceti.md/files/filefield/Raport%20ANRCETI%20%28rom%29%202011.pdf>
2. COȘULEANU, I., IEȘEANU, L. et al. Perspectivele de reformare a sectorului de telecomunicații din Republica Moldova. În contextul negocierii creării viitoarei zone de liber schimb între Republica Moldova și Uniunea Europeană. Chișinău, 2011, aprilie. 74 p. [accesat 15 martie 2013]. Disponibil: <http://www.bis.md/files/rapoarte/Studiul%20Servicii%20Telecomunicatii%20in%20contextul%20crearii%20ZLSAC.pdf>
3. World Telecommunication/ICT Indicators database 2013. 17th edition. 2013, june [accesat 7 martie 2013]. Disponibil: <http://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/publications/wtid.aspx>
4. INTERNATIONAL TELECOMMUNICATION UNION. Measuring the Information Society. Geneva, 2012. 230 p. ISBN 978-92-61-14071-7 [accesat 7 martie 2013]. Disponibil: http://www.mtic.gov.md/img/d2011/download/2012/11-14/Measuring_the_Information_Society_2012.pdf
5. Net Index [accesat 2 aprilie 2013]. Disponibil: <http://www.netindex.com/download/allcountries/>
6. ROY MORGAN REASRCH. State of the Nation 10: Internet growth makes livingan offline lifestyle difficult [accesat 15 martie 2013]. Disponibil: <http://www.roymorgan.com/findings/finding-1576-201304290529>

Recomandat spre publicare: 12.03.2013

FINANȚE

**FINANȚAREA PROTECȚIEI SOCIALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA:
PROBLEME ȘI OPORTUNITĂȚI****TATIANA MANOLE, dr. hab., prof. univ., IEFS**

The public system of social insurance is part of the social protection system, having as the main objective the granting of cash benefits to insured persons who are unable to obtain wages due to certain risk situation (temporary or permanent incapacity for work, motherhood, old age, unemployment, etc.). In this article the authors formulate the problems faced by this system and proposes some solving solutions.

Sistemul public de asigurări sociale de stat este parte integrantă a sistemului de protecție socială, având ca obiectiv principal acordarea unor prestații în bani persoanelor asigurate aflate în imposibilitatea obținerii veniturilor salariale în urma anumitor situații de risc (incapacitate temporară sau permanentă de muncă, maternitate, bătrânețe, șomaj etc.). În acest articol autorul formulează problemele cu care se confruntă acest sistem și propune unele soluții de rezolvare.

Key words: social security, social insurance, contribution, the principle of uniqueness, equality, solidarity, compulsory, contributing.

Cuvinte cheie: protecție socială, asigurare socială, contribuție, principiul unicității, egalității, solidarității, obligativității, contributivității.

JEL Classification: G0, G3, H55, I3

Introducere. Odată cu dezvoltarea economiei și creșterea nivelului general al bunăstării, gradul de protecție oferit de structurile statale a crescut astfel, încât obiectivul fundamental al sistemelor moderne a devenit acordarea indivizilor și familiilor, unui nivel de siguranță ca nivelul de viață a acestora să nu fie grav afectat de riscuri sociale sau economice.

În prezent, structurile statale se confruntă cu provocări mai numeroase și mai mari decât în orice alte momente din trecut. Crizele, de orice natură, obligă instituțiile statului să fie foarte atente atunci când aleg strategiile prin care urmăresc să obțină performanță. În plus, este nevoie ca și toate procesele și sistemele să **acționeze și să funcționeze eficient**, adică să realizeze exact ceea ce trebuie realizat, în modul potrivit și la timpul potrivit. Doar atunci când toate rezultatele din diverse zone de activitate continuă să fie în concordanță cu rezultatele de ansamblu ale sistemului, acesta din urmă poate supraviețui sau prospera.

Noțiunea generală de asigurare prevede o măsură luată de cei interesați pentru conservarea contravalorii bunurilor pe care le posedă, pentru ocrotirea persoanelor fizice în cazul diminuării sau pierderii capacității de muncă datorită unor boli, accidente sau atingerii unei anumite limite de vârstă, precum și pentru apărarea unor drepturi supuse, eventual, pierderii.

Orice fel de asigurare presupune existența unei garanții în cazul realizării unui anumit risc. Nu poate exista vreo asigurare fără prezența unor riscuri.

Constituirea unui fond de asigurare este menită să facă față împrejurărilor neașteptate ce pot fi determinate de pierderile neprevăzute, a deranjamentelor cauzate de fenomenele naturii etc. Fondul de asigurare se constituie, se repartizează și se utilizează în procesul repartirii venitului național, când între asigurați și asigurător se constituie anumite relații social-economice exprimate în formă bănească. Aceste relații se concretizează în primele de asigurare pe care le plătesc unitățile de stat, unitățile și organizațiile cooperatiste și persoanele fizice, pentru asigurarea bunurilor lor și a persoanelor fizice.

Conținutul economic al relațiilor de asigurare este determinat de natura și trăsăturile orânduirii social-economice și de stat, de formele de proprietate, de legile economice obiective care acționează în societate, de sarcinile, atribuțiile și funcțiile statului. Întrucât asigurările fac parte din sfera finanțelor, ele întrunesc trăsăturile acestora; în același timp, asigurările au și unele trăsături specifice determinate de modul de constituire, de repartizare și utilizare a *fondului de asigurare*.

Asigurarea de persoane din punct de vedere al reglementării juridice poate fi întâlnită atât ca asigurare de stat de persoane prin efectul legii, cât și ca asigurare facultativă de persoane. Asigurarea de persoane este o măsură suplimentară de prevenire și economisire pe termen lung pentru lucrătorii unităților de stat și cooperatiste și familiile lor în legătură cu producerea unor evenimente în viața acestora cum sunt: pierderea totală sau parțială a capacității de muncă din cauza unor accidente, decesul, îmbătrânirea etc. Astfel, oamenii au avut totdeauna nevoie de protecție socială.

2. Abordarea conceptuală a protecției sociale

Odată cu dezvoltarea economiei și creșterea nivelului general al bunăstării, gradul de protecție oferit de structurile statale a crescut astfel, încât obiectivul fundamental al sistemelor moderne a devenit acordarea indivizilor și familiilor, unui nivel de siguranță ca nivelul de viață a acestora să nu fie grav afectat de riscuri sociale sau economice.

În prezent, structurile statale se confruntă cu provocări mai numeroase și mai mari decât în orice alte momente din trecut. Crizele, de orice natură, obligă instituțiile statului să fie foarte atente atunci când aleg strategiile prin care urmăresc să obțină performanță. În plus, este nevoie ca și toate procesele și sistemele să **acționeze și să funcționeze**

eficace, adică să realizeze exact ceea ce trebuie realizat, în modul potrivit și la timpul potrivit. Doar atunci când toate rezultatele din diverse zone de activitate continuă să fie în concordanță cu rezultatele de ansamblu ale sistemului, acesta din urmă poate supraviețui sau prospera.

Noțiunea generală de asigurare prevede o măsură luată de cei interesați pentru conservarea contravalorii bunurilor pe care le posedă, pentru ocrotirea persoanelor fizice în cazul diminuării sau pierderii capacității de muncă datorită unor boli, accidente sau atingerii unei anumite limite de vârstă, precum și pentru apărarea unor drepturi supuse, eventual, pierderii.

Orice fel de asigurare presupune existența unei garanții în cazul realizării unui anumit risc. Nu poate exista vreo asigurare fără prezența unui sau unor riscuri.

Prin urmare, **asigurarea** este o relație economică și o operație financiară ce ia naștere fie direct prin efectul legii sau pe bază de contract, prin care asigurătorul se obligă ca, în schimbul *primei de asigurare*, să plătească asiguratului despăgubirea sau suma asigurată.

Prin urmare, viața și integritatea oamenilor, bunurile materiale și spirituale pot fi afectate de fenomene imprevizibile, de forțele distructive ale naturii, de accidente care să aibă ca efect întreruperea dezvoltării economico-sociale, pot pune în pericol sănătatea și chiar viața oamenilor.

Cunoscând toate aceste primejdii, de-a lungul timpurilor, societatea omenească a folosit diferite căi de a se feri și metode de apărare, a utilizat diferite mijloace pentru a preveni și contracara prejudiciile provocate de fenomenele naturii și de accidente, refacerea bunurilor distruse și reluarea normală a procesului economico-social.

Constituirea unui fond de rezervă și de asigurare este menită să facă față împrejurărilor neașteptate ce pot fi determinate de pierderile neprevăzute, a deranjamentelor cauzate de fenomenele naturii etc. Fondul de asigurare se constituie, se repartizează și se utilizează în procesul repartitiei venitului național, când între asigurați și asigurător se constituie anumite relații social-economice exprimate în formă bănească. Aceste relații se concretizează în primele de asigurare pe care le plătesc unitățile de stat, unitățile și organizațiile cooperatiste și persoanele fizice, pentru asigurarea bunurilor lor și a persoanelor fizice.

Conținutul economic al relațiilor de asigurare este determinat de natura și trăsăturile orânduirii social-economice și de stat, de formele de proprietate, de legile economice obiective care acționează în societate, de sarcinile, atribuțiile și funcțiile statului. Întrucât asigurările fac parte din sfera finanțelor, ele întrunesc trăsăturile acestora; în același timp, asigurările au și unele trăsături specifice determinate de modul de constituire, de repartizare și utilizare a *fondului de asigurare*.

Asigurarea de persoane din punct de vedere al reglementării juridice poate fi întâlnită atât ca asigurare de stat de persoane prin efectul legii, cât și ca asigurare facultativă de persoane. Asigurarea de persoane este o măsură suplimentară de prevenire și economisire pe termen lung pentru lucrătorii unităților de stat și cooperatiste și familiile lor în legătură cu producerea unor evenimente în viața acestora cum sunt: pierderea totală sau parțială a capacității de muncă din cauza unor accidente, decesul, îmbătrânirea etc. Astfel, oamenii au avut totdeauna nevoie de protecție socială.

Sistemul public de asigurări sociale de stat este parte integrantă a sistemului de protecție socială, având ca obiectiv principal acordarea unor prestații în bani persoanelor asigurate aflate în imposibilitatea obținerii veniturilor salariale în urma anumitor situații de risc (incapacitate temporară sau permanentă de muncă, maternitate, bătrânețe, șomaj etc.).

La baza organizării și funcționării sistemului public de asigurări sociale stau următoarele principii fundamentale:

- **principiul unicității**, conform căruia statul organizează și garantează activitatea sistemului public de asigurări în corespundere cu normele de drept unice;
- **principiul egalității**, care asigură tuturor participanților la sistemul public – contribuabili și beneficiari – tratament nediscriminatoriu în ceea ce privește realizarea drepturilor și executarea obligațiilor prevăzute de legislație;
- **principiul solidarității sociale a generațiilor**, conform căruia participanții la sistemul public își asumă conștient și reciproc obligații și beneficiază de dreptul pentru prevenirea, limitarea sau înlăturarea riscurilor sociale prevăzute de lege;
- **principiul obligativității**, potrivit căruia persoanele fizice și juridice au obligația de a participa la sistemul public;
- **principiul contributivității (contributivității)**, conform căruia fondurile de asigurări sociale se formează în baza contribuțiilor datorate de către persoanele fizice și juridice – participanți ai sistemului public de asigurări sociale.

Sistemul public de asigurări sociale se bazează pe colectarea contribuțiilor de asigurări sociale de stat de la angajatori și persoanele asigurate și pe distribuirea prestațiilor către beneficiari.

3. Procesul de implementare a Strategiei reformei sistemului de asigurare cu pensii în Republica Moldova

În anul 1998 Ministerul Sănătății și Protecției Sociale a elaborat Strategia reformei sistemului de asigurare cu pensii (în continuare Strategiei), care a fost aprobată prin Hotărârea Parlamentului din 23 septembrie 1998¹. În strategie s-a făcut o analiză profundă a sistemului de pensionare, au fost stabilite cauzele principale care determină necesitatea reformării sistemului, scopurile principale ale reformei, orientările reformării sistemului de asigurare cu pensii,

¹ Strategia reformei sistemului de asigurare cu pensii, Nr. 141-XIV aprobată prin Hotărârea Parlamentului din 23 septembrie 1998.

măsurile primordiale pentru implementare.

Principala sarcină a strategiei este adaptarea sistemului de pensionare la relațiile în curs de dezvoltare a economiei de piață, crearea cadrului legislativ necesar dezvoltării principiilor de asigurare, drept urmare a acestor măsuri obținându-se sporirea nivelului de asigurare materială a pensionarilor.

Tabelul 1

Scopurile și acțiunile pentru realizarea Strategiei

Scopurile de bază ale reformei	Acțiunile care urmează a fi întreprinse pentru realizarea scopurilor	Sarcini
Asigurarea unui sprijin material adecvat la bătrânețe, în cazul pierderii capacității de muncă sau a susținătorului	- Asigurarea plății pensiilor la timp și în măsură deplină; - Actualizarea pensiilor și păstrarea mărimii reale a lor.	Indexarea pensiilor
Asigurarea respectării principiului echității sociale.	- Stabilirea legăturii între contribuțiile individuale și pensiile primite; - Introducerea evidenței personificate; - Anularea condițiilor avantajoase de pensionare; - Majorarea vârstei de pensionare și a stagiului de cotizare; - Schimbarea mecanismului de calculare a pensiilor, - Stabilirea cotelor contribuțiilor egale pentru toate categoriile de angajați; - Optimizarea contribuțiilor de asigurări sociale.	Implementarea evidenței individuale; Unificarea normelor de pensionare; Uniformitatea contribuțiilor de asigurări sociale.
Asigurarea unui sistem financiar echilibrat și respectarea disciplinei financiare.	- Lărgirea cercului de persoane, care vor fi supuse asigurărilor sociale obligatorii; - Îmbunătățirea colectării contribuțiilor de asigurări sociale.	Micșorarea presiunii asupra populației economic active; Distribuirea rațională a mijloacelor; Stabilirea plafonului veniturilor din care se defalca contribuțiile.
Crearea unui sistem de asigurare cu pensii convenabil tuturor generațiilor.	- Dezvoltarea sistemelor profesionale și fondurilor nestatale de pensii; - Reducerea contribuțiilor; - Elaborarea modelului de prognosticarea a sistemului de pensionare; - Informarea și comunicarea.	Crearea fondurilor nestatale de pensii; Asigurarea transparenței sistemului; Informarea publică și comunicarea.

Așadar, Republica Moldova s-a încadrat în promovarea unei politici sociale consecvente ajustate la standardele europene, dat fiind faptul că politica socială este una din cele mai importante pentru statele democratice. Statul este garantul și apărătorul drepturilor sociale ale omului.

Republica Moldova prin aderarea la tratatele internaționale și-a exprimat ferm voința politică pentru promovarea unui sistem eficient de protecție socială și similară celui implementat în țările Uniunii Europene.

Conform acestor prevederi Republica Moldova la 30 martie 2007 a semnat Convenția ONU privind Protecția și Promovarea Drepturilor Persoanelor cu Dizabilități, care a marcat începutul reformării sistemului de protecție socială a persoanelor cu dizabilități, acesta găsindu-și continuitatea în prevederile Strategiei Naționale de Dezvoltare.

În acest context este necesar de ajustat treptat și cotele de contribuții la standardele europene. Raportul dintre contribuția plătită de angajator și angajat în unele țări din Uniunea Europeană este prezentată mai jos (tabelul 2).

Tabelul 2

**Contribuțiile globale de asigurări sociale
în unele țări-membre ale Uniunii Europene și Republica Moldova
(în vigoare pentru anul 2008)**

	Cota, %		
	Total	Salariați	Patroni
Austria	42,2	17,05	25,15
Germania	39,42	19,5	19,92
Grecia	33,65	11,55	22,1
Italia	40,86	8,89	31,97
Franța	42,48	9,8	32,68
Republica Moldova	29,0	4,0	25,0

Sursa: Social Security Programs Throughout the World: Europe, 2008, ISSA 2008, p.23-24.

Notă: În Republica Moldova contribuția pe venitul persoanelor fizice este în creștere, iar contribuția pe venitul persoanelor juridice (a patronilor este în scădere. Datele din tabelul de mai sus se referă la cotele contribuțiilor pentru anul 2008, iar în anii următori au intervenit modificări, astfel în anii bugetari 2011-2013 în Republica Moldova contribuția pe venitul persoanelor angajate a constituit 6%, iar pe venitul angajatorului – 23%, în total în BASS se varsă 29%. Această politică de contribuție în BASS corespunde intereselor angajatorilo, fiind stimulați, astfel, să facă mai multe locuri de muncă, reducându-se în țară rata șomajului.

4. Problemele cu care se confruntă sistemul de asigurări sociale în RM pot fi formulate astfel:

- nesustenabilitatea financiară a sistemului public de pensii și plata parțială a contribuțiilor de asigurări sociale de stat;
- numărul mic de contribuabili și reducerea raportului dintre numărul de contribuabili și pensionari;
- cuantumul mic al pensiilor de asigurări sociale și nivelul scăzut al ratei de înlocuire;
- nivelul scăzut al venitului asigurat al contribuabililor;
- reducerea și îmbătrânirea populației. Menținerea pe viitor a intensității proceselor de îmbătrânire demografică;
- menținerea abordării asimetrice din perspective de gen a condițiilor de bază privind dreptul la pensie – vârsta de pensionare și perioada de cotizare obligatorie;
- redistribuirea inechitabilă a mijloacelor financiare (condiții speciale de stabilire a pensiilor pentru unele categorii de cetățeni: judecători, procurori, funcționari publici, deputați, membri de guvern, aleși locali și colaboratori vamali);
- legislația actuală nu prevede recalcularea pensiilor persoanelor care continuă o activitate de muncă;
- atractivitatea redusă a sistemului public de pensii;
- fonduri de pensii private facultative slab dezvoltate și inexistența fondurilor de pensii private obligatorii.

Rezolvarea acestor probleme va da posibilitate de a majora veniturile în BASS și a ridica nivelul de asigurare socială și va contribui la asigurarea funcționării unui sistem de pensii echitabil, bazat pe o rată de înlocuire a salariilor, care să asigure cetățenilor un trai decent.

5. Recomandări:

1. În scopul formării unui mediu de afaceri mai favorabil pentru agenți economici, cât în scopul asigurării unui cuantum mai mare a pensiei viitoare (calculată în baza contribuțiilor individuale) **este necesar de a promova politica de redistribuire treptată a cotelor de asigurări sociale** dintre angajator și angajat pînă la raportul de 2/3 – contribuția angajatorului: 1/3 – contribuția salariatului. Astfel, dacă tariful general de 29% (23%+6%) se va păstra, contribuția angajatorului va constitui – 19,33% (29% : 3*2), iar cea a salariatului – 9,67%.

2. **Eliminarea tuturor facilităților la pensionare**, care au fost acordate de către sistem în perioada anilor postreformatorii, ceea ce ar putea conduce la instaurarea unei echități între toți participanții la sistemul de asigurări sociale, stimulînd contribuabilii să rămînă în sistem.

3. **Includerea prevederilor legale** ce oferă dreptul la **recalcularea pensiilor** pentru persoanele care continuă să activeze în câmpul muncii și plătesc contribuții de asigurări sociale. Pentru a nu admite creșterea nejustificată a cheltuielilor de prelucrare a dosarelor de pensionare acest drept să fie oferit de exemplu o dată la 3 ani.

4. Pentru a evita o **reducere bruscă a mărimii pensiei medii**, odată cu trecerea la calcularea acesteia, utilizînd doar formula nouă (unică pentru toți) de calculare a pensiei, **este necesar de a elabora un mecanism de indexare a mărimii venitului mediu lunar asigurat**. Însă acest mecanism urmează să fie foarte bine gîndit, deoarece o indexare excesivă poate conduce la dezechilibrarea întregului sistem de pensionare.

5. **Majorarea treptată a vârstei de pensionare**, în special pentru femei, **însă** efecte economice pozitive vor fi obținute doar în cazul în care **va fi reformată și piața muncii**, inclusiv prin majorarea ratei de ocupare a lucrătorilor în vîrstă.

6. Informarea populației și promovarea atitudinii păsătoare față de propriul viitor.

Realizarea cu succes a componentei de acumulare (Pilonul II) din cadrul sistemului de pensionare depinde de capacitatea pieței financiare și a pieței valorilor mobiliare de a absorbi **productiv** fluxul de mijloace ale acumulărilor de pensii și de a asigura participanților unui asemenea sistem de pensionare un nivel rațional al venitului, *preferabil nu mai jos* decât ritmul de creștere a salariului.

Referințe bibliografice:

1. Legea privind sistemul public de asigurări sociale: nr. 489-XIV din 8 iulie 1999. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2000, nr. 1-4, art. 2.
2. Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat: nr. 156-XIV din 14.10.1998. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2004, nr. 42-44, art. 247.
3. Legea bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2012: nr. 270 din 23 decembrie 2011. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2012, nr. 15, art. 37.
4. Legea pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2020”: nr. 166 din 11 iulie 2012. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2012, nr. 245-247, art. 791.
5. Programul de dezvoltare strategică al Casei Naționale de Asigurări Sociale pentru anii 2012-2014. Chișinău. 25 p. [accesat 18 martie 2013]. Disponibil: www.cnas.md/.../1787316_md_pds_cnas_2012_.doc
6. Social Security Programs Throughout the World: Europe, 2008. International Social Security Association. 2008, septembrie. 331 p. [accesat 18 martie 2013]. Disponibil: http://www.socialsecurity.gov/policy/docs/progdsc/ssptw/2008-2009/europe/ssptw08_euro.pdf.
7. MANOLE, T. Modul de calculare a pensiilor de asigurări sociale în Republica Moldova. In: Creșterea economică - prioritate națională în contextul integrării în Uniunea Europeană: materialele conf. ști. intern., 29-30 octombrie 2008. Chișinău: USM, 2008, pp. 196-201.

Recomandat spre publicare: 12.03.2013

**ОПРЕДЕЛЕНИЕ ВНЕШНИХ И ВНУТРЕННИХ УГРОЗ
ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА**

ТАТЬЯНА ПЕТРОВА, научный сотрудник, IEFIS
РОДИКА ПЕРЧУН, др. конф. ведущий научный сотрудник, IEFIS

In present article there are examined the criteria of classification of financial security threats. Also, there are given characteristics of the causes and consequences of the threats. The author made conclusions about the possible and probable events that preceded the banking crisis, also there were identified external and internal threats of the financial security of the Republic of Moldova and the macroeconomic indicators, as precursors of financial instability. The author considers that foreign economic risks and unstable economic growth characterize the high probability of appearance of a crisis situation in the Republic of Moldova.

Keywords: financial security, external and internal threats, risk factors.

JEL Classification: G0, G3, G32

При разработке основных направлений социально-экономического развития страны должны выработываться меры по отражению наиболее вероятных угроз финансовой безопасности РМ. *Угрозой финансовой безопасности страны следует считать наступление такого состояния финансовой и денежно-кредитной сферы, которое препятствует нормальному развитию общества и государства, приводит к их дестабилизации и наносит им существенный ущерб* [1].

Финансовая система переходной экономики РМ является основным звеном регулирования экономических процессов рынка и представляет собой наиболее уязвимую систему для использования ее преступными элементами, конкурирующими международными корпорациями, заинтересованными международными кланами и государствами в обеспечении своих интересов. Правовое обеспечение финансовой системы оказалось наиболее отсталой сферой национального законодательства, крайне несогласованной с мировой практикой и международными соглашениями в области банковской и налоговой деятельности. Быстрые темпы смены этапов рыночной реформы не позволили финансовому праву достичь стабильного состояния и оформить основные институты.

Критерии классификации угроз (*внутренние и внешние, реальные и потенциальные, прямые и косвенные, первичные и вторичные, субъективные и объективные*), позволяют провести систематизацию угроз и определить конкретные меры обеспечения финансовой безопасности РМ путем создания необходимых механизмов, устраняющих или смягчающих воздействие факторов, подрывающих устойчивость национальной экономики.

Внешние угрозы связаны с проблемами напряженности в области международных валютно-финансовых отношений:

- несовершенство международного механизма создания, управления и контроля над международными ликвидными средствами;
- международный статус доллара;
- международный статус СПЗ;
- система разрешения проблем платёжного баланса;
- механизм управления кризисами;
- формула обмена валют и т.д. [2]

Среди основных *причин возникновения внешних угроз финансовой безопасности* следует выделить следующие: стремительное развитие процесса транснационализации экономических связей, интернационализации мирового хозяйства (называемого глобализацией); постоянное увеличение огромной массы капиталов, крайняя подвижность которых создает напряженную обстановку; высокая степень концентрации финансовых ресурсов как на макроэкономическом уровне (бюджетные системы государств и международных организаций), так и на глобальном уровне (межгосударственная экономическая интеграция, включая ее финансовую и валютную составляющую); растущая автономизация субгосударственных субъектов (ТНК, ТНБ и др.), располагающих значительной финансовой властью, их влияние на народнохозяйственные комплексы отдельных стран; высокая степень мобильности и взаимосвязи финансовых рынков на базе новейших информационных технологий; многообразие финансовых инструментов и высокая степень их динамизма; взаимопроникновение внутренней и внешней политики государств, которые все больше и больше зависят от мировых финансов (многие специалисты признают, что глобальная финансовая система больше не проводит границу между внутренней и внешней экономической политикой стран, обе они проникают друг в друга и формируют друг друга по мере того, как глобальные рынки переносят последствия внутренней политики любой страны также на экономики других стран); усиление конкуренции и трений между государствами в экономической и иных сферах, использование мощными экономическими акторами стратегий

завоевания мирового экономического пространства; чрезмерная зависимость национальных экономик (в частности, бюджетного сектора) от иностранного краткосрочного спекулятивного капитала, делающая их финансовые системы чрезвычайно уязвимыми; глобальное нарастание неустойчивости мировой финансовой системы, возникновение угрожающих кризисных тенденций, неспособность современных финансовых институтов (в том числе международных) эффективно их контролировать [3].

Внутренние угрозы порождаются в основном неадекватной финансово-экономической политикой, элементарными просчетами органов власти и управления, ошибками, злоупотреблениями и иными отклонениями (бесхозяйственность, волокита, разнообразные экономические преступления и т.д.) в управлении финансовой системой. Государство, не справляясь с внутренними угрозами, лишено возможности проводить активную внешнюю политику, защищать интересы отечественных товаропроизводителей, способствовать экспорту конкурентоспособной продукции, завоевывать новые товарные рынки. К числу факторов, порождающих внутренние угрозы в РМ, относятся: ограниченные возможности по страхованию рисков, отсутствие четких технологий взаимодействия профессиональных участников рынка, институциональная незавершенность переходной экономики, сложная система взаимосвязей в реальном и финансовом секторах. Основными причинами, вызывающими возникновение указанных угроз, являются неустойчивость финансового положения предприятий, неблагоприятный инвестиционный климат, сохранение инфляционных процессов и другие проблемы, связанные с финансовой дестабилизацией в экономике.

Угрозы в банковской системе РМ связаны с переходом на новые базовые стандарты, страхованием вкладов, усилением концентрации банковского капитала и банкротством коммерческих банков. На рисунке показана классификация и обоснования угроз, опасных для каждого отдельного банка и для эффективного функционирования банковского сектора в целом (Рисунок 1).

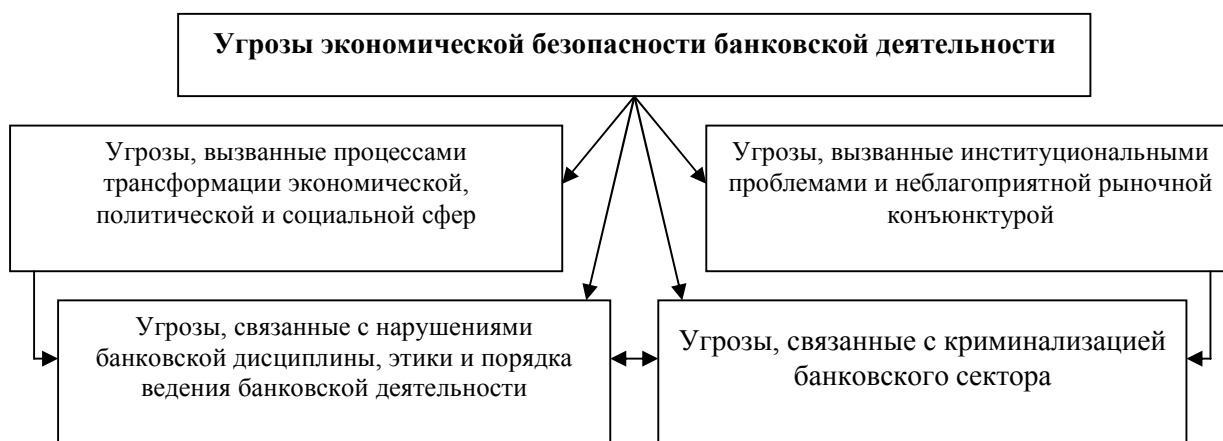

Рис. 1. Классификация угроз экономической безопасности банковской деятельности

Источник: Козловский А. Эффективность банковской деятельности в системе обеспечения экономической безопасности России./ АВТОРЕФЕРАТ диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук.- М., 2011.

В случае непринятия соответствующих мер *потенциальные* внешние и внутренние угрозы финансовой устойчивости превращаются в *реальные угрозы* и потери для экономики.

Негативные факторы безопасности по очередности проявления (*первичные и вторичные*) можно разграничить следующим образом: **зона возникновения проблем – вызов – опасность – угроза – риск – негативное событие и ущерб от их воздействия.**

Теоретические исследования и мировой опыт показывают, что в основе построения системы финансовой безопасности государства должна быть *система управления рисками*. **Риск характеризует высокую вероятность возникновения кризисной ситуации.**

Изучение работ зарубежных авторов позволяет нам сделать вывод о возможных и вероятных событиях, предшествующих банковскому кризису.

В исследовании Demirguc-Kunt, Detragiache, 1998 дана классификация рисков возникновения проблем в банковском секторе:

- *Степень уязвимости отдельного банка и системные банковские кризисы.* При таком подходе изучаются показатели отдельных банков с целью предсказания возможности кризиса как отдельного банка, так и всей банковской системы.

- *Финансовая либерализация и кризисы.* В некоторых работах (Caprio, Summers, 1993; Stiglitz, 1994) изучался вопрос о том, действительно ли финансовая либерализация приводит к тому, что банки берут на себя избыточный риск и тем самым повышается вероятность возникновения проблем в банковской сфере. Эмпирические исследования показали, что это верно лишь в том случае, если финансовая либерализация

проводится в условиях высокой коррупции и низкого уровня законодательной базы в стране.

- *Международные шоки, режимы обменных курсов и кризисы.* Гипотеза о том, что внешние процентные ставки оказывают влияние на уязвимость банковской системы, проверялась в нескольких работах (Eichengreen, Rose, 1998; Arteta, Eichengreen, 2002) и, как правило, подтверждалась. Тем не менее, влияние, оказываемое внешними факторами на экономику страны, зависит от режима обменного курса.

- *Структура собственников банка и кризисы.* Эмпирические исследования (La Porta, Lopez-de-Silanes, Shleifer, 2002; Barth, Caprio, Levine, 2001; Caprio, Martinez-Peria, 2000) показывают, что принадлежность банков государству ведет к неэффективному управлению и к большей вероятности кризиса. О влиянии присутствия в стране иностранных банков на банковские кризисы однозначный вывод авторами не сделан. С одной стороны, присутствие иностранных банков ведет к улучшению эффективности работы банков, а с другой – иностранные банки увеличивают риски из-за возможного ухода из страны в случае кризиса. К тому же приход иностранных банков ведет к росту конкуренции, а слишком жесткая конкуренция на рынке может привести к его дестабилизации в результате ценовых войн и снижения маржи банков.

- *Роль институтов.* Во многих работах (Demirguc-Kunt, Detragiache, 1998; Mehrez, Kaufmann, 1999; Kane, 1989; Arteta, Eichengreen, 2002) затрагивался вопрос о том, как уровень правопорядка и законов в стране или наличие системы страхования вкладов влияют на вероятность возникновения банковского кризиса. Основным эмпирическим результатом таких исследований является вывод о повышении вероятности возникновения банковского кризиса при наличии системы страхования вкладов.

- *Политическая система и кризисы.* Во-первых, действия государства по отношению к банкам, попавшим в кризисную ситуацию, зависят от правящей партии, а во-вторых, как было показано эмпирически (Brown and Dinc, 2004), реформы в банковском секторе и отзыв лицензий обычно проводятся после выборов, а не перед ними. Соответственно, вероятность банковского кризиса выше именно после выборов.

В исследовании Hardy and Pazarbasioglu (1998), дается характеристика и последствия угроз в банковской сфере и показатели, наиболее достоверно характеризующие вероятность финансовой нестабильности.

- Банковский кризис наступает одновременно со значительным падением темпа роста ВВП в реальном выражении, а резкое повышение потребления свидетельствует о возможном банковском кризисе в ближайшем будущем.

- Резкое снижение банковских депозитов в реальном выражении и значительное увеличение кредитов частному сектору является свидетельством в пользу скорого наступления банковского кризиса. Значительный рост совокупных иностранных обязательств страны (в % ВВП) также может служить индикатором – предвестником кризиса, хотя его прогностическая сила меньше, чем упомянутых выше индикаторов.

- Раньше всего на будущий кризис в банковской системе указывает резкое падение инфляции с ее последующим ростом. Реальные процентные ставки обычно возрастают в период, предшествующий кризису, и продолжают расти во время кризиса. Рост реального эффективного обменного курса или резкое падение темпа роста импорта в реальном выражении также свидетельствуют о надвигающемся банковском кризисе.

- В странах, уже переживших кризис, вероятность его повторения выше, чем в странах, до этого не испытывавших банковский кризис [4].

Все факторы, определяющие риски финансовой системы, представленные в таблице 1 имеют реальное и непосредственное влияние на экономику РМ.

Таблица 1

Основные факторы риска

Макроуровень	Микроуровень
1.Нестабильные темпы экономического роста.	1.Ухудшение хозяйственно-финансового положения контрагента
2.Высокая инфляция.	2. Неплатежеспособность покупателя и заемщика.
3.Ухудшение торгового и платежного баланса.	3. Завышенный курс лея.
4.Увеличение государственного долга (внутреннего и внешнего).	4. Низкая степень доверия к контрагенту.
5.Изменения в законодательстве.	
6.Нестабильная политическая ситуация.	
7.Низкий рейтинг страны.	

Источник: составлено автором.

Оценка странового риска определяет вероятность финансовых потерь, которые могут возникать у иностранных кредиторов при кредитовании правительства страны. Несмотря на повышение рейтинга оценки кредитного риска в РМ Агентством Moody's с Саа1 в 2009г. до уровня В3 в 2013г., условия доступа на рынок Молдовы для инвесторов характеризуются низким качеством: слабой защищенностью и не могут рассматриваться как привлекательные для инвестиций (табл. 2).

Таблица 2

Суверенные кредитные рейтинги, присвоенные Агентством Moody's в январе 2013г.

	Индекс надежности долгосрочных обязательств	Оценки на основе спреда дефолта	Общая премия за риск.	Оценки странового риска
Эстония	A1	0,85%	7,08%	1,28%
Словакия	A2	1,00%	7,30%	1,50%
Польша	A2	1,00%	7,30%	1,50%
Венгрия	Ba1	2,40%	9,40%	3,60%
Россия	Baa1	1,50%	8,05%	2,25%
Литва	Baa1	1,50%	8,05%	2,25%
Словения	Baa2	1,75%	8,43%	2,63%
Болгария	Baa2	1,75%	8,43%	2,63%
Хорватия	Baa3	2,00%	7,50%	3,00%
Латвия	Baa3	2,00%	8,80%	3,00%
Румыния	Baa3	2,00%	8,80%	3,00%
Азербайджан	Baa3	2,00%	8,80%	3,00%
Армения	Ba2	2,75%	9,93%	4,13%
Грузия	Ba3	3,25%	10,68	4,88%
Черногория	Ba3	3,50%	9,75%	5,25%
Албания	B1	4,00 %	11,80%	6,00%
Беларусь	B3	6,00%	14,80%	9,00%
Босния и Герцеговина	B3	6,00%	14,80%	9,00%
Украина	B3	6,00%	14,80%	9,00%
Молдова	B3	6,00%	14,80	9,00%

Источник: http://pages.stern.nyu.edu/~adamodar/New_Home_Page/datafile/ctryprem.html Last updated: January 2013

Суверенный рейтинг охватывает все долговые обязательства правительства каждой страны, выраженные в иностранной валюте.

В условиях переходной экономики РМ лучше всего прогнозировать вероятность финансового кризиса позволяет анализ динамики макроэкономических показателей развития (табл. 3).

Таблица 3

Показатели – предвестники финансовой нестабильности в РМ, в %

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Рост ВВП, в %	104,8	103,0	107,8	94,0	107,2	106,9	99,2
Рост промышленности, в %	95,2	98,7	101,5	78,9	109,3	107,4	96,9
Инвестиции в основной капитал/ВВП	24,4	28,7	28,8	17,9	18,0	23,3	24,5
Оплата труда резидентов, занятых за границей и денежные переводы работающих/ВВП	34,5	33,9	31,2	22,0	23,2	22,8	24,5
Экспорт товаров и услуг/ВВП	-44,8	-45,4	-41,0	-36,8	-39,4	-45,0	-43,6
Импорт товаров и услуг/ВВП	91,8	97,9	94,2	73,4	78,8	86,0	84,2
Сальдо счета текущих операций/ВВП	-11,4	-15,3	-16,1	-8,2	-7,7	-11,3	-7,1
Сальдо счета товаров и услуг/ВВП	-47,0	-52,7	-53,1	-36,6	-39,3	-40,9	-40,6
Кредиты банковского сектора, исключая правительству/ВВП*	34,5	40,2	39,8	41,4	37,2	39,5	
Уровень инфляции (на конец периода)	112,7	112,3	112,7	100,0	107,4	107,6	104,6
Валовой внешний долг/ВВП	73,0	75,4	67,4	80,2	82,3	77,6	84,5

Источник: BNM

*<http://data.worldbank.org/indicator>

Социально-экономическая ситуация в РМ на современном этапе характеризуется существованием внешних и внутренних угроз финансовой безопасности страны, вызывающих серьезные негативные последствия. Внешние угрозы связаны с высокой степенью зависимости экономической деятельности РМ от внешних источников финансирования и импортируемых товаров производственного назначения. Однако, наибольшую опасность представляют внутренние угрозы, т.к. длительное сохранение внутренних угроз без проведения эффективной экономической политики делает страну более уязвимой для внешних угроз. Внутренние угрозы связаны с продолжением трансформации в сфере государственного устройства, изменением политической системы, фундаментальной перестройкой социально-экономических отношений. В краткосрочном и среднесрочном плане реформы могут провоцировать и усугублять кризисные процессы в банковской системе. **Таким образом, существующие риски финансовой системы РМ. характеризуются высокой степенью вероятности возникновения кризисной ситуации. В этих условиях необходимо:**

- Ранжирование всех угроз финансовой безопасности по масштабам негативных последствий и срокам их наступления, определение очередности и приоритетности преодоления наиболее острых вероятных угроз. Главными критериями для определения приоритетности и очередности должны быть масштабы негативных последствий от тех или иных угроз финансовой безопасности и сроки их наступления.
- Определение ущерба от действия угроз финансовой безопасности. Ущерб от каждой угрозы может проявляться в самых различных явлениях, которые часто не могут быть выражены в четких количественных параметрах. Ущерб от действия угроз финансовой безопасности может иметь количественную оценку по некоторым формам проявления, и тогда необходимо его рассчитать; не иметь количественной оценки, и тогда необходимо его качественное описание.
- Мониторинг факторов, вызывающих угрозы финансовой безопасности требует информационного обеспечения. Оно должно состоять в определении индикаторов финансово-экономического развития страны, по которым систематически будет проводиться их мониторинг.
- Система индикаторов, используемая в мониторинге факторов, вызывающих угрозы финансовой безопасности страны, должна включать индикаторы, характеризующие развитие важнейших сфер финансовой деятельности.

Источники литературы

1. НОВИКОВ, Г. В. *Финансовая безопасность экономики (методология и практика)*. Москва: ИЭ РАН, 2001.
2. ДМИТРИЕВА, К. Современные процессы в мировом финансовом хозяйстве и новые механизмы регулирования глобальной финансовой системы в период мирового экономического кризиса. В: Мировое и интернациональное хозяйство. 2009, № 3-4 (10-11) [accesat 30 mai 2013]. Disponibil: http://mirec.ru/old/index.php%3Foption=com_content&task=view&id=132.html
3. БУРЦЕВ, В.В. Факторы финансовой безопасности России [accesat 30 mai 2013]. Disponibil: <http://www.cfin.ru/press/management/2001-1/burtsev.shtml>
4. ДРОБЫШЕВСКИЙ, С.М., рук., ТРУНИН, П.В. и др. *Некоторые подходы к разработке системы индикаторов мониторинга финансовой стабильности*: науч. труды. Ин-т экономики переходного периода. М.: ИЭПП, 2006. 305 с. ISBN 5-93255-218-2.
5. Национальный Банк Молдовы [accesat 3 iunie 2013]. Disponibil: <http://www.bnm.md>

Recomandat spre publicare: 22.05.2013

COMPETITIVITATEA INDUSTRIEI ALIMENTARE PRIN PRISMA LOGISTICII TRANSPORTURILOR

CORINA GRIBINCEA, drd., IEFS

Increasing competition between companies with the same field has shown that application of modern management principles can lead to the consolidation and growth of companies. To provide good transport logistics is one of the major aspects of competitiveness of any sector, in particular the food industry. The article proposes a model to minimize logistics costs of transport in a local company.

Keywords: competitiveness, food industry, energy management

JEL Classification: L7, L9, L66

Principala întrebare care apare în orice cercetare economică este modul de alocare a resurselor în scopul de a asigura bunăstarea socială, inclusiv ocuparea deplină în câmpul muncii și nivelul ridicat de trai a populației. Cercetătorii mereu sunt în căutarea sectorului care poate contribui cel mai mult la o creștere economică a națiunii și adesea folosesc noțiunea de „competitivitate” ca bază pentru analiza lor. Organizația pentru Cooperare Economică și Dezvoltare [9] definește competitivitatea ca fiind “capacitatea companiilor, industriilor, a regiunilor și a națiunilor de a genera, în condiții de concurență, venituri relativ mari și un nivel înalt de încadrare în câmpul muncii”, pe când Comisia Europeană [10] folosește definiția “o creștere sustenabilă a nivelului de trai al unei națiuni sau a regiunilor și nivelul de șomaj cât de mic posibil”. Astfel, în urma mai multor negocieri în contextul acordurilor cu privire la tarife și comerț, majoritatea țărilor sunt cointeresate în utilizarea și măsurarea competitivității țării lor.

Totuși, mai mulți autori subliniază faptul că competitivitatea nu are o definiție în teoria economică [1,6]. Însă, totuși, este un concept larg și nu există nici un acord cu privire la modul de definire și nici o măsură a lui. Există, totuși, un consens cu privire la măsurile care pot fi utilizate pentru a evalua competitivitatea. Măsurarea se poate face în funcție de: economia neoclasică care se concentrează pe succesul comercial, și care se măsoară cu cursul de schimb real, indicatorii avantajului comparativ, indicatorii de export sau de import și managementul strategic cu implicarea structurii și strategiei firmei (Figura 1).

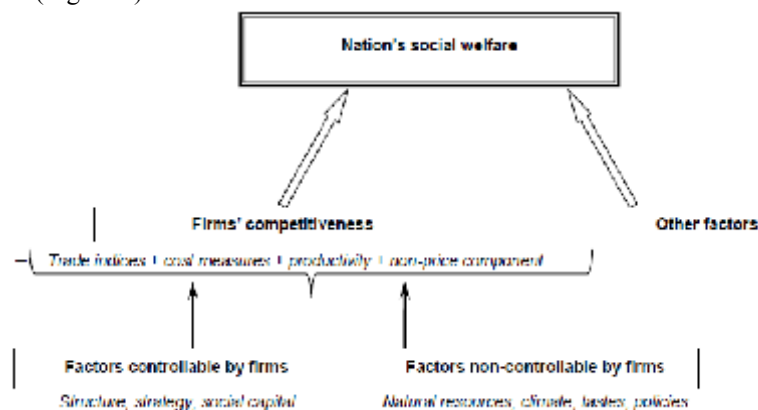

Fig. 1. Măsurarea, factorii determinanți și efectul de competitivitate

Sursa: compilat de autor în baza [5, p. 7].

Teoria comerțului sugerează că competitivitatea unei națiuni se bazează pe conceptul avantajului comparativ. În concepțiile lui Ricardo și a modelului Heckscher-Ohlin, avantajul comparativ postulează că fluxurile comerciale sunt rezultatul unor diferențe între costurile de producție între țări și țara cu specializarea pe producerea unui bun va avea avantajul de cost. Un astfel de concept este util când se face o comparație la nivel internațional fie a competitivității între țări. Când operăm cu măsurarea competitivității internaționale folosim indicatorul *cursul de schimb real* (RER), în

$$RER = \frac{P^T}{P^{NT}}$$

următoarea formă: unde P^T este indicele prețului mărfurilor negociabile și P^{NT} este prețul mărfurilor care nu pot fi negociate.

Indicele *avantajului comparativ revelat* (RCA) a fost formulat pentru prima dată de către Balassa în anul 1965 și modificat de Vollrath în 1991, în scopul de a evita dubla numărare între perechile țări. Indicele RCA mai este numit și indicele Balassa. Versiunea modificată a lui Vollrath este numită *avantajul relativ de export* (RXA), deoarece se bazează

$$RCA_{ij} = RXA_{ij} = (X_{ij} / X_{ik}) / (X_{it} / X_{itk})$$

pe exporturi. Pentru mărfurile din țara i și j , RCA este definit în felul următor:

unde X – sunt exporturile; k – denotă toate celelalte mărfuri decît j ; n – denotă toate celelalte țări decît i .

Un indice RCA mai mare decît 1, indică faptul că țara are un avantaj comparativ al mărfii. Acesta dezvăluie o competitivitate mai mare. Au fost propuse și alte măsuri de avantaj comparativ. *Avantajul relativ de import* (RMA), este

$$RMA_y = (M_y / M_k) / (M_n / M_{nk})$$

similar cu RXA, dar se referă mai degrabă la importuri (m) decît la exporturi:

În acest caz, un indice RMA mai mic de 1, indică un avantaj comparativ relevant și o competitivitate mai mare. Diferența dintre indici se numește *avantajul comercial relativ* (RTA), un indicator mai cuprinzător a indicelui avantajului

$$RTA_y = RXA_y - RMA_y$$

comparativ relevant:

O valoare pozitivă a RTA este o indicație a avantajului comparativ. Când indicii RXA și RMA sunt comparați în formă logaritmică, ei sunt simetrici la origine. Diferența lor se numește

$$RC_y = \ln(RXA_y) - \ln(RMA_y)$$

competitivitatea relevantă (RC):

În analiza competitivității sectorului agricol din Europa Centrală și de Est a țărilor europene vis-a-vis de cele 15 state membre ale Uniunii Europene (UE), autorul Gorton adaptează indicele RCA încît exporturile să fie comparate cu restul țărilor din întreaga lume unde exportă țările UE-15. Autorul a numit acest indicator modificat: *indicele de pondere a mărfurilor*[3]. Autorii Pitts și Lagnevik, menționează că indicele RCA a fost modificat pentru a ține cont de producția externă, adică producția generată în afara țării de către firmele naționale [4]. Astfel, doi indici au fost analizați pe baza punctelor de vedere contradictorii a autorilor Porter și Dunning, unde producția străină ar trebui alocată. Indicele Porter-adaptat (PRCA) este următorul:

$$PRCA_y = ((X_y + IPO_y) / (X_k + IPO_k)) / ((X_n + IPO_n) / (X_{nk} + IPO_{nk}))$$

În schimb, indicele Dunning-adaptat (DNCA)

$$DNCA_y = ((X_y + IPO_y) - (M_y + IPI_y)) / (X_n + IPO_n - IPI_n)$$

are următoarea formă:

În timp ce indicele PRCA adaugă producției străine/externe exporturile și, astfel, se presupune că firmele naționale producătoare de peste hotare păstrează țara lor de origine, ca bază de origine, indicele DNCA tratează producția internă de către firmele străine în același mod ca și importurile. Totuși, ambii indici sunt rareori utilizați în literatura de specialitate a competitivității industriei agricole și agro-alimentare. Trebuie remarcat faptul că RCA și indicatorii derivați sunt distorsionați de intervenția guvernului, și reflectă cel mai des diferențe de preț, decît competitivitatea reală [5].

În Moldova, un factor important ce joacă rol în competitivitatea oricărui sector, a mediului de afaceri, sunt remitențele. Remitențele sunt strîns dependente de migrația forței de muncă. Ambele au crescut în ultimele decenii în Moldova, generînd câștiguri semnificative de bunăstare. Republica Moldova este cazul cu ponderea mare a remitențelor în PIB (23%). Alte țări care dețin cote ridicate a remitențelor în PIB sunt Liban și Egipt. În Figura 2, prezentăm cele mai importante obstacole în calea mediului de afaceri, la nivel global.

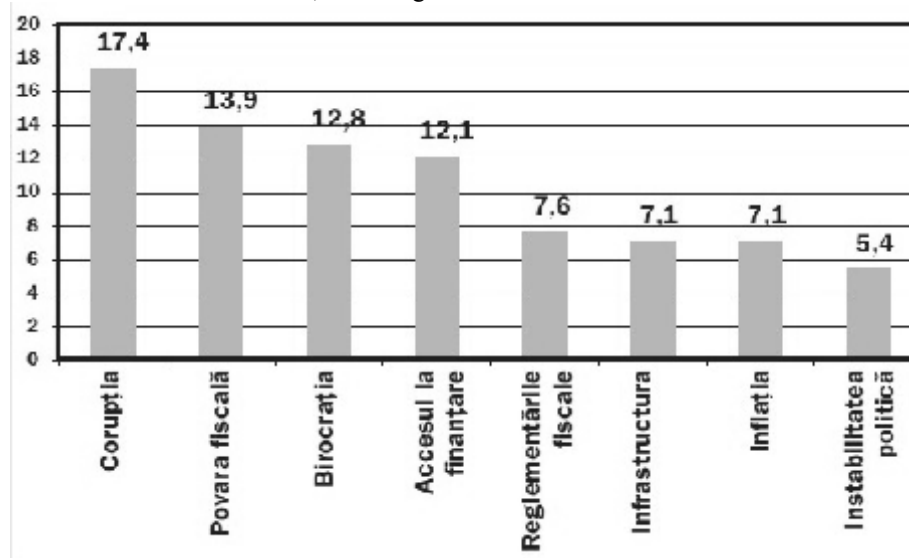

Fig. 2. Cele mai importante obstacole în calea mediului de afaceri la nivel

Sursa: compilat de autor în baza [7].

Cu toate acestea, criza economică și pachetele de austeritate puse în aplicare în mai multe state membre UE, au făcut mult mai dificil pentru imigranți să găsească locuri de muncă bune remunerate. În figura 3 sunt prezentate țările estice în topul competitivității.

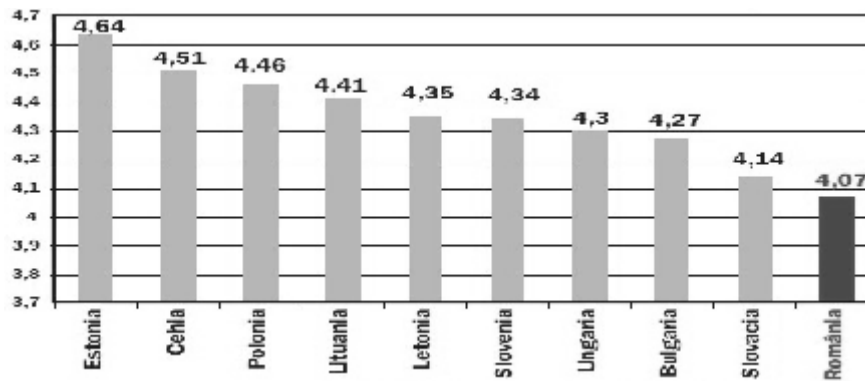

Fig. 3. Țările estice în topul competitivității

Sursa: compilat de autor în baza [7].

Companiile fac investiții majore pentru a satisface condițiile de lucru, de a îmbunătăți calitatea produselor, de a mări productivitatea utilajelor și de a realiza unele economii financiare și de energie. Competitivitatea crescândă a întreprinderilor concurente cu același domeniu de activitate a demonstrat că aplicarea unor principii moderne de management a dus la consolidarea și creșterea economică a unor societăți și la scoaterea de pe piață a celor care nu au luat din timp măsuri corespunzătoare de reducere a costurilor. Astfel, compania *JLC S.A.* fiind una dintre cele mai mari întreprinderi de prelucrare a laptelui din Republica Moldova și un lider recunoscut al pieții moldovenești de produse lactate, pe lângă activitatea de producție efectuează comercializarea produselor proprii atât prin intermediul rețelei de magazine de firmă, ce cuprinde o geografie largă (mun. Chișinău, Bălți, Orhei), cât și prin intermediul rețelei retail locale (orașele Cahul, Drochia și Ungheni)[8]. Luând în considerare că deplasarea transportului marfar pe rute interurbane implică un șir de greutăți, apare necesitatea determinării unui mod de coordonare a operațiilor de parcurs, de desfășurare a reparațiilor curente și a serviciilor tehnice. Distribuția produselor lactate de la fabrică se face către depozitele en-gros din raioane și Chișinău, după care este repartizat și distribuit în rețeaua de comerț detailist. Rutele efectuate de materialul rulant a întreprinderii *JLC S.A.* cuprind 20 orașe, însumând în medie per o ruta 150km. Din analiza am observat că la întreprinderea *JLC S.A.*: volumul de transportare se menține constant pe perioada anului și pe ultimii ani; parcul mijloacelor de transport are uzură medie morală și fizică, rețeaua rutieră nu este elaborată la nivel optim și aceasta poartă un caracter spontan, costul final de comercializare al produselor lactate fiind destul de înalt.

Conceptul de platformă logistică încearcă să reducă costurile sociale generate de transportul de mărfuri prin promovarea unor sisteme logistice eficiente. Rezultatele utilizării unui astfel de sistem cu platforme logistice sunt reducerea numărului de vehicule necesare pentru oferirea unor servicii cel puțin la același nivel calitativ, sporirea coeficientului de utilizare a capacității de transport a vehiculelor, reducerea parcursului vehiculelor, atât în stare încărcată, cât și în stare goală.

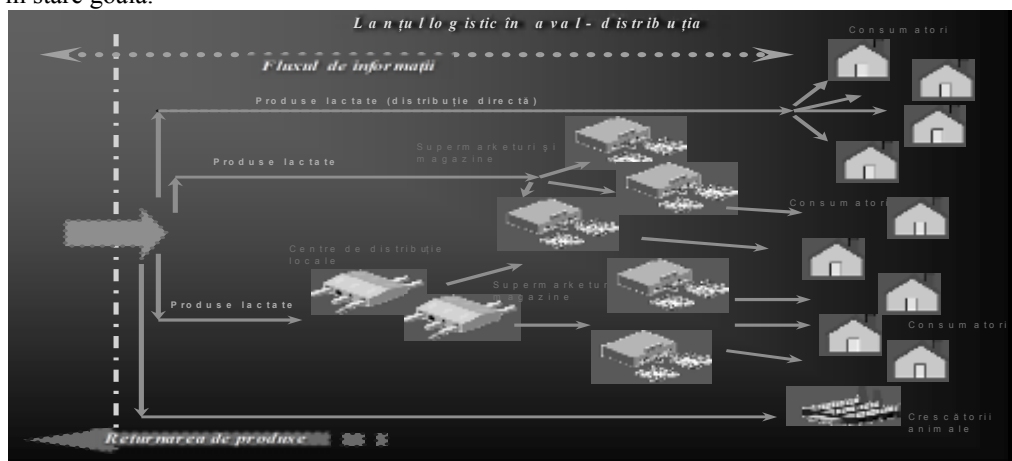

Fig. 4. Modelul lanțului logistic propus

Sursa: elaborat de autor.

În modelul propus (Figura 4), am reieșit din luarea în considerare a următorilor factori, care influențează indicatorii tehnico-economici a transportului: tipul de lapte lichid distribuit, sistemul de ambalare, numărul și locația centrelor comerciale, distanța dintre centrele comerciale și depozite, precum și tipul de vehicule utilizate. În unele zone laptele poate fi vândut numai dimineața, în unele de două ori pe zi, iar în altele – în cazul posibilității de refrigerare sau a UHT sunt cele mai populare și sunt comercializate pe tot parcursul zilei. Modelul topografic al zonei de distribuție este prezentat în Figura 5.

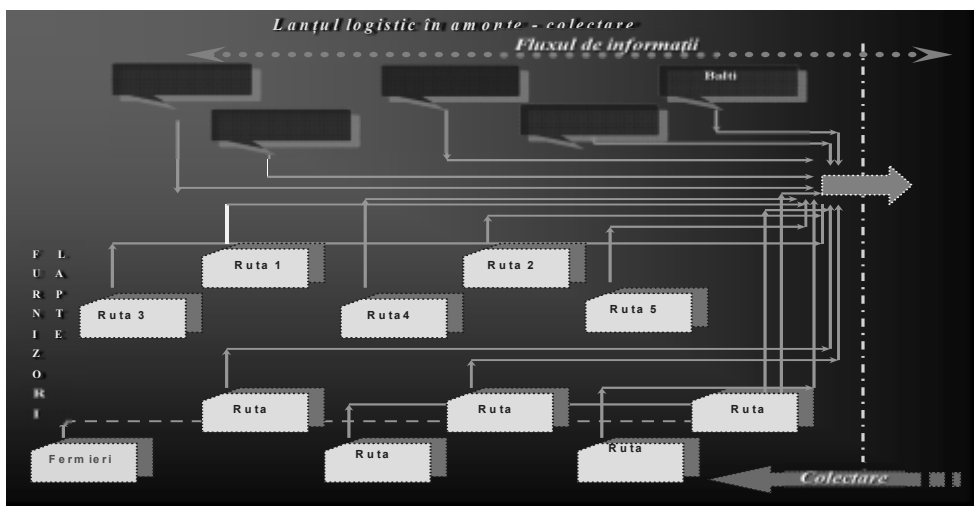

Fig. 5. Modelul topografic de distribuție propus

Sursa: elaborat de autor.

Am presupus că o producție zilnică de la 10 000 litri până la 100 000 de litri vor fi distribuiți într-un pătrat de 10 km x 10 km și 250 000 de l/zi zona pentru a fi servit va fi un pătrat de 20 km x 20 km. Punctele focale în jurul cărora sunt vândute 1000 litri pe zi sunt marcate cu o cruce. Punctele reprezintă desemnarea topografică a centrelor zonelor de vânzări de lapte. Acest lucru implică presupunerea că distanța suplimentară, care trebuie să acopere furgonetele de livrare a laptelui în jurul punctului central, în scopul de a ajunge la punctele reale de vânzare cu amănuntul sunt neglijabile în raport cu distanța dintre punctele focale. Analiza mijloacelor de transport utilizate a fost realizată separat pentru fiecare capacitate de livrare și fiecare sistem de ambalare a laptelui. Rutele reale pentru transport au abatere de la rutele indicate calculate. În modelul prezentat, rutele au fost selectate în urma unui model comun permițând astfel compararea între diferite sisteme și capacități de transportare. S-a constatat că cantitatea de lapte distribuită are o influență redusă asupra distanței specifice, exprimată în km /1000 de litri. Pentru calculele practice distanța specifică a fost considerată constantă pentru fiecare sistem de distribuție. Costurile de transport de lapte UHT sunt afectate de faptul că pe cheltuielile de tratament UHT și ambalare aseptică poate fi justificată doar pentru piețele care necesită o durată de viață a produsului de cel puțin 2 luni sau când instalația de prelucrare este la o distanță mare de la distribuitor. În acest studiu distribuția de lapte UHT este considerată că acoperă operațiunile de transport de la un depozit, către o instalație de lapte.

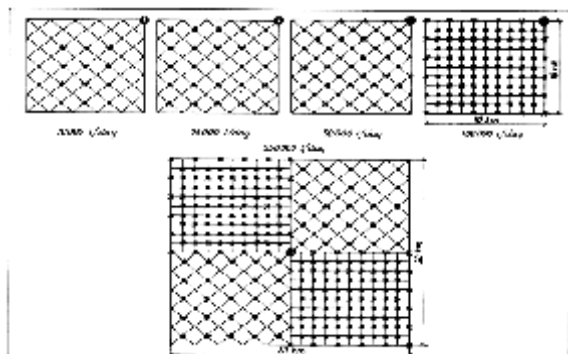

Fig. 6. Modelul zonelor de distribuție (fabrica de lapte; + puncte focale a zonelor de vânzări)
Sursa: elaborare proprie.

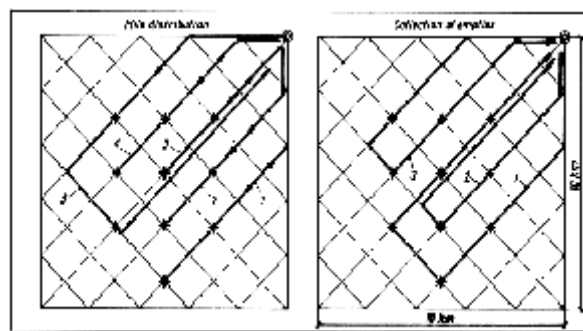

Fig. 7. Modelul rutelor de distribuție pentru 10mii l/zi de lapte pasteurizat
Sursa: elaborare proprie.

Tipul și capacitatea vehiculelor de distribuție a laptelui, utilizate pentru model: un prim-motor, de 5t capacitate de transport standard, cu trei tipuri de corpuri introduse în conformitate cu cerințele: o cameră neizolată închisă pentru laptele UHT și sterilizat și una izolată pentru lapte pasteurizat; Capacitatea de încărcare cu lapte a portului de șasiu a fost calculată fără greutatea corpului corespunzător. Am presupus că zona aleasă nu a afectat costurile de șasiu. Am presupus, că timpul de livrare a laptelui către centre de vânzare pentru: 1. laptele pasteurizat la automate, laptele UHT și laptele sterilizat este livrat în două schimburi de 8 ore, deoarece produsele pot fi păstrate în siguranță la punctul de vânzare cu amănuntul; 2. laptele pasteurizat este livrat la centre comerciale în termen de până la 8 ore. În scopul de a se ajunge la costuri comparative pentru diferite sisteme de ambalare studiate, am identificat 3. grupuri de factori de bază și le-am evaluat pentru sistemele de transport utilizate (Tabelul 1). Valorile numerice atribuite acestor factori sunt prezentate în Tabelul 2, 3, 4.

Tabelul 1

Gruparea factorilor de bază

Grupul 1	Factorii asociați cu sistemul de ambalare și topografia zonei	Grupul 2	Factorii asociați cu timpul de operare	Grupul 3	Alți factori
g_1	Greutatea containerelor (kg) per 1-tonă sarcină	n_1	Numărul nominal de schimburi de 8 ore pe zi pentru distribuire	F	Coefficient de vehicule în reparații și așteptare
g_2	Greutatea lăzilor (kg) per 1-tonă sarcină	n_2	Numărul nominal de schimburi de 8 ore pe zi pentru colectările goale	K_L	Kilometrajul mediu a unui vehicul pe durata vieții
g_3	Cantitatea laptelui (litri) per 1-tonă sarcină	t_1	Timpul specific pentru încărcarea laptelui ambalat la fabrica (ore / 1 000 litri)	B	Rata anuală a dobânzii la intrare de capital
g_4	Cantitatea laptelui (litri) per 5-tone sarcină	t_2	Timpul de descărcare de la centrele de vânzare en -detali (ore / 1 000 litri)	E	Rata de cheltuieli anuale cu privire la asigurări și taxe
s_1	Numărul de lăzi pline sau tăvi într-un teanc de pe vehicul	t_3	Timpul de încărcare - descărcare (ore / 1000 litri)	G	Rata a costurilor de întreținere în timpul duratei de viață a vehiculului
s_2	Numărul de lăzi goale sau tăvi într-un teanc de pe vehicul	t_4	Timpul pentru spalarea vehiculelor (ore pe schimb)	H	Consumul de combustibil
k_1	Distanța anumită pentru distribuirea laptelui (km / 1 000 de litri)	t_5	Timpul de odihnă a lucrătorilor (ore pe schimb)	F	Coefficient de vehicule în reparații și așteptare
k_2	Distanța anumită pentru colectarea terei (km / 1 000 de litri)	c	Viteza medie a vehiculelor pe șosea (km / h)	K_L	Kilometrajul mediu a unui vehicul pe durata vieții
K	Distanța specifică totală (km / 1 000 de litri) ($K = k_1 + k_2$)	m	Numărul mediu al lucrătorilor într-un echipaj pe vehicul	B	Rata anuală a dobânzii la intrare de capital

Sursa: elaborare proprie.

Tabelul 2

Valorile pentru factorii asociați cu sistemul de ambalare și topografia zonei

Sistemul	G1		G2		G3		G4		S1	S2	K1	K2	k
Pasteurizat butelii	385	295	160	225	460	480	2300	2400	4	6	10	6	16
Sterilizat butelii	405	338	154	221	440	460	2200	2300			10	-	10
Pasteurizat în cutii	154		-		840		4200		1	2	7	3	10
Pasteurizat carton	20	17	81	78	870	880	4350	4400	5	15	7	-	7
UHTtratat – carton	32	24	-	-	940	950	4700	4750	5	-	6	-	6
Pasteurizat saci	8	5	92	92	880	880	4400	4400	5	15	7	-	7
Pasteurizat vend.mach.	100		-		900		5000		-	-	5	-	5

Sursa: elaborare proprie.

Valorile numerice atribuite acestor factori sunt prezentate în tabelul 3.

Tabelul 3

Valorile pentru factorii asociați cu timpul de operare

Sistemul	n_1	n_2	t_1	t_2	t_3	t_4	t_5	c	m
Pasteurizat - sticle - în lăzi	1	1	0.1	0.5	0.2	0.3	0.5	25	3
Sterilizate în sticle - în lăzi	2	-	0.1	0.5	0.2	0.3	0.5	25	3
Pasteurizat - cutii	1	1	0.1	0.5	0.2	0.3	0.5	25	3
Pasteurizat - cutii de carton - în lăzi	1	-	0.1	0.5	0.1	0.3	0.5	25	3
UHT tratat - cutii de carton, învelite	2	-	0.1	0.5	-	0.3	0.5	25	3
Pasteurizat - plicuri - în lăzi	1	-	0.1	0.5	0.1	0.3	0.5	25	3
Pasteurizat - masini automate	2	-	0.1	0.5	-	1.0	0.5	25	2

Sursa: elaborare proprie.

Valorile estimate pentru N , T_v , T_m și L sunt prezentate în tabelul 4.

Tabelul 4

Valorile pentru alți factori: N , T_v , T_m și L

Sistemul	N - în funcție de litrii distribuit zilnic					T_v	T_m	L
	10 000	25 000	50 000	100 000	250 000			
Pasteurizat - sticle - în lăzi	2	5	9	18	44	1.63	4.9	7.5
Sterilizate în sticle - în lăzi	1	3	5	10	24	1.22	3.7	7
Pasteurizat - cutii	2	4	8	16	39	1.39	4.2	11
Pasteurizat - cutii de carton - în lăzi	2	5	9	18	44	1.09	3.3	14
UHT tratat - cutii de carton, învelite	1	2	4	8	19	0.94	2.8	9
Pasteurizat - plicuri - în lăzi	2	5	9	18	44	1.09	3.3	14
Pasteurizat - masini automate	1	2	4	8	20	0.99	2.0	11

Sursa: elaborare proprie.

Nota: N - Numărul total de vehicule, T_v - Timpul de lucru specific ale vehiculelor, T_m -Necesarul orelor de lucru /1 000 litri, L -Durata medie de viață a vehiculelor

Costurile indicate în modelul propus au fost calculate pe baza ipotezei - o oră de muncă C_w .10 lei și un litru de combustibil C_o , - 17,57lei. Valoarea C_v a fost calculată prin estimarea costurilor vehiculului și majorată cu un coeficient 'y' de adaptare a șasiului la cerințele respective ale transportului de lapte. Diferitele costuri de transport calculate la ecuațiile (5-10), în lei /1 000 litri sunt prezentați în Tabelul 5.

Tabelul 5

Costurile specifice de transport

Sistemul	y	C_v , mii lei	Lei/ 1 000 litri						Total
			D	I	M	R	O	W	
Pasteurizat - sticle - în lăzi	1.4	262,5	17,0	13,125	51,0	4,0	7,5	42,87	135,5
Sterilizate în sticle - în lăzi	1.2	225,0	8,75	6,125	26,25	1,875	4,75	32,375	80,125
Pasteurizat - cutii	1.4	262,5	10,25	11,5	30,75	3,5	4,75	36,75	97,5
Pasteurizat - cutii de carton - în lăzi	1.4	262,5	9,0	12,625	26,75	3,75	3,375	28,5	84,0
UHT tratat - cutii de carton, învelite	1.2	225,0	5,5	5,0	16,25	1,5	2,875	24,5	55,625
Pasteurizat - plicuri - în lăzi	1.4	262,5	9,0	12,625	26,75	3,75	3,375	28,5	84,0
Pasteurizat - masini automate	2.2	412,5	4,5	5,0	13,5	1,5	2,375	17,5	44,375

Sursa: elaborare proprie.

Analiza prezentă indică faptul, că valorile specifice ale diferitelor componente ale prețului de transport, (costul per 1000 de litri de lapte), sunt aproape constante, adică nu depind de cantitatea de lapte distribuită, și depind de sistemul de ambalare a laptelui și a distribuției. Aceasta reflectă faptul că capacitatea de încărcare a unui singur vehicul de transport este relativ mică în raport cu cantitatea de lapte distribuită. Acest lucru duce la un grad ridicat de utilizare a echipamentului de transport și, în cele din urmă, la anumite valori constante în cadrul fiecărui sistem, când nu se observă tendința de creștere sau descreștere a valorilor specifice. În intervalele scăzute, cantitățile de lapte distribuite au diferite valori specifice și sunt ușor mai ridicate, dar diferența apărută este nesemnificativă.

Concluzii. Studiul efectuat în prezentul articol a aplicării managementului și a logisticii transportului în asigurarea competitivității industriei alimentare, la nivel național și internațional, a demonstrat, că se pot obține economii financiare și de energie în timp foarte scurt și cu costuri minime.

În urma observațiilor rezultate din acest studiu putem menționa următoarele:

1. Cel mai scump este transportul distribuției de lapte pasteurizat în sticle, iar cel mai ieftin este transportul în cisternă pentru automate, urmate de lapte UHT în recipiente, și transportul în ambalaj plastic nereturnabil. Costurile de transport pentru alte sisteme nu diferă substanțial unul de altul.

2. În totalul costurilor de transport, cheltuielile de combustibil joacă un rol minor în toate sistemele analizate.

3. În scopul de a face sistemul de transport fiabil, o intrare relativ mare de capital este necesară.

4. O proporție substanțială din costurile totale sunt reprezentate de cheltuielile de muncă.

Referințe bibliografice:

1. AHEARN, M., CULVER, D., SCHONEY, R. Usefulness and limitations of COP estimates for evaluating international competitiveness: a comparison of Canadian and U.S. wheat. In: American Journal of Agricultural Economics. 1990, vol. 72, no. 5, pp. 1283-1291.
2. BALASSA, B. Trade liberalisation and revealed comparative advantage. In: The Manchester school of economic and social studies. 1965, vol. 119, pp. 92-124.
3. GORTON, Matthew, DAVIDOVA, Sophia, RATINGE, Tomas. The competitiveness of agriculture in Bulgaria and the Czech Republic vis-a-vis the European Union. In: Comparative Economic Studies [accesat 3 iunie 2013]. Disponibil: <http://digilib.umm.ac.id/files/disk1/338/jiptummpg-gdl-jou-2009-matthewgor-16891-The+Comp-c.pdf> 2000
4. LAGNEVIK, M., PITTS, E. Measuring Food Industry Competitiveness. In: Traill & Pitts. The Competitiveness in the Food Industry. London: Chapman & Hall, 1997 [accesat 20 februarie 2013]. Disponibil: www.lusem.lu.se/research/faculty/fek-mla
5. LATRUFFE, L. Competitiveness, Productivity and Efficiency in the Agricultural and Agri-Food Sectors. In: OECD Food, Agriculture and Fisheries Papers. 2010, no. 30 [accesat 20 martie]. Disponibil: www.dx.doi.org/10.1787/5km91nkdt6d6-en
6. SHARPLES, Jerry A. Cost of production and productivity in analyzing trade and competitiveness. In: American journal of agricultural economics. Cary, NC: Oxford University Press, 1990, vol. 72, no. 5. ISSN 0002-9092.
7. SCHAWAB, Klaus. The Global competitiveness: report 2012-2013. World Economic Forum. Geneva. 545 p. [accesat 20 iunie 2013]. Disponibil: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitiveness_Report_2012-13.pdf
8. Compania S.A. „JLC” [accesat 24 aprilie 2013]. Disponibil: www.jlc-group.com/ro/view_post.php?id=1588
9. Organizația pentru Cooperare Economică și Dezvoltare [accesat 18 martie 2013]. Disponibil: www.OECD.org
10. Comisia Europeană [accesat 20 februarie 2013]. Disponibil: http://ec.europa.eu/index_ro.htm

Recomandat spre publicare: 22.05.2013

**ASPECTE TEORETICE ALE PROCESULUI
DE MODERNIZARE ȘI ISTORICUL DEZVOLTĂRII SISTEMELOR AGRICOLE***EUGENIA LUCĂȘENCO, drd., IEFS*

The agricultural system is a set of sectors, technologies, machinery and technological aggregates where the soil is used as the main resource for crop, orchards, vineyards, vegetable production and livestock. Structure of the sectors can be different from one farm to another. In Europe, agriculture, depending on the used technologies, their level of intensification, specialization, quantity and quality of biomass, relations with the environment, and so on, different agricultural systems are practiced like sustainable, conventional, biological, organic, precision and extensive.

Cuvinte cheie: modernizare, sisteme agricole, transformare, agricultura, proces de tranziție.

JEL Classification: Q1, Q12, R11

Introducere. Sistemul agricol reprezintă un ansamblu de sectoare, tehnologii, mașini și agregate tehnologice, în care solul este folosit ca principală resursă de producție pentru culturile agricole, pomicole, viticole, legumicole, floricole ca și pentru creșterea animalelor. Structura sectoarelor poate fi diferită de la o fermă la alta. În Europa, în domeniul agricol, în funcție de tehnologiile utilizate, de nivelul lor de intensificare, specializare, de cantitatea și calitatea biomasei, de raporturile cu mediul înconjurător etc., sunt practicate diferite sisteme de agricultură: durabilă, convențională, biologică, organică, de precizie și extensivă.

Dezvoltarea durabilă a spațiului rural nu reprezintă numai obținerea de produse de bună calitate și nepoluante ci și asistarea procesului de prelucrare a produselor de prelucrare a produselor agricole în produse alimentare, pe baza procedurilor tehnologice de fabricație. În general, procesatorii de materii prime urmăresc, în realizarea proiectelor de investiții, indicatorii de eficiență economică, rentabilitatea randamentelor de valorificare și a celor de extracție a substanței utile, urmărindu-se dezvoltarea în plan economic. Strategiile de dezvoltare durabilă îi obligă pe procesatori să-și analizeze proiectele și din punct de vedere ecologic, care conduce de obicei la creșterea costurilor. Astfel, este necesar ca activitatea economică trebuie să fie analizată și din punct de vedere a efectelor sale în plan ecologic.

Conținutul de bază. Sistemele agricole sunt strâns legate de condițiile economice, sociale și de mediu. Soluționarea acestora este cea mai importantă condiție pentru introducerea și promovarea agriculturii durabile.

Alegerea sistemului agricol este condiționată de nivelul dotării tehnice, nivelul de cunoștințe profesionale, dar și de mentalitatea, educația în general, ca și de respectul pentru natură, pentru mediul înconjurător al tuturor celor care lucrează în acest domeniu.

Pentru caracterizarea diferitelor sisteme de agricultură sunt utilizate criteriile următoare:

- cantitatea și calitatea producției;
- costuri rezonabile de producție pentru produse competitive;
- stabilitatea producției de la an la an, pe sectoare, ferme și terenuri agricole;
- raporturi armonioase cu principalele resurse naturale (sol, apă, faună, floră, relief), îmbunătățirea, ameliorarea și conservarea acestora pentru generațiile viitoare;
- specializarea și structura producției agricole trebuie să fie flexibile, adică să posede capacitatea de a reacționa la schimbările pieții privind cererea și oferta;
- raportul echilibrat pe termen lung între cerințele economice, ecologice și sociale.

Agricultura durabilă contribuie și la rezolvarea unor probleme sociale a zonelor rurale: ocuparea forței de muncă, dezvoltarea infrastructurii, conservarea și îmbogățirea patrimoniului cultural, dezvoltarea rețelei de drumuri și comunicații.

Mulți oameni de știință, chiar la momentul de față, discută energic subiectul agriculturii moderne, caracterizată prin pachetele externe dezvoltate de tehnologii care se bazează pe intrările externe create, fiind cea mai bună, și unica cale pentru dezvoltarea agricolă. Instituțiile internaționale influente, ca de exemplu World Bank, FAO și câteva din instituțiile de cercetare din Consultative Group on International Agricultural (Grupul de consultanță în Agricultura Internațională) au sugerat că modul cel mai sigur de a asigura hrana populației este să continue modernizarea agriculturii. Noua paradigmă a modernizării pornește atât de la tehnologiile agricole, cât și de la oameni. Noutatea acesteia este că, în combinația de politici destinate agriculturii și care acum sunt mai ales politici financiare, economice și tehnologice, să fie introdusă o componentă nouă – politicile sociale, politicile destinate îmbunătățirii capitalului uman din agricultură.

La baza teoriei modernizării se află justificarea dezvoltării globale a civilizației, tranziția de la societățile tradiționale la cele moderne, ca o tendință inevitabilă a dezvoltării politice moderne. Teoria modernizării presupune analiza în profunzime și relevarea elementelor de transformare a societăților tradiționale în procesul de modernizare a acestora.

În anii 70-90 ai secolului XX a existat transpunerea și revizuirea a principiilor modernizării existente anterior, fiind percepute ca occidentalizare. Modernizarea în sine poate fi privită ca o parte integrantă a dezvoltării, ca o funcție a acesteia, și nu ca o condiție. Există o recunoaștere a faptului că procesul de modernizare se realizează și în afara

modelelor tradiționale. Un rol deosebit în procesul de modernizare îl au particularitățile istorice și naționale, precum și identitatea culturală a societății tradiționale [9].

În științele moderne, sunt definite două tipuri principale de modernizare: primară și secundară. Fiecare dintre tipurile de modernizare desemnate, are trăsături distinctive și anumite caracteristici. Evidențierea acestor tipuri de modernizare a fost bazată pe experiența practică de tranziție a societăților tradiționale la cele moderne, exemple servind țările Europei de Vest, SUA, CSI, state din Asia, Africa și America Latină. Este evident că fiecărui dintre tipurile specifice de modernizare îi corespunde o anumită logică proprie și un comportament structural.

Modernizarea primară s-a realizat în Europa de Vest, SUA, Canada, cuprinzând perioada de la revoluția industrială și, pînă la proclamarea valorilor societății occidentale moderne. Logica modernizării primare se bazează pe consecutivitate, evoluție, etapizarea dezvoltării acesteia. Originile acestui tip de modernizare reies din modernizarea spiritual-ideologică a epocii Renașterii, Reformei și Iluminismului. Dezvoltarea conceptuală a valorilor socio-culturale de bază a societății occidentale a devenit piatra de temelie a tipului de modernizare primară. Dacă vorbim despre un alt tip de modernizare, și anume "secundară" sau cum mai este numită "reflectantă", putem nota următoarele. Acest tip de modernizare este caracterizat drept modernizare de "după". Acesta s-a realizat în statele din Asia, Africa, America Latină, statele din fostul lagăr socialist. Principalul factor al modernizării secundare îl reprezintă interacțiunea socio-culturală a țărilor înapoiate cu centrele socio-culturale deja existente. Logica modernizării "secundare" sugerează că unele elemente ale societății sunt la nivelul țărilor dezvoltate, în timp ce altele sunt fie complet absente, fie se află la nivelul incipient de formare și funcționare. Țările cu sistemul tradițional de valori și priorități de dezvoltare trebuie să asigure păstrarea și dezvoltarea elementelor existente ale societății contemporane, precum și implicarea și diseminarea factorilor de care duc lipsă.

Un grup de oameni de știință a propus startul reformelor de industrializare [3]. În opinia lor, aceasta va contribui la promovarea eficientă a altor elemente de modernizare. Alții pun în față reformarea agriculturii [5]. Astfel, în special, modelul forțat al modernizării societății consideră că aceste reforme sunt extrem de importante. În contrast cu această direcție a teoriei modernizării există o justificare pentru urbanizarea ca un element cheie a tranziției eficiente de la societatea tradițională la cea modernă. Un alt grup de oameni de știință care studiază problema modernizării presupun că o transformare efectivă este posibilă doar cu prezența ajutorului intensiv din partea statelor dezvoltate pentru cele mai slab dezvoltate [8]. Un bine-cunoscut teoretician al procesului de modernizare, așa cum este S. Eisenstadt [7], a pornit de la necesitatea de a dezvolta instituțiile care vor lua în considerare continua schimbare în cadrul sistemelor sociale.

Materialele empirice de analiză a rezultatelor unei serii de programe de modernizare acumulate în ultimii ani, au arătat o relație clară între consecințele negative neprevăzute ale punerii lor în aplicare, pe de o parte, și neajunsurile abordărilor teoretice, care s-au bazat pe aceste programe, pe de altă parte. A devenit destul de evident că nu ne limităm doar la eșecurile specifice și la neajunsuri. O analiză critică a arătat în mod convingător că problemele se află la originea situației, de la care au pornit arhitecturii schimbărilor.

Teoriile modernizării au suferit o critică conceptuală. În primul rând, a devenit clar faptul că ideea de "miracol asiatic" (dezvoltare economică pînă la procesul de democratizare) și configurația specifică a valorilor asiatice (disciplina ridicată în contextual individualismului scăzut) pot deschide calea pentru viitor. Cu toate acestea, crizele economice ulterioare au pus imediat capăt euforiei inițiale. Apoi s-a evidențiat frustrarea răspândită în țările post-comuniste, pentru că acestea nu au putut face față dezvoltării simultane a economiei și a democrației în condițiile liberalizării pieței. Acestea nu au putut preveni creșterea sărăciei și a inegalităților în rândul cetățenilor săi, împreună cu crearea instituțiilor și stabilirii bunăstării naționale.

Rezultatele unei regândiri largi a fundamentelor teoretice ale procesului de modernizare sunt asociate cu etapa de analiză a neo-modernizării. Tirakyan caracterizează rezultatele regândirii proceselor de modernizare, după cum urmează [17]:

1. Modernizarea – rezultat al acțiunilor indivizilor și grupurilor – nu reprezintă un produs al unui sistem automatizat;
2. Acest lucru necesită noi modalități de realizare a scopurilor și a valorile acestora, dar problema constă în faptul că aceste obiective vor fi atinse în funcție de resursele disponibile;
3. Modernizarea nu este un proces de consens, ci o concurență între moderniști, conservatori și observatori;
4. Știința este principala forță motrice, însă religia și tradiția nu trebuie să fie subestimate;
5. Criteriul general de modernizare – dezvoltarea bunăstării pentru toți oamenii;
6. Centrele de modernizare se pot schimba și deplasa;
7. Modernizare este un proces non-liniar, acesta include cicluri și crize.

Într-o epocă a schimbărilor rapide și creșterea riscului și incertitudinii, politicile agricole și practicile în statele în curs de dezvoltare se confruntă cu o serie de limitări care dezvăluie deficiențele sale în durabilitate pe termen lung, și capacitatea sa de a satisface gama de obiective pe care este de așteptat să o furnizeze. Acestea includ preocupările legate de foametea cronică și de malnutriție, modificările nefavorabile de mediu, limitele de creștere a productivității tehnologice, creșterea degradării terenurilor și pierderea biodiversității, insecuritate mijloacele de trai și sărăcia continuă a comunităților agricole.

Astăzi, sistemul devine mult mai complex, începând cu implicarea companiilor în tehnologii, extinse prin intrări

agro-chimice și de producție, și se încheie cu alimente extrem de prelucrate [1], [10]. Tot mai mult, aceste firme dezvoltă o varietate diferită de alianțe, cu alți jucatori din sistem, formând un nou sistem alimentar "cluster". Deoarece agricultura devine mai concentrată și integrată, aceste clustere gigantice instituie o oligopsonie - o piață în care un număr mic de cumpărători exercită puterea asupra unui număr mare de vânzatori – asupra unui părți mai mari a lanțului agro-alimentar, care să le permită maximizarea profitului și minimizarea riscului. Ca rezultat, sistemul de alimentare a început să semene cu o clepsidră. În partea de jos sunt milioane de fermieri și muncitori agricoli care produc alimente și fibre, în timp ce în partea de sus sunt miliarde de consumatori, atât bogați, cât și săraci. La nivelul cel mai mic și la mijloc sunt aproximativ zeci de corporații multinaționale – furnizorii de input-uri, procesatorii de alimente și comercianții cu amănuntul – câștigând un profit din fiecare tranzacție. De obicei, mărfurile sunt schimbate prin intermediul contractelor încheiate sau transferuri între întreprinderi mai degrabă decât pe piețele deschise cu ridicata și chiar și atunci când acestea sunt schimbate în piețele angro, prețurile pot fi cu mult sub costul de producție ca urmare a supraofertei. În consecință, "relația cost-preț" revine producătorilor, care poartă cea mai mare parte a riscului și împărtășesc puțin, dacă există, recompensele.

Pentru că agricultura are o componentă comercializabilă mai mare decât majoritatea sectoarelor, aceasta este profund afectată de mediul comercial și politica comercială. Întrucât barierele comerciale globale în țările industriale au scăzut în mod semnificativ în ultimul deceniu, barierele rămase sunt concentrate pe produsele agricole și pe forța de muncă de producere în care țările în curs de dezvoltare au un avantaj comparativ.

Integrarea economică regională și globală este însoțită de alte provocări decât să slăbescă și mai mult poziția socio-economice din zonele rural sărace.

Ipotezele despre vulnerabilitate și/sau robustețea și rezistența sistemelor agricole rămân a fi în litigiu. Multe studii prezic că aprovizionarea cu alimente la nivel mondial nu poate fi în mod necesar negativ afectate de schimbările climatice moderate, dar numai prin presupuneri agricultorii vor lua măsuri adecvate pentru a se adapta la schimbările climatice. Multe țări în curs de dezvoltare sunt într-o situație gravă, cu toate acestea, în dese cazuri, schimbările climatice duc la condiții imprevizibile în creștere, inclusiv precipitații mai intense între perioadele secetoase prelungite, precum și mai multe resurse variabilă de apă sau reduse pentru irigații [4]. Creșterea expansiunilor agricole în terenurile marginale și a pădurilor la rîndul lor pot pune aceste zone la un risc de degradare a mediului.

Mai mult decât atât, sistemele agro-alimentare se schimbă în mai multe moduri, ca rezultat al interacțiunilor dinamice a o serie de forțe socio-economice și de mediu, inclusiv schimbările de mediu la nivel mondial, intensificarea agriculturii, concentrarea producției, integrare pe verticală și de coordonare, industrializarea, dereglementarea și liberalizarea economică și urbanizarea.

Cele mai multe zone rurale sunt caracterizate printr-o gamă extrem de diversă de părți implicate în agricultură, cu variații considerabile în activele lor și accesul la piețe și modalitățile prin care instituțiile promovează sau constrâng interesele și oportunitățile lor [12].

Având în vedere diversitatea, incertitudinea și complexitatea căilor contemporane de schimbare și ariile diferitor contexte în care agricultura este o sursă importantă de trai și a activității economice în țările în curs de dezvoltare, este important de a cunoaște gradul de pregătire a agriculturii contemporane în raport cu procesul de modernizare.

Există două perspective de intersecare – centrate pe tehnologie/de producție și creșterea economică - care au dominat discursul politic privind dezvoltarea agriculturii.

De-a lungul ultimilor aproximativ șizeci de ani, aceste două relatări au ajuns să formeze discursurile politice dominante în dezvoltarea agriculturii, fiecare cu precedentele istorice adânc înrădăcinate. Ambele au invocat crize în dezbaterile despre sistemele agro-alimentare globale și regionale, bazându-se pe diferite surse de legitimitate științifică și, la rîndul său primind răspunsuri internaționale impresionante prin ajutorul internațional. În prezentarea relațiilor generale al progresului, prin modernizare și creștere economică, acesta sugerează o anumită cale pentru dezvoltare. Dar de asemenea se ridică câteva întrebări importante: cum se face că aceste perspective cadru dominante pe termen lung și dezbateri structurale și, în acest sens, includ și exclud perspective diferite.

Una dintre relatările de bază în definirea politicii și practici agricole se referă la aplicarea cunoștințelor științifice în agricultură, legat de o vedere liniară de modernizare, fapt ce de multe ori a fost influențat puternic de temerile maltusiene despre creșterea producției de alimente pentru a răspunde la creșterea populației și prevenirea foametei. Modelul standard a unei "Revoluții agricole" este de obicei luat pentru a implica o creștere dramatică atât a producției și a productivității. Acest lucru a avut loc în Anglia în secolul după 1750 și a mers în paralel, consolidând Revoluția Industrială [13], un moment în care foametea a fost încă comună în Europa. Termenul Revoluția agricolă a fost de asemenea aplicat la schimbările agricole din alte părți ale lumii, în special Franța [13]. În Anglia, producția a crescut prin intensificarea utilizării terenurilor, în timp ce productivitatea terenurilor a crescut prin răspândirea sistemelor mixte de ferme care încorporează culturi furajere în sistemul arabil de rotație. Productivitatea muncii de asemenea a crescut într-un ritm fără precedent, dar nu există nici o explicație evidentă tehnologică pentru acest lucru înainte de jumătatea secolului XIX și probabil, a avut mai mult de a face cu modificările instituționale asociate, în special în Actele Inclosure. În Franța, în secole XVIII-XIX, suprafața de teren care era prelucrată era determinată de cât de mult ar putea fi recoltat de către o persoană cu o coasă. De la mijlocul secolului al XIX-lea introducerea utilajelor pentru recoltare și treieratul cerealelor a îmbunătățit dramatic productivitatea muncii.

De la mijlocul secolului XVIII și mai departe, agricultura engleză și franceză au fost capabile să ducă la o

creștere fără precedent a populației. Creșterea productivității muncii a însemnat că un procent mai mic din forța de muncă a fost angajată în agricultură și prin urmare, o proporție mai mare a fost disponibilă pentru a lucra în industrie. La rândul său, populația urbană în creștere a condus la necesitatea de a crește randamentul și îmbunătățirea eficienței agricole și mai mult. Efectele asemănătoare ale inovațiilor tehnologice agricole, în special îmbunătățirea fertilizării și mecanizării, a permis o dublare a populației lumii de la un miliard la mijlocul secolului XVIII la două miliarde la mijlocul secolului al XIX-lea. Agricultură tradițională se bazează pe o combinație de reciclare intensă a deșeurilor organice și cultivarea plantelor leguminoase, dar aceste input-uri au fost insuficiente pentru a susține un randament ridicat al culturilor peste arii largi cultivate.

Revoluția Verde este creditată, în special în Asia, ca având economii în creștere (superioare), sărăcia rurală ameliorată, salvând suprafețe mari de teren instabil de la conversie spre o agricultură extensivă.

Calitatea în scădere a resurselor funciare și de apă disponibile pentru producția vegetală are implicații majore pentru viitor. Degradarea resurselor reduce productivitatea factorilor de producție, cum ar fi îngrășămintele și irigarea. În următorii ani, intensificarea producției vegetale va fi necesară în mai multe domenii de producție marginală, cu condiții de producție mai puțin fiabile, inclusiv calitatea inferioară a solului, acces mai limitat la apă, și climatul mai puțin favorabil.

Eforturile de a mări producția culturii va avea loc în cadrul schimbărilor rapide, de multe ori imprevizibile, a condițiilor de mediu și socio-economice. Una dintre provocările cele mai importante este necesitatea de a se adapta la schimbările climatice, care - prin modificări în incidența de temperatură, incidența precipitațiilor și speciilor dăunătoare - va afecta care culturile pot fi cultivate și când, precum și randamentele lor potențială.

O altă sursă importantă de o viitoare incertitudine este prețul și disponibilitatea de energie necesară pentru operațiunile agricole și pentru productivitatea factorilor de producție, în principal de îngrășămintă.

După cum este cunoscut, dezvoltarea economică a determinat apariția a unei serii de societăți diferite: cea rurală înainte, cea industrială mai târziu și cea post-modernă de astăzi. Aceste societăți diferite au fost modificate în funcție de sectorul economic dominant (în ordine temporală: sectorul agricol, industrial și terțiar). Transformările sociale produse de trecerea de la un sector dominant la altul, nu se referă doar la producție și la relațiile de schimb, ci la întreaga societate: relațiile personale, limbi, valori împărtășite, estetica, etc. Centralitatea unui sector economic, prin urmare, este evidentă, în capacitatea sa de a se transforma și de a se face similară cu împrejurimile sale. În cazul în care modernizarea întregii societăți a avut loc, sectorul agricol, deși fundamental diferit de cel industrial, treptat, a reușit să asimileze resursele și valorile sale principale. Modelul modernizării agriculturii se bazează pe caracteristicile care fac parte din sectorul industrial: concentrarea, intensificarea și specializarea. În același timp, sectorul agricol a devenit în mod substanțial dependent de input-urile moderne, elementele externe și valorile industriale.

Evaluarea aspectelor pozitive ale industrializării sectorului agricol este una destul de controversată. Cu toate acestea, nu putem ignora faptul că a rezolvat, cel puțin în Europa și în Statele Unite ale Americii, problema veche de mii de ani a lipsei de alimente și realitatea foametei.

Odată cu schimbările ce au intervenit în mediul cultural și socio-economic, politicile și gândirea teoretică despre sectorul agro-alimentar au suferit multiple modificări.

În ultimele decenii, dezvoltarea sectorului agro-alimentar ca subiect academic și politic a avut mai multe definiții și încă nu există un punct de vedere comun în ceea ce privește modalitățile de ajustare a politicilor naționale de dezvoltare în țările Europei de Est la cerințele Politicii Agrare Comune (PAC) a UE.

Schimbările socio-economice din spațiul rural nu mai pot fi concepute în cadrul vechii paradigme. Economia rurală, aspectele angajării, precum și scopurile și circumstanțele producției agricole s-au schimbat considerabil.

De aceea o nouă paradigmă a dezvoltării sectorului agro-alimentar începe a fi formulată, în încercarea de a explica schimbările socio-economice curente în spațiul rural al Republicii Moldova. Ea aduce împreună diverse concepte științifice și operează cu idei noi și mai vechi, precum rețele, instituții, control, dezvoltare rurală, utilizarea resurselor naturale, atenuarea riscurilor etc. Noua paradigmă este bazată în special pe exemple practice și este încă în proces de formulare.

Cu toate acestea, se poate spune că în agricultura contemporană și în practicile de dezvoltare rurală, coexistă paradigme diferite, și noi paradigme găsesc o rezistență puternică la schimbare în vechile paradigm, consolidate în actori specifici, discursuri, instituții, modele socio-spațiale, legi și standarde tehnice. Politicile de inovare ar trebui să fie conștiente de coexistența între diferite paradigm și ar trebui să fie mai explicite cu privire la paradigmele care urmează să fie sprijinite.

În urma argumentelor ilustrate mai sus, trebuie să elaborăm un concept al politicilor de inovare din mediul rural bazat pe următoarele afirmații:

- Politicile inovaționale se referă la producție și la consum, transport, comerț, utilizarea și managementul terenurilor, planificare, și, prin urmare, ar trebui să implice o gamă largă de părți interesate;
- Inovarea include atât aspectele tehnologice cât și non-tehnologice ale activităților umane;
- Inovarea se întâmplă în rețelele hibride, iar ritmul și eficiența acesteia depind de forma rețelelor;
- În cadrul rețelelor, conflictele paradigmatic (de exemplu, între cele organice și convenționale, sau productivism și durabilitatea, prejudecățile publice / private etc.) pot apărea;

Politicile de inovare nu pot fi luate în considerare separat de politicile agricole și rurale. Un accent pe inovarea

de ordinul al doilea implică faptul că un accent mult mai mare ar trebui să fie pus pe definirea problemei și asupra coerenței dintre problemele sociale și activitățile de inovare.

În pofida lipsei aparente de interes și investiții în agricultură și dezvoltare rurală, creșterile în agricultură au revenit recent pe primul loc pe agendele de dezvoltare internațională. Cu agricultura în continuare fiind un sector-cheie în multe economii în țările în curs de dezvoltare, obținerea pentru agricultura o traiectorie de creștere este din ce în ce mai mult o temă de bază a documentelor politice, atât de la donatorii internaționali și guvernele naționale. Dacă, în contextul Raportului Băncii Mondiale privind dezvoltarea în lume pentru anul 2008 privind agricultura pentru dezvoltare, Organizația pentru Cooperare Economică și Dezvoltare Economică (OCDE), Raportul privind sărăcia în agricultură sau lucrare recentă privind politica agricolă a DFID [6], accentul este plasat pe eforturile de a dezvolta agricultura "pro-săraci", care este, de asemenea, "pro-creștere" (Banca Mondială 2007, 2005; OECD 2006, DFID 2005;). Prin urmare, astăzi, Banca Mondială susține că agenda stabilită în Raportul privind dezvoltarea în lume din 1982, care s-a concentrat pe stimulente, tehnologii și investiții publice în agricultură, rămâne incomplet. Pentru multe țări sărace, accesul la piețele agricole internaționale este foarte problematic, în ciuda promovării unor politici de dezvoltare agricolă. Suspendarea runde de dezvoltare Doha asupra discuțiilor în privința comerțului a inhibat dezmembrarea tarifare și a politicilor comerciale protecționiste care servesc drept bariere la intrarea pe piețele OCDE pentru produsele agricole din țările în curs de dezvoltare. Decalajele tehnologice au crescut brusc, de asemenea, pentru cei săraci. În plus, investițiile publice în mediul rural atât în infrastructură și dezvoltarea socială rămân extrem de inadecvate, mai ales în țările bazate pe agricultură. Astfel, Banca Mondială consideră că finalizarea acestei agende creșteri agricole pro-săraci ar trebui să fie o prioritate pentru comunitatea internațională pentru dezvoltare (Banca Mondială 2007) [15].

În mod similar, în multe regiuni în dezvoltare, inclusiv Africa, multe guverne din ce în ce mai mult evidențiază o creștere agricolă. De exemplu, în unele țări, putem găsi strategii pentru modernizarea agriculturii, strategii pentru Revitalizarea Agriculturii, care se angajează într-un efort substanțial pentru a accelera agricultura bazate pe creștere economică. Din anii 1960 și 1970 argumentul pentru o abordare trickle-down la dezvoltare, în urma creșterii și "modernizării" în sectoarele productive, a fost foarte dominant. Deoarece soarta sectorului se îmbunătățește, posibilitățile input-urilor din agricultură vor crește ca oportunități non-agricole (de exemplu, în forța de muncă, industria de prelucrare și sectorul serviciilor din mediul rural). O astfel de creștere economică va crea o "creștere" - mai degrabă decât situația actuală de a fi împins de la o agricultură defectă. Rezultatul final, se argumentează, va fi o economie dinamică, complet modernizată, integrată, cu un mic, dar un sector eficient agricol continuând să genereze creștere economică și ocuparea forței de muncă [13].

Un argument familiar, de la celebra teză a lui Walt Rostow (1960) "Etapile de creștere" este că dezvoltarea economică constă dintr-o serie de etape clar definite, și că provocarea este de a găsi tehnologia, instrumentele instituționale și stimulentele de piață pentru a împinge lucrurile de la o etapă la alta. Dar astfel de argumente evoluționiste despre o mișcare oarecum necesară de la o etapă la alta pot fi puse de asemenea, sub semnul întrebării, deoarece acestea se concentrează strict asupra beneficiilor agregate de creștere, mai degrabă decât pe aspectele mai largi de distribuție, cum ar fi cine achiziționează aceste beneficii, și dacă ar putea fi alte căi alternative de ieșire din sărăcie. Acest lucru nu nega nevoia de a genera creștere economică și stimularea legăturilor între lumile agricole și non-agricole, rurale și urbane. În schimb, oferă un argument pentru înțelegerea modului în care în anumite contexte, traiectoriile de creștere sunt diferite, și necesită intrări diferite, stimulente și acorduri de guvernare. Nu toți agricultorii din țările în curs de dezvoltare trebuie să crească fasole franceză sau garioaie prin intermediul sistemelor cultivării din afară pentru piața europeană, chiar dacă acest lucru este un plan bun pentru unii agricultori, în unele locuri. Există alte oportunități care trebuie să fie căutate, iar modelele generalizate nu ajută în căutarea căilor spre durabilitate, în special într-o perioadă de schimbări rapide și incertitudine. În ciuda dominației, perspectivele de producție-inovare și de creștere, există un număr de relatări alternative la agricultura de masă care au apărut pe parcursul ultimelor două decenii. Am ales două dintre cele mai proeminente alternative, astfel cum acestea au atras atenția substanțială în materie de politică și a cercurilor științifice și reprezintă separat, dar complementar, tradiții intelectuale și filosofice. Primul dintre acestea ar putea fi în linii mari numit "Agroecologic", în timp ce a doua poate fi descrisă ca "participativ" [13].

Ambele viziuni alternative încearcă să înțeleagă natura dinamică a sistemelor agro-alimentare. Astfel, ele sunt în mod necesar interdisciplinare și sintetice în natură, situate istoric (care doresc să înțeleagă interacțiunile socio-ecologice în contextul bazat pe loc), și pune accentul pe dezvoltarea și aplicarea unor abordări integrate care se bazează pe cunoștințele locale și de competențe. Mai mult decât atât, ambele subliniază democratizarea cercetării agricole și de dezvoltare, susține diverse forme de cercetare și management, și promovează oameni centrați pe învățare și acțiuni pentru a promova schimbarea. În consecință, ele nu iau probleme complexe ecologice și socio-economice și interacțiunile socio-ecologice în agricultură pentru a acordat, sau să se concentreze asupra unor aspecte înguste prin crearea unui științe a părților. În schimb, le problematizează și, prin aceasta, cuprinde complexitatea și diversitatea - sprijinirea potențială a multiplelor căi spre durabilitate. Cu toate acestea, există, de asemenea, limite clare pentru astfel de abordări. Întrebări sunt ridicate, în special, cu privire la capacitatea de a intensifica astfel de inițiative pentru a răspunde provocărilor sistemelor agro-alimentare la nivel global. Această secțiune, apoi, explorează aceste două perspective alternative, evaluând gradul în care acestea răspund provocărilor durabilității discutate în secțiunea anterioară.

În **concluzie**, putem menționa că la baza teoriei modernizării se află justificarea dezvoltării globale a civilizației, tranziția de la societățile tradiționale la cele moderne, ca o tendință inevitabilă a dezvoltării politice moderne. Teoria modernizării presupune analiza în profunzime și relevarea elementelor de transformare a societăților tradiționale în procesul de modernizare a acestora. Odată cu schimbările ce au intervenit în mediul cultural și socio-economic, politicile și gândirea teoretică despre sectorul agro-alimentar au suferit multiple modificări. Odată cu schimbările ce au intervenit în mediul cultural și socio-economic, politicile și gândirea teoretică despre sectorul agro-alimentar au suferit multiple modificări.

Referințe bibliografice:

1. BONNANO, A., BUSCH, L. et al. *From Columbus to ConAgra: The Globalization of Agriculture and Food*. Lawrence: University of Kansas Press, 1994. 336 p. ISBN 978-0-7006-0661-0.
2. VON BRAUN, Joachim. Food-Security Risks Must Be Comprehensively Addressed: annual report 2008-2009 [accesat 11 mai 2013]. Disponibil: <http://www.ifpri.org/sites/default/files/publications/ar08e.pdf>
3. ECKSTEIN, Alexander. *Comparison of economic systems: theoretical and methodological approaches*. Los Angeles: University of California Press, 1971. 366 p. ISBN 9780520017290.
4. CONSTANTINOV, T., NEDEALCOV, M. Evaluation of climatic risks manifested on Republic of Moldova territory. In: Present Environment and Sustainable Development. 2007, no. 1. pp. 100-106.
5. CSAKI, C., JAMBOR, A. The Diversity of Effects of EU Membership on Agriculture in New Member States. In: Policy Studies on Rural Transition. 2009, no. 4, october [accesat 3 mai 2013]. Disponibil: <http://www.fao.org/docrep/017/aq336e/aq336e.pdf>
6. DEPARTMENT FOR INTERNATIONAL DEVELOPMENT. Growth and Pover ty Reduction: The Role of Agriculture. 2005, december [accesat 23 mai 2013]. Disponibil: <http://dfid-agriculture-consultation.nri.org/launchpapers/roleofagriculture.pdf>
7. EISENSTADT, S.N. *Fundamentalism, Sectarianism and Revolution: The Jacobin Dimensions of Modernity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. 280 p. ISBN 9780521645867.
8. LEVI, M. The Economic Turn in Comparative Politics. In: Comparative Political Studies. 2000, vol. 33, no. 6-7, pp. 822-844.
9. McMICHAEL, P. *The Global Restructuring of Agro-Food Systems*. Ithaca: Cornell University Press, 1994. 303 p. ISBN 9780801481567.
10. FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS. *Safe and grow. A policymaker's guide to the sustainable intensification of smallholder crop production*. Rome, 2011. ISBN 978-92-5-106871-7.
11. THOMPSON, J. The Dynamics of Changing Rural Worlds: Balancing Income Generation and Household and Community Food Security in an Era of Growing Risk and Uncertainty. In: Reorienting Agricultural Research to Achieve the Millennium Development Goals: 3rd triennial conference, 8-11 november 2006. New Delhi, 2006 [accesat 23 mai 2013]. Disponibil: http://www.egfar.org/sites/default/files/Proceedings_GFAR2006_Final_lowres.pdf
12. THOMPSON, J., MILLSTONE, E. et al. *Agri-food System Dynamics: pathways to sustainability in an era of uncer tainty*. Brighton: STEPS Centre, 2007. ISBN 978 185864 653 7.
13. THE WORLD BANK. *Agricultural Growth and the Poor: An Agenda for Development, Directions in Development*. Washington, 2005. ISBN 978-0821360675.
14. THE WORLD BANK. Agriculture for Development: world development report 2008 [accesat 23 mai 2013]. Disponibil: <http://www.ukfg.org.uk/docs/wdr2008.pdf>
15. THE WORLD BANK. Rural Productivity in Moldova - Managing Natural Vulnerability. 2007 [accesat 23 mai 2013]. Disponibil: <http://siteresources.worldbank.org/INTMOLDOVA/Resources/RuralProductivity.pdf>
16. ДИСКИН, И.Е. Альтернативы Российской модернизацию: аналитический доклад. Москва, 2007 [accesat 23 mai 2013]. Disponibil: <http://www.twirpx.com/file/70162/>

Recomandat spre publicare: 22.05.2013

BUGETUL DE STAT CA COMPONENT DE BAZĂ AL FINANȚELOR PUBLICE

ION MOROZNIUC, cercet. șt., IEFS

The results of the study about the state budget evolution in the past decade, comprising both: the pre-crisis period and after it, are analyzed in this publication. The general conclusion of this research is: the state budget stabilization was one of the major successes, which helped to avoid a disastrous macroeconomic scenario, together with the explosive growth of inflation and currency collapse. Even the cooling economy in 2012 was expected to the Republic of Moldova, but not so much.

Cuvinte cheie: *budget, budget revenues, budget deficit, components, financing, tax, refund, disbursed, public debt, public finance.*

JEL Classification: *G0, H6, H61, H68, H72*

Bugetul de stat (BS) reprezintă principalul component al Bugetului Public Național (BPN) al țării căruia, conform cercetărilor efectuate, îi aparține în jur de 60% din volumul veniturilor curente realizate și cheltuielilor efectuate din BPN. Criza economică și financiară, care s-a aprofundat pe parcursul anului 2009, dar și instabilitatea politică, au făcut probleme destabilizatoare în domeniul finanțelor publice, mai cu seamă în formarea veniturilor bugetului de stat. În consecință, Parlamentul a purces atunci la modificarea indicatorilor principali ai BS ca component primordial al bugetului public național, revăzând posibilitățile de executare a bugetului, micșorând esențial indicatorul principal – „venituri” și respectiv majorând indicatorul – „deficitul bugetar”.

Republica Moldova a beneficiat pe parcursul anului 2011 de un influx substanțial de ajutor extern care a permis atât stabilizarea bugetului, cât și continuarea unor importante proiecte investiționale. Astfel, stabilizarea bugetului de stat a fost un succes major ce a contribuit la evitarea unui scenariu macroeconomic dezastruos, însoțit de creșterea explozivă a inflației și colapsarea monedei naționale. Ajutorul acordat de organismele financiare internaționale dar și de țări donatoare, a constituit un suport financiar esențial pentru guvernare, care a întreprins măsuri efective privind restabilirea legăturilor cu donatorii externi și îmbunătățirea relațiilor cu aceștia.

În anul 2011, veniturile la bugetul de stat pe toate componentele au constituit 18,64 mld. lei, ori cu 430 mil. lei sau cu 2,3 la sută sub nivelul prevederilor anuale. Comparativ cu anul 2010, veniturile acumulate s-au majorat cu 1,47 mld. lei sau cu 8,6 la sută. La componenta de bază au fost acumulate venituri în sumă de 16,46 mld. lei sau la nivel de 96,3 la sută față de prevederile precizate pe an.

Instituțiile publice finanțate de la bugetul de stat au acumulat venituri din mijloace speciale în sumă de 1,17 mld. lei sau la nivel de 99,2 la sută față de prevederile anuale. În comparație cu anul 2010, încasările respective s-au majorat cu 101,0 mil. lei sau cu 9,5 la sută. Veniturile fondurilor speciale au constituit 355 mil. lei ori 98,5 la sută față de prevederile precizate pe an și fiind în creștere cu 37 mil. lei sau cu 11,5 la sută în raport cu anul precedent. Veniturile obținute din proiectele finanțate din surse externe, au însumat 668 mil. lei sau 146,8% față de prevederile precizate pe an (din granturi au fost obținute 629 mil. lei, inclusiv: granturi externe – 613 mil. lei).

Examinând și cercetând dinamica acumulărilor de venituri în BS în perioada anilor 2000-2011 se observă o creștere stabilă a părții de venituri, cu excepția anului 2009, când concomitent cu aprofundarea crizei mondiale a urmat și o destabilizare drastică a finanțelor publice cu semne de reducere și a ritmului de creștere anual a părții de venituri a BS. Dacă în anul 2007 față de 2006 (perioada de până la criză), ritmul de creștere a veniturilor s-a situat la nivel de 11%, apoi în anii comparabili de după criză 2011 față de 2010 acest indice a alcătuit doar 8,6 la sută, iar veniturile fiscale (principala sursă de venit a BS) în anii comparabili respectivi au evoluat de la creștere de 22,6% - la descreștere cu 2,4 la sută. Dar în ansamblu din anul 2000 până în anul 2011 veniturile bugetare s-au majorat de circa 6 ori (de la 3,12 mld. lei până la 18,64 mld. lei). Datele statistice conținute în tabelul 1 caracterizează evoluția și dinamica colectărilor de venituri în BS pe parcursul perioadei 2000-2011.

Tabelul 1

Evoluția și dinamica acumulărilor de venituri la BS, mld. lei

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011//2010	
									+ / -	%
Venituri prevăzute	3,12	9,03	10,92	12,30	15,80	13,18	16,57	19,07	2,50	115,1
Venituri obținute	3,02	9,06	11,12	12,34	15,97	13,57	17,17	18,64	1,47	108,6

Sursa: *elaborată de autor, conform datelor oficiale ale BNS și Ministerului Finanțelor.*

În raport cu volumul veniturilor globale ale bugetului de stat, ponderea veniturilor fiscale în anul 2011 a înregistrat 79,3 la sută față de 88,3 la sută în anul 2010, iar volumul acestora în valoare absolută s-a micșorat în anul de referință cu circa 0,37 mld. lei. Totodată, veniturile nefiscale au diminuat comparativ cu anul precedent cu 0,29 mld.

lei, iar ponderea acestora în totalul veniturilor s-a micșorat de la 6,0% în anul 2010 până la 4,0% în anul următor. La capitolul "alte venituri" în anul 2011, volumul venitului s-a majorat de aproape 3,2 ori față de anul precedent. Datele statistice din Tabelul 2 demonstrează dinamica acumulărilor în BS pe surse de venit în perioada anilor 2000-2011.

Tabelul 2

Evoluția și dinamica executării BS pe surse de venit, mild. lei

Indicatori	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011//2010	
									+ -	%
Venituri globale	3,02	9,06	9,57	12,34	15,97	13,5	17,17	18,64	1,47	108,6
Ponderea %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	--	--
Venituri fiscale	2,35	6,96	8,75	10,73	12,61	10,38	15,16	14,79	-0,37	97,6
Ponderea %	77,9	76,8	91,4	86,9	79,0	76,5	88,3	79,35	--	--
Venituri nefiscale	0,46	0,50	0,61	1,01	0,70	0,50	1,03	0,74	-0,29	71,9
Ponderea %	15,1	5,5	6,4	8,2	4,4	3,7	6,0	4,0	--	--
Alte venituri	0,21	1,60	0,20	0,60	2,65	2,67	0,98	3,11	2,13	>200
Ponderea %	7,0	17,7	2,2	4,9	16,6	19,8	5,7	16,65	--	--

Sursa: elaborată de autor, conform datelor oficiale ale BNS și Ministerului Finanțelor.

Partea de cheltuieli a bugetului de stat pe toate componentele s-a realizat în volum de 20,0 mild. lei sau la nivel de 98,2 la sută în raport cu prevederile anuale, dar cu 1,20 mild. lei sau cu 6,4 la sută peste suma cheltuielilor efectuate în anul 2010. De la componenta de bază au fost efectuate cheltuieli în sumă de 17,27 mild. lei sau la nivel de 99,0 la sută în raport cu prevederile precizate, iar comparativ cu anul 2010, cheltuielile s-au majorat cu 822 mil. lei sau cu 5,0 la sută.

Cheltuielile mijloacelor speciale au fost realizate în sumă de 1,15 mild. lei sau 92,9 la sută față de prevederi, fiind în creștere cu 81 mil. lei comparativ cu anul 2010. Cheltuielile din fondurile speciale au constituit 257 mil. lei sau 95,7 la sută din suma prevăzută pe an. Volumul cheltuielilor efectuate pentru proiectele finanțate din surse externe au însumat 1,33 mild. lei sau la nivel de 93,4 la sută din suma alocată pe an.

Executarea bugetului de stat în anul 2011 s-a soldat cu un deficit bugetar în sumă de 1,36 mild. lei, care a fost acoperit cu surse de finanțare din încasărilor de la valorile mobiliare de stat, din răscumpărarea valorilor mobiliare de stat emise pentru asigurarea stabilității financiare, din împrumuturile debursate din surse externe, din mijloacele de la vânzarea și privatizarea patrimoniului public, din modificarea soldurilor în sumă de 851 mil. lei, din alte obligațiuni ale bugetului. De menționat că, în perioada de gestiune au fost onorate obligațiuni față de creditorii externi pentru rambursarea sumei principale de minus 732 mil. lei. Astfel, soldurile în conturile bugetului de stat, la situația din 31 decembrie 2011, au marcat o diminuare comparativ cu situația din 1 ianuarie 2011 cu 851 mil. lei, constituind 1,80 mild. lei.

Pe parcursul anilor 2000-2011 partea de cheltuieli a BS a evoluat de la 3,36 mild. lei până la 20,0 mild. lei, înregistrând astfel o creștere de peste 6 ori, însă în perioada de analiză și cercetare nici într-un an n-au fost asigurate pe deplin prevederile stipulate în legile bugetare anuale la capitolul „cheltuieli”. O creștere mai stabilă a cheltuielilor efectuate a fost înregistrată începând cu anul 2002, însă cele mai însemnate posibilități de a efectua cheltuieli din BS s-au înregistrat în anul 2005, când comparativ cu anul precedent cheltuielile s-au majorat cu peste 3,0 mild. lei (56,7%), în anul 2008 comparativ de 2007 s-au majorat cu peste 4,3 mild. lei (35,8%). Ritmul de creștere a cheltuielilor din BS în anii comparabili de până la criză (2007 către 2006) și după criză (2011 către 2010) a constituit respectiv 10 și 6,4%. Datele statistice din tabelul ce urmează, caracterizează evoluția și dinamica cheltuielilor executate din BS în anii 2000-2011, Tabelul 3.

Tabelul 3

Evoluția și dinamica executării cheltuielilor BS, mild. lei

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011//2010	
									+ / -	%
Prevăzute cheltuieli	3,43	9,02	11,28	12,16	16,56	17,85	20,04	20,36	0,32	101,6
Executate cheltuieli	3,36	8,48	11,02	12,12	16,47	17,20	18,79	20,00	1,21	106,4

Sursa: elaborată de autor, conform datelor oficiale ale BNS și Ministerului Finanțelor.

Soldul total al datoriei de stat la 31 decembrie 2011 a constituit 19,23 mild lei, majorându-se cu 356 mil. lei comparativ cu începutul anului. Majorarea, s-a produs în rezultatul diminuării datoriei de stat externe cu 181 mil. lei și creșterii datoriei de stat interne cu 537 mil. lei. Prin urmare ponderea datoriei de stat în PIB a înregistrat o scădere în raport cu finele anului precedent cu 2,0 p.p., constituind astfel circa 24,0% (pentru informație: în anul 2000 acest indicator a constituit 92% din PIB din care, datoria de stat externă – 79,4% și datoria de stat internă – 12,6%). În plan structural, datoria de stat externă s-a situat la nivelul de 69,6% iar datoria de stat internă – la nivel de 30,4%.

Datoria de stat externă la 31 decembrie 2011 a constituit 13,38 mild. lei (echivalent cu 1,14 mild. dolari SUA), micșorându-se comparativ cu începutul anului în valută națională cu 181 mil. lei, dar majorându-se prin calcule exprimate în dolari cu 26 mil. dolari SUA, în dependență de cursul valutar Ca pondere în PIB, datoria de stat externă a

constituit 16,7%, înregistrând o scădere în raport cu anul precedent cu 2,2 p.p. Pentru deservirea datoriei de stat externe, din bugetul de stat au fost utilizate în anul 2011 mijloace bănești în valoare de 916 mil. lei (echivalentul a 78 mil. dolari SUA) dintre care:

- Pentru serviciul datoriei de stat externe – 184 mil. lei (16 mil. dolari SUA);
- Pentru rambursarea sumei principale – 732 mil. lei (62 mil. dolari SUA).

Datoria de stat externă a Republicii Moldova a evoluat de la 1021,0 mil. dolari SUA în 2001 până la 1142,0 mil. dolari SUA – la finele anului 2011, avansând mai accentuat în ultimii ani în rezultatul consecințelor crizei aprofundate. Astfel, datoria garantată de Guvern mai continuă să reprezinte o povară semnificativă pentru bugetul de stat și evident o problemă pentru economia țării în ansamblu. Datoria externă a apărut la mijlocul anilor 90 și s-a complicat după criza financiară regională din Rusia, anul 1998. Guvernul, pe parcursul ultimilor ani, a întreprins eforturi susținute pentru deservirea datoriei externe precum și pentru restructurarea acestora, dar urmările crizei mondiale a agravat situația. În acest context, pentru a diminua efectele negative, cauzate de datoria externă și a-și direcționa eforturile pentru soluționarea problemelor de ordin economic și social, sînt necesare acțiuni eficiente pentru monitorizarea și restructurarea în continuare a datoriei externe. La 01.01.12, ponderea în PIB a datoriei externe garantate de stat s-a situat la nivel -16,3%.

Datoria de stat **internă** la situația din 31 decembrie 2011 a constituit 5,84 mld. lei. Comparativ cu începutul anului 2011, datoria de stat internă a înregistrat o majorare cu 537 mil. lei sau cu 10,2 la sută. Pentru deservirea datoriei de stat interne pe parcursul anului au fost utilizate mijloace bănești din BS în volum de 478 mil. lei sau 100% din suma prevăzută pentru această perioadă. Ca pondere în PIB, datoria de stat internă a constituit 7,3 la sută, adică menținându-se practic la nivelul anului precedent.

Cercetările efectuate asupra realizării atât a părții de venituri cît și a părții de cheltuieli a BS pe parcursul anilor 2000-2011, deduc la concluzia că, evoluția acestor indicatori în valoare absolută au înregistrat o creștere de la an la an, cu excepția anului 2009, an în care finanțele publice au fost grav afectate de criză. În procesul acumulărilor de venituri nu în toți anii au fost obținute performanțe în raport cu prevederile bugetare, astfel nefiind asigurate în deplină măsură finanțările preconizate prin legile bugetare anuale.

Concluzii și propuneri:

1. Pe parcursul perioadei de după criză, eforturile Guvernului au fost direcționate spre consolidarea finanțelor publice și executarea calitativă a bugetului de stat în condițiile extrem de complicate din punct de vedere financiar. Ajutorul extern acordat a contribuit atât la stabilizarea bugetului cît și la startarea unor importante proiecte investiționale. În aceste condiții atenția trebuie concentrată asupra măsurilor radicale în accelerarea dezvoltării zonelor economice mari cu formarea infrastructurilor respective.

2. Stabilizarea bugetului de stat a fost unul din succesele majore ce a contribuit la evitarea unui scenariu macroeconomic dezastruos, însoțit de creșterea explozivă a inflației și colapsarea monedei naționale. În acest context, ajutorul acordat de organismele financiare internaționale dar și de țări donatoare a fost un mare merit al guvernării, grație măsurilor efective întreprinse pentru restabilirea legăturilor și îmbunătățirea relațiilor cu toți donatorii externi. Politica bugetar-fiscală pentru viitor urmărește echilibrarea surselor bugetare, unificarea și simplificarea sistemului fiscal, însă, din cauza riscurilor externe, aceasta nu va asigura stabilitatea fiscală pentru următorii ani.

3. Raportarea despre executarea bugetului de stat ar trebui îmbunătățită prin renunțarea la practica existentă, când Guvernul aprobă un proiect de Hotărâre de Parlament iar Parlamentul adoptă această Hotărâre. Guvernul urmează să aprobe Raportul de executare a bugetului de stat printr-o Hotărâre de Guvern, iar Parlamentul să aprobe Raportul de executare a bugetului numai după ce are Raportul auditului Curții de Conturi, care ar explica clar, consistent și consecvent motivele adevărate ale abaterilor în executarea veniturilor și cheltuielilor. Mai apoi Guvernul ar urma să publice pentru cetățeni informația cum resursele financiare și patrimoniul public au fost utilizate pentru atingerea țintelor de dezvoltare, reducerea sărăciei, creșterea ocupării, asigurarea unui mediu de afaceri etc.

4. În ansamblu, cercetările și analiza evoluției bugetului de stat determină concluzia finală generală că: perspectivele economice globale pare să rămână sumbre în viitorul apropiat dar și pe termen mediu, mai ales în cazul zonei euro, unde nu este exclusă chiar o recesiune economică. O oarecare criză externă s-ar putea reflecta și asupra bugetului de stat al Moldovei. De fapt răcirea economiei în 2012 a fost un fenomen așteptat, dar nu în așa măsură. Scăderea consumului a complicat executarea veniturilor bugetare, dar acestea mai suferă și din cauza problemelor administrării fiscale.

Referințe bibliografice:

1. Legile Bugetului de Stat anuale pentru anii 2001-2011 [accesat 3 mai 2013]. Disponibil: <http://www.mf.gov.md>
2. Rapoarte anuale ale Ministerului Finanțelor privind executarea Bugetului Public Național pe ultimii trei ani [accesat 3 mai 2013]. Disponibil: www.mf.gov.md
3. Rapoarte anuale ale Ministerului Finanțelor privind executarea Bugetului de Stat pe anii 2000-2011 [accesat 3 mai 2013]. Disponibil: www.mf.gov.md
4. Anuarul statistic al Republicii Moldova 2002-2011. Chișinău [accesat 3 mai 2013]. Disponibil: <http://www.bns.gov.md>

Recomandat spre publicare: 22.05.2013

PRESIUNEA FISCALĂ – UN ELEMENT ESENȚIAL ÎN ASIGURAREA STABILITĂȚII FINANCIARE A STATULUI

RODICA PERCIUN, dr., conf. cercet., IEFS
VIORICA POPA, drd., cercet. șt., IEFS

Fiscal policy is evolving and improving continuously according to the political, economic and social developments in the country. For its part the reorientation of fiscal policy goals causes a number of problems that need to be taken into consideration to avoid distortions in economic development. In order to remove the existing distortions are to be examined the possibilities for transforming the current fiscal policies in an efficient and stabilizing one to stimulate economic processes in Moldova. In this article the authors propose to talk about the role, essence and concept of the tax burden for ensuring the financial stability of the state.

Keywords: financial stability, fiscal pressure, fiscal incomes, taxes, black economy.

Cuvinte cheie: stabilitate financiară, presiune fiscală, venituri fiscale, taxe, impozite, economia subterană.

JEL Classification: H2, H25, H71, E26

Introducere. Actualmente, stabilitatea financiară joacă un rol esențial în cadrul sistemului financiar și în economie pe ansamblu. Stabilitatea financiară a devenit în ultimele decenii un obiectiv tot mai important al procesului decizional economic. Ținând cont de crizele cu care ne confruntăm atât pe plan mondial, și în mod special pe cel european, realizarea stabilității financiare constituie una din noile provocări cărora trebuie să le facă față economiile contemporane. Realizarea și menținerea stabilității financiare ar trebui să devină un obiectiv politic cheie și în societatea noastră. O acțiune metodică de prevenire a riscului de instabilitate financiară este mai necesară ca niciodată anume într-o lume globalizată, care se caracterizează printr-un grad mai mare de contagiune și de răspândire a crizelor. Stabilitatea financiară este importantă pentru orice economie indiferent de gradul ei de dezvoltare, deoarece cu ajutorul instituțiilor financiare se efectuează activitățile principale pentru toate sectoarele economice. Deci, criza sistemului financiar poate să ducă la blocaje economice, la pierderi directe, și respectiv la scăderea ritmului de creștere economică, și poate duce chiar la recesiune. De aceea apare necesitatea unei cercetări mai riguroase a tuturor elementelor ce țin de stabilitatea financiară a unui stat.

În prezentul articol autorii își propun să vorbească despre rolul, esența și conceptul presiunii fiscale pentru asigurarea stabilității financiare a statului. Scopul respectiv a impus pentru cercetare următoarele sarcini:

- Determinarea factorilor de influență și efectele creșterii presiunii fiscale;
- Analiza presiunii fiscale în statele membre ale Uniunii Europene;
- Evaluarea gradului presiunii fiscale asupra activității economice în Republica Moldova.

Vom începe prin argumentarea importanței acestei noțiuni. Și anume, politica fiscală are la dispoziție numeroase pârghii de influențare a proceselor economice care urmează a fi orientate astfel încât să acționeze în direcția încurajării agenților economici la efectuarea investițiilor; dezvoltării anumitor domenii de activitate; incitării contribuabililor spre muncă și economisire; creării de noi locuri de muncă etc. Aceasta reprezintă ansamblul de măsuri și de acțiuni practice – bazată pe o anumită concepție economică – cu privire la categoria de impozite folosite, la locul lor în ansamblul veniturilor bugetare, la relațiile dinamice dintre diferitele lor categorii și la modul de folosire a acestora ca pârghie de stimulare a dezvoltării economice și de soluționare a unor probleme sociale și politice în țară. Fiscalitatea are multiple influențe asupra proceselor social-economice și asupra stabilității financiare. Din aceste considerente *problema presiunii fiscale* prezintă o deosebită importanță. Este binecunoscut faptul, că sistemele fiscale sunt un factor-cheie pentru influențarea eficienței de ansamblu a economiei. Prin urmare, *presiunea fiscală* presupune anumite limite de suportabilitate din partea contribuabililor. Aceste limite sunt impuse de reacțiile contribuabililor, care pot să opună rezistență creșterii prelevărilor obligatorii, reacționând prin evaziune, fraudă, reducerea activității productive sau chiar prin revolte. Dacă până la un anumit moment, plata impozitului este realizată de bună voie de către contribuabilul cinstit, la un moment dat, când impozitele depășesc anumite limite ale suportabilității, se produc fenomene care aduc grave deservicii dorinței statului de a colecta aceste venituri, care la rândul său, poate cauza instabilitate financiară. Comportamentul contribuabilului devine anormal, încercând permanent prin orice cale să se sustragă plății impozitului, sperând într-o diminuare a presiunii fiscale.

1. Factorii de influență și efectele creșterii presiunii fiscale asupra stabilității financiare

Mărimea ratei presiunii fiscale este influențată de numeroși factori, dintre care menționăm:

- nivelul de dezvoltare a economiei;
- structura și formele proprietății;
- necesitățile publice stabilite de politica guvernamentală prin nivelul cheltuielilor publice;
- eficiența cu care se utilizează cheltuielile publice finanțate prin impozite;
- gradul de adeziune a populației la politica guvernului;
- mărimea datoriei publice;

– stadiul democrației etc.

În viziunea multor specialiști, cauza principală a sporirii presiunii fiscale o constituie creșterea continuă a cheltuielilor publice, a căror evoluție este supusă anumitor „legități” economice, sociale și politice. În legătură cu opțiunea pentru împrumuturile publice în vederea finanțării cheltuielilor publice în creștere, pe termen scurt ea poate fi privită ca un factor de reducere sau menținere a nivelului presiunii fiscale; pe termen lung însă împrumuturile publice prin serviciul datoriei publice reprezintă un factor de creștere a cheltuielilor publice cu repercusiuni asupra nivelului presiunii fiscale viitoare.

În literatura de specialitate, din acest motiv, împrumuturile publice mai sunt denumite (și reprezintă) „impozite amânate”. În situațiile de depășire a ratei optime a presiunii fiscale, în anumite condiții socio-economice existente, apar unele fenomene negative, dintre care menționăm: slăbirea efortului productiv, fraudă și evaziunea fiscală, precum și economia subterană, riscul de inflație prin fiscalitate, reducerea competitivității pe plan internațional etc., cu alte cuvinte instabilitate financiară.

a) *Scăderea efortului productiv*. Economiiștii liberali au remarcat efectele descurajante pe care nivelurile înalte ale impozitelor au asupra muncii, economisirii și investițiilor. Astfel, din punctul de vedere al incitării la muncă, sporirea presiunii fiscale conduce la două tipuri de efecte adverse: *efectul de substituție* (diminuarea timpului de lucru al angajatului, ca urmare a amputării salariului prin impozitare) și *efectul de venit* (depunerea unei munci suplimentare în scopul compensării pierderii de venit net datorită creșterii impozitelor).

b) *Riscul de inflație* prin fiscalitate provine din faptul că orice creștere a impozitelor și a cotizațiilor sociale are tendința de a se repercuta asupra procesului de cuantificare a prețurilor și salariilor, alimentând în acest mod inflația. Explicația constă în încercarea, pe de o parte, a întreprinderilor de a cuprinde în prețul lor de vânzare plusul de impozite și contribuții sociale pe care le suportă și, pe de altă parte, încercarea salariaților de a recupera, sub forma salariilor mai mari, scăderea puterii de cumpărare cauzată de impozite.

c) *Economia subterană* reprezintă un fenomen prin care diverse forme de activitate au drept caracteristică sustragerea de la plata impozitelor. Amploarea sa este strâns legată de nivelul ridicat al fiscalității, fiind un aspect particular al fraudei și evaziunii fiscale. Astfel, practicarea muncii „la negru” permite angajatului să obțină venituri nedeclarate (principale sau complementare), iar patronului – să se sustragă de la plata impozitelor și taxelor sociale (aferele muncii la negru).

d) *Reducerea competitivității* pe plan internațional. Orice creștere a preluărilor obligatorii suportată de agenții economici se repercutează în nivelul prețului practicat la produsele lor, diminuând capacitatea de autofinanțare, de investiții și modernizare, ceea ce se reflectă în mod negativ asupra competitivității întreprinderii respective în relațiile cu exteriorul.

Sporirea presiunii fiscale dincolo de pragul considerat admisibil riscă, pe de o parte, să se confrunte cu rezistențe din ce în ce mai puternice, iar pe de altă parte, să creeze un mare handicap agenților economici autohtoni în fața unei concurențe internaționale din ce în ce mai active, mai agresive.

Deoarece presiunea fiscală maximă este mai mult o percepție care variază în funcție de circumstanțele economice, politice și psihologice, există următoarele limite ale presiunii fiscale:

- *limite de ordin economic* care țin de faptul că prelevările obligatorii pot avea ca efect frânarea înclinației spre muncă, economii și investiții, precum și slăbirea spiritului întreprinzător;

- *limite de ordin psihologic și politic impuse de reacțiile contribuabililor* care pot opune rezistență creșterii prelevărilor obligatorii, atunci când ei le estimează a fi;

- *excesive prin:* evaziune, fraudă, reducerea activității productive și chiar mișcări de protest și revolte;

- *compensații induse de presiunea fiscală* exprimate prin faptul că aceasta constituie un avantaj pentru contribuabili prin intermediul cheltuielilor pe care le finanțează [1].

2. Analiza presiunii fiscale în Uniunea Europeană.

Cuantificarea presiunii fiscale la nivelul statelor membre ale Uniunii Europene (UE), evidențiază o paletă largă de rate ale fiscalității. În acest context, analiza comparativă a gradului de fiscalitate în statele membre ale UE în perioada 2000-2010¹, permite determinarea comportamentului contribuabilului prin prisma unor indicatori care permit analiza în structură a presiunii fiscale.

În ultimii ani s-au produs schimbări considerabile în structura impozitelor din statele membre ale UE. Noi am calculat **nivelul presiunii fiscale globale drept raport dintre totalul încasărilor fiscale (inclusiv contribuția la asigurările sociale) și PIB**. În anul 2010, veniturile fiscale, inclusiv contribuțiile de asigurări sociale, au constituit 91% din totalul veniturilor bugetului general în UE. Astfel, veniturile fiscale în UE au constituit 39,6% în PIB și 40,2% din PIB-ul Zonei Euro (EA-17) [5]. În Figura 1 este prezentată evoluția presiunii fiscale din Uniunea Europeană (UE-27) și zona euro (EA-17), în perioada 1995-2010. Observăm că presiunea globală începând cu anul 1999 a urmat un trend oscilant descendent, (excepție fac anii 2006-2007 unde se percepe o ușoară creștere), rezultând în anul 2010 o valoare minimă egală cu 39,6% în cadrul țărilor UE-27 și respectiv 40,2% din PIB zona euro.

¹ Date disponibile

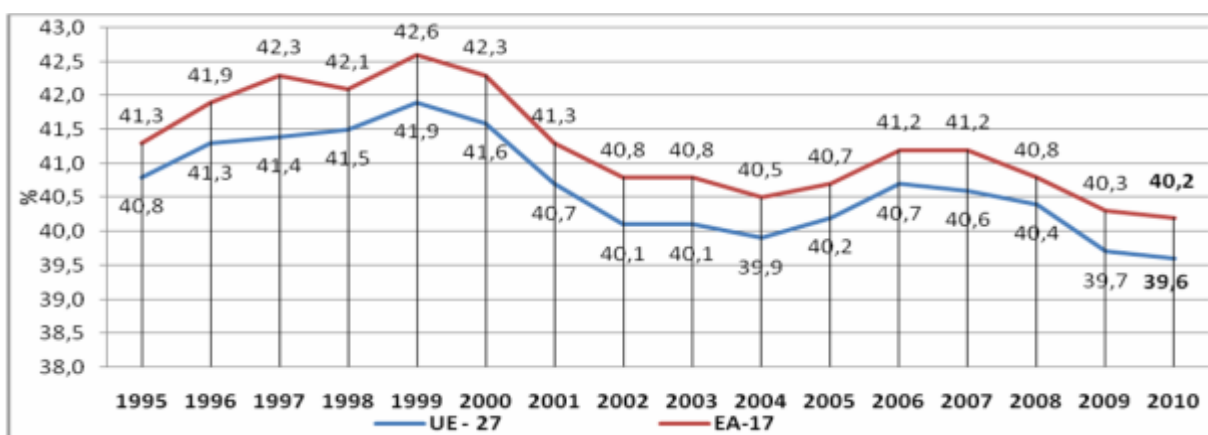

Fig. 1. Tendința evoluției presiunii fiscale globale, în UE-27 și EA-17, în perioada 1995-2010,%

Sursa: Conform datelor Statistica Eurostat/

http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/index_en.htm

În anul 2010, impozitele pe producție și importuri au constituit 33,3% și impozitele curente pe venit, pe avere și alte impozite, au înregistrat 31,2% din veniturile fiscale totale. Ponderea impozitelor curente pe venit, avere și alte impozite, a început să scadă începând cu anul 2007, iar ponderea contribuțiilor sociale a crescut considerabil în perioada 2008-2009, dar a scăzut ușor în perioada 2009-2010, constituind nivelul de 35,1% din veniturile fiscale totale. În anul 2010 cel mai mare nivel al presiunii fiscale a fost înregistrat în Belgia (46,4%), Danemarca (48,5%), Suedia (46,3%), Finlanda, Norvegia (42,9%), Austria (43,7%), Italia (42,6), Franța (44,5%), acestea având ponderi peste 40%. Cele mai mici ponderi, sub 30%, s-au înregistrat în Letonia (27,5%), Lituania (27,4%), Bulgaria (27,4%) și România (28,1%) (vezi Figura 2).

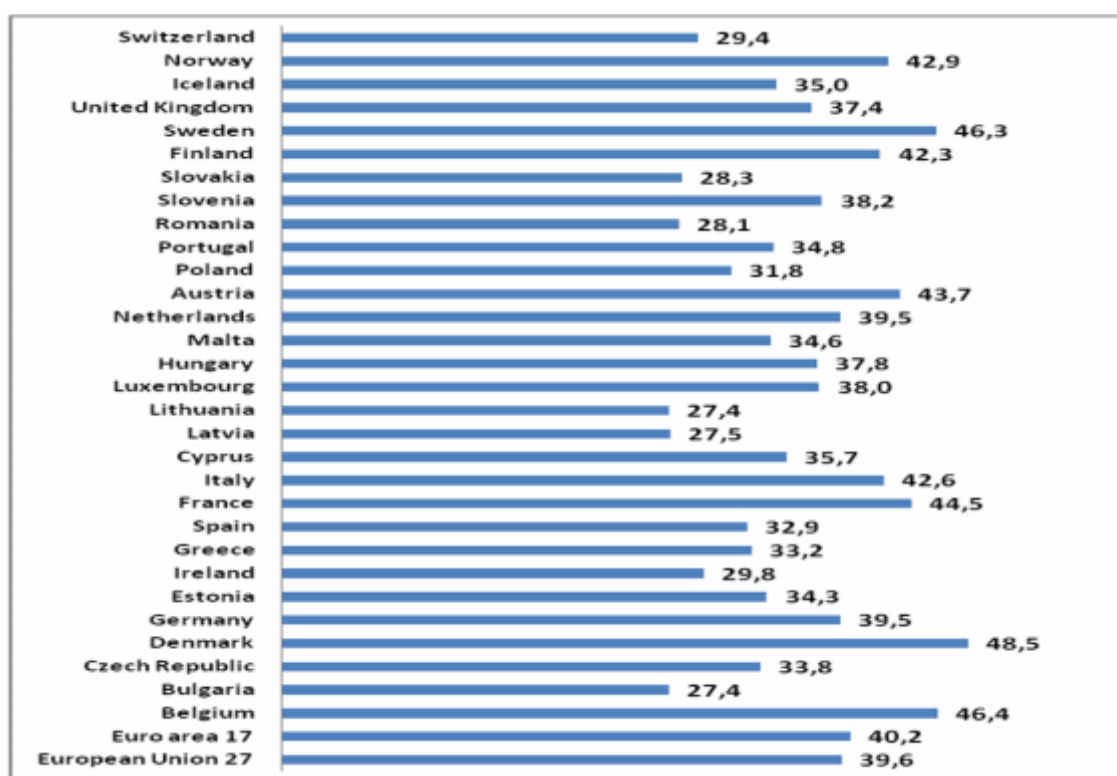

Fig. 2. Evoluția presiunii fiscale, în UE-27, în anul 2010,%

Sursa: Conform datelor Statistica Eurostat/

http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/index_en.htm

O analiză comparativă a datelor ne permite să afirmăm că nivelul presiunii fiscale în RM este mai mic decât media pe UE, dar avem o tendință de creștere continuă a acestui indicator. În anul 2010 presiunea fiscală în RM a constituit 30,8%, pe când România a înregistrat 28,1%, ceea ce este cu 11,5 p.p. mai puțin decât media în UE-27 și cu 2,6 p.p. mai puțin decât nivelul minim înregistrat în Republica Moldova (vezi Tabelul 1).

Tabelul 1

Nivelul presiunii fiscale, în UE-27 și Republica Moldova, în perioada 2001-2010, %

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
UE -27	40,7	40,1	40,1	39,9	40,2	40,7	40,6	40,4	39,7	39,6
Belgia	47,3	47,5	47,0	47,1	47,0	46,7	46,1	46,6	45,9	46,4
Bulgaria	30,8	28,5	31,0	32,5	31,3	30,7	33,3	32,3	29,0	27,4
Republica Cehă	33,8	34,6	35,5	35,9	35,7	35,4	35,9	34,5	33,6	33,8
Danemarca	49,4	48,8	49,0	50,0	51,7	50,5	49,8	48,6	48,6	48,5
Germania	40,9	40,4	40,6	39,7	39,7	40,0	40,0	40,2	40,7	39,5
Estonia	30,3	31,1	30,8	30,6	30,7	30,8	31,5	31,8	35,8	34,3
Irlanda	30,7	29,5	30,1	31,3	31,8	33,3	32,7	31,1	29,8	29,8
Grecia	35,2	35,7	34,1	33,4	34,4	33,4	34,4	34,2	32,8	33,2
Spania	34,5	35,1	34,7	35,5	36,7	37,6	38,0	33,9	31,6	32,9
Franța	45,6	45,1	44,9	45,1	45,6	45,9	45,2	45,0	44,0	44,5
Italia	41,5	40,8	41,3	40,7	40,3	42,0	43,0	43,0	43,1	42,6
Cipru	30,7	30,9	32,2	33,0	35,0	35,8	40,1	38,6	35,3	35,7
Letonia	29,0	28,8	28,8	28,8	29,4	30,8	30,8	29,7	27,0	27,5
Lituania	28,5	28,2	28,0	28,4	28,7	29,6	29,9	30,4	29,7	27,4
Luxemburg	40,6	40,2	39,0	38,2	38,5	36,7	36,5	36,3	38,6	38,0
Ungaria	38,8	38,1	38,1	37,8	37,5	37,4	40,5	40,4	40,2	37,8
Malta	31,2	32,1	32,5	34,1	35,2	35,4	36,1	35,1	35,6	34,6
Olanda	39,4	38,7	38,4	38,5	38,6	39,8	39,5	39,9	39,1	39,5
Austria	46,8	45,3	45,2	44,6	43,6	43,0	43,2	44,2	44,3	43,7
Polonia	32,2	32,7	32,2	31,5	32,8	33,8	34,8	34,3	31,8	31,8
Portugalia	33,4	34,3	34,7	33,9	35,0	35,7	35,9	35,9	34,4	34,8
România	28,9	28,5	28,1	27,7	28,5	29,2	29,8	28,8	27,7	28,1
Slovenia	37,7	38,1	38,3	38,4	38,9	38,5	37,9	37,5	37,9	38,2
Slovacia	33,2	33,1	33,0	31,7	31,5	29,4	29,5	29,4	29,0	28,3
Finlanda	44,9	44,8	44,3	43,6	44,1	43,9	43,1	43,0	42,7	42,3
Suedia	49,9	47,9	48,3	48,5	49,3	48,7	47,8	46,9	47,3	46,3
Anglia	38,0	36,5	36,2	36,7	37,6	38,3	37,9	39,5	36,6	37,4
Islanda	35,3	35,2	36,7	37,8	40,6	41,4	40,5	36,6	33,8	35,0
Norvegia	42,9	43,1	42,4	43,1	43,3	43,5	43,0	42,1	42,5	42,9
Elveția	29,5	29,8	29,3	28,9	29,3	29,2	29,0	29,3	29,7	29,4
Republica Moldova	24,1	25,6	27,2	29,4	31,2	32,9	33,6	33,2	31,7	30,8

Sursa: Conform datelor Statistica Eurostat/
http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/index_en.htm

Creșteri semnificative ale *presiunii fiscale aferente impozitelor directe* s-au înregistrat în perioada de analiză în țări, precum Cipru (de la 10,8% în anul 1999 la 11,1% în anul 2010), Malta (de la 8,8% în anul 1999 la 13,4% în anul 2010) și Slovenia (de la 7,4% în anul 1999 la 8,3% în anul 2010). În cazul Maltei creșterea se datorează în principal impozitării veniturilor societăților comerciale, deoarece a fost lărgită baza de impozitare și a fost îmbunătățită eficiența colectării impozitelor. În Cipru, creșterea se datorează impozitului așezat asupra veniturilor din capital al societăților comerciale și al gospodăriilor, precum și al creșterilor spectaculoase înregistrate în sectorul imobiliar și al construcțiilor în anul 2007. În cazul Letoniei, creșterea presiunii fiscale aferente impozitelor directe se datorează impozitului pe profit, care a dus încasări crescânde, în ciuda faptului că nu au fost operate modificări ale cotei de impozitare [5].

În perioada 2000-2010 s-au înregistrat reduceri ale presiunii fiscale aferente impozitelor directe în țările din UE, precum Irlanda (de la 13,4% în anul 2000 la 10,7% în anul 2010), Suedia (de la 22,6% în anul 2000 la 19,4% în anul 2010), Polonia (de la 7,2% în anul 2000 la 7% în anul 2010) și în Suedia (de la 22,6% în anul 2000 la 19,4% în anul 2010). În Suedia, reducerea presiunii fiscale aferente impozitelor directe în perioada supusă analizei constituie o

consecință a încetirii ritmului de creștere economică. În Bulgaria, de la 6,9% în anul 2000 la 5,1% în anul 2010, reducerea acestui indicator se datorează unor importante măsuri de politică fiscală promovate de autoritățile guvernamentale: reducerea cu două treimi a cotei de impozit pe profit în anul 2000, modificarea regimului fiscal al amortizării activelor imobilizate și o atenuare progresivă a cotelor de impozit pe venit, până la introducerea impozitării proporționale în anul 2008 (Tabelul 2).

Tabelul 2

**Nivelul presiunii fiscale aferente impozitelor directe în țările UE-27,
în perioada 1999-2010, %**

ȚĂRI/ANI													Diferența	Poziția
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2000/ 2010	2010
BE	17,4	17,5	17,8	17,6	17,2	17,5	17,6	17,2	17,0	17,2	15,9	16,3	-1,2	3
BG	7,7	6,9	7,5	6,4	6,2	6,0	4,9	5,2	8,2	6,7	5,9	5,1	-1,8	26
CZ	8,2	7,9	8,3	8,8	9,2	9,2	8,9	8,9	9,0	8,0	7,3	7,0	-0,9	21
DK	30,3	30,5	29,5	29,3	29,6	30,4	31,9	30,7	30,1	29,7	29,9	29,9	-0,7	1
DE	12,7	13,0	11,4	11,0	11,0	10,8	11,1	11,9	12,2	12,4	11,7	11,2	-1,8	11
EE	9,8	7,7	7,2	7,5	8,0	7,9	7,0	7,1	7,4	7,8	7,6	6,8	-1,0	23
IE	13,7	13,4	12,6	11,5	11,8	12,3	12,2	13,1	12,8	11,7	10,8	10,7	-2,7	14
EL	9,1	10,0	8,8	8,8	8,0	8,2	8,8	8,3	8,3	8,3	8,5	7,8	-2,2	19
ES	10,5	10,6	10,5	11,1	10,4	10,8	11,5	12,3	13,5	11,2	10,1	9,9	-0,8	15
FR	12,5	12,5	12,6	11,8	11,4	11,7	11,9	12,2	12,0	12,0	10,3	11,0	-1,5	13
IT	14,9	14,4	14,7	14,0	14,7	13,9	13,3	14,3	15,0	15,2	15,4	14,7	0,3	6
CY	10,8	11,2	11,3	11,3	9,7	8,8	10,2	10,8	13,8	12,9	11,2	11,1	0,0	12
LV	7,7	7,3	7,6	7,9	7,6	7,9	7,9	8,5	9,2	9,8	7,2	7,4	0,1	20
LT	9,1	8,4	7,8	7,4	7,9	8,7	9,0	9,5	9,2	9,3	6,0	4,7	-3,7	27
LU	14,9	15,0	15,3	15,4	14,8	13,1	13,7	13,2	13,2	13,5	14,2	14,4	-0,7	7
HU	9,5	9,9	10,2	10,2	9,6	9,1	9,1	9,5	10,4	10,6	10,0	8,5	-1,4	17
MT	8,8	9,2	10,0	11,2	11,7	11,3	12,0	12,3	13,6	13,0	13,9	13,4	4,2	8
NL	12,1	12,0	11,7	11,8	11,0	10,7	11,7	11,9	12,2	12,0	12,2	12,2	0,2	10
AT	13,3	13,2	15,0	13,8	13,7	13,5	12,8	12,9	13,4	14,0	12,8	12,7	-0,4	9
PL	7,7	7,2	6,7	6,9	6,6	6,4	7,0	7,5	8,6	8,6	7,5	7,0	-0,2	22
PT	9,1	9,6	9,2	9,1	8,5	8,4	8,3	8,7	9,5	9,7	9,0	8,9	-0,7	16
RO	7,8	7,0	6,4	5,8	6,0	6,4	5,3	6,0	6,7	6,7	6,5	6,2	-0,8	24
SI	7,4	7,4	7,6	7,8	8,0	8,2	8,7	9,1	9,2	8,9	8,3	8,3	0,9	18
SK	9,0	7,4	7,5	7,1	7,1	6,1	6,0	6,1	6,2	6,5	5,5	5,4	-2,1	25
FI	18,8	21,4	19,3	19,1	18,1	17,8	17,8	17,6	17,8	17,8	16,3	16,1	-5,3	4
SE	21,7	22,6	20,8	19,6	20,2	20,9	22,0	22,2	21,2	19,8	19,7	19,4	-3,2	2
UK	16,3	16,7	16,8	15,7	15,2	15,4	16,3	17,1	16,8	18,6	16,1	15,8	-0,8	5
NO	16,9	20,1	20,2	19,8	19,5	21,0	22,2	22,7	21,5	22,1	20,4	21,1	1,0	
IS	15,3	16,1	16,5	16,5	16,8	16,9	18,3	18,8	18,9	18,2	16,7	16,6	0,5	
EU-27	13,9	14,1	13,6	13,1	12,9	12,8	13,2	13,7	13,9	13,8	12,8	12,6	-1,4	
EA-17	13,0	13,0	12,6	12,2	12,0	11,9	12,0	12,6	12,9	12,7	12,0	11,8	-1,2	
EU-25	13,9	14,1	13,7	13,1	12,9	12,9	13,2	13,8	14,0	13,9	12,8	12,7	-1,4	

Sursa: Conform datelor Statistica Eurostat

http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/index_en.htm

Analiza evoluției presiunii fiscale aferente impozitelor indirecte pentru țările din grupul UE-27, în perioada 2000-2010, arată că acest indicator variază în intervalul 12%-13%. Reduceri elocvente ale presiunii fiscale aferente impozitelor indirecte s-au înregistrat în perioada de analiză în cazul Spaniei (de la 10,6% în anul 2000 la 9,9% în anul 2010), Irlandei (de la 13,5% în anul 2000 la 11,7% în anul 2010), Greciei (de la 14,2% în anul 2000 la 12,3% în anul 2010) și Regatului Unit (de la 13,9% în anul 2000 la 13,2% în anul 2010). Creșteri semnificative ale presiunii fiscale aferente impozitelor indirecte s-au înregistrat în perioada de analiză în țări precum Estonia (de la 12,3% în anul 2000 la 14,2% în anul 2010), Cipru (de la 12,2% în anul 2000 la 15,6% în anul 2010) (vezi tabelul 3).

Tabelul 3

Nivelul presiunii fiscale aferente impozitelor indirecte în țările UE-27, în perioada 1999-2010, %

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Diferența 2000 /2010	Poziția 2010
BE	13,8	13,6	13,2	13,2	13,2	13,4	13,5	13,6	13,3	13,1	13,0	13,3	-0,3	15
BG	13,3	13,8	13,4	12,6	14,5	16,3	16,6	17,2	17,0	17,8	15,4	15,2	1,4	5
CZ	11,1	10,8	10,5	10,3	10,6	11,3	11,3	10,8	11,1	10,9	11,4	11,5	0,7	24
DK	18,3	17,2	17,4	17,5	17,4	17,6	18,0	18,1	17,9	17,2	17,0	16,9	-0,3	3
DE	11,3	11,3	11,1	11,0	11,2	10,8	10,8	10,8	11,3	11,2	11,7	11,4	0,1	25
EE	11,7	12,3	12,3	12,5	12,1	12,3	13,4	13,5	13,5	12,3	15,0	14,2	1,9	9
IE	13,6	13,5	12,4	12,3	12,5	13,1	13,6	14,1	13,5	12,6	11,5	11,7	-1,9	22
EL	14,1	14,2	13,8	13,3	12,4	12,0	12,1	12,7	13,1	12,7	11,5	12,3	-1,9	19
ES	12,1	12,0	11,6	11,6	11,8	12,2	12,7	12,8	11,9	10,1	9,1	10,6	-1,4	26
FR	16,4	15,8	15,4	15,4	15,3	15,6	15,7	15,6	15,4	15,2	15,3	15,1	-0,7	6
IT	15,2	15,1	14,6	14,6	14,2	14,3	14,4	15,0	14,9	14,0	13,8	14,2	-0,9	10
CY	10,4	12,2	12,6	12,9	15,4	16,4	16,5	17,2	18,7	17,9	15,4	15,6	3,5	4
LV	13,7	12,4	11,9	11,3	12,1	11,9	12,8	13,2	12,6	11,2	10,9	11,5	-0,9	23
LT	13,6	12,5	12,2	12,4	11,7	11,2	11,3	11,4	11,9	11,8	11,8	12,1	-0,4	20
LU	13,3	14,0	13,6	13,0	12,6	13,5	13,4	12,8	12,6	11,9	12,1	11,9	-2,2	21
HU	16,3	16,6	15,5	15,0	15,8	16,3	15,8	15,3	16,3	16,0	16,9	17,2	0,5	2
MT	12,4	12,3	13,0	12,8	12,9	14,8	15,4	15,4	15,2	14,8	14,3	13,9	1,6	11
NL	12,7	12,5	12,9	12,7	12,7	12,9	12,9	13,1	13,0	12,7	12,3	12,5	0,0	17
AT	15,6	15,2	15,2	15,3	15,2	15,0	14,8	14,3	14,2	14,4	14,9	14,7	-0,5	7
PL	13,6	12,6	12,5	13,2	13,2	13,1	13,9	14,5	14,4	14,4	13,1	13,8	1,2	12
PT	14,1	13,5	13,5	14,0	14,6	14,0	14,8	15,2	14,8	14,3	12,9	13,6	0,0	13
RO	12,2	12,2	11,3	11,6	12,3	11,7	12,9	12,8	12,6	12,0	11,0	12,3	0,2	18
SI	16,5	15,7	15,5	15,8	16,0	15,8	15,8	15,2	14,9	14,4	14,4	14,6	-1,1	8
SK	12,4	12,5	11,3	11,4	11,9	12,3	12,6	11,5	11,4	10,8	10,6	10,4	-2,1	27
FI	14,5	13,9	13,4	13,7	14,2	14,0	14,1	13,9	13,3	13,1	13,6	13,5	-0,4	14
SE	18,4	16,4	16,4	16,6	16,7	16,5	16,6	16,8	16,7	18,1	18,9	18,2	1,8	1
UK	13,8	13,9	13,5	13,4	13,2	13,2	12,9	12,9	12,8	12,4	12,0	13,2	-0,7	16
NO	15,3	13,6	13,4	13,4	13,0	12,7	12,2	12,2	12,5	11,1	12,1	12,1	-1,5	
IS	18,7	18,2	15,9	15,9	16,7	17,8	19,1	19,4	18,6	15,6	14,0	14,3	-3,9	
EU27	13,9	13,7	13,4	13,3	13,3	13,3	13,4	13,5	13,5	13,1	12,9	13,2	-0,5	
EA-17	13,7	13,5	13,2	13,2	13,2	13,2	13,3	13,4	13,3	12,9	12,8	12,9	-0,6	
EU-25	13,9	13,7	13,4	13,4	13,3	13,4	13,4	13,5	13,5	13,1	12,9	13,2	-0,5	

Sursa: Conform datelor Statistica Eurostat/

http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/index_en.htm

Referitor la presiunea fiscală aferentă impozitelor indirecte, putem concluziona că nu mai există o discrepanță între țările dezvoltate și cele mai puțin dezvoltate. Astfel, se înregistrează valori de peste 14% pentru acest indicator atât pentru unele țări dezvoltate din cadrul grupului, precum Danemarca, Suedia, Franța, cât și pentru unele țări în curs de dezvoltare, precum Bulgaria, Slovenia sau Ungaria. Niveluri reduse ale acestui indicator (sub 12%) se înregistrează, în special, în țările în curs de dezvoltare, precum Lituania, Slovacia, Cehia.

Nivelul presiunii fiscale al contribuțiilor sociale depășește în majoritatea țărilor pragul de 10%, atingând un nivel maxim de 16,7% în Franța în anul 2010. Iar cel mai mic nivel este înregistrat în Danemarca fiind egal cu 1%, pe când presiunea fiscală aferentă impozitelor în această țară este de 48,5% (Tabelul 4).

În perioada 2000-2010, la majoritatea statelor membre UE-27 au fost înregistrate scăderi ale presiunii prelevărilor obligatorii. Respectiv, comparând această perioadă, la 12 state s-a înregistrat creșteri, în anul 2010 față de nivelul înregistrat în anul 2000, ca ex: Belgia, Cehia, Grecia, Portugalia, Estonia, etc. De asemenea, Cipru a înregistrat creșteri vertiginoase cu 2,3 p.p., constituind 9% în anul 2010.

Tabelul 4

**Nivelul presiunii fiscale al contribuțiilor sociale în țările UE-27,
în perioada 1999-2010, %**

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Diferența 2000/2010	Poziția 2010
BE	14,2	13,9	14,1	14,4	14,3	13,9	13,7	13,5	13,6	13,9	14,5	14,2	0,3	6
BG	9,8	10,8	9,8	9,6	10,3	10,2	9,7	8,3	8,1	7,8	7,7	7,1	-3,8	23
CZ	14,9	15,0	14,9	15,4	15,6	15,4	15,4	15,6	15,7	15,5	14,9	15,3	0,3	3
DK	1,6	1,8	1,7	1,2	1,2	1,2	1,1	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	-0,8	27
DE	17,3	17,1	16,9	16,9	17,0	16,7	16,4	16,0	15,2	15,2	15,8	15,5	-1,5	2
EE	11,1	10,9	10,7	11,0	10,6	10,3	10,3	10,1	10,5	11,6	13,1	13,1	2,2	9
IE	4,2	4,4	4,5	4,4	4,4	4,6	4,7	4,8	5,0	5,4	5,8	5,8	1,5	26
EL	10,2	10,5	10,6	11,6	11,7	11,2	11,3	10,7	11,2	11,2	10,4	10,9	0,4	15
ES	11,9	12,0	12,2	12,1	12,2	12,1	12,1	12,1	12,2	12,3	12,4	12,3	0,3	11
FR	16,3	16,1	16,1	16,2	16,4	16,2	16,4	16,5	16,3	16,3	16,8	16,7	0,6	1
IT	11,8	11,9	11,8	11,9	12,1	12,3	12,3	12,3	12,8	13,4	13,6	13,4	1,5	8
CY	6,7	6,6	6,8	6,8	7,1	7,8	8,3	7,8	7,5	7,8	8,7	9,0	2,3	19
LV	10,7	10,0	9,3	9,4	8,9	8,7	8,4	8,8	8,7	8,3	8,5	8,4	-1,6	21
LT	9,2	9,3	8,9	8,6	8,5	8,3	8,1	8,4	8,5	8,9	11,6	10,4	1,1	17
LU	10,1	10,1	10,9	10,9	10,8	10,7	10,4	9,9	9,9	10,1	11,3	10,8	0,8	16
HU	13,2	13,3	13,0	12,9	12,6	12,3	12,5	12,6	13,8	13,7	13,2	12,0	-1,2	13
MT	6,2	6,4	6,7	6,5	6,4	6,5	6,4	6,2	5,9	6,0	6,1	6,0	-0,4	25
NL	15,5	15,4	13,7	13,3	13,8	13,9	12,9	14,0	13,5	14,5	13,9	14,1	-1,4	7
AT	15,0	14,7	14,8	14,6	14,6	14,6	14,5	14,3	14,1	14,3	14,9	14,6	-0,1	5
PL	13,7	12,9	13,4	12,9	12,8	12,3	12,3	12,2	12,0	11,3	11,3	11,1	-1,8	14
PT	7,8	8,0	8,3	8,4	8,6	8,3	8,4	8,4	8,5	8,8	9,0	9,0	1,0	18
RO	11,0	11,1	10,9	10,7	9,4	9,1	9,6	9,7	9,7	9,3	9,4	8,8	-2,3	20
SI	14,0	14,2	14,4	14,2	14,2	14,2	14,2	14,0	13,7	14,0	15,0	15,2	1,0	4
SK	14,0	14,1	14,3	14,6	13,8	13,1	12,6	11,7	11,7	12,0	12,7	12,3	-1,9	12
FI	12,6	11,9	12,0	11,9	11,8	11,7	12,0	12,2	11,9	12,0	12,7	12,5	0,6	10
SE	11,4	12,5	12,2	11,3	10,9	10,6	10,3	9,3	9,3	8,4	8,1	8,3	-4,2	22
UK	6,1	6,2	6,2	5,9	6,3	6,6	6,7	6,7	6,6	6,9	6,8	6,7	0,5	24
NO	10,1	8,9	9,2	9,9	9,8	9,3	8,8	8,6	8,9	8,8	10,0	9,7	0,7	
IS	2,8	2,9	2,8	2,9	3,1	3,0	3,2	3,3	3,0	2,8	3,1	4,1	1,3	
EU-27	12,9	12,7	12,6	12,5	12,7	12,6	12,5	12,4	12,2	12,5	12,9	12,7	0,0	
EA-17	14,7	14,5	14,3	14,3	14,5	14,3	14,2	14,1	13,9	14,1	14,5	14,3	-0,2	
EU-25	12,9	12,7	12,6	12,5	12,7	12,6	12,5	12,4	12,2	12,6	12,9	12,7	0,0	

Sursa: Conform datelor Statistica Eurostat/

http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/index_en.htm

4. Estimările nivelului presiunii fiscale în Republica Moldova.

Pentru a face o analiză preliminară a evoluției presiunii fiscale în Republica Moldova în următorii ani, autorii au utilizat prognozele indicatorilor macroeconomici pentru anii 2013-2015, efectuate de către Ministerul Economiei. Astfel, din Tabelul 5 vedem, că persistă o tendință foarte mică de micșorare a presiunii fiscale, aceasta conturându-se în anul 2015 la nivelul de 31,4%, ceea ce este cu 0,6 p.p. mai puțin decât în anul 2012 (nivelul presiunii fiscale în acest an a constituit de facto 32%). Prin urmare, în baza estimărilor preliminare conchidem că schimbări majore în politica fiscală nu se așteaptă.

Acest lucru se datorează prin faptul că presiunea fiscală și plata impozitelor este o problemă pentru plătitorii de impozite din Republica Moldova. Astfel, plătitorul dorește ca intensitatea presiunii fiscale asupra veniturilor sale să fie redusă, și concomitent resimte o povară la plata impozitului de care este nevoit să se supună. Iar dorința plătitorului de a-și asigura veniturile realizate înainte de creșterea presiunii fiscale, fără un efort suplimentar, contribuie la dezvoltarea economiei paralele care, treptat, înlocuiește activitățile din economia reală, făcând loc apariției economiei paralele (economia subterană). Consecințele acestui fapt sunt scăderea numărului de contribuabili, scăderea materiei și a bazei impozabile și ineficiența politicilor macroeconomice în domeniu.

Tabelul 5

Estimările nivelului presiunii fiscale în Republica Moldova, în perioada 2012-2015

Indicatori	Aprobat		Estimat	
	2012	2013	2014	2015
1.Presiunea fiscală generală ,%	32,0	31,9	31,5	31,4
<i>Veniturile fiscale (mil.lei)</i>	<i>28879,7</i>	<i>31801,0</i>	<i>34570,7</i>	<i>38103,4</i>
<i>PIB (mil.lei)</i>	<i>90100</i>	<i>99400</i>	<i>109600</i>	<i>121400</i>
2.Presiunea fiscală a unui impozit și taxă, inclusiv:				
2.1.Impozitele directe,%	14,58	14,53	14,41	14,36
<i>Impozitul pe venitul persoanelor juridice</i>	<i>1,97</i>	<i>2,03</i>	<i>2,03</i>	<i>2,03</i>
<i>Impozitul pe venitul persoanelor fizice</i>	<i>2,23</i>	<i>2,13</i>	<i>2,14</i>	<i>2,15</i>
<i>Impozitul funciar</i>	<i>0,20</i>	<i>0,18</i>	<i>0,16</i>	<i>0,15</i>
<i>Impozitul pe imobil</i>	<i>0,13</i>	<i>0,15</i>	<i>0,14</i>	<i>0,13</i>
2.2.Impozite indirecte,%	17,46	17,45	17,12	17,02
<i>TVA</i>	<i>12,67</i>	<i>12,70</i>	<i>12,43</i>	<i>12,38</i>
<i>Accize</i>	<i>3,35</i>	<i>3,32</i>	<i>3,29</i>	<i>3,25</i>
<i>Taxe vamale</i>	<i>1,43</i>	<i>1,42</i>	<i>1,39</i>	<i>1,38</i>
3.Presiunea fiscală a contribuțiilor sociale, %	10,03	10,02	9,91	9,88
<i>CAS</i>	<i>8,02</i>	<i>8,10</i>	<i>7,98</i>	<i>7,95</i>
<i>PAM</i>	<i>2,01</i>	<i>1,92</i>	<i>1,93</i>	<i>1,93</i>

*Proгноza preliminară a Ministerului Economiei.

Sursa: calculele autorilor conform datelor Ministerului Finanțelor.

Totuși, putem menționa că statul colectează impozite și taxe pentru asigurarea cheltuielilor publice destinate societății (inclusiv contribuabililor), deci contribuabilii după o perioadă scurtă de timp devin beneficiarii resurselor atrase. Pentru stat, creșterea presiunii fiscale semnifică o îmbunătățire a mecanismului de finanțare a cheltuielilor publice, în timp ce o scădere a presiunii fiscale influențează nivelul deficitului bugetar.

Concluzii

În urma analizei efectuate cu privire la nivelul presiunii fiscale în statele membre ale UE-27 pe intervalul de timp 2000-2010 putem evidenția următoarele:

- nivelurile cele mai reduse ale acestui indicator (sub 30%) se înregistrează, în special, în țările în curs de dezvoltare, ex. Letonia, Bulgaria, Lituania, România;
- în intervalul 30-35% al acestui indicator se plasează așa țări ca: Estonia, Irlanda, Grecia, Spania, Cipru, Letonia, Malta, Polonia, Portugalia, Slovacia;
- un nivel al presiunii prelevărilor obligatorii cuprins între 35-40% se regăsește în următoarele state membre ale UE-27: Cehia, Italia, Luxemburg, Ungaria, Olanda, Slovenia, Regatul Unit al Marii Britanii;
- în intervalul 40-45% al presiunii prelevărilor obligatorii sunt cuprinse un număr de 5 țări: Belgia, Germania, Franța, Austria, Finlanda.

Pentru Republica Moldova se observă o tendință de diminuare a presiunii fiscale. Aceasta a avut valoarea maximă în anul 2007 (33,6%) și începând cu anul 2008 se micșorează încet până la 32% în anul 2012, preconizându-se să ajungă la cifra de 31,4%, în anul 2015. Trebuie să menționăm, că pentru determinarea nivelului presiunii fiscale, statul se conduce de obiectivele politicii fiscale, care stabilește principalele direcții de influență pe plan economic și social. Obiectivele generale ale politicii fiscale pentru anii 2013-2015 se bazează pe asigurarea echității, stabilității și transparenței fiscale; optimizarea presiunii fiscale; stabilizarea și simplificarea legislației fiscale; armonizarea principiilor puse la baza legislației fiscale naționale cu cea comunitară.

Referințe bibliografice:

1. BREZEANU, P. *Fiscalitate: concepte, teorii, politici și abordări practice*. București: Ed. Wolters Kluwer, 2009.
2. TULAI, C., ȘERBU, Simona. *Fiscalitate comparată și armonizări fiscale*. Cluj Napoca: Ed. Casa Cărții de Știință, 2005.
3. Raport privind rezultatele preliminare a executării bugetului public național în anul 2011. 5 p. [accesat 3 iunie 2013]. Disponibil: http://www.minfin.md/common/raportinfo/budget/national/an/2011/12Nota_pentru_Guvern_2011_final.pdf
4. DOBROTĂ, Gabriela, CHIRCULESCU, Maria Felicia. Analiza presiunii fiscale și parafiscale în România și în Uniunea Europeană = Analysis of tax and extra taxes pressure in Romania and European Union. In: Analele Universității „Constantin Brîncuși” din Tîrgu Jiu. Seria Economie. 2010, nr. 4. pp. 300-309 [accesat 3 iunie 2013]. Disponibil: http://www.utgjiu.ro/revista/ec/pdf/2010-04.1/29_GABRIELA_DOBROTA.pdf
5. DOBROTĂ, Gabriela, CHIRCULESCU, Maria Felicia. Presiunea fiscală la nivelul statelor membre UE = The fiscal pressure in the EU member states. In: Analele Universității „Constantin Brîncuși” din Tîrgu Jiu. Seria Economie. 2011, nr. 1. pp. 157-166 [accesat 3 iunie 2013]. Disponibil: http://www.utgjiu.ro/revista/ec/pdf/2011-01/13_GABRIELA_DOBROTA.pdf
6. Statistica Eurostat [accesat 8 iulie 2013]. Disponibil: http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/index_en.htm

Recomandat spre publicare: 22.05.2013

IDENTIFICAREA UNOR RISCURI ÎN DOMENIUL FINANTELOR PUBLICE CU IMPACT ASUPRA STABILITĂȚII FINANCIARE A MOLDOVEI

NELLI RODIONOVA, cercet. șt., IEFS

In this article will be identified the following key risks of financial stability in the field of public finance, namely: low level of budgetary capacity; widescale external debt stocks and high share of debt services; reduced investment activity of the state; inefficiency of social expenditures; reducing the cost of R & D

Cuvinte cheie: riscuri, finanțele publice, stabilitatea financiară, veniturile și cheltuielile bugetului public, deficitului bugetar, împrumuturi externe, datoria externă brută/publică, raportat la PIB, investiții, știința.

JEL Classification: G32, H3, H63, H81

Scopul principal al Guvernului Republicii Moldova (RM) pentru viitorul apropiat trebuie să fie asigurarea stabilității financiare și sustenabilității dezvoltării economice a țării. Experiența străină arată, că la baza constituirii unui sistem financiar stabil al statului și dezvoltării echilibrate a economiei trebuie să stea un sistem eficient de gestionare a riscurilor existente și potențiale, care caracterizează probabilitatea înaltă de apariție a situației de criză în stat.

În opinia noastră, printre principalele riscuri existente în domeniul finanțelor publice cu impact asupra stabilității financiare a RM, pot fi identificate următoarele:

- √ nivelul scăzut al potențialului bugetar;
- √ datoria externă masivă și ponderea ridicată a cheltuielilor pentru deservirea acesteia;
- √ reducerea activității investiționale a statului;
- √ ineficiența cheltuielilor sociale;
- √ reducerea cheltuielilor pentru finanțarea sferei științei și inovării, etc.

Să examinăm mai detaliat riscurile enumerate mai sus. **Nivelul scăzut al potențialului bugetar.** Una dintre cerințele principale ale organizațiilor internaționale, puse în fața economiilor emergente este echilibrarea bugetului de stat, deoarece deficitul bugetului, conform concepției monetariste, tradițional este considerată principala cauză a dezechilibrului macroeconomic. În anii '90 RM, în condițiile recesiunii producției și scăderii încasărilor fiscale, precum și în scopul minimizării deficitului bugetar, a început să reducă cheltuielile de stat. În rezultat, s-a stabilit un control riguros asupra priorităților de cheltuieli, s-au „înghetat” plățile sociale și salariile în sfera bugetară. Ca urmare, în primii zece ani de reforme, cheltuielile bugetului consolidat s-au redus până la 22,3% (2001), în timp ce la finele anilor '80 acestea constituiau circa 50-60% din venitul național. Începând cu a.2004 s-a înregistrat tendința de creștere lentă, dar stabilă a cheltuielilor de stat și în anul 2009 ponderea lor a crescut până la 38,0%. Deși, în 2010 ponderea lor s-a redus cu 3,0 p.p., în 2011-2012 aceasta s-a apropiat de 40%.

Institutul cheltuielilor publice este unul dintre cele mai puternice mecanisme ale politicii financiare a statului. Cu toate acestea, în cadrul doctrinei neoliberalismului preferință se dădea instrumentelor monetar-credite, în timp ce politicii bugetare i se atribuia un rol limitat, de subordonare. Acest fapt a dus la utilizarea insuficientă a potențialului acestei pârghii financiare în Moldova. Cheltuielile bugetului se limitau tot mai mult la sfera tradițională: întreținerea administrației de stat, achitarea plăților sociale, finanțarea securității, menținerea în volum redus a educației, sănătății etc.

În RM limitarea cheltuielilor publice a avut impact, în primul rând, asupra cheltuielilor de ordin social (asigurarea socială, educația, sănătatea), precum și asupra cheltuielilor cu caracter strategic: finanțarea sectorului real al economiei, investițiile capitale, cercetările științifice, etc. În rezultat, bugetul de stat efectiv se transformă în bugetul administrației de stat, care nu are nimic în comun cu reglementarea specifică a dezvoltării economice a țării.

E de menționat, că mulți experți susțin opinia privind existența legăturii strânse dintre nivelul cheltuielilor de stat și dezvoltarea economică. În special, se consideră, că cheltuieli prea mari necesită impozite excesiv de ridicate, care au impact negativ asupra creșterii economice. Dar și reducerea prea mare a cheltuielilor de stat conduc la faptul, că un șir de funcții necesare ale statului nu sunt executate, ceea ce inevitabil duce la reducerea ratelor de creștere economică. Mai mult, există o corelație pozitivă dintre nivelul înalt al cheltuielilor de stat ale bugetului și nivelul veniturilor lui, deși, cu siguranță, este necesară existența unui climat investițional și de afaceri favorabil.

Datoria externă masivă și ponderea înaltă a cheltuielilor pentru deservirea acesteia. La etapa inițială a reformelor, majoritatea țărilor au recurs la împrumuturile interne și externe. Însăși faptul majorării datoriei publice nu reprezintă o amenințare pentru stabilitatea financiară a statului. Potrivit acordului, semnat la Maastricht de țările, care au aderat la Uniunea Monetară Europeană, datoria sectorului public trebuie să constituie mai puțin de 60% din PIB sau să se apropie moderat de acest indicator. După depășirea acestui prag încep problemele cauzate de criza datoriei suverane, astfel precum ne demonstrează la moment experiența țărilor PIIGS și a unor alte state din zona euro.

În general, creșterea datoriei publice merită o evaluare pozitivă, dacă resursele financiare atrase sunt utilizate în scopul renovării și dezvoltării sectorului real al economiei, pentru investiții în producția națională, infrastructură și potențialul științifico-tehnologic, adică eficiența sectorului real, crescută în rezultatul investițiilor corespunzătoare, ar

permite acoperirea cheltuielilor pentru rambursarea și deservirea datoriei. O altă situație se creează, când mijloacele împrumutate sunt ”înghițite”, adică se utilizează pentru menținerea nivelului de consum din țară, finanțarea proiectelor ineficiente sau pur și simplu sunt furate.

În Moldova, obținerea împrumuturilor externe a urmărit, în special, scopuri pur financiare – acoperirea deficitului bugetar și deservirea datoriei și, astfel, nu a contribuit la soluționarea problemelor sectorului real al economiei.

Datoria externă brută a RM a constituit 6132,0 mil. dolari SUA la 31 decembrie 2012. Însă Guvernului RM, și efectiv plătitorilor de impozite le revine din această sumă 1762,6 mil. dolari SUA. Deci datoria externă publică și public garantată a RM a rămas totuși moderată (24,3% PIB). Cealaltă parte o constituie datoria privată negarantată, pentru care guvernul nu poartă responsabilitate juridică (4369,45 mil. dolari SUA). Este alarmantă evoluția structurii datoriei – crește ponderea împrumuturilor pe termen scurt. Aceasta înseamnă, că țara împrumută tot mai mulți bani pe termen scurt, iar termenul de achitare se apropie fulgerător de repede. În același timp, gradul de acoperire a datoriei externe pe termen scurt prin activele oficiale de rezervă ale statului a constituit 110,6 la sută.

E de menționat, că în aa.2009-2012 s-a înregistrat indice de creștere a datoriei externe brute a Moldovei mai mare decât cu 50 p.p., iar datoriei externe publice și public garantată - cu 84,1 p.p. Pe parcursul anului 2012, în urma noilor angajamente publice și private, raportul dintre datoria externă brută și PIB s-a majorat până la 84,5% la sută. Dezavantajul principal al noii practici de împrumuturi de stat constă anume în caracterul de consum al utilizării mijloacelor împrumutate, dar nu în parametrii cantitativi. La deteriorarea situației a influențat serios instabilitatea politică, venirea la putere a grupărilor oligarhice. Presiunea serviciului datoriei externe publice asupra finanțelor publice în anii 2008-2012 a rămas la nivelul de 3,5-3,7 la sută din veniturile bugetului public național, cu excepție a. 2009 (4,2%). În rezultatul utilizării ineficiente a împrumuturilor, în special pe fundalul situației politice și economice dificile din țară, impactului câtorva crize financiare mondiale, cheltuielile pentru deservirea datoriei RM au fost unul dintre cele importante articole de cheltuieli ale bugetului de stat.

E de menționat, că impactul, care îl are această situație asupra economiei țării, depinde de sursa mijloacelor, orientate asupra deservirii datoriei. În general, sunt posibile două variante de finanțare: din contul veniturilor a bugetului și din încasările bănești pentru acoperirea deficitului bugetar. Diferența esențială dintre aceste surse constă în faptul, că în primul caz cheltuielile pentru deservirea datoriei sunt incluse în cheltuielile curente ale bugetului de stat, efectuate, în special, din contul impozitelor, și corespunzător, cu această sumă se micșorează volumul serviciilor bugetare, oferite de guvern cetățenilor țării.

În al doilea caz, cheltuielile sunt acoperite în principal din contul împrumuturilor de stat suplimentare, care și mai mult măresc datoria publică. Sistemul bugetar cade într-un cerc vicios, când atragerea noilor credite este cauzată nu de necesitatea finanțării sectorului real al economiei, ci de necesitatea achitării datoriilor mai vechi ale statului. Potrivit experților, o astfel de situație se creează în cazul, în care mărimile plăților pentru deservirea datoriei publice depășesc mărimile creșterii anuale a PIB-ului țării.

Totodată un pericol deosebit reprezintă finanțarea deficitului bugetar prin împrumuturi externe, ceea ce nu doar mărește datoria principală, dar și componenta ei valutară.

Datorită politicii bugetar-fiscale stricte, din a.2001 până în a.2006 în Moldova s-a înregistrat un excedent al bugetului public. În anii 2007-2008 nivelul deficitului bugetar a constituit 0,3-0,4% din PIB. Însă în a.2009 deficitul bugetar a atins nivelul său maxim minus 6,3% din PIB. E de menționat, că în anii 2010-2011 deficitul bugetului s-a redus până la 2,5-2,1%, ce se încadrează în criteriile Maastricht.

Potrivit experienței mondiale, pragul finanțării externe, din punctul de vedere al securității financiar-economice, se consideră 20% din deficitul bugetului. Experiența țărilor PIIGS și a unor alte țări europene, care au permis depășirea pragului sus-menționat arată la ce duce inevitabil o astfel de politică: la o nouă rundă de datorii externe și cheltuieli pentru deservirea lor.

În opinia noastră, politica de stat în domeniul administrării datoriei publice trebuie să fie orientată spre implementarea noilor abordări în administrare finanțelor publice (în special cheltuielilor), orientate asupra reducerii și lichidării treptate a datoriei acumulate; controlului strict asupra eficienței de utilizare a mijloacelor împrumutate și argumentării atragerii noilor credite, care să prevadă finanțarea prioritară și susținerea proiectelor strategice, în special a celor tehnologic avansate și orientate spre export. Momentul cheie în administrarea mijloacelor atrase trebuie să fie anume aspectul calitativ, adică eficiența de utilizare a mijloacelor împrumutate.

Reducerea activității investiționale a statului. În cadrul conceptului neoliberal reglementarea de stat a proceselor economice și forma publică de proprietate sunt considerate cele mai ineficiente. De aceea, organizațiile financiare internaționale, care susțin financiar țările cu economiile emergente au înaintat astfel de cerințe precum reducerea subvențiilor bugetare, precum și privatizarea rapidă a proprietății de stat.

Lipsa unui management strategic de stat al economiei la etapele de tranziție a economiei a dus la apariția unor obstacole în calea activității agenților economici. Au apărut grupe ”oligarhice”, orientate nu asupra creșterii economice, ci asupra obținerii rentei, care, pentru realizarea scopurilor lor efectiv lobează activitatea organelor legislative, autorităților executive, ne mai vorbind de canalele informaționale, aflate în proprietate lor.

Ca urmare, până în prezent în Moldova, cheltuielile bugetului de stat pentru finanțarea sectorului real al economiei sunt semnificativ mai modeste, decât s-ar fi putut aștepta, având în vedere complexitatea și ambiguitatea

etapei de tranziție.

În Republica Moldova în perioada anilor 1994-2002 investițiile capitale s-au redus aproape de trei ori, constituind 2% din cheltuielile bugetului consolidat (sau mai puțin de 1% din PIB). Ponderea cheltuielilor bugetului de stat în economia țării este extrem de mică pe parcursul întregii perioade de reforme și rămâne practic neschimbată. Riscul de reducere a activității investiționale a statului în perioada actuală constă în faptul, că acest proces, suprapus declinului cererii de investiții private, intensifică și mai mult recesiunea activității de afaceri.

În general, experiența mondială arată, că între creșterea economiei și evoluția investițiilor capitale există o legătură directă și strânsă. Totodată, un rol nu mai puțin important l-au avut anume investițiile de stat în capitalul fix.

În condițiile reducerii cheltuielilor investiționale private, investițiile de capital ale statului trebuie să compenseze insuficiența lor, statul devenind catalizator al creșterii economice. Rolul investițiilor de stat la etapa respectivă este de a oferi economiei o serie de impulsuri inițiale, după care creșterea economică se va menține neavând nevoie de stimulente speciale din partea statului. Redresarea economică poate deveni un factor de creștere a veniturilor bugetare, fapt, care obiectiv va extinde posibilitățile de susținere din partea statului a investițiilor și realizare a programelor de modernizare și reformare structural-tehnologică a sectorului real al economiei.

Ineficiența cheltuielilor sociale. În Republica Moldova de la începutul reformelor economice, acestea din urmă au fost orientate asupra realizării obiectivelor de creștere economică în detrimentul nivelului de trai și dezvoltării sociale a societății. Reforma socială nu era printre prioritățile primordiale, și în cele din urmă, în decursul anilor '90, cheltuielile în aceste scopuri s-au micșorat. În rezultat, reducerea angajamentelor sociale ale statului a contribuit la scăderea standardelor de viață ale populației, polarizarea materială a societății, a dus la scăderea drastică a capacității de cumpărare a populației.

E de remarcat, că statele Europei Centrale și de Est au utilizat o abordare diferită în ceea ce privește sfera socială. La începutul reformelor economice, în scopul de a preveni scăderea standardelor de viață ale populației, majoritatea din ele au majorat cheltuielile sociale, mai mult, datorită sistemului avansat de indexare, transferurile sociale nu au fost supuse deprecierei inflaționiste. Mai târziu, rezultatul reformei sociale a fost crearea unui sistem deosebit de eficient de susținere a celor mai sărace pături ale populației și șomerilor. Legislația a identificat cercul de persoane, care au nevoie de susținere, procedura de acordare și sursele de finanțare; a fost introdus sistemul de protecție în baza asigurărilor sociale; s-a efectuat sistematizarea diferitor tipuri de plăți și servicii și s-a propus mecanismul de creștere permanentă a nivelului lui minim. La rândul său, crearea cadrului juridic a permis de a reduce cheltuielile sociale generale ale bugetului concomitent cu majorarea sumelor, achitate celor nevoiași.

Reducerea cheltuielilor pentru finanțarea sferei științei și inovării. În condițiile actuale cea mai mare parte a creșterii produsului național în țările dezvoltate este realizată datorită investițiilor în dezvoltarea sferei științei și inovării. Totodată, o parte semnificativă a acestor investiții se realizează de bugetul public: statul își asumă de la 1/5 până la jumătate din cheltuielile pentru știință (până în prezent nu există un răspuns univoc la întrebarea, care nivel de finanțare a sferei științei și inovării poate fi considerat optim pentru dezvoltarea economiei naționale. Însă ponderea cheltuielilor pentru știință în componența cheltuielilor publice ale țărilor dezvoltate în decursul ultimilor 20 de ani este stabilă: în SUA – 6-7%, Franța, Germania, Marea Britanie, Italia – 4-5%, Japonia – 3-3,5%).

În majoritatea țărilor cu economia în tranziție cheltuielile pentru știință au fost reduse și se mențin în prezent la un nivel extrem de scăzut. Cauzele care explică reducerea nivelului cercetărilor științifice și tehnice sunt separarea științei de practica economică, lipsa mecanismelor de evaluare/estimarea a eficienței programelor științifice și tehnice de stat; finanțarea prioritară a organizațiilor și nu a direcțiilor prioritare ale activității științifice. Astfel, reducerea finanțării sferei științei și inovării și utilizarea ineficientă a alocărilor financiare au dus la pierderea potențialului științific și tehnic din statele fostei URSS, care până la inițierea reformelor nu ceda potențialului țărilor dezvoltate.

În scopul dezvoltării științei, ca bază pentru viitoarea renaștere a țării, este necesar ca în ajutor trebuie să vină statul. Guvernul RM în aa.2004-2009 a colectat puțin câte puțin și a majorat în fiecare an investițiile financiare în acest sector important. Și acesta a început să reinvie. În știință a început să se întoarcă tineretul. S-au conturat tendințe pozitive, atât în creșterea cantității, cât și a calității realizărilor științifice, precum și în implementarea lor în practică.

Desigur, aceste îmbunătățiri au purtat caracter fragmentar și fragil. Salariile oamenilor de știință au rămas a fi rușinos de mici, în special salariile cercetătorilor științifici tineri.

În ansamblu, nivelul de finanțare al științei, caracterizat prin raportul cheltuielilor pentru cercetarea științifică la PIB, în Republica Moldova este de 10 ori mai mic, decât în medie în lume. Și dacă, în plus, am lua în vedere că țara noastră se află printre țări cu cel mai mic nivel de PIB pe cap de locuitor, așa-numitele țări din lumea a treia, atunci în termeni absoluți, acestea în general sunt niște "fărămituri".

Prin urmare, de aici reiese și contribuția adecvată la procesul informațional mondial (știința), adusă de savanții autohtoni.

La etapa actuală de dezvoltare umană, universal acceptată este axioma, că o alternativă a economiei, bazate pe cunoștințe, nu există. Dar nivelul cunoștințelor și a științei în țara noastră, precum și în întreaga lume, este o reflectare adecvată a propriei dezvoltări economice, sociale, culturale. Or, o societate nu poate prospera în cunoaștere și știință, atunci când în țară predomină permanent instabilitatea politică, corupția este înfloritoare, iar organele supreme de administrare doar concurează în verbiag demagogic privind lupta implacabilă cu acestea și în tendința nemărginită de a transforma Moldova într-un stat european.

Concluzii. Menționăm, că principalele riscuri în domeniul finanțelor publice cu impact asupra stabilității financiare a Republicii Moldova sunt:

- reducerea potențialului bugetar, ceea ce împiedică realizarea eficace a funcțiilor de către stat, inclusiv asigurarea stabilității financiare și reglementarea eficientă a reformelor economice;
- creșterea spectaculoasă a datoriei externe a Moldovei și a cheltuielilor pentru deservirea a acesteia pe fondul utilizării ineficiente a mijloacelor atrase;
- reducerea activității investiționale a statului, ceea ce contribuie la reducerea nivelului general al cererii investiționale;
- ineficiența cheltuielilor sociale și reducerea cheltuielilor pentru finanțarea științei.

Referințe bibliografice:

1. BARRO, ROBERT J. *Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study*. Cambridge, MA: MIT Press, 1997. 145 p.
2. ДИКУСАРЬ, А. Наукометрический анализ взаимного влияния процессов социально-экономического и научного (информационного) развития общества. Место исследователей Молдовы в мировом информационном процессе [accesat 8 iunie 2013]. Disponibil: <http://ava.md/analytics-commentary/011681-naukometricheskii-analiz-vzaimnogo-vliyaniya-processov-social-no-ekonomicheskogo-i-nauchnogo-informacionnogo-razvitiya-obshestva-mesto-issledovatelei-moldovi-v-mirovom-informacionn.html>
3. ПОЙСИК, Михаил. Наука и инновации в Молдове, перспективы развития. In: *Economic growth in conditions of internationalization: international scientific and practical conference, 20-21 october 2011*. VI-th edition. Institute of Economy, Finance and Statistics. Chișinău, 2011, vol. I, pp. 267-270. ISBN 978-9975-4176-7-9.
4. ТАРАН, И. *Финансовая политика и экономическая безопасность страны: учебное пособие*. Кишинэу: СЕР USM, 2005.
5. Banca Națională a Moldovei [accesat 10 mai 2013]. Disponibil: www.bnm.md
6. Biroul Național de Statistica [accesat 8 mai 2013]. Disponibil: www.statistica.md
7. World Bank [accesat 10 mai 2013]. Disponibil: www.worldbank

POLITICI SOCIALE. DEMOGRAFIE

ТРУДОВАЯ МИГРАЦИЯ: ПРОБЛЕМЫ И РЕАЛИИ

АЛЕКСАНДР СТРАТАН, доктор хабилитат экономики
ГАЛИНА САВЕЛЬЕВА, доктор.экон.наук
ВЕРА КОТЕЛЬНИК, ведущий научный сотрудник
СВЕТЛАНА ЗАХАРОВ, ведущий научный сотрудник
Институт экономики, финансов и статистики

Migration phenomena is considered in the article how the complex social process involving many aspects of social-economic development of many countries. The main migration flows vector of labour migrants from Azerbaijan, Armenia, Georgia, Moldova and Ukraine is directed to Russia and represent short- and medium-term migration. It should be noted, that the regulation and management of labour migration are one of most important issues.

Key words: labour migration, management of labour migration, migration flows.

JEL Classification: J1, J6, R23

Трудовая миграция населения на современном этапе развития является одним из важных факторов экономического развития многих стран и в том числе для стран СНГ. Именно поэтому управление миграционными потоками является необходимым условием для своевременного реагирования на демографические вызовы, корректирования численности населения, его возрастной структуры, этнического состава, привлечения, а также и оптимального использования трудовых ресурсов в какой-либо стране отдельно взятой стране. Причем, рассматривая миграционные процессы, можно отметить, что эффекты и значение их для разных стран будут различны. Так, для одних стран миграционный приток становится источником устранения дефицита рабочей силы, для других стран миграция предоставляет возможность решения проблемы национально-культурной и исторической идентичности, а для третьих стран она может служить источником восполнения имеющихся существенных социально-демографических потерь (например, в случае демографического кризиса в России, Германии). Помимо вышеназванного следует отметить и тот факт, что, например, для некоторых стран процесс эмиграции ее жителей становится единственным способом решить проблему перенаселения (Китай, Индия), улучшение жизненного уровня оставшихся членов семей за счет притока денежных средств мигрантов из-за рубежа, а также частичного сокращения безработицы (Афганистан, Азербайджан, Грузия, Молдавия, Таджикистан, Украина). Тем не менее, для стран, имеющих обширные территории, эмиграция населения и связанные с ней потери населения, а также и территориальная депопуляция, стали серьезной социальной проблемой (Россия, Казахстан).

Толчком к усилению миграционных процессов в странах СНГ послужил распад СССР, в результате которого, в 90-е годы, в них происходили серьезные экономические трансформации, становление и развитие национальных экономик. Помимо данного фактора, своеобразным толчком явились и межнациональные конфликты в ряде стран (например, карабахский конфликт в Азербайджане), которые явились одной из причин насильственного вынужденного перемещения населения страны за ее пределы. В дальнейшем, процессы глобализации, падение уровня жизни, отсутствие нормальной семейной мотивации, неуверенность в завтрашнем дне и многие другие факторы вызвали новую волну резкого увеличения миграционных потоков в странах СНГ. Следует отметить, что широкие масштабы постоянной эмиграции из многих стран СНГ, привели к тому, что за короткий исторический период численность населения в них сократилась не только по причине демографического кризиса, но и в том числе и за счет миграции населения. В настоящее время миграционные процессы стали частью современного общества и оказывают влияние практически на все сферы жизнедеятельности стран.

Феномен миграции, как одна из важнейших проблем народонаселения, рассматривается не только как простое механическое передвижение населения, но и как сложный общественный процесс, затрагивающий многие стороны социально-экономической жизни практически всех стран. Исследование проблем миграции актуально, так как за последние два десятилетия социально-экономические и политические перемены кардинально изменили ситуацию во многих странах и миллионы людей были вынуждены мигрировать в поисках работы и возможности более высоких заработков. Более того, последствия мирового финансово-экономического кризиса 2008-2009 годов вызвали вновь оживление и изменения в уже стабилизировавшихся процессах миграционных потоков. Причем следует также подчеркнуть и тот факт, что миграция, приобретая в последние годы ярко выраженный этно-социальный и этно-политический характер, вносит коррективы в жизнь местных социумов, влияет на проводимую государственную политику, а также изменяет личностные характеристики тех, кто вынужден эмигрировать в другие страны в поисках работы и улучшения своего благосостояния. Актуальность и важность миграции для общества проявляется и в том, что она не только соотносится с решением материальных проблем, но и с оттоком или с «утечкой мозгов», молодежи, что немало

важно для будущего страны. Недооценка проблемы миграции может привести к тяжелым последствиям в социально-экономическом развитии в перспективе, в том числе и демографическим диспропорциям.

Если рассматривать страны КАРИМ-Восток (Азербайджан, Грузия, Молдавия, Украина, Казахстан, Россия, Белоруссия), то причины трудовой миграции практически одинаковы и основными являются следующие:

- экономический кризис, особенно, после распада СССР (в том числе и кризис в России, что повлияло на взаимозависимые экономики стран);
- низкий уровень жизни населения, наличие безработицы (низкая заработная плата, отсутствие хорошо оплачиваемых рабочих мест и, особенно, отсутствие работы в сельской местности);
- неустойчивая социально-политическая обстановка в странах находящихся в переходной к рыночным отношениям экономике;
- последствия мирового финансово-экономического кризиса;
- желание самоутверждения личности, получение более высокого статуса и экономической независимости, возможностей карьерного роста;
- возможность организации и развития собственного бизнеса.

Рассматривая данную проблему нельзя не отметить, что анализируемые 7 стран можно разделить на 2 основные категории: это страны-доноры рабочей силы, к которым относятся Азербайджан, Армения, Грузия, Молдова, Украина, Белоруссия (в последние годы) и страны-реципиенты рабочей силы – Россия и Белоруссия.

Украина является одной из крупнейших стран-доноров рабочей силы в Европе, которые составляют не менее 2 млн. человек (или 5,1% населения трудоспособного возраста) украинских граждан, которые работают за рубежом (в странах Евросоюза и СНГ), причем 27,8% из них являются долгосрочными мигрантами. В то же время Украина является также страной-реципиентом, о чем свидетельствуют такие данные как наличие различных национальностей. На Украине зарегистрировано 54 этноса и наиболее многочисленными из них являются мигранты, прибывшие из Турции, Китая, Сирии, Вьетнама, Ирана, Иордании, Афганистана, Нигерии и других стран и интеграция их в общество является важной проблемой (при таком их количестве в стране имеет место наличие ксенофобии, межэтнической неприязни, языковых проблем). Внешняя трудовая миграция из Украины по своим масштабам превосходит все другие виды миграционных потоков вместе взятые. Среди трудовых мигрантов особую группу составляют долгосрочные мигранты, пребывающие за границей в течение года и более, и их количество, по некоторым оценкам ученых, составляет 583 тыс. человек. Данная группа мигрантов по сравнению с кратко - и среднесрочными больше ориентирована на страны Южной Европы и меньше – на соседние с Украиной страны. Анализ стран пребывания долгосрочных мигрантов показывает, что удельный вес работающих в Португалии, Испании, Италии выше, чем среди кратко - и среднесрочных мигрантов. Что касается других стран пребывания, то, например, в Польше удельный вес долгосрочных мигрантов составляет 12,3%, в России – 5,4% (что составляет примерно половину мигрантов), а в Чехии и Венгрии количество долгосрочных мигрантов встречается в 4,0 раза реже, чем других групп мигрантов. Основной поток мигрантов из стран Армении, Грузии и Молдовы выезжает в Россию (График 1).

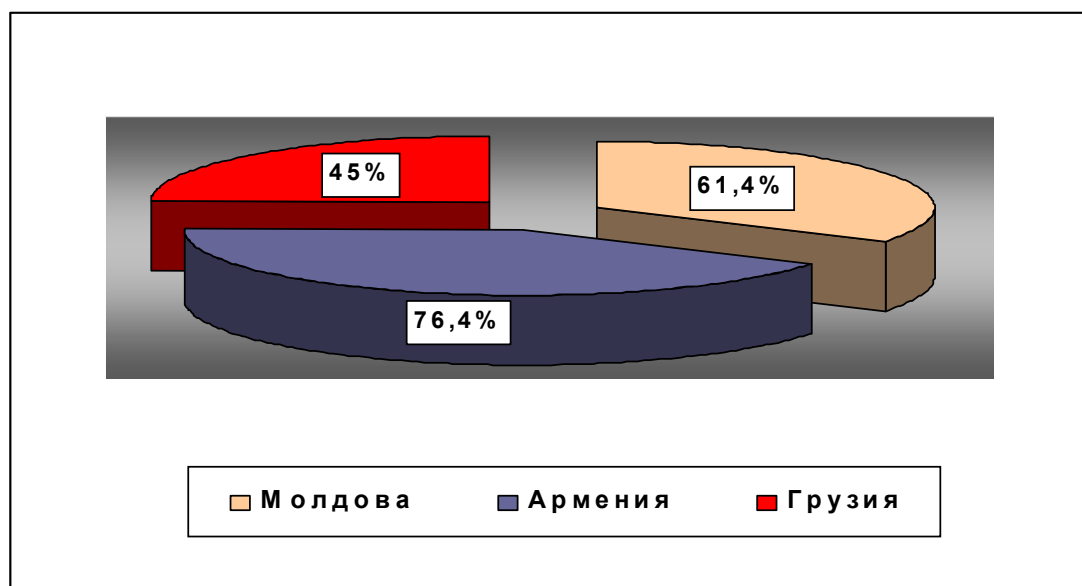

График 1. Удельный вес мигрантов, выезжающих в Россию, %

Источник: п.п. [4], [6], [10] Библиографии

Вполне естественно, что уловить все моменты и более глубоко проанализировать характерные черты и особенности потоков трудовой миграции населения сложно из-за отсутствия (или несовершенства) базы данных в области миграции, поэтому сопоставление статистических данных для сравнения емкости миграционных потоков и их влияния на социально-экономическое развитие анализируемых стран затруднено. Практически во всех странах отсутствуют реальные данные о миграции и в СМИ или даже в официальных документах фигурируют часто «мифологические» цифры, которые можно встретить в различных источниках информации, население к ним «привыкает» и в ряде случаев они уже не подвергаются сомнениям. Не менее противоречивыми данными являются и данные государственной статистики, включая и переписи, в которых, как правило, приведены данные о постоянном населении и отсутствуют данные о наличном населении, что позволило бы определить отсутствующее население. Но и данные переписей в различных странах несопоставимы и имеют различия, одной из причин которого является отсутствие в странах визового режима и необходимости регистрации по месту нового проживания. Противоречивость данных о миграционных потоках имеется и внутри самих стран (данные государственных структур, занимающихся миграцией населения, различны).

Практически для всех стран информационной базой при исследовании процессов миграции на данной этапе являются:

- Переписи населения, которые проведены в разные годы и периоды времени;
- Административные данные органов внутренних дел, образования, миграционных служб, служб занятости, которые также характеризуются различными уровнями выборки и проведены в разные временные периоды;
- Анкета рабочей силы, как основной источник статистических данных по трудовой миграции;
- Единовременные обследования, которые служат основным источником информации о трудовых мигрантах в отдельно взятой стране, которые охватывают различные группы населения, разных размеров выборки исследуемых показателей проведены в различный период времени и являются несопоставимыми для ряда стран, характеризуя лишь ситуацию в одной отдельно рассматриваемой стране.

Для всех стран можно выделить две характерные проблемы, имеющиеся при формировании базы данных:

- Трудовая миграция частично превращается в постоянную миграцию и приобретает характер нелегальной, что практически не отражено в статистических данных;
- Отсутствие межправительственных соглашений в области обмена информацией о мигрантах, что обуславливает отсутствие базы статистических данных относительно иммигрантов.

Так, например, в Молдове, данные о мигрантах имеются только на основе учета процессов легальной миграции. Что же касается трудовой миграции, то имеющиеся данные в этой области представлены статистическими обследованиями домохозяйств, содержащихся в Анкете рабочей силы (например, в 2008 году в Молдове было обследовано 12430 домохозяйств, в результате чего было выявлено 5730 человек, которые отсутствовали в стране 12 и более месяцев, а всего численность трудовых мигрантов была определена в количестве 318,3 тыс. человек). В Грузии было проведено несколько специальных обследований, в том числе в столице Грузии Тбилиси, а также в городах Кутаиси и Рустави по проблемам миграции населения. В частности, были изучены социально-экономические проблемы, связанные с реинтеграцией вернувшихся мигрантов (в данным обследованием охвачено 204 человека). Выборочное обследование внешней и внутренней миграции осуществлено в 2007 году и в Республике Армения (охвачено 206 тыс. мигрантов), а в Украине в 2008 году проведено общенациональное выборочное обследование трудовой миграций.

Таким образом, практически все страны, столкнувшиеся с феноменом миграции, стараются в большей или меньшей степени изучать причины и последствия, связанные с ним. Тем не менее, отсутствие единой базы статистических данных в области миграционных процессов не представляет возможности провести сравнительную характеристику вышеуказанных процессов, в том числе в области как интеграции мигрантов в стране прибытия, так и реинтеграции мигрантов в родной стране. Анализируемые данные по 7 вышеназванным странам являются результатом разовых обследований, в том числе за разный период времени обследования и разные годы (2005-2011 годы), отличаются по сути разным размером выборки обследования и численностью обследуемых лиц. Вместе с тем, несмотря на это, можно выделить некоторые характерные общие черты свойственные, как таковому, процессу трудовой миграции (в Таблице 1 отражены трудности, с которыми, как правило, сталкиваются мигранты в странах реципиентах).

Таблица 1

**Характерные черты, свойственные процессу социально-экономической интеграции
мигрантов в стране пребывания**

Молдова	Армения	Грузия	Азербайджан	Украина
Невозможность обращения к медицинским услугам - 33,3%	Невозможность работать по специальности	Проблемы с трудоустройством	Проблемы с местными властями	почти 29% контингента пребывают за границей без официального статуса
Жилищные проблемы-27,6%	Высокие цены на покупку собственного жилья и аренду жилья	Проблемы с местными властями (Депортация)	Проблемы с работодателем	23,1% согласно договору не имели права ни на одну социальную льготу
Условия труда (санитарно гигиенические)- 25,5%	Трудность в получении гражданства и права на жительство	Жилищные проблемы	Отсутствие доступа к миграционным услугам	фактическая работа отличалась от обещанной (11,5%)
Отсутствие доступа к миграционным услугам – 16,1%	Отсутствие доступа к миграционным услугам	Дискриминационный характер оплаты труда		Проблемы с работодателем
Проблемы с местными властями – 15,2%		Условия труда (санитарно гигиенические)		Тяжелый режим труда
Языковая проблема -13,7%		Тяжелый режим труда		Сверхурочные, неоплачиваемая работа
Проблемы с работодателем - 12,6%		Языковая проблема		Условия труда (санитарно гигиенические)

Источник: данные обобщены на основе научных публикаций п.п. [4], [6], [9], [10], [13]

Более глубокий структурный и качественный анализ мигрантов позволил сделать вывод, что среди них по половой принадлежности преобладают мужчины: например в мигрантах из Молдовы их доля составляет 62,0%, соответственно, из Украины – 66,0%, из Армении – 78,0%. Что же касается Украины, то долгосрочная трудовая миграция носит более женский характер – соотношение мигрантов характеризуется следующим образом: женщины составляют 48,9% и мужчины 51,1%. Если провести анализ по месту проживания, то, как правило, большинство мигрантов это жители сельской местности (в частности в Молдове и Азербайджане доля мигрантов из сельских местностей составляет 2/3 их численности). Средний возраст мигрантов составляет 33-37 лет. Ниже приведен средний возраст мигрантов из Азербайджана, Армении и Молдовы.

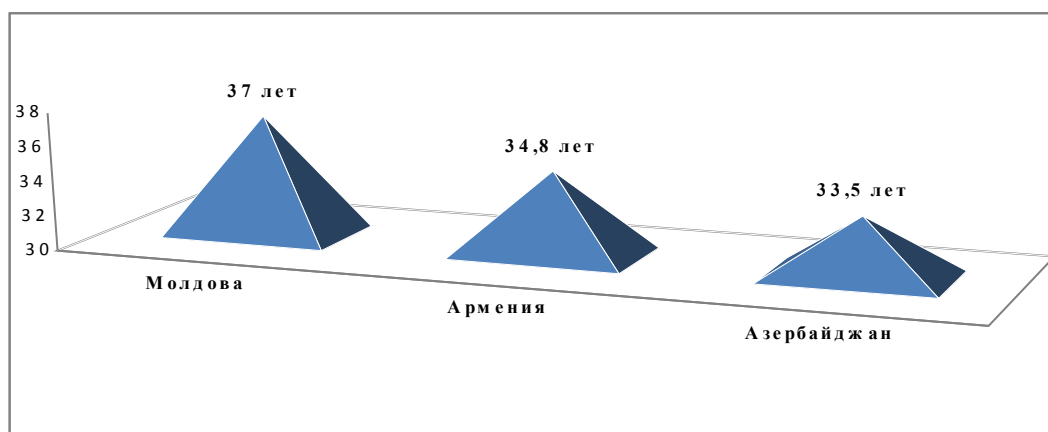

График 2. Средний возраст мигрантов, лет

Источник: п.п. [4], [6], [13] Библиографии

По Молдове миграция охватывает большой спектр возрастных групп, в частности от 20-55 лет и более, тем не менее, в структуре мигрантов по возрастному составу преобладает молодежь. В Азербайджане в основном на работу уезжает молодежь в возрасте 20-35 лет и реже выезжают те, чей возраст составляет 36-50 лет. По остальным странам данные по возрастному составу мигрантов отсутствуют.

Характеристика мигрантов по уровню образования представлена следующими данными: доля мигрантов с высшим и средним специальным образованием из Грузии составляет 57,6%, соответственно, из Азербайджана – 50%, Армении и Молдовы – 37,1% от общего их количества, а что касается Украины, то доля мигрантов с высшим образованием среди мигрантов в 1,6 превышает остальных, а лиц, имеющих базовое или неполное высшее образование – в 1,2 раза выше, чем по всей совокупности внешних трудовых мигрантов. Данные приведены не по всем странам в связи с их отсутствием.

Если принять за основу характер трудовой деятельности и доходов мигрантов, то анализ показывает, что основная масса мигрантов является наёмными работниками частного сектора (например, это касается 60,8% мигрантов из Армении). Причем, если рассмотреть по сферам занятости, то большая доля мигрантов занята в строительстве (около 68,0% мигрантов из Молдовы и 65,8% мигрантов из Армении).

Как показал анализ имеющихся данных в области возможностей занятости мигрантов, практически проблема трудоустройства решается мигрантами самостоятельно, практически без участия официальных структур (как государственных, так и частных фирм, официально занимающихся трудоустройством). Так, трудовой контракт имеется у 39,4% мигрантов из Украины, в том числе 31,4% из них имели право на соцстрахование, а также только у 16,9% от общего количества мигрантов из Молдовы и у 2,8% из Армении. При этом необходимо отметить и еще одну характерную общую для всех мигрантов особенность, это то, что характер предварительных договорённостей по поводу будущего трудоустройства носит практически всецело устный характер, но преобладающим является трудоустройство без каких-либо предварительных договорённостей. Ниже, на Графике 3, приведен удельный вес мигрантов из Армении, Грузии и Молдовы (по остальным странам аналогичные данные отсутствуют), трудоустроенных в стране пребывания согласно устных договорённостей.

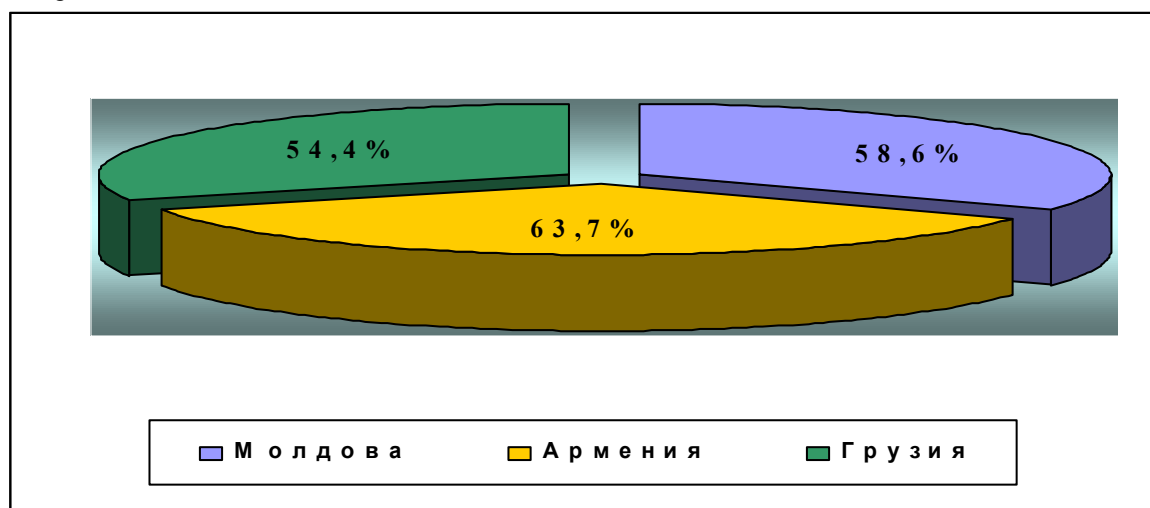

График 3. Доля устных договорённостей о трудоустройстве

Источник: п.п. [4], [6], [10] Библиографии

Конечный результат трудовой деятельности мигранта выражается в его заработке. При этом, если учесть еще и тот факт, что основной причиной мотивации миграции является улучшение материального положения (как своего, так и своей семьи), то анализ результативности миграции по доходам предоставляет следующую картину: средняя величина доходов мигрантов из Грузии составляла 803\$, из Армении – 709\$. Такие доходы не только 3,3 раза превышали уровень аналогичного показателя в 2007 году в Армении (или 217 \$), но и в 1,6 раза составляли больше уровня среднемесячной заработной платы в России (примерно 11 тыс. рублей, или 440\$ в 2007г.), факт, который сам по себе является достаточно примечательным.

Тем не менее, период финансово-экономического кризиса не мог не отразиться и на положении мигрантов и в этой связи отмечается факт, что средний период пребывания за границей в этот период сократился для мигрантов из Молдовы с 1,8 до 2,3 лет, для мигрантов из Армении, соответственно, с 3,4 до 2,0 лет и для мигрантов из Украины – более года.

Как следует из анализа проблем связанных с интеграцией мигрантов, они являются общими практически для всех стран, в том числе и для Молдовы, пример которой будет рассмотрен далее более подробно.

В Молдове статистическое исследование миграционных процессов было осуществлено Национальным бюро статистики Молдовы в 2008 году с целью изучения ее мотивов, методов поиска работы, условий визового

режима в принимающих странах, условий как трудоустройства, так и организации самого процесса труда, а также выявления проблем, с которыми сталкиваются мигранты в странах пребывания. Полученные результаты были использованы для оценки процесса интеграции мигрантов в странах проживания, возможности их возвращения и трудоустройства на родине, а также для разработки и корректировок государственных политик в области миграции. Показатели, предложенные для оценки процессов интеграции мигрантов Молдовы в странах ЕС, в том числе в Италии и в России, как наиболее привлекательных в плане миграции и в которых трудится большинство молдавских мигрантов, приведены в Таблице 2.

Таблица 2

Характеристика процесса интеграции мигрантов из Молдовы в странах ЕС и России

ПОКАЗАТЕЛИ, характеризующие долю мигрантов, %	ВСЕГО	РОССИЯ	ЕС	ИТАЛИЯ
ПОДГОТОВЛЕННОСТЬ к миграции				
Не имеющих проблем с языком	79,2	96,4	36,6	37,6
Занимавшихся самостоятельно подготовкой к миграции	21,8	24,6	11,0	11,4
Заклучили договора с работодателями	23,6	25,4	15,0	15,4
ПРАВОВАЯ ИНТЕГРАЦИЯ мигрантов				
Принявших гражданство принимающей страны	1,2	1,1	1,5	1,9
Получивших вид на жительство и разрешение на работу	17,7	14,0	25,7	23,3
Доля нелегальных мигрантов, имеющих временную регистрацию или вид на жительство	40,5	57,7	19,7	21,7
УСЛОВИЯ ПРЕБЫВАНИЯ				
У которых были проблемы с местными властями	9,8	11,5	5,7	4,4
Средняя продолжительность пребывания за границей	1,9	1,6	2,8	2,9
Имеющих работу за границей	97,7	97,1	98,9	99,5
Доля рабочих мигрантов, которые имеют базовые социальные пособия	3,9	2,9	6,9	5,3
Имеющих детей в Молдове	18,7	19,1	19,3	20,4
ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ С РАБОТОДАТЕЛЕМ				
Разочарованных в своих рабочих местах	48,8	48,3	53,4	47,5
Вынужденных выполнять другую работу	14,7	16,6	10,2	9,9
ВОЗМОЖНОСТЬ МИГРАЦИИ В БУДУЩЕМ				
Оставшихся за границей или собираются остаться	2,2	1,2	3,5	2,5

Источник: [1] Библиографии

Как видно из данных Таблицы 2, в России трудовые мигранты из Молдовы имеют возможность наиболее лучшей адаптации и интеграции, включая отсутствие языкового барьера, возможности временной регистрации и получения вида на жительство, а также и трудоустройства.

В то же время все возрастающие потоки трудовой миграции из Молдовы в ЕС и Россию породили новое явление – создание и укрепления сообществ молдавских мигрантов за границей. В настоящее время в 23 странах мира созданы и действуют в общей сложности 71 общественная молдавская организация, которые объединяют представителей молдавской диаспоры и зарегистрированы в соответствии с действующим законодательством стран пребывания.

Учитывая, что, Белоруссия является как страной-реципиентом рабочей силы, так донором, проанализируем особенности миграционных процессов в данной стране. Основным источником данных о населении Республики Беларусь являются переписи населения, проведенные в 1989, 1999 и 2009 годах в стране. В отличие от других стран в ней преобладают эмиграционные процессы. В настоящее время в Беларуси проживают представители более 130 национальностей, хотя доля белорусов остается высокой и составляет 80%. О роли мигрантов в формировании численности населения говорит и тот факт, что без учета эмигрантов численность населения страны была бы намного меньше - в среднем на 60 тысяч человека в год: анализ численности населения и миграционных процессов за период 2001-2011 годы показал, что ежегодный прирост населения за счет мигрантов в этот период варьировал от 0,4 до 0,8% от общей численности. Среди основных мотивов прибытия в страну фигурирует «обучение». Так, по состоянию на 2010-2011 учебный год в государственных высших учебных заведениях страны обучалось 10,7 тысяч студентов, постоянно проживающих на территории таких зарубежных стран, как Туркменистан - 47%, Россия - 17%, Китай - 12%, Азербайджан - 2,7 %, Шри-Ланка - 2,5%, Ливан, Украина и Иран - по 1,5% и Сирия - 1,2% и остальные 13% из 70 других стран. В период обучения изучаются возможности трудоустройства, решения жилищной проблемы, брачно-семейных отношений и ассимилирование с национально-культурными традициями. Через учебу в высших учебных

заведениях также проявляются и процессы интеграции, причем языковые барьеры в стране практически отсутствуют. Тем не менее, получив диплом, большинство мигрантов не покидают страну, а реализуют полученные знания в Беларуси, работая на компании-представительства своих стран. В структуре занятого населения более половины представлены специалистами-профессионалами. При этом преобладающей отраслью занятости мигрантов является торговля, за ней следуют сферы здравоохранения, образования и промышленность.

Особый интерес при анализе интеграционных процессов представляет Россия, являющаяся одной из крупнейших по количеству принимаемых мигрантов на всем постсоветском пространстве. Именно поэтому представляется целесообразным выделить анализ особенностей миграционных процессов в этой стране.

В России, после распада Советского Союза, политика в области международной миграции была ориентирована на создание как принципиально нового законодательства, так и институциональной структуры. В то же время, несмотря на появление 1990-х годах масштабного притока в страну мигрантов из бывших советских республик, политика в области интеграции мигрантов фактически не проводилась, хотя особое внимание уже начало уделяться вопросам оказания поддержки российским соотечественникам, оказавшимся за рубежом. Однако, уже в августе 1994 года Правительство России приняло первое постановление «О мерах по поддержке соотечественников за рубежом», целью которого фактически было приостановление процесса переселения соотечественников в Россию, который в 1994 года составил 1,1 млн. чел. Как результат игнорирования политики в области интеграции мигрантов, включая и переезжающих соотечественников, миграционный приток на какое-то время был сокращен.

Принятие в 2006 году Государственной программы по оказанию содействия добровольному переселению соотечественников из-за рубежа также не вернуло ранний оптимизм в данной области в плане переселения. Тем не менее, согласно вышеназванной Программе была поставлена цель по переселению в Россию примерно 300 тыс. человек ежегодно в период с 2007 по 2012 годов. Однако согласно официальным данным за пять лет с 2007 по 2011 годы в Россию реально переселились в качестве участников программы 55 тысяч человек, при том, что общий иммиграционный приток за эти годы составил 1,3 млн. человек.

Резюме анализа по практической реализации политик в отношении бывших соотечественников как в 1990-х годах, так и в 2000-х годах сводится к одному - их непоследовательность и противоречивость. Доказательством такого утверждения является уже и тот факт, что начиная с 31 января 2001 года был прекращен упрощенный порядок получения российского гражданства лицами, оказавшимися на момент распада Советского Союза на территории других союзных республик, а также принятие новых важных законодательных актов по вопросу гражданства - Закона о гражданстве Российской Федерации и Закона о правовом статусе иностранных граждан, которые уравнивали в правах на получение российского гражданства лиц, имеющих российские корни и выехавших из России, например, в конце 1980-х годов и любых иных иностранцев, въезжающих в Россию.

Вышеназванные меры, способствующие игнорированию политики в области интеграции мигрантов, в результате обернулись снижением уровня толерантности, привели к росту межэтнической напряженности, отчуждению мигрантов со стороны российского общества, их самоизоляции, а также в ряде случаев и к открытым конфликтам между местным населением и мигрантами.

Учитывая массовый приток мигрантов в Россию, в том числе и из исторически близких государств «нового зарубежья», государственная политика по их интеграции является неотъемлемым элементом миграционной политики, что и определено в новой Концепции государственной миграционной политики Российской Федерации до 2025 года (принята в июне 2012 года), включая создание соответствующей инфраструктуры.

В результате принятия вышеназванной Концепции Россия переходит от политики административно-правового регулирования миграционных процессов к созданию соответствующей инфраструктуры по интеграции и адаптации трудовых мигрантов. Перед Федеральной миграционной службой России также поставлена задача по разработке и апробации конкретных программ в области обеспечения интеграции мигрантов в российское общество, для чего создано Управление по содействию интеграции мигрантов.

При осуществлении миграционной политики, включая и процесс интеграции мигрантов в российское общество, важную роль играют мигрантские сообщества и диаспоры. Если говорить непосредственно о России, то российская диаспора считается одной из самых многочисленных в мире и ее численность на начало 2010 года составляла 48 млн. человек. Основу диаспоры составили граждане, оставшиеся проживать в странах «нового» зарубежья (26 млн. человек), а также и те, кто эмигрировал на Запад (22 млн. человек). Причем подавляющее большинство как русского, так и русскоязычного населения в «новом» зарубежье сконцентрировано на Украине, в Казахстане, Белоруссии и Узбекистане, на которые изначально приходилось свыше 81% русского населения.

Следовательно, если сравнивать процессы трудовой миграции, то можно заметить, что практически во всех странах для них свойственны неуправляемость, превращение миграции из временной в постоянную, что только усиливает заинтересованность всех стран в их регулировании. И здесь естественно возникает и еще одна общая особенность – правительства практически всех стран проводят *политики по возвращению своих граждан* и по социально-экономической интеграции вернувшихся мигрантов в социально-экономическое сообщество родной страны, то есть на повестку дня поставлена еще одна, пожалуй, не менее чрезвычайно важная задача для государств – реинтеграция в социально-экономическую жизнь вернувшихся мигрантов.

Как правило, одной из основных причины, способствующих или повлиявших на возвращение мигрантов

является решение проблемы по улучшению материального благосостояния, приобретенный опыт работы в определенной сфере деятельности, фактор отдаленности в течении продолжительного периода времени от семьи, проживание в иной этно-культурной среде.

Выводы. Анализ показал, что практически все страны переживают достаточно сложный период своего развития, результатом которого являются миграционные процессы, в основном, трудовая миграция. Основной вектор миграционных потоков трудовых мигрантов из Азербайджана, Армении, Грузии, Молдовы и Украины направлен в Россию и представляет собой кратко- и среднесрочную миграцию. Такая ситуация объяснима и является следствием следующих факторы:

- отсутствие визового режима;
- высокий уровень дохода и более высокий уровень жизни;
- отсутствие языковых барьеров (знание языка);
- возможность трудоустройства;
- наличие возможностей для личного развития, развития «успешного» бизнеса, создания социальных сетей;
- возможность получения вида на жительство, гражданства, социального пакета.

Учитывая важность миграционных процессов для социально-экономического развития страны, в том числе и по реинтеграции вернувшихся на родину мигрантов, национальные политики должны быть более эффективными, гибкими и ориентированными на:

- информационно-правовую поддержку мигрантов в стране проживания;
- разработку межнациональных совместных программ по легализации мигрантов;
- заключение межправительственных договоров, предусматривающих трудовые и социальные гарантии, обеспечение образования детей в семьях мигрантов;
- сотрудничество миграционных служб;
- взаимодействие с диаспорами, в том числе и в плане оказания помощи мигрантам по проблема социально-экономического характера;
- разработку специальных национальных программ по возвращению и реинтеграции мигрантов в социальную, экономическую и политическую жизнь.

Кроме того, в целях возможного регулирования миграционных процессов, было бы своевременным и целесообразным осуществить разработку и создание единой статистической базы данных в области трудовой миграции рабочей силы, как на уровне одной страны, так и межгосударственной на договорной основе. В этом контексте, также положительную роль может сыграть проведение межгосударственного единовременного обследования по интеграции и реинтеграции трудовых мигрантов.

Библиография

1. GANTA, Vladimir. *Measuring integration of Moldovan labour migrants*. National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova. Chisinau. 2012.
2. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Planului de acțiuni pentru anii 2011-2015 privind implementarea Strategiei naționale în domeniul migrației și azilului (2011-2020): nr. 1009 din 26.12.2011. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2012, nr. 1-6, art. 1.
3. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Programului național strategic în domeniul securității demografice a Republicii Moldova (2011-2025): nr. 768 din 12.10.2011. In : Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2011, nr. 182-186, art. 851.
4. *Migrația Forței de Muncă*: culeg. statistică. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Chisinau, 2008. 42 p.
5. Strengthening links between migration and development in the Republic of Moldova. In: Work Session on Migration Statistics: conference of European Statisticians, 17-19 october 2012. Economic Commission for Europe. Geneva [accesat 5 decembrie 2012]. Disponibil: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.10/2012/WP_26_MOL_eng.pdf
6. ЕГАНЯН, Рубен. Интеграция мигрантов: армянские реалии. 2013. 27 p. [accesat 5 decembrie 2012]. Disponibil: www.carim-east.eu/.../CARIM-East-RR-2013-07_RU...
7. ИОНЦЕВ, Владимир, ИВАХНЮК, Ирина. Модели интеграции мигрантов в России и за её пределами в условиях роста анти-иммигрантских настроений в современном мире. 2011.
8. Молдавские трудовые мигранты в Европейском Союзе: аспекты интеграции и проблемы возвращения (на примере Италии и Испании). В : МОРАРУ, Виктор, МОШНЯГА, Валериу, РУЧАК, Георге. Маятник миграции. Кишинэу: Sirius, 2012, сс. 99-159.
12. ПОЗНЯК, Алексей. Проблема интеграции мигрантов в Украине. 2012. 19 p. [accesat 5 decembrie .2012]. Disponibil: http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-RR-2013-12_RU.pdf
14. СОЛДАТОВА, Г. У. *Психологическая помощь мигрантам: травма, смена культуры, кризис идентичности*. М., 2002. 479 p.
15. ТУХАШВИЛИ, Мириан. Проблемы социально-экономической реинтеграции вернувшихся мигрантов в Грузии. 2012. 14 p. [accesat 5 decembrie 2012]. Disponibil: www.carim-east.eu/.../CARIM-East-RR-2013-11_RU
17. ШАХОТЬКО, Людмила. Влияние интеграции на демографические процессы в Беларуси. 2012.
19. ЮНУСОВ, Ариф. *Миграционные процессы в Азербайджане*. Баку: «Адилъоглы», 2009. 344 с. ISBN 978-9952-25-116-6.

Recomandat spre publicare: 22.05.2013

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ УРОВНЕЙ ОТНОСИТЕЛЬНОЙ БЕДНОСТИ В СТРАНАХ ЕС И РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

*АНАТОЛИЙ РОЖКО, доктор, конференциар-исследователь, НИЭИ
ЗОЯ СТРЕМЕНОВСКАЯ, научный сотрудник, НИЭИ*

The features of statistical database formation, on the basis of which is estimated the relative poverty rate in the EU countries, are analyzed in the paper. The comparative analysis of the situation in the EU countries and Republic of Moldova testifies that the indicator of relative poverty rate in Moldova is above than in any EU country. At the same time, an extreme poverty rate in Moldova is below than in six EU countries.

Ключевые слова: *уровень экстремальной бедности, уровень относительной бедности, ЕС, EU-SILC, доход от собственного потребления, медиана эквивалентного дохода, модифицированная шкала эквивалентности.*

JEL Classification: I3, J3, P46, P52

Введение. Общеизвестно, что между Республикой Молдова и странами ЕС существуют значительные различия в экономическом развитии, уровне жизни населения, стратификационной структуре общества, системе социальной защиты, социокультурных условиях и ценностных убеждениях людей. Это обуславливает существенные различия в происхождении и причинах бедности, а также в ее внешнем проявлении. Тем не менее, в сравнительной социальной политике считается возможным сопоставлять основные показатели динамики бедности в различных странах, искать общие и особенные черты. Поэтому для того, чтобы сделать вывод о возможности адаптации к условиям Республики Молдова методологии оценки бедности, используемой в странах ЕС, необходимо провести сравнительный анализ уровня относительной бедности в странах ЕС и Республике Молдова.

Основное содержание. В рамках ЕС сформировалась мощная статистическая база данных, отражающих благосостояния населения стран, входящих в состав ЕС. Большой вклад в формирование этой базы данных вносит обследование EU-SILC, проводимое EUROSTAT-ом. Обследование EU-SILC позволяет получить достаточно полные данные по доходам, на основании которых осуществляется исчисление уровня бедности. При этом для учета различий в разрезе и составе домохозяйств используется модифицированная шкала эквивалентности ОЭСР: 1 – для первого взрослого члена домохозяйства, 0,5 – для второго и следующих членов домохозяйства старше 14 лет и 0,3 – для каждого ребенка в возрасте до 14 лет.

При учете доходов в рамках EU-SILC большое внимание уделяется стоимости продукции, произведенной для собственного потребления. По данным Евростата (2004 г.) наиболее значимой продукцией, производимой для собственного потребления в домохозяйствах стран ЕС, являются продукты питания и напитки. Стоимость продукции, произведенной для собственного потребления, рассчитывается как их рыночная стоимость за вычетом расходов на их производство.

Такой подход является особенно важным при исчислении доходов в новых государствах-членах ЕС. Самообеспечение сельскохозяйственными продуктами в «новых» государствах-членах ЕС является привычкой, унаследованной от периода дефицита коммунистической эпохи, когда даже городские жители сохраняли свои крестьянские корни. К примеру, в Румынии 42% потребляемых продуктов питания получено посредством самообеспечения домохозяйств (61% – в сельской местности и 27% – в городах) [1, с.3]. Во Франции же, где переселение из сельской местности в города произошло достаточно давно, и связи города и деревни сегодня являются достаточно слабыми, самообеспечение продуктами питания значительно снизилось и становится скорее характерной чертой жизни пенсионеров, чем бедных. Отметим, что самообеспечение не исчезло совсем в таких «богатых» странах, как Франция, поэтому неучет его финансового эквивалента отрицательно влияет на корректное измерение бедности и искажает результаты сравнения между странами по уровню бедности.

Доходы от собственного потребления целесообразно включать в общие доходы домохозяйств лишь тогда, когда они являются важным компонентом общих доходов. Поэтому доходы от собственного потребления, из-за их незначительности, не включаются в общий доход домохозяйств в 9 странах: Бельгии, Швейцарии, Дании, Финляндии, Исландии, Нидерландах, Норвегии, Великобритании и Швеции. В 21 стране ЕС стоимость произведенной продукции для собственного потребления включается в состав доходов домохозяйств.

Производство продукции для собственного потребления наиболее распространено в южно-европейских и новых странах ЕС. Самый высокий удельный вес домашних хозяйств, производящих продукцию на приусадебных участках, зафиксирован в Румынии. Эта доля высока также в таких новых государствах-членах, как Эстония, Латвия, Литва, Чехия, Словакия, Польша, Болгария, где доходы в целом ниже среднего по ЕС уровня. Деятельность по производству продукции на приусадебных участках также выше, чем в среднем по ЕС, в некоторых южно-европейских странах, таких, как Греция, Италия и Португалия.

Доходы от собственного потребления оказывают понижающее влияние на показатели бедности. Оценка этого влияния осуществляется с учетом принятой в странах ЕС относительной черты бедности – 60% от медианы располагаемых доходов. При этом уровень бедности рассчитывается как доля лиц, чей эквивалентный располагаемый доход меньше величины, равной черте относительной бедности.

Расчеты показали, что добавление компонента «стоимость продукции, произведенной для собственного потребления» привело к снижению уровня бедности во всех странах [2, с.190]. Однако почти во всех случаях изменения не были статистически значимыми величинами. И только в Румынии, Болгарии, Литве и Латвии уровень бедности снизился на более, чем на 1 п.п. (в среднем по ЕС-27 снижение составило 0,4 п.п.).

Стоимость продукции, произведенной для собственного потребления, имеет существенное значение только в одной стране – Румынии. Во всех других странах она очень мала. В некоторых новых государствах-членах ЕС (Болгарии, Латвии, Литве, Чехии) она составляет 1-2 % от располагаемого дохода. Одной из причин этого является низкий средний уровень доходов в этих странах. Другая причина – традиции. В прошлом в этих странах производство продукции домашними хозяйствами для собственного потребления было весьма распространенным явлением. В настоящее время значимость этого компонента доходов снизилась, хотя в некоторых социальных группах производство продукции для собственного потребления помогает семьям в критической ситуации, препятствуя тем самым попаданию их в состояние бедности.

С учетом этих особенностей формирования доходов домохозяйств, получена следующая оценка бедности в странах ЕС.

Экстремальная бедность. За последние годы в странах ЕС-27 уровень экстремальной бедности изменился незначительно. В 2006-2008 гг. имело место некоторое снижение уровня экстремальной бедности, затем в 2009-2010 гг. – его увеличение (Таблица 1). В целом за 2006-2010 гг. в странах ЕС-27 произошло весьма небольшое снижение уровня экстремальной бедности: с 5,7 до 5,6%, т.е. на 0,1 п.п. Однако в отдельных странах эта тенденция имела более выраженный характер.

Таблица 1

**Уровень экстремальной бедности в странах ЕС и Республике Молдова
(черта экстремальной бедности – 40 % медианы эквивалентного дохода), %**

	2006	2007	2008	2009	2010		2006	2007	2008	2009	2010
ЕС - 27	5,7	5,6	5,2	5,3	5,6	Бельгия	3,3	3,7	3,2	3,5	4,0
Испания	7,6	7,3	6,8	8,2	9,8	Германия	4,1	5,0	4,9	4,6	4,0
Литва	8,3	7,2	7,0	6,8	9,8	Франция	3,0	3,0	2,8	3,1	3,7
Румыния	...	12,9	11,0	10,7	9,7	Швеция	4,5	3,4	3,4	4,2	3,7
Болгария	7,7	11,1	8,3	8,7	9,2	Мальта	4,0	3,6	4,2	2,9	3,6
Латвия	9,0	8,1	10,8	11,0	9,2	Кипр	3,7	3,6	3,2	3,0	3,3
Греция	8,0	7,6	6,7	6,6	7,3	Словения	2,9	2,8	3,2	2,7	3,1
Италия	7,5	7,0	6,7	6,7	6,9	Чехия	2,3	2,3	2,3	2,2	2,9
Португалия	6,4	6,3	5,7	6,4	6,3	Нидерланды	3,1	2,6	2,8	2,9	2,8
Польша	7,4	6,2	5,2	5,3	5,6	Люксембург	3,8	2,3	2,5	3,2	2,5
Великобритания	6,1	5,9	5,9	5,1	5,5	Финляндия	2,1	2,3	2,5	2,5	2,4
Эстония	5,8	6,2	5,6	5,2	5,4	Австрия	3,1	3,4	2,4	3,0	2,3
Дания	3,4	3,2	3,6	4,3	5,0	Венгрия	5,8	3,0	2,8	2,2	2,0
						Республика Молдова:					
Словакия	3,8	2,9	3,1	3,6	5,0	– располагаемый доход	7,7	7,7	8,0	8,4	7,2
Ирландия	3,4	3,6	2,6	3,3	4,8	– денежный располагаемый доход	24,3	16,1	14,1	14,7	13,5

Источник: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database; расчеты авторов по данным ОБДХ Республики Молдова за соответствующие годы

За 2006-2010 гг. снижение уровня экстремальной бедности произошло в 16 из 27 стран ЕС. Наибольшее снижение уровня экстремальной бедности было характерно для Венгрии (2,9 раза), Люксембурга (1,6 раза), Польши (1,3 раза), Австрии (1,3 раза), тогда как в Германии и Португалии уровень бедности в 2010 г. был всего на 0,1 п.п. меньше, чем в 2006 г. В 11 странах ЕС уровень экстремальной бедности возрос. Наибольшее увеличение этого показателя зафиксировано в Дании (рост в 1,5 раза), Ирландии (в 1,4 раза), Испании (в 1,3 раза), Словакии (в 1,3 раза), тогда как в Латвии и Словении это увеличение составило лишь 0,2 п.п.

Имеет место существенная дифференциация стран ЕС по уровню экстремальной бедности. Самый высокий уровень экстремальной бедности – в Литве и Испании – 9,8% (2010 г.), тогда как в Венгрии – 2,0%, т.е. в 4,9 раза меньше (диаграмма 1). Более высокий, чем в среднем по ЕС-27 (5,6%), уровень экстремальной бедности зафиксирован в 8 странах (Литва, Испания, Румыния, Болгария, Латвия, Греция, Италия, Португалия).

Меньший, чем в среднем по ЕС, уровень экстремальной бедности – в 19 странах. При этом в 5 странах уровень экстремальной бедности находился в диапазоне от 5,0% до среднего уровня – 5,6%, в 3 странах – от 4,0 до 5,0%, в 5 странах – от 3,0 до 4,0%, в 6 странах – от 2,0 до 3,0%.

Такой значительный разрыв в уровне экстремальной бедности характеризует не только ситуацию в области доходов населения этих стран, но и особенности включения в состав этих доходов тех или иных источников. Последний фактор вносит существенные коррективы в размер доходов населения различных стран и тем самым оказывает определенное влияние на расчетный уровень экстремальной бедности.

Уровень экстремальной бедности в Республике Молдова (7,2%) в 1,3 раза выше среднего уровня по ЕС-27. Особенно существенным является превышение уровня экстремальной бедности в Республике Молдова по сравнению с Венгрией (3,6 раза), Австрией (3,3 раза), Финляндией (3,0 раза). Вместе с тем, уровень экстремальной бедности в Республике Молдова ниже, чем в 6 странах ЕС (Литва, Испания, Румыния, Болгария, Латвия, Греция).

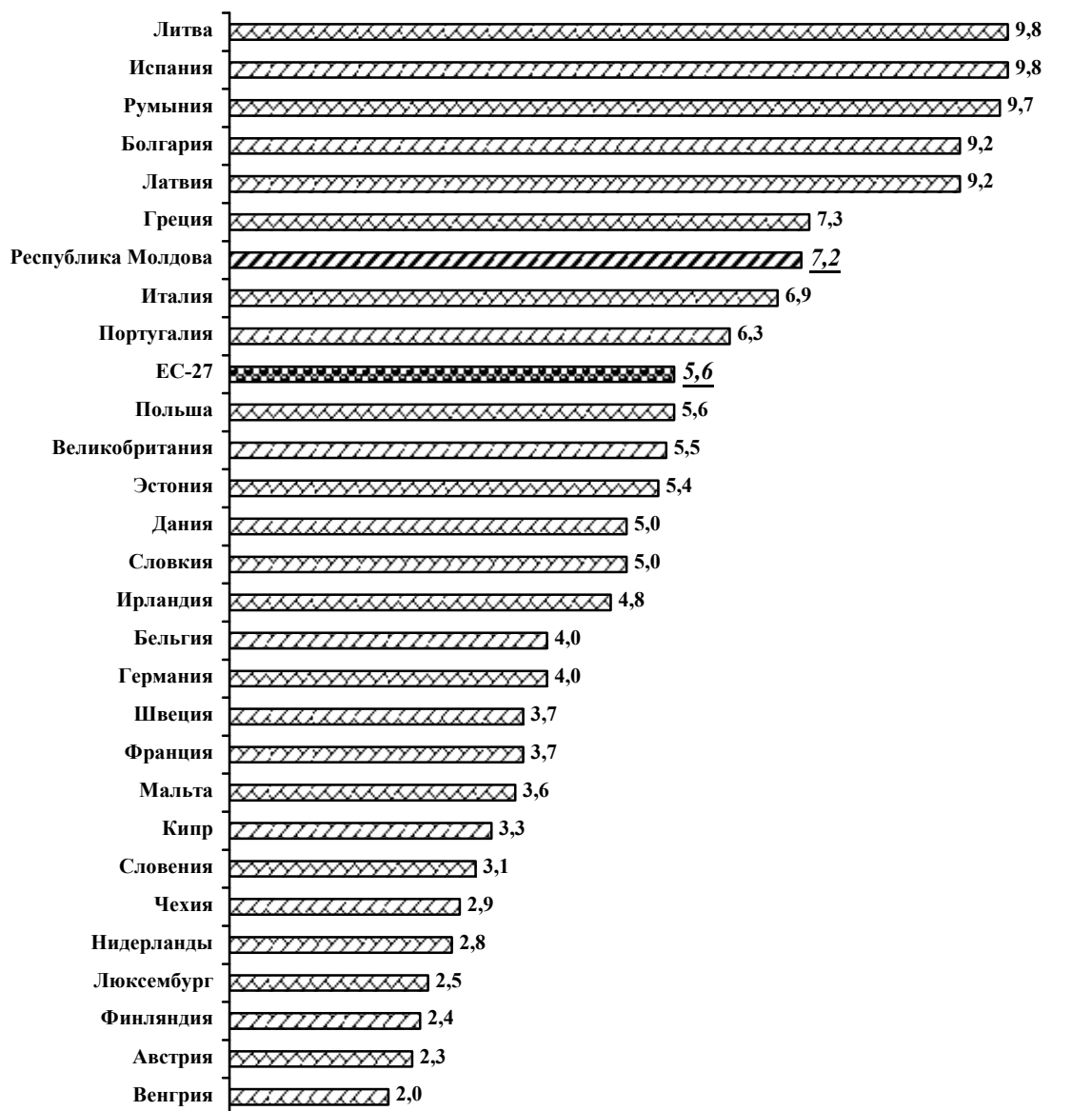

Диаграмма 1. Уровень экстремальной бедности в странах ЕС и Республике Молдова (черта бедности – 40% медианы эквивалентного дохода), 2010 г.

Источник: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database; расчеты авторов по данным ОБДХ Республики Молдова.

Факт более высокого, чем в Республике Молдова, уровня экстремальной бедности в 6 странах ЕС требует особого объяснения. Во-первых, в число этих стран входят как «старые» члены ЕС (Испания и Греция), так и «новые» члены (Литва, Латвия, Румыния, Болгария). Источники формирования доходов домохозяйств в «старых» и «новых» странах-членах ЕС имеют существенные различия. В частности, в «новых» странах-членах

ЕС большую роль в формировании доходов домохозяйств, особенно малообеспеченных, играет оцененная в денежной форме потребленная внутри домохозяйства сельскохозяйственная продукция собственного производства. По значимости доходов в «натуре», эти страны весьма близки к Республике Молдова. В некоторых из них (к примеру, в Румынии) доля доходов в «натуре» (13,7%) даже выше, чем в Республике Молдова (10,7%).

Относительная бедность. Динамика уровня относительной бедности в странах ЕС-27 является весьма незначительной. В 2006-2007 гг. имело место некоторое увеличение уровня относительной бедности, в 2008-2009 гг. – его снижение, а в 2010 г. – незначительное увеличение этого уровня. В целом за 2006-2010 гг. зафиксировано весьма небольшое снижение уровня относительной бедности: с 16,5% до 16,4%, т.е. на 0,1 п.п. (Таблица 2).

Таблица 2

**Уровень относительной бедности в странах ЕС и Республике Молдова
(60 % медианы эквивалентного дохода), %**

	2006	2007	2008	2009	2010		2006	2007	2008	2009	2010
ЕС - 27	16,5	16,7	16,5	16,3	16,4	Мальта	14,0	14,8	15,0	15,3	15,5
Латвия	23,2	21,1	25,7	25,7	21,3	Бельгия	14,6	15,2	14,8	14,6	14,5
Румыния	...	24,8	23,3	22,4	21,0	Люксембург	14,1	13,5	13,4	14,9	14,5
Болгария	18,5	22,1	21,3	21,7	20,7	Финляндия	12,6	13,0	13,6	13,8	...
Испания	20,0	19,7	19,7	19,5	20,7	Франция	13,0	13,1	12,7	12,7	13,4
Литва	20,0	19,2	20,0	20,6	20,2	Дания	11,8	11,7	11,9	13,1	13,3
Греция	20,6	20,3	20,1	19,7	20,1	Швеция	12,3	10,5	12,2	13,3	12,9
Италия	19,6	19,9	18,7	18,4	18,2	Словения	11,6	11,5	12,3	11,3	12,7
Португалия	18,4	18,1	18,5	17,8	17,9	Венгрия	15,9	12,3	12,4	12,4	12,3
Польша	19,1	17,2	16,9	17,2	17,7	Австрия	12,6	12,0	12,4	12,0	12,1
Великобритания	19,0	18,7	19,1	17,2	17,1	Словакия	11,7	10,5	10,9	11,0	12,0
Ирландия	18,5	17,2	15,5	15,0	16,1	Нидерланды	9,7	10,2	10,5	11,1	10,3
Эстония	18,3	19,4	19,5	19,7	15,9	Чехия	9,9	9,6	9,0	8,6	9,0
Кипр	15,6	15,5	15,7	15,3	15,8	Республика Молдова: – располагаемый доход	20,9	21,1	21,7	22,1	21,3
Германия	12,6	15,2	15,3	15,5	15,7	– денежный располагаемый доход	33,9	27,0	26,4	26,8	25,9

Источник: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database; *расчеты авторов по данным ОБДХ Республики Молдова за соответствующие годы*

В страновом аспекте снижение уровня относительной бедности произошло в 13 из 27 стран ЕС, т.е. в 48% их числа (Для сравнения: уменьшение уровня экстремальной бедности имело место почти в 60% домохозяйств). Наибольшее снижение уровня относительной бедности произошло в Венгрии (за 2006-2010 гг. – в 1,3 раза), Ирландии (в 1,1 раза), Великобритании (в 1,1 раза). В 14 странах ЕС уровень относительной бедности увеличился (Дания, Болгария, Германия и др.). Среди стран ЕС самый высокий уровень относительной бедности – в Латвии – 21,3% (2010 г.), тогда как в Чехии – 9,0%, или в 2,4 раза меньше (Диаграмма 2). Более высокий, чем в среднем по ЕС (16,4%), уровень относительной бедности зафиксирован в 10 странах (Латвия, Румыния, Испания, Болгария, Литва, Греция, Италия, Португалия, Польша, Великобритания). Меньший, чем в среднем по ЕС, уровень относительной бедности имел место в 17 странах. При этом в 5 странах уровень относительной бедности варьировал от 15,5% до среднего уровня – 16,4%, в 5 странах – от 13,0 до 15,5%, в 7 странах – от 9,0 до 13,0%.

Уровень относительной бедности в Республике Молдова (21,3%) в 1,3 раза выше среднего уровня по ЕС-27. По этому показателю Республика Молдова сопоставима с Латвией и превосходит любую страну ЕС. Если в качестве критерия благосостояния населения Республики Молдова использовать показатель «денежный располагаемый доход», то превышение уровня относительной бедности по сравнению со странами-членами ЕС будет еще большим.

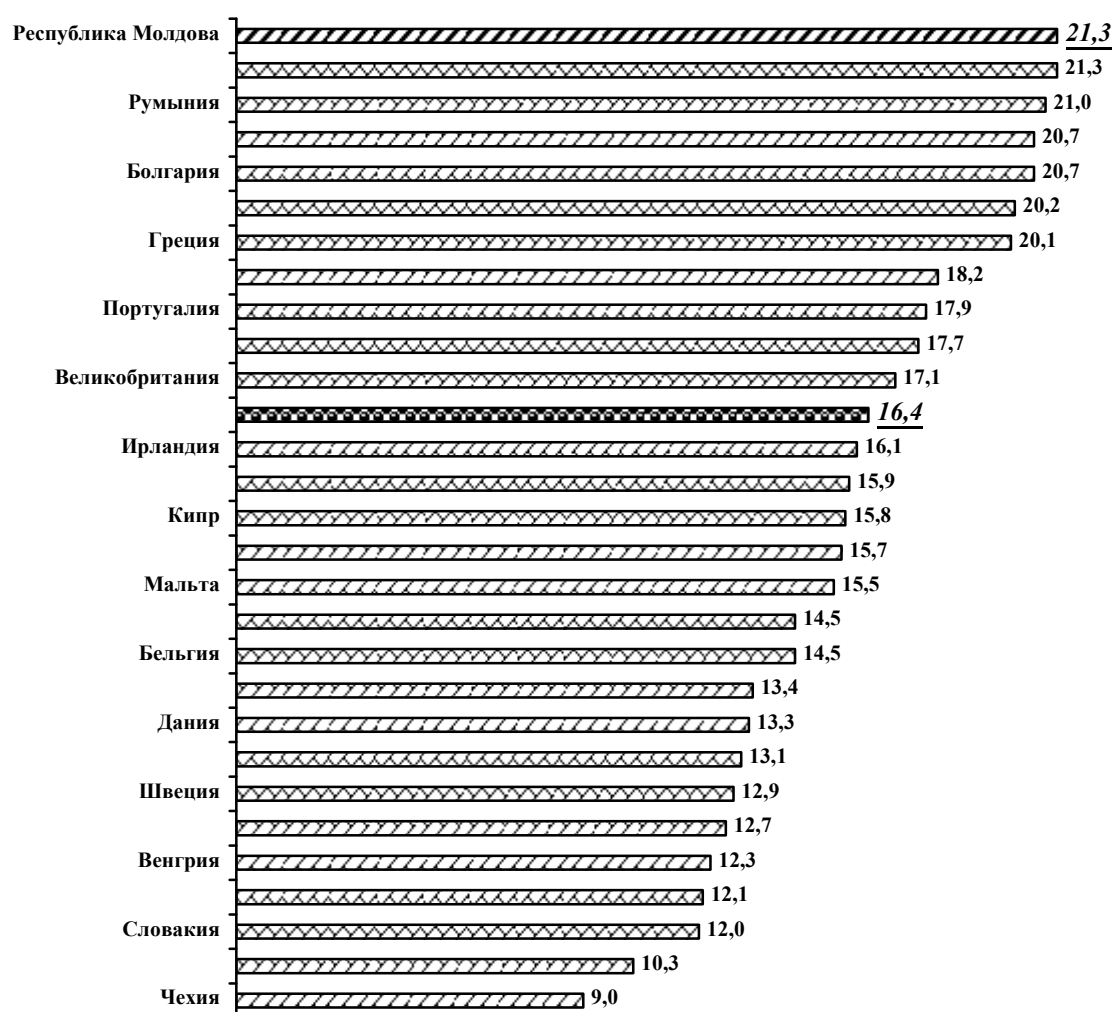

Диаграмма 2. Уровень относительной бедности в странах ЕС и Республике Молдова (черта бедности – 60 % медианы эквивалентного дохода), 2010 г.

Источники: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database; расчеты автора по данным ОБДХ РМ

Выводы

Сравнительный анализ уровней относительной бедности в странах ЕС и Республике Молдова свидетельствует о том, что применение в странах ЕС методология оценки относительной бедности может быть использована в Молдове. При этом: *а)* необходимо учитывать, что в рамках ЕС в качестве черты относительной бедности рекомендуется использовать величину, равную 60 % медианы располагаемых доходов. Кроме этого, в некоторых из стран ЕС используется черта экстремальной бедности, равная 40% медианы располагаемых доходов; *б)* необходимо использовать модифицированную шкалу эквивалентности.

Библиография

1. ЭРПЕН, Н., ДЕЛ, Ф. Бедные и бедный образ жизни в европейских странах. Международные сравнения [accesat 16 februarie 2012]. Disponibil: http://www.insee.fr/en/insee-statistique-publique/colloques/pauvrete/pdf/pauvrete_Dell-Herpin_RU.pdf
2. Income and living conditions in Europe. Eurostat statistical book. Edited by A. B. ATKINSON, E. MARLIER. Luxembourg: Publ. Office of the European Union, 2010. 424 p. ISBN 978-92-79-16351-7 [accesat 4 februarie 2012]. Disponibil: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-31-10-555/EN/KS-31-10-555-EN.PDF

Recomandat spre publicare: 22.05.2013

АТИПИЧНЫЕ ФОРМЫ ЗАНЯТОСТИ НА МИРОВОМ РЫНКЕ ТРУДА

ТАТЬЯНА КОЛЕСНИКОВА, др., с.н.с. ИЭФС

The different forms of atypical employment on the modern global labor market and its characteristics are analyzed in this paper. The motivation of widespread of specific forms of labor relations is provided. The features of atypical labour are revealed and also advantages and disadvantages, their tendencies are identified.

Keywords: *atypical labour, temporary or fixed-term employment, part-time employment, own-account workers, temporary work agencies, self-employment, informal employment, freelance, staff offshore, labor market flexibility.*

JEL Classification: *H55, M59, J2, J8*

Усложнившаяся организация экономики, ее трансформация сформировала на современном рынке труда специфические - атипичные формы трудовых отношений (*atypical labour*), которые получили самое широкое распространение. Однако, конфигурация данных форм труда не всегда однозначно поддается классификации.

Стандартная форма занятости предполагает работу за заработную плату на основе трудового договора в режиме полной занятости. Такая форма деятельности дает представление о регулярной занятости, является нормой трудовых отношений и относится к **типичным** формам труда. Именно такой вид занятости в большинстве развитых стран установлен законодательством. Все иные формы труда, отличающиеся от стандартной, условно определяются как **атипичные** или **нестандартные**.

Стандартная форма трудовой деятельности длительное время преобладала в сфере занятости. Объективными предпосылками возникновения и развития атипичных форм занятости является реформирование и модернизация экономики, усиление конкуренции, которые «сопровождались сужением возможностей для создания стандартных – полных и постоянных – рабочих мест для всех нуждающихся в них» [1, стр.6]. В то же время, увеличилась численность населения желающих работать. «Массовый выход на рынок труда замужних женщин, пенсионеров и студентов расширил предложение «нестандартного труда», создав тем самым значительный спрос на рабочие места фиксированной длительности, с сокращенным рабочим временем и гибким графиком работы» [1, стр.7]. Расширению атипичных форм занятости также способствовали глобализационные процессы, которые размывают границы между экономиками разных стран. Таким образом, появление и развитие разнообразных атипичных форм занятости, обусловлено развивающимися экономическими процессами и является отражением современной реальности, выражающейся в гибкости функционирования рынка труда. По мнению американского социолога А. Каллеберга: «стандартная организация иерархических трудовых отношений скорее является исторической аномалией, тогда как разнообразные формы нестандартной занятости – общим правилом» [3, стр.342].

На современном мировом рынке рабочей силы можно выделить три основные формы нестандартной организации занятости: **временная, неполная и самостоятельная**.

Непостоянная или временная занятость (*temporary or fixed-term employment*) является широко используемой в формальном секторе экономики формой нестандартной занятости на рынке труда. Данная форма занятости действует на основе трудовых договоров, рассчитанных на определенный срок, в результате которой образуются незначительные доходы. «В большинстве стран мира временные работники (включая занятых по срочным контрактам, занятых по контрактам на выполнение определенного объема работ, сезонных работников, сотрудников агентств, предоставляющих трудовые услуги третьим лицам, разовых работников, работников по вызову и т.д.) являются быстро растущим сегментом нестандартной занятости [2]. Такая форма занятости может быть дополнительной трудовой деятельностью или подработкой.

Одной из своеобразных форм временной занятости является такая разновидность трехсторонних трудовых отношений как **аренда персонала** (*temporary work agencies*). Многие частные агентства занятости оказывают посреднические услуги обратившимся к ним фирмам-заказчикам по предоставлению персонала во временное использование, которое может ограничиваться от нескольких дней до нескольких месяцев. Далее агентства-посредники предоставляют их другим предприятиям-заказчикам рабочей силы. Таким образом, для работника формально работодателем является нанявшая его специализированная компания, а фактически же работник выполняет работу для компании-заказчика. Данная форма труда позволяет работодателю быстрее, чем при постоянной занятости, реагировать на конъюнктуру рынка, а людям получить возможность включиться в активную занятость, хотя и временную. Аренда персонала регулируется Конвенцией Международной Организации Труда № 181 «О частных агентствах занятости», принятой 19 июня 1997 года в Женеве. В статье 1 пункте 1b данной Конвенции четко сформулировано, что частным агентствам занятости, кроме услуг, связанных с поиском работы, предоставляется право осуществлять «услуги, состоящие в найме работников с целью предоставления их в распоряжение третьей стороне, которая может быть физическим или юридическим лицом, устанавливающим им рабочие задания и контролирующим их выполнение».

Расширяет спектр атипичных форм занятости *неполная* или *частичная* занятость (*part-time employment*), распространенная в формальном секторе экономики многих стран. Данная форма занятости предполагает такие взаимоотношения между работником и работодателем, при которых по обоюдному согласению могут быть установлены неполный рабочий день или неполная рабочая неделя, при этом оплата труда будет производиться пропорционально отработанному времени или в зависимости от выполненного объема работ. Работа по временному трудовому договору предусматривает, что в случае окончания срока действия трудового договора увольнение следует автоматически. Такая гибкая форма занятости используется как способ перераспределения рабочего времени между участниками рынка труда.

Еще одним видом атипичной занятости является *самозанятость* (*self-employment*). Данная форма занятости включает работодателей, членов производственных кооперативов и занятых на индивидуальной основе (*own-account workers*). МОТ дает следующие определения понятий относящихся к данной категории [4]:

– *самостоятельная занятость* это занятость, при которой размер вознаграждения напрямую зависит от дохода, получаемого от производства/реализации товаров и услуг;

– *самостоятельные работники* – физические лица, которые, работая самостоятельно или с одним или несколькими партнерами, занимаются деятельностью на основе самостоятельной занятости и не нанимают на постоянной основе работников;

– *занятые на индивидуальной основе* – физические лица, управляющие своим собственным экономическим предприятием или занимающиеся независимой предпринимательской деятельностью в каком-либо виде экономической деятельности и не имеющие на постоянной основе наемных работников.

Для самозанятых возможен свободный выбор деятельности, времени и места труда. Они или не имеют контракта или при наличии стандартного контракта трудятся в нестандартном режиме, поэтому чаще всего оказываются подвержены рискам и нуждаются в социальной защите.

Неформальный сектор занятости (*informal employment*), в который выталкивается часть населения, также относится к атипичным формам. Приводя к существенному росту занятости, в неформальном секторе зачастую повышается интенсивность труда, ухудшаются условия труда и обеспечиваются низкие доходы. К этой категории относятся: а) занятые индивидуальным предпринимательством; б) занятые по найму у физических лиц; в) занятые в домашних хозяйствах населения; г) занятые в формальном секторе на основе устной договоренности [1, стр.8, 9].

Неформальная экономика обычно существует нелегально, действует в обход законов, доходы её не контролируются государством. При такой занятости отсутствуют социальные гарантии трудящихся. «Одно отклонение от стандарта, как правило, влечет за собой другие. Например, значительная часть занятых в неформальном секторе не имеют постоянного контракта, работают не по найму, трудятся неполное время и т.д. В результате они попадают одновременно в несколько разных категорий нестандартно занятых» [1, стр.9].

Необходимо отметить, что некоторые атипичные формы занятости могут сочетаться друг с другом, образуя разнообразные комбинации.

Одной из разновидностей атипичных форм занятости на мировом рынке труда, которая выходит за рамки традиционных трудовых отношений является *фриланс* (*freelance*). Фриланс – это вид трудовой деятельности/занятости на рынке товаров и услуг, характеризующийся самостоятельностью выбора формы и места ее реализации и низкой степенью зависимости от работодателя. Занятый в этом виде деятельности работник – фрилансер, обладает высокой степенью свободы и возможностями самореализации и творческого роста, определением личного трудового порядка [7]. На современном мировом рынке труда, *фрилансер* - это человек любой специальности, работающий вне постоянного штата компании и чаще без заключения трудового контракта. Сегодня фрилансерами становятся программисты, инженеры, преподаватели, менеджеры, консультанты, переводчики и др. Они находят себе клиентов через Интернет, например, на специальных биржах и сервисах. Также, в целях поиска клиентов и рекламы своих услуг, они используют знакомства и связи. Исполняя работу на заказ, они часто трудятся в нестандартном режиме времени.

Так как данный вид трудовой деятельности не имеет четкого определения и четких границ, он может быть причислен одновременно к нескольким разным категориям нестандартно занятых. Некоторые ученые считают фриланс нестандартной, либо неформальной занятостью, другие - внештатной деятельностью. К примеру, в Европе и США к фрилансерам относят всех самозанятых [7]. Именно поэтому деятельность фрилансеров регламентируется различными законодательными актами трудового и гражданского права в части внештатной занятости, самозанятости, индивидуального предпринимательства. Учитывая, что в современных условиях, люди способны зарабатывать не выходя из своего дома, деятельность фрилансеров может быть причислена к удаленному или надомному труду, который регулируется международным правом, в частности Конвенцией МОТ № 177 «О надомном труде», принятой 20 июня 1996 года в Женеве. На уровне Европейского Союза, 16 июля 2002 года, социальными партнерами - Европейской комиссией и европейскими объединениями профсоюзов и работодателей было заключено Рамочное соглашение о телеработе.

Инновационным элементом новой экономики, благодаря развитию информационных технологий и расширению возможности коммуникации, стали гибкие рынки труда, которые глобально изменили прежний характер и природу труда и рабочего места. «Виртуальные рынки труда существуют поверх национальных

границ, являясь, одним из проявлений глобализации» [5, стр.50]. «Наличие компьютера, современные средства связи и высокоскоростной доступ в Интернет позволяют выполнять многие виды работ на территориальном удалении от организации-работодателя или заказчика и в гибком временном режиме» [1, стр.7]. Примером такой организационной структуры, является *оффшоринг персонала (staff offshore)* - одна из самых известных и эффективных нестандартных форм организации труда, использующая гибкость рынка труда для осуществления своей деятельности поверх национальных границ. «Оффшоринг персонала - определяется как инновационный метод управления человеческими ресурсами, при котором осуществляется перенос рабочих мест одной и той же компании из одной страны в другую с целью минимизации расходов на персонал и повышения капитализации» [6]. Примером использования оффшоринга является оффшорное программирование, которое предполагает разработку программных продуктов на заказ в таких случаях, когда заказчик и программист находятся на разных территориях, вдали друг от друга. Приобретение подобных видов услуг приводит к укреплению конкурентных позиций компаний, которым удается достичь снижения своих издержек за счет привлечения дешевой рабочей силы. Такое явление как оффшоринг персонала в настоящее время переживает этап бурного развития и безусловно будет развиваться и в дальнейшем.

Необходимо отметить, что в рамках данной статьи рассмотрены лишь некоторые из множества разнообразных атипичных форм организации труда, которые в полной мере отражают особенности и тенденции их развития в современных экономических условиях.

Выводы. Согласно мировым тенденциям, число постоянных рабочих мест стандартных форм занятости во многих странах постепенно сокращается, что приводит в целом к ухудшению структуры занятости и усилению социальной напряженности на рынке труда. Следствием этого процесса стало широкое распространение *флексибильных* - гибких форм занятости. Распространение атипичных форм занятости способствует повышению уровня занятости рабочей силы, снижению напряженности на рынке труда и обеспечивает его гибкость. Можно, предположить, что именно поэтому уровни безработицы во многих странах мира не достигают высоких показателей. Таким образом, атипичные формы занятости являются современными формами политики государства по стимулированию занятости и регулированию рынка труда в кризисные периоды.

Негативным моментом в распространении атипичных форм занятости является то, что они чаще всего носят нерегулярный, неустойчивый, временный или случайный характер. При таких формах занятости отсутствуют социальные гарантии работников - они не могут пользоваться защитой профсоюзов, трудового законодательства, социальным страхованием. Больше всего шансов попасть в атипичную занятость имеют наиболее уязвимые социально-демографические слои населения, такие как: молодежь, женщины, пенсионеры, инвалиды.

Следовательно, преимущества и недостатки распространения атипичных форм занятости связаны с тем, что, обеспечивая гибкость рынка труда, они одновременно ослабляют социальные позиции работников. Именно на эти обстоятельства призвана обращать внимание государств - экономическая наука. В свою очередь, законы государств должны служить регулятором трудовых отношений, снижать риски и обеспечивать социальную безопасность на рынке труда. По мнению экспертов МОТ: «Центральным элементом в рамках национальной политики, направленным на решение социальных проблем, вызванных глобализацией, является динамичная стратегия управления изменениями на рынке труда» [8, стр.20-21].

Библиография

1. ГИМПЕЛЬСОН, В., КАПЕЛЮШНИКОВ, Р. *Нестандартная занятость и Российский рынок труда*. Москва: ГУ ВШЭ, 2005. 36 с.
2. CARRE, F.J. *Nonstandard Work: The Nature and Challenges of Changing Employment Arrangements*. Ithaca: Cornell University Press, 2000. ISBN 9780913447802.
3. KALLEBERG, A.L. Nonstandard Employment Relations: part-time, temporary and contract work. In: *Annual Review of Sociology*. 2000, vol. 26, pp. 341-365.
4. INTERNATIONAL LABOUR OFFICE. *Decent work indicators: concepts and definitions: ilo manual*. First edition. 2012. 175 p. ISBN 978-92-2-126425-5.
5. СТРЕБКОВ, Д.О., ШЕВЧУК, А.В. Фрилансеры на Российском рынке труда. В: *Социологические исследования*. 2010, № 2, февраль, сс. 45-55.
6. РУМЯНЦЕВА, Ю.Н. Оффшоринг персонала как метод управления человеческими ресурсами в современных условиях. В: *Известия Иркутской государственной экономической академии*. 2009, № 6, сс. 45-55.
7. ЧАПЛАШКИН, Н. Фриланс как социальное явление. В: *Человек и труд*. 2012, № 7, сс. 48-50.
8. МЕЖДУНАРОДНОЕ БЮРО ТРУДА. *Справедливая глобализация: роль МОТ*: международная конференция труда, 4 февраля 2004. 92-я сессия. Женева, 2004. 73 с. ISBN 92-2-415787-4.

Recomandat spre publicare: 22.05.2013

**DEPENDENȚA SĂRĂCIEI DE TIPUL GOSPODĂRIILOR CASNICE
ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI ȚĂRILE UNIUNII EUROPENE***VALENTINA VINOGRADOVA, cercet. șt., IEFS*

Demographic characteristics of households affect the entry/absence of households in poverty. Both in the Republic of Moldova and in the EU on the whole, four types of households are at risk to be in the group of the poor: one person households; households consisting of a single parent with children; households with many children and extended households with children, consisting of members of several generations.

Key words: households, risk of poverty, poverty level.

JEL Classification: I3, J12, R2, Z13

În anul 2010, în Republica Moldova, după trei ani de creștere succesivă, a fost înregistrată o reducere a nivelului de sărăcie relativă. Comparativ cu anul precedent, 2009, acesta s-a redus cu 0,8 p.p. și a constituit 21,3%. Această reducere se explică printr-un șir de factori: au crescut prețurile de vânzare la produsele agricole, astfel ridicând veniturile populației în localitățile rurale, au crescut remitențele de peste hotare de la lucrătorii migranți.

Profilurile socio-demografice cele mai vulnerabile la sărăcie, în Republica Moldova, sunt similare cu profilurile, observate în țările Uniunii Europene. Totodată, diferite sisteme de asigurare socială, care s-au format în țările UE, în virtutea particularităților dezvoltării economico-demografice, culturii religioase și sistemului politic, au impact diferit asupra nivelului de sărăcie în aceste țări.

Reieșind din clasificarea geografică a țărilor, care sunt membre ale Uniunii Europene, pot fi explicate particularitățile structurii familiei în aceste țări și înțeleasă cauza dominării printre relativ sărace a unui oarecare tip de gospodărie casnică. Convențional, toate țările pot fi împărțite în patru grupe (tabelul 1). La primul grup "Nord" se referă țările scandinave (Suedia, Danemarca și Finlanda), precum și Olanda. A doua grupă este formată din țările Europei de Nord-Vest: Marea Britanie, Franța, Germania, Austria, Belgia, Luxemburg și Irlanda. În componența grupului trei intră țările din Europa de Sud: Italia, Spania, Portugalia, Grecia și Cipru. În componența ultimului grup, "de Est", sunt incluse fostele țări socialiste, care au aderat la UE după a.2004: Republica Cehă, Ungaria, Estonia, Letonia, Lituania, Slovenia, Slovacia, Polonia, Bulgaria și România.

Desigur, nu toate țările corespund în întregime unui sau altui grup. Olanda, de exemplu, într-o anumită măsură, este mai aproape de grupul „Nord-Vest” decât de „Nord” și a fost plasată la hotarul dintre aceste grupuri. Irlanda a fost amplasată la hotarul grupului Nord-Vest (la care ea aparține geografic) și grupa Sudică (cu care o unește un număr mare de particularități comune).

Grupa țărilor "Nord" se caracterizează prin legături familiare slabe, o viață timpurie independentă a persoanelor tinere și creșterea independenței locative a persoanelor în vârstă; printr-un sentiment de solidaritate socială, dar nu familială cu persoanele în vârstă sau cu membrii slabi ai societății. În aceste țări predomină gospodăriile casnice puțin numeroase, formate, de fapt, dintr-un adult. În țările acestui grup este răspândit concubinajul ca o alternativă căsătoriei și, aproape total, lipsesc gospodăriile casnice lărgite, compuse din reprezentanții diferitor generații și grade de rudenie.

Grupul de țări "Nord-Vest", în multe privințe, este apropiat de grupul "Nord", dar se deosebește printr-un conservatism mare al moralității și orientării spre familie.

Grupul "Sudic" de țări se caracterizează prin legături familiale puternice, plecarea târzie a tinerilor din casă și un sentiment mai puternic de solidaritate familială. În țările Europei de Sud este un nivel relativ scăzut de concubinaj, divorțuri și familii monoparentale, în ele sunt răspândite gospodăriile casnice cu locuirea în comun a reprezentanților diferitor generații.

Grupa „Estică” de țări nu este atât de omogenă și poate fi examinată ca formată din mai multe subgrupuri: economic mai puternice, Republica Cehă și Ungaria (care au multe în comun cu grupul Nord-Vest), Slovenia, Slovacia și Polonia (mai mult seamănă cu țările grupului Sudic), țările Baltice (Estonia, Letonia și Lituania), care cel mai mult se deosebesc de restul țărilor grupului Estic, precum și Bulgaria și România, cel mai puțin dezvoltate economic printre țările UE, care sunt apropiate de grupul „Sudic”. Gospodăriile casnice de tip lărgit sunt răspândite în majoritatea țărilor grupului de Est, deși motiv pentru aceasta servesc nu atât legăturile strânse familiare, cât greutățile cu achiziționarea unei locuințe aparte. Popularitatea divorțurilor a dus la răspândirea gospodăriilor casnice, formate dintr-un părinte singur cu copii.

Reducerea valorii căsătoriei, majorarea concubinajului și ratele înalte de desfacere a căsătoriei sunt o tendință, care se observă și în țara noastră. După structura gospodăriilor casnice, Republica Moldova are multe particularități similare cu țările grupurilor „Sudic” și de „Est”, și atât la ei, cât și la noi, predomină gospodăriile casnice, compuse dintr-o singură persoană și cupluri căsătorite cu și fără copii. Cu toate acestea, numai în Moldova, gospodăriile casnice, în componența cărora intră membrii familiilor cu copii (sau câteva familii) de diferite generații și cu un grad diferit de rudenie, predominau în structura generală a gospodăriilor casnice.

Tabelul 1

Structura gospodăriilor casnice după tipuri, a.2005, %

	O singură persoană	Părinte singur cu copii	Cuplu familial fără copii	Cuplu familial cu copii	Alte gospodării fără copii	Alte gospodării cu copii	Total
EU-27	27,7	4,3	28,3	24,8	9,1	5,7	100
Suedia	37,4	4,3	31,7	17,7	2,5	1,5	100
Finlanda	40,1	4,1	30,8	21,7	2,1	1,2	100
Danemarca	39,7	4,7	29,6	21,9	2,8	1,3	100
Olanda	:	:	:	:	:	:	100
Marea Britania	28,7	6,0	33,0	19,2	8,9	4,2	100
France	30,3	5,9	29,3	29,5	3,0	2,1	100
Germania	37,0	4,5	31,2	21,0	4,4	1,9	100
Austria	34,6	3,6	26,6	20,5	9,3	5,5	100
Belgia	30,0	7,9	28,3	26,8	4,4	2,7	100
Luxemburg	31,2	5,3	25,2	32,7	3,2	2,5	100
Irlanda	26,7	2,3	25,4	21,3	16,5	7,8	100
Italia	27,2	2,8	26,1	24,6	13,2	5,8	100
Spania	13,6	1,8	26,4	28,9	19,3	9,9	100
Portugalia	16,7	2,9	26,8	30,2	14,5	8,8	100
Grecia	20,9	1,8	27,4	25,8	16,3	7,8	100
Cipru	14,3	2,2	25,6	35,7	10,4	11,7	100
Malta	8,7	1,4	22,1	38,9	17,0	11,8	100
Republica Cehă	27,6	5,2	32,4	30,6	2,6	1,6	100
Ungaria	25,2	4,2	27,7	23,6	11,3	8,0	100
Estonia	29,9	6,2	26,7	23,4	7,4	6,4	100
Letonia	23,8	5,3	28,9	24,2	8,6	9,3	100
Lituania	34,2	5,8	22,9	25,7	5,9	5,4	100
Slovenia	22,0	4,3	23,7	31,6	9,6	8,8	100
Slovacia	20,3	2,6	23,1	21,8	19,4	12,7	100
Polonia	23,9	4,8	20,7	29,0	8,9	11,5	100
Bulgaria	24,3	3,1	30,2	20,0	12,8	9,6	100
România	17,6	2,3	24,8	27,9	13,3	14,1	100
Republica Moldova	20,8	3,3	18,6	18,9	16,0	22,4	100

Sursa: Datele Eurostat [3; 1, p. 20].

Utilizarea indicelui de sărăcie relativă permite efectuarea evaluării comparative a nivelului de sărăcie a populației țărilor UE, care diferă semnificativ după nivelul de dezvoltare economică. În toate țările, locuitorii solitari, familiile cu copii și familiile incomplete sunt supuse unui risc ridicat de sărăcie monetară (Tabelul 2).

Desfacerea căsătoriei (sau căsătoriile ne înregistrate după nașterea copilului), în diferite țări, are consecințe diferite pentru riscul de sărăcie. În țările, unde măsurile de protecție socială nu sunt favorabile pentru părinții solitari (ceea ce adesea oprește cuplurile de a divorța), numărul divorțurilor scade, dar atunci când ele se întâmplă, au consecințe economice și sociale grave. Astfel, din cele șapte țări din grupul Nord-Vest, numai în Germania și Luxemburg (43,0 și 46,4%, respectiv), nivelul de sărăcie printre gospodăriile casnice monoparentale cu copii a fost semnificativ mai mare decât media (36,6%). Printre țările grupului Sudic, care nu admit divorțurile și căsătoriile civile, nivel de sărăcie mai mare de valoarea medie a fost observat în patru din cele șase țări: Malta (57,4%), Spania (45,5%), Italia (37,3%) și Portugalia (37,0%). În grupul de Est, astfel de state sunt patru din zece: Lituania (44,4%), Bulgaria (42,3%), Letonia (41,3%) Cehia (37,7%).

Contrar acestora, în țările grupului Nordic, care încurajează orice forme de existență a institutului familiei, nivelul de sărăcie a familiilor incomplete cu copii este mult mai redus față de media pe UE, deoarece statului îi revine rolul principal în sistemul de asigurare socială, care garantează un venit universal și sistemul înalt dezvoltat de prestare a serviciilor de îngrijire a copiilor. De aceea, femeile cu copii în aceste țări se uită diferit la căsătorie și sunt expuse unui risc mai mic în cazul desfacerii sau neîncheierii acesteia.

Menționăm, că, în Republica Moldova, nivelul de sărăcie a gospodăriilor casnice, formate dintr-un părinte singur cu copii, nu numai că a fost mai mic decât media pe UE, dar a fost și mai mic decât nivelul de sărăcie a gospodăriilor casnice de acest tip din fiecare din cele 27 de țări ale Uniunii Europene.

În țările grupului Nordic, nivelul de sărăcie a gospodăriilor casnice cu orice număr de copii a fost mai mic decât media pe UE. În grupul de țări Nord-Vest, depășirea acestui indice are loc numai în patru din șapte țări: în Luxemburg – GC cu 1 copil (15,9% față de 11,8%), în Irlanda – GC cu 2 copii (15,8% față de 14,9%), în Marea Britanie – GC cu 3 sau mai mulți copii (27,4% față de 25,8%), precum și în gospodăriile casnice lărgite cu copii – în Luxemburg (18,0%) și Franța (17,9%).

Totuși, în țările grupelor Sudic și Estic se observă o situație cu totul diferită: anume gospodăriile casnice cu copii au un risc înalt de sărăcie. Astfel, în gospodăriile casnice cu 1, 2, 3 și mai mulți copii, precum și în alte GC cu copii, în toate țările grupului Sudic (cu excepția Ciprului și Maltei), nivelul de sărăcie depășea semnificativ media pentru UE. Și în țările grupului Estic se observă aceeași tendință, deși dispersarea țărilor în această grupă este mai puțin univocă. Astfel, din zece țări ai grupului Estic, numai în trei țări nivelul de sărăcie în GC cu 1 copil a fost mai mic decât valoarea medie pe UE (Republica Cehă, Ungaria și Slovenia); nivelul de sărăcie în GC cu 2 copii – în cinci țări (la țările enumerate s-au adăugat Estonia și Slovacia); nivelul de sărăcie în GC cu 3 și mai mulți copii – în patru țări (Republica Cehă, Estonia, Lituania și Slovenia). Menționăm, că cea mai mare depășire a valorii medii a sărăciei pe UE s-a fixat în două țări: în Bulgaria – de 2,5 ori și în România – de 2,3 ori. În afară de aceasta, aproape în toate țările europene, riscul de sărăcie în gospodăriile casnice crește în măsura creșterii numărului de copii, iar nivelul de sărăcie a gospodăriilor casnice cu 3 și mai mulți copii este mai mare decât valoarea medie a acestui indicator în cadrul țărilor grupurilor Nord-Vestic, Sudic și Estic. Aceeași tendință se observată și în Republica Moldova: nașterea fiecărui următor copil sporește riscul de sărăcie pentru gospodăriile casnice, iar nivelul de sărăcie în GC cu 3 și mai mulți copii este de aproape 2 ori mai mare decât media pe țară.

În pofida faptului, că în Moldova, nivelul de sărăcie în gospodăriile casnice cu 1, 2, 3 sau mai mulți copii a fost mai mare decât valoarea medie pe UE pentru aceste gospodării casnice, în șapte țări UE, el s-a dovedit a fi mai mare decât în Moldova (GC cu 1 copil – în Luxemburg, Italia, Spania, Grecia, Lituania, Letonia și România, în GC cu 2 copii – în România; în GC cu 3 și mai mulți copii – în Spania, Bulgaria și România). Totodată, nivelul de sărăcie în gospodăriile casnice cu mulți copii din Bulgaria (65,2%) și România (60,4%) a fost aproape de 2 ori mai mare decât în Moldova (38,9%).

În ceea ce privește gospodăriile casnice lărgite cu copii, în cinci țări din zece, aparținând grupului Estic, în patru țări din șase din grupul Sudic și două țări din șapte în grupul Nord-Vestic, nivelul de sărăcie a fost mai mare decât media pe UE. Și în Republica Moldova nivelul de sărăcie în GC de acest tip a depășit valoarea medie pe țară. *Însă, în trei țări din Uniunea Europeană – Italia, Grecia și România – nivelul de sărăcie a altor gospodării casnice cu copii a fost mai înalt decât în Moldova.*

Tabelul 2

Nivelul de sărăcie după tipul GC, a.2010, %

	Total	O singură persoană	Părinte singur cu copii	Cuplu familial fără copii	Cuplu familial cu 1 copil	Cuplu familial cu 2 copii	Cuplu familial cu 3+ copii	Alte gospodării fără copii	Alte gospodării cu copii
EU-27	16,3	25,1	36,6	11,3	11,8	14,9	25,8	9,2	17,8
Suedia	12,9	28,5	33,1	6,1	6,0	6,9	12,3	5,5	10,7
Finlanda	13,1	31,5	22,0	7,1	6,8	7,4	11,8	5,9	12,3
Danemarca	13,3	27,1	20,0	8,8	6,0	5,1	11,1	2,8	19,3
Olanda	10,3	17,6	29,1	5,7	4,2	8,7	16,6	4,7	5,7
Marea Britania	17,1	27,0	36,4	12,9	11,2	12,2	27,4	9,5	13,6
France	13,2	17,7	34,6	7,7	6,7	10,6	20,5	6,5	17,9
Germania	15,7	30,0	43,0	10,5	9,0	8,8	21,6	5,0	5,6
Austria	12,1	22,1	28,2	10,6	8,6	7,8	17,9	2,8	12,6
Belgia	14,5	18,8	35,3	13,2	9,2	10,6	16,5	5,3	14,1
Luxemburg	14,5	16,4	46,4	6,3	15,9	14,5	23,9	4,3	18,0
Irlanda	16,1	22,6	30,2	11,0	11,5	15,8	20,4	7,8	15,0
Italia	18,2	24,3	37,3	11,6	15,8	20,8	37,2	8,7	22,5
Spania	20,7	25,7	45,5	17,6	18,2	23,3	44,2	14,7	22,3
Portugalia	17,9	30,1	37,0	18,7	12,6	17,1	33,2	9,1	20,7
Grecia	20,1	27,2	33,4	19,9	21,6	20,3	26,7	12,5	29,3
Cipru	15,8	33,6	24,8	28,8	10,5	8,5	16,1	8,8	8,6
Malta	15,5	22,5	57,4	18,5	12,2	17,3	31,7	4,4	12,6
Republica Cehă	9,0	18,0	37,7	4,2	7,9	8,7	20,9	3,7	9,1
Ungaria	12,3	13,2	28,1	5,9	10,5	14,6	27,8	5,4	15,6
Slovacia	12,0	19,1	25,0	6,3	12,0	11,0	29,8	5,5	14,5
Slovenia	12,7	38,5	31,4	10,3	8,5	9,0	13,6	8,2	9,0
Estonia	15,9	28,4	36,4	10,9	14,1	10,6	18,3	10,3	13,2
Polonia	17,7	24,5	34,2	12,4	12,3	19,8	32,8	11,6	19,5
Letonia	21,3	35,0	41,3	15,0	17,4	18,4	38,8	14,5	20,6
Lituania	20,2	27,6	44,4	16,0	19,0	21,1	23,4	14,5	19,4
Bulgaria	20,7	50,9	42,3	19,9	13,7	16,3	65,2	13,7	20,8
România	21,0	26,7	31,9	12,5	16,4	26,7	60,4	11,4	25,1
Republica Moldova	21,3	36,1	19,6	12,2	15,3	24,3	38,9	15,9	22,4

Sursa: Calculat conform datelor CBGC Republicii Moldova în a.2010 și datelor Eurostat [2].

În structura gospodăriilor casnice din țările UE, gospodăriile casnice formate dintr-un membru ocupă a doua poziție după răspândire (27,7%). Nivelul de sărăcie al acestor gospodării casnice, în a.2010, a constituit 25,1%. Aceasta atestă faptul, că fiecare a patra gospodărie casnică de acest tip este expusă riscului de sărăcie. În țările UE, acestea pot fi persoane tinere, plecate devreme de acasă, fără un venit stabil, văduve sau văduvi, rămași fără susținere financiară suficientă, precum și imigranți, care sunt în țară nu întotdeauna legitim. Neavând posibilitatea de a-și aduce familiile, ei sunt nevoiți să le trimită o parte din venitul său și de a duce un stil de viață ascetic. Astfel de persoane sunt total fără drepturi și pot găsi doar o muncă prost plătită, nedeclarată, fără dreptul la indemnizații în caz de șomaj sau boală. În toate țările grupului Nordic, cu excepția Olandei, nivelul de sărăcie al gospodăriilor casnice formate dintr-un membru a fost peste valoarea medie pe UE. În țările grupului de Nord-Vestic – doar în două din cele șapte țări (Marea Britanie și Germania). În țările grupului Sudic – în patru țări din șase (Spania, Portugalia, Grecia și Cipru). În grupul de țări Estic – în șase țări (Bulgaria, România, Slovenia și țările Baltice). Cea mai mare creștere a acestui indice a fost înregistrată în Bulgaria – 50,9% față de media 25,1%, deci de 2 ori.

În Republica Moldova, printre gospodăriile casnice formate dintr-un membru, riscului de sărăcie a fost supusă fiecare a treia gospodărie casnică (36,1%). Nivelul de sărăcie a acestor gospodării casnice a depășit de 1,7 ori valoarea medie pe țară (21,3%) și de 1,4 ori – valoarea medie pe UE (25,1%). Spre deosebire de țările europene, în Moldova, printre cei, care locuiesc singuri, cea mai mare parte, de regulă, constituie persoanele în etate. *Deși nivelul de sărăcie a gospodăriilor casnice formate dintr-un membru, în Moldova, a depășit valoarea medie pe UE, în două țări – Slovenia (38,5%) și Bulgaria (50,9%) – el a fost mai înalt decât în Moldova (36,1%).*

Nivelul de sărăcie a gospodăriilor casnice fără copii, atât a cuplurilor familiale, cât și a GC lărgite, în țările grupurilor Nordic și Nord-Vestic a fost sub valoarea medie pe UE (cu excepția Marii Britanii). În țările grupului Sudic, situația este opusă: (cu excepția Italiei) nivelul de sărăcie a cuplurilor familiale fără copii a fost mai mare decât media pe UE, iar nivelul de sărăcie a gospodăriilor casnice lărgite fără copii a fost mai mare în două din șase – în Spania și Grecia. *În Republica Moldova, nivelul de sărăcie a cuplului familial fără copii constituia 12,2%, ceea ce depășea valoarea medie pe UE (11,3%). Însă, în 11 țări UE nivelul de sărăcie a cuplului familial fără copii era mai mare decât în Moldova. Nivelul de sărăcie a altor gospodării casnice fără copii în trei țări UE a fost mai mare decât în țara noastră.*

Astfel, în pofida existenței deosebirilor după nivelul de dezvoltare economică, diferențelor între Republica Moldova și țările Uniunii Europene, sărăcia relativă ale gospodăriilor casnice de diferit tip, în țările UE, are multe asemănări cu sărăcia relativă în Moldova.

Concluzii

1. În Republica Moldova și în țările membre ale UE se observă o tendință generală: existența copiilor și nașterea fiecărui copil următor crește riscul de sărăcie pentru gospodăria casnică.

2. Celui mai mare risc de sărăcie sunt expuse gospodăriile casnice cu 3 sau mai mulți copii. Astfel de gospodării casnice au fost cele mai vulnerabile printre gospodăriile casnice cu copii, iar nivelul de sărăcie a cuplurilor familiare cu mulți copii depășea cu mult valoarea lui cea mai mare și în Republica Moldova, și în total pe UE.

3. În Republica Moldova, nivelul sărăciei gospodăriilor casnice, formate dintr-un părinte singur cu copii, a fost mai mic decât media pe UE, dar el a fost sub nivelul sărăciei gospodăriilor casnice de acest tip în fiecare din 27 de țări ale Uniunii Europene.

4. Spre deosebire de gospodăriile casnice cu copii, nivelul de sărăcie al gospodăriilor casnice fără copii a fost semnificativ sub medie pentru RM, fie cupluri familiale, fie gospodării casnice extinse.

5. Este necesar de menționat nivelul înalt al sărăciei gospodăriilor casnice formate dintr-un membru. Și în Republica Moldova, și în fiecare țară a Uniunii Europene, acest indice a depășit semnificativ valoarea lui medie.

Referințe bibliografice:

1. *Aspecte privind nivelul de trai al populației în 2006 = Aspects of the standard of living of population 2006.* Chișinău: Statistica, 2008. 116 p. ISBN 978-9975-901-79-6.
2. At-risk-of-poverty rate by poverty threshold and household type [accesat 11 mai 2013]. Disponibil: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_li03&lang=en
3. Household characteristics by type of household [accesat 11 mai 2013]. Disponibil: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/>

Recomandat spre publicare: 22.05.2013

IMPACTUL SĂRĂCIEI ASUPRA STĂRII DE SĂNĂTATE A POPULAȚIEI

ELEONORA CIOBANU, cerc. șt., IEFS

The measures undertaken by the Republic of Moldova for developing of the compulsory insurance system of the population's healthcare assistance are described in the paper. The impact of poverty household members on their possibility to purchase the compulsory insurance policy of the healthcare assistance and degree of satisfaction of its healthy as entry into poverty is analyzed.

Cuvinte cheie: poliță medicală, asistență medicală, prime, sărăcie, gospodării casnice.

JEL Classification: I1, I3, I5

Introducere. Din timpuri străvechi sărăcia gospodăriei casnice a afectat sănătatea membrilor ei creând dependență față de structurile statale. În pofida ajutorului dat de către stat sărăcia gospodăriilor casnice duce la boli cronice și, în final, la exclusiune socială. Analiza este efectuată în baza datelor din Cercetarea bugetelor gospodăriilor casnice.

Conținutul de bază. În Republica Moldova, în vederea protejării sănătății populației a fost introdus sistemul de asigurări obligatorii de asistență medicală, care acționează pe principiul teritorial-de producție și include atât toată populația Republicii Moldova, cât și cetățenii străini și apatrizi de pe teritoriul ei. Fiecare persoană asigurată primește o poliță de asigurare obligatorie de asistență medicală în baza căreia primește dreptul la asistență medicală în volumul prevăzut de Programul unic al asigurării obligatorii de asistență medicală și oferită de toate instituțiile medicale ale Republicii Moldova.

Finanțarea asigurării medicale obligatorii se efectuează din trei surse:

1. Alocarea mijloacelor pentru asigurarea medicală obligatorie a lucrătorilor se efectuează de către patronul lor în persoana întreprinderii, organizației cu orice formă de proprietate.

2. Guvernul reprezintă asigurătorul următoarelor categorii de persoane, care nu lucrează, dar au locuință pe teritoriul Republicii Moldova:

- a) copiilor de vârstă preșcolară;
- b) elevilor din învățământul primar, gimnazial, liceal și mediu de cultură generală;
- c) elevilor din învățământul secundar profesional, precum și al elevilor din învățământul mediu de specialitate (colegii) ca învățământ cu formă de zi;
- d) studenților din învățământul superior universitar cu cursuri de zi;
- e) rezidenților învățământului postuniversitar obligatoriu;
- f) copiilor, ne încadrați la învățătură până la împlinirea vârstei de 18 ani;
- g) femeilor gravide, parturientelor și a lăuzelor;
- h) pensionarilor și șomerilor înregistrați oficial;
- i) persoanelor care îngrijesc la domiciliu un copil invalid cu severitatea I sau de un invalid din copilărie de gradul I, ținut la pat cu vârsta sub 18 ani;
- j) persoanelor cu handicap și persoanelor din familiile defavorizate care beneficiază de ajutor social conform Legii nr.133-XVI din 13 iunie 2008 cu privire la ajutorul social.;

3. Persoanele care nu lucrează și nu fac parte din lista de mai sus își procură polițele obligatorii de asigurare medicală pe cont propriu [1].

Guvernul Republicii Moldova prin Legea fondurilor obligatorii de asigurare medicală în fiecare an stabilește tarifele ratelor de asigurare obligatorie de asistență medicală, pe care trebuie să le plătească angajatorul și lucrătorii săi [2].

Aceeași lege stabilește și valoarea fixă a poliței obligatorii de asigurări medicale, pe care trebuie să o procure persoanele fizice cu domiciliul în Republica Moldova și care nu lucrează din anumite pricini, precum și proprietarii și chiriașii terenurilor agricole și a mijloacelor de transport, precum și proprietarii patentelor de întreprinzător.

În perioada anilor 2007-2010 primele de asigurare obligatorie de asistență medicală calculate în procente la salariu au crescut de la 5% în a. 2007 până la 7% în a. 2010. Acest raport este caracteristic și pentru anii 2011 și 2012. Această primă este repartizată egal între angajator și angajat (câte 2,5% în 2007 și câte 3,5% în aa.2010, 2011 și 2012).

Conform acestei legi, prețul fixat al poliței obligatorii de asigurare medicală în anii 2007-2012 a crescut constant, ajungând în a. 2012 o creștere de cca. 2,5 ori față de a.2007. În același timp, se observă o reducere cu 6 % a prețului poliței date față de a.2009 (Figura 1).

Dacă examinăm dinamica prețului poliței de asigurare obligatorie de asistență medicală față de anul precedent ase observă o creștere bruscă a prețului acestei polițe în anul 2008 cu 56,6p.p. față de anul 2007. În anii 2009 și 2010 a avut loc o reducere a prețului poliței date față de anii 2008 și 2009 respectiv cu 17,3 p.p. și 45,4 p.p. În 2011 are loc o

nouă creștere a prețului poliței de asigurare obligatorie de asistență medicală cu 18,0p.p. urmată de o nouă reducere a prețului poliței cu 4,3 p.p.

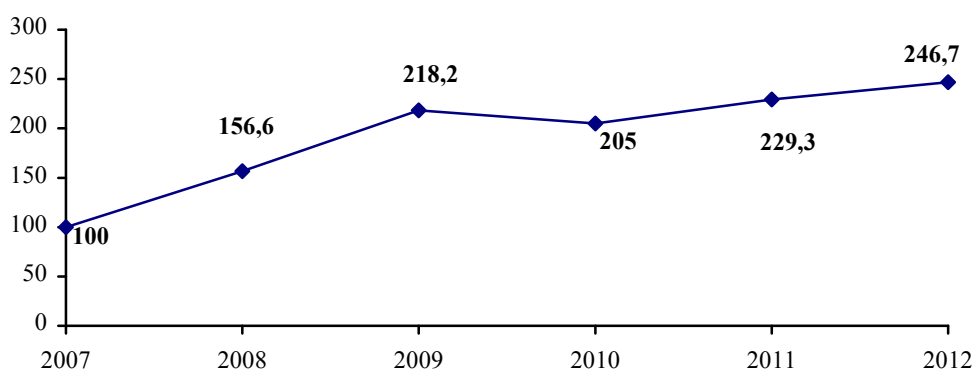

Fig. 1 Majorarea prețului poliței de asigurare obligatorie de asistență medicală, în % față de a.2007

Sursa: Calculată și construită de autor în baza [2].

Dacă examinăm dinamica prețului poliței de asigurare obligatorie de asistență medicală față de anul precedent se observă o creștere bruscă a prețului acestei polițe în anul 2008 cu 56,6p.p. față de anul 2007. În anii 2009 și 2010 a avut loc o reducere a prețului poliței date față de anii 2008 și 2009 respectiv cu 17,3 p.p. și 45,4 p.p. În 2011 are loc o nouă creștere a prețului poliței de asigurare obligatorie de asistență medicală cu 18,0p.p. urmată de o nouă reducere a prețului poliței cu 4,3 p.p.

Legea fondurilor asigurării obligatorii de asistență medicală prevede o reducere de 50-75% a prețului poliței de asigurare obligatorie de asistență medicală pentru beneficiarii care procură aceste polițe în primele trei luni de la data intrării în vigoare a legii respective.

Totuși, prețul poliței de asigurare obligatorie de asistență medicală are o tendință de creștere de la 1209 lei în anul 2007 până la 2982,0 lei în a. 2012. Această creștere are și va avea și în viitor un impact negativ asupra procurării acestei polițe de către membrii gospodăriilor casnice fără un loc de muncă stabil și cu posibilități financiare reduse, ceea ce se observă și din tabelul 1.

Tabelul 1

Sursele de procurare a poliței de asigurare obligatorie de asistență medicală în gospodăriile casnice sărace, %

	Sărace 1 an	Sărace 2 ani	Sărace 3 ani	Sărace 4 ani
Orașe mari				
Contribuții lunare efectuate de patron și lucrătorii săi	40,0	-	-	15,4
Mijloace bugetare	30,0	100,0	33,3	76,9
Procurarea poliței pe cont propriu	-	-	-	7,7
Nu procură	30,0	-	66,7	-
Total	100,0	100,0	100,0	100,0
Orașe mici				
Contribuții lunare efectuate de patron și lucrătorii săi	25,0	20,0	16,7	14,8
Mijloace bugetare	55,0	40,0	50,0	61,1
Procurarea poliței pe cont propriu	5,0	-	-	-
Nu procură	15,0	40,0	33,3	24,1
Total	100,0	100,0	100,0	100,0
Sate				
Contribuții lunare efectuate de patron și lucrătorii săi	9,0	15,5	8,2	6,6
Mijloace bugetare	0,9	59,5	65,3	57,2
Procurarea poliței pe cont propriu	61,3	-	-	0,8
Nu procură	28,8	25,0	26,5	35,4
Total	100,0	100,0	100,0	100,0

Sursa: Calculat conform datelor CBGC a Republicii Moldova pentru aa. 2007-2010.

În orașele mari, 40% din gospodăriile casnice sărace 1 an, și 15,4% din gospodăriile casnice sărace 4 ani, plăteau contribuții lunare pentru asigurările medicale obligatorii. Aceasta este de 1,6 ori mai mare decât ponderea gospodăriilor casnice sărace 1 an și cu 0,6 p. p. sărace 4 ani în orașele mici, și de 4,4 ori mai mare decât ponderea gospodăriilor casnice sărace 1 an și cu 8,8 p. p. mai mare decât gospodăriile casnice sărace 4 ani – la sate.

Structura gospodăriilor casnice beneficiare de polițe medicale din contul mijloacelor bugetare în orașele mari se schimbă ondulatoriu pe măsură întrării gospodăriilor casnice în stare de sărăcie. Cea mai mare parte a gospodăriilor casnice sărace beneficiare de polițe medicale din mijloacele statului – la gospodăriile casnice, sărace 2 ani – 100% în orașele mari, ceea ce este de 2,5 ori mai mult decât în orașele mici, și de 1,7 ori mai mare decât în sate.

În gospodăriile casnice aflate în sărăcie trei ani, ponderea gospodăriilor casnice sărace beneficiare de polițe medicale din contul statului au atins 33,3% în orașele mari, ceea ce este de 1,3 ori mai puțin, decât în orașele mici, dar mai mare cu 1,4 p. p., decât în localitățile rurale. În gospodăriile casnice sărace 4 ani, ponderea celor care primeau polițe medicale obligatorii din contul mijloacelor bugetare a constituit 76,9%, ceea ce este de 1,3 ori mai mare în orașele mici și cu 1,3% mai mare, în localitățile rurale.

Poliță medicală pe cont propriu și-au procurat 5% din gospodăriile casnice sărace 1 an în orașele mici și 61,3% din gospodăriile casnice sărace 1 an în sate.

Numai 7,7% din gospodăriile casnice sărace 4 ani din orașele mari și-au cumpărat polița obligatorie de asigurare medicală pe cont propriu și 0,8% din gospodăriile casnice sărace 4 ani din sate.

În gospodăriile casnice sărace 1 an, ponderea GC care nu procură polița de asigurare obligatorie medicală a fost de 30% în orașele mari, ceea ce este de 2 ori mai mare, decât ponderea gospodăriilor casnice în orașele mici, și cu 1,2 p. p. mai mult, decât în localitățile rurale. Printre gospodăriile casnice sărace 2 ani, și care nu folosesc polița obligatorie de asistență medicală – 40% sunt situate în orașele mici, iar 25% – în localitățile rurale. Nu utilizează polița obligatorie de asistență medicală 66,7% din gospodăriile casnice sărace pe parcursul a 3 ani în orașele mari, ceea ce este de 2 ori mai mult, decât în orașele mici și de 2,5 ori mai mult, decât în localitățile rurale.

Dacă urmărim repartizarea gospodăriilor casnice conform sursei de procurare a poliței de asigurare medicală obligatorie pe parcursul întregii perioade de aflare în sărăcie, se poate constata, că cea mai mare pondere a contribuțiilor lunare pentru procurarea poliței de asigurare medicală obligatorie a fost în gospodăriile casnice sărace 1 an – 29,2%, și a scăzut în gospodăriile casnice sărace timp de 2 și 3 ani cu 7,7 p. p. și 20,0 p. p. respectiv. Însă deja în gospodăriile casnice sărace 4 ani acest procent crește de 4,3 ori comparativ cu contribuțiile lunare pentru procurarea poliței de asigurare medicală obligatorie în gospodăriile casnice sărace 3 ani. Mijloace bugetare pentru polița obligatorie de asigurare medicală au primit 22,9% din gospodăriile casnice sărace 1 an, în gospodăriile casnice sărace 2 ani ele au scăzut cu 6,5 p. p., în gospodăriile casnice sărace 3 ani – cu 12 p. p., iar printre gospodăriile casnice sărace 4 ani, ponderea mijloacelor bugetare pentru procurarea poliței de asigurare medicală a crescut de 2,2 ori comparativ cu gospodăriile casnice sărace 1 an (Figura 2).

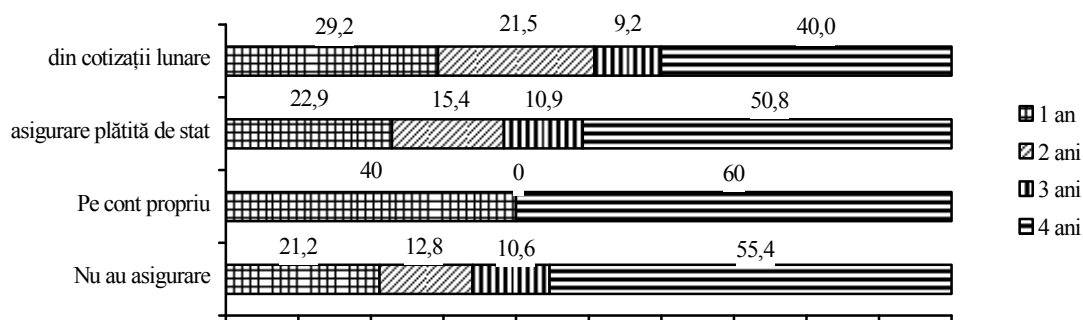

Fig. 2. Repartizarea GC sărace după sursele de plată a contribuțiilor pentru polița obligatorie de asistență medicală, %

Sursa: Calculată și construită conform datelor CBGC a Republicii Moldova în 2007-2010.

Cota gospodăriilor casnice sărace, care au procurat din cont propriu o poliță de asigurare medicală a constituit 40% din gospodăriile casnice sărace 1 an, și a crescut de 1,5 ori în gospodăriile casnice sărace 4 ani.

Ponderea gospodăriilor casnice care nu au avut poliță de asigurare medicală a atins 21,2% în gospodăriile casnice sărace timp de 1 an, și cu 8,4 p.p. în gospodăriile casnice sărace doi ani. Cel mai scăzut nivel al GC care nu au avut asigurare a fost în gospodăriile casnice sărace 3 ani comparativ cu gospodăriile casnice sărace 1 an. În gospodăriile casnice sărace 4 ani, ponderea lor a crescut de 5,2 ori comparativ cu gospodăriile casnice sărace 3 ani.

Principalul motiv de a nu procura polița obligatorie de asigurare medicală este valoarea ei ridicată, care nu corespunde calității serviciilor medicale primite. Acest motiv îl indică 63,2% din membrii gospodăriilor casnice sărace 1 an și gospodăriile casnice sărace 2 ani. Același motiv îl mai arată 36,8 și 49,5% din membrii gospodăriilor casnice sărace 3 ani și 4 ani respectiv (Tabelul 2).

Tabelul 2

Motivele neprocurării poliței obligatorii de asigurare medicală, %

	Sărace 1 an	Sărace 2 ani	Sărace 3 ani	Sărace 4 ani
Lucrează neoficial	15,8	34,8	15,8	7,1
Nu lucrează	15,8	-	26,3	30,3
Este prea scumpă	63,2	60,9	36,8	49,5
Nu are sens	2,6	4,3	15,8	6,0
Alte motive	2,6	-	5,3	7,1
Total	100,0	100,0	100,0	100,0

Sursa: Calculat conform datelor CBGC a Republicii Moldova în aa.2007-2010.

Nu-și pot permite procurarea poliței medicale din cauza lucrului neoficial 34,8% din gospodăriile casnice sărace 2 ani și 30,3% din membrii gospodăriilor casnice sărace de 4 ani care nu lucrează.

Pe parcursul intrării în sărăcie crește ponderea gospodăriilor casnice sărace, care indică alte motive, din cauza cărora ele nu procură polița obligatorie de asigurare medicală. Cota acestor gospodării casnice reprezintă 2,6% din gospodăriile casnice sărace 1 an, cu o creștere de peste 2 ori în gospodăriile casnice sărace 3 ani și atinge 7,1% din gospodăriile casnice sărace timp de 4 ani.

Sănătatea din punct de vedere social este o stare a organismului, care permite persoanei să-și îndeplinească rolurile sale sociale, precum și să aibă posibilitate de a-și satisface necesitățile fiziologice.

În structura gospodăriilor casnice sărace 1 an gospodăriile casnice satisfăcute de sănătatea lor constituie 46,8%, mulțumite și foarte mulțumite de sănătatea lor – 35,5%, iar nemulțumite și foarte nemulțumite de propria sănătate – 17,7%.

În structura gospodăriilor casnice sărace 2 ani ponderea gospodăriilor casnice mulțumite și foarte mulțumite de sănătatea lor a crescut de 1,5 ori, comparativ cu cele sărace 1 an, iar în structura gospodăriilor casnice sărace 3 și 4 ani – cu 9,8 p. p. și 7,4 p. p. respectiv, în comparație cu cele sărace timp de 1 an. Modificarea ponderii gospodăriilor casnice sărace satisfăcute de sănătatea lor pe parcursul intrării în sărăcie are o forma sinusoidală. Astfel, cea mai mare pondere a gospodăriilor casnice satisfăcute de sănătatea lor a fost în gospodăriile casnice sărace 1 an – 46,8%, iar cea mai mică pondere a celor satisfăcuți de sănătatea lor a constituit 34,8% din gospodăriile casnice sărace 2 ani (Tabelul 3).

Tabelul 3

Satisfacția de propria sănătate în gospodăriile casnice sărace, %

	Sărace 1 an	Sărace 2 ani	Sărace 3 ani	Sărace 4 ani
Mulțumite și foarte mulțumite	35,5	54,3	45,3	42,9
Satisfăcute	46,8	34,8	42,2	40,0
Nemulțumite și foarte nemulțumite	17,7	10,9	12,5	17,1
Total	100,0	100,0	100,0	100,0

Sursa: Calculat conform datelor CBGCP a Republicii Moldova în aa.2007-2010.

Ponderea gospodăriilor casnice sărace satisfăcute de sănătatea lor în gospodăriile casnice sărace 2 ani a scăzut cu 12 p. p. comparativ cu cele sărace 1 an, iar printre gospodăriile casnice sărace 4 ani a scăzut cu 6,8 p. p. comparativ cu gospodăriile casnice sărace 1 an și cu 2,2 p. p. comparativ cu gospodăriile casnice sărace 3 ani și satisfăcute de sănătatea lor.

Ponderea gospodăriilor casnice sărace nemulțumite și foarte nemulțumite de sănătatea lor în gospodăriile casnice sărace 2 ani s-a redus cu 6,8 p. p. comparativ cu gospodăriile casnice sărace 1 an. Pe parcursul intrării în sărăcie ponderea gospodăriilor casnice nemulțumite și foarte nemulțumite de sănătatea lor a crescut cu 1,6 p. p. în gospodăriile casnice aflate în sărăcie 3 ani, comparativ cu gospodăriile casnice sărace 2 ani, iar în gospodăriile casnice sărace 4 ani nemulțumite și foarte nemulțumite de sănătatea lor – cu 4,6 p. p. comparativ cu gospodăriile casnice sărace 3 ani.

Concluzii:

- Cu cât este mai mare durata de aflare a gospodăriilor casnice în sărăcie, cu atât mai multe gospodării casnice sărace apelează la ajutorul statului pentru a-și procura polițele obligatorii de asigurare medicală.

- Practic, toate gospodăriile casnice indiferent de perioada aflării lor în sărăcie consideră că valoarea poliței de asigurare obligatorie de asistență medicală este prea scumpă și procurarea ei nu are nici un sens.

- Odată cu intrarea în sărăcie se reduce ponderea gospodăriilor casnice mulțumite și foarte mulțumite de sănătatea lor și crește ponderea gospodăriilor casnice nemulțumite și foarte nemulțumite de sănătatea lor.

Referințe bibliografice:

1. ROJCO, A., conducător. Perfecționarea metodologiei și evaluarea nivelului de sărăcie și excluziune socială în contextul cerințelor UE. (2011-2014), Proiect de cercetare aplicată 11.817.08.33A. rap. șt. Etapa a. 2011, Chișinău, IEFIS, 2011. 183 p.
2. Legea cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală, Nr.1585 din 27.02.98, MO al RM, nr.38-39 din 30.04.1998, p. 29.
3. Legea fondurilor asigurării obligatorii de asistență medicală pentru anii corespunzători: (MO nr. 203-206/ 987 din 31.12.2006, MO nr. 203-206/792 din 28.12.2007, MO nr.237-40/868 din 31.12.2008, MO nr.193-196/615 din 29.12.2009, MO Nr. 63-64 /155 din 20.04.2011, MO Nr. 15/39 din 17.01.2012)
4. BĂLAȘA, A. Sănătatea – componenta esențială a calității vieții vârstnicilor, Calitatea vieții, 2007 nr.1-2 p.55-74.
5. РОИК, В. Обязательное медицинское страхование: институциональное устройство. Человек и труд, №6, 2013, сс.14-20
Recomandat spre publicare: 20.05.2013

СРАВНИТЕЛЬНАЯ ОЦЕНКА ЖИЛИЩНЫХ УСЛОВИЙ НАСЕЛЕНИЯ СТРАН ЕС И РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

ХРИСТИУК ЛЮБОВЬ, н.с., ИЭФС

The comparative evaluation of housing conditions of the population in the EU-27 and the Republic of Moldova is presented in the paper. The informational base for the analysis includes: the database of Eurostat of income and housing conditions (EU-SILC) and the database of the National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova. To determine the rate of poverty for the housing conditions used the relative poverty rate of 60% of the national median equivalent income. The obtained results show that housing conditions are very different in the EU member states and in the Republic of Moldova.

Keywords: *poor households, non-poor households, UE member states, housing conditions, equivalent income above (below) the poverty line.*

Статья выполнена в рамках научного проекта 11.817.08.33А «Совершенствование методологии и оценка уровня бедности и социальной исключенности в контексте требования ЕС».

JEL Classification: I0, I3, R3

Обеспеченность жильем – важнейшая составляющая качества жизни человека. Одним из самых важных социально-экономических параметров, характеризующих качество жизни домохозяйств, являются их жилищные условия. В современных условиях население в меру своих финансовых возможностей приспособливает жилищные условия к своим семейным обстоятельствам. Изменения в уровне доходов или в составе домохозяйства, как правило, приводят и к смене жилья на большее или меньшее. Поэтому, хотя и в странах Евросоюза часть домохозяйств имеет плохие жилищные условия, многие социологи и экономисты из этих стран не считают жилищную проблему отдельной проблемой. Она является производной от материальной проблемы, то есть от уровня жизни.

Жилищные условия оказывают значительное влияние на качество жизни членов домохозяйств. Наиболее распространенным и применяемым критерием состояния жилищных условий является показатель обеспеченности жильем в квадратных метрах общей площади на одного человека в стране. Бедные домохозяйства располагают более низким уровнем материального комфорта, в частности, жилья. Сопоставимые показатели используются в странах ЕС – 27 и европейских странах СНГ. В 2010 г. в Республике Молдова площадь жилья, приходящаяся в среднем на одного человека, составила 22,3 м², что существенно меньше, чем в европейских странах, где этот показатель составляет 40-60 м² [1,2]. Согласно информации национальных статистических бюро в 2010 г. на каждого жителя России в среднем приходилось 22,6 м² общей площади, Беларуси – 24,6 м², Украины – 23,3 м² [3,4,5].

Благоустройство жилья коммунальными удобствами также значительно различается между странами Евросоюза и Республикой Молдова. В Молдове большинство домохозяйств по-прежнему живут в сложных жилищных условиях. Изменить такое положение самостоятельно домохозяйства, как правило, не могут из-за низких доходов. Больше всего нуждаются в таком изменении малообеспеченные и многодетные, многопоколенные семьи. В странах ЕС у малообеспеченных домохозяйств также существуют жилищные проблемы: недостаточная площадь жилья, отсутствие коммунальных удобств, сырость в домах и т.д.

Условия проживания, прежде всего жилищные, являются важным аспектом социального расслоения общества. Наихудшие условия проживания типичны для бедных домохозяйств. Скученность и перенаселенность бедных домохозяйств является нормой, особенно в городской местности.

В постсоциалистических странах, в том числе и в Республике Молдова, при анализе уровня жизни домохозяйств в части жилищных условий традиционно опираются на обеспеченность жилой площадью и на тип занимаемого жилья. При оценке комфортабельности жилищного фонда имеет значение соотношение жилой и общей площади. В странах ЕС анализ жилья по размеру жилой площади используется редко. Вместо этого чаще используется показатель - количество жилых комнат (спален) в жилье. В большинстве стран ЕС цель жилищной политики заключается в обеспечении каждому человеку жилья в зависимости от его потребностей и финансовых возможностей. Особое внимание уделяется предоставлению жилья семьям, а также предоставлению социального жилья малообеспеченным гражданам на льготных условиях. В соответствии с оценками благосостояния домохозяйства Республики Молдова характеризуются худшей жилищной обеспеченностью, чем домохозяйства стран ЕС. В среднем размер жилья на одного человека в домохозяйствах стран ЕС – 27 в 1,5 раза больше, чем в Республике Молдова (Таблица 1).

По размеру площади на одного человека в странах ЕС – 27 существует большая дифференциация. В странах Евросоюза размер жилья на одного человека в небедных домохозяйствах, где эквивалентный доход выше черты бедности, в 1,2 раза больше, чем в бедных домохозяйствах, где эквивалентный располагаемый доход на душу населения составлял меньше черты бедности. Больший, чем в среднем по ЕС (88,8 м²), размер

площади на одного человека в бедных домохозяйствах, зафиксирован в 7 странах Евросоюза (Бельгия, Ирландия, Италия, Люксембург, Португалия, Испания, Швеция). Меньшая, чем в среднем по ЕС, площадь жилья на одного человека в бедных домохозяйствах зафиксирована в 12 странах. При этом в 6 странах размер площади жилья на одного человека находился в пределах от 72,8 м² до 87,1 м², в 5 странах - от 40,9 м² до 62,9 м². Отметим, что самые низкие размеры площади жилья на одного человека в бедных домохозяйствах, где эквивалентный доход ниже черты бедности, наблюдался в странах, которые сравнительно недавно стали членами Европейского союза (Болгария, Эстония, Литва, Латвия, Румыния). Такой значительный разрыв по размеру площади жилья на одного человека вполне закономерный. Поскольку данные страны входили в постсоциалистическое пространство и сохраняют еще черты трудного переходного периода.

В Республике Молдова размер площади жилья на одного человека в бедных домохозяйствах - 65,4 м², что в 1,6 раза меньше среднего размера площади жилья по странам ЕС – 27. Существуют различия между странами ЕС – 27 и Республикой Молдова по размеру жилья на одного человека у небедных домохозяйств, где эквивалентный доход выше черты бедности. Особенно существенным является превышение площади жилья на одного человека в небедных домохозяйствах в таких странах, как Ирландия (в 2,6 раза), Бельгия, Люксембург (в 2,3 раза), Швеция (в 1,7 раза), по сравнению с Республикой Молдова. Таким образом, домохозяйства Молдовы живут в крайне стесненных условиях, в сравнении со странами ЕС – 27. В Молдове по размеру площади жилья на одного человека между бедными и небедными домохозяйствами не существует значительных различий, что является результатом бесплатной приватизации жилья. В то же время жилищная проблема в Республике Молдова сопровождается огромным расслоением домохозяйств по уровню доходов, что ограничивает возможность бедных домохозяйств улучшить жилищные условия.

Таблица 1

Жилищные условия в странах ЕС и Республике Молдова

Страны	Площадь жилья на 1 человека, м ² (2009 г.)		Жилые помещения, оборудованные: (% , 2007 г.)					
			электроэнергией		центральным водопроводом		централизованным отоплением	
	бедные	небедные	бедные	небедные	бедные	небедные	бедные	небедные
ЕС - 27	88,8	104,3	88,0	93,3	81,1	91,1	72,9	85,6
Австрия	80,5	115,4	94,0	98,3	94,6	98,7	82,1	91,9
Бельгия	118,3	151,0	:u	:u	93,1	97,6	:u	:u
Болгария	62,9	83,1	:u	:u	79,1	93,9	:u	:u
Кипр	:u	:u	:u	:u	85,9	92,8	16,6	52,4
Дания	:u	:u	95,6	96,5	92,7	94,9	99,0	99,1
Эстония	60,0	73,3	82,6	92,0	:u	:u	:u	:u
Финляндия	77,3	108,0	92,4	95,1	92,2	94,5	89,7	92,7
Франция	87,1	102,5	:u	:u	:u	:u	89,7	94,1
Германия	91,0	95,7	89,7	94,5	93,8	97,5
Греция	83,1	94,9	92,4	95,4	89,0	93,9	56,4	78,1
Ирландия	112,2	173,4	90,9	92,8	87,0	91,7	84,3	92,7
Италия	91,2	103,7	:u	:u	85,8	93,0	:u	:u
Латвия	57,5	72,1	:u	:u	:u	:u	:u	:u
Литва	59,4	69,6	83,8	91,3	:u	:u	:u	:u
Люксембург	108,5	150,3	86,9	95,0	85,2	91,7	94,3	97,2
Мальта	:u	:u	96,0	96,4	96,0	96,5	2,0	2,3
Великобритания	:u	:u	:u	:u	:u	:u	:u	:u
Нидерланды	:u	:u	96,1	98,7	90,1	94,5	97,2	98,8
Польша	:u	:u	93,9	96,2	:u	:u	63,5	80,4
Португалия	98,4	112,7	:u	:u	:u	:u	3,1	6,2
Чешская Республика	69,6	84,4	:u	:u	88,2	94,6	:u	:u
Румыния	40,9	46,6	91,6	96,1	19,1	65,7
Словакия	:u	:u	91,6	95,3	86,9	94,7	82,9	95,4
Словения	72,8	91,9	96,6	99,1	91,7	96,9	71,7	92,4
Испания	101,2	107,0	90,6	95,7	91,6	96,1	31,9	53,8
Швеция	89,4	117,5	94,4	96,3	93,5	95,4	95,1	95,8
Венгрия	77,5	85,1	99,2	99,9	89,9	98,4	:u	:u
Республика Молдова	65,4	66,8	98,6	99,9	22,8	49,1	9,9	22,1

*: u – чрезвычайно недостоверные данные

Источник: рассчитано по данным ОБДХ Республики Молдова;

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/income_social_inclusion_living_conditions/data/ad_hoc_modules.

Потребительские качества жилья обуславливаются наличием тех или иных коммунальных услуг. Плохие жилищные условия указывают на риск бедности и социальной изоляции домохозяйства. Показатели благоустройства жилья бедных и небедных домохозяйств различаются по странам ЕС – 27 и в Республике Молдова. Обеспеченность электроэнергией, бесперебойная доставка электроэнергии потребителю – важнейшая социальная услуга. В Республике Молдова более 99,0% домохозяйств подключено к электрическим сетям, что в 1,1 раза больше, чем в среднем по странам ЕС – 27 (таблица 1). Также существуют различия по странам относительно потребления электроэнергии в небедных домохозяйствах, где доход выше черты бедности. Они колеблются от 91,3% в Литве до 99,9% в Венгрии и Республике Молдова.

Таким образом, обеспечение электроэнергией в бедных домохозяйствах, где доход ниже черты бедности, и небедных домохозяйствах, где доход выше черты бедности, в странах ЕС – 27 и Молдове достаточно высокое. В то же время, в условиях постоянного роста тарифов на электроэнергию в Молдове оплата ее потребления бедными домохозяйствами, где доход ниже черты бедности, становится затруднительным.

В Республике Молдова уровень комфортности жилья в бедных домохозяйствах, где доход ниже черты бедности, намного ниже, чем в странах Евросоюза. Только каждое четвертое бедное домохозяйство, где доход ниже черты бедности, обеспечено центральным водопроводом. При этом среди небедных домохозяйств, где эквивалентный доход выше черты бедности, центральным водопроводом пользуется каждое второе домохозяйство. Центральным водопроводом обеспечено лишь 22,8% бедных домохозяйств, что в 3,6 раза меньше, чем в среднем по странам ЕС – 27. Худшее обеспечение центральным водопроводом бедных домохозяйств лишь в Румынии – 19,1%, что в 4,2 раза ниже средних показателей Евросоюза и в 1,2 раза ниже, чем в среднем по Молдове. В небедных домохозяйствах Молдовы, где эквивалентный доход выше черты бедности, обеспеченность центральным водопроводом в 2,2 раза выше, чем в бедных. Среди стран Евросоюза небедные домохозяйства в 1,1 раза больше обеспечены водопроводом, чем бедные.

Аналогичная ситуация наблюдается и по обеспеченности жилья централизованным отоплением. Обеспеченность жилья бедных домохозяйств централизованным отоплением в Молдове в 7,4 раза меньше, чем в среднем по странам ЕС – 27. Центральное отопление мало распространено в таких странах, как Кипр (16,6%), Мальта (2,0%), Португалия (3,1%) и Испания (31,9%), где климатические условия не такие холодные, как в странах Центральной Европы. При этом в Дании, Германии, Люксембурге, Великобритании, Нидерландах и Швеции доля обеспеченности централизованным отоплением бедных домохозяйств составляет свыше 90,0%, что в 1,3 раза выше средних показателей по ЕС. В среднем по ЕС – 27 обеспеченность централизованным отоплением в жилищном секторе небедных домохозяйств, где доход выше черты бедности, в 1,2 раза больше, чем бедных домохозяйств, где доход ниже черты бедности. Таким образом, значительные различия по странам ЕС – 27 относительно использования централизованного отопления объясняются, главным образом, климатическими различиями. В Республике Молдова жилье бедных домохозяйств только на 9,9% обеспечено централизованным отоплением, что в 2,2 раза меньше, чем небедных.

Обеспечение домохозяйств Молдовы центральным водопроводом, централизованным отоплением, горячим водоснабжением очень низкое, по сравнению с домохозяйствами Евросоюза, особенно среди бедных домохозяйств, где доход ниже черты бедности.

Выводы: Среди стран Евросоюза и в Молдове уровень благоустройства жилья существенно различается. Достаточно сложно определить причины таких различий в жилищных условиях домохозяйств различных стран, однако, представляется, что основной причиной являются уровень урбанизации, качество жилья и уровень благоустройства жилья в странах ЕС. Кроме этого, на различия стран ЕС – 27 по основным индикаторам жилья и жилищных условий, оказывают влияние следующие факторы: уровень доходов домохозяйств, климатические условия стран проживания и традиции в организации жилищного хозяйства.

Таким образом, как в странах Евросоюза, так и в Республике Молдова жилищные условия оказывают значительное влияние на качество жизни. В отличие от стран Евросоюза, в Республике Молдова наблюдается низкий уровень и качество жизни не только из-за невысоких денежных доходов, но и из-за недостаточной имущественной и, прежде всего, жилищной обеспеченности домохозяйств. Поэтому к характеристике и оценке уровня и состояния бедности необходимо подходить с более широких позиций, чем только определяя доли домашних хозяйств с доходами, или даже с располагаемыми ресурсами, ниже или выше черты бедности. В Республике Молдова для малообеспеченных семей введены социальные пособия, частично компенсирующие удорожание коммунальных услуг (например, компенсации за отопление в холодный период года) [6]. Они помогают малообеспеченным семьям справиться с растущими расходами на оплату коммунальных услуг, но не решают проблему улучшения жилищных условий в Республике Молдова. Низкое качество жилищных условий домохозяйств, устаревшее жилье, которое требует капитального ремонта, снижает качество жизни и подвергает их риску бедности. Плохие жилищные условия (низкий размер площади жилья, неэффективные системы отопления, центрального водоснабжения, отсутствие горячей воды в доме и высокие тарифы на коммунальные удобства) влияют на здоровье, социальное благополучие и работоспособность, демографию домохозяйств. Улучшение жилищных условий, коммунальных удобств может быть достигнуто путем разработки долгосрочных и комплексных программ по обеспечению жильем домохозяйств с низким уровнем дохода. Для

улучшения жилищных условий домашних хозяйств необходим комплекс мер. Среди них: концентрация государственных инвестиционных ресурсов на развитии инженерной инфраструктуры, строительстве муниципального жилья исключительно для малоимущих слоев населения; привлечение средств населения в строительство жилья на основе системы долгосрочного ипотечного кредитования на льготных условиях; обеспечение жилищными пособиями растущего числа нуждающихся.

Библиография

1. *Anuarul statistic al Republicii Moldova = Статистический ежегодник Республики Молдова = Statistical yearbook of the Republic of Moldova*. Chișinău: Statistica, 2011. 564 p. ISBN 978-9975-78-932-5.
2. АГАНБЕГЯН, А.Г. О приоритетах социальной политики. In: SPERO. 2010, no. 12, pp. 13-30 [accesat 25 mai 2013]. Disponibil: http://spero.socpol.ru/docs/N12_2010_02.pdf
3. *Российский статистический ежегодник: статистический сборник*. Москва, 2011. 795 с. ISBN 978-5-89476-319-4.
4. *Статистический ежегодник Республики Беларусь = Statistical yearbook of the Republic of Belarus*. Минск, 2011. 633 с. ISBN 978-985-6858-95-9.
5. *Соціальні індикатори рівня життя населення: статистичний збірник*. Київ, 2012. 219 с.
6. Постановление Правительства об утверждении Положения о порядке установления и выплаты социального пособия: № 1167 от 16.10.2008. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2008, nr. 189, art. 1173.

Recomandat spre publicare: 22.05.2013

**EVOLUȚIA FAMILIEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA
DIN PERSPECTIVA CELEI DE-A DOUA TRANZIȚII DEMOGRAFICE****OLGA GAGAUZ, dr., conf. cercet., IEFS**

The article discusses the spatial patterns in the Second Demographic Transition in the Republic of Moldova. The data show significant changes in trends affecting families, such as accelerated postponement in family formation (trends towards marriage and births at later years of life); decline of entry into marriage and spread of non-marital cohabitation; abrupt drop in births and rise in extra-marital births. The results show that the spatial pattern is mainly determined according to the regional socioeconomic situation, but the cultural characteristics have a secondary effect.

In the Republic of Moldova, the changes in timing of demographic events (marriage and childbirth) occur at much slower pace compared to other countries, including those in the Central and Eastern Europe. The family formation at relatively young ages provides more space for birth planning. The beginning of the reproductive cycle in the family is relatively early, so that the couples have more time to review their reproductive plans in comparison with the Western countries, where the procreation process starts at the age of 30 years old.

Key words: *Second Demographic Transition, family evolution, nuptiality, natality, divorce.*

JEL Classification: *J0, J1, J12*

Conceptul a doua tranziție demografică dezvoltat de Lesthaeghe R. și Van de Kaa D. [10, 13] prezintă cadrul teoretic de bază pentru explicarea particularităților evoluției sociodemografice a familiei în societatea contemporană, schimbările demografice (scăderea intensității căsătoriilor și creșterea instabilității acestora, răspândirea uniunilor non-maritale, a natalității extraconjugale și a celibatului definitiv etc.) fiind marcate ca semne de slăbire a instituției familiei. În opinia altor demografi (de exemplu, Coleman J. și Sobotca T.) care au adus un aport semnificativ în dezvoltarea acestei teorii schimbările menționate rezultă din modificările în structura economică, care au consolidat independența economică a oamenilor (bărbaților și femeilor), precum și din tendințele culturale, în special din procesul de secularizare și din amploarea ideologiei de autodezvoltare [5, 12].

Cercetările demonstrează că adaptarea la modelul cultural al celei de-a doua tranziții demografice a avut loc preponderent în partea occidentală a lumii, dar s-ar putea că schimbările în organizarea vieții familiale în majoritatea țărilor europene să decurgă într-o direcție similară. [7]. Transformările demografice în țările postsocialiste după anii 1990 au provocat dezbateri cu privire la declanșarea celei de-a doua tranziții demografice și în acest spațiu. Kuijsten A. înaintează ideea că „în final” este de așteptat ca în Europa să apară o convergență în comportamentul demografic și, ca rezultat, în regimul de viață [8]. Lesthaeghe R. [9] afirmă că această tranziție a modelelor culturale va fi determinată de caracteristicile economice, culturale și instituționale ale societăților. De exemplu, în țările cu politici asistențiale extinse efectele celei de-a doua tranziții demografice pot fi mai pronunțate decât în statele cu un succes modest în acest domeniu. Sau, în țările cu o orientare familistă puternică impactul poate fi mai redus decât în țările în care rolul familiei istoric a fost mai puțin important. Astfel, în perioada de tranziție, convergența în aranjamentele de viață în țările europene poate fi una mai mică, pe când divergența va domina din cauza debutului și vitezei diferite ale acestui proces sociodemografic.

În opinia cercetătorilor schimbările demografice negative care s-au produs în Republica Moldova în prima jumătate a anilor '90 ai secolului trecut se datorează preponderent scăderii drastice a nivelului de trai al populației, în timp ce rolul normelor și valorilor culturale occidentale și modelelor de comportament a fost nesemnificativ [1, p.22]. Primele semne ale celei de-a doua tranziții demografice se fac vizibile în a doua jumătate a anilor '90, asociindu-se cu stoparea tendinței de scădere a vârstei medii la căsătorie și naștere a copilului și instalarea fermă a celei de majorare a acestor indicatori, amploare uniunile non-maritale și nașterilor extraconjugale.

În prezentul articol se fac unele totalizări cu privire la avansarea Republicii Moldova pe calea celei de-a doua tranziții demografice în baza analizei principalilor indicatori ce caracterizează evoluția sociodemografică a familiei în perioada anilor 1980-2012.

Până la mijlocul anilor 1990, comportamentul populației Republicii Moldova în sfera familiei și căsătoriei se definea prin următoarele caracteristici: căsătoria era precocă și practic universală, vârsta medie a femeilor la prima căsătorie în anii 1995-1996 constituia aproximativ 22 de ani, iar la bărbați – 24 de ani, fiind cu 3-4 ani mai scăzută decât în țările din Europa occidentală, ponderea femeilor și bărbaților care nu au fost căsătorite niciodată era una foarte mică. În perioada ulterioară s-a conturat o tendință clară spre formarea unui tip modern al căsătoriei specific pentru majoritatea țărilor europene. Deși în mare parte căsătoria în RM și-a păstrat trăsăturile descrise de Hajnal J. [6] și specifice țărilor est-europene (căsătoria precocă și practic universală), comportamentul matrimonial al populației se dovedește a fi un fenomen mai contrastant, formarea familiei se amână pentru vârstele mai mature, astfel vârsta medie la prima căsătorie la femei a crescut către anul 2012 până la 24,3 de ani, iar la bărbați – până la 27,25 de ani. Analiza caracteristicilor principale ale nupțialității pe medii de reședință demonstrează că în mediul urban procesul de modificare a comportamentului matrimonial se derulează cu ritmuri mai rapide decât în mediul rural. Dacă până la

mijlocul anilor 1995 diferența în vârsta de încheiere a primei căsătorii la bărbații de la orașe și de la sate a fost minimă (0,1 ani), atunci către anul 2012 ea a ajuns la 1,3 ani. La femei diferența în vârsta de încheiere a primei căsătorii a fost mai mare chiar în anii 1980 (în medie cu un an) și această caracteristică se menține pe parcursul mai multor ani. În prezent, locuitorii orașelor își înregistrează prima căsătorie puțin mai târziu decât sătenii: bărbații la vârsta de 27,94 ani, iar femeile – la 24,84 ani; locuitorii satelor – la 26,65 ani și, respectiv, 23,8 ani (Tabelul 1).

Tabelul 1

Dinamica caracteristicilor principale ale nupțialității, 1980-2012

	Toate căsătoriile				Primele căsătorii			
	Bărbați		Femei		Bărbați		Femei	
	RTN*	VMC**	RTN	VMC	RTN	VMC	RTN	VMC
Total pe republică								
1980	1,23	25,86	1,16	23,84	1,04	24,38	1,02	22,97
1985	1,15	25,81	1,13	23,57	0,95	24,14	0,99	22,32
1990	1,26	25,48	1,23	23,07	1,1	23,86	1,12	21,67
1995	0,99	25,80	0,95	23,25	0,8	24,06	0,79	21,57
2000	0,72	26,84	0,69	24,00	0,60	25,19	0,58	22,2
2005	0,85	28,26	0,82	25,34	0,68	26,38	0,67	23,4
2012	0,72	29,02	0,75	25,89	0,6	27,25	0,64	24,3
Urban								
1980	1,17	26,51	1,01	24,78	0,9	24,39	0,78	23,24
1985	1,12	26,66	1,01	24,85	0,85	24,22	0,79	22,88
1990	1,17	26,39	1,15	24,24	0,92	24,08	0,92	22,34
1995	0,91	26,90	0,90	24,70	0,67	24,09	0,68	22,29
2000	0,71	27,79	0,72	25,19	0,55	25,4	0,55	22,9
2005	0,93	28,78	0,95	26,01	0,73	26,7	0,76	24,1
2012	0,82	30,1	0,83	26,76	0,64	27,94	0,68	24,84
Rural								
1980	1,27	25,40	1,31	23,23	1,15	24,36	1,3	22,61
1985	1,18	25,09	1,26	22,61	1,06	24,05	1,24	21,83
1990	1,43	24,56	1,35	21,96	1,33	23,60	1,50	21,00
1995	1,10	24,88	0,98	21,94	1,06	24,12	0,90	21,06
2000	0,73	26,11	0,66	22,94	0,65	25,1	0,60	21,8
2005	0,78	27,73	0,73	24,64	0,65	26,2	0,61	22,9
2012	0,64	27,97	0,68	25,03	0,55	26,65	0,59	23,8

*RTN – rata totală de nupțialitate

**VMC – vârsta medie la căsătorie

Sursa: calculat de autor în baza datelor statistice ale BNS.

Tendența de scădere a ratei totale de nupțialitate și de majorare a vârstei medii de încheiere a primei căsătorii tangențial demonstrează practicarea traiului în comun fără înregistrarea oficială a relațiilor. Totodată dimensiunile de scădere a nupțialității prevalează net nivelul de răspândire a uniunilor non-maritale, ceea ce constată reducerea reală a nupțialității și nu trecerea ei de la înregistrată la neînregistrată.

Relațiile sexuale premaritale și traiul în comun fără înregistrarea căsătoriei au obținut proporții semnificative, în special în grupurile de vârstă tinere, acest fapt influențând negativ procesul de reproducere a populației. Coabitarea în cadrul uniunilor non-maritale, în special în rândurile tinerilor care n-au fost niciodată căsătoriți, este mai degrabă rezultatul constrângerilor socioeconomice, decât o expresie a noilor orientări valorice asociate celei de-a doua tranziții demografice. Această concluzie derivă din gradul înalt de răspândire a acestora în cadrul populației din mediul rural cu nivelul de studii scăzut. Studiile recente realizate în țările din Europa centrală și de est de asemenea n-au găsit o asociere pozitivă între educație și răspândirea uniunilor non-maritale, așa cum explică acest fenomen teoria a doua tranziții demografice [11].

Una din tendințele durabile în evoluția sociodemografică a familiei prezintă creșterea divorțialității cu toate că aceasta se derulează cu ritmuri mai lente comparativ cu scăderea intensității căsătoriilor. Până în anul 1990, rata totală de divorțialitate la femei și bărbați se menținea la nivelul de 0,32-0,35 (divorțuri per femeie/bărbat), în perioada ulterioară valoarea acestui indicator a crescut până la 0,5, în special în anii 2002-2005, în ultimii ani aceasta a scăzut până la 0,33. Divorțialitatea prezintă un fenomen mai mult specific pentru familiile din mediul urban, rata totală de divorțialitate constituind în anul 2012 0,55 la bărbați și 0,51 la femei (Tabelul 2).

Tabelul 2

Dinamica caracteristicilor principale ale divorțialității, 1980-2012

	Bărbați		Femei		Durata medie a căsătoriei la momentul divorțului
	RTD*	VMDC**	RTD	VMDC	
Total pe republică					
1980	0,37	34,20	0,33	32,38	8,5
1985	0,33	33,83	0,31	31,93	8,69
1990	0,38	34,19	0,37	32,02	9,21
1995	0,43	33,77	0,42	31,83	10,18
2000	0,34	34,35	0,33	32,38	10,30
2005	0,47	36,02	0,46	33,93	11,41
2012	0,33	36,29	0,33	33,95	11,3
Urban					
1980	0,74	34,64	0,66	33,27	-
1985	0,63	34,08	0,57	32,64	-
1990	0,66	34,45	0,64	32,58	-
1995	0,78	34,10	0,76	32,09	-
2000	0,49	34,72	0,49	32,68	10,47
2005	0,77	35,93	0,78	33,68	11,8
2012	0,55	36,6	0,51	34,34	11,56
Rural					
1980	0,07	33,99	0,07	31,77	-
1985	0,07	33,00	0,07	30,67	-
1990	0,06	33,41	0,06	30,55	-
1995	0,05	31,71	0,05	29,32	-
2000	0,22	33,65	0,20	31,51	10,0
2005	0,23	35,68	0,21	33,47	11,4
2012	0,16	35,88	0,17	33,22	10,62

*RTD – rata totală de divorțialitate

** VMDC – vârsta medie la momentul desfacerii căsătoriei

Sursa: calculat de autor în baza datelor primare ale BNS.

Divorțialitatea înregistrează și schimbări structurale: creșterea vârstei medii la desfacerea căsătoriei și a proporției divorțurilor printre cuplurile conjugale cu experiența de viață în comun de 15 ani și mai mult. Se menține riscul înalt al divorțului pentru cuplurile conjugale cu copii, numărul mediu de copii per divorț în ultimii ani menținându-se la nivelul de 1,4.

Analiza fenomenului în profil generațional confirmă rata înaltă a divorțurilor. Astfel, în cadrul generației feminine cu anul nașterii 1981-1982 care s-au căsătorit în vârsta până la 30 de ani 20,5% au divorțat. În mediul urban proporția divorțurilor a constituit 34,3%, iar în mediul rural – 9,1% (Tabelul 3).

O parte însemnată a persoanelor divorțate și văduve se recăsătoresc, mai ales bărbații, deși căsătoriile repetate nu compensează complet disoluția primelor căsătorii. În ultimii ani în numărul total de căsătorii încheiate pe parcursul unui an fiecare a cincea căsătorie la bărbați și fiecare a șasea la femei este repetată. Probabilitatea de recăsătorire este mai înaltă la bărbați, datorită specificului structurii populației pe vârste, sexe și starea civilă. O parte din căsătorii repetate nu se înregistrează, în special de către persoanele în vârstele mature (după 30 de ani), uniunile non-maritale constituind circa 5-7% din numărul total de cupluri conjugale.

Tabelul 3

**Proporția divorțurilor în cadrul generațiilor feminine născute
în anii 1981-1982**

Vârsta	Numărul de căsătorii înregistrate către vârsta respectivă			Divorțuri					
				Numărul cumulativ de divorțuri către vârsta respectivă			Proporția divorțurilor către vârsta respectivă		
	total	urban	rural	total	urban	rural	total	urban	rural
15	39	14	25	0	0	0	0	0	0
16	918	217	701	4	2	2	0,4	0,9	0,3
17	3660	881	2779	24	12	12	0,7	1,4	0,4
18	7888	2142	5746	109	66	43	1,4	3,1	0,7
19	12520	3725	8795	319	166	153	2,5	4,5	1,7
20	17492	5647	11845	658	362	296	3,8	6,4	2,5
21	22693	7883	14810	1252	758	494	5,5	9,6	3,3
22	27622	10152	17470	2088	1322	766	7,6	13,0	4,4
23	31943	12362	19581	3098	2013	1085	9,7	16,3	5,5
24	35755	14477	21278	4125	2747	1378	11,5	19,0	6,5
25	38927	16368	22559	5236	3613	1623	13,5	22,1	7,2
26	41411	17889	23522	6400	4573	1827	15,5	25,6	7,8
27	43387	19083	24304	7492	5509	1983	17,3	28,9	8,2
28	44987	20064	24923	8493	6374	2119	18,9	31,8	8,5
29	46104	20766	25338	9286	7037	2249	20,1	33,9	8,9
30	46495	21022	25473	9531	7221	2310	20,5	34,3	9,1

Sursa: calculat de autor în baza datelor primare ale BNS.

Procesul de formare și funcționare a familiilor în ultimele decenii se află sub influența negativă a migrației de muncă, care, conform rezultatelor cercetărilor sociologice, este determinată ca factorul distructiv, care duce la dereglarea relațiilor conjugale și relațiilor părinți-copii, provocând creșterea divorțurilor. Pe lângă acestea migrația de muncă se asociază cu dereglarea ciclului de viață al familiei, inversarea rolurilor familiale, inclusiv modificarea rolurilor feminine, contribuie la transformarea valorilor familiale, degradarea autorității familiei cu implicații negative în funcționarea și dezvoltarea familiei la nivel de instituție socială. Constatăm apariția unui model familial nou – „familia la distanță” [14, p.107], specific pentru migrații permanente care se află peste hotare o perioadă de lungă durată. În condițiile lipsei unuia dintre membri, familia, fiind un sistem social, începe să funcționeze în regim independent de compensare, ceea ce duce la „înstrăinarea” membrului plecat peste hotare de la grupul familial, provoacă destabilizarea relațiilor conjugale.

Modificarea comportamentului reproductiv al familiei și scăderea semnificativă a natalității prezintă o caracteristică specifică a celei de-a doua tranziții demografice. Schimbările structurale ale fertilității sunt în plină desfășurare, amânarea nașterilor provocând distorsiunea valorilor ratei totale de fertilitate pentru anii calendaristici și subestimarea nivelului de fertilitate al generațiilor feminine. Utilizarea metodei de standardizare, precum și ajustarea ratei totale de fertilitate prin metoda Bongaarts-Feeney oferă o mai bună estimare a nivelului de fertilitate care pentru anii 2010-2012 constituie 1,5 (copii per femeie de vârstă fertilă) cu condiția că creșterea compensatoare a fertilității la vârstele mai mari va fi la același nivel care este înregistrat în prezent. Aplicarea metodelor diverse de evaluare a dinamicii fertilității demonstrează că în ultimii ani valorile acesteia se mențin la un nivel relativ constant. Astfel, rata totală de fertilitate standardizată (RTFstand) înregistrează valori de 1,46-1,47, rangul mediu al nașterii – 1,7-1,72. Pe când vârsta medie a mamei la naștere se majorează continuu, mărturisind incompletitudinea procesului de modificare a calendarului nașterilor (Figura 1).

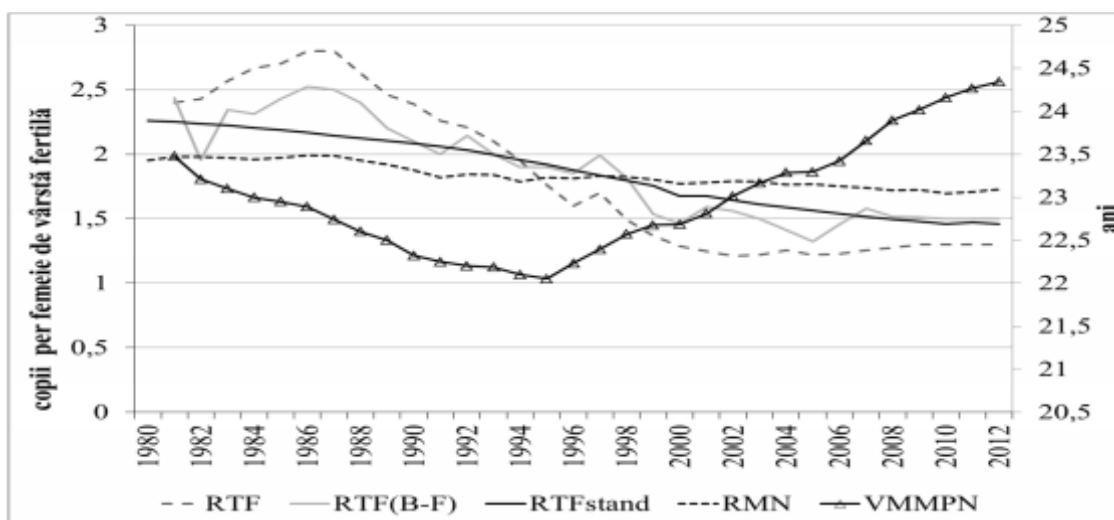

Fig.1. Dinamica indicatorilor de fertilitate, anii 1980-2012

Sursa: calculele autorului în baza datelor BNS.

Notă: RTF – rata totală a fertilității

RTF (B-F) – rata totală de fertilitate ajustată (adjusted TFR)

RTFstand – rata totală de fertilitate standardizată

RMN – rangul mediu al nașterii

VMMPN – vârsta medie a mamei la prima naștere

De la mijlocul anilor 1990, principalele schimbări ale fertilității sunt legate de transformarea modelului de vârstă și a ciclului reproductiv. Astfel, în comparație cu anul 1995 vârsta medie a mamei la prima naștere în anul 2012 a crescut de la 22,1 până la 24,4 ani, la cea de-a doua – de la 25,8 până la 28,4, la cea de-a treia – de la 29 până la 31,5. Ca rezultat s-a modificat contribuția diferitelor grupuri de vârstă a mamei în fertilitatea totală: a diminuat contribuția mamelor în vârstă până la 20 de ani (de la 17,8% până la 10%) și a celor în vârstă de 20-24 de ani (de la 40% până la 32%), pe când contribuția mamelor în vârstă de 25-29 de ani a crescut de la 26% până la 30,5%, și a celor în vârstă de 30-35 de ani – de la 11,5 până la 18%. Procesul de restructurare a calendarului nașterilor se derulează cu ritmuri mai rapide în mediul urban, diferența dintre vârsta medie a mamei la prima naștere pe medii de reședință constituind circa doi ani (25,9 și 23,8 ani).

Cu toate acestea, formarea fertilității descendente se începe la vârstele timpurii. După creșterea ratelor specifice de fertilitate în cel mai tânăr grup de vârstă 15-19 ani în perioada de la sfârșitul anilor 1980 până în prima jumătate a anilor 1990 situația s-a stabilizat, ratele specifice de fertilitate în acest grup de vârstă stabilindu-se la nivelul anilor 1970. Nașterile la vârsta prematură (până la 20 ani) sunt destul de frecvente, în multe cazuri sarcina servind în calitate de motiv pentru înregistrarea căsătoriei. Astfel, în ultimii ani, circa jumătate din numărul de nașteri de rangul unu în cadrul căsătoriei înregistrează intervalul protogenetic mai mic de nouă luni, proporția mai însemnată a acestor cazuri fiind constatată în mediul rural.

Nivelul relativ înalt al ratelor specifice de fertilitate în grupul de vârstă 15-19 ani se menține și datorită nașterilor extraconjugale, situația în acest domeniu în ultimii zece ani rămâne fără schimbări esențiale, mai mult de atât, în ultimii trei ani se constată o creștere absolută și relativă a nașterilor extraconjugale în acest grup de vârstă, ca rezultat al nivelului scăzut de cultură contraceptivă și al scăderii controlului social asupra comportamentului tinerilor, având implicații multiple din perspectiva protecției sociale a mamelor solitare. În comparație cu situația de la începutul anilor 1990, contribuția nașterilor extraconjugale în ratele specifice de fertilitate, în special, la vârste tinere a devenit foarte importantă, ajungând la circa 40%.

În Republica Moldova procesul de restructurare a calendarului nașterilor se desfășoară într-un ritm mai lent în comparație cu alte țări, inclusiv cu cele din Europa Centrală și de Est. Modelul relativ tânăr de formare a familiei oferă mai mult spațiu pentru a manevra cu planificarea nașterilor. Începutul ciclului reproductiv în familie este relativ timpuriu, astfel, cuplurile dispun de mai mult timp pentru reexaminarea planurilor cu privire la nașterea celui de-al doilea sau celui de-al treilea copil în comparație cu țările occidentale în care procesul de procreare începe la 30 de ani.

Un factor important, care diminuează efectivul nașterilor anuale cu circa 10%, prezintă migrația de muncă, care duce atât la realizarea planurilor reproductive peste hotarele țării, cât și la diminuarea intențiilor reproductive [1, p.163-166].

În pofida faptului că proporția nașterilor extraconjugale este destul de semnificativă, o bună parte din copii se nasc în familie. Astfel, circa 75% din numărul total de nașteri anuale se produc în cadrul căsătoriilor legale. Circa jumătate din numărul total de copii născuți în afara căsătoriei sunt înregistrați conform cererii comune a ambilor părinți, ceea ce ne permite să concluzionăm că sunt născuți în cadrul uniunilor non-maritale, deși în familie.

În comportamentul reproductiv al populației căsătoria și-a pierdut semnificația în calitate de punctul de reper pentru procreare. Specificul Republicii Moldova la etapa celei de-a doua tranziții demografice constituie proporția înaltă a căsătoriilor și a nașterilor timpurii. Pentru femeile care s-au căsătorit până la 20 de ani valoarea medie a intervalului protogenetic nu depășește 0,74 ani (circa 9 luni), în plus, cu cât mai prematură este vârsta de încheiere a căsătoriei, cu atât mai mic este intervalul protogenetic. Pe de altă parte, amânarea căsătoriilor spre vârstele mai mature se asociază cu amânarea ulterioară și a nașterii primului copil: femeile care s-au căsătorit la 22 de ani și mai târziu înregistrează un interval protogenetic de la un an până la trei ani. Evident că printre acestea proporția celor care au studii superioare sau medii speciale este mai mare, precum și a celor încadrați în câmpul muncii, respectiv, comportamentul lor reproductiv este raportat la mai mulți factori ce țin de alegerea timpului potrivit pentru nașterea unui copil (Tabelul 4).

Tabelul 4

**Intervalul protogenetic* la generațiile feminine născute
în anii 1981-1982**

Vârsta (ani)	Total (ani)	Urban (ani)	Rural (ani)
15	0,31	0,40	0,28
16	0,35	0,33	0,36
17	0,52	0,51	0,52
18	0,62	0,61	0,62
19	0,74	0,74	0,75
20	0,83	0,84	0,83
21	0,96	0,98	0,95
22	1,03	1,11	0,98
23	1,19	1,19	1,18
24	1,26	1,35	1,18
25	1,45	1,53	1,37
26	1,71	1,77	1,64
27	1,99	2,11	1,63
28	2,53	2,43	2,70
29	3,00	2,82	2,72
30	2,82	2,79	2,89
IP mediu (ani)	1,33	1,34	1,29

*Intervalul protogenetic este calculat pentru femeile care au născut primul copil până la 30 de ani.

Sursa: calculat de autor în baza datelor primare ale BNS.

În pofida faptului că schimbările înregistrate în evoluția sociodemografică a familiei în Republica Moldova se raportează la cadrul teoretic a doua tranziție demografică nu găsim confirmare pentru una din tezele principale ale acestei teorii cu privire la corelație pozitivă dintre gradul înalt de educație și manifestarea unor comportamente liberale cum ar fi traiul în comun fără înregistrarea căsătoriei. În țările din Europa occidentală care primii au înregistrat a doua tranziție demografică promotorii valorilor și comportamentelor asociate cu acest proces au fost păturile sociale cu un grad înalt de educație, pe când în Republica Moldova, cei cu educație scăzută mai frecvent adoptă comportamente de genul coabitării sau aranjamente de viață instabile. Aceeași situație a fost înregistrată și în alte țări ex-socialiste [11], ceea ce ne permite să concluzionăm că comportamentele vizate prezintă mai degrabă rezultatul unor dezavantaje socioeconomice și ale mediului în care persoana a crescut.

Natalitatea extraconjugală de asemenea este mai mult specifică pentru persoanele cu un nivel de educație mai scăzut. Rezultatele studiului comparativ realizat în opt țări europene (atât în țările cu lungă tradiție de coabitare, cât și în cele unde fenomenul este mai recent) demonstrează că femeile cu un grad mai scăzut de studii mai mult probabil să nască extraconjugal [11]. Studii realizate în România se soldează cu concluzii similare [3]. Nu prezintă o excepție și situația din Republica Moldova, nașterile în afara căsătoriei fiind asociate mai frecvent cu un nivel mai scăzut de studii și statusul socioeconomic, cu inactivitatea economică, precum și rezidența în mediul rural (Tabelul 3).

Tabelul 3

Repartiția nașterilor extraconjugale în funcțiile de studiile mamei, anul 2011

	Numărul absolut					Ponderea, în %			
	Total	Superioare	Medii speciale	Generale obligatorii	Primare	Superioare	Medii speciale	Generale obligatorii	Primare
Total	8551	1082	1045	6345	79	12,7	12,2	74,2	0,9
Urban	2556	691	388	1470	7	27,0	15,2	57,5	0,3
Rural	5995	391	657	4877	72	6,5	11,0	81,4	1,2

Sursa: calculat de autor în baza datelor statistice primare ale BNS.

Schimbările menționate în evoluția sociodemografică a familiei au consecințe multiple și complexe, cele mai importante constituind dereglarea procesului de reproducere a populației și îmbătrânirea acesteia, care, la rândul său, influențează asigurarea creșterii economice durabile din perspectiva de lungă durată. În Republica Moldova procesul istorico-evolutiv de dezvoltare sociodemografică a familiei este agravat de situația socioeconomică și politică instabilă care împiedică promovarea și implementarea unor politici eficiente și comprehensive în domeniul populației (piața muncii, educația ocrotirea sănătății, protecția socială etc.). În prezent scăderea potențialului demografic al familiei se explică prin reducerea obiectivă a posibilităților materiale ale populației în realizarea intențiilor matrimoniale și reproductive, deși impactul modificării normelor și valorilor cu privire la familie și căsătorie capătă o importanță tot mai semnificativă.

Referințe bibliografice:

1. BULGARU, M., BULGARU, O. et al. Past and present population development in the Republic of Moldova. In: T. KUČERA, O. KUČEROVÁ, O. OPARA. New demographic faces of Europe. The changing population dynamics in countries of Central and Eastern Europe. Berlin: Springer-Verlag, 2000, pp. 221-246. ISBN 978-3540678014.
2. GAGAUZ, O. *Familia contemporană între tradițional și modern*. Chișinău: S.n., 2011. 280 p. ISBN 978-9975-57-021-3.
3. HĂRĂGUȘ, M. Nașterile în contexte diferite de cel marital. 2011 [accesat 25 mai 2013]. Disponibil: <http://www.revistacalitatevietii.ro/2011/CV-4-2011/03.pdf>
4. CLIQUET, R.L. *The Second Demographic Transition: Fact or Fiction?* Edition 23. Council of Europe Population Studies. Strasbourg, 1991. 115 p. ISBN 9789287119636.
5. COLEMAN, J.S. Social theory, social research, and a theory of action. In: *American Journal of Sociology*. 1986, vol. 91, no. 6, pp. 1309-1335.
6. HAJNAL, J. European marriage patterns in perspective. In: D.V. GLASS, E.C. EVERSLEY. *Population in history: essays in historical demography*. Chicago: Aldine Publishing Company, 1965, pp. 101-146.
7. INGLEHART, R. Changing Values among Western Publics from 1970 to 2006. In: *Western European Politics*. 2008, vol. 31, no. 1-2, pp. 130-146.
8. KUIJSTEN, A. Changing family patterns in Europe: a case of divergence. In: *European Journal of Population*. 1996, vol. 12 (2), pp. 115-143.
9. LESTHAEGHE, R. The Unfolding Story of the Second Demographic Transition. In: *Population and Development Review*. 2010, no. 36 (2), pp. 211-251.
10. LESTHAEGHE, R. A century of demographic and cultural change in Western Europe: an exploration of underlying dimensions. In: *Population and Development Review*. 1983, no. 3, pp. 411-435.
11. PERELLI-HARRIS, B., SIGLE-RUSHTON, W., KREYENFELD, M. The educational gradient of nonmarital childbearing in Europe: emergence of a pattern of disadvantage? [accesat 25 mai 2013]. Disponibil: <http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2010-004.pdf>
12. SOBOTKA, T. Overview chapter 6: The diverse faces of the Second Demographic Transition in Europe. In: *Demographic Research*. 2008, vol. 19 (8), pp. 171-224.
13. VAN de KAA, D.J. Europe's Second Demographic Transition. In: *Population Bulletin*. 1987, vol. 42 (1), pp. 2-59.
14. ГАГАУЗ, О.Е. Трудовая миграция и стабильность семьи. In: *Economie și sociologie*. 2006, nr. 2, pp. 105-116.

Recomandat spre publicare: 22.05.2013

ДИНАМИКА ЧИСЛЕННОСТИ И СТРУКТУРЫ НАСЕЛЕНИЯ ПРИДНЕСТРОВЬЯ

АННА КИВАЧУК, научный сотрудник, ИЭФС

The main trends in the demographic development over the last 20 years in the Transnistrian region are examined in the article. The dynamics of the population estimates and transformation of the population age structure by sex determined by the negative changes in natural and migration movement of the population are shown.

Key words: Transnistria, natural movement, migration, population age structure by sex, demographic load.

JEL Classification: J0, J1, J11, J61

В последние годы демографическая ситуация стала одной из острых и актуальных социальных проблем, оказывая существенное влияние на социально-демографическое развитие. Приднестровье в этом плане не составляет исключения, более того, развитие демографических процессов существенно осложнено политической и экономической нестабильностью. На фоне катастрофического сокращения численности населения за счет его естественной и миграционной убыли, происходит деформация практически всех демографических структур и институтов, обеспечивающих обществу жизненное воспроизводство человеческого потенциала. Одновременно с убылью населения происходит разрушение трудового потенциала, уменьшение занятого населения, снижается удельный вес его экономически активной части, а одновременно с этим возникают различные асимметрии на рынках труда. В ближайшей перспективе Приднестровье столкнется с целым рядом сложных социальных проблем, связанных со старением населения (реформирование пенсионной системы, развитие рынка труда, системы здравоохранения, образования и др.). Исходя из этого, учет демографического фактора при разработке социально-экономических программ является одним из основных.

Начиная с 1998 г. статистические данные о движении населения в Приднестровье не поступают в Национальное бюро статистики Республики Молдова, что вызывает трудности в проведении демографических исследований. За последние годы некоторые аспекты развития населения Приднестровья нашли свое отражение в ряде научных работ [1,3,4,6,7]. Однако существует необходимость более углубленного изучения демографических процессов, в том числе с целью прогнозирования численности и структуры населения.

Данная статья основывается на данных Всесоюзной переписи населения 1989 г. и переписи населения Приднестровья 2004 г., а также данных текущей статистики, которая отличается неполнотой регистрации данных, что затрудняет процесс исследования. Согласно нашим расчетам, в 1989 г. на территории Приднестровья проживало 739,7 тыс. человек, население представляло собой наличие трех основных, практически равновеликих этносоциальных групп – молдаване составляли 39,9%, русские – 24,5% и украинцы – 28,3%. Кроме того, состав населения включал представителей и многих других национальностей. Данные переписи 2004 г. показывают, что за 15 лет население сократилось без малого на 185 тыс. и составило 555,3 тыс. человек. В целом сократилась абсолютная численность жителей всех национальностей, но больше всего уменьшилась численность евреев и молдаван, из-за чего доля русских и украинцев в общей структуре населения увеличилась. Вместе с тем, соотношение основных этнических групп изменилось несущественно: молдаване – 31,9 %, русские – 30,3%, украинцы – 28,8%.

Если проанализировать динамику численности населения за последние два десятилетия, то самый высокий показатель соответствует началу исследуемого периода – 1989 г. На начало 2013 г. численность населения сократилась до 509,4 тыс. человек.

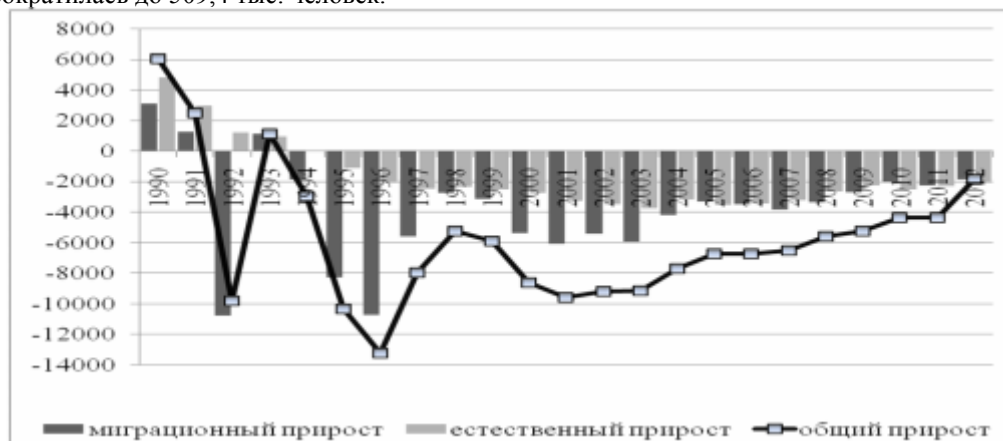

Рис. 1. Динамика компонентов прироста/убыли численности постоянного населения, 1990-2012 гг.

Источник: расчеты автора на основе данных Государственной службы статистики ПМР

Характерно, что определяющим фактором изменения численности населения явился миграционный отток. Переломным стал 1992 г., когда в результате военных действий миграционный прирост резко сменился убылью: пределы Приднестровья покинули более 10 тыс. человек (Рис.1). Несмотря на положительное сальдо миграции в следующем 1993г. (его статистика была сравнительно небольшой и носила компенсационный характер, когда часть граждан решила вернуться на прежние места проживания), это обстоятельство основательно изменило демографическую ситуацию.

Среди причин, обусловивших столь стремительные миграционные потоки, следует назвать, складывавшуюся в Приднестровье социально-экономическую и внутривластную ситуацию. Новым миграционным «ответом» населения на ухудшающиеся условия жизни стало увеличение убыли, достигшее своего предельного значения в 1996 г. (-10,7 тыс.). Несмотря на то, что до настоящего времени миграционные процессы продолжают оказывать существенное влияние на динамику численности населения, с некоторыми колебаниями, показатели стабилизировались.

Давно отмечавшиеся негативные тенденции в естественном движении населения ранее компенсировались благодаря накопленному демографическому потенциалу. Меры семейной политики, введенные в МССР в 1981 г., вызвали всплеск рождаемости и, соответственно, увеличение естественного прироста населения, который достиг своего максимума в 1986 г., затем началось его постепенное снижение [5]. К настоящему моменту резерв воспроизводства поколений исчерпан, население стремительно сокращается. За годы депопуляции убыль населения составила 49 тыс. человек, что сопоставимо с численностью такого города как Рыбница. Число смертей впервые превысило число рождений в 1994 г., и, утратив потенциал демографического роста, впервые была зарегистрирована естественная убыль населения (-0,01‰). Рост окончательно сменился убылью в следующем 1995 г. (-1,62‰). Предельное значение в естественной убыли населения (-3,7 тыс. человек) за рассматриваемый период было зафиксировано в 2003 г.

Развитие процессов движения населения Приднестровья можно условно разделить на основные этапы:

1. конец 80-х-1991 г. – неуклонное снижение уровня естественного и миграционного прироста населения;
2. 1991-1994 гг. – сочетание простого воспроизводства населения с исключительно большими миграционными потерями в 1992 г. [8];
3. 1994-2004 гг. – нарастание депопуляции в результате роста естественной и волнообразной миграционной убыли населения;
4. 2004-2012 гг. – общее снижение интенсивности процесса депопуляции: сокращение миграционного оттока и стабилизация естественного движения населения.

Важными индикаторами для анализа напряженной демографической ситуации в Приднестровье выступают коэффициенты рождаемости и смертности (Рис. 2). Демонстрируя общую тенденцию к росту на протяжении 15 лет, динамика смертности, начиная с 2006 г., несколько стабилизировалась и варьируется в диапазоне 15-14‰. Позиции по рождаемости характеризуются резким снижением показателей с начала рассматриваемого периода. В 2001 г. они достигли критической отметки 7‰. Такое положение продлилось вплоть до 2003 г., после которого наблюдается некоторая тенденция к росту.

Рис. 2. Динамика общего коэффициента рождаемости и смертности, 1990-2012 гг.

Источник: расчеты автора на основе данных Государственной службы статистики ПМР

Нужно отметить, что естественная убыль населения неодинаково затронула городские и сельские поселения (Рис.3). В поселках отрицательный естественный прирост был отмечен в 1991 г., а в городах этот процесс начался несколько позже, в 1995 г., но лавинообразно, практически сразу сравнявшись с показателями потерь среди сельского населения. Начиная с 2003 г. по настоящий момент кривая убыли среди горожан и сельчан характеризуется общей тенденцией к повышению. В городских поселениях, из-за более молодой возрастной структуры, показатели естественного прироста опережают сельские с 2003г. в среднем на 1-1,5%. Для сельской местности, с более высокой долей пожилых, характерно интенсивное сокращение за счет естественной убыли населения (-3%).

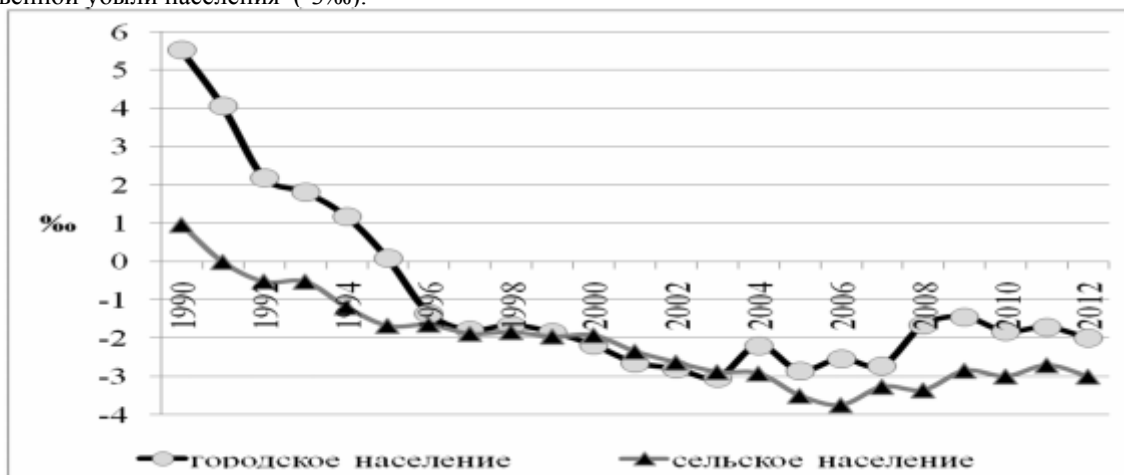

Рис. 3. Естественный прирост/убыль населения по типам поселения, 1990-2012 гг.

Источник: расчеты автора на основе данных Государственной службы статистики ПМР

Согласно данным государственной службы статистики Приднестровья общая площадь территории – 4163 кв.м., при этом плотность населения на конец 2012 г. составила 123,4 жителя на 1 кв.м. Поселенческая сеть включает в себя 8 городов и 160 поселков и сельских населенных пунктов. Городами с численностью населения 45 тыс. и более человек признаны г.Тирасполь, г.Бендеры и г.Рыбница. Для Приднестровья характерно преобладание городского населения, что свидетельствует о достаточно высоком уровне урбанизации (соответственно 69%, 31%). Надо отметить, что за последние 20 лет пропорция существенно не изменилась, доля горожан выросла на 2% за счет внутренней миграции (Рис. 4).

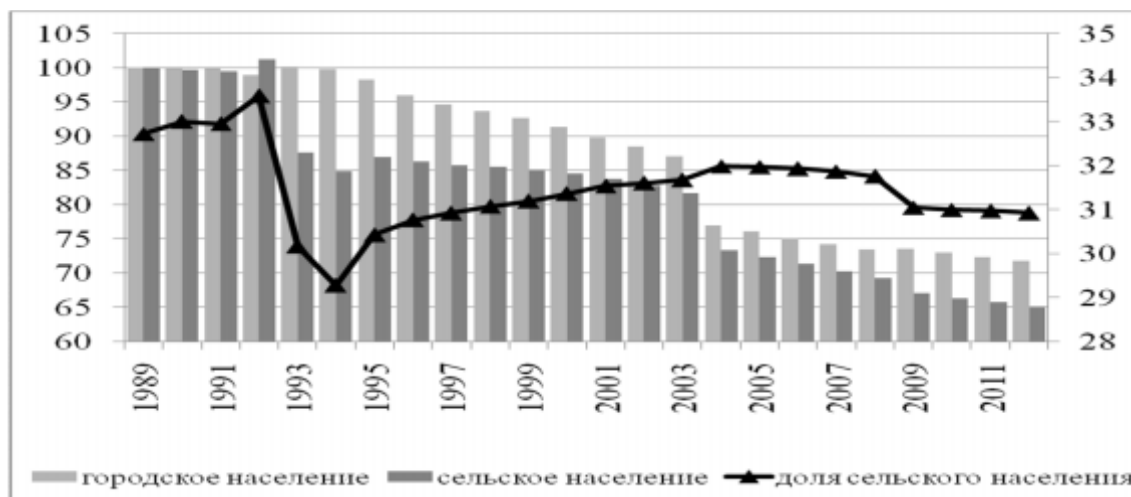

Рис. 4. Изменение численности городского и сельского населения в % к 1989 г (левая ось) и доля сельского населения (правая ось), 1989-2012 гг.

Источник: расчеты автора на основе данных Государственной службы статистики ПМР

Городская местность занимает доминирующее место в формировании иммиграционных потоков. Это условие во многом определило соотношение между городом и селом. С 1992 г. (начало отрицательного миграционного прироста) приднестровские города покинуло около 82 тыс. человек. Своеобразно отразились на поселенческой структуре события 1992 г., спровоцировав значительный исход городского населения (-9,6 тыс. чел.), в основном из наиболее пострадавших г.Бендеры и г.Дубоссары, причем не только за пределы республики, но и в поселки, увеличив, соответственно, их долю. Миграционные процессы среди сельского

населения в значительной степени уступают по своим масштабам. Однако типичной чертой для Приднестровья являются сезонные и маятниковые передвижения населения между пригородными зонами и городом, связанные с сельскохозяйственными видами работ или учебой. На протяжении 90-х годов незначительный миграционный прирост и убыль сельского населения волнообразно сменяли друг друга, но с наступлением 2000-х, отток закрепился в качестве доминирующей тенденции.

Сложившаяся возрастно-половая структура населения формировалась под действием целого ряда факторов на протяжении долгого периода времени. Если сопоставить итоги переписей населения 1989 г. и 2004 г., то становится возможным проследить те потери, которые отразились в изломах общего контура возрастно-половых пирамид, вследствие войн и социально-экономических кризисов на динамику рождаемости, смертности и миграции. При сравнении наблюдаются, прежде всего, негативные тенденции спада численности населения и диспропорции полов (Рис.5, 6).

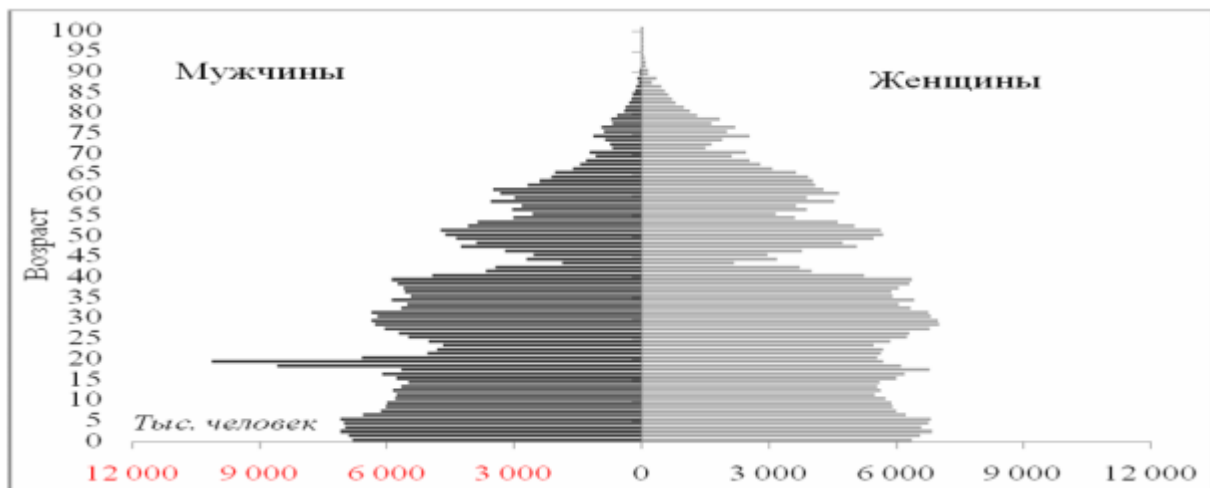

Рис. 5. Возраст-половая пирамида по данным переписи 1989 г.

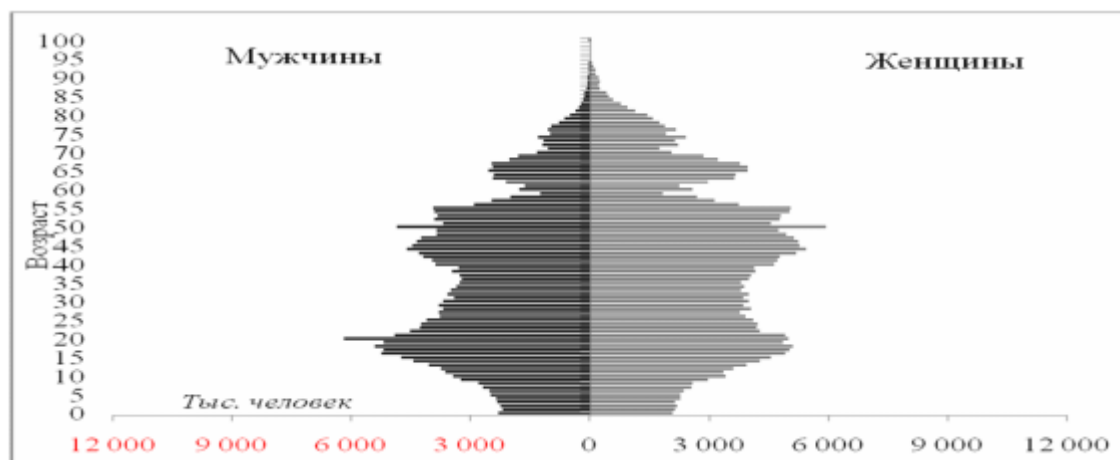

Рис. 6. Возраст-половая пирамида по данным переписи 2004 г.

Источник: расчеты автора на основе данных Государственной службы статистики ПМР

Характеризуя возраст-половую пирамиду по данным переписи 1989 г. сверху вниз, в первую очередь отмечается провал численности мужчин и женщин в возрасте 71-73 лет, рожденных в тяжелый период исторических преобразований на территории Бессарабской республики с 1916 по 1918 гг. Далее четко прослеживается массивный провал в возрастном промежутке 55-65 лет, связанный с детской смертностью и низкой рождаемостью в 1924-1934 гг. И, пожалуй, наиболее значительным является деформирование возраст-половой структуры в результате снижения рождаемости с 1939 по 1946 гг. – период Великой Отечественной войны, отразившееся низкой численностью населения в возрасте 43-50 лет. Затем наблюдается заметное увеличение численности населения, продлившееся до возрастов от 30 до 40 лет. Это повышение числа родившихся детей на «компенсационной волне» связано с нормализацией жизни в послевоенные годы и реализацией в 1950-е и 1960-е гг. отложенных рождений. Следующий провал в возрастах 20-25 лет – первое «эхо» войны – результат того, что в активный детородный возраст вступили малочисленные поколения, рожденные в период Великой Отечественной войны. Возраст-половая пирамида 1989 г. отличается сравнительно широким основанием, поскольку наблюдается очередное увеличение численности населения в

детском возрасте до 7 лет, родившихся в 1980-х гг. Демографическая ситуация развивалась под действием нескольких факторов: в детородный возраст вступили родившиеся в послевоенные годы и одновременно был принят ряд мер демографической политики, улучшающих положение семей с детьми. Согласно данным переписи в среднем численность населения в возрастах до 5 лет за год составляла около 13 тыс. 500 человек.

На контуре возрастно-половой пирамиды 2004 г. соответственно отразились те деформации в численности населения, которые были отмечены в предшествующий 15-летний период, разделяющий две переписи населения. Так, увеличение численности населения в молодых возрастах от 17 до 22 лет проявляется здесь как результат описанного повышения рождаемости в 1980-х годах. Далее наблюдается стремительное сужение пространства пирамиды вплоть до самого ее основания, что явилось результатом низкой рождаемости в 1990-е гг. XX в. и в начале XXI в. Анализ диаграмм показывает также перевес численности женского населения над мужским, особенно в старших возрастах, что является результатом более высокой смертности мужского населения.

Для двух представленных возрастно-половых пирамид характерно проявление типичных ошибок переписи населения: возможный недоучет детей до одного года, эффект возрастной аккумуляции среди тех, чей возраст или год рождения оканчивается на «5» и «0», двойной учет лиц, сменивших место жительства, имеющих два или более мест постоянного жительства и контингента, находящегося на срочной военной службе [2].

Анализ возрастной структуры населения показывает, что депопуляция протекает наряду с другими негативными процессами демографического характера: увеличением доли пожилых людей и сокращением доли детей (Рис.7). Согласно данным переписей населения и учету текущей статистики, доля пожилых людей увеличилась с 15,1% в 1989 г. до 22,9% в 2011г., а доля детей в общей структуре заметно сократилась – с 26,9% в 1989 г. до 14,9% в 2011г.

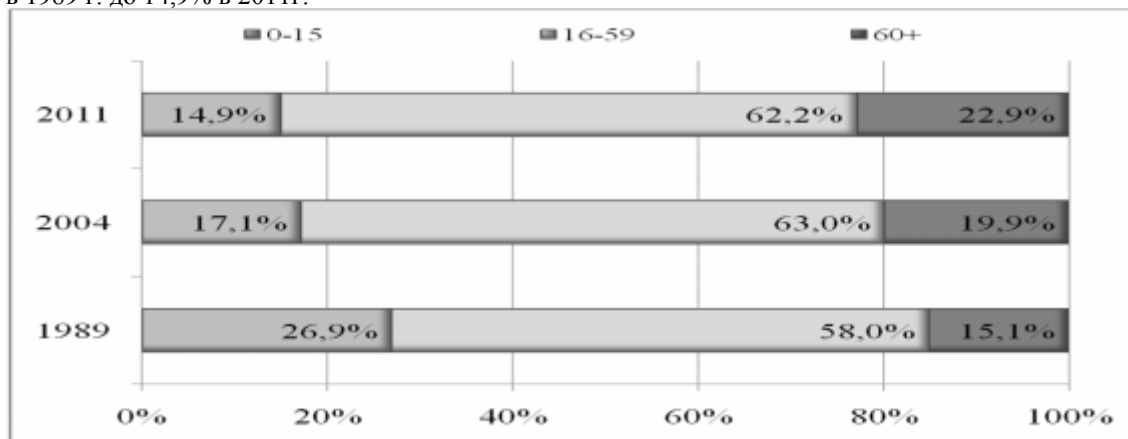

Рис. 7. Структура населения по возрастным группам, 1989, 2004, 2011 гг.
(трудоспособный возраст для мужчин 16-59 лет, для женщин 16-54 лет)

Источник: расчеты автора на основе данных Государственной службы статистики ПМР

Среди населения пожилого возраста, как правило, продолжительность жизни у женщин выше, чем у мужчин, поэтому женщины традиционно преобладают в возрастах от 60 лет и старше. В настоящее время, в структуре населения Приднестровья пожилых женщин почти в 2 раза больше, чем мужчин (Табл.1).

Таблица 1

Численность и доля населения по полу в возрасте 60 лет и старше, 1989, 2004, 2011 гг.

Год	Численность (тыс. человек)		Доля в структуре мужского/женского населения (%)	
	Мужчины	Женщины	Мужчины	Женщины
1989	32,3	60,6	9,3	15,5
2004	34,2	61,2	14,6	21,6
2011	34,5	59,9	13,4	20

Источник: расчеты автора на основе данных Государственной службы статистики ПМР

Структура населения с позиций соотношения доли лиц трудоспособного и нетрудоспособного возраста, несмотря на негативные тенденции в динамике численности старших и младших возрастов, является вполне благоприятной. Доля трудоспособного населения стабильна, а по сравнению с данными 1989 г. – несколько увеличилась.

Резкое сокращение рождаемости и старение населения привели к изменениям в демографической нагрузке (Рис.8).

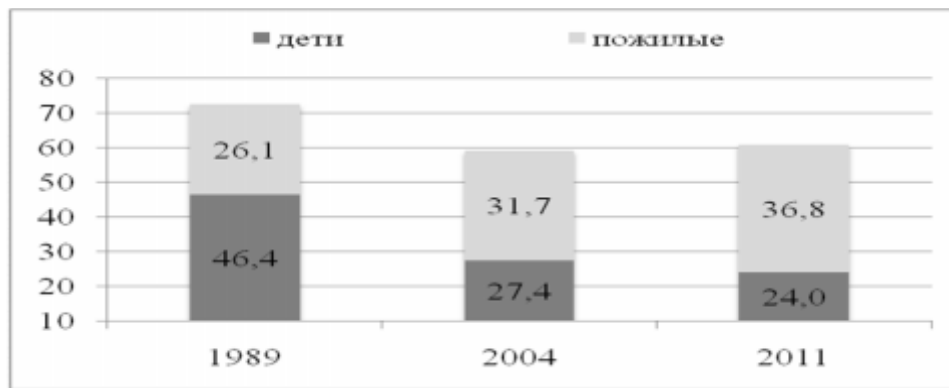

Рис. 8. Изменение демографической нагрузки, 1989, 2004, 2011 гг.

Источник: расчеты автора на основе данных Государственной службы статистики ПМР

Сегодня общая иждивенческая нагрузка, состоящая из числа детей от 0-15 лет и жителей пенсионного возраста, заметно ниже, чем в 1989 г.: показатель изменился с 72,5 до 60,8 на 100 человек в трудоспособном возрасте. Особенно стремительно снизилась нагрузка детьми, вдвое уменьшив свой показатель за рассматриваемый период. В соответствии с данными, на 100 человек в трудоспособном возрасте в 1989 г. приходилось 46,4 детей в возрасте до 16 лет, а к 2011 г. этот показатель снизился до 24. Иждивенческая нагрузка пенсионерами, наоборот, демонстрирует тенденцию к увеличению, изменив свой показатель в общей сложности с 26 пожилых людей в 1989 г. до 37 на 100 человек в трудоспособном возрасте в 2011 г. Следует отметить, что для формирования такой демографической ситуации, которая благоприятно влияла бы на социально-экономическое развитие, число лиц трудоспособного возраста в возрастной структуре должно с годами увеличиваться, тем самым снижая демографическую нагрузку.

Ряд кризисных тенденций, выявленных в развитии демографической ситуации в Приднестровье, приняли долгосрочный характер и выразились в процессах депопуляции и трансформации возрастно-половой структуры населения. Динамика численности населения за последние 20 лет демонстрирует сокращение жителей городов и поселков, обусловленное неблагоприятными изменениями миграционного и естественного движения населения. Процесс естественного воспроизводства протекает в условиях резкого падения рождаемости и стабильно высокой смертности. Население сокращается на фоне изменений в возрастной структуре, вызванные демографическим старением населения – увеличением доли лиц старше 60 лет. Таковы основные проблемные узлы, формирующие современную демографическую картину Приднестровья. Очевидно, каждый из обозначенных процессов заслуживает отдельного глубокого анализа, позволяющего предвидеть демографические перспективы в развитии народонаселения.

Библиография:

1. FOMENCO, V. Situația demografică în Transnistria în perioada nerezolvării conflictului. In: Moldova-Transnistria: eforturi comune pentru un viitor prosper. Aspecte sociale. Chișinău, 2009, pp. 18-34 [accesat 25 mai 2013]. Disponibil: <http://www.cisr-md.org/pdf/Social%20RO%20v2.pdf>
2. АНДРЕЕВ, Е.М. О точности результатов российских переписей населения и степени доверия к разным источникам информации. В: Вопросы статистики. 2012, № 11, сс. 21-35.
3. БОЛЬШАКОВА, П.Н. Тенденции и прогноз смертности населения Приднестровья: автореф. дис. ... канд. медицинских наук: 14.00.33. Москва, 2009. 210 с.
4. ДИАКОНОВА, Л.В. Итоги переписи населения в Приднестровской Молдавской Республике. В: Экономика Приднестровья. 2006, № 7 [accesat 14 mai 2013]. Disponibil: <http://www.economy.idknet.com/arh038.php>
5. ПАЛАДИ, Г.А., ШАХОТЬКО, Л.П., ГАГАУЗ, О.Е. Основные вызовы демографической безопасности: сходства и различия в Молдове и Беларуси. Кишинэу, 2010. 295 с.
6. ФОМЕНКО, В.Г. Геодемографическая ситуация и система расселения Приднестровского региона Республики Молдова: автореф. дис. ... канд. географических наук: 11.00.02. Одесса, 2000 [accesat 25 mai 2013]. Disponibil: <http://earthpapers.net/geodemograficheskaya-situatsiya-i-sistema-rasseleniyapridnestrovskogo-regiona-respubliki-moldova>
7. ФОМЕНКО, В.Г. Слободзейский район: социально-демографическая ситуация [accesat 11 mai 2013]. Disponibil: http://www.pmr21.info/text.php?cat=9&name=slobodzejskij_rajon_sotsialno-demograficheskaja_situatsija&arch=onsite
8. ФОМЕНКО, В.Г., КРИВЕНКО, А.В. Демографическая ситуация в Приднестровье в 1990-2000 годах [accesat 11 mai 2013]. Disponibil: <http://demoscope.ru/weekly/knigi/archiveanalitika.php>

Recomandat spre publicare: 22.05.2013

ABORDAREA COMPARATIVĂ A DIFERITOR SISTEMELOR DE RECOMPENSARE A PERSONALULUI LA NIVELUL ORGANIZAȚIILOR

ALIC BÎRCĂ, dr., ASEM

This paper talks about the comparative approach of different rewarding staff systems. In competitive economy, every organization must elaborate and implement their own reward system for staff. Knowledge of rewards system elements and their impact on professional behavior of employees is a significant senior management prerogative. Therefore, in this paper we proposed to present various awards schemes for staff in the opinion of many authors, renowned experts in this field in order to familiarize local specialists and take into account certain elements in the development and implementation of their systems of rewarding staff in local organizations. We also performed a comparative analysis for presented rewarding systems to make certain distinctions and observe the lack of certain elements of one system or another.

Cuvinte cheie: *recompensă, salariu, sistem de recompensare, recompense financiare directe, recompense financiare indirecte, recompense non financiare, stimulente.*

JEL Classification: *J30, J3, I3*

Introducere. Recompensarea personalului reprezintă un element esențial în procesul de atragere, motivare și menținere a angajaților în cadrul organizației, indiferent de mărimea, tipul de proprietate și domeniul de activitate al acesteia. Managementul superior al organizațiilor autohtone conștientizează tot mai mult faptul că pentru a-și putea realiza obiectivele prestabilite este nevoie de angajați competenți din punct de vedere profesional, iar pentru a-i atrage și menține în organizație este nevoie de recompensarea acestora corespunzător valorii acestora și contribuției pe care o aduc la succesul organizațional.

Spre deosebire de salariu, recompensa are o valență mult mai mare în rândul angajaților. De aceea, de la bun început este binevenit de a defini recompensa.

Recompensa reprezintă totalitatea veniturilor financiare și non financiare, a înlesnirilor și avantajelor, prezente sau viitoare, acordate direct sau indirect unui angajat atât pentru munca depusă, cât și pentru calitatea de salariat.

Conținutul sistemului de recompensare a personalului

Sistemul de recompensare a personalului nu este unul abstract, ci un schimb de natură economică care trebuie să se bazeze pe următoarele elemente:

- natura și cultura organizației;
- obiectivele și politicile organizației;
- mediul în care evoluează organizația și angajații.

Un sistem de recompensare a personalului nu poate fi neutru. Orice sistem de recompensare acționează într-un anumit fel asupra capacității organizației de a satisface, a motiva, a atrage și a menține salariații. Organizația nu are decât de câștigat de pe urma unei analize profunde a relației dintre sistemul de recompensare și modelele de comportament ale salariaților. Performanța economică depinde în mare măsură de comportamentul indivizilor. Sistemul de recompensare a personalului este și o reflectare a culturii organizației. A aborda gestiunea recompenselor printr-o optică strategică necesită, o reflecție multidimensională care să permită analiza impactului economic al sistemului, al comportamentului salariaților și analiza echilibrului organizației, pentru a satisface exigențele prezentate mai sus.

Chiar dacă sistemul de recompensare a personalului este unul complex și dinamic, dificil de înțeles de către angajații de la nivelele inferioare, managementul organizației trebuie să elaboreze proceduri cât mai simple de stabilire și modificare a salariilor (recompenselor), pentru a fi înțelese și, implicit, acceptate de toți angajații, indiferent de poziția pe care o ocupă în organizație.

Sistemul de recompense reprezintă tot ceea ce angajatul apreciază și își dorește, iar angajatorul este dispus să ofere, în schimbul efortului depus de salariat la realizarea obiectivelor organizaționale. Problema cu care se confruntă specialiștii în domeniu constă în faptul că valoarea pe care angajatul o atribuie unei recompense poate să se schimbe în timp și atunci aceasta nu mai este la fel de semnificativă ca la început.

Însăși, managementul recompensării personalului reprezintă un sistem destul de complex, care vizează un șir de elemente ce trebuie luate în considerație în procesul de elaborare a acestuia (Figura 1) [3; 219].

Sistemul de recompensare trebuie să fie proiectat în așa fel încât să se bazeze pe următoarele raționamente:

1. Să existe un echilibru între următoarele variabile: raționalitatea bugetară exprimată prin nivelul masei salariale, competitivitatea externă și echitatea internă.

Neglijarea oricăreia din cele trei variabile atrage după sine, pe termen mediu și lung, distorsiuni majore la nivelul performanțelor economice ale organizației. De exemplu, un nivel al masei salariale peste posibilitățile reale ale organizației îi va pune în pericol capacitatea de plată. Remunerațiile individuale care nu țin cont de prețul de pe piața muncii periclitează organizația prin două disfuncții grave:

- angajările se realizează cu o mai mare dificultate și cu anumite compromisuri care devin tot mai

semnificative datorită deficitului de candidați;

- plecările angajaților din organizație cresc tot mai mult pe măsura sporirii insatisfacțiilor acestora.

2. Cele trei principale variabile de care trebuie să se țină seama sunt strâns corelate între ele. Acțiunile asupra unei variabile le afectează, implicit, și pe celelalte două.

De menționat faptul că există și alte variabile ce trebuie luate în considerație care afectează, mai mult sau mai puțin, sistemul de recompensare și anume: dezvoltarea activității, modificarea sistemului de promovare etc.

4. Dinamismul și adaptabilitatea trebuie să fie caracteristici ale unui sistem de recompensare echilibrat.

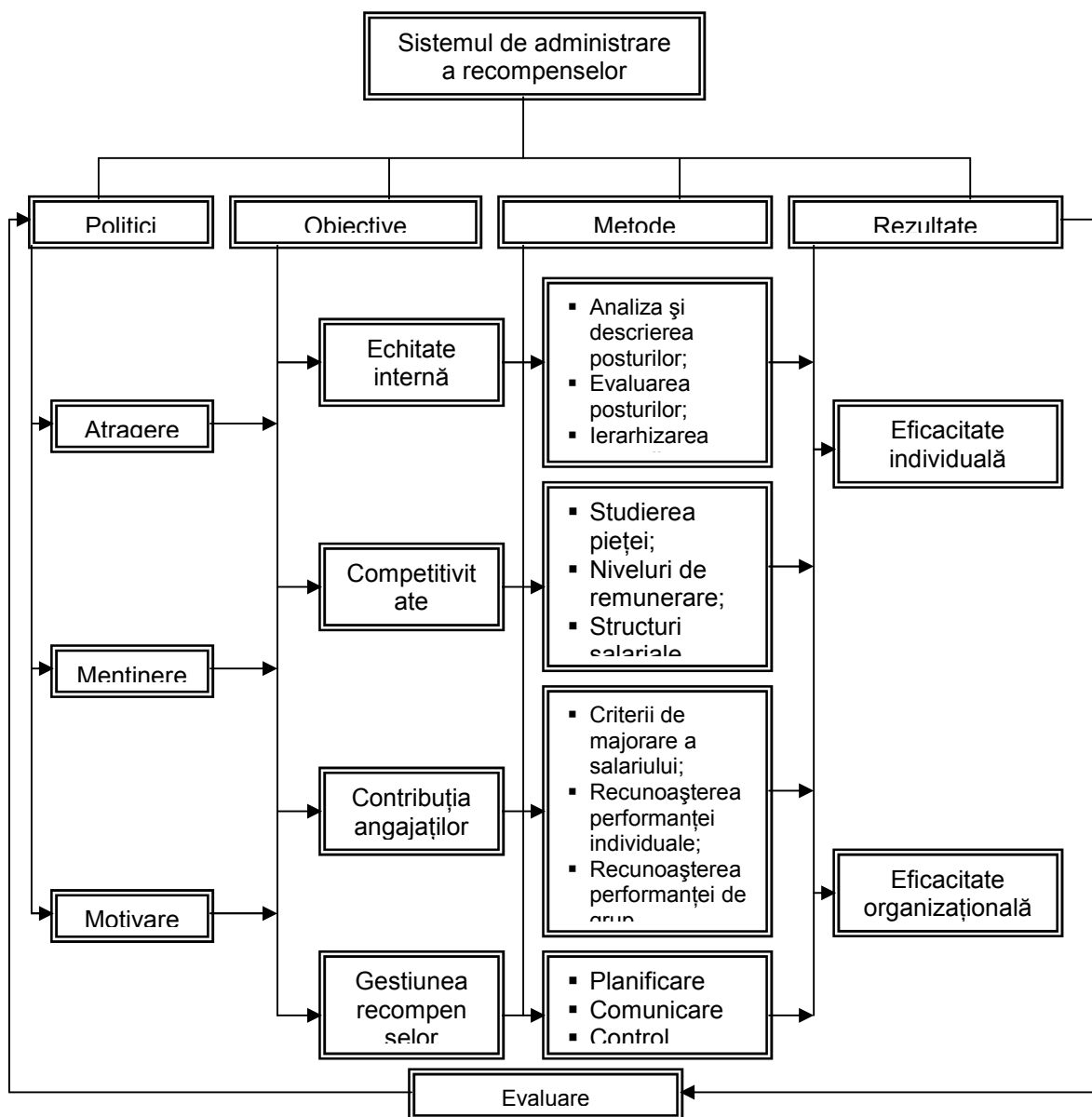

Fig. 1. Sistemul de administrare a recompenselor

În acest sens, sistemul de recompensare a personalului trebuie să reacționeze și să-și reajusteze parametrii ori de câte ori se înregistrează:

- schimbări în mediul ambiant al organizației care afectează, în final, mărimea recompenselor, indiferent de natura lor (economică, juridică etc.);
- modificări semnificative ale vârstei salariaților;
- evoluții în ceea ce privește nivelul de pregătire și dezvoltare profesională și valoarea potențialului angajaților etc.

Structura și conținutul recompenselor personalului sunt destul de variate și diferă de la o organizație la alta, în funcție de politica promovată de aceasta în domeniul recompensării personalului.

După cum menționează unii specialiști în domeniu, cum ar fi C. D. Fisher, L. F. Schoenfeldt și J. B. Shaw, proiectarea și implementarea unui sistem de recompense constituie una din cele mai complexe activități din cadrul managementul resurselor umane, deoarece:

- recompensele sunt considerate esențiale pentru întreg personalul organizației;
- deși unul din scopurile sistemelor de recompense este acela de a motiva angajații, practica managerială în domeniu evidențiază varietatea valorilor individuale pentru o anumită recompensă specifică sau pentru un anumit pachet de recompense. Trebuie luat în considerație că valorile unui individ se pot schimba în timp;
- posturile în majoritatea organizațiilor implică o varietate deosebit de mare de cunoștințe și abilități, iar activitatea acestora se desfășoară în situații cu cerințe foarte diferite;
- sistemele de recompense cuprind mult mai multe elemente decât plata pentru munca prestată, ceea ce impune corelarea corespunzătoare a componentelor respective;
- recompensarea angajaților reprezintă un cost important pentru organizație etc.

În general, orice sistem de recompensare a personalului cuprinde un ansamblu de măsuri și trebuie să se bazeze pe anumite principii sociale și economice care ar evita discriminarea angajaților în materie de recompensare, atât financiară cât și non-financiară.

Potrivit literaturii de specialitate, există diferite abordări ale conținutului sistemelor de recompensare a angajaților. În continuare, vom prezenta unele modele ale sistemelor de recompensare a personalului elaborate de specialiști notorii în acest domeniu de activitate.

În figura nr. 2 este prezentat conținutul sistemului de recompensare a personalului după C. D. Fisher, L. F. Schoenfeldt și J. B. Shaw [6; 460].

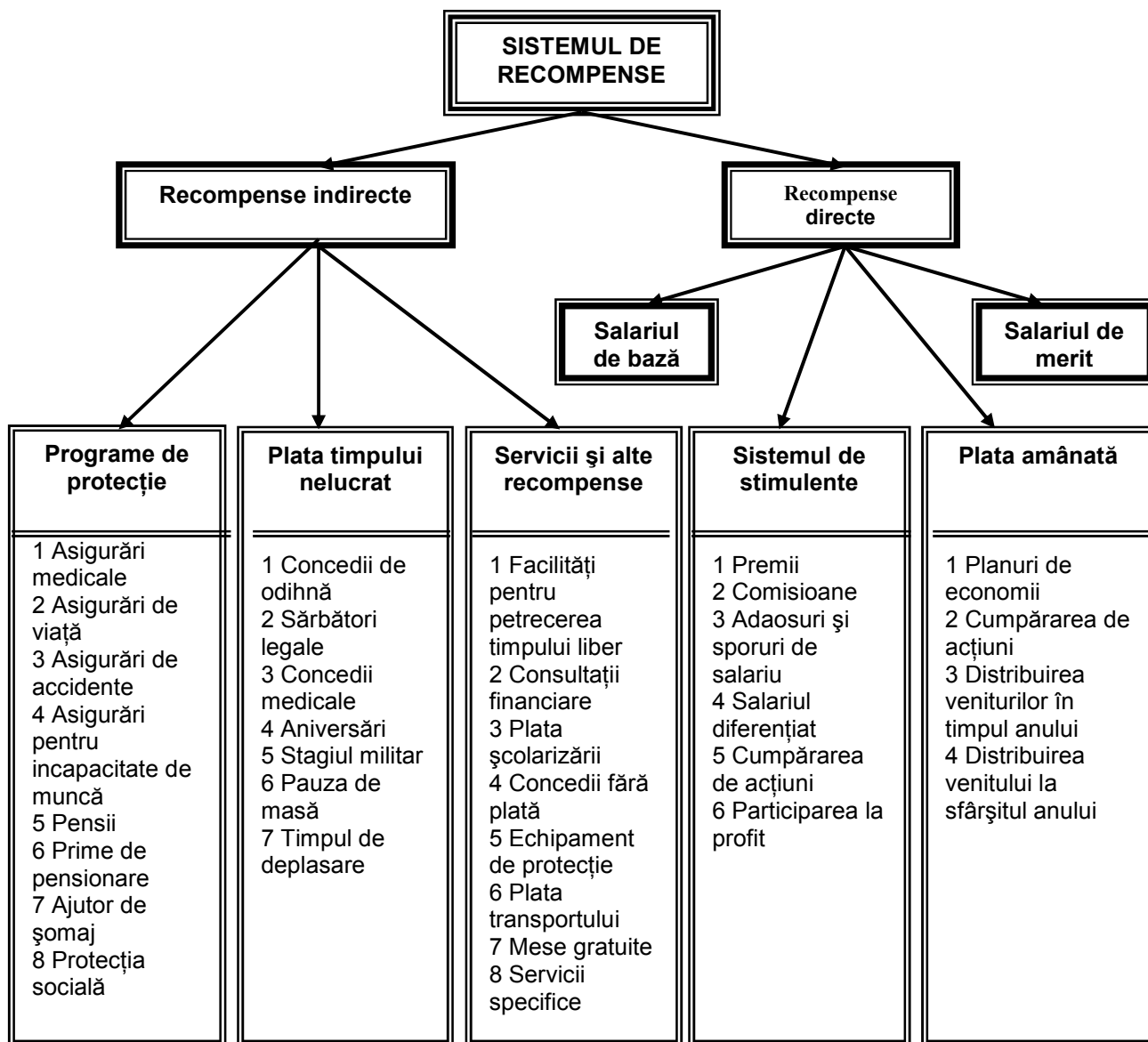

Fig. 2. Sistemul de recompensare a personalului după C. D. Fisher, L. F. Schoenfeldt și J. B. Shaw

În opinia lui R. Henderson, varietatea recompenselor pe care organizația le poate oferi angajaților săi pot fi grupate în două mari categorii: recompense financiare și recompense non financiare (Figura 3) [5;97].

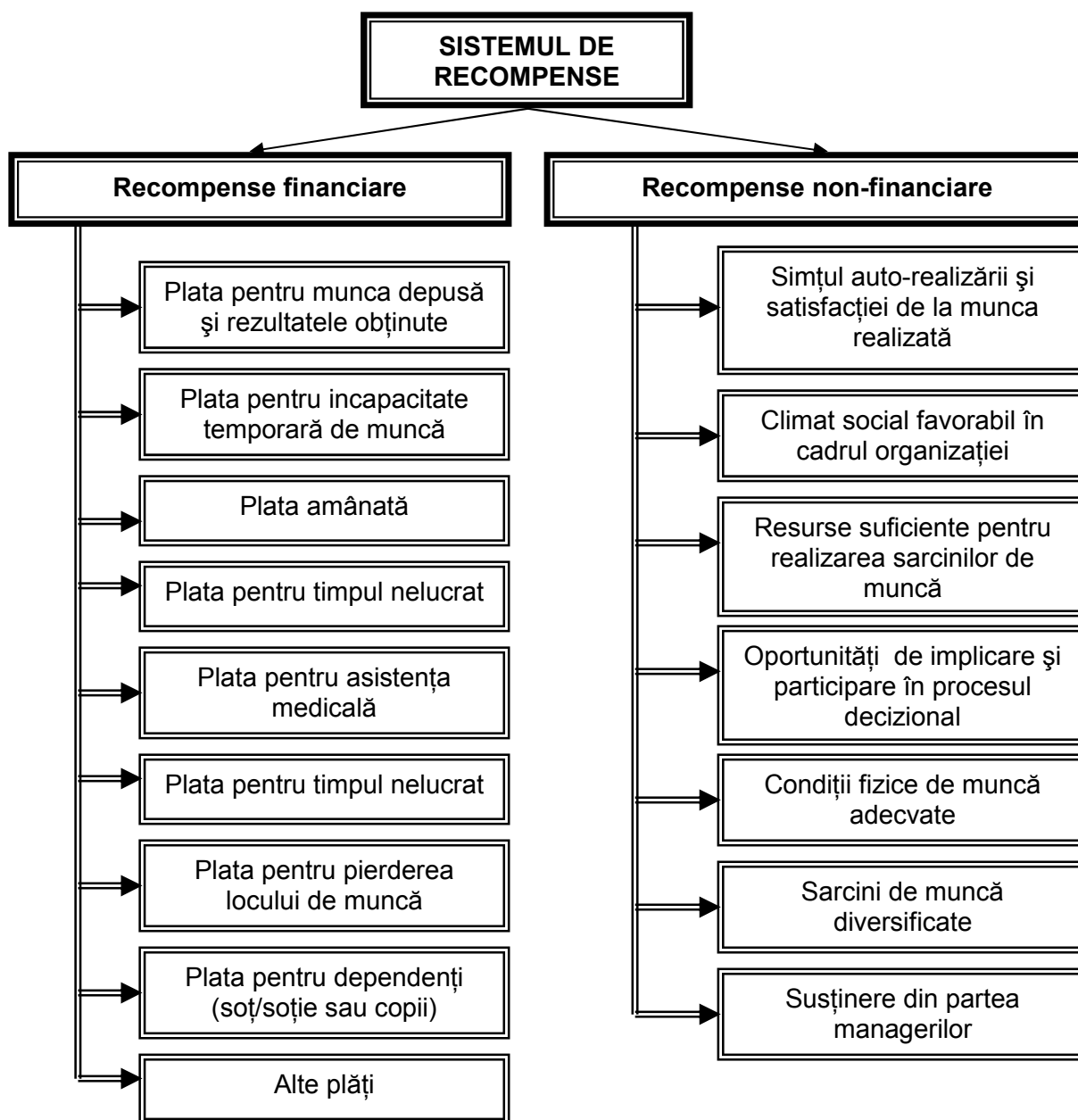

Fig. 3. Sistemul de recompensare a personalului după R. Henderson

În opinia specialiștilor în domeniu, G. Milkovich și J. Newman, sistemul de recompensare a personalului se împarte în două mari categorii: recompense totale și recompense relative. În Figura 4 este prezentat sistemul de recompensare a personalului în viziunea acestor autori [7; 26].

Sistemul de recompensare a personalului nu poate fi elaborat în abstract. Deciziile referitoare la recompensarea strategică a personalului se bazează pe un ansamblu de obiective care decurg din strategia de afaceri a organizației, din natura angajaților și din particularitățile mediului în care evoluează și unii și alții. Politicile de recompensare a personalului reprezintă pentru managementul superior al organizației o modalitate privilegiată de a face față unor situații diverse și de a acționa în conformitate cu strategia, gradul de maturitate, stilul de conducere, cultura organizației etc.

Prin urmare, sistemul de recompensare a personalului cuprinde mult mai multe elemente, nu doar plata pentru munca depusă sau performanța realizată. După cum se observă și din figurile prezentate, conținutul sistemului de recompensare a personalului este cu mult mai complex și mai diversificat la baza căruia se află politica de recompensare adoptată de organizație.

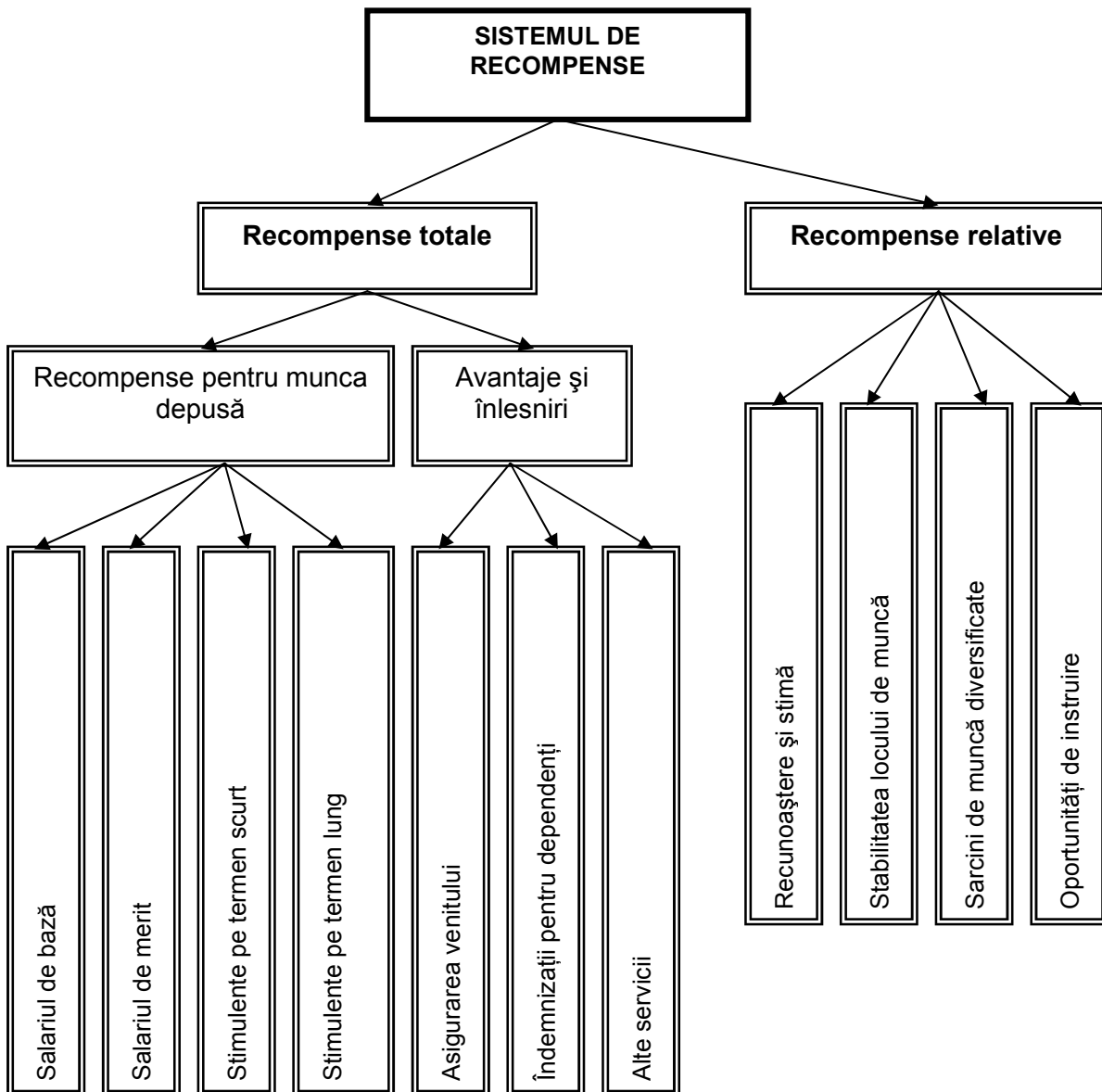

Fig. 1.4 Sistemul de recompensare a personalului după G. Milkovich

Analizând sistemele de recompense, în viziunea diferitor specialiști în domeniu, putem evidenția trei componente esențiale:

- *recompense financiare directe;*
- *recompense financiare indirecte;*
- *recompense non financiare.*

Recompensele financiare directe constituie valoarea cea mai mare din totalul recompensei obținute de angajat și reprezintă elementul motivator cel mai puternic pentru a sensibiliza angajații în vederea obținerii unor performanțe suficient de înalte ce ar conduce la realizarea obiectivelor organizaționale.

Recompensele financiare directe reprezintă veniturile pe care angajații le primesc pentru activitatea depusă și rezultatele obținute, fiind concretizate în salarii de bază, sporuri și stimulente.

Recompensele financiare directe arată legătura directă dintre mărimea recompensei și nivelul de performanță profesională obținut de angajat. Cu cât performanța angajatului va fi mai mare, cu atât și recompensa financiară a acestuia va crește. Deci, există o legătură direct proporțională între valoarea recompensei financiare directe și nivelul performanței.

Recompensele financiare indirecte sunt acordate tuturor angajaților din cadrul organizației, reieșind din politica pe care o promovează aceasta în domeniul recompensării personalului.

Recompensele financiare indirecte reprezintă facilitățile/inlesnirile acordate personalului, atât pe perioada angajării cât și după aceea, datorită statutului de angajat.

Politicile și practicile adoptate de o organizație în ceea ce privește recompensarea financiară indirectă a angajaților urmăresc:

- să asigure un pachet de recompensare atractiv și competitiv, capabil să-i atragă și să-i mențină pe angajații cu performanțe înalte;
- să răspundă necesităților personale ale angajaților;
- să sporească angajamentul salariaților față de organizație.

Recompensele non financiare sunt la fel de importante ca și recompensele financiare directe și indirecte și au drept scop de a modela comportamentul angajaților în sensul dorit de aceștia pentru realizarea obiectivelor organizaționale.

Recompensele non financiare reprezintă totalitatea elementelor legate de activitatea profesională a angajatului în vederea îmbunătățirii stării fizice și emoționale a acestuia.

Așadar, orice situație sau element care contribuie la îmbunătățirea nivelului intelectual, emoțional și fizic poate fi considerat parte componentă a recompenselor non financiare. De obicei, recompensele non financiare nu fac parte din fondul de salarizare al organizației.

În continuare vom încerca să facem o analiză comparativă a sistemelor de recompensare prezentate mai sus (tabelul 1).

Tabelul 1

**Analiza comparativă a unor sisteme de recompensare a personalului
la nivelul organizațiilor**

Autorii sistemului de recompensare	Componentele sistemului de recompensare a personalului		
	Recompense financiare directe	Recompense financiare indirecte	Recompense non financiare
C. D. Fisher, L. F. Schoenfeldt, J. B. Shaw.	<ul style="list-style-type: none"> • Salariul de bază; • Salariul de merit; • Sistemul de stimulente: <ul style="list-style-type: none"> - Premii; - Comisioane; - Adaosuri la salariu; - Participarea la profit etc. • Plata amânată: <ul style="list-style-type: none"> - Cumpărarea de acțiuni; - Distribuirea venitului la sfârșitul anului etc. 	<ul style="list-style-type: none"> • Programe de protecție; • Plata timpului nelucrat; • Servicii și alte recompense. 	Nu sunt reflectate în sistemul dat.
R. Henderson.	<ul style="list-style-type: none"> • Plata pentru munca depusă și rezultatele obținute; • Plata amânată. 	<ul style="list-style-type: none"> • Plata pentru incapacitate temporară de muncă; • Plata pentru timpul nelucrat; • Plata pentru asistență medicală; • Plata pentru pierderea locului de muncă; • Plata pentru dependenți; • Alte plăți. 	<ul style="list-style-type: none"> • Simțul auto-realizării și satisfacției de la munca realizată; • Climat social favorabil în cadrul organizației; • Resurse suficiente pentru realizarea sarcinilor de muncă; • Oportunități de implicare și participare în procesul decizional; • Condiții fizice adecvate de muncă; • Sarcini de muncă diversificate; • Susținere din partea managerilor.
G. Milkovich	<ul style="list-style-type: none"> • Recompense pentru munca depusă: <ul style="list-style-type: none"> - Salariul de bază; - Salariul de merit; - Stimulente pe termen scurt; - Stimulente pe termen lung. 	<ul style="list-style-type: none"> • Avantaje și înlesniri: <ul style="list-style-type: none"> - Asigurarea venitului; - Îndemnizații pentru dependenți; - Alte servicii. 	<ul style="list-style-type: none"> • Recunoaștere și stimă; • Stabilitatea locului de muncă; • Sarcini diversificate de muncă; • Oportunități de instruire profesională.

Sursa: Elaborat de autor.

După cum se observă din tabelul nr. 1, elementele sistemului de recompensare a personalului se prezintă diferit, de la un autor la altul, însă misiunea lor este de a motiva angajații în vederea realizării cât mai eficiente a sarcinilor și

atribuțiilor de muncă și, totodată, asigurării unui anumit venit care i-ar permite acestora și familiilor lor un trai decent. Spre deosebire de sistemele de recompense elaborate de Henderson și Milkovich, în sistemul de recompensare a personalului elaborat de C. D. Fisher, L. F. Schoenfeldt și J. B. Shaw nu se regăsesc recompensele non financiare. Or, recompensele non financiare reprezintă un element destul de important în vederea motivării angajaților pentru realizarea obiectivelor prestabilite.

Elementele componente ale sistemului de recompense, mărimea și ponderea lor sunt determinate de rolul, utilitatea și necesitatea socială a activităților prestate sau a produselor obținute. Privită prin prisma analizei valorii, recompensa are două dimensiuni:

- **utilitatea**, reprezentând recompensa intrinsecă, concretizată în sentimentul de realizare profesională, recunoaștere a meritelor, satisfacție în muncă, dezvoltare personală și poziție în societate;
- **costul**, reprezintă recompensa extrinsecă, concretizată în recunoașterea oficială, materială sau nematerială, a activității și calității angajatului.

Concluzii

Prin urmare, nu este suficient doar să atragem resursele umane de care avem nevoie, mult mai dificil este să știm cum să le menținem, mai ales dacă este vorba de persoane cu un potențial intelectual și profesional destul de înalt. Menținerea angajaților în organizație se poate realiza printr-o motivare și recompensare corespunzătoare a efortului depus pentru exercitarea sarcinilor de muncă. Acesta reprezintă doar un aspect ce revine recompensării personalului în cadrul organizațiilor. Recompensarea personalului nu se reduce doar la atragerea și menținerea angajaților în organizație, ci implică mult mai multe roluri în asigurarea succesului competițional al acesteia.

Organizațiile, în procesul de elaborare și implementare a sistemului de recompensare a personalului, pot aplica o multitudine de recompense cu efect motivator asupra comportamentului angajaților în vederea realizării obiectivelor propuse. Pentru aceasta, organizația trebuie să cunoască, în urma efectuării unor sondaje în rândul angajaților, care sunt recompensele cel mai mult dorite de angajați, cu scopul de a le introduce în sistemul de recompensare al personalului.

Referințe bibliografice:

1. ARMSTRONG, M. *Managementul resurselor umane*. București: Ed. Codecs, 2003. 872 p. ISBN 973-8060-60-5.
2. BÎRCĂ, A. *Managementul recompenselor*. Chișinău: Ed. ASEM, 2013.
3. CHIȘU, V.A. *Posturi, salarii și beneficii*. București: Ed. Irecson, 2005. 326 p. ISBN 9738730422.
4. COLE, G.A. *Managementul personalului*. București: Ed. Codecs, 2000. 555 p. ISBN 9738060230.
5. ХЕНДЕРСОН, Р.И. *Компенсационный менеджмент: стратегия и тактика формирования заработной платы и других выплат*. Санкт Петербург: Изд-во Питер, 2004. 880 с. ISBN 5-318-00516-0.
6. MANOLESCU, A. *Managementul resurselor umane*. Ediția a IV-a. București: Ed. Economică, 2003. ISBN 973-590-909-X.
7. МИЛКОВИЧ, Д.Т., НЬЮМАН, Д.М. *Система вознаграждений и методы стимулирования персонала*. Москва: Изд-во Вершина, 2005. ISBN 5-94696-084-9.

Recomandat spre publicare: 22.05.2013

**EXPERIENȚA INTERNAȚIONALĂ
ÎN DOMENIUL PROMOVĂRII POLITICILOR DE OCUPARE
A FORȚEI DE MUNCĂ ÎN CONTEXTUL ÎMBĂTRÂNIRII DEMOGRAFICE**

*GALINA SAVELIEVA, dr., IEFS
RAISA TARAGAN, cercet. șt., IEFS
ANA TOMCEAC, cercet. șt., IEFS*

The article was reviewed international experience in promoting employment policies in the context of aging workforce demographic in some EU countries and the CIS. Particular attention was paid to highlighting and analyzing the problems faced by the elderly in the labor market. It was analyzed in the generalized experience of employment, the elderly, as outlined proposals to improve the situation and their use in RM.

Key words: *Aging, elderly, employment*

JEL Classification: *J1, J8, J26, J32, J51*

Modificările radicale în structura demografică a populației au un impact important asupra pieței muncii. Astăzi, mărirea speranței de viață conduce la o descreștere clară a raportului populație activă și pensionari.

Totuși, locurile de muncă rămân principalul mijloc prin care cetățenii își pot satisface nevoile și aspirațiile socio-economice, iar o rată mare de ocupare a locurilor de muncă este singura modalitate de a obține sisteme sigure și durabile de asistență socială.

Crearea de oportunități de lucru pentru persoanele vârstnice necesită dezvoltarea unor politici atât la nivel național, cât și la nivel local.

Vârstnicii sunt considerați angajați mai puțin productivi decât tinerii. Deși cercetări empirice arată că productivitatea unei persoane crește odată cu vârsta, managerii susțin contrariul. Experiența, stabilitatea și încrederea par a fi desconsiderate, la fel ca și posibilitatea de a îmbunătăți aptitudinile profesionale ale vârstnicilor prin cursuri de instruire și organizarea muncii.

Majoritatea angajaților în vârstă percep locurile lor de muncă precum o responsabilitate pe care trebuie să o îndeplinească la cele mai înalte standarde, acest lucru fiind, uneori, în contrast direct cu atitudinea personalului mai tânăr, care caută locuri de muncă în scopul socializării.

În principiu, prin legislația europeană, precum și politicile care reiese din aceasta, UE își propune promovarea îmbătrânirii active și anume în trei domenii:

- a) crearea condițiilor legale și sociale pentru a facilita accesul persoanelor vârstnice pe piața muncii;
- b) schimbarea percepției cu privire la vârsta pensionării și la perioada de pensionare, pentru că, în urma desfășurării și continuării activității, să fie posibil adăugarea unor venituri suplimentare și mărirea posibilităților de a trai în mod independent;
- c) schimbarea atitudinii față de persoanele vârstnice și a capacităților lor de către generațiile mai tinere.

Procesul de îmbătrânire a populației, ca fenomen care exista în UE a avut un stadiu de formare lent spre deosebire de țara noastră a cărui proces de îmbătrânire a avut tendință de dezvoltare mai rapidă față de țările europene.

În aprilie 2002, a fost adoptat Planul internațional de la Madrid de acțiune privind îmbătrânirea, care stabilește principiile de bază ale atitudinii lumii a persoanelor în vârstă. Printre acestea – s-a accentuat în special *la ocuparea persoanelor în vârstă și formarea profesională a acestora*, Un scop important a Planului Internațional de acțiuni este oferirea *persoanelor în vârstă* dreptul la munca continuă și participarea persoanelor în etate la dezvoltarea profesională.

Anul 2012 a fost anul European al Îmbătrânirii Active și al Solidarității între Generații–(AEÎA 2012), care a fost destinat *contribuției persoanelor în vârstă la dezvoltarea societății*, prin încurajarea factorilor de decizie politică și a părților implicate să ia măsuri pentru a favoriza *îmbătrânirea activă și păstrarea cât mai îndelungată a vârstnicilor pe piața forței de muncă și participare pe piața muncii („economia vârstei a treia”)*.

Odată cu creșterea speranței de viață, în Europa crește și vârsta de pensionare. În acest context, Uniunea Europeană a facilitat accesul lucrătorilor vârstnici la oportunități mai bune pe piața muncii. Astfel, se contribuie asupra sporirii rolului activ a persoanelor vârstnice în societate: pensionarea nu trebuie să însemne lipsă de activitate și invers, vârstnicii pot contribui și la dezvoltarea societății, jucând rolul de *îngrijitori pentru alte persoane* sau implicându-se în activități de *voluntariat*.

Se contribuie și la încurajarea statelor membre să promoveze prelungirea vieții profesionale active, prin corelarea vârstei de pensionare cu speranța de viață, restrângerea accesului la mecanismul de pensionare anticipată, precum și perfecționarea legislației care afectează funcționarea pieței interne, cu sprijin financiar pentru a ajuta lucrătorii vârstnici să rămână pe piața forței de muncă, prin coordonarea politicilor relevante și prin favorizarea învățării reciproce. Îmbătrânirea populației implică o nouă abordare în rândul politicilor de ocupare și de protecție a salariaților în vârstă pre- și pensionară. Oamenii de vârstă înaintată relaționează cu alte generații și, prin urmare, ar trebui să fie mai implicați în modelarea vieții societății. Cooperarea între generații și solidaritatea între generații este posibilă doar atunci când cetățenii în vârstă *pot și le este permis să îmbătrânească în mod activ*.

Politica de ocupare a Uniunii Europene este parte integrantă din ansamblul de politici complementare care au evoluat continuu odată cu modelele de dezvoltare socio-economică.

Impactul crizei economice asupra piețelor forței de muncă diferă considerabil de la o țară la alta. Rata ocupării în diverse țări europene, inclusiv și rata ocupării persoanelor vârstnice și diverse grupuri de muncitori variază de la o țară la alta. Unele țări au reușit menținerea nivelurilor mai ridicate ale ocupării forței de muncă, combinând măsurile de păstrare ale locurilor de muncă cu extinderea politicilor active pe piața muncii. Mai mult ca atât, anumite grupuri sau categorii în deosebi categoria persoanelor vârstnice de pe piața forței de muncă au fost în mod deosebit afectate de criză.

În statele membre a UE, traversarea perioadei de criză a fost marcată de orientarea schimbărilor în sensul flexibilizării timpului de muncă și păstrării resurselor de muncă, strategii ce asigură o adaptare rapidă și reversibilă a unităților economice la nevoile de producție actuale. Conform rezultatelor Eurobarometrului din anul 2012 (1), care arată că 71% dintre europeni sunt conștienți că populația Europei este în curs de îmbătrânire, dar numai 42% sunt îngrijorați de această evoluție. Acest rezultat contrastează puternic cu percepțiile responsabililor politici, care privesc îmbătrânirea populației drept o problemă majoră. Peste 60% cred că ar trebui să li se permită să continue să lucreze după vârsta de pensionare și o treime afirmă că le-ar plăcea să lucreze mai mult. În mod surprinzător, persoanele aproape de vârsta de pensionare sunt mai susceptibile (supărăcioși) să împărtășească această opinie decât tânăra generație. Populația UE îmbătrânește, conform unor date ale experților, media de vârstă va crește de la 40 de ani la 47 de ani până în anul 2060. Spre deosebire de decadele anterioare, europenii sunt mult mai sănătoși și au șansa de a trai mai mult, ceea ce le conferă șansa de a rămâne activi în societate și în câmpul muncii chiar și la o vârstă destul de înaintată.

Tot conform rezultatelor Eurobarometrului menționat din anul 2012, problema în ceea ce privește deținerea unui loc de muncă, numai unul din trei europeni este de acord cu ideea ca vârsta oficială de pensionare va trebui să fie mărită până în 2030, chiar dacă aceasta este în prezent o prioritate politică evidentă în multe state membre. Cu toate acestea, există o puternică susținere (61%) pentru ideea că oamenii ar trebui să fie lăsați să continue să lucreze după ce au ajuns la vârsta oficială de pensionare, iar 53 % resping ideea unei vârste obligatorii de pensionare, însă există diferențe enorme între statele membre.

Cu toate că vârsta tipică de pensionare este de 65 de ani, vârsta medie de ieșire de pe piața forței de muncă în 2009 a fost aproximativ 61,5 ani. 42% dintre europeni cred că vor fi capabili să își desfășoare activitatea curentă după 65 de ani, în timp ce 17% se așteaptă să nu poată să continue la locul de muncă actual până la 60 de ani. O treime dintre europeni afirmă că ar dori să continue să lucreze după ce ajung la vârsta pensionării, iar ideea combinării unei activități cu timp parțial cu o pensie parțială este mai atractivă decât ieșirea completă la pensie pentru aproape două treimi europeni.

Îmbătrânirea activă nu privește doar ocuparea forței de muncă în sensul tradițional. Aproximativ un sfert dintre europeni (inclusiv cei în vârstă de peste 55 de ani) spun că sunt angajați în activități voluntare. În țări în care voluntariatul reprezintă mai puțin o tradiție, un procent mai mare de persoane spun că au ajutat sau au oferit sprijin altor persoane din afara propriei gospodării. 36% dintre europenii cu vârste de peste 55 de ani au oferit un astfel de sprijin. 15% din respondenții de peste 55 de ani au grija de un membru al familiei mai vârstnic și 42% au făcut aceasta în trecut¹.

Politicile active promovate pe piața muncii în diverse țări

O modalitate de dezvoltare a ocupării și de dezvoltare a resurselor umane o constituie elaborarea unei politici de prelungire a vieții active. Astfel măsurile active de prelungire a vieții active sunt cele referitoare la formarea pe tot parcursul vieții combinate cu *măsuri de stimulare a menținerii* în activitate prin utilizarea unor *forme flexibile de muncă* și cu măsuri de reintegrare pe piața muncii prin stimularea angajatorilor în vederea încadrării în muncă a persoanelor în vârstă de peste 45 de ani.

Una dintre țările cu o bogată tradiție în formarea profesională continuă, inclusiv și a vârstnicilor și în implicarea partenerilor sociali este *Suedia*. Formarea profesională continuă, inclusiv și a vârstnicilor a jucat un rol important în cadrul politicilor pieței muncii suedeze. O pondere importantă în educație în sistemul suedez o are sectorul public. Formarea profesională este susținută de municipalitate, iar formarea profesională continuă este susținută de stat, angajați; partenerii sociali au și ei un rol important în dezvoltarea resurselor umane, la fel și în *Danemarca*. Organizațiile suedeze au conștientizat importanța necesității formării continue a tuturor inclusiv și a persoanelor vârstnice. Dar specificul modelului suedez constă în faptul că angajații finanțează cea mai mare parte a formării profesionale continue (95% din cheltuieli) cu ajutorul unei subvenții din partea UE. Totodată, participarea activă a organizațiilor în ceea ce privește susținerea formării profesionale a angajaților s-ar putea realiza și prin existența unor prevederi legale sau a unor înțelegeri colective care să le oblige să contribuie financiar la dezvoltarea resurselor umane. Un dezavantaj al modelului suedez care ar trebui evitat de preluat, este lipsa unui control al utilizării finanțării obținute pentru formarea continuă, spre deosebire de modelul francez.

În Franța și în Spania formarea profesională continuă inclusiv și a vârstnicilor s-a dezvoltat utilizând mecanismele impuse de lege și anume, taxele de formare profesională în cadrul firmelor, colectarea tuturor taxelor sau a unei părți și administrarea ei de către partenerii sociali, consultarea reprezentanților angajaților și accesul la formare în cadrul organizațiilor.

Conform informației din Demoscop2 în Franța, angajații de 55-59 ani au una din cele mai scăzute rate de ocupare din grupul de țări europene: acesta este de 54% față de 63,5%, în medie, în UE, 71% - în Regatul Unit și 80% - în Suedia.

Cu toate acestea, în Franța, întreprinderile mari oferă persoanelor de 50 de ani și peste lucru cu fracțiune de normă, cu o jumătate de normă. Lucrătorilor de peste 54 de ani este disponibil în cei șase ani de până la pensie de a reduce treptat norma la locul lor de muncă, fără reduceri salariale, variind de la 32 de ore la 25 de ore pe săptămână. La întreprinderea "Pechiney", de exemplu, pentru angajații care doresc începând cu vârsta de 50 de ani și mai mult, au posibilitatea de a se recalifica spre exemplu ca controlori și menținându-se ca un mentor sau consultant pentru tinerii lucrători. Managerii de resurse umane țin cont de experiența persoanelor în etate și pentru transferul de cunoștințe tinerilor, transmițând și îmbogățind compania care învață tineretul. Guvernul francez a adoptat măsuri menite să îi ajute pe vârstnici să își păstreze locurile de muncă și să îi încurajeze pe patroni să angajeze șomeri de peste 50 de ani. Printre acestea se numără și alocarea unor fonduri patronilor care angajează vârstnici și inițiază programe pentru recalificarea celor amenințați de concediere. S-ar putea ca asta să funcționeze pentru unii, dar mulți vârstnici rămân pesimiști în privința viitorului. Politicile active pe piața muncii din *Danemarca* au devenit din ce în ce mai numeroase cu scopul de a motiva vârstnicii și șomerii să caute și să accepte locuri de muncă, precum și să-și perfecționeze calificarea.

Modelul danez în ceea ce privește flexisecuritatea este bazat pe următoarele componente (3):

- *pregătirea continuă a forței de muncă* - Guvernul danez a adoptat o strategie care

promovează formarea profesională, *indiferent de vârstă*. Acest lucru permite tuturor persoanelor fizice, inclusiv și cele vârstnice, de a dobândi cunoștințe și a-și actualiza competențele lor pentru a se potrivi nevoilor în schimbare ale pieții. O atenție deosebită este acordată consolidării capacităților grupurile defavorizate care au dificultăți în a intra pe piața muncii. Un exemplu este *acordarea de subvenții societăților care angajează persoane vârstnice; încurajarea intrării pe piața muncii a grupurilor defavorizate*³.

În *Marea Britanie* au fost introduse o serie de măsuri care să permită o flexibilizare a muncii, precum și măsuri prin care să se elimine discriminarea la locul de muncă de orice tip inclusiv discriminarea pe bază de vârstă.

Limita superioară existentă pentru vârsta de la care o concediere se putea considera abuzivă a fost eliminată, astfel încât lucrătorii *în vârstă au aceleași drepturi* de a invoca nelegalitatea concedierii ca și lucrătorii tineri. De asemenea, indiferent de vârsta la care o persoană este concediată, aceasta poate primi indemnizație de șomaj.

Indiferent de vârstă, salariații din *Marea Britanie* nu s-au bucurat de aceleași drepturi ca semenii lor din Franța, dar guvernul luptă și el să mențină sub control costurile unei populații în curs de îmbătrânire. Potrivit Departamentului pentru Munca și Pensii, în prezent, din dorința de a le permite celor care vor sau trebuie să muncească un timp mai îndelungat, pensionarea obligatorie la 65 de ani a fost eliminată. Un patron nu poate sili un angajat să se pensioneze împotriva voinței sale, dacă nu există motive întemeiate, ca în cazul activităților care necesită o forță fizică mai mare.

Modelul englez se remarcă prin absența partenerilor sociali în formarea profesională continuă inclusiv și a *vârstnicilor* a resurselor umane, existența unei mari diversități de tipuri de programe de formare continuă care oferă persoanelor inclusiv și cele vârstnice o mare varietate de opțiuni pentru angajarea în câmpul muncii. Un aspect specific al modelului englez este descentralizarea și voluntarismul, care sunt trăsături de bază ale politicii de ocupare ale administrației sistemului. Se remarcă tendința statutului de a acorda ajutor și de a se implica în formarea profesională continuă a vârstnicilor. O altă tendință care se remarcă în strategia de ocupare engleză este încercarea de a facilita accesul la produse și servicii educaționale pentru a le face disponibile la domiciliu, la locul de muncă și în centrele de învățământ prin utilizarea de tehnologii moderne de prelucrare și transmitere a cunoștințelor.

În *Germania* există Programul Federal "Inițiativa – 50 plus" pentru creșterea ocupării forței de muncă a angajaților mai în vârstă. Vom prezenta câteva exemple de practici ale unor firme privind gestionarea îmbătrânirii forței de muncă angajată. Un exemplu al marelui producător german de mașini, BMW, care au conceput un proiect prin care să se pregătească pentru îmbătrânirea angajaților. Angajații au fost întrebați ce ar trebui de făcut, ca situația lucrătorilor vârstnici să fie îmbunătățită. Astfel, când aceștia au spus că îi dor picioarele, s-au conceput pantofi speciali și s-au făcut pardoseli din lemn, unora asigurându-li-se posibilitatea să lucreze stând pe un scaun de frizer adaptat liniei de asamblare. De asemenea, alte schimbări au constat în reproiectarea instrumentelor pentru o prindere mai ușoară, în instalarea unor monitoare noi de calculator, cu caractere mai mari și a unor lupe suspendate, precum și amenajare unor locuri unde muncitorii se pot întinde, în mod corespunzător și terapeutic, în timpul pauzelor. Această inovație s-a dovedit utilă nu numai în timpul lucrului, angajații afirmând că au mai multă energie atunci când ajung acasă.

Acest proiect este doar una dintre numeroasele măsuri concepute pentru a păstra angajații vârstnici la locul de muncă cât mai mult timp, BMW oferind personalului său, printre altele, controale medicale riguroase, cursuri de alimentație echilibrată, programe de fitness și, cel mai important, o gamă largă de ore flexibile.

În *Italia* au fost organizate practici dezvoltate a orașelor partenere ale proiectului URBACT – Active Age. Proiectul URBACT Active Age, al cărui Partener Lider este Primăria Romei, implică nouă orașe din Europa. Crearea de locuri de muncă este una dintre temele care generează schimburi de experiențe între orașele partenere. Mai jos sunt prezentate câteva dintre rezolvările găsite de partenerii proiectului la problema numărului mic de locuri *de muncă pentru vârstnici*.

• Municipalitatea din Edinburgh promovează programul de lucru flexibil pentru vârstnici, printr-o mai bună organizare a muncii (incluzând echilibrul între programul de lucru și timpul liber). Municipalitatea a instituit practica de a consulta opiniile acestui segment de populație, *vârstnicii*, în discuțiile cu elaboratorii de politici publice.

- Pentru Municipality din Maribor, subiectul este important, atenția fiind concentrată pe politici și inițiative care să ușureze tranziția de la statutul de persoană ocupată, la statutul de pensionar, prin planificarea unor activități care să se desfășoare după pensionare, în scopul reducerii impactului economic negativ al acesteia.

- Ca urmare a experienței obținute în cadrul unui proiect pilot, Municipality din Roma dezvoltă o serie de servicii pentru consilierea și îndrumarea angajaților cu vârste de peste 50 de ani, promovând recalificarea și formarea profesională, precum și dezvoltarea spiritului antreprenorial.

- Municipality din Thessaloniki pune accentul pe realizarea unui bun schimb de informații între angajatori și angajați în scopul creșterii gradului de informare a lucrătorilor în vârstă cu privire la oportunitățile oferite de piața muncii în ceea ce privește formarea profesională.

În *Ungaria*, Codul Muncii favorizează încheierea de contracte pe perioadă determinată. În scopul de a proteja angajații, angajatorul trebuie să dovedească faptul că există motive întemeiate de concediere. Sunt aplicate politici active pentru *grupurile dezavantajate, fiind prevăzută o scutire de impozit în cazul în care o persoană din aceste categorii este angajată*. Însă totodată angajații care pot fi concediați fără dovedirea unui motiv sunt pensionarii. Angajatorul poate folosi concedierea în condiții excepționale, atunci când a existat o deteriorare gravă a situației economice a societății.

România se încadrează în modelul demografic european, dar este grav afectată de efectele recesiunii economice mondiale, această situație având un impact major asupra populației vârstnice, lovită de lipsa resurselor financiare, rezultând în mod direct, o scădere dramatică a nivelului de trai. Acest fenomen atinge, cu fiecare zi proporții alarmante, găsirea unor soluții de stopare a acestuia putând avea efecte pe termen mediu și lung. Situația persoanelor vârstnice din câmpul muncii este mai gravă ca în țările europene.

În raportul "Active ageing and solidarity between generations. A statistical portrait of the European Union 2012", realizat de Comisia Europeană, arată că România este printre cele mai afectate state de fenomenul de îmbătrânire a populației.

Analizând experiența europeană de promovare a politicilor de ocupare a vârstnicilor pot fi identificate unele forme generale posibile de antrenare a persoanelor vârstnice în câmpul muncii. Astfel, în cele mai dezvoltate țări a crescut folosirea formelor flexibile ale muncii vârstnicilor.

Olanda este un caz special din punctul de vedere al muncii flexibile. Aceasta se folosește frecvent în Olanda (în special munca cu jumătate de normă) și, de asemenea, rolul muncii de agenție temporare este mai cuprinzătoare decât în majoritatea celorlalte țări. Un alt exemplu de proiect, vine din nordul *Olandei*. Programul regional HANN are o misiune ambițioasă, dar ușor de asociat cu Strategia Europa 2020. Astfel, consorțiul HANN și-a propus ca până în anul 2020 să creeze cea mai avansată infrastructură de programe dedicate incluziunii în societate și pe piața muncii a seniorilor olandezi. Inițiativa a fost construită în jurul conceptului de îmbătrânire sănătoasă și încearcă să preîntâmpine efectele negative ale îmbătrânirii în Europa. Programele HANN combină echilibrat ideea unui stil de viață sănătos cu participare activă fie la locul de muncă (fiind descurajată pensionarea anticipată), fie prin implicarea pensionarilor în activități de voluntariat.

Utilizarea forței de muncă pentru persoanele vârstnice cu jumătate de normă este utilizată în Olanda, Danemarca, Marea Britanie și Suedia au o poziție specială. În țările Europei de Est (*Ungaria, Republica Cehă & Polonia*), locurile de muncă cu jumătate de normă se găsesc doar accidental, aparent munca cu jumătate de normă nu este (încă) un aspect important al structurii acestor piețe ale muncii.

O altă formă de utilizare este munca temporară. La fel ca munca cu jumătate de normă, o formă chiar și mai flexibilă de muncă este munca temporară. Creșterea muncii cu jumătate de normă poate fi un răspuns la dorința vârstnicilor de a combina munca cu viața privată. În același mod, contractele pe durată temporară pot facilita potrivirea cu locul de muncă, prin furnizarea unei experiențe de muncă inițiale în special pentru tineri în timp ce, de asemenea, permit angajatorilor să filtreze candidații potriviți.

În Spania au loc contracte de muncă pe durată determinată, urmași fiind doar de Polonia și Portugalia unde munca temporară a crescut în ultimii ani. În Irlanda, Germania, Olanda și Marea Britanie munca temporară este o alegere voluntară. În Ungaria, Republica Cehă, Belgia, Spania și Portugalia, pe de altă parte, majoritatea este formată din angajați temporari care au optat pentru un loc de muncă temporar ca soluție secundară.

Belarus. Politica Belarusă cu privire la categoria populației de pensionari care lucrează este, ca și în Moldova discriminatorie. Astfel, potrivit legii din Belarus, persoanele în vârstă care muncesc nu sunt scutite de impozit în Fondul de Asigurări Sociale. Pensionarii care lucrează sunt obligați să plătească pentru dreptul lor de a lucra de două ori - fără a obține pensionarea lor a câștigat la Ministerul Protecției Sociale și plata impozitelor pentru a susține fondul de pensii. În același timp, nu este luată în considerare veniturile totale de funcționare de o persoană în vârstă.

Totuși pentru persoanele vârstnice din Belarus funcționează Institutul pentru pensionari. Acest institut este destinat persoanelor de vârsta a treia din or. Brest, fiind creat în baza centrului teritorial al serviciilor sociale Instituția a fost creată în cadrul proiectului social "Vârsta a treia activă", elaborat de Centru în colaborare cu Facultatea socială și pedagogică a universității de Stat A. Pușkin din or. Brest fiind utilizată experiența și practica altor țări. În Institutul pentru persoanele de vârsta a treia funcționează mai multe facultăți în diverse domenii, inclusiv: învățământ, editoriale, istorie regionale, activitatea morală spirituală și culturală, precum și ateliere de creație. Acest institut se bucură de succes în Belarus.

O altă universitate este Universitatea Epocii de Aur (RAS) din or. Grodno. Proiectul a avut ca scop dezvoltarea intelectuală și fizică a persoanelor în vârstă, pentru a le oferi o platformă de comunicare și de participare la viața publică.

În lume există mai multe modele de existență a unor astfel de universități. În Europa, prima universitate de acest fel

a fost creată în 1973 la Toulouse (Franța). În Wrocław (Polonia), în prezent există șapte universități de vârstă a treia. În ultimii ani, așa tipuri de universități active se încearcă să se utilizeze în Rusia și Ucraina.

În *RUSIA* problema de reglementare juridică a ocupării forței de muncă a persoanelor vârstnice este deosebit de relevantă din cauza numărului tot mai mare de pensionari și dorința multor oameni care au împlinit vârsta de pensionare, să continue să lucreze.

Conform art. 37 din Constituția Federației Ruse, pensionarii au dreptul exclusiv de a dispune de capacitatea de a lucra. Deci, ei continuă să aibă drepturi egale de angajare.

De aceea este pusă problema reglementării muncii și direct legate și bazate pe principiile unanim recunoscute și normele dreptului internațional și în conformitate cu Constituția Federației Ruse. Scopul principal fiind crearea condițiilor de muncă favorabile și echitabile, care să asigure drepturi și oportunități egale pentru toți angajații inclusiv și cei vârstnici.

În conformitate cu art. 59 al Codului Muncii din Federația Rusă, cu pensionarii de vârstă se încheie un contract de muncă pentru un termen de 5 ani și peste. Între timp, în conformitate cu art. 58 a Codului Muncii contractul de muncă pe durată determinată este încheiat în cazul în care raportul de muncă nu poate fi stabilit pentru o anumită perioadă, în funcție de natura muncii sau condițiile de performanțe sale. Persoanele în vârstă au dreptul preferențial de a intra într-un contract de muncă de a lucra la domiciliu, rezolvându-se interesele celor care au nevoie pentru a reduce cantitatea de muncă, reducerea ratei de producție și de individualizare a muncii.

O formă specială de muncă este organizarea muncii cu privire la tratamentul de muncă part-time ce este de interes special de la o poziție de angajare a persoanelor în vârstă, și din punctul de vedere al creșterii duratei de viață. Locul de muncă part-time, corespunde intereselor atât angajatorului, cât și a lucrătorilor.

Ca și celelalte state din CSI și Ucraina se confruntă cu aceleași probleme privind ocuparea forței de muncă în rândul vârstnicilor. De aceea la 5 iulie 2012, Președintele Ucrainei a semnat o nouă versiune a Legii Ucrainei privind "Ocuparea forței de muncă" cu numărul 5067-VI. Legea conține norme care aduc politici publice interne în domeniul ocupării forței de muncă la standardele europene.

Această lege susține "cetățenii cărora până la vârsta de pensionare le mai rămân circa 10 ani sau mai puțin", adică persoane de peste 45 de ani, cu experiența de nu mai puțin de 15 de ani, a căror ocupație este problematică, care va duce la îmbunătățirea competitivității cetățenilor prin formare și reconversie profesională în ocupații ce sunt solicitate pe piața muncii. Legiuitorul a prevăzut ca aceste categorii de persoane, sunt eligibile pentru a primi un certificat de educație (vaucer), pentru recalificare, cursuri etc. la alegere în valoare de circa 12000 grivne, ceea ce este un avantaj pentru o categorie de cetățeni care au atins această vârstă și specialitatea precedentă nu este întrebă. În afara de aceasta acesta lege oferă și angajatorilor stimulente fiscale și altele, în cazul unui loc de muncă pentru persoanele de peste 50 de ani. Pentru a facilita angajarea acestei grupe de persoane Guvernul a făcut obligatoriu pentru firmele care angajează mai mult de 20 de persoane pentru a angaja o cotă de 5% din numărul de personal din anul calendaristic precedent. În cazul în care compania nu respectă această limită pentru fiecare candidat a cărui refuz este nejustificat va plăti o amendă – de două salarii minime.

În conformitate cu ordinul Ministerului de Politici Sociale al Ucrainei în domeniul socio-educativ este utilizat serviciul "Universitatea Vârstei a Treia". Acesta este un proiect inovator, care are ca scop să pună în aplicare și punerea în practică a principiului de învățare pe tot parcursul vieții, care îi ajută să supraviețuiască pe oamenii de vârstă a treia. "Universitatea Vârstei a Treia" permite pensionarilor de a descoperi talentele ce au fost presate de munca, treburile și problemele precedente și le oferă posibilitatea de a întâlni oameni noi.

Concluzii. Oamenii pot contribui până la vârste înaintate și a-i forța prin lege să se oprească e o pierdere pentru noi toți cei care nu vom beneficia de creativitatea lor. Resursele uriașe și extrem de valoroase pe care persoanele vârstnice le reprezintă pot fi utilizate atât în plan economic cât și social. Îmbătrânirea activă le poate permite persoanelor vârstnice să rămână în câmpul muncii și să-și împărtășească experiența îndelungată.

Să promovăm un mediu de viață în care „a îmbătrâni” nu este sinonim cu „a fi dependent de ceilalți” – pe scurt, dacă „îmbătrânirea activă” devine o realitate pentru noi toți, nu avem de ce să ne temem.

Analizând experiența UE și altor țarilor, inclusiv Belarus, Ucraina, Rusia, se poate concluziona următoarele: că Republica Moldova poate prelua aceste experiențe din modelele sus-menționate, care și-au dovedit calitatea și eficiența pentru creșterea ocupării pe piața muncii a persoanelor vârstnice. Totodată, există unele probleme în domeniu. În primul rând, este necesar de menționat unele *greutăți* cu care se confruntă persoanele vârstnice în RM de a-și găsi un alt loc de muncă, există faptul real, că durata căutării unui loc de muncă crește odată cu vârsta.

Concomitent, necătând la faptul, că în Republica Moldova procesul de îmbătrânire a avut tendință de dezvoltare mai rapidă față de țările europene și actualmente a căpătat caracterul ireversibil, în societatea există *problemele cu care se confruntă permanent persoanele vârstnice*:

- dificultatea societății de a percepe persoanele vârstnice ca fiind o resursă culturală și profesională incommensurabilă;
- importanța redusă acordată de către societate îmbătrânirii active ca element fundamental în asigurarea egalității de șanse pe tot parcursul vieții;
- accesul redus al persoanelor cu vârste de peste 50 de ani pe piața muncii;
- șansele reduse a vârstnicilor de a-și păstra locul de muncă (în special, în condițiile efectuării unor reforme în economia națională);
- probabilitate mică de a se angaja în câmpul muncii și perspective minime pe piața muncii pentru persoanele de

vârsta a treia.

Într-u sporirea posibilităților a persoanelor vârstnice de a fi ocupate și ținând cont de experiența internațională se propune:

- promovarea politicilor de nediscriminare și înlăturarea elementelor discriminatorii, inclusiv măsuri pentru eliminarea stereotipurilor și pentru integrarea persoanelor aflate în situații vulnerabile în societate și pe piața forței de muncă;

- menținerea activității persoanelor vârstnice în domeniul muncii;

- creșterea gradului de ocupare a forței de muncă în rândul vârstnicilor prin dezvoltarea unor forme specifice de organizare ale ocupării forței de muncă (aplicarea diverselor forme și tipuri de susținere a persoanelor în vârstă, inclusiv prin: asigurarea parteneriatelor constante între structurile/organizațiile de stat cu cele private, cu reprezentanții mediului de afaceri, catalizarea activității rețelelor sociale/non-comerciale de susținere a persoanelor în vârstă, în baza de voluntariat și alte forme de folosire a potențialului persoanelor în vârstă) și, în special, pentru pensionari casnici;

- utilizarea și aplicarea diverselor tipuri de stimulente economice, subvențiilor pentru întreprinderile și organizațiile ce vor crea locuri de muncă și condiții de muncă respective și relevante pentru persoanele în vârstă, perfecționarea cadrului legislativ în care să se stipuleze furnizarea de beneficii pentru organizațiile angajatoare a persoanelor vârstnice ceea ce contribuie la ocuparea mai deplină a acestei categorii.

În contextul celor expuse, în opinia noastră, pot fi efectuate și *unele măsuri posibile*, care vizează schimbarea formelor de organizare a muncii și raționalizarea muncii vârstnicilor, inclusiv:

- reducerea zilei și normei de lucru sau a săptămânii de lucru pentru lucrătorii în vârstă care desfășoară munci grele, periculoase;

- reducerea treptată a timpului de lucru pentru toți lucrătorii mai în vârstă, la cererea acestora, pentru o perioadă determinată înainte de data la care acestea ajung la vârsta normală pentru limită de vârstă;

- creșterea duratei concediului anual plătit, luând ca bază pentru mult timp de serviciu sau de vârstă;

- permiterea lucrătorilor în vârstă (în baza contractelor individuale) de a-și organiza așa cum doresc timpul lor de muncă și de agrement, în special, oferindu-le posibilitatea de a lucra part-time;

- facilitarea numirii lucrătorilor în vârstă în activitatea desfășurată la zi obișnuită, după un număr limitat de ani de muncă la toate sau o parte din muncă în schimburi;

- promovarea incluziunii active pe piața forței de muncă și participarea în societate a tuturor persoanelor aflate în situații vulnerabile;

- susținerea permanentă a îmbătrânirii active ce le poate permite celor din generația „baby boom” și persoanelor vârstnice de mâine:

- să rămână în câmpul muncii și să-și împărtășească experiența îndelungată;

- să joace în continuare un rol activ în societate;

- să ducă o viață cât mai sănătoasă și împlinită.

Într-adevăr, măsurile propuse vor necesita și perfecționarea esențială a cadrului legislativ și normativ existent, ținând cont de procesul ireversibil de îmbătrânire demografică și prevederile legislației UE, Convențiilor OIM, OMS etc.

Referințe bibliografice

1. Active Ageing: report [accesat 11 iunie 2013]. Disponibil: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_378_en.pdf
2. ФЕДЕРАЛЬНАЯ СЛУЖБА ГОСУДАРСТВЕННОЙ СТАТИСТИКИ. Об итогах Всероссийской переписи населения 2010 года [accesat 11 iunie 2013]. Disponibil: <http://demoscope.ru/weekly/2011/0491/perep01.php>
3. Flexicurity in Denmark [accesat 15 iunie 2013]. Disponibil: <http://reut-institute.org/en/Publication.aspx?PublicationId=3740>
4. Eurobarometer Special Surveys [accesat 15 iunie 2013]. Disponibil: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_special_379_360_en.htm
5. КОНДАКОВА, Н.И., ИВАНКОВА, Э.В. Трудовая занятость пенсионеров Москвы [accesat 15 iunie 2013]. Disponibil: <http://ecsocman.hse.ru/data/382/857/1217/009Kondakova.pdf>
6. ЖАРКОВА, С.Л. Проблемы использования трудового потенциала лиц пожилого возраста на российском рынке труда. В: Вестник НГУ. Серия: Социально-экономические науки. 2009, том 9, выпуск 3, сс. 34-38.
7. ЖАРКОВА, С.Л. Особенности трудовой деятельности лиц пожилого возраста. В: Трудовые отношения в рыночных условиях: социально-экономические проблемы: сб. науч. трудов. Под ред. В.Ф. ПОТУДАНСКОЙ. Омск: Изд-во ОмГТУ, 2009. ISBN 9785814906953 [accesat 15 iunie 2013]. Disponibil: <http://books.google.md/>

Recomandat spre publicare: 22.05.2013

**ТРУДОВАЯ СТРУКТУРА НАСЕЛЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА:
СОЦИАЛЬНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ**

**Марина ПИЩЕНКО, доктор экономики
старший научный исследователь, ИЭФС**

Human resources are the most important sector of the national economy. In the article, the dynamics of the working population structure of the Republic of Moldova for the period 2000-2012 is presented. A special attention is paid to the population structure changes and gender differences at working ages. The key determinant factors of the given processes are shown.

Keywords: *human resources, working population structure, working age, demographic load.*

Трудовые ресурсы являются важнейшим звеном национальной экономики. В статье представлена динамика трудовой структуры населения Республики Молдова в 2000-2012 годы. Особое внимание уделено изучению возрастных изменений и гендерных различий структуры трудоспособного контингента населения. Определены ключевые факторы, определяющие данные процессы.

Ключевые слова: *трудовые ресурсы, трудовая структура населения, трудоспособный возраст, трудовая нагрузка.*

JEL Classification: *J01, J1, J2, J21*

Трудовые ресурсы выступают одним из определяющих факторов социально-экономического развития национальной экономики и количественно характеризуются трудоспособным населением в активном возрасте. Для анализа социально-демографического состава трудовых ресурсов страны необходимо располагать трудовой структурой населения. При построении трудовой структуры используется группировка населения по возрастному составу с границами трудоспособного возраста 16-61(56)¹. Возрастное распределение населения Республики Молдова в зависимости от возможности его участия в экономическом развитии страны представлено следующими возрастными группами:

- 0 - 15 лет - население в возрасте моложе трудоспособного;
- 16 - 61(56) лет - население трудоспособного возраста;
- 62(57) лет и старше - население в возрасте старше трудоспособного (пенсионный возраст).

Для изучения трудовой структуры населения воспользуемся одним из графических методов – метод треугольной диаграммы. Треугольная диаграмма (ternary diagram)² является эффективным графическим средством анализа различных социально-экономических и демографических процессов, поскольку позволяет одновременно отобразить трехкомпонентный состав и выявить динамику исследуемого явления [3]. Треугольная диаграмма представляет собой равносторонний треугольник, каждая сторона которого графически характеризует один из элементов рассматриваемой трудовой структуры населения. Точка внутри треугольной диаграммы представляет условное графическое («точечное») выражение такой структуры, а всякое ее перемещение будет говорить о ее смещении, сдвиге [6].

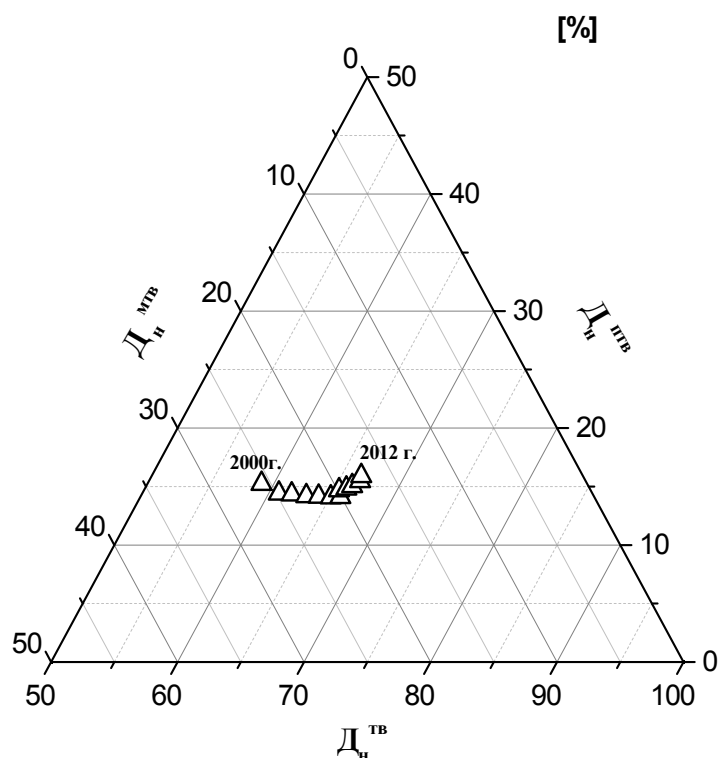
Кривая линия внутри треугольной диаграммы (рис.1) наглядно свидетельствует о произошедших изменениях трудовой структуры населения Республики Молдова за 2000-2012 годы.

Представленные данные достаточно локализованы, но, вместе с тем, просматривается определенная тенденция: точки в динамике приближаются к вершине, обозначающей «долю населения трудоспособного возраста», постепенно отдаляясь от вершины «доля населения моложе трудоспособного возраста», при этом оставаясь равноудаленными по отношению к вершине «доля населения старше трудоспособного возраста». За рассматриваемый период в трудовой структуре Республики Молдова произошли значительные изменения. Доля населения трудоспособного возраста в общей трудовой структуре населения увеличилась с 59,0% в 2000 году до 66,6% в 2012 году. Данный рост обусловлен, в первую очередь, снижением доли населения моложе трудоспособного возраста с 25,7% в 2000 году до 17,5% в 2012 году. В тоже время, доля населения старше трудоспособного возраста за аналогичный период увеличилась незначительно (с 14,4% в 2000 году до 15,9% в 2012 году). Повышение пенсионного возраста в 2000-2002 годы³ позволило дополнительно увеличить численность занятых и снизить численность пенсионеров.

¹ В скобках указан возраст для женщин.

² Любая точка на координатной сетке представляет собой долю трех компонентов и соответствует в сумме 100%. При этом, чем ближе точка к соответствующей вершине, тем выше в общей сумме весовой коэффициент соответствующей компоненты.

³ Изменение пенсионного возраста в Республике Молдова: до 1999г. – 60(55) лет, с 1999г. - пенсионный возраст стал увеличиваться на 6 месяцев в год, но был заморожен в 2002г. на уровне 62(57) лет.

D_n^{MTB} - доля населения моложе трудоспособного возраста
 D_n^{TB} - доля населения трудоспособного возраста
 $D_n^{ПТВ}$ - доля населения старше трудоспособного возраста

Рис. 1. Теругольная диаграмма трудовой структуры населения Республики Молдова в 2000-2012 годы (на начало года), %¹

Источник: расчеты автора на основе данных Национального бюро статистики РМ без учета населения Приднестровья и мун. Бендеры, www.statistica.md

Согласно данным Национального Бюро Статистики Республики Молдова², численность трудоспособного населения увеличилась с 2180 тыс. человек в 2000 году до 2369,5 тыс. человек в 2012 году. За аналогичный период численность населения моложе трудоспособного возраста сократилась с 1464 тыс. до 1189,9 тыс. человек. Численность населения в возрасте старше трудоспособного варьирует, составляя в разные годы рассматриваемого периода 506-565 тыс. человек. Следует также отметить, что темпы старения населения Молдовы намного выше, чем в развитых европейских странах. Доля людей пожилого возраста в общей структуре населения всего лишь за 50 лет увеличилась практически в два раза [5].

Таким образом, в 2000-2012 годы прослеживается четкая и постоянная тенденция незначительного увеличения, как доли, так и численности населения в трудоспособном возрасте. При этом доля населения в нетрудоспособном возрасте сократилась (с 40,1% в 2000 году до 33,4% в 2012 году), но данная динамика обусловлена, в первую очередь, снижением доли населения моложе трудоспособного возраста, а также проведенными реформами пенсионной системы.

Рассмотрим распределение населения трудоспособного возраста на *старшие* (40 лет и старше) и *молодые* (моложе 40 лет) трудоспособные возраста, а также показатели удельного веса численности населения этих возрастов в общей численности населения трудоспособного возраста (рис.2).

¹ Данная диаграмма построена с помощью научного пакета OriginPro 9.0, предназначенного для анализа и обработки статистических и математических функций, а так же обработки массивов данных.

² www.statistica.md

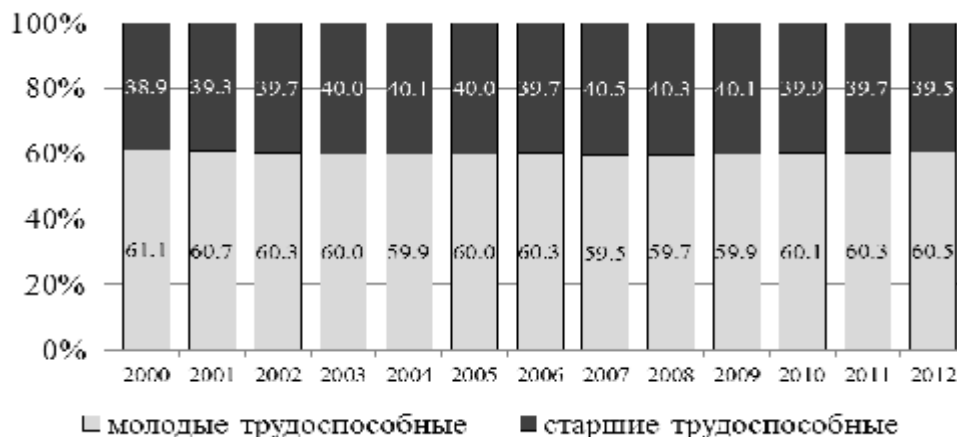

Рис. 2. Структура населения трудоспособного возраста Республики Молдова (на начало года), %

Источник: расчеты автора на основе данных НБС РМ, www.statistica.md

За рассматриваемый 2000-2012 период удельный вес молодых трудоспособных в формировании населения трудоспособного возраста снизился незначительно (с 61,1% в 2000 году до 60,5% в 2012 году. Однако, учитывая тот факт, что после 2012 года в трудоспособный возраст начнут вступать малочисленные поколения, родившиеся в 90-е годы, данная тенденция с годами только усилится [1].

Общая численность мужского населения, находящегося в трудоспособном возрасте, незначительно превышает численность женского населения, данное соотношение за 2000-2012 годы составляет 1,00÷1,06. Однако трудовые структуры мужского и женского населения существенно различаются (рис.3). На протяжении всего рассматриваемого периода, доля мужского населения в трудоспособном возрасте увеличивалась с 62,1% в 2000 году до 71,2% в 2012 году. Для женского населения также наблюдается тенденция постоянного увеличения доли женщин рабочего возраста: с 56,2% в 2000 году до 62,3% в 2012 году. Данная динамика обусловлена существенным снижением доли населения моложе трудоспособного возраста в 2000-2012 годы: с 27,4% до 18,7% у мужчин и с 24,2% до 16,4% у женщин. В то же время доля женского населения в пенсионном возрасте в среднем в два раза выше соответствующей доли мужского населения.

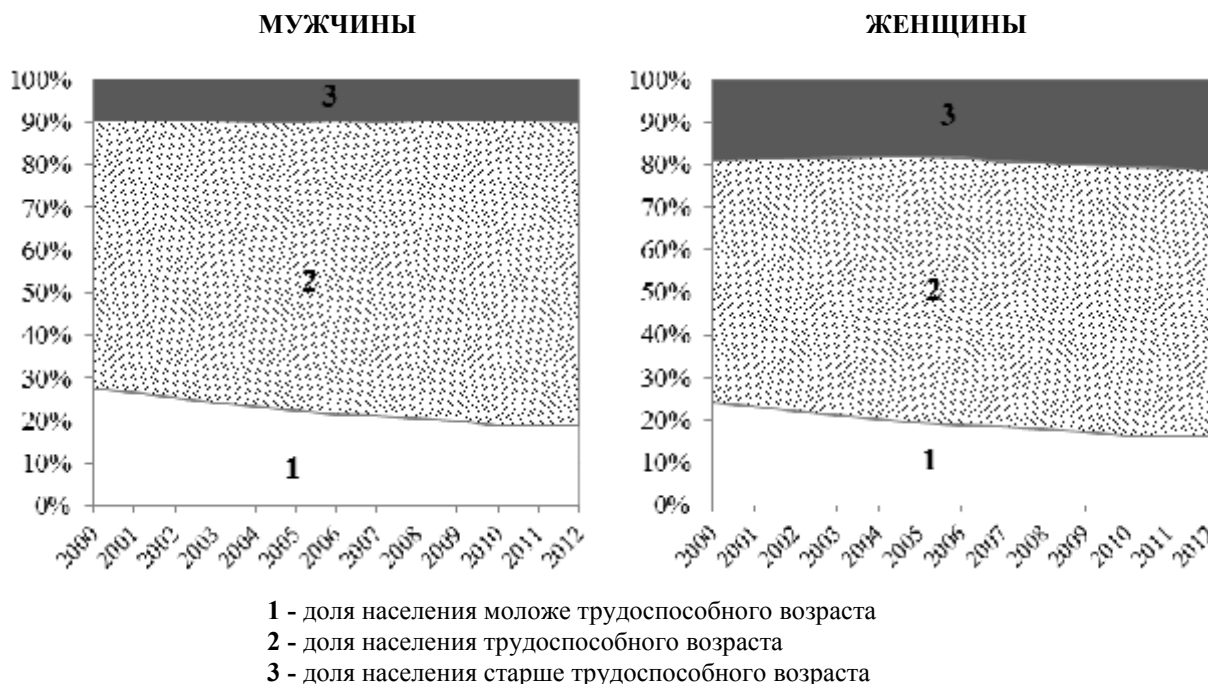

Рис. 3. Трудовые структуры мужского и женского населения Республики Молдова, (на начало года), %

Источник: расчеты автора на основе данных НБС РМ, www.statistica.md

Таким образом, за период 2000-2012 динамика показателя «доля населения трудоспособного возраста», как для женского, так и для мужского населения, характеризуется постоянной тенденцией к росту. При этом показатель «доля женского населения в нетрудоспособном возрасте» существенно превышает аналогичный показатель для мужского населения. Данное различие складывается под влиянием, в первую очередь, более высокого уровня смертности мужчин в сравнении с женщинами, особенно в старших возрастах, а также разницей в пороговых значениях возраста выхода на пенсию.

В анализе трудовой структуры населения используется ряд показателей трудовой нагрузки: коэффициент нагрузки детьми, коэффициент нагрузки пожилыми, а также коэффициент общей нагрузки¹. Представленные данные наглядно характеризуют демографическую нагрузку населением нетрудоспособного возраста на общество и экономику страны.

В республике Молдова в 2000-2012 годы величина показателя общей нагрузки претерпела значительные изменения (рис.4).

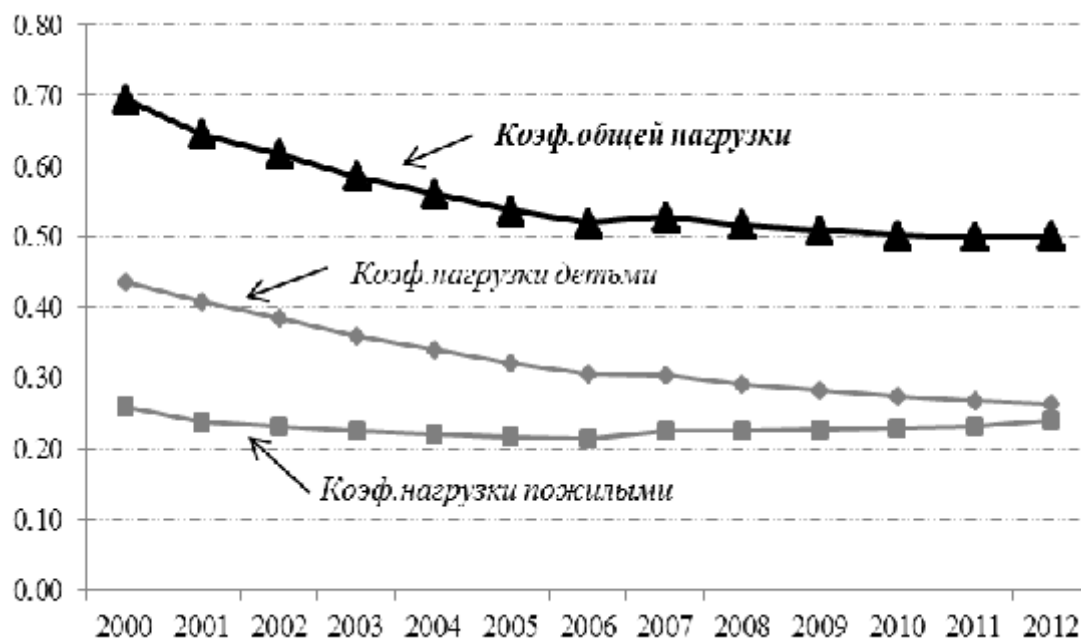

Рис. 4. Динамика коэффициентов трудовой нагрузки в Республике Молдова (на начало года)

Источник: расчеты автора на основе данных НБС РМ, www.statistica.md

Как было отмечено выше, численность населения трудоспособного возраста за рассматриваемый период растет, а нетрудоспособного – сокращается. Демографическая нагрузка на трудоспособное население снижается, прежде всего, в силу существенных негативных тенденций в динамике численности населения в младших возрастах. В начале рассматриваемого периода коэффициент общей иждивенческой нагрузки достаточно велик и составляет 0,69 (2000 год), определяясь в большей степени нагрузкой детьми. В последующие годы коэффициент общей нагрузки постепенно сокращается до уровня 0,5 (2010-2012 годы). Данная тенденция обусловлена, в первую очередь, значительным и стабильным уменьшением коэффициента нагрузки детьми от 0,44 (2000 году) до 0,26 (2012 году). При этом коэффициент нагрузки пожилыми в данный период изменялся незначительно, и в 2012 году составил 0,24, максимально приблизившись к коэффициенту нагрузки детьми.

Рассматривая демографическую нагрузку по полу, отметим, что среди женского населения она в 1,3-1,5 раза выше, чем среди мужского населения. Это обусловлено более высокой долей лиц в пенсионном возрасте среди женщин.

Поскольку динамика общей нагрузки неравномерна, необходимо отдельно рассмотреть структуру трудовой нагрузки. Структура трудовой нагрузки представляет собой удельные веса коэффициентов нагрузки детьми и пожилыми в коэффициенте общей нагрузки (рис.5).

¹ Коэффициенты нагрузки рассчитывают делением численности населения моложе трудоспособного и старше трудоспособного возрастов вместе или по отдельности на население рабочего возраста.

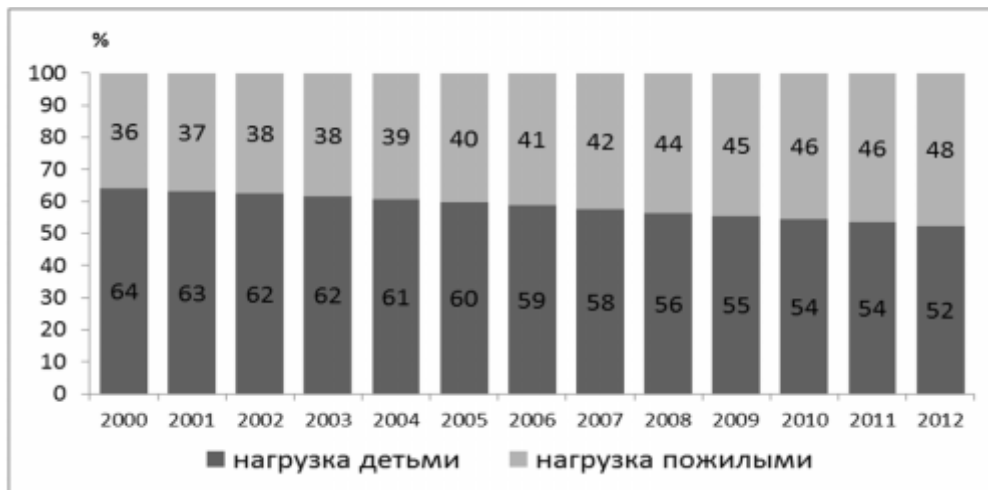

Рис. 5. Структура коэффициента общей нагрузки в Республике Молдова (на начало года), %

Источник: расчеты автора на основе данных НБС РМ, www.statistica.md

Из рисунка 5 видно, как с течением времени менялась структура общей нагрузки. Если раньше общество работало на содержание в большей степени детей, то в настоящее время экономика должна быть перенаправлена на содержание и обслуживание в основном пожилого населения. Причина таких изменений кроется в старении населения, усугублении данного процесса вследствие негативных изменений в естественном воспроизводстве населения. Данная тенденция имеет многочисленные экономические, политические и социальные последствия для страны [2].

ВЫВОДЫ:

Проведенный анализ показал, что трудовая структура населения Республики Молдова за период 2000-2012 годы претерпела существенные изменения.

1. Доля населения трудоспособного возраста в общей трудовой структуре населения постепенно увеличилась вследствие влияния следующих факторов:

- вступления в трудоспособный возраст многочисленных поколений рожденных в 70-е и 80-е годы;
- существенного уменьшения доли населения моложе трудоспособного возраста в результате резкого снижения рождаемости в 90-е годы;
- незначительного увеличения доли населения старше трудоспособного возраста в результате сохранения высокого уровня смертности в пожилых возрастах, несмотря на некоторое улучшение в последние годы;
- проведенных реформ пенсионной системы.

Вместе с тем, после 2012 года, когда в трудоспособный возраст начнут вступать малочисленные поколения родившихся в 90-е годы XX века, процесс старения населения трудоспособного возраста усилится.

2. Существенные различия трудовых структур мужского и женского населения определяются, с одной стороны, сверхсмертностью мужского населения, особенно в старших возрастах, а с другой - разным возрастом выхода на пенсию.

3. Величина, а также состав трудовой нагрузки претерпели значительные изменения. Общий коэффициент трудовой нагрузки постепенно сокращается, но за счет уменьшения коэффициента нагрузки детьми. Одновременно происходит постепенное увеличение удельного веса лиц старших возрастов в структуре данного коэффициента.

Библиография:

1. GAGAUZ, O. Îmbătrânirea populației: de la provocări la beneficii. In: Monitorul Social. 2012, nr. 14, septembrie [accesat 15 iunie 2013]. Disponibil: <http://viitorul.org/doc.php?l=ro&idc=353&id=4011&t=/PUBLICATII-PERIODICE/Monitorul-Social/Imbatranirea-populatiei-de-la-provocari-la-beneficii>
2. PALADI, Gh., GAGAUZ, O., PENINA, O. *Îmbătrânirea populației în Republica Moldova: consecințe economice și sociale*. Chișinău: Policolor SRL, 2009. 222 p. ISBN 978-9975-9742-2-6.
3. БОЙКО, А.И., КАРМАНОВ, М.В. *Экономическая демография: учебное пособие*. Москва, 2003. 83 с.
4. ВАСИН, С. Демографическое старение и демографический дивиденд [accesat 15 iunie 2013]. Disponibil: <http://demoscope.ru/weekly/2008/0317/tema01.php>
5. ПАЛАДИ, Г.А., ШАХОТЬКО, Л.П., ГАГАУЗ, О.Е. *Основные вызовы демографической безопасности: сходства и различия в Молдове и Беларуси*. Кишинэу: Știința, 2010. 296 с. ISBN 978-9975-67-740-0.
6. ПИРОЖКОВ, С.И. *Демографический и трудовой потенциал*. Киев, 2008. 934 с.

Recomandat spre publicare: 22.05.2013

ОЦЕНКА ОСНОВНЫХ ПАРАМЕТРОВ ОТНОСИТЕЛЬНОЙ БЕДНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

**АНАТОЛИЙ РОЖКО, доктор,
конференциар-исследователь НИЭИ,
ЗОЯ СТРЕМЕНОВСКАЯ,
научный сотрудник НИЭИ**

The assessment of a rate, gap and severity of relative poverty are carried out in the paper. It is shown, that the rate of extreme poverty estimated according to the concept of relative poverty is above, than estimated using the official methodology. At the same time, a relative poverty rate is essential below than an absolute poverty rate estimated by the official methodology.

Ключевые слова: уровень бедности, глубина бедности, острота бедности, черта бедности, шкала эквивалентности, располагаемые доходы, потребительские расходы, медиана на эквивалент

JEL Classification: I3, J3, J31, J32

Введение. В Республике Молдова для оценки бедности используется абсолютная концепция бедности, которая рассматривает бедность как материальную депривацию. Такой подход характерен для идентификации бедности во многих развивающихся странах, а также в странах СНГ и США. В развитых европейских странах абсолютная концепция бедности получила наибольшее распространение несколько десятков лет тому назад. В настоящее время в этих странах для оценки бедности реализуется относительная концепция бедности. С учетом евроинтеграционного вектора развития Республики Молдова, возникла необходимость исследования методологии идентификации бедности в странах ЕС и возможности использования концепции относительной бедности в Республике Молдова. Оценка основных параметров относительной бедности осуществляется на основе данных обследований бюджетов домашних хозяйств (далее – ОБДХ).

Основное содержание. Основными параметрами относительной бедности являются ее уровень, глубина и острота. При их оценке необходимо решить следующие проблемы: **а)** *установление показателя благосостояния; б)* *определение статистической величины показателя благосостояния и обоснование черты относительной бедности; в)* *выбор шкалы эквивалентности* [1].

При использовании концепции относительной бедности *установление показателя благосостояния* осуществляется с учетом того, что в условиях Республики Молдова наилучшим показателем является величина потребительских расходов (Этот показатель используется и при официальной оценке бедности, использующей концепцию абсолютной бедности). Вместе с тем в странах ЕС при оценке относительной бедности используется другой показатель – величина располагаемых доходов. В этой связи целесообразно осуществить исчисление уровня относительной бедности в Республике Молдова как по показателю «потребительские расходы», так и по показателю «располагаемые доходы».

При использовании концепции относительной бедности *определение статистической величины показателя благосостояния* может быть осуществлено как на основе его медианного, так и среднего значений. В странах ЕС наибольшее распространение получило медианное значение показателя благосостояния, в качестве которого выступает величина располагаемых доходов. В этой связи в Республике Молдова целесообразно начисление основных параметров относительной бедности осуществлять на основе как величины располагаемых доходов, так и величины потребительских расходов с использованием их медианных значений.

При *установлении черты относительной бедности* в Республике Молдова необходимо учитывать, что в рамках ЕС в качестве черты относительной бедности рекомендуется использовать величину, равную 60% медианы располагаемых доходов. Кроме этого, в некоторых из стран ЕС применяется черта экстремальной бедности, равная 40% медианы располагаемых доходов. В этой связи при исчислении основных параметров относительной бедности в Республике Молдова целесообразно использовать в качестве черты экстремальной бедности величину, равную 40% медианных значений располагаемых доходов/потребительских расходов и в качестве черты относительной бедности – величину, равную 60% медианных значений располагаемых доходов/потребительских расходов.

Что касается *выбора шкалы эквивалентности* (далее – ШЭ), то в странах ЕС применяется «модифицированная» шкала эквивалентности ОЭСР: $1 : 0,5 : 0,3$ [2]. В то же время в Республике Молдова при официальной оценке бедности задействована «старая» шкала эквивалентности ОЭСР: $1 : 0,7 : 0,5$. В этой связи при исчислении основных параметров относительной бедности в Республике Молдова целесообразно использовать как «старую», так и «модифицированную» ШЭ.

С учетом вышеизложенных методологических приемов, исчислены черты экстремальной и относительной бедности для Республики Молдова (Таблица 1).

Таблица 1

Черты бедности в Республике Молдова (при различных приемах конструирования), леев в месяц

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Концепция относительной бедности						
<i>Располагаемые доходы</i>						
40 % медианы на эквивалент («старая» ШЭ)	329,27	401,58	468,76	485,94	526,04	596,40
40 % медианы на эквивалент («модифицированная» ШЭ)	402,77	487,21	574,33	583,76	637,22	718,79
60 % медианы на эквивалент («старая» ШЭ)	493,90	602,37	702,68	728,91	789,06	894,61
60 % медианы на эквивалент («модифицированная» ШЭ)	604,16	730,81	861,49	875,64	955,83	1078,19
<i>Потребительские расходы</i>						
40 % медианы на эквивалент («старая» ШЭ)	384,84	458,33	498,50	528,57	578,21	633,74
40 % медианы на эквивалент («модифицированная» ШЭ)	464,16	553,13	606,69	641,17	697,22	760,71
60 % медианы на эквивалент («старая» ШЭ)	577,26	687,50	747,75	792,85	867,32	950,61
60 % медианы на эквивалент («модифицированная» ШЭ)	696,24	829,24	910,04	961,76	1045,82	1141,06
Концепция абсолютной бедности (официальная черта бедности)						
Экстремальная бедность	404,2	453,9	511,5	511,5	549,4	591,2
Абсолютная бедность	747,4	839,3	945,9	945,9	1015,9	1093,1

Источник: [3, с.10] и расчеты авторов по данным ОБДХ Республики Молдова.

Данные таблицы 1 свидетельствуют о следующем.

1. Черта бедности, сконструированная на основе потребительских расходов, является более высокой, чем черта, построенная на основе располагаемых доходов. При этом разрыв между этими величинами имеет тенденцию к уменьшению. Если в 2006 г. черта экстремальной бедности, равная 40% медианы потребительских расходов (с использованием «старой» ШЭ), превышала черту экстремальной бедности, равную 40% медианы располагаемых доходов, на 16,9%, то в 2011 г. – на 6,3%. Эта тенденция сближения стала результатом более высоких темпов увеличения черты бедности, сконструированной на основе располагаемых доходов, чем с использованием потребительских расходов. Так, за 2006-2011 гг. черта экстремальной бедности, равная 40% медианы располагаемых доходов, увеличилась на 81,1%, в то время как черта экстремальной бедности, равная 40% медианы потребительских расходов, возросла лишь на 64,6%.

2. Черта бедности, сконструированная с использованием «модифицированной» ШЭ, является более высокой, чем с использованием «старой» ШЭ. При этом разрыв между этими величинами из года в год уменьшалась. Если в 2006 г. этот разрыв составлял 22,3% (на основе располагаемых доходов) и 20,6% (на основе потребительских расходов), то в 2011 г. – соответственно, 20,5 и 20,0%.

Уровень бедности по располагаемым доходам. Динамика экстремальной бедности имеет неоднозначный характер. В 2006-2007 гг. ее уровень (с использованием как «старой», так и «модифицированной» ШЭ) не изменялся, далее последовал рост уровня экстремальной бедности, и в 2009 г. было достигнуто его наибольшее значение, а затем – резкое снижение уровня экстремальной бедности (диаграмма 1). В результате уровень экстремальной бедности, исчисленный по «старой» ШЭ снизился с 7,8% в 2006 г. до 7,1% – в 2011 г., т.е. в 1,10 раза. Снижение уровня экстремальной бедности, исчисленного по «модифицированной» ШЭ (7,1% – в 2006 г. и 6,6% – в 2011 г.), составило 1,16 раза. Таким образом, уровень экстремальной бедности, исчисленный с использованием «модифицированной» ШЭ, ниже, чем с использованием «старой» ШЭ. При этом, если в 2006 г. этот разрыв составлял 0,1 п.п., то в 2011 г. – 0,5 п.п.

Динамика относительной бедности также носила понижающий характер, однако изменение ее уровня отличалось от динамики экстремальной бедности. В 2006-2007 гг. уровень относительной бедности увеличился (в отличие от динамики экстремальной бедности), и рост этого уровня, исчисленного по «модифицированной» ШЭ, продолжился до 2008 г. и достиг своего «пика» в 2009 г. Далее – существенное снижение относительной бедности, в результате чего ее уровень уменьшился с 20,9% в 2006 г. до 20,2% – в 2011 г., или в 1,03 раза. Динамика относительной бедности, исчисленной с использованием «старой» ШЭ, имела ту же тенденцию, что и с использованием «модифицированной» ШЭ. Исключение составляет 2008 г., в котором имело место снижение уровня относительной бедности (с использованием «модифицированной» ШЭ) и в то же время – увеличение уровня относительной бедности (с использованием «старой» ШЭ). В результате уровень относительной бедности, исчисленный с использованием «старой» ШЭ, снизился с 20,2% в 2006 г. до 18,8% – в 2011 г. или в 1,07 раза.

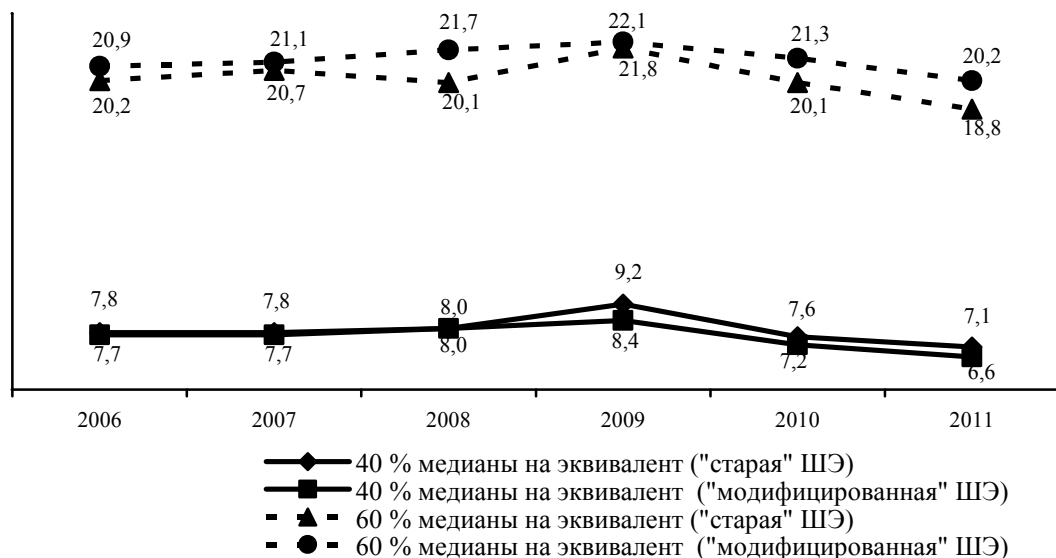

Диаграмма 1. Динамика уровня бедности по располагаемым доходам, %

Источник: рассчитано и построено авторами по данным ОБДХ Республики Молдова

Таким образом, уровень относительной бедности, исчисленный с использованием «модифицированной» ШЭ, выше, чем с использованием «старой» ШЭ. При этом, если в 2006 г. этот разрыв составлял 0,7 п.п., то в 2011 г. – 1,4 п.п.

Уровень бедности по потребительским расходам. Динамика экстремальной бедности по потребительским расходам имеет ту же понижающуюся тенденцию, что и изменение уровня экстремальной бедности по располагаемым доходам. Правда, эта тенденция имеет не столь четко выраженный характер при использовании различных шкал эквивалентности. Тем не менее, в 2010-2011 гг. уровень экстремальной бедности как при использовании «старой», так и «модифицированной» шкал эквивалентности был одинаковым: 2,4% – в 2010 г. и 1,7% – в 2011 г. (диаграмма 2). Снижение уровня экстремальной бедности по потребительским расходам было более значительным, чем уменьшение уровня экстремальной бедности по располагаемым доходам. За 2006-2011 гг. это снижение составило 2,6 раза (с использованием «старой» ШЭ) и 2,8 раза (с использованием «модифицированной» ШЭ).

Динамика относительной бедности, сохраняя понижающуюся тенденцию, несколько отличается от динамики экстремальной бедности. Если при использовании «старой» ШЭ уровень экстремальной бедности последовательно снижается, то для относительной бедности в 2009 г. зафиксировано некоторое повышение его уровня. Что касается уровня относительной бедности, исчисленного с использованием «модифицированной» ШЭ, то он последовательно из года в год снижался (Диаграммы 2 и 3). В отличие о экстремальной бедности, снижение уровня относительной бедности было умеренным и за 2006-2011 гг. составило 1,6 раза (с использованием «старой» ШЭ) и 1,5 раза (с использованием «модифицированной» ШЭ).

Использование в качестве показателя благосостояния величины потребительских расходов позволяет осуществить методологически корректное сопоставление уровней бедности, реализующих концепции относительной и абсолютной бедности. Это сопоставление дает основание для следующих выводов.

1. Динамика уровня экстремальной бедности, реализующая концепцию абсолютной бедности, имеет весьма схожий характер с динамикой уровня экстремальной бедности, реализующей концепцию относительной бедности. Эта динамика является понижающейся для 2006-2010 гг., однако в 2008 г., по сравнению с предыдущим годом, имел место рост уровня экстремальной бедности (в 2008 г. – 3,2%, в то время как в 2007 г. – 2,8%). Та же тенденция характерна и для динамики экстремальной бедности, реализующей концепцию относительной бедности: в 2008 г. – 3,6%, в то время как в 2007 г. – 3,5%.

2. В 2006 г. уровень экстремальной бедности, реализующей концепцию абсолютной бедности, составил 4,5%, что весьма близко к уровню, реализующему концепцию относительной бедности – 4,4% (с использованием «старой» ШЭ) и 4,7% (с использованием «модифицированной» ШЭ). В 2011 г. уровень экстремальной бедности, реализующий концепцию абсолютной бедности, составил 0,9%, а реализующий концепцию относительной бедности – 1,7%. Таким образом, в 2011 г. «разрыв» между уровнями экстремальной бедности, реализующими различные концепции бедности, составил 0,8 п.п.

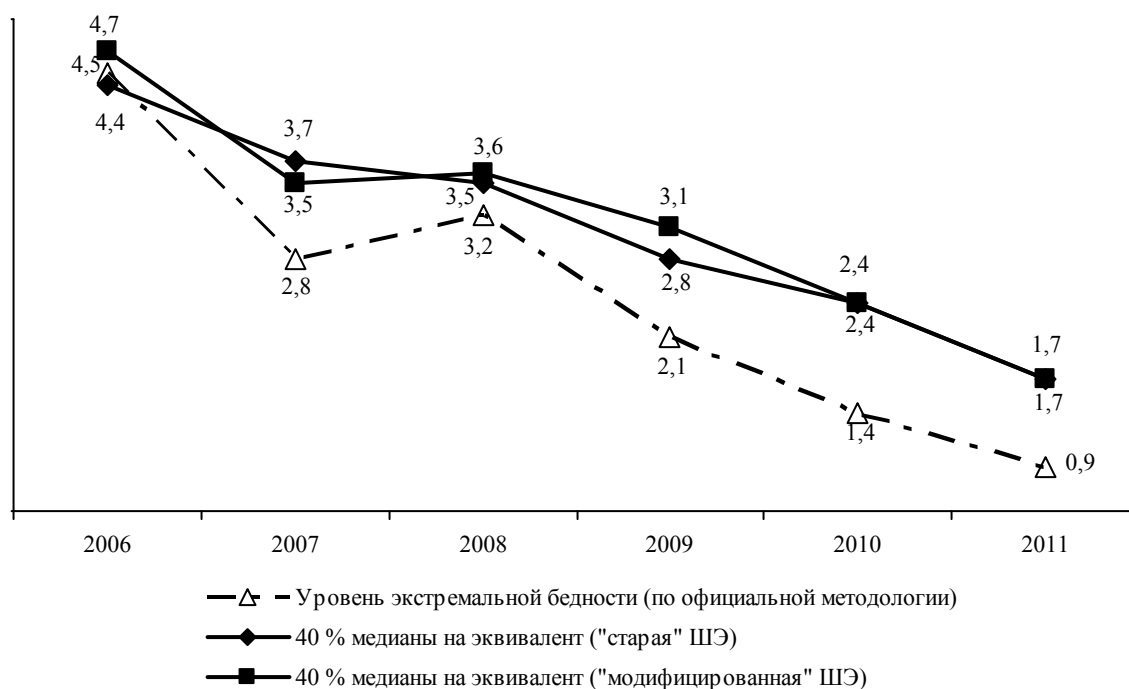

Диаграмма 2. Динамика уровня экстремальной бедности по потребительским расходам, %

Источник: рассчитано и построено авторами по данным ОБДХ Республики Молдова

За 2006-2011 гг. уровень экстремальной бедности снизился в 5,0 раза (концепция абсолютной бедности) и, в зависимости от использования «старой» или «модифицированной» шкалы эквивалентности – в 2,6-2,8 раза (концепция относительной бедности). Это обусловило тот факт, что уровень экстремальной бедности, исчисляемой по официальной методике, оказался существенно ниже (в 1,7 раза), чем с использованием концепции относительной бедности.

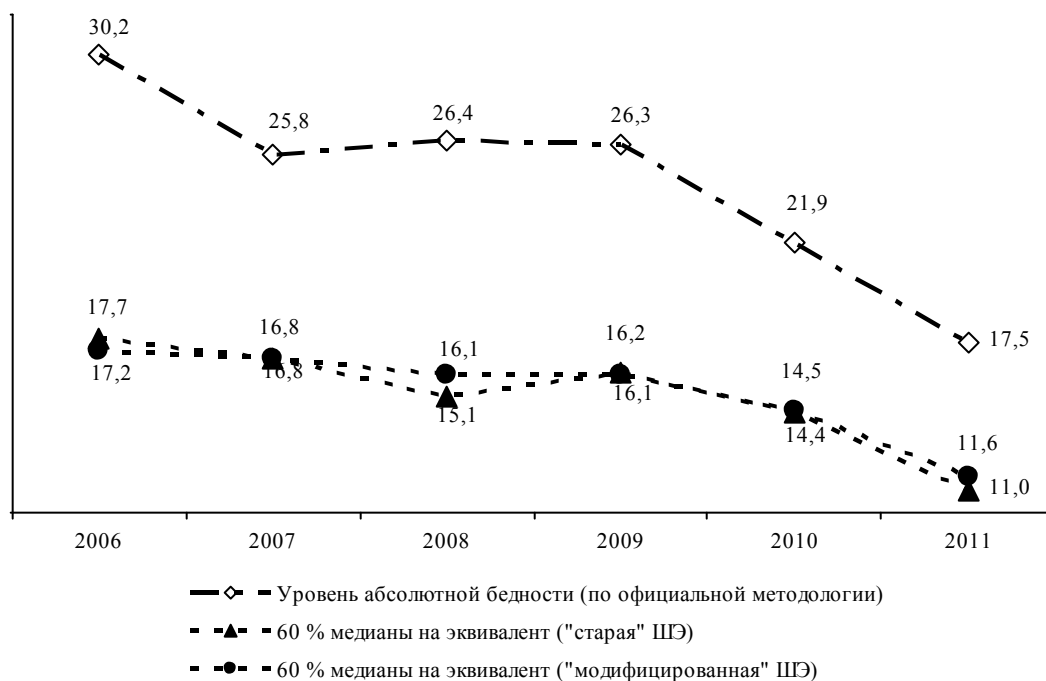

Диаграмма 3. Динамика уровня бедности по потребительским расходам, %

Источник: рассчитано и построено авторами по данным ОБДХ Республики Молдова.

3. Динамика абсолютной бедности (по официальной методологии) характеризуется тем, что, после значительного снижения ее уровня в 2006-2007 гг., в 2008 г. зафиксирован рост, а затем уменьшение уровня абсолютной бедности. Особенно существенным это уменьшение было в 2011 г.: 17,5% против 21,9% – в 2010 г.,

что составляет уменьшение в 1,25 раза. За 2006-2011 гг. уровень абсолютной бедности снизился с 30,2% до 17,5%, или в 1,7 раза. Таким образом, характер динамики уровня абсолютной бедности идентичен изменению уровня экстремальной бедности, реализующей как концепцию абсолютной бедности, так и концепцию относительной бедности. В то же время, динамика абсолютной бедности в 2008-2009 гг. имеет отличия от изменений в эти годы уровня относительной бедности.

4. Уровень абсолютной бедности, исчисляемый по официальной методике, существенно превышает уровень относительной бедности. В 2006 г. этот уровень составил 30,2%, что в 1,7 раза и в 1,8 раза выше, чем уровень относительной бедности, исчисляемый с использованием, соответственно, «старой» и «модифицированной» ШЭ. В 2011 г. этот «разрыв» уменьшился и составил 1,5 раза (для «старой» ШЭ) и 1,6 раза (для «модифицированной» ШЭ).

Глубина и острота бедности по располагаемым доходам. Динамика глубины и остроты бедности имеет тот же характер, что и изменение уровня бедности по располагаемым доходам: общий понижающий тренд, на фоне которого в 2009 г. произошло увеличение глубины и остроты бедности.

Глубина и острота бедности по потребительским расходам. В отличие от динамики этих показателей по располагаемым доходам, уменьшение глубины и остроты бедности по потребительским расходам носит последовательный из года в год понижающий характер.

Заключение

Оценка основных параметров бедности, исчисленных с использованием концепции абсолютной бедности (официальная методология) и концепции относительной бедности, свидетельствует о следующем. Динамика этих показателей во времени носит понижающий характер. Исключение составил 2009 г., когда уровень бедности по располагаемым доходам и по потребительским расходам существенно возрос. При этом, такая тенденция была характерна как для оценки, реализующей официальную методологию, так и использующей концепцию относительной бедности.

Библиография

1. ОВЧАРОВА, Л.Н. Теоретико-методологические вопросы определения и измерения бедности. In: SPERO, 2012, no. 16, pp. 15-38 [accesat 15 iunie 2013]. Disponibil: http://spero.socpol.ru/docs/Spero_no16.pdf
2. КУКУШКИН, Д. Применение шкал эквивалентности для измерения уровня жизни. В: Сборник научных трудов Института народнохозяйственного прогнозирования РАН. Гл. ред. А.Г. КОРОВКИН. Москва: МАКС Пресс, 2003, сс. 430-450 [accesat 19 mai 2012]. Disponibil: <http://www.ecfor.ru/pdf.php?id=books/sa2003/27>
3. Raport privind sărăcia în Republica Moldova 2010-2011. Chișinău, 2012 [accesat 18 martie 2013]. Disponibil: http://www.mec.gov.md/docs_news/raport-privind-saracia-si-impactul-politicilor-2010-2011.pdf

Recomandat spre publicare: 22.05.2013

FENOMENUL DISCRIMINĂRII DE GEN PE PIAȚA MUNCII DIN REPUBLICA MOLDOVA

LARISA PANTEA, doctorand, IEFS

Women constitute a major occupational group of a country's labour force. Gender equality is an issue that came into the vision of society not so long ago. Authorities from many countries developed policies oriented towards women's emancipation, to help them penetrate all the spheres of social life, however unequal approach of women in comparison to men continues to prevail in many spheres, including the occupational one. Differences of treatment in labour relations affect women and influence their capacity of professional and social development. The Republic of Moldova does't make an exception for gender discrimination in the labour market.

Cuvinte cheie: discriminare de gen, piața muncii, egalitate de șanse, domeniul ocupațional.

JEL Classification: J2, J7, J15, J21

Introducere. Egalitatea de șanse în domeniul ocupațional reprezintă un obiectiv imperativ pentru orice societate democratică. Accesul nediscriminatoriu pe piața muncii al tuturor grupurilor sociale este o condiție pentru dezvoltare economică și socială durabilă a unei țări. Respectarea egalității în alegerea profesiei, la angajarea și promovarea în post, la dezvoltarea profesională, în recompensare, asigurarea condițiilor de muncă în corespundere cu normele de sănătate etc. este imperativă pentru prevenirea discriminării în relațiile de muncă.

La nivel internațional discriminarea de gen este reglementată de Convenția de Eliminare a tuturor formelor de Discriminare Contra Femeilor (CEDAW). Ea a fost adoptată în 1979 de Adunarea Generală a Națiunilor Unite, fiind descrisă ca un proiect de lege internațional care vizează drepturile femeilor. Convenția oferă o bază pentru realizarea egalității între femei și bărbați prin asigurarea accesului egal al femeilor și oportunităților egale în viața politică și publică – inclusiv dreptul la vot și dreptul de a fi ales – precum și în educație, sănătate și ocupare în muncă. Statele semnatare ale Convenției dau acordul de a lua toate măsurile necesare, inclusiv legislative și măsuri speciale temporare, ca femeile să beneficieze de toate drepturile lor umane și libertăți fundamentale. Deasemenea statele care au ratificat sau au aderat la Convenție sunt legal obligați să realizeze în practică dispozițiile acesteia. Ele se angajează să prezinte rapoarte naționale, cel puțin odată în patru ani, referitor la măsurile pe care le-au realizat în conformitate cu obligațiile ce decurg din tratat. [14]

Conținutul de bază. Uniunea Europeană, deasemenea, ocupă o poziție fermă în ce privește eradicarea practicilor de discriminare de orice fel. În acest domeniu a fost elaborată Strategia pentru egalitatea între femei și bărbați (2010-2015), care are ca scop ameliorarea poziției femeilor, atât în UE, cât și în întreaga lume. Deasemenea, Strategia în cauză vizează promovarea femeii în societate și în posturile decizionale, prin:

- încurajarea antreprenoriatul feminin
- apărarea drepturilor la concedii din motive familiale, prin dezvoltarea structurilor de îngrijire a copiilor;
- promovarea egalității în integrarea acestora pe piața muncii;
- eliminarea disparităților salariale între femei și bărbați;
- promovarea participării femeilor în posturi cu putere de decizie etc.

În vederea promovării egalității în tratamentul de gen este necesară aplicarea Directivei 2004/113/CE privind egalitatea de tratament între femei și bărbați privind accesul la bunuri și servicii și furnizarea de bunuri și servicii și a Directivei 2006/54/CE privind egalitatea de șanse și elaborarea unui cadru de acțiuni fiecare stat membru în parte în vederea ameliorării situației în tratamentul egal de gen.

Organizația Internațională a Muncii are ca una din preocupări reducerea discriminării de gen în materie ocupațională și creșterea accesului femeilor pe piața muncii. Pe această linie se înscrie Strategia privind integrarea de gen în sectorul ocupațional pentru anii 2010-2015, aliniată la Planul de Acțiuni al OIM pentru Egalitatea de Gen 2010-2015.

Republica Moldova nu face excepție la capitolul discriminării de gen pe piața muncii. Cadru legislativ ce promovează egalitatea de șanse cuprinde Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați, din 9 februarie 2006, în special articolul 10, în care este stipulat tratamentul egal al femeilor și bărbaților la locul de muncă. Articolul 8 al Codului Muncii prevede interzicerea discriminării în sfera muncii, inclusiv și discriminarea în bază de gen [1, 2].

Tendențele de discriminare de gen dezvoltate în stereotipurile rolurilor feminine și masculine contribuie la segregarea de gen pe piața muncii. Promovarea acestor stereotipuri are loc încă în copilărie, când fetele sunt educate în spiritul pasivității și toleranței, iar băieții – în spiritul autoritar și dominant.

Stereotipurile de gen sunt definite ca sisteme organizate de credințe și opinii în legătură cu caracteristicile femeilor și bărbaților, precum și cu presupusele calități ale masculinității și feminității. Stereotipurile de gen sunt consensuale și au un larg nivel de acceptabilitate socială (tradiții, cutume) [5].

Printre premisele discriminării de gen mai pot fi menționate povara dublă a femeii (îmbinarea obligațiilor de serviciu cu lucrul casnic), lipsa de informare cu privire la drepturile omului și legislația în vigoare privind relațiile de muncă. În societatea noastră există o atitudine tolerantă față de discriminările de gen, care menține amploarea acestui fenomen. Conform unui studiu-pilot elaborat de Centrul "Parteneriat pentru Dezvoltare" în cadrul proiectului

“Combaterea discriminării de gen pe piața muncii și identificarea modalităților de diminuare a acestui fenomen în Republica Moldova” au fost evidențiate următoarele date. Din 904 respondenți (67,9% femei și 32,1% bărbați) 53,5% au trăit experiența discriminării de gen, 5,5% au fost martori la asemenea cazuri, iar 36,6% au auzit de ele. Doar 3% din respondenți nu au auzit și nu s-au ciocnit de discriminarea de gen. O astfel de pondere a răspunsurilor denotă faptul că populația cunoaște fenomenul și această problemă este actuală și răspândită [8, p.21].

În ceea ce privește atitudinea față de discriminarea femeilor pe piața muncii, rezultatele studiului demonstrează că 13,6% dezaprobă activ, dar 27,4% dezaprobă formal, manifestând, de fapt, indiferență. Fenomenul este tratat ca ceva firesc de 8% de respondenți, iar conștientizat – de 4,5%. Putem concluda că de facto, toleranță față de discriminarea de gen manifestă 40% din respondenți [8, p. 27].

Conform cazurilor de discriminare descrise de respondenți, discriminarea femeilor are loc la toate etapele activității de muncă: angajare, remunerare a muncii, avansare în post, acordarea și achitarea concediului de maternitate, concediere, oferirea concediului de odihnă, perfecționarea și recalificarea, condițiile de muncă etc.

Discriminarea de gen cu care se confruntă femeile este manifestată și în brutalitate, utilizarea expresiilor obscene, lipsa de tact a conducătorilor. Deseori apar conflicte când femeile trebuie să îngrijească de copiii bolnavi sau se îmbolnăvesc personal și conducătorii organizațiilor trebuie să le achite concediul medical, să le găsească înlocuire etc. Astfel de situații mai sunt completate și de cazuri de hărțuire sexuală. Astfel de practici denotă încălcarea de către angajatori a normelor de comportament și a eticii antreprenoriale.

Consecințele situațiilor de discriminare sînt concedierea din serviciu, micșorarea salariului, trauma psihologică, acutizarea climatului în colectiv și tensionarea relațiilor cu managerii.

Persoanele care au fost defavorizate în baza cazurilor de discriminare s-au confruntat ulterior cu reducerea sau lipsa șanselor de a urma o recalificare sau perfecționare profesională, de a găsi un loc de muncă, fiind nevoite să plece la lucru peste hotare.

Putem constata că femeia angajată se află în inferioritate în raport cu angajatorul atunci când este vorba de activitatea sa profesională. Femeile sunt constrînse să accepte cerințele impuse, chiar dacă acestea contravin legislației.

Din păcate, încercările de a soluționa problemele survenite în urma discriminării sunt foarte puține la număr și deseori se soldează cu eșec. Cetățenii nu-și cunosc drepturile și deseori nu au încredere în organizații sindicale sau alte instituții obștești și de stat, care ar trebui să le apere drepturile. Apelarea la acestea se face sporadic. Reticența persoanelor în apelarea la sindicate, organizații nonguvernamentale și organele de stat abilitate se explică prin lipsa de informație cui să se adreseze, cum să procedeze, neîncrederii în succes, ținînd cont că au existat cazuri similare finalizate cu eșec, și intoleranța psihologică de a trece prin procedura de soluționare a litigiului privind discriminarea în muncă.

Accesul femeilor și bărbaților la diverse profesii este dependent de așteptările sociale conform cărora alegerea profesională a unui individ trebuie să fie în acord nu doar cu calificările lui ci și cu disponibilitatea lui “naturală”. În acest sens, anumite ocupații definite ca fiind exclusiv “masculine” sau “feminine” limitează accesul femeilor la posturi care presupun rezistență fizică, rezistență la stres, mobilitate etc. [7].

Preferințele angajatorilor pentru bărbați se explică prin existența stereotipului care califică femeile ca lucrători mai puțin productivi și mai puțin siguri, reieșind din situația lor biologică și socială de a naște copii și de a avea grijă de creșterea și educarea acestora. Aceste idei afectează calitatea vieții femeilor și posibilitățile lor de autorealizare profesională.

Pentru unele femei, inițierea unei afaceri proprii este o posibilitate de a evita șomajul sau plecarea în străinătate. Dar și aici femeile se confruntă cu o serie de obstacole venite din partea partenerilor de afaceri, a autorităților publice, a băncilor comerciale etc., care privesc cu reticență aptitudinea femeii de a lansa și dezvolta o afacere proprie. Datele Biroului Național de Statistică arată că în 2012 în Republica Moldova numărul femeilor angajate pe cont propriu în mediul urban a fost de două ori mai mic față de numărul bărbaților și de 1,5 ori mai mic în mediul rural. Ca patroni, ponderea bărbaților comparativ cu femeile este mai mare cu 14% în mediul urban și cu 18% în mediul rural. În același timp, ca lucrători familiari neremunerați, femeile au o pondere aproape dublă față de bărbați în mediul urban. În mediul rural ponderea femeilor casnice este de 2,5 ori mai mare decît a bărbaților (Tabelul 1).

Tabelul 1

**Repartiția populației ocupate în Republica Moldova
după statut profesional, mediu geografic și sex, în 2012, mii persoane**

	Ambele sexe		Bărbați		Femei	
	Urban	Rural	Urban	Rural	Urban	Rural
Statut profesional - total	554,0	592,8	277,7	298,6	276,3	294,3
Salariați	486,6	325,8	234,7	149,0	251,9	176,8
Lucrători pe cont propriu	61,2	240,0	40,0	141,1	21,3	98,9
Lucrători familiari neremunerați	2,5	24,3	0,9	6,8	1,6	17,5
Patroni, membri ai cooperativei	3,7	2,7	2,1	1,6	1,6	1,1

Sursa: datele Biroului Național de Statistică [13].

În anul 2009, în Republica Moldova salariul mediu lunar al femeilor comparativ cu cel al bărbaților a fost mult mai mic aproape în toate activitățile, cu excepția pescuitului. Cea mai mare diferență a fost înregistrată în industrie – 71,2%, activități recreative, culturale și sportive – 72,2%, administrație publică – 75%, activități financiare, hoteluri și

restaurante – ambele câte 76%. Cea mai mică diferență între salariile medii lunare ale femeilor comparativ cu bărbații se observă în activitățile de transport (89,5%) și comunicații și tranzacții imobiliare (89,3%). Această diferență se poate explica prin faptul că femeile sunt angajate preponderent în funcții mai mici decât bărbații, cu salarii mai joase, fiind mai puțin promovate în carieră.

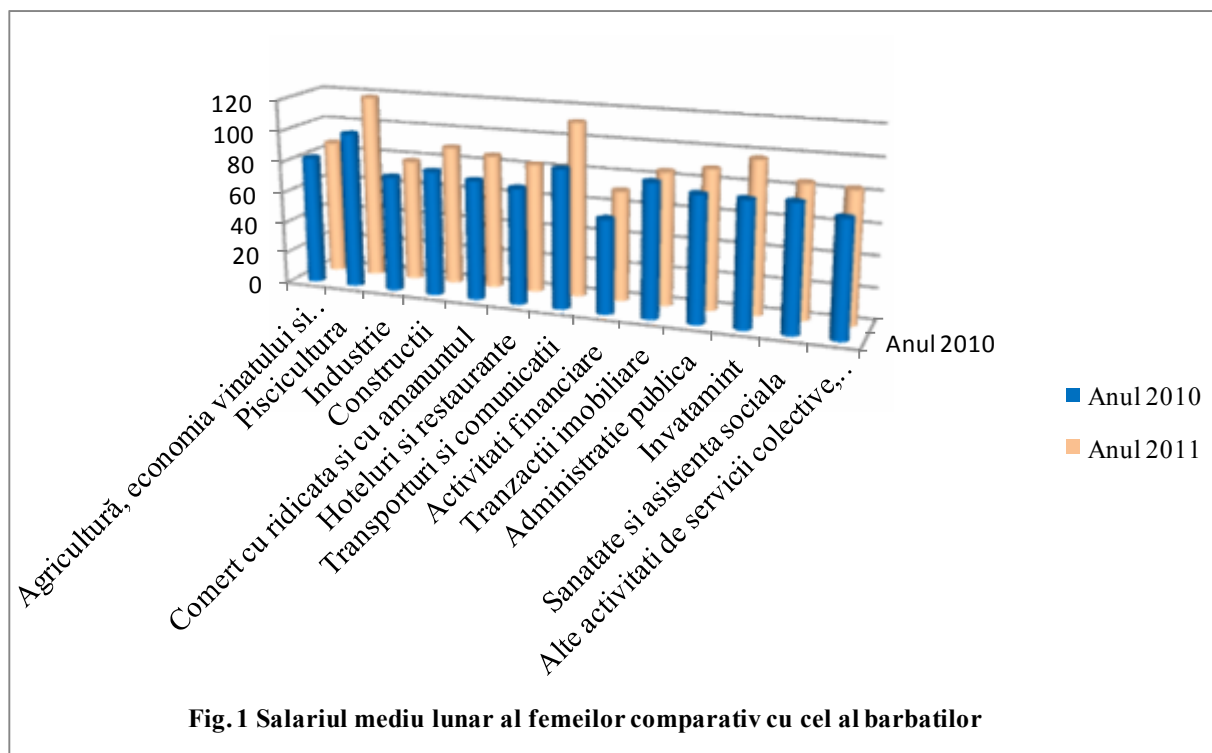

Fig. 1 Salariul mediu lunar al femeilor comparativ cu cel al barbatilor

Sursa: elaborat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică [13].

Numărul femeilor - funcționari care au urmat cursuri de perfecționare comparativ cu totalul funcționarilor este reflectat în Tabelul 2.

Tabelul 2

Formarea profesională a funcționarilor			
	2009	2010	2011
Total persoane	42940	43718	48353
Din ele: femei	25113	24724	26512

Sursa: datele Biroului Național de Statistică [13].

Astfel, putem evidenția că ponderea femeilor în totalul funcționarilor care au urmat cursuri de pregătire a reprezentat 58,48% în anul 2009, 56,55% în 2010 și 54,83% în anul 2011. Observăm că există tendința de scădere a ponderii femeilor în numărul total care au urmat cursurile de pregătire profesională, totuși numărul lor rămâne superior celui a bărbaților. Din păcate, lipsesc datele referitor la ponderea femeilor în alte categorii de salariați care au urmat cursuri de pregătire.

Concluzii. Fenomenul discriminării pe piața muncii rămâne a fi o problemă stringentă, care necesită a fi tratată cu responsabilitate, implicațiile sociale, psihologice și economice ale acesteia fiind incontestabile. Majoritatea situațiilor în care femeile trec prin experiență discriminării pe bază de gen au la bază sarcina și prezența copiilor minori. Femeilor aflate în aceste condiții li se refuză angajarea în câmpul muncii, fie că se fac tentative de a le concedia pe cele care deja lucrează.

Măsurile prin care poate fi redusă discriminarea de gen este propagarea egalității de gen, a șanselor egale în societate, în mass media, atragerea ONG-urilor în procesul de informare a cetățenilor privind fenomenul în cauză, pentru a schimba mentalitatea populației și a promova valorile de autoafirmare și autorealizare în rîndul femeilor.

Stimularea antreprenorilor de a angaja femei defavorizate (mame ce educa copii singure, femei invalizi) prin reducerea poverii fiscale pentru antreprenori ar putea constitui, deasemenea, un mecanism de influențare a situației. O altă direcție de acțiune ar putea reprezenta instruirea managerilor întreprinderilor în domeniul soluționării conflictelor de muncă, în domeniul psihologiei manageriale, comunicării organizaționale etc.

Considerăm că ar fi oportun ca în baza de date a Biroului Național de Statistică să fie prezente informații privind promovarea în funcții a bărbaților și femeilor pe activități economice și datele referitor la ponderea femeilor în alte categorii de salariați care au urmat cursuri de pregătire pentru a putea face concluzii mai precise.

Referințe bibliografice:

1. Codul Muncii al Republicii Moldova: nr. 154 din 28.03.2003. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2003, nr. 159-162, art. 648.
2. Legea Parlamentului Republicii Moldova cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați: nr. 5 din 09.02.2006. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2006, nr. 47-50, art. 200.
3. COLESNICOVA, T. Gender Audit for Enterprises as a Tool to Develop Policies to Regulate the Gender Equality in the Republic of Moldova. In: Economic Growth in Conditions of Internationalization: international scientific and practical conference, october 20-21 2011. VI-th Edition. Chișinău: Complexul Editorial al IEFIS, 2011, vol. II, pp. 429-433. ISBN 978-9975-4176-7-9.
4. GHEONDEA, A. et al. Fenomene specifice de discriminare la locul de muncă: mobbing-ul. In: Calitatea vieții, XXI. 2010, nr. 1-2, pp. 113-136 [accesat 19 mai 2013]. Disponibil: <http://www.revistacalitateavietii.ro/2010/CV-1-2-2010/07.pdf>
5. Ghid pentru promovarea egalității între femei și bărbați pe piața muncii [accesat 15 mai 2013]. Disponibil: <http://www.promoveazafemeia.com/index.php/ro/resurse/ghiduri-pentru-egalitate-de-sanse>
6. Global Employment Trends for Women 2012: report. 2012, december [accesat 21 mai 2013]. Disponibil: http://www.ilo.org/global/research/global-reports/global-employment-trends/WCMS_195447/lang--en/index.htm
7. MARINESCU, V., PRICOPIE, V. Accesul femeilor pe piața muncii. Probleme legate de accesul femeilor pe piața muncii: studiu realizat pe marginea problemelor identificate în cadrul cercetării calitative. 2003, februarie-aprilie [accesat 20 mai 2013]. Disponibil: <http://www.cpe.ro/romana/images/stories/continuturi/acesul%20femeilor%20pe%20piata%20muncii.pdf>
8. NAZARCIUC, A. *Percepția fenomenului de discriminare de gen pe piața muncii din Republica Moldova*: rezultatele studiului pilot. Chișinău: Casa Editorial Poligrafică Bons Offices, 2006. 64 p. ISBN 978-9975-928-96-0.
9. Piața forței de muncă în Republica Moldova 2011 = Labour market in the Republic of Moldova 2011: culegere statistică [accesat 23 mai 2013]. Disponibil: http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/piata_fortei_de_munca/Piata_Muncii_2011.pdf
10. Strategia pentru egalitatea între femei și bărbați 2010-2015 [accesat 23 mai 2013]. Disponibil: http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/equality_between_men_and_women/em0037_ro.htm
11. Genprom Working Papers. 2010, 19 march [accesat 15 mai 2013]. Disponibil: http://www.ilo.org/employment/Whatwedo/Publications/archive/WCMS_124595/lang--en/index.htm
12. Împuternicirea femeilor este esențială pentru viitorul pe care Moldova și-l dorește [accesat 19 mai 2013]. Disponibil: http://www.undp.md/presscentre/2013/WomenWeek_4March/index_rom.shtml
13. Tabele existente: Populația ocupată [accesat 15 mai 2013]. Disponibil: <http://statbank.statistica.md/pxweb/Database/RO/03%20MUN/MUN02/MUN02.asp>
14. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women [accesat 23 mai 2013]. Disponibil: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>

Recomandat spre publicare: 24.05.2013

STATISTICA ȘI ECONOMETRIE

**CARACTERISTICILE EFICIENȚEI ECONOMICE
– ABORDĂRI DIN PUNCTUL DE VEDERE
ECONOMICO-STATISTIC**

IRINA CRISTIAN, cercet. șt., drd., IEFS

Economic efficiency is a contemporary assessment and serves on the justification of the decisions, so the resources available to be consumed in the manner most favourable to society. An important role is the concept of economic efficiency, supporting the linkage between resources allocated for the conduct of an action and results. In the all activities economic and social were natural resources and population are in order to obtain social and economic results should be analysed in terms of their effectiveness.

Cuvinte cheie: *Eficiența economică, resurse, concept, efecte economice, rezultate economice, economia națională.*

JEL Classification: I0, I3, P17

Introducere. Evaluarea acțiunilor umane a fost și va fi necesară în orice domeniu al vieții economico-sociale. În acest sens, eficiența este un atribut al omului, al factorului organizat, care reușește să deosebească din multitudinea interdependențelor cauzale pe acelea care sunt esențiale, reale și nu aparente. Termenii de eficiență și eficacitate nu sunt noi, ei fiind folosiți încă din antichitate. Ambele cuvinte provin din latina: eficiență derivă din *efficere* – a efectua, iar eficacitatea din *efficax*-*efficax* – care are efecte dorite. În acest sens, eficiența în general și eficiența economică în special, caracterizează măsura în care s-a produs efectul scontat, anticipat. În această accepțiune termenul de eficiență nu trebuie confundat cu termenul de eficacitate. Termenul de eficiență a fost folosit mai mult în latina clasică, în țările nordice, în timp ce termenul de eficacitate se regăsește în țările sudice. Diferența conceptuală dintre termenii de eficiență și eficacitate a fost făcută în anii '50 prin eficiența înțelegându-se raportul dintre efect și efort, iar prin eficacitate măsura în care efectul realizat se apropie de cel dorit, scontat, anticipat.

Conținut de bază. În literatură se consideră, că noțiunea de eficiență economică a apărut în secolul nostru în urma utilizării matematicii în analiza economică. Eficiența economică, de regulă, este legată de numele economistului italian Vilfredo Pareto care prin formalizarea matematică definește eficiența ca raport de echilibru între optimul consumului și optimul producției. În acest sens general, eficiența se referă la ansamblul activităților social-economice, reprezentând maximum de efecte cu minimum de eforturi.

Eficiența economică este o concepție modernă de evaluare a activității și servește la fundamentarea deciziilor, astfel încât resursele disponibile să fie consumate în modul cel mai favorabil pentru societate. Eficiența este sinonimă cu eficacitatea, însă în anii din urmă termenul de eficiență a căpătat o largă utilizare.

Dacă ne referim la eficiență această abordare poate fi întâlnită la marii gânditori ai secolului trecut, cum sunt Adam Smith sau Karl Marx. Conceptul de eficiență a cunoscut o largă răspândire în secolul nostru. În prezent, el are o aplicabilitate generală la aplicarea deciziilor, în orice țară, indiferent de orânduirea sa socială. Eficiența economică se conturează, în urma comparării efectelor unei acțiuni, cu eforturile necesare producerii ei.

O altă definiție, formulată de V.V.Novojilov este următoarea: eficiența economică, în general, este diferența dintre efectele utile și celelalte cheltuieli făcute pentru obținerea lor. Dacă consultăm DEX-ul, eficiența economică este definită drept calitatea de a obține efecte economice utile, iar în dicționarul de economie politică eficiența este definită ca o expresie a raportului dintre efectele sau rezultatele obținute și efortul sau cheltuiala făcută pentru obținerea lui.

O definiție care se abate în mod conștient de la principiul similarității este cea dată de Ștefan Matei: eficiența economică a unei activități este o însușire a acesteia exprimată de relația de cauzalitate dintre efectele totale, echivalate ca natură și timp și resursele totale echivalate ca natură și timp implicate de această activitate, relație pozitivă în sine, în comparație cu alte variante ale activității și cu măsurile normate ce exprimă cerințele economiei naționale de economisire a resurselor.

Se formulează și o altă definiție, astfel, categoria economică de eficiență exprimă relația de cauzalitate între efectele rezultate din desfășurarea unei activități și efortul ocazionat de acesta. Se apreciază ca cea mai cuprinzătoare definiție a eficienței este dată de economistul Petre Jica. Acesta atribuie noțiunii de eficiență patru sensuri, și anume:

- un sens foarte larg în care eficiența este definită ca și calitatea unei activități, acțiuni sau a unei resurse de a produce efecte economice pozitive care se exprimă prin compararea efectelor cu eforturile;
- un sens larg în cadrul căruia se includ efectele directe și cele conexe, respectiv efortul direct și conex. Avem de a face deci cu eficiența absolută, care nu presupune comparația cu alte alternative ale acțiunii respective;
- un sens restrâns care presupune ca raportul efect/efort sau efort/efect să fie acceptabil în comparație cu alte raporturi ale activității sau cu alte variante sau cu un regim normat de eficiență;
- un sens foarte restrâns care reprezintă abordarea cea mai sintetică și mai completa a noțiunii de eficiență, abordare ce presupune o corelare a eforturilor echivalate ca natură și timp cu efectele obișnuite, de asemenea echivalate

ca natură și timp.

Profesorul Ivan Romanu apreciază că termenul de eficiență poate fi întâlnit cu două sensuri:

1. într-un prim sens el definește eficiența ca fiind atributul unei acțiuni, al unei persoane sau al unui lucru de a produce efecte cât mai favorabile pentru societate;

2. al doilea sens este mai restrictiv și compară rezultatele unei acțiuni cu resursele pentru realizarea acesteia.

Prin prisma definițiilor de mai sus se poate concluziona că eficiența economică exprimă un ansamblu complex de relații de cauzalitate între efectele economice (pozitive și negative) cu care o acțiune se soldează, obținute atât de întreprinzătorul acțiunii cât și la alte niveluri, efecte aflate într-o anumită corespondență cu nevoia socială și cheltuielile totale presupuse desfășurarea acestora, efectele și cheltuielile fiind comparabile, relație ce duce la devansarea cheltuielilor de către diferența dintre efectele economice pozitive și cele negative.

Se poate spune că eficiența economică este strâns legată de procesul de folosire a resurselor în economie, iar trăsătura sa esențială este raportul de cauzalitate efort/efecte.

Eficiența se poate delimita în două forme: eficiența activității și eficiența economică a activității. Ceea ce deosebește cele două forme este sfera de cuprindere a efortului, respectiv a efectelor. În cazul eficienței activității se realizează comparația între efectele economice și extra-economice, respectiv efortul economic și extraeconomic, iar în cel de al doilea caz sfera se restrânge la efectul, respectiv efortul economic.

Eficiența economică e activității se împarte în eficiența a economică a formelor activității și eficiența economică a tipurilor de resurse dintr-o activitate. În cadrul primei categorii se pot delimita eficiența economică a producției, a repartiției, a circulației sau a schimbului, a consumului. În cea de a doua categorie avem de a face cu eficiența economică a utilizării resurselor naturale (minerale, vegetale, silvice), eficiența economică a resurselor avansate (investiții, cercetare-dezvoltare, învățământ), eficiența economică a resurselor ocupate (utilizarea forței de muncă, utilizarea mijloacelor fixe) și eficiența economică a resurselor consumate (costurile de producție).

În general, când abordăm eficiența economică a resurselor avansate sau alocate, criteriul de eficiență este de economisire a lor. Pentru resursele consumate însă se pune problema gradului lor de valorificare, adică obținerea unor efecte economice cât mai mari pe unitatea de resursă consumată.

Compararea efectelor cu eforturile, pentru determinarea eficienței economice, reprezintă, însă, numai o formulă de principiu. Conceptul de eficiență economică asociază și alte elemente de judecată, fără de care eficiența ar fi definită incomplet, iar uneori chiar eronat:

- structura resurselor consumate și structura rezultatelor obținute pot da indicii de o importanță esențială în adoptarea deciziilor cu caracter economic.

- timpul acționează asupra eficienței ca un factor care pune în valoare o variantă cercetată.

- cea mai semnificativă fațetă a eficienței economice o constituie calitatea efectelor. O activitate eficientă se caracterizează prin rezultatele dintre cele mai bune

Accepțiunea noțiunii de eficiență se întâlnește în practică, precum și în studiile de specialitate, în două sensuri:

- performanțe, rezultatele dintre cele mai mari
- efecte cât mai mari în raport cu resursele alocate sau consumate.

Din punct de vedere al resurselor, analiza eficienței unei activități umane trebuie să răspundă la întrebările: cum se folosesc resursele și cât se consumă din ele? se are în vedere economisirea lor și gradul de valorificare. În acest context este necesar care surse să fie cât mai riguros structurate ca să răspundă cerințelor de analiză.

După criteriul regenerărilor în timp sunt:

- resurse regenerabile: resursele umane, resurse materiale de natura vegetala, anumite resurse energetice;
- resurse neregenerabile: resurse materiale de natura anorganica;

După natura lor, resursele pot fi:

- umane;
- materiale;
- tehnice;
- financiare;

După modul cum participă la circuitul economic, resursele se pot grupa astfel:

- resurse potențiale: neintrate în circuitul economic
- resurse intrate în circuitul economic

Din punctul de vedere al efectelor, studiul de eficiență trebuie să găsească răspuns la întrebările: care sunt efectele în diferite sfere ale vieții sociale? unde și când se produc ele? cât de mari sunt aceste efecte? Efectele pot fi:

- directe: identificabile la locul unde se desfășoară activitatea
- indirecte: identificabile în alte domenii sau sectoare de activitate

După momentul la care se produc putem vorbi de efecte:

- imediate;
- posibile, viitoare.

De aceea, când se studiază eficiența investiției la diferite momente ale duratei de viață a unui proiect, trebuie să se țină cont de caracterul său estimativ, potențial sau efectiv.

După natura lor, efectele care sunt generate de activitatea umană pot fi:

- ✿ economice;
- ✿ sociale;
- ✿ ecologice;
- ✿ tehnice.

Trebuie delimitat conceptul de eficiență economică privit ca și concept teoretic, care presupune calitatea unui sistem de a produce efecte economice utile și măsura eficienței care se realizează comparând efectele cu efortul.

Exprimarea eficienței ca și calitate a unui sistem de a produce efecte economice utile duce la o imagine statică a noțiunii de eficiență. În dinamică eficiența trebuie să apară sub forma unei tendințe de creștere spre eficiență optimă.

Din acest punct de vedere deosebim două tipuri de sisteme:

✿ sisteme economice în dezvoltare, la care există o diferență între efectele obținute și cererea de bunuri și servicii de pe piață și la care creșterea eficienței economice presupune obținerea unui volum maxim de efecte cu un consum dat de resurse;

✿ sisteme economice care au ajuns la o dezvoltare cantitativă maximă la care există o identitate între efectele obținute și cererea de bunuri și servicii și la care creșterea eficienței economice presupune obținerea unui volum dat de efecte cu un consum minim de resurse.

În urma efortului de investiții se obțin diverse efecte economice reflectate și pe plan financiar. Nivelul acestor efecte, în raport cu efortul investițional, dă măsură eficienței investiției.

Pentru a vedea rezultatele eficienței se utilizează diferiți indicatori. În practica economică se utilizează mai multe categorii de indicatori de eficiență:

1) după capacitatea lor de informare:

- ✓ indicatori parțiali sau analitici;
- ✓ indicatori complecși.

2) după modul în care reflectă influența factorului timp:

- ✓ indicatori statici;
- ✓ indicatori dinamici;
- ✓ indicatori comparabili.

3) după nivelul eficienței exprimate:

- ✓ indicatori cu valori optime;
- ✓ indicatori și criterii cu valori acceptabile;
- ✓ indicatori care stabilesc pragul minim sau plafonul maxim al valorilor de eficiență dorite sau acceptabile.

4) după sfera de cuprindere:

- ✓ indicatori generali;
- ✓ indicatori specifici.

Pentru calculul acestor indicatori sunt necesare o serie de informații care caracterizează proiectele de investiții. Aceste informații pot fi grupate în 4 categorii principale, după cum urmează:

- ✿ costurile generate de realizarea proiectului;
- ✿ avantajele anuale și integrale anticipate;
- ✿ resursele de timp asociate;
- ✿ eficiența scontată (din punct de vedere economic, financiar, social și economic).

În cazul când este necesară analiza și determinarea anumitor indicatori trebuie evaluate costurile generate de realizarea proiectului. Aici întâlnim anumiți termeni utilizați cum ar fi: costuri asociate care reprezintă factorul generator de efecte utile; și capitalul alocat – factorul determinant al avantajelor anticipate.

Pe lângă clasificările enumerate mai sus, la fel de importante sunt și principalele criterii de stabilire a tipologiei eficienței economice:

1. după conținutul reproducerii sociale:

- eficiența repartiției;
- eficiența schimbului;
- eficiența consumului.

2. după sfera de cuprindere:

- eficiența microeconomică;
- eficiența macroeconomică.

3. după structură:

- eficiența industriei;
- eficiența agriculturii;
- eficiența construcțiilor;
- eficiența comerțului;

- eficiența cercetării științifice;
 - eficiența culturii etc.
4. după factorii implicați:
- eficiența activelor fixe;
 - eficiența utilizării activelor circulante;
 - eficiența utilizării forței de muncă etc.

Analizând această clasificare, putem menționa că după caracteristica "structură" în cadrul cercetării noastre mai important devine "eficiența cercetării științifice".

Deoarece, eficiența economică prin conținutul sau exprimă o relație de dublă relativitate: pe de o parte presupune obținerea unor efecte economice maxime cu un consum dat de resurse, iar pe de altă parte presupune obținerea unui anumit volum de efecte cu un consum minim de resurse. Caracterul de relativitate apare și din comparația între mai multe variante în timp și cu un anumit prag de eficiență. Eficiența economică este o categorie complexă de largă aplicabilitate. Practic, toate activitățile și procesele economico-sociale în care se consideră forță de muncă, resurse naturale și bănești în scopul obținerii unor rezultate economice și sociale trebuie să fie analizată prin prisma eficienței lor.

Concluzii. De aceea, un rol important revine conceptului de eficiență economică, aceasta realizând legătura dintre resursele alocate pentru desfășurarea unei acțiuni și rezultatele obținute de pe urma acesteia, concept care orientează dozarea resurselor spre acele domenii de activitate unde se asigură folosirea cu eficiență maximă a acestora în condițiile unei dezvoltări raționale, armonioase a economiei naționale.

Referințe bibliografice

1. BĂLOIU, L.M., FRĂSINEANU, I. *Inovarea în economie*. București: Editura Economică, 2004, 342 p.
2. CISTELECAN, L.M. *Economia, eficiența și finanțarea investițiilor*. București: Editura Economică, 2002. 536 p.
3. GHEORGHIU, A. *Analiza economico-financiară la nivel microeconomic*. București: Editura Economică, 2004. 320 p.
4. FUNTOWICY, S., SHEPHERD, I. et al. Science and governance in the European Union: a contribution to the debate. In: *Science and public policy*. 2000, vol. 27, no. 5. pp. 327-336. ISSN 1471-5430.
5. ROTARU, A. Considerații generale privind paradigma sinergetică a autoorganizării și organizării sistemelor de cercetare-dezvoltare. In: *Akadememos*. 2008, nr. 3(10), pp. 21-24 [accesat 28 mai 2013]. Disponibil: akadememos.asm.md/taxonomy/term/39
6. SOLOW, R. M. A contribution to the theory of economic growth. In: *The Quarterly Journal of Economics*. 1956, vol. 70, no. 1, pp. 65-94.

Recomandat spre publicare: 20.05.2013

METODE STATISTICE DE CALCULARE A INFLAȚIEI DE BAZĂ PENTRU REPUBLICA MOLDOVA

VITALIE MOTELICĂ, drd., BNM

This article tackles the issue of the temporary effects on the growth of prices and the methods of measuring the monetary inflation. Different procedures have been considered in order to develop an indicator which would reveal the real trend of inflation over the medium term. This article stipulates the main advantages and disadvantages of different core inflation measures. Furthermore, it presents the method of calculation of the core inflation by the means of the trimmed mean and the weighted median for Republic of Moldova. The results reveal an inflation caused by the aggregate demand factors lower than the one identified by the means of the core inflation which excludes the food, fuel and regulated prices.

Keywords: core inflation, statistical methods, trimmed mean, weighted median, monetary factors.

În acest articol se abordează problema efectelor tranzitorii asupra creșterii prețurilor și posibilitățile de identificare a inflației datorate factorilor monetari. Pentru a obține un indicator care ar măsura tendințele reale ale inflației pe termen mediu se consideră diferite măsuri ale inflației de bază. Totodată sunt evidențiate principalele avantaje și dezavantaje ale celor mai răspândite măsuri ale inflației de bază. În acestui articol este propusă o metoda de calcul a inflației de bază cu ajutorul mediei trunchiate și a medianei ponderate, după care sunt prezentate rezultatele pentru Republica Moldova. Acestea relevă o creștere a prețurilor datorate presiunilor din partea cererii inferioare celor identificate de măsura inflației de bază calculate prin metoda excluderii prețurilor la produsele alimentare, prețurilor reglementate și prețurilor la combustibili.

Cuvinte cheie: inflație de bază, metode statistice, medie trunchiată, mediană ponderată, factori monetari.

JEL Classification: E3, E31, E4, E52, G17

Deficiențele măsurilor tradiționale ale inflației de bază

Indicele Prețurilor de Consum reflectă creșterea prețurilor datorată atât factorilor monetari, cât și datorită unor șocuri din partea ofertei. Pentru asigurarea obiectivului fundamental de menținere a stabilității prețurilor, băncile centrale de regulă urmăresc evoluția Indicelui Prețurilor de Consum, având în vedere că acesta este cunoscut publicului, este bazat pe cheltuielile efectuate de populație și este diseminat destul de operativ. Totuși, indicele respectiv nu oferă o delimitare clară a creșterii prețurilor ce se datorează factorilor monetari. Astfel unele creșteri de prețuri pot fi determinate de șocuri specifice unui sector anumit. Acestea au efecte tranzitorii asupra nivelului general al prețurilor și nu sânt considerate parte a procesului inflaționist (a tendinței inflației). În acest fel, prețurile la produsele alimentare pot crește datorită unor condiții agro-meteorologice nefaste care au determinat o recoltă modestă sau prețurile la carburanți se pot majora odată cu schimbarea accizelor atribuite acestora. Efectul direct al acestor schimbări este temporar și nu face parte din tendința generală de creștere a prețurilor.

Informația lunară cu privire la creșterea prețurilor se caracterizează prin volatilitate mare care poate să fie generată de efecte tranzitorii, dar și erori de măsurare. Astfel aceasta poate prezenta o imagine distorsionată a tendințelor din economie și nu poate fi folosită la fundamentarea deciziilor de către autoritățile monetare. O soluție pentru detectarea tendințelor creșterii prețurilor din economie care ar reprezenta inflația monetară și fi de interes pentru factorii de decizie ar fi eliminarea informației de frecvență înaltă și pastrarea celei cu frecvență joasă, cu alte cuvinte, calcularea trendurilor. Această procedură însă ar reduce operativitatea și relevanța informațiilor recente, și astfel nu ar putea fi de mare folos pentru decidenți.¹

Altă soluție pentru a diminua această problemă este excluderea a unor componente volatile din indicele total. Spre exemplu prețurile la produsele alimentare și la energie sânt afectate într-o măsură mare de șocuri din partea ofertei determinate de condițiile meteo și de către diminuarea ofertei de petrol odată cu declanșarea unor conflicte militare în regiunea Orientului Apropiat și Mijlociu. Astfel, prin excluderea acestor componente din indicele total se obține un indice ce reflectă mai eficient tendințele inflaționiste din economie. Totuși, este eliminarea unor componente din indicele total poate determina eliminarea unor informații relevante, iar componentele rămase mai pot conține informație tranzitorie. Astfel, nu există certitudinea că în modificarea prețurilor la unele produse alimentare nu se conține informație cu privire la tendințele inflaționiste din economie. În acest fel, eliminarea acestora ar putea duce la eliminarea unei informații prețioase pentru decidenți. Totodată, există și alte elemente altele decât prețurile alimentare și prețurile la combustibili care ar putea compromite încercările de a măsura creșterea prețurilor datorată factorilor monetari. Astfel, indicele rezultat nu neapărat prezintă o imagine clară a tendințelor inflaționiste din economie.

Avantajele metodelor statistice de calculare a inflației de bază

Deficiente enumerate mai sus implică o altă abordare bazată mai mult pe tehnici statistice și mai puțin pe caracteristica componentelor incluse în IPC. Mai mult, aceste tehnici implică ca ghid teoretic conceptul monetar al

¹ Measuring Core Inflation Michael F. Bryan, Stephen G. Cecchetti, March 1993

inflației față de conceptul tradițional microeconomic bazat pe costul de trai¹. Metoda mediei trunchiate (trimmed mean) reprezintă o metodă statistică de măsurare a tendinței centrale similar mediei sau medianei. Aceasta implică calcularea mediei după eliminarea (trunchierea) unui anumit procent din cele două capete ale distribuției schimbării prețurilor. Cu alte cuvinte, eliminarea unui anumit procent de componente din IPC care au înregistrat cea mai mare și cea mai mică schimbare de prețuri într-o anumită perioadă. De obicei procentul eliminat din cele două capete este identic, dar se cunosc și cazuri de medie trunchiată asimetric. În cele mai multe cazuri de la 5 la 25 de procente de la capete sânt trunchiate. În anumite regiuni din Europa Centrală aceasta este cunoscută ca media Windsor. Cazurile extreme ale mediei trunchiate reprezintă media și mediana eșantionului. În primul caz se trunchiază zero procente, în cel din urmă se trunchiază 50 la sută din ambele capete. Metoda implică aranjarea crescător a eșantionului, trunchierea unui anumit procent din ambele capete și calcularea mediei a ceea ce a rămas.

Metoda mediei trunchiate prezintă avantajul diminuării impactului diferitor neregularități din observații asupra indicelui calculat, dar și păstrarea informației relevante din prețurile componentelor considerate volatile care erau excluse anterior. Această metodă este robustă anomalităților de distribuție a statisticii prețurilor (a faptului că prețurile nu au o distribuție normală)². Metoda este robustă la prezența mai multor neregularități (noise) în informație. Unele observații a schimbării prețurilor conțin o combinație de erori de măsurare și erori de stabilire a prețurilor. Ambele au o perioadă scurtă de viață, dar aceste neregularități crează evoluții inexacte în indicii agregat doar atunci când sânt departe de tendința centrală a distribuției. Estimarea mediei trunchiate sau a medianei va diminua impactul acestui efect și va rezulta într-o măsură mai robustă a inflației³. În același timp, prin utilizarea acestei proceduri pentru a calcula inflația de bază nu se ignoră informația relevantă despre tendințele inflației ce ar putea fi conținută în prețurile la produse alimentare și combustibil sau oricare alte componente sânt excluse în măsurile anterioare de calculare a inflației de bază. Mai mult, nu e necesară o decizie pentru întreaga perioadă cu privire la componentele care urmează a fi excluse.

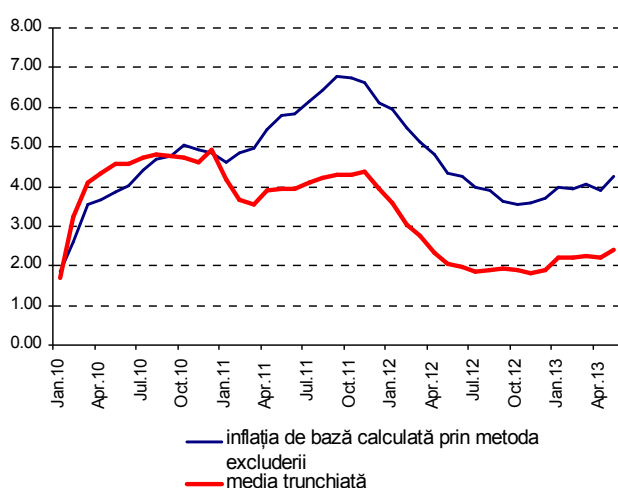
Calculul mediei trunchiate a inflației și a medianei ponderate pentru Republica Moldova

Având în vedere faptul că majoritatea indicatorilor inflației de bază existenți pentru Republica Moldova sânt calculați prin metoda excluderii unor componente pre-stabilite și la moment nu există calcule ale unui indicator al inflației de bază prin alte metode, în continuare este prezentată inflația de bază calculată prin metoda mediei ponderate trunchiate și a medianei ponderate geometric pentru prețurile din Republica Moldova. Datele primare utilizate sânt creșterile lunare și ponderile componentelor IPC din anul 2000 până în ianuarie 2013. **Media trunchiată α - la sută** este calculată prin intermediul următoarei formule:

$$\bar{x}_{\alpha} = \frac{1}{1 - 2 \frac{\alpha}{100}} \sum_{i \in I_{\alpha}} w_i x_i$$

$$\text{Unde: } I_{\alpha} \text{ este } \frac{\alpha}{100} \triangleleft W_i \triangleleft (1 - \frac{\alpha}{100}); \quad W_i \equiv \sum_{j=1}^i w_j$$

Graficul 1. Inflația de bază conform metodei excluderii și conform mediei trunchiate de 20 la sută, %, f.a.p.

În linii generale, metoda presupune ordonarea ascendentă a creșterilor de prețuri pentru fiecare perioadă împreună cu ponderile corespunzătoare. După care are loc sumarea ponderilor precedente pentru fiecare creștere de preț ordonată anterior. În continuare, creșterile lunare a căror sumă a ponderii este mai mică decât α vor fi excluse, același lucru se va întâmpla și cu creșterile lunare a căror sumă a ponderilor corespunzătoare este mai mare decât $100-\alpha$. Media trunchiată va fi calculată ulterior ca media ponderată a creșterilor rămase. În cazul dat, valoarea pentru α va fi de 20 la sută ceea ce presupune că din capătul inferior și cel superior al distribuției creșterii prețurilor vor fi excluse câte 20 la sută din observații.

Evoluția anuală a mediei trunchiate (Graficul 1) a inflației este diferită de dinamica anuală a inflației de bază calculată prin metoda excluderii. Astfel, deși la începutul anului 2010

acestea aveau valori similare, pe parcursul anului respectiv prima a înregistrat o creștere mai semnificativă fapt ce a

¹ Core Inflation: A review of Some Conceptual Issues Mark A. Wynne

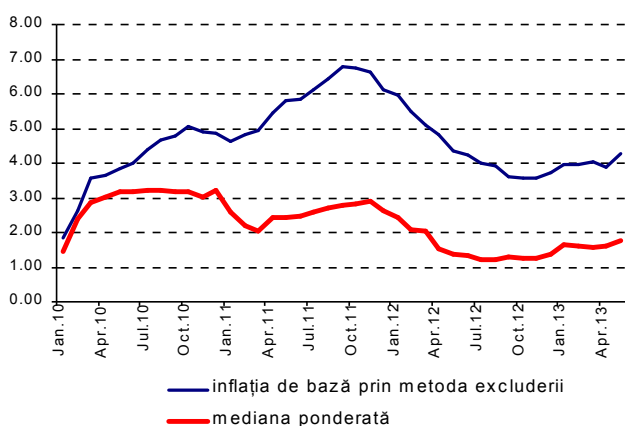
² http://en.wikipedia.org/wiki/Truncated_mean

³ Measuring Core Inflation Michael F. Bryan, Stephen G. Cecchetti, March 1993

determinat ca traiectoria acesteia să fie superioară celei din urmă sugerând astfel o creșterea a prețurilor datorate presiunilor din partea cererii agregate mai mare decât indică cel de-al doilea indicator. În trimestrul I, 2011 media trunchiată a inflației a cunoscut o evoluție descendentă pronunțată, în timp ce inflația de bază simplă a avut o dinamică relativ stabilă. După acest episod, până la sfârșitul anului 2011 ambii indicatori au cunoscut o dinamică ascendentă semnalând creșterea presiunilor din partea cererii. Totuși, traiectoria mediei trunchiate a fost cu cca. 2.0 puncte procentuale inferioară. În anul 2012, ambii indicatori au avut traiectorii descendente urmare a temperării creșterii economice, iar diferența dintre inflația de bază calculată prin metoda mediei trunchiate și cea calculată prin metoda excluderii s-a menținut. În prima parte a anului 2013 ambii indicatori au manifestat o tendință relativ stabilă.

Mediana ponderată, după cum s-a menționat anterior, reprezintă un caz extrem al mediei trunchiate, astfel aceasta reprezintă creșterea componentului care se află în mijlocul distribuției ordonate ascendent. Astfel, jumătate din creșterile lunare ponderate se află sub mediană și jumătate sânt peste mediană. Prin urmare, mediana este calculată conform procedurii anterioare, doar că aceasta reprezintă prima creștere de preț a cărei pondere cumulată este mai mare sau egală cu 50 la sută.

Graficul 2. Inflația de bază prin metoda excluderii și mediana ponderată, %, f.a.p.

În cazul mediane ponderate (Graficul 2), pe parcursul anului 2010, aceasta a avut o evoluție similară cu cea a inflației de bază calculată prin metoda excluderii. După diminuarea semnificativă din trimestrul I, 2011, dar și o creștere mai modestă până la sfârșitul anului respectiv, traiectoria medianei ponderate a fost semnificativ mai mică decât celălalt indicator. Spre finalul anului 2011, diferența dintre cele 2 măsuri ale inflației de bază a constituit cca. 4.0 puncte procentuale. Această diferență însă a cunoscut o diminuare pe parcursul anului 2012 și începutul anului 2013 până la cca. 2.5 puncte procentuale. Ideea de bază sugerată de traiectoria medianei ponderate este că presiunile din partea cererii agregate au fost semnificativ mai mici, în ultimii

2 ani decât cele indicate de inflația de bază calculată prin metoda excluderii.

Concluzii și recomandări

Deși sânt mai des folosite de băncile centrale care implementează regimul de țintire a inflației, măsurile inflației de bază calculate prin metoda excluderii anumitor componente pre-stabilite care sânt determinate de factori externi, de deciziile unor autorități centrale sau au avut un comportament foarte volatil în trecut, prezintă mai multe dezavantaje și pot oferi uneori o viziune eronată cu privire la presiunile inflaționiste determinate de factorii monetari.

O alternativă pentru acestea sânt metodele statistice de determinare a inflației de bază cum ar fi metoda mediei trunchiate și metoda medianei ponderate. În cadrul acestor măsuri componentele excluse diferă în fiecare perioadă, iar criteriul de excludere al acestora este determinat de anumite proprietăți statistice, în cazul dat de cât de departe se află componentul respectiv de tendința centrală într-o anumită perioadă, și nu conține careva substrat economic.

Astfel, media trunchiată a inflației și mediana ponderată ar putea prezenta informație utilă cu privire la tendințele inflaționiste din economie ce ar putea fi omisă de măsura inflației de bază tradițională și ar trebui să fie considerată ca o sursă adițională de informație în procesul decizional pentru a orienta creșterea prețurilor pe termen mediu în coridorul țintei.

Referințe bibliografice

1. Measuring Core Inflation Michael F. Bryan, Stephen G. Cecchetti, March 1993
2. Core Inflation: A review of Some Conceptual Issues Mark A. Wynne
3. Core inflation measures and statistical issues in choosing among them, Mick Silver
4. Core inflation in UK, Bank of England 2001, Joanne Cutler
5. A review of Core inflation and an evaluation of its measures, Federal Reserve Bank of New York, Robert Rich, Charles Steindel
6. A persistence weighted measure of core inflation in the euro-area, European Central Bank, Laurent Bize, Livio Stracca
7. Core inflation measures produced in New Zealand, Daniel Griffiths, 2009
8. The usefulness of Core PCE Inflation Measures
9. http://en.wikipedia.org/wiki/Truncated_mean

Recomandat spre publicare: 20.05.2013

UNELE PROPRIETĂȚI STATISTICE ȘI FACTORI SPRE CONSIDERARE ÎN MODELAREA ECONOMETRICĂ A INFLAȚIEI ÎN RM

The key objective of the NBM was established as assurance and maintaining price stability starting from 2006. Within the last 3 years the NBM performed several actions in order to implement the inflation targeting regime. Controlling the inflation process and bringing inflation rate within a corridor which is appropriate for a sustainable growth for an economy requires knowing the statistical properties and the main factors which are responsible for the variance of inflation. This article presents the main variables which should be considered in the econometric models which would explain inflation dynamics. The inflation process in Moldova is influenced by a number of external factors, such as the oil prices, world food prices, inflation of the trading partners, as well as some domestic factors such as the weather conditions, output gap, regulated prices.

Keywords: inflation, statistical properties, econometric model, monetary policy

În anul 2006 obiectivul de bază al BNM a devenit asigurarea și menținerea stabilității prețurilor. În ultimii trei ani aceasta a întreprins mai multe acțiuni pentru implementarea regimului de țintire a inflației. Pentru controlarea procesului inflaționist și orientarea inflației într-un interval adecvat dezvoltării durabile a economiei e necesar cunoașterea proprietăților statistice și a factorilor fundamentali care determină variația acesteia. În acest articol s-au evidențiat principalele variabile care ar trebui să fie incluse în modelele econometrice care ar explica dinamica prețurilor. Astfel, procesul inflaționist din RM este influențat de un și de factori externi, cum ar fi prețul produselor la petrol, prețul la produsele alimentare pe plan mondial, inflația la principalii parteneri comerciali, precum și interni cum ar fi condițiile agrometeorologice, ciclul economic, deciziile autorităților cu privire la ajustarea unor tarife.

Cuvinte cheie: inflație, proprietăți statistice, model econometric, politică monetară.

JEL Classification: E3, E31, E5, E 54

Introducere. În diferite etape de dezvoltare obiectivul fundamental al băncilor centrale poate varia. Totuși, majoritatea băncilor centrale din lume își orientează eforturile pentru asigurarea și menținerea stabilității prețurilor. Prin modificările efectuate la Legea cu privire la BNM din anul 2006, asigurarea și menținerea stabilității prețurilor a devenit obiectivul de bază al acesteia. Experiența mai multor state a demonstrat că obiectivului sus-menționat poate fi implementat eficient prin trecerea la regimul de țintire a inflației, fapt ce a determinat BNM să adopte principalele elemente definitorii ale acestui regim în ultimii trei ani.

Regimul respectiv implică utilizarea suitei de instrumente de care dispune autoritatea monetară pentru asigurarea încadrării ratei anuale a inflației într-un interval prestabilit și public anunțat care e considerat a fi unul optim pentru o dezvoltare durabilă a economiei. Pentru a putea influența creșterea prețurilor este necesară o evaluare a factorilor fundamentali care determină variația prețurilor într-o anumită regiune. Este general acceptat faptul că, pe termen mediu și lung inflația este un proces monetar, cu alte cuvinte depinde în cea mai mare parte de conduita băncii centrale. Pe termen scurt însă, în anumite sectoare ale economiei pot apărea mai multe șocuri care pot genera presiuni asupra creșterii prețurilor la unele bunuri și servicii din cadrul IPC. Factorii care afectează creșterea prețurilor pot fi grupați în factori din partea cererii agregate și factori din partea ofertei agregate. Instrumentele de care dispune banca centrală, în general influențează cererea agregată, care ulterior are un impact inflaționist sau dezinflaționist asupra creșterii prețurilor.

Conținutul de bază. Până la studierea factorilor fundamentali ce afectează inflația, este necesară abordarea problemei sezonității prețurilor. Prețurile în Republica Moldova au un comportament pronunțat sezonier, imprimat, în cea mai mare parte, de prețurile la produsele alimentare. Astfel, factorul sezonier pentru prețurile la produsele alimentare este cel mai volatil și are valoarea maximă în luna aprilie și minimă în luna septembrie. Cu alte cuvinte, prețurile la produsele alimentare, în absența altor șocuri, sunt cele mai ridicate primăvara și cele mai joase la sfârșitul verii și toamna, ca urmare a calendarului agricol din Republica Moldova. În condițiile, în care efectul sezonier e mai puțin pronunțat în cadrul restului subcomponentelor, sezonalitatea inflației totale este determinată, în cea mai mare parte, după cum s-a menționat anterior, de cea a prețurilor la produsele alimentare. Astfel, pentru a putea identifica impactul unor anumite variabile asupra inflației, aceasta urmează a fi ajustată efectului sezonier.

Pentru a estima impactul cererii agregate și a factorilor din partea ofertei agregate asupra inflației sânt utilizate metode statistice și econometrice. Or, controlarea procesului inflaționist și orientarea lui în direcția prestabilită, implică necesitatea modelării, a cunoașterii factorilor ce determină variația acestuia, dar și a prognozării inflației pentru a putea acționa în timp util, având în vedere lag-ul dintre utilizarea instrumentelor de politică monetară și efectul acestora asupra inflației. Modelarea inflației poate fi efectuată pornind de la 2 abordări. În primul caz, prin procedee econometrice se va încerca identificarea factorilor care determină variația inflației totale a Indicelui Prețurilor de Consum. În linii generale, pornind de la proprietățile statistice, evoluția inflației totale în acest caz poate fi descrisă de relația:

$$\pi_t = \alpha_1 \pi_{t-1} + \alpha_2 \hat{y}_t + \alpha_3 z_t + \varepsilon_t,$$

Unde: ε_t este termenul rezidual al regresiei.

Astfel, inflația, π depinde de valoarea acesteia din perioada precedentă π_{t-1} , inerția fiind o proprietate statistică a inflației. În același timp, inflația este influențată de deviația cererii agregate de la valoarea de echilibru \hat{y}_t . Pe lângă aceasta, inflația este afectată de un șir de factori din partea ofertei agregate reprezentați de vectorul z_t .

În cel de-al doilea caz, componentele din indicii sus-menționați sunt grupate în indici cu caracteristici omogene fapt ce simplifică identificarea factorilor fundamentali care afectează aceștia și, prin urmare, permite elaborarea unor modele econometrice mai eficiente. Totodată, o astfel de grupare de regulă separă grupele din cadrul IPC care sunt sensibile la fluctuațiile cererii agregate și cele care sunt determinate, în cea mai mare parte, de șocurile din partea ofertei agregate. În acest sens, Metodologia cu privire la inflația de bază adoptată de Biroul Național de Statistică la sfârșitul anului 2009 identifică 4 indicatori importanți: indicele inflației de bază, indicele prețurilor reglementate, indicele prețurilor la produsele alimentare și indicele prețurilor la combustibil.

Indicele inflației de bază este măsura ce reflectă sursele persistente ale presiunilor inflaționiste care permite de a percepe trendul inflației în cazul când efectele influențelor temporare și tranzitorii sunt eliminate. Totodată, studierea proprietăților statistice ale acestuia a conturat un grad înalt de inerție și o volatilitate mai redusă comparativ cu celelalte componente. Prin urmare, inflația de bază π_{core} este determinată în cea mai mare parte de ciclul economic \hat{y}_t și de valoarea acesteia din perioadele precedente $\pi_{core,t-1}$. În același timp, în cadrul inflației de bază sunt incluse un șir de bunuri care sunt importate din afara țării fapt ce justifică includerea unei măsuri a inflației externe $\pi_{ext,t-1}$. Prin urmare dinamica inflației de bază poate fi descrisă de relația de mai jos.

$$\pi_{core,t} = \alpha_1 \pi_{core,t-1} + \alpha_2 \hat{y}_t + \pi_{ext,t-1} + \varepsilon_t.$$

Prețurile la produsele alimentare, π_F au o volatilitate mult mai înaltă, iar sursele de variație a acestora pot fi identificate atât pe plan intern, cât și extern. Având în vedere că o mare parte din produsele alimentare sunt importate din alte țări, o variabilă explicativă în modelul econometric pentru acest indice urmează a fi o măsură a prețurilor la produsele alimentare pe plan internațional sau chiar regional, $\pi_{F,int}$. Cursul de schimb valutar, χ în mod similar necesită a fi inclus în modelul econometric deoarece fluctuațiile monedei naționale față de valutele principalilor parteneri comerciali influențează în mod direct prețul de import al produselor alimentare. În același timp, dinamica prețurilor la produsele alimentare este determinată în mare parte de condițiile agrometeorologice pe plan intern care afectează recolta unor culturi agricole. În acest fel, o altă variabilă care merită a fi inclusă în modelul econometric pentru produsele alimentare este un indicator al condițiilor agrometeorologice cum ar fi spre exemplu abaterea cantității medii de precipitații de la normă, ρ . În rezultat dinamica prețurilor la produsele alimentare poate fi descrisă de următoarea relație:

$$\pi_{F,t} = \alpha_1 \pi_{F,int,t-1} + \alpha_2 \chi_{t-1} + \alpha_3 \rho_{t-1} + \varepsilon_t$$

Prețurile la combustibil, π_{Ct} în mod similar au o dinamică mult mai volatilă decât cea a inflației totale și sunt determinate în cea mai mare parte de dinamica prețului mondial la petrol, $\pi_{oil,t-1}$, dar și de evoluția monedei naționale față de dolarul SUA, $\chi_{usd,t-1}$. Totodată, prețul grupei respective este influențat și de politica fiscală a statului prin stabilirea valorii accizelor la produsele petroliere, A_{t-1} . Prin urmare, evoluția prețurilor la combustibil poate fi descrisă de următoarea relație:

$$\pi_{Ct} = \alpha_1 \pi_{oil,t-1} + \alpha_2 \chi_{usd,t-1} + \alpha_3 A_{t-1} + \varepsilon_t$$

Dinamica **prețurilor reglementate** reprezintă rezultatul deciziilor autorităților publice centrale și locale. Aceste decizii pot fi bazate pe factori obiectivi determinate de costurile serviciilor oferite, dar și de unii factori mai puțin obiectivi cum ar fi ciclul electoral, necesitatea subvenționării unor anumite domenii etc. În rezultat, estimarea unui model econometric pentru indicii prețurilor reglementate prezintă mai multe dificultăți. Totuși, având în vedere faptul că prețul la gazul în rețea, energia termică și energia electrică, precum și prețurile la serviciile de transport reprezintă o parte substanțială în cadrul acestui component, la explicarea evoluției acestui component și elaborarea unor

prognoze poate fi considerată dinamica prețului mondial la petrol.

Pornind de la specificațiile de mai sus, în urma estimărilor econometrice pe datele trimestriale ajustate sezonier ale IPC și ale subcomponentelor sale s-a reușit demonstrarea relevanței statistice a coeficienților α_n . În acest fel, se poate afirma cu o anumită certitudine că inflația din Republica Moldova este rezultatul acțiunii unor factori interni, cum ar fi ciclul de afaceri și condițiile agrometeorologice, dar și a unor factori externi, cum ar fi prețul la produsele petroliere, prețul la produsele alimentare pe plan internațional, dar și inflația unor țări partenere în comerț. În acest fel, creșterea prețurilor depinde de un șir de factori care nu pot fi controlați. Pe de altă parte, factorii enunțați mai sus relevă faptul că autoritățile ar putea avea un anumit impact asupra procesului inflaționist prin instrumentele de politică monetară și fiscală care vor influența ciclul de afaceri. Pe lângă acest fapt, autoritatea monetară poate influența evoluția prețurilor prin impactul acțiunilor sale asupra cursului valutar, în timp ce autoritatea fiscală poate genera creșterea prețurilor prin majorarea accizelor. Un impact considerabil, având în vedere ponderea mare în cadrul IPC, asupra dinamicii inflației, însă, este determinat de deciziile autorităților cu privire la tarifele prețurilor reglementate. În condițiile acțiunii factorilor din mediul extern, dar și a intemperiilor venite din partea condițiilor meteorologice, merită a fi remarcat faptul că, în ultimii 3 ani BNM a reușit să asigure un trend dezinflaționist al inflației, iar în anul 2012 și în prima jumătate a anului 2013, încadrarea inflației anuale în intervalul de $5\% \pm 1.5$ p.p. care este stipulat în Strategia de politică monetară pe termen mediu.

Referințe bibliografice:

1. Legea cu privire la Banca Națională a Moldovei nr. 548-XIII din 21.07.95
2. Strategia Politicii Monetare pe termen mediu aprobată prin Hotărârea Consiliului de administrație al Băncii Naționale a Moldovei nr. 303 din 27 decembrie 2012
3. Metodologia privind calculul indicelui inflației de bază, Biroul Național de Statistică, 2009
4. Determinants of Inflation and Price Level Differentials Across the Euro Area Countries, M. Andersson, K. Masuch, M. Schiffbauer, 2009.
5. An Econometric Analysis of the Determinants of Inflation in Turkey, C. Lim, L. Papi, 1997.
6. Euro-Area Inflation: Long run determinants and short-run dynamics, M. Boschi, A. Girardi, 2005.
7. Econometric Models and Economic Forecasts, R. Pindyck, D. Rubinfeld, 1991
8. Raportul asupra Inflației nr.2, mai 2013, Banca Națională a Moldovei

Recomandat spre publicare: 20.05.2013

ESTIMAREA PRIN METODE STATISTICE ȘI ECONOMETRICE A GRADULUI DE PERSISTENȚĂ A INFLAȚIEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

The degree of inflation persistence determines the intensity and the timing of the monetary policy actions to bring inflation back to the target in case of current or anticipated shocks and, therefore, this property of inflation is of major importance for Central Banks. This article presents some statistical and econometric methods for estimation of the degree of inflation persistence by expressing the growth of prices as an univariate autoregressive process, as well as by observing the inflation property to revert to its long run equilibrium value. Both procedures proved that the degree of persistence for core inflation is greater than the one for the headline inflation for Republic of Moldova. A smaller degree of persistence is observed in case one takes into account a structural break in 2009. Furthermore the degree of inflation inertia was less within the period 2000-2008 compare to the one within the last 4 years.

Keywords: inflation, econometric methods, statistic methods, persistence

Pentru Băncile Centrale gradul de persistență a inflației prezintă o importanță deosebită, fiindcă de această proprietate a inflației depinde intensitatea și momentul efectuării măsurilor de politică monetară pentru a readuce inflația la țintă în cazul unor devieri existente sau anticipate. În cadrul acestui articol se prezintă unele metode econometrice și statistice de estimare a gradului de persistență a inflației prin exprimarea acesteia ca un proces univariat autoregresiv, dar și prin studierea proprietății inflației de a reveni la media sa de echilibru de termen lung. Ambele proceduri au dezvăluit un grad de persistență mai mare al inflației de bază comparativ cu inflația totală în cazul datelor Republicii Moldova. Gradul de persistență s-a diminuat dacă permitem existența unei schimbări structurale după anul 2009. În același timp, aceste proceduri au identificat un grad de persistență a inflației mai redus în perioada 2000-2008 comparativ cu cel din ultimii patru ani.

Cuvinte cheie: inflație, metode econometrice, metode statistice, persistență.

JEL Classification: C4, E31, E5, E 54

Persistența inflației și cauzele acesteia

Gradul de persistență al inflației reprezintă proprietatea ce arată cât de repede aceasta se reîntoarce la valoarea sa de echilibru pe termen lung după ce a fost afectată de un anumit șoc. Pentru Băncile Centrale acest fenomen prezintă o importanță deosebită fiindcă de această proprietate a inflației depinde intensitatea și momentul efectuării măsurilor de politică monetară pentru a readuce inflația la țintă în cazul unor devieri existente sau anticipate. Cu cât persistența inflației este mai pronunțată, cu atât mai timpuriu și mai puternic autoritatea monetară va acționa pentru a menține stabilitatea prețurilor¹.

Experiența mai multor țări avansate dezvăluie faptul că persistența inflației este o caracteristică generală. Pe de altă parte, există mai multe studii care arată faptul că persistența inflației nu este o trăsătură structurală a acesteia, ci depinde de schimbările structurale din economia respectivă, cum ar fi adoptarea unui nou regim de politică monetară².

În același timp, nu doar faptul dacă inflația este persistentă contează, dar și dacă gradul de persistență s-a schimbat cu timpul. Astfel, este important de delimitat momentele când au avut loc schimbările structurale pentru a putea efectua o estimare corectă a gradului de persistență a inflației.

În literatura economică există, de regulă, trei explicații principale ale fenomenului persistenței inflației³. Prima constă în faptul că firmele, din diverse motive, nu își modifică prețurile în fiecare zi. În acest fel, prețurile în anumite perioade nu corespund celor care ar trebui să fie în dependență de conjunctura economică existentă. Din cauza că agenții economici așteaptă ca prețurile lor să nu varieze pe o anumită perioadă de timp, prețurile stabilite de aceștia cuprind anticipările evoluției variabililor economice relevante, cum ar fi materia primă. Având în vedere că nu toate firmele reacționează în același timp la schimbările mediului economic, această formare a prețurilor poate determina ca inflația să devină persistentă. În acest caz, inflația „moștenește” persistența factorilor care o determină, cu alte cuvinte devine la fel de persistentă ca factorii care generează această inflație. Acest fel de persistență poartă denumirea de „persistență extrinsică”. Pe de altă parte, „persistența intrinsică” constă în faptul că agenții economici în mare parte își stabilesc prețurile folosind diferite proceduri sau indexări astfel încât prețurile de astăzi depind de prețurile care au fost aplicate în perioada precedentă. În acest fel, inflația din perioadele precedente afectează inflația din perioada curentă. A treia explicație a persistenței constă în faptul că, atât populația, cât și agenții economici nu posedă o informație completă cu privire la economie și la relațiile dintre variabilele economice. În cazul apariției unui șoc aceștia nu cunosc dacă acesta este tranzitoriu sau de durată. Astfel, ei încearcă să înțeleagă natura șocului respectiv, iar între timp folosesc inflația din trecut pentru a prognoza inflația viitoare. Această formă de persistență este numită „persistență bazată pe așteptări”.

Modalități de estimare a persistenței inflației

Pentru estimarea gradului de persistență a inflației, inflația se va exprima ca un proces univariat autoregresiv

¹ Inflation Persistence in Austria: First Results for Aggregate and Sectoral Price Series, Josef Baumgartner

² Cogley and Sargent (2001)

³ Whelan (2004)

(AR) de ordinul p , ales după criteriul de informației Akaike. Conform studiului efectuat de Andrews și Chen (1994) suma coeficienților AR, $\rho = \sum \alpha_j$ este cea mai bună măsură scalară a persistenței.

$$\pi_t = \alpha_0 + \alpha_1 \pi_{t-1} + \dots + \alpha_p \pi_{t-p} + \varepsilon_t = \alpha_0 + \rho \pi_{t-p} + \sum_{i=1}^{p-1} \beta_i \Delta \pi_{t-i} + \varepsilon_t \quad (1)$$

Parametrul de persistență (ρ) este estimat pentru întreaga perioadă sau pentru perioade de timp mai mici în cazul apariției rupturilor structurale în valoarea medie a procesului inflaționist.

Totuși, în cazul prezenței unei rupturi structurale în media procesului inflaționist în eșantionul examinat, gradul de persistență va fi exagerat¹. Din această cauză, este necesar cercetarea prezenței sau absenței acestora înainte de a formula anumite concluzii cu privire la persistența procesului inflaționist studiat. Pentru aceasta se va investiga schimbarea constantei în cazul ecuației de mai sus și se va porni de la ipoteza că parametrii dinamici ai acesteia (sau persistența) rămân constanți.

Astfel, ecuația (1) va fi reformulată pentru a cuprinde o schimbare a constantei:

$$\pi_t = \alpha_0 + D_t \alpha_1 + \rho \pi_{t-p} + \sum_{i=1}^{p-1} \beta_i \Delta \pi_{t-i} + \varepsilon_t, \quad (2)$$

Unde, variabila de tip dummy D_t este zero în perioadele în care $t < s$ și este 1 în toate perioadele următoare $t > s$. Termenul de eroare residual, ε_t , este necorelat în serie, dar probabil heteroscedastic.

O altă măsură relativ simplă a persistenței implică relația dintre aceasta și revenirea inflației la nivelul mediu. Astfel, o examinare vizuală simplă a două serii de timp permite identificarea care din acestea posedă o persistență mai mare prin observarea cât de des una sau alta revine către valoarea de echilibru pe termen mediu. Variabila care revine mai rar la valoarea sa de echilibru va fi considerată variabila cu o persistență mai mare. Astfel, se va introduce o nouă măsură a persistenței γ care va reprezenta probabilitatea ca un anumit proces staționar nu va intersecta valoarea medie a acestuia într-o perioadă de timp t , sau în mod echivalent ca 1 minus probabilitatea intersectării valorii mediei a procesului. Un estimator al acestei măsuri este dat de relația:

$$\gamma = 1 - \frac{n}{T},$$

Unde n reprezintă numărul de ori variabila respectivă își intersectează valoarea medie în timpul intervalului de timp cu $T+1$ observații. Prin definiție, γ va lua mereu valori între zero și unu. Totuși, având în vedere că pentru seria de timp cu un comportament de „zgomot alb” (white noise), $\gamma=0.5$, în cazul în care variabila analizată va demonstra un γ aproape de 0.5 se va considera lipsa unei persistențe semnificative. În cazul în care valorile sânt mult superioare valorii de 0.5, gradul de persistență este mare. Pe de altă parte, valorile sub 0.5 denotă o autocorelare negativă pe termen lung².

Un avantaj al acestei măsuri a persistenței constituie faptul că spre deosebire de ρ care necesită ca variabila studiată să reprezinte un proces autoregresiv pur, γ este independentă de comportamentul seriei de timp analizate. În acest fel, măsura persistenței γ nu va fi afectată de eventualele specificații eronate ale modelului variabilei respective.

Concluziile pentru datele Republicii Moldova

În urma tehnicilor prezentate pentru datele Republicii Moldova s-a reușit demonstrarea faptului că în intervalul de timp 2000-2013 persistența inflației de bază este mai mare decât cea a inflației totale, fapt ce poate fi argumentat prin ceea că ultima, în proporție de cca 70 la sută cuprinde componente a căror variație este determinată de factori externi, de decizii administrative, dar și de condițiile agro-meteorologice sau cu alte cuvinte, de factori cu volatilitate mai mare.

Prin exprimarea inflației ca un proces autoregresiv s-a reușit estimarea gradului de persistență, coeficientului ρ , care pentru inflația IPC a înregistrat o valoare de 0.5, iar pentru inflația de bază 0.75. Având în vedere că acest coeficient poate fi exagerat în cazul existenței unei schimbări structurale în cadrul procesului inflaționist, au fost efectuate testele statistice necesare și re-estimările modelelor în dependență de acești factori. Astfel, pentru perioada 2000-2013, pornind de la ipoteza unei schimbări în anul 2009 datorată perioadei de criză și a trecerii la un nou regim de politică monetară, gradul de persistență măsurat prin coeficientul ρ pentru inflația totală a constituit 0.37, iar pentru inflația de bază 0.5, cu alte cuvinte în diminuare față de coeficienții inițial estimați.

În același timp, s-a determinat modul în care persistența inflației s-a modificat în ultimii patru ani, de când se atestă o valoare medie mai mică a acesteia comparativ cu perioada 2000-2008. Astfel, se atestă o creștere a gradului de persistență a inflației în ultima perioadă. Coeficientul ρ estimat în baza unui model auto-regresiv pentru inflația totală a crescut de la 0.3 până la 0.63, în cazul inflației de bază, gradul de persistență s-a majorat 0.47 până la valoarea de 0.64.

Rezultatele respective au fost confirmate și de metoda alternativă de estimare a gradului de persistență ce are la

¹ Perron (1990)

² Marquess (2004)

bază proprietatea inflației de a reveni la media pe termen lung a acesteia. Astfel, coeficientul γ estimat conform acestei metode, în mod similar atestă un grad de persistență mai mare a inflației de bază față de inflația totală și o creștere a gradului de persistență pentru ambii indicatori în anii 2009-2013 comparativ cu perioada de până la acest interval.

Referințe bibliografice:

1. Is Inflation Persistence Intrinsic in Industrial Economies? A. T. Levin, J. M. Piger, June 2006
2. Inflation Persistence Facts or Artefacts? Carlos Robalo Marques, Banco de Portugal, 2005
3. Testing for a Unit Root in Time Series Regression, Philips, P. C. B. and P. Perron (1988)
4. Inflation Persistence and Price Setting Behaviour in the Euro Area – A Summary of the IPN Evidence, Altissimo, F., Ehrmann, M, F. Smets (2006), European Central Bank Occasional Paper, No, 46.
5. Imperfect Credibility and Inflation Persistence, Erceg C, A. Levin (2003) Journal of Monetary Economics.
6. Measuring and Explaining Inflation Persistence: Disaggregate Evidence on the Czech Republic, Ian Babetskii, Fabrizio Coricelli, Roman Horváth, 2007, CNB
7. Inflation Persistence, Jeffrey C. Fuhrer, 2009, Federal Reserve of Boston.
8. Price Setting and Inflation Persistence in Austria, 2005, Josef Baumgartner
9. Breaks in the mean of inflation – how they happen and what to do with them, Corvoisier, S, Mojon, B., 2005, ECB Working Paper, 451.

Recomandat spre publicare: 20.05.2013

**STATISTICAL ANALYSIS OF MONETARY POLICY EFFECTS
ON HOUSEHOLDS AND FIRMS IN REPUBLIC OF MOLDOVA**

*SIMION MIJA, PhD student,
National Bank of Moldova*

The article is dedicated to research the effects of monetary policy on households and firms by determining the propagation of policies and identify the transmission mechanism. Households and firms directly affected by monetary policy decisions that have direct impact on both the expectations of the future evolution of the economy, thus affecting investment expenditure, interest rates on short-term and long-term, asset prices and the exchange rate.

Keywords: *monetary policy, economic statistics, asset prices, the nominal interest rates on short-term, exchange rate, households.*

JEL Classification: *C4, E31, E5, E54, E60, F31*

Introduction. Historically banks were the institutions that mobilizing household savings and they subsequently were granted to private companies. If the banks fulfill this function effectively and allocate capital effectively, it leads to additional opportunities for economic development. This axiom emphasizes the substantial role in the welfare of society, which lies on account of laws and regulations, and incumbent Central Bank monetary policy.

The purpose of this paper is to determine the transmission channels of monetary policy decisions on prices and economic activity. The results of several international assessments indicate that the quality of monetary policy directly influences the development and stability of banking systems.

The monetary transmission mechanism describes how policy-induced changes in the nominal money stock or the short-term nominal interest rate, asset prices and exchange rate have an impact on real variables such as aggregate output, import prices and inflation.

Monetary policy works largely via its influence on aggregate demand in the economy. It has little direct effect on the trend path of supply capacity. Rather, in the long run, monetary policy determines the nominal or money values of goods and services – that is, the general price level. An equivalent way of making the same point is to say that in the long run, monetary policy in essence determines the value of money – movements in the general price level indicate how much the purchasing power of money has changed over time. Inflation, in this sense, is a monetary phenomenon.

However, monetary policy changes do have an effect on real activity in the short to medium term. And though monetary policy is the dominant determinant of the price level in the long run, there are many other potential influences on price-level movements at shorter horizons. There are several links in the chain of causation running from monetary policy changes to their ultimate effects on the economy.

Central bank liabilities include both components of the monetary base: currency and bank reserves. Hence, the central bank controls the monetary base. Indeed, monetary policy actions typically begin when the central bank changes the monetary base through an open market operation, purchasing other securities – most frequently.

The quantitative effect of a change in the official rate on other interest rates and on financial markets in general, will depend on the extent to which the policy change was anticipated and how the change affects expectations of future policy. Assume that for simplicity that changes in the official rate are not expected to be reversed quickly, and that no further future changes are anticipated as a result of the change.

This is a reasonable assumption for purposes of illustration, but it should be borne in mind that some of the effects described may occur when market expectations about policy change, rather than when the official rate itself changes.

Economic interpretation of monetary policy mechanism

1. Short term nominal interest rate

If, in the today economy, neither component of the monetary base pays interest or if, more generally, the components of the monetary base pay interest at a rate that is below the market rate on other highly liquid assets such as short-term government bonds, then private agents' demand for real base money M/P can be described as a decreasing function of the short-term nominal interest rate r :

$$M/P = L(r) \tag{1}$$

This function L summarizes how, as the nominal interest rate rises, other highly liquid assets become more attractive as short-term stores of value, providing stronger incentives for households and firms to economize on their holdings of currency and banks to economize on their holdings of reserves. Thus, when the price level P cannot fully adjust in the short-run, the central bank's monopolistic control over the nominal quantity of base money M also allows it to influence the short-term nominal interest rate r , with a policy-induced increase in M leading to whatever decline in r is necessary to make private agents willing to hold the additional volume of real base money and, conversely, a policy-induced decrease in M leading to a rise in r . In the simplest model where changes in M represent the only source of uncertainty, the deterministic relationship that links M and r implies that monetary policy actions can be described

equivalently in terms of their effects on either the monetary base or the short-term nominal interest rate.

Based on Poole's analysis shows, that when the economy is hit by random shocks of various kinds, the central bank in achieving its stabilization objectives can face a trade-off between two strategies: one of setting the nominal quantity of base money and allowing the market to determine the short-term nominal interest rate and the other of setting the short-term nominal interest rate and then supplying whatever quantity of nominal base money is demanded at that interest rate. More specifically, Poole's analysis reveals that central bank policy insulates output and prices from the effects of large and unpredictable disturbances to the money demand relationship by setting a target for r rather than M . Perhaps reflecting the widespread belief that money demand shocks are large and unpredictable, most central banks around the world today, choose to conduct monetary policy with reference to a target for the short-term nominal interest rate as opposed to any measure of the money supply. Hence, in practice, monetary policy actions are almost always described in terms of their impact on a short-term nominal interest rate, even though, strictly speaking, those actions still begin with open market operations that change the monetary base.

Based on theory, in our day a change in the official rate is immediately transmitted to other short-term money-market rates, both to money-market instruments of different maturity and to other short-term rates, such as interbank deposits. But these rates may not always move by the exact amount of the official rate change. Soon after the official rate change, banks adjust their standard lending rates, usually by the exact amount of the policy change.

Interest channel: Republica Moldova case:

- The impulse of monetary policy decision are propagate to economy by both lending rates, as well by deposit rates;
- Relative low impact and with limited effectiveness results after global financial crisis;
- Degree of financial intermediation remains low \Rightarrow dilutive effect of monetary policy signals.

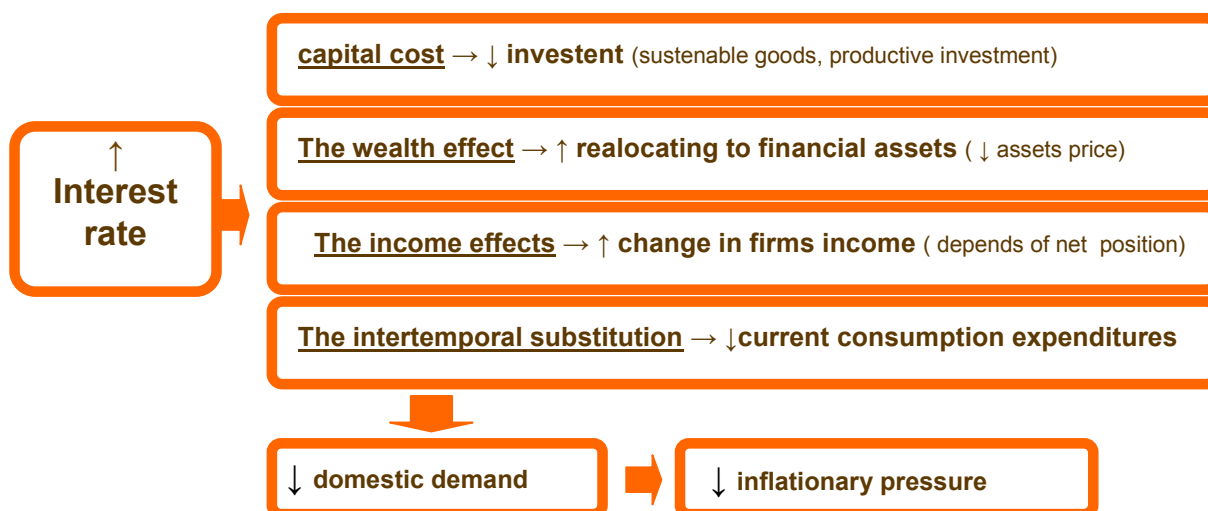

Fig. 1. Interest rate transmission mechanism

Source: Author's calculation.

This quickly affects the interest rates that banks charge their customers for variable-rate loans, including overdrafts. Rates on standard variable-rate mortgages may also be changed, though this is not automatic and may be delayed. Rates offered to savers also change, in order to preserve the margin between deposit and loan rates. This margin can vary over time, according to, for example, changing competitive conditions in the markets involved, but it does not normally change in response to policy changes alone.

2. Long-term nominal interest rates

Though a change in the official rate unambiguously moves other short-term rates in the same direction, the impact on longer-term interest rates can go either way. This is because long-term interest rates are influenced by an average of current and expected future short-term rates, so the outcome depends upon the direction and extent of the impact of the official rate change on expectations of the future path of interest rates. A rise in the official rate could, for example, generate an expectation of lower future interest rates, in which case long rates might fall in response to an official rate rise. The actual effect on long rates of an official rate change will partly depend on the impact of the policy change on inflation expectations.

According to the traditional Keynesian interest rate channel, a policy-induced increase in the short-term nominal interest rate leads first to an increase in longer-term nominal interest rates, as investors act to arbitrage away differences in risk-adjusted expected returns on debt instruments of various maturities as described by the expectations hypothesis of the term structure. When nominal prices are slow to adjust, these movements in nominal interest rates translate into movements in real interest rates as well. Firms, finding that their real cost of borrowing over all horizons has increased, cut back on their investment expenditures. Likewise, households facing higher real borrowing costs scale back on their

purchases of homes, automobiles, and other durable goods. Aggregate output and employment fall. This interest rate channel lies at the heart of the traditional Keynesian textbook IS-LM model, due originally to Hicks, and also appears in the more recent New Keynesian models.

3. The exchange rate

In open economies, additional real effects of a policy-induced increase in the short-term interest rate come about through the exchange rate channel.

When the domestic nominal interest rate rises above its foreign counterpart, equilibrium in the foreign exchange market requires that the domestic currency gradually depreciate at a rate that, again, serves to equate the risk-adjusted returns on various debt instruments, in this case debt instruments denominated in each of the two currencies – this is the condition of uncovered interest parity. In both traditional Keynesian models that build on Fleming, Mundell, and Dornbusch and in the New Keynesian models, this expected future depreciation requires an initial appreciation of the domestic currency that, when prices are slow to adjust, makes domestically-produced goods more expensive than foreign-produced goods. Net exports fall; domestic output and employment fall as well.

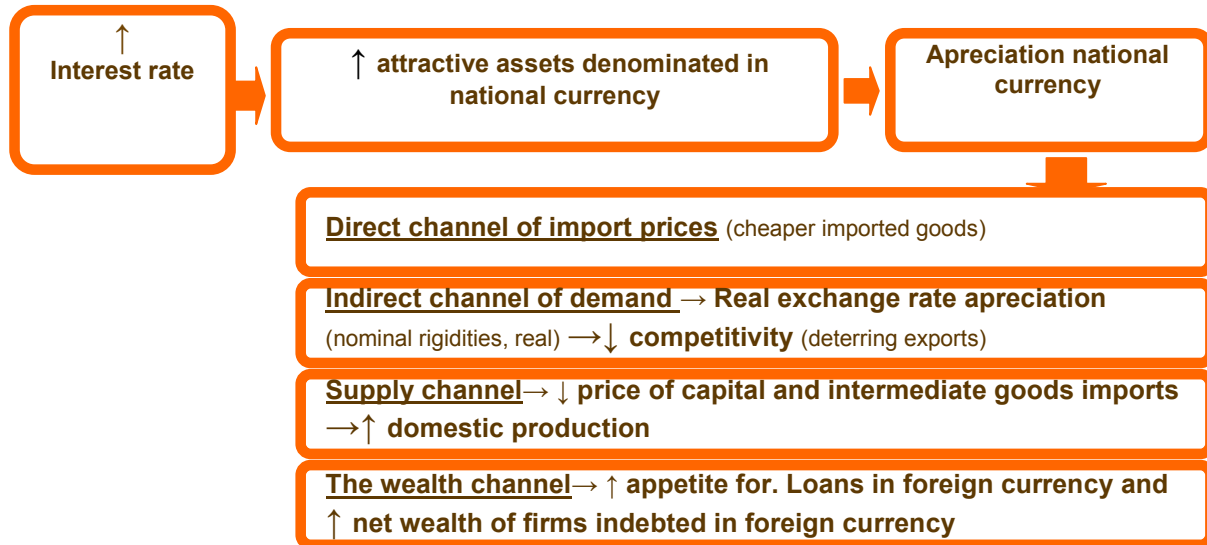

Fig. 2. Exchange rate transmission mechanism

Source: Author's calculation.

Exchange rate channel: Republic of Moldova case:

- Channel that takes effect relatively quickly;
- Reacts directly through impact of nominal exchange rate changes on import prices (including fuel) and the excise duty / foreign currency prices;
- Reacts indirectly through the impact of excess demand.

4. Asset prices

Additional asset price channels are highlighted by Tobin's q-theory of investment and Ando and Modigliani's life-cycle theory of consumption. Tobin's q measures the ratio of the stock market value of a firm to the replacement cost of the physical capital that is owned by that firm. All else equal, a policy-induced increase in the short-term nominal interest rate makes debt instruments more attractive than equities in the eyes of investors; hence, following a monetary tightening, equilibrium across securities markets must be reestablished in part through a fall in equity prices. With a lower value of q, firms find it less desirable to issue new shares of stock to finance new investment projects; hence, investment, output, and employment fall. Ando and Modigliani's life-cycle theory of consumption assigns a role to wealth as well as income as key determinants of consumer spending. Hence, this theory also identifies a channel of monetary transmission: if stock prices fall after a monetary tightening, household financial wealth declines as well, leading to a fall in consumption, output, and employment.

According to Meltzer, asset price movements beyond those reflected in interest rates alone also play a central role in monetarist descriptions of the transmission mechanism. Indeed, monetarist critiques of the traditional Keynesian model often start by questioning the view that the full thrust of monetary policy actions is completely summarized by movements in the short-term nominal interest rate. Monetarists argue instead that monetary policy actions impact simultaneously on prices across a wide variety of markets for financial assets and durable goods, but especially in the markets for equities and real estate, and that those asset price movements are all capable of generating important wealth effects that impact, through spending, on output and employment.

Changes in the official rate also affect the market value of securities, such as bonds and equities. The price of bonds is inversely related to the long-term interest rate, so a rise in long-term interest rates lowers bond prices, and vice

versa for a fall in long rates. If other things are equal, higher interest rates also lower other securities prices, such as equities. This is because expected future returns are discounted by a larger factor, so the present value of any given future income stream falls.

Results from financial markets to households and firms

We now consider how the spending decisions of households and firms respond to the changes in interest rates, asset prices and the exchange rate just discussed. This paper is focused on the immediate effects of a monetary policy change. Those resulting from subsequent changes in aggregate income, employment and inflation are considered below. Since the effects of policy changes on expectations and confidence are ambiguous, we proceed on the basis of a given level of expectations about the future course of real activity and inflation, and a given degree of confidence with which those expectations are held. Also assume an unchanged fiscal policy stance by the government in response to the change in monetary policy.

1. Statistical analysis of effects to households

Households are affected by a monetary policy change in several ways. There are three direct effects. First, they face new rates of interest on their savings and debts. So the disposable incomes of savers and borrowers alter, as does the incentive to save rather than consume now. Second, the value of households' financial wealth changes as a result of changes in asset prices. Third, any exchange rate adjustment changes the relative prices of goods and services priced in domestic and foreign currency. Of these three effects, the one felt most acutely and directly by a significant number of households is that working through the interest rate charged on personal debt, especially mortgages, and the interest rate paid on their savings.

Loans secured on houses make up, and most mortgages are still floating-rate. Any rise in the mortgage rate reduces the remaining disposable income of those affected and so, for any given gross income, reduces the flow of funds available to spend on goods and services. Higher interest rates on unsecured loans have a similar effect. Previous spending levels cannot be sustained without incurring further debts (or running down savings), so a fall in consumer spending is likely to follow. Those with fixed-rate mortgages will not face higher payments until their fixed term expires, but all new borrowers taking out such loans will be affected by rate changes from the start of their loan (though the fixed interest rate will be linked to interest rates of the relevant term, rather than short rates).

Wealth effects will also be likely to work in the same direction. Higher interest rates tend to reduce asset values, and lower wealth leads to lower spending. Securities prices were mentioned above; another important personal asset is houses. Higher interest rates generally increase the cost of financing house purchase, and so reduce demand. A fall in demand will lower the rate of increase of house prices, and sometimes house prices may even fall. Houses are a major component of (gross) personal wealth. Changes in the value of housing wealth affect consumer spending in the same direction as changes in financial wealth, but not necessarily by the same amount. Part of this effect comes from the fact that households may feel poorer when the market value of their house falls, and another part results from the fact that houses are used as collateral for loans, so lower net worth in housing makes it harder to borrow.

Another influence on consumer spending arises from the effects of an official rate change on consumer confidence and expectations of future employment and earnings prospects. Such effects vary with the circumstances of the time, but where a policy change is expected to stimulate economic activity, this is likely to increase confidence and expectations of future employment and earnings growth, leading to higher spending. The reverse will follow a policy change expected to slow the growth of activity.

So far, the effects mentioned all normally work in the same direction, so that higher interest rates, other things being equal, lead to a reduction in consumer spending, and lower interest rates tend to encourage it. However, this is not true for all households. For example, a person living off income from savings deposits, or someone about to purchase an annuity, would receive a larger money income if interest rates were higher than if they were lower. This higher income could sustain a higher level of spending than would otherwise be possible. So interest rate rises (falls) have redistribution all effects-net borrowers are made worse (better) off and net savers are made better (worse) off. And to complicate matters further, the spending of these different groups may respond differently to their respective changes in disposable income.

However, the MPC sets one interest rate for the economy as a whole, and can only take account of the impact of official rate changes on the aggregate of households in the economy. From this perspective, the overall impact of the effects mentioned above on consumers appears to be that higher interest rates tend to reduce total current consumption spending, and lower interest rates tend to increase it.

Exchange rate changes can also affect the level of spending by households. This could happen, for example, if significant levels of wealth (or debt) were denominated in foreign currency, so that an exchange rate change caused a change in net wealth.

In summary, a rise in the official interest rate, other things (notably expectations and confidence) being equal, leads to a reduction in spending by consumers overall and, via an exchange rate rise, to a shift of spending away from home-produced towards foreign-produced goods and services. A reduction in the official rate has the opposite effect. The size – and even the direction – of these effects could be altered by changes in expectations and confidence brought about by a policy change, and these influences vary with the particular circumstances.

2. *Statistical analysis of effects to firms*

The other main group of private sector agents in the economy is firms. They combine capital, labor and purchased inputs in some production process in order to make and sell goods or services for profit. Firms are affected by the changes in market interest rates, asset prices and the exchange rate that may follow a monetary policy change. However, the importance of the impact will vary depending on the nature of the business, the size of the firm and its sources of finance. Again, we focus first on the direct effects of a monetary policy change, holding all other influences constant, and discuss indirect effects working through aggregate demand later (though these indirect effects may be more important).

An increase in the official interest rate will have a direct effect on all firms that rely on bank borrowing or on loans of any kind linked to short-term money-market interest rates. A rise in interest rates increases borrowing costs (and vice versa for a fall). The rise in interest costs reduces the profits of such firms and increases the return that firms will require from new investment projects, making it less likely that they will start them. Interest costs affect the cost of holding inventories, which are often financed by bank loans. Higher interest costs also make it less likely that the affected firms will hire more staff, and more likely that they will reduce employment or hours worked. In contrast, when interest rates are falling, it is cheaper for firms to finance investment in new plant and equipment, and more likely that they will expand their labor force.

Of course, not all firms are adversely affected by interest rate rises. Cash-rich firms will receive a higher income from funds deposited with banks or placed in the money markets, thus improving their cash flow. This improved cash flow could help them to invest in more capacity or increase employment, but it is also possible that it will encourage them to shift resources into financial assets, or to pay higher dividends to shareholders.

Some firms may be less affected by the direct impact of short-term interest rate changes. This could be either because they have minimal short-term borrowing and/or liquid assets, or because their short-term liquid assets and liabilities are roughly matched, so that changes in the level of short rates leave their cash flow largely unaffected. Even here, however, they may be affected by the impact of policy on long-term interest rates whenever they use capital markets in order to fund long-term investments.

The cost of capital is an important determinant of investment for all firms. We have mentioned that monetary policy changes have only indirect effects on interest rates on long-term bonds. The effects on the costs of equity finance are also indirect and hard to predict. This means that there is no simple link from official rate changes to the cost of capital. This is particularly true for large and multinational firms with access to international capital markets, whose financing costs may therefore be little affected by changes in domestic short-term interest rates.

Conclusion. Changes in asset prices also affect firms' behavior in other ways. Bank loans to firms (especially small firms) are often secured on assets, so a fall in asset prices can make it harder for them to borrow, since low asset prices reduce the net worth of the firm. This is sometimes called a 'financial accelerator' effect. Equity finance for listed companies is also generally easier to raise when interest rates are low and asset valuations are high, so that firms' balance sheets are healthy.

Exchange rate changes also have an important impact on many firms, though official rate changes explain only a small proportion of exchange rate variation. A firm producing, would have many of its costs fixed (at least temporarily) in domestic currency, but might face competition from firms whose costs were fixed in other currencies. An appreciation of domestic currency in the foreign exchange market would then worsen the competitive position of the firm for some time, generating lower profit margins or lower sales, or both. This effect is likely to be felt acutely by many manufacturing firms, because they tend to be most exposed to foreign competition. Producers of exports and import-competing goods would certainly both be affected. However, significant parts of other sectors, such as agriculture, may also feel the effects of such changes in the exchange rate, as would parts of the service sector, such as hotels, restaurants, shops and theatres reliant on the tourist trade, financial and business services, and consultancy.

The impact of monetary policy changes on firms' expectations about the future course of the economy and the confidence with which these expectations are held affects business investment decisions. Once made, investments in fixed capital are difficult, or impossible, to reverse, so projections of future demand and risk assessments are an important input into investment appraisals. A fall (rise) in the expected future path of demand will tend to lead to a fall (rise) in spending on capital projects. The confidence with which expectations are held is also important, as greater uncertainty about the future is likely to encourage at least postponement of investment spending until prospects seem clearer. Again, it is hard to predict the effect of any official rate change on firms' expectations and confidence, but there can be little doubt that such effects are a potentially important influence on business investment.

In summary, many firms depend on short-term money-market borrowing, and they are sensitive to the direct effects of interest rates changes. Higher interest rates worsen the financial position of firms dependent on such short-term borrowing (other things being equal) and lower rates improve their financial position. Changes in firms' financial position in turn may lead to changes in their investment and employment plans. More generally, by altering required rates of return, higher interest rates encourage postponement of investment spending and reduced inventories, whereas lower rates encourage an expansion of activity. Policy changes also alter expectations about the future course of the economy and the confidence with which those expectations are held, thereby affecting investment spending, in addition to the direct effect of changes in interest rates, asset prices, and the exchange rate.

References

1. BENES, J. and HURNIK J. and VAVRA D. (2008), Exchange Rate Management and Inflation Targeting: Modeling the Exchange Rate in Reduced-Form New Keynesian Models, Czech Journal of Economics and Finance, 58 (3-4), pp. 166-194.
2. DISYATAT, and PITI, (2008), Monetary Policy Implementation: Misconceptions and their Consequences, BIS Working Paper No. 269 (Basel: Bank for International Settlements).
3. PETER, N. (2005), The Monetary Transmission Mechanism, Working Papers No. 06-1 (Federal Reserve Bank of Boston).
4. MASUCH, K. and PILL, H. and WILLEKE, C. (2001), Framework and Tools of Monetary Analysis, ed. Monetary Analysis: Tools and Applications, European Central Bank, Frankfurt am Main.
5. ORPHANIDES, A. and PORTER, RD. (2001), Money and Inflation: The Role of Information Regarding the Determinants of M2 Behaviour, ed. Monetary Analysis: Tools and Applications, European Central Bank, Frankfurt am Main.
6. OBSTFELD, M. and JAY, C. and TAYLOR, M. (2010). Financial Stability, the Trilemma, and International Reserves, American Economic Journal: Macroeconomics, 2(2): 57–94
7. TAVLAS, G. and DELLAS, H. and STOCKMAN, A. (2008), The Classification and Performance of Alternative Exchange-Rate Systems, Bank of Greece Working Paper No. 60.
8. WALSH, C. (2010), Monetary Theory and Policy, The MIT Press.

Recomandat spre publicare: 20.05.2013

**MONEY POWER IN PREDICTING INFLATION THE CASE
OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA***

*DORIN SLOBOZIAN, PhD student,
National Bank of Moldova
MIHAI UNGUREANU, PhD student,
National Bank of Moldova*

The aim of this paper is to test the money power in the process of forecasting inflation in the Republic of Moldova. For this, we have constructed three money indicators, which later are used either together or separately in six econometric models. Besides these models, there are also two simple statistical ones: random walk and auto-regression, which are considered as benchmark models. After evaluating the forecasting accuracy using several standard statistical measures, the main conclusive findings are that money dynamics does help in bringing more accuracy to inflation forecast. The money growth, among the other indicators developed and used in this paper, proved to be the most informative about the future inflation over the medium term horizon.

Key words: inflation, money, econometric models, statistical models, forecasting, Moldova, forecasting accuracy.

JEL Classification: E31, E41, E47, E52

Introduction. There are many opinions regarding the importance of money in monetary policy conduct. Some say that it has a small role (Woodford, 2008), others suggest that it is very useful to analyse money developments because it provides a lot of useful information to monetary policy (Nelson, 2008). The aim of this paper is not to find out whether money matters in conducting monetary policy in the Republic of Moldova, but to understand to what extent it matters.

In order to achieve this goal, we have followed several steps. First, given the data gathered from the National Bureau of Statistics in Moldova and the National Bank of Moldova, we have calculated some money indicators such as monetary overhang, nominal money gap and real money gap. Based on these indicators, we have constructed eight econometric models, two of them which do not include any of these indicators, while the other six, either include one of them or all at the same time. In order to test the forecasting accuracy of these models, we have calculated four standard statistical measures (mean error, mean absolute error, mean squared error and root mean squared error) from two perspectives, one from the perspective of the date of the forecasting exercise and another from the perspective of the forecasting horizon.

Taking this into consideration, the paper is organized as follows. In section 2 we present the methodology used for testing the money predicting power to inflation, while the results are discussed in section 3 and the concluding results are presented in section 4.

Methodology

In this section, we first start with presenting a short description of the variables used in the research. Second, we explain which money indicators were chosen in order to evaluate the contribution of money to inflation forecasting, and explain the econometric models. Third, we evaluate the forecasting accuracy by calculating some standard statistical measures.

1. Data. The data used in this paper were acquired from the National Bureau of Statistics and the National Bank of Moldova. The sample period is set to 2000Q1-2011Q3.

Money represented by the M2 aggregate, interest rates on three month government securities (3M T-Bills), the exchange rates of Moldovan Leu (MDL) against the euro and USD, as well as nominal effective exchange rate (NEER) were obtained from the National Bank of Moldova. We have chosen the exchange rates of MDL against the euro and USD, since these are the most influential ones in the Moldovan economy.

The inflation rate, gross domestic product (GDP) data and the GDP deflator were obtained from the National Bureau of Statistics. After testing our variables on the presence of seasonality, in order to deseasonalise the ones which showed a seasonal behavior, the data for GDP and its deflator were seasonally adjusted using the TRAMO/SEATS procedure, while the data for the M2 aggregate and CPI were seasonally adjusted using the widely applied X-12-ARIMA procedure.

Since the National Bank of Moldova have moved to inflation targeting regime only from 2010, the inflation target for the period till then was set to the medium of CPI growth during 2000-2009. The potential levels of gross domestic product were obtained through filtering the series using the Hodrick-Prescott (HP) filter with a smoothing parameter of 1600.

2. Indicators. Before constructing the econometric models, we have calculated three indicators which will help us evaluate the contribution of money to inflation forecasting: monetary overhang, nominal money gap, real money gap

* The authors are grateful to Meir Sokoler and Tokhir Mirzoev for their helpful comments.

(see Appendix - Figure 1).

Monetary overhang. The monetary overhang was constructed as the deviation of money from its equilibrium. For this, we have employed a standard vector specification to a small open economy $X_t: X_t = ((m-p)_t, y_t, i_t, s_t)'$ where:

m – is the logarithm of the nominal money stock (in our case, the monetary aggregate M2);

p - the logarithm of the price index (in one equation is CPI, in other case the GDP deflator), thus $(m-p)$ - is the real money stock;

y - GDP level;

i – interest rate;

s – effective exchange rate.

It that case, the cointegrating vector will be defined as:

$$0 = m_t - p_t + \alpha + \beta * y_t + \delta * i_t + \eta * s_t \quad (1)$$

Assuming that m is interpreted as being at the equilibrium level in equation (1), after some algebraic changes we can calculate the *equilibrium money stock*:

$$m_t^{eq} = p_t + \alpha + \beta * y_t + \delta * i_t + \eta * s_t \quad (2)$$

After these calculations, we can obtain the monetary overhang as:

$$overhang_t = m_t - m_t^{eq} \quad (3)$$

Nominal money gap. In order to calculate the nominal money gap, first we calculate the reference value of monetary aggregate M2, m^{refval} , which is understood as the level of M2 in case it was growing at its reference rate. By differencing the standard money demand equation $m_t - p_t = \alpha + \beta * y_t + \delta * i_t$, we can calculate the reference rate of money growth $\Delta m^{refval} = \pi^* + \beta * \Delta y^{potential}$, where π^* represents the inflation target and $\Delta y^{potential}$ represents the potential non-inflation product growth rate (y-o-y).

Assuming that the equilibrium change of i_t and s_t is zero, and $\Delta p_t = \pi^*$ in the long run, the differenced equation is $\Delta m_t - \Delta p_t = \beta * \Delta y_t$. Taking this into consideration, we can calculate the nominal money gap as:

$$nmg_t = m_t - m_t^{refval} \quad (4)$$

Real money gap. Adjusting the nominal money gap to the difference between actual inflation and the inflation target, we can calculate real money gap as follows:

$$rmg_t = m_t / p_t^{CPI} - m_t^{refval} / p_{t+4}^* \quad (5)$$

where: p_t^{CPI} - denotes the CPI price index,

p_t^* - is calculating assuming that p_t^{CPI} would always grow according to the inflation target.

3. The forecasting models

For testing whether money should be taken into consideration when predicting inflation, we have constructed eight econometric models. The forecasting results are presented in Appendix - Figure 5. First two, a random walk and a simple autoregressive model do not include any money indicators, while the rest include either one or more money indicators calculated previously.

The random walk and the simple autoregressive models can be written in the following forms:

$$\pi_{t+1|t}^{rw} = \pi_t \quad (6)$$

$$\pi_{t+1|t}^{aw} = \alpha_{ar} + \beta_{ar}(L)\pi_t \quad (7)$$

The next three models were constructed to evaluate each of the money indicators calculated above:

$$\pi_{t+1|t}^{over} = \alpha_{over} + \beta_{over}(L)over_t \quad (8)$$

$$\pi_{t+1|t}^{nmg} = \alpha_{nmg} + \beta_{nmg}(L)nmg_t \quad (9)$$

$$\pi_{t+1|t}^{rmg} = \alpha_{rmg} + \beta_{rmg}(L)rmg_t \quad (10)$$

In the next two models, all of these indicators were included, in the last one a lagged inflation was also taken into consideration:

$$\pi_{t+1|t}^{all1} = \alpha_{all1} + \beta_{all1}(L)nmg_t + \gamma_{all1}(L)over_t + \delta_{all1}(L)rmg_t \quad (11)$$

$$\pi_{t+1|t}^{all2} = \alpha_{all2} + \beta_{all2}(L)nmg_t + \gamma_{all2}(L)over_t + \delta_{all2}(L)rmg_t + \omega_{all2}(L)\pi_t \quad (12)$$

The eight-th and the last forecasting model also uses lagged inflation as well as yearly money growth:

$$\pi_{t+1|t}^{lm} = \alpha_{lm} + \omega_{lm}(L)\pi_t + \beta_{lm}(L)\Delta m_t \quad (13)$$

The estimates of the results and main statistics of the models are shown in Appendix - Figure 4.

4. The forecasting accuracy

The literature in general states that the error of forecasting method Q at horizon h given a forecasting exercise at date t is given by the following formula:

$$\varepsilon_{t,h}^Q = \pi_{t+h|t}^Q - \pi_{t+h} \quad (14)$$

Taking this into consideration, we have calculated four standard statistical measures to evaluate the forecasting accuracy (mean error, mean absolute error, mean squared error and root mean squared error) from two perspectives (from the perspective of the date of the forecasting exercise and from the perspective of the forecasting horizon). In case we consider M as the forecasting horizon, then at each date $t = 1, \dots, N$ each forecasting method gives $h = 1, \dots, M$ forecasting errors at different sub-horizons.

From the perspective of the date of forecasting we can write the errors as follows:

$$me_t^Q = \frac{\sum_{h=1}^M \varepsilon_{t,h}^Q}{M} \quad (15)$$

$$mabse_t^Q = \frac{\sum_{h=1}^M |\varepsilon_{t,h}^Q|}{M} \quad (16)$$

$$mse_t^Q = \frac{\sum_{h=1}^M (\varepsilon_{t,h}^Q)^2}{M} \quad (17)$$

$$rmse_t^Q = \sqrt{mse_t^Q} \quad (18)$$

where me_t^Q denotes mean error, $mabse_t^Q$ mean absolute value, mse_t^Q is mean square error and $rmse_t^Q$ is the root mean absolute error. The results are presented in Appendix - Figure 6.

At the same time, from the perspective of the forecasting horizon, the same errors can be written as follows:

$$me_h^Q = \frac{\sum_{t=1}^N \varepsilon_{t,h}^Q}{N} \quad (19)$$

$$mabse_h^Q = \frac{\sum_{t=1}^N |\varepsilon_{t,h}^Q|}{N} \quad (20)$$

$$mse_h^Q = \frac{\sum_{t=1}^N (\varepsilon_{t,h}^Q)^2}{N} \quad (21)$$

$$rmse_h^Q = \sqrt{mse_h^Q} \quad (22)$$

Main results. The results speak rather in favour of a marginal improvement of forecasting accuracy when adding some monetary indicators to a pure autoregressive model of inflation or even when using them alone as explanatory variables. Model that takes into account money growth and inflation auto-regression is the most conclusive one in this respect. It outperforms the pure auto-regression model over the whole forecasting horizon, producing roughly twice more accurate forecasts (Appendix - Figure 8). Also, by adding to AR term a combination of monetary indicators, forecasting accuracy increases, although not so drastically, over the whole forecasting horizon.

Abstracting from the very short term horizon, other models perform better also than benchmark models. The most evident in this sense are models with nominal money gap or with mix of monetary indicators. Both of them are worse than random walk and AR at the beginning of policy relevant horizon but their forecasting accuracy increases as the horizon does, thus clearly outperforming benchmarks.

Although, models of inflation comprising monetary overhang and real money gap (each separately) behave better than random walk one, still they do not manage to bring more accuracy in forecasting inflation. Over the medium term the accuracy is not significantly different from that of AR model.

Conclusions. In present work, we have tried to investigate the predictive ability of money to inflation. In this sense, besides exploring the information from the dynamics of monetary aggregate (M2) itself, several other monetary indicators were developed: *monetary overhang*, *nominal money gap*, and *real money gap*.

We modelled inflation behavior in several different ways by using all the above-mentioned indicators, separately or combining them. Out of eight econometric models there were used two simple models: *random walk* and *auto-regression*. These two ones served as benchmark models. Thus, results from other monetary models were compared

against the results of these two ones.

The main conclusive findings are that money dynamics does help in bringing more accuracy to inflation forecast. The money growth, among the other indicators developed and used in this paper, proved to be the most informative about the future inflation over the medium term horizon.

We are aware that the results could be improved through including more variables such as interest rates on deposits and credits in national and foreign currency, exchange rates or GDP. Therefore, these issues could serve as topics of research for future papers.

References

1. Abeysinghe, T. and T. Boon (1999): "Small Sample Estimation of a Cointegrating Vector: An Empirical Evaluation of Six Estimation Techniques." *Applied Economics Letters* 6(10), pp. 645–648.
2. Altimari, S. N. (2001): "Does Money Lead Inflation in the Euro Area?" Working Paper Series 063, European Central Bank.
3. Amato, Jeffery D. and Stefan Gerlach (2002): "Inflation Targeting in Emerging Market and Transition Economies: Lessons After A Decade," *European Economic Review*, 46.
4. Bachmeier, L. and N. R. Swanson (2005): "Predicting Inflation: Does the Quantity Theory Help?" *Economic Inquiry* 43, pp. 570–585.
5. Berger, Helga and Emil Stavrev (2008): "The Information Content of Money in Forecasting Euro Area Inflation," IMF Working Papers, 08/166 (Washington: International Monetary Fund).
6. Berger, H., T. Harjes and E. Stavrev (2008): "The ECB's Monetary Analysis Revisited." IMF Working Paper No. WP/08/166.
7. Beger, H. and Österholm (2011): "Does Money Matter for U.S. Inflation? Evidence from Bayesian VARs." Forthcoming in CESifo Economic Studies.
8. Binner, J. M., P. Tino, J. Tepper, R.G. Anderson, B. Jones, and G. Kendall (2009): *Does Money Matter in Inflation Forecasting?* Federal Reserve Bank of St. Louis, June 2009.
9. Buch, Claudia M. (2001): "Money Demand in Hungary and Poland," *Applied Economics*, 33, pp. 989-999.
10. Christiano, L., R. Motto, and M. Rostagno (2007): "Two Examples Why Money and Credit May Be Useful for Monetary Policy." European Central Bank mimeo.
11. Dreger, C., H. E. Reimers, and B. Roffia (2007): "Long-run Money Demand in the New EU Member States with Exchange Rate Effects." *Eastern European Economics*, 45, pp. 75–94.
12. Fidrmuc, J. (2009): "Money Demand and Disinflation in Selected CEECs during the Accession to the EU." *Applied Economics*, forthcoming.
13. Fisher, B., M. Lenza, H. Pill, and L. Reichlin (2007): "Money and Monetary Policy: The ECB Experience 1999–2006." Conference Volume of the 4th ECB Central Bank Conference on "The Role of Money: Money and Monetary Policy in the Twenty-first Century".
14. Fourcans, A. and R. Vranceanu (2008): "Money in the Inflation Equation: The Euro Area Evidence." Essec Research Center, DR-08012.
15. Freedman, Charles and Inci Öther-Robe (2010): "Important Elements for Inflation Targeting for Emerging Markets," IMF Working Papers, 10/113 (Washington: International Monetary Fund).
16. Gerlach, S. and L. E. O. Svensson (2000): "Money and Inflation in the Euro Area: A Case for Monetary Indicators?" NBER Working Paper No. 8025.
17. Gottschalk, J. F., M. Rico, and W. Van Zandweghe (2000): "Money As an Indicator in the Euro Zone." Kiel Working Paper No. 984.
18. Hale, Galina and Oscar Jordà (2007): "Do Monetary Aggregates Help Forecast Inflation?" *Federal Reserve Bank of San Francisco Economic Letter*, 10, pp. 1-3.
19. Horváth Roman, Komárek Luboš and Rozsypal Filip (2010): "Does Money Help Predict Inflation? An Empirical Assessment for Central Europe", Working Paper Series 5, Czech National Bank, pp. 5-8.
20. Johansen, S. and K. Juselius (1990): "Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration – With Applications to the Demand for Money." *Oxford Bulletin of Economics and Statistics* 52, pp. 169–210.
21. Juselius, K. (2006): "The Cointegrated VAR Model: Methodology and Applications." Oxford University Press, Oxford UK.
22. Leventakis, J. A. (1993): "Modelling Money Demand in Open Economies Over the Modern Floating Rate Period." *Applied Economics* 25, pp. 1005–1012.
23. Luca, A. and I. Petrova (2008): "What Drives Credit Dollarization in Transition Countries?" *Journal of Banking and Finance* 32, pp. 858–869.
24. Monetary Policy Strategy of the National Bank of Moldova for 2010-2012.
25. Nell, Kevin S. (2003): "The Stability of M3 Money Demand and Monetary Growth Targets: The Case of South Africa," *The Journal of Development Studies*, 39(3), pp. 151-180.
26. Nelson, E. (2008): "Why Money Growth Determines Inflation in the Long Run: Answering the Woodford Critique." *Journal of Money, Credit and Banking* 40(8), pp. 1791–1814.
27. Pradhan, Basanta K. and Arvind Subramanian (2003): "On the Stability of Demand for Money in A Developing Economy: Some Empirical Issues," *Journal of Development Economics*, 72, pp. 335-351.
28. Stock, J. H. and M. Watson (1993): "A Simple Estimator of Cointegrating Vectors in Higher Order Integrated Systems." *Econometrica* 61, pp. 783–820.
29. Trecoci, C. and J. L. Vega (2000): "The Information Content of M3 for Future Inflation." ECB Working Paper No. 33.
30. Woodford, M. (2003): *Interest and Prices: Foundations of a Theory of Monetary Policy*. Princeton University Press: Princeton.
31. Woodford, M. (2008): "How Important is Money for Monetary Policy Conduct?" *Journal of Money, Credit and Banking* 40(8), pp. 1561–1598.

Appendix

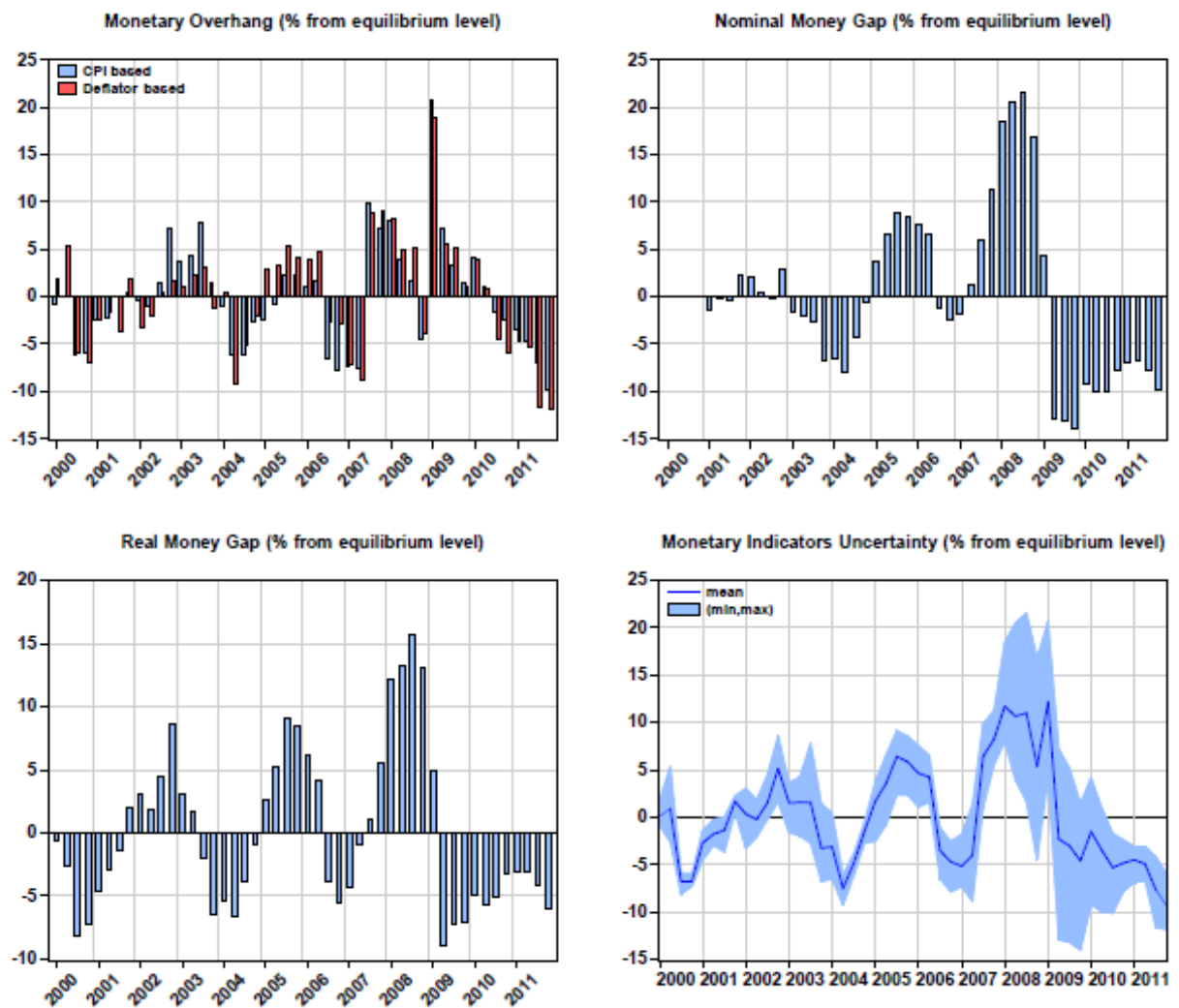

Fig. 1. Money indicators

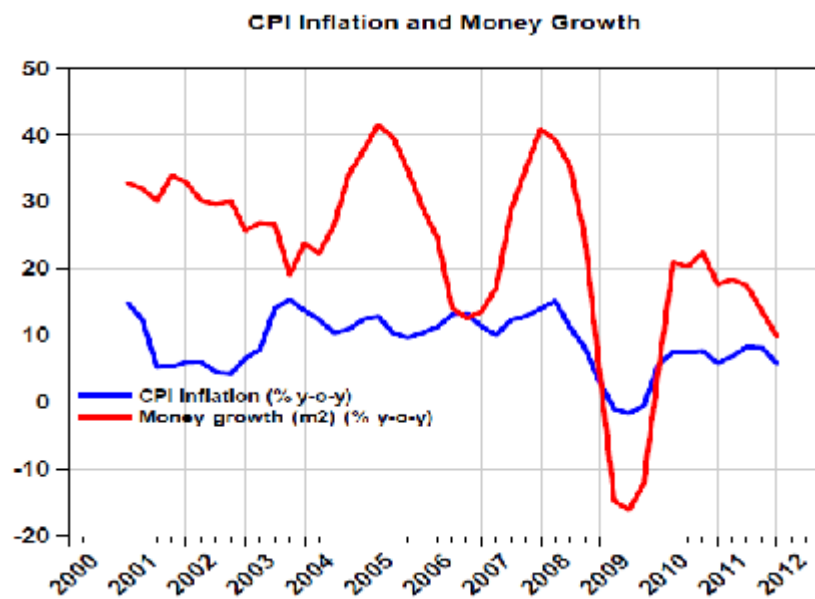

Fig. 2. CPI inflation and money growth

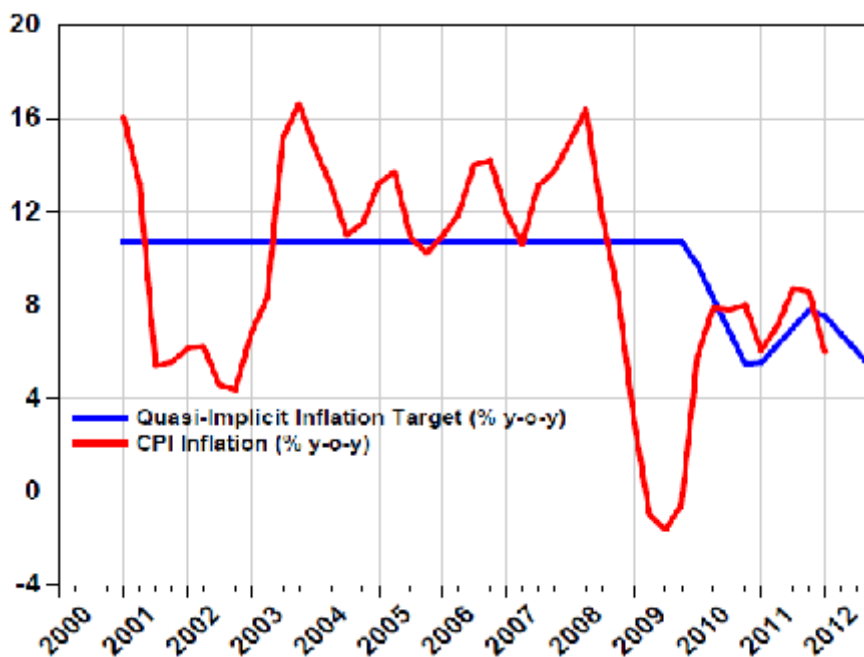

Fig. 3. Quasi-implicit inflation target and CPI inflation

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6	Model 7
C(1)	2.294945	8.928156	8.996132	8.936542	8.943666	2.966448	1.903157
Prob	0.0203	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0211	0.0407
C(2)	0.896123	0.158054	0.216716	0.140211	0.255037	0.851639	0.748611
Prob	0.0000	0.1947	0.0025	0.1772	0.0012	0.0000	0.0000
C(3)	0.15013	-	-	-	0.005498	0.063676	0.073481
Prob	0.0678	-	-	-	0.9614	0.2334	0.0143
C(4)	-	-	-	-	0.117631	0.023929	-0.141508
Prob	-	-	-	-	0.2579	0.7143	0.0658
C(5)	-	-	-	-	-	0.066989	-
Prob	-	-	-	-	-	0.2526	-
C(6)	-	-	-	-	-	-0.180751	-
Prob	-	-	-	-	-	0.0182	-
Adjusted R-squared	0.743785	0.019211	0.17922	0.020132	0.200816	0.750994	0.776763
Prob (F-statistic)	0.000000	0.194704	0.002453	0.177228	0.012441	0.000000	0.000000

Model 1 - Autoregressive Model (equation 7)

$$\Delta \text{D4_CPI} = C(1) + C(2) * \Delta \text{D4_CPI}(-1) + C(3) * \Delta \text{D4_CPI}(-4)$$

Model 2 - Monetary Overhang (equation 8)

$$\Delta \text{D4_CPI} = C(1) + C(2) * \text{OVERHANG_CPI}(-10)$$

Model 3 - Nominal Money Gap (equation 9)

$$\Delta \text{D4_CPI} = C(1) + C(2) * \text{NMG}(-0)$$

Model 4 - Real Money Gap (equation 10)

$$\Delta \text{D4_CPI} = C(1) + C(2) * \text{RMG}(-0)$$

Model 5 - Combined Model 1 (equation 11)

$$\Delta \text{D4_CPI} = C(1) + C(2) * \text{NMG}(-0) + C(3) * \text{OVERHANG_DEF}(-8) + C(4) * \text{RMG}(-7)$$

Model 6 - Combined Model 2 (equation 12)

$$\Delta \text{D4_CPI} = C(1) + C(2) * \Delta \text{D4_CPI}(-1) + C(3) * \text{NMG}(-0) + C(4) * \text{OVERHANG_DEF}(-7) + C(5) * \text{RMG}(-7) + C(6) * \Delta \text{D4_CPI}(-4)$$

Model 7 - Combined Model 3 (equation 13)

$$\Delta \text{D4_CPI} = C(1) + C(2) * \Delta \text{D4_CPI}(-1) + C(3) * \Delta \text{D4_M2}(-0) + C(4) * \Delta \text{D4_CPI}(-4)$$

where: $\Delta \text{D4_CPI}$ is CPI inflation (% y o y);

OVERHANG_CPI - monetary overhang obtained using CPI;

NMG - nominal money gap;

RMG - real money gap;

$\Delta \text{D4_M2}$ - money growth (m2) (% y o y)

Fig. 4. Econometric results of the models

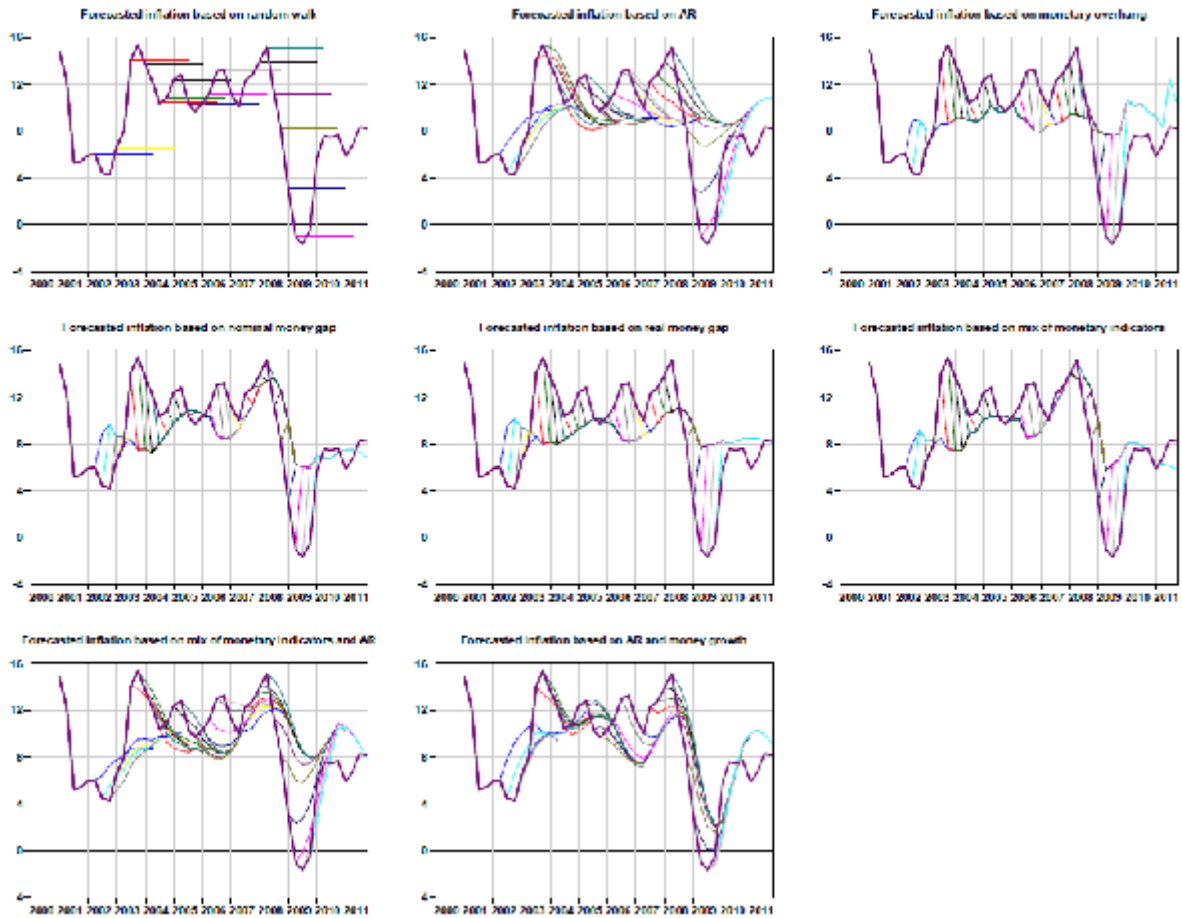

Fig. 5. In-sample forecasts of inflation

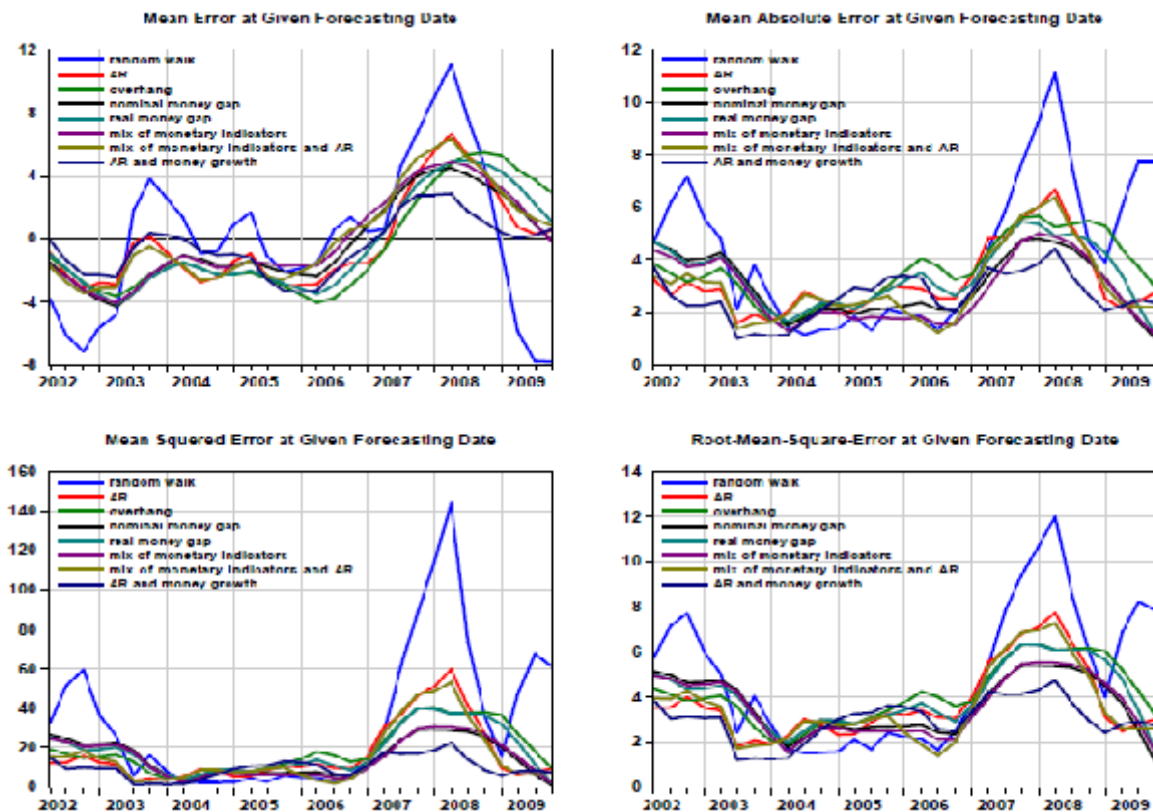

Fig. 6. Forecasting accuracy at a given date

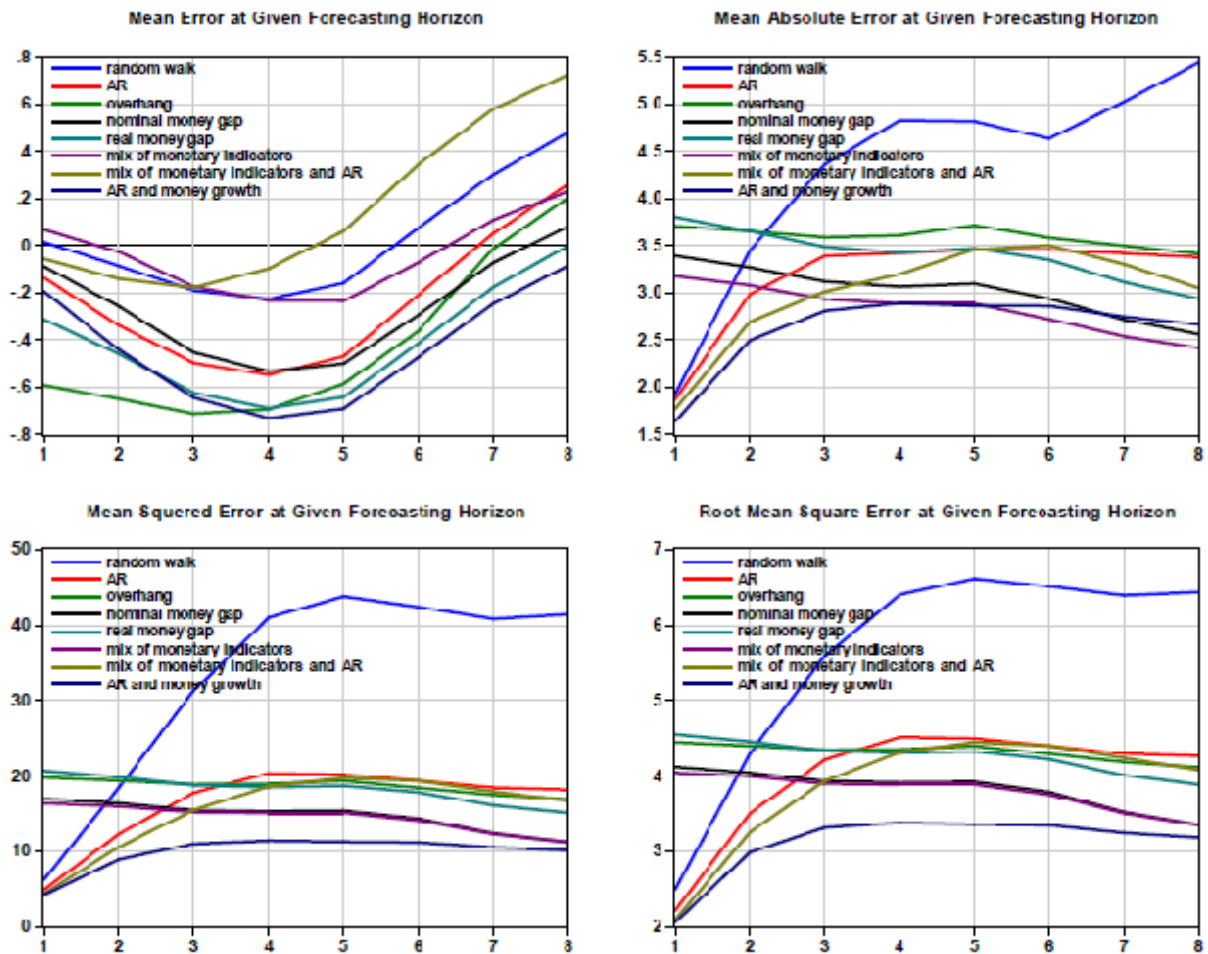

Fig. 7. Forecasting accuracy at a given horizon

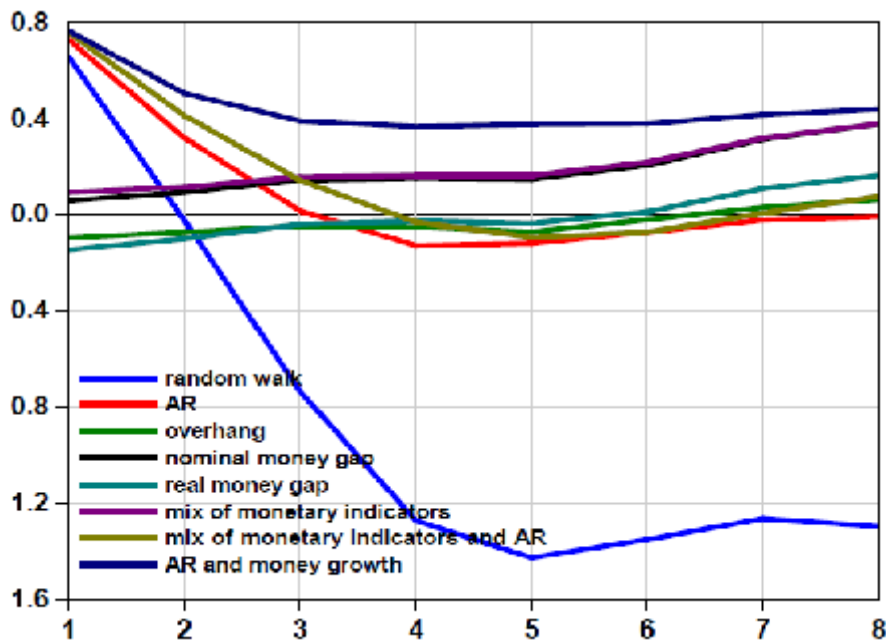

Fig. 8. Granger-Newbold criterion of forecasting accuracy

Recomandat spre publicare: 20.05.2013

**FACTORII CARE INFLUENȚEAZĂ EVOLUȚIA PREȚULUI LA CARBURANȚI.
UNELE ASPECTE CE VOR FACILITA PROCESUL DE CREARE A UNUI MODEL ECONOMETRIC DE
PROGNOZĂ A IPC AL CARBURANȚILOR**

DMITRI MOROȘAN, drd., BNM

The recent evolution of the oil global prices has further amplified the importance of the oil prices in developing countries. At the same time, the absence of significant resources of petroleum products in the Republic of Moldova shows once again the national economy dependence on import of oil derivatives. So, this paper analyses the factors which influence the evolution of pump price for fuel in the Republic of Moldova, together with the effects of the variations in fuel prices on domestic total inflation. This paper proposes to disaggregate fuel's pump price in two groups as a result of the main factors that are influencing the short and medium term evolution of fuel pump price are identified. The results obtained in this paper highlight the main factors that are affecting fuel's pump price: import prices (USD), exchange rate MDL / USD, excise rate and VAT rate.

Keywords: inflation, oil prices, exchange rates, excise rate, value added tax (VAT), consumer price index (CPI), Urals, econometrics and sliding average.

Evoluțiile recente ale prețurilor mondiale ale petrolului a amplificat și mai mult importanța prețurilor produselor petroliere în țările în curs de dezvoltare. În același timp, lipsa resurselor semnificative de produse petroliere pe teritoriul Republicii Moldova denotă încă o dată dependența economiei naționale de importul derivatelor petroliere. Astfel, această lucrare prezintă o analiză a factorilor care influențează evoluția prețului la pompă al carburanților în Republica Moldova, dar și efectele generate de variația prețului la carburanți în rata internă a inflației. Totodată, în lucrare se propune dezagregarea prețului la pompă în două grupe, drept urmare sunt remarcați și principalii factorii care influențează evoluția pe termen scurt și mediu a prețului la pompă al carburanților. Rezultatele obținute conturează că evoluția prețului la pompă al benzinei și motorinei este influențată preponderent de: prețul de import (USD), cursul de schimb MDL/USD, cota accizului și cota TVA.

Cuvinte cheie: inflație, prețuri la petrol, curs de schimb, cota accizului, cota TVA, Urals, medie glisantă, econometrie.

JEL Classification: C5, E3, E31, L42, L71

Pe parcursul timpului au fost efectuate un șir de cercetări și analize care au avut drept scop identificarea principalilor factori ce influențează creșterea prețului mondial al petrolului, dar și cea a prețurilor la produsele petroliere dintr-o anumită regiune, țară. Petrolul este unul dintre principalii indicatori ai mai multor procese în cadrul economiei globale. Astfel, pentru cea mai mare parte a secolului trecut, petrolul ieftin a alimentat creșterea economică globală. De menționat că, în ultimul deceniu, prețul petrolului a crescut de patru ori, astfel influențând permanent potențialul de creștere al economiilor lumii.

După cum cunoaștem, pe teritoriul Republicii Moldova nu există resurse semnificative de petrol. Astfel, economia națională este dependentă de importurile de derivate petroliere și respectiv fluctuațiile prețurilor internaționale la petrol influențează semnificativ ritmul activității economiei naționale. Referitor la structura importului de produse petroliere, de notat, că deja 4 ani în șir, începând cu 2009, se relevă o tendința de majorare a ponderii motorinei cu 8.0 puncte procentuale, de la 52.2 la sută la 60.2 la sută, a gazului lichefiat cu 2.0 puncte procentuale, de la 10.2 la sută la 12.2 la sută, din contul scăderii cotei benzinei de la 37.5 la sută până la 27.5 la sută¹.

Este de menționat că, petrolul extras pe plan mondial nu este uniform după calitate și, în consecință, după preț. Prețurile depind de densitate, de fracțiuni, etc. Astfel, conform datelor ANRE din „Raportul privind piața produselor petroliere în anul 2012”, companiile petroliere din Republica Moldova importă derivate petroliere preponderent din România (benzină – 65.9 la sută, motorină – 50.7 la sută), Austria (benzină – 12.3 la sută, motorină – 4.4 la sută), Bielorus (benzină – 4.4 la sută, motorină – 15.6 la sută) și Federația Rusă (motorină – 15.2 la sută). În aceste țări, la rafinării, se prelucrează preponderent petrol de marca Urals – petrol cu o cantitate mare de sulf (conținutul de sulf de aproximativ 1.3 la sută), care este un amestec de petrol extras în Regiunea Autonomă Khanty-Mansiisk și Tatarstan. Producătorii de bază ai Urals sunt companii din Federația Rusă – Rosneft, Lukoil, Surgutneftegaz, Gazprom Neft, TNK-BP și Tatneft – de aceea acest petrol mai este numit și petrol rusesc². În contextul celor expuse mai sus, în cercetările ce țin de evoluția economiei Republicii Moldova este preferabil să se opereze cu prețul petrolului de marcă Urals.

Pentru început, se va prezenta de ce este importantă cunoașterea mecanismului de formare a prețurilor la carburanți, dar și anticiparea cât mai exactă a fluctuațiilor viitoare. Răspunsul la această întrebare ar putea fi identificat în efectele care sunt generate de modificarea prețurilor la carburanți. În general, variația prețului la carburanți în rata internă a inflației poate fi divizată în trei canale:

¹ Raportul privind piața produselor petroliere a RM în anul 2012, ANRE.

² conform www.topoilnews.com

1. Efectul direct – care se referă la creșterea directă a prețurilor;
2. Efectul indirect – efectele legate de costurile de producție (ex. cheltuielile de transport; cheltuielile aferente lucrărilor agricole);
3. Efectele de runda a doua – apar ca urmare a creșterii costului de trai, astfel muncitorii cer mărirea salariilor, pentru ași menține puterea de cumpărare a venitul disponibil.

În continuare se propune un exemplu simplist ce ar crea o claritate în informația prezentată anterior. De exemplu, considerăm cazul în care prețul combustibililor a crescut cu 10 la sută, iar ponderea acestora în coșul IPC este 0.05, prin urmare, ponderea celorlalte produse și servicii cumulativ constituie 0.95. Totodată, presupunem că ponderea combustibilului în costurile totale de producție constituie 20 la sută. De menționat că, majorarea de preț pentru alte bunuri și servicii va depinde de capacitatea producătorilor de a substitui între combustibili și alte cheltuieli. Astfel, conform datelor menționate anterior putem determina care va fi efectul unei creșteri a prețurilor la carburanți cu 10 la sută asupra IPC total.

Efectul direct aferent acestei creșteri va fi de 0.5 la sută ($0.05 \cdot 10\% = 0.5\%$). Totodată, asumând că elasticitatea producătorilor de substituție cu alte cheltuieli este zero, atunci efectul indirect va constitui 1.9 la sută ($0.2 \cdot 10\% \cdot 0.95 = 1.9\%$). Deci, putem concluziona că, în baza calculelor prezentate anterior, o creștere a prețurilor la carburanți cu 10 la sută va genera un efect cumulativ asupra IPC de 2.4 la sută (suma dintre efectul direct și cel indirect $0.5\% + 1.9\% = 2.4\%$). Astfel, primele două efecte sunt percepute pe termen scurt, în timp ce efectele de runda a doua sunt sesizate pe termen mediu.

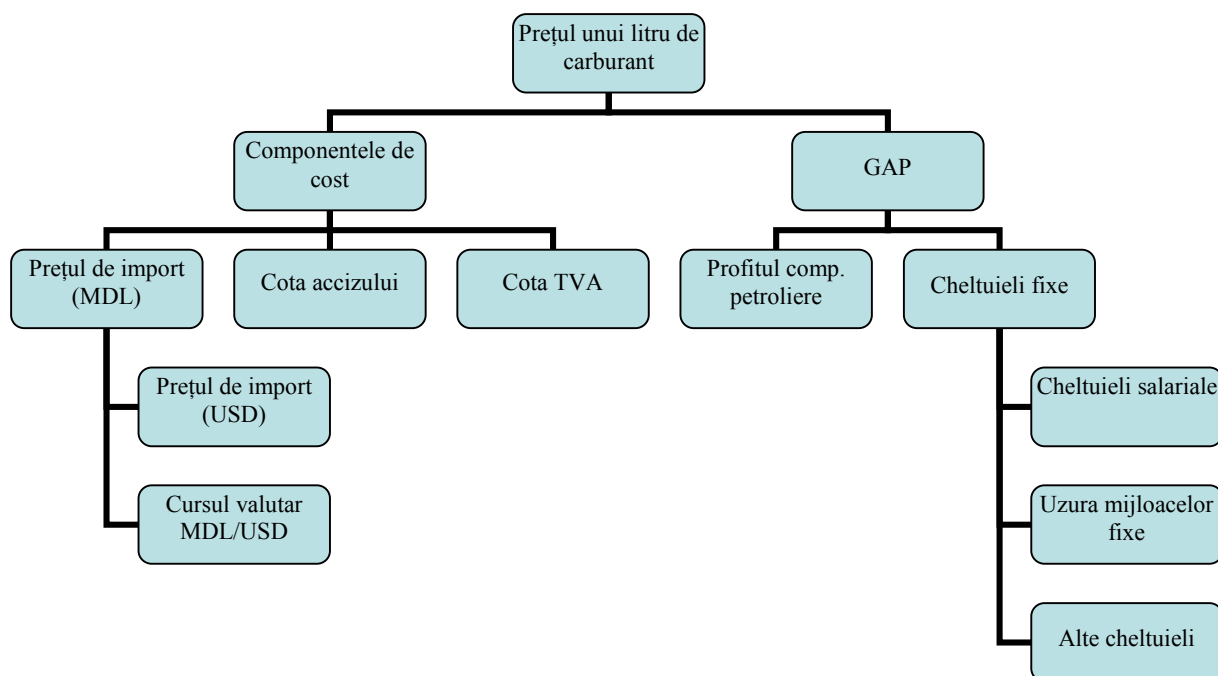

Fig. 1. Dezagregarea prețului la pompă a unui litru de carburant

Sursa: Elaborată de autor.

Deci, pentru a cunoaște mai aprofundat mecanismul de formarea a prețului la carburanți, dar și identificarea factorilor care stau la baza formării lui, pentru început se propune dezagregarea prețului la pompă al benzinei/motorinei. Astfel, în schema de mai sus s-a descompus prețul la pompă a unui litru de benzină/motorină. S-a decis divizarea prețului în două grupe, deoarece această divizare permite evidențierea factorilor pe termen scurt și mediu, care contribuie la formarea prețului la carburanți. La baza acestei clasificări a stat următoarea idee: „O pondere din prețul unui litru de carburant îl reprezintă costurile fixe și profitabilitatea companiei petroliere. După cum se cunoaște, pe termen scurt costurile fixe în activitatea întreprinderilor sunt relativ constante și nu suportă modificări esențiale odată cu modificarea volumului de producție. Deci, acest „GAP” (care include costurile fixe și profitul companiilor petroliere) va tinde spre o valoare centrală, spre o mărime fixă. Pe termen mediu, acest „GAP” ar putea suporta unele modificări, ca urmare a schimbării conjuncturii economice. De menționat că, pe termen scurt, acești factori pot fi neglijați, și astfel, prețul carburanților este influențat în totalmente de cealaltă grupă „Componentele de cost””.

Deci, **factorii principali care influențează prețul carburanților pe termen scurt sunt:**

1. Prețul de import (USD);
2. Cursul valutar MDL/USD;
3. Cota accizului;
4. Cota TVA.

După cum cunoaștem, impactul modificării cotei accizului și a cotei TVA pot fi ușor anticipate și cuantificate,

deoarece aceste schimbări sunt publicate și anunțate odată cu aprobarea legii bugetului în lectură finală. Deci, putem concluziona că factorii esențiali care contribuie la modificarea prețului la combustibili sunt: prețul de import (USD) și cursul valutar MDL/USD. Prin urmare o prognoză cât mai eficientă a acestor sub-componente de cost va permite estimarea cât mai exactă a modificării prețului la pompă a carburanților.

Totodată, companiile petroliere dispun și de unele stocuri de carburanți pentru a asigura continuitatea activității, ca urmare a apariției unor perturbații în procesul de aprovizionare cu produse petroliere. Astfel, în procesul de creare a unor modele economice de prognoză a prețului la pompă a carburanților este bine venită și încorporarea acestui factor. Pentru a încorpora acest factor în model se poate utiliza o medie glisantă în procesul de estimare a prețului mediu de import. Prin urmare, prețul mediu de import pentru luna „X” va fi format ca media ponderată a prețului mediu pentru luna „X” și „X(-1)” (precedentă).

$$PI = PI_0 * (1 - \alpha) + PI_{-1} * \alpha ; \text{ unde:}$$

PI - prețul mediu de import pentru luna curentă corectat, ca urmare a existenței stocurilor;

PI_0 - prețul mediu de import pentru luna curentă;

PI_{-1} - prețul mediu de import pentru luna precedentă;

α reprezintă ponderea stocurilor exprimată prin numărul de zile raportate la numărul de zile din lună.

În final putem concluziona că, evoluțiile recente ale prețurilor mondiale ale petrolului a amplificat și mai mult importanța prețurilor produselor petroliere în țările în curs de dezvoltare. Totodată, lipsa resurselor de petrol pe teritoriul Republicii Moldova, denotă încă o dată dependența economiei naționale de importul derivatelor petroliere. Astfel, conform analizelor efectuate s-a demonstrat că factorii principali care influențează fluctuația prețului la pompă a carburanților pe piața internă sunt: prețul de import (USD), cursul valutar (MDL/USD), cota accizului și cota TVA. Prin urmare, o estimare cât mai exactă a evoluției acestor factori, va permite crearea unor anticipări aferente prețurilor la carburanți cât mai exacte.

Totodată, factorii sus menționați pot fi asociați fluctuațiilor pe termen scurt, însă nu trebuie să neglijăm și impactul generat de factorii pe termen mediu. Dacă să menționăm unii dintre acești factori atunci îi vom menționa pe următorii: majorarea fondului de salarizare, modificarea taxelor percepute de administrațiile publice locale, modificarea cheltuielilor de întreținere a stațiilor PECO, reutilizarea stațiilor, modificarea volumului vânzărilor (ca urmare a modificării conjuncturii economice sau a preferințelor consumatorilor), etc. De menționat că, estimarea impactului generat de acești factori este un proces foarte complex și este practic imposibil. Acest fapt, se datorează atât incertitudinii aferente vitezei de acumulare a devierilor financiare, ca urmare a modificării indicatorilor respectivi, precum și de cea aferentă deciziilor companiilor, de prioritățile curente, care sunt dictate de politica individuală a fiecăreia. Totodată, unele estimări la nivel de opinie a expertului (engl. expert judgement) ar putea fi considerate ca o primă soluție în crearea a unor anticipări cu privire la estimarea impactului generat de factorii pe termen mediu.

Referințe bibliografice

1. Legea cu privire la piața produselor petroliere, nr. 461-XV din 30.07.2001;
2. DAVID Coady, MOATAZ El-Said, ROBERT Gillingham, Kangni Kpodar, Paulo Medas and David Newhouse, „The Magnitude and Distribution of Fuel Subsidies: Evidence from Bolivia, Ghana, Jordan, Mali, and Sri Lanka”, IMF Working Paper, Authorized for distribution by Gerd Schwartz, November 2006;
3. Finance & Development, June 1996, volume 33, number 2; „Energy and the Environment: Technical and Economic Possibilities”, Dennis Anderson;
4. „Food and Fuel Prices – Recent Developments, Macroeconomic Impact and Policy Responses”, IMF, Prepared by the Fiscal Affairs, Policy Development and Review, and Research Departments; Approved by Teresa Ter-Minassian, Mark Allen, Simon Johnson, June 30, 2008;
5. „The Role of Policies to Foster Oil Sector Investment in a Global Context”, Remarks by John Lipsky, First Deputy Managing Director of the International Monetary Fund, 11th Energy Forum/ 3rd International Energy Business Forum, Rome, Italy, April 20-22, 2008;
6. BP Statistical Review of World Energy, June 2013;
7. БРАГИНСКИЙ, О. Б. „Цены на нефть: история, прогноз, влияние на экономику”, Рос. хим. ж. (Ж. Рос. хим. об-ва им. Д.И. Менделеева), 2008, т. LI, № 6.

Recomandat spre publicare: 20.05.2013

STATISTICAL ANALYSIS OF THE BUSINESS CYCLES. NOMINAL AND REAL ASPECTS

*ALEXANDRU CRASOVSCI, PhD student,
National Bank of Moldova*

The purpose of this paper is to research, analyze and estimate the behavior of the business cycles in terms of nominal and real variables. The impact of macroeconomic variables can have different influences on the business cycles, depending on analyzed variable or factor. This reason means that the main point of this paper is to find the impact of the various factors on the business cycles.

Theoretical description contains a large part of this paper, and statistical analysis implies calculating the correlation coefficient of the CPI inflation and the evolution of the business cycles for the last years.

Keywords: *business cycle, univariate filter, multivariate filter, Band Pass, correlation coefficient, GDP trend, Output gap.*

JEL Classification: *C4, E02, E3*

Introduction. Small open economy like economy of the Republic of Moldova is guided mostly by the rules of the market economy. The specific of the market economy is represented by irregular fluctuations in growth throughout the business cycle. Irregular fluctuations in economic growth are specific by sequence of expansionary growth by stagnation and vice versa, in general economies have tendency of growth for a long period of time. The term **Business Cycle** (or **economic cycle**) refers to economy-wide fluctuations in production, trade and economic activity in general over several months or years in an economy organized on free-enterprise principles. **Business Cycle** is upward and downward movements of GDP (gross domestic product) levels and refers to the period of expansions and contractions in the level of economic activities (business fluctuations) around its long-term growth trend.

These fluctuations occur around (in, throughout?) a long-term growth trend, and typically involve shifts over time between periods of relatively rapid economic growth (an expansion or boom), and periods of relative stagnation or decline (a contraction or recession).

Business Cycle – General Concepts

Business cycles are usually measured by considering the growth rate of the real gross domestic product. Despite being termed cycles, these fluctuations in economic activity do not follow a mechanical or predictable periodic pattern. Business cycle is a very controversial topic, because of the necessity of explanation the shock and the mechanism of transmission. Due to slow adjustments of nominal rigidities business cycles are possible, thereby monetary discrepancies may affect only demand which leads to causing fluctuations in economic activity. Fluctuations can be explained by the markets which balance out and are devoid of imperfections and asymmetries. Other shocks which can trigger business cycles are technological ones together with aggregate fluctuations that are generated by the optimal decisions of businesses and households.

Firstly **Business Cycle** concept has been applied for the countries with a developed economy, but in the last decade this concept has been applied also to countries with emerging economies. The difference between these two types of economies is reduced to a few characteristics which can play an important role in economic fluctuations. The specifics of emerging economies such as that of the Republic of Moldova are: economy is more unstable, vulnerability to external shocks, weak resistance to exchange rate shocks, low level of development of the banking and financial system.

Business Cycles is the deviation of real output from trend. Term of trend comes from specific feature which means that output growth has a long-term trend.

Estimation of business cycles

Achieving data related to the trend (**potential GDP**) and output gap, which constitutes unobserved data, involves applying various methods as well as statistical and economic techniques. Statistical techniques for the estimation of potential GDP and the output gap are characterized by using only own information related to time series, whereas economic methods and techniques are using economic information to do decomposition between GDP trend and business cycle. In the last period multivariate filters became more frequently used whereas this kind of techniques appeared recently.

The specific of multivariate filters (semi-structural methods) is using (estimation) both kind of information, economic information and information from times series in filtering process. Usually multivariate methods use explicit information about economic activities (mostly is using information about Phillips curve which provides information about inflation evolution, or including Okun's law for providing information about economic activities).

Univariate statistical techniques for estimation of unobservable variables are purely mechanical procedures which decompose times series, most frequently used to identify components with strong persistence. Using these methods for real GDP produce smoothed series which can be called as GDP trend. Remaining components (cyclical

and erratic) correspond to the output gap.

Univariate statistical techniques in general have a simple interpretation and are simple to implement as a practical method for GDP potential estimation. This kind of method does not incorporate any macroeconomic theory which causes difficulties in the interpretation of results.

In this paper there was used univariate filter *Band Pass* for estimation of trend and obtaining business cycle, which removes high frequency components and low frequency ones from time series.

Band Pass filter was developed by Baxter and King (1995). The idea is that business cycles can be defined as fluctuations of a certain frequency. This is a linear filter, which eliminates very slow moving ('trend') components and very high frequency ('irregular') components while retaining the intermediate ('business cycle') ones. When applying the filter, the critical frequency band allocated to the cycle has to be exogenously determined. Univariate filter *Band Pass* passes through time series data that fluctuates from 6 quarters (18 months) to 32 quarters (96 months) removing high frequencies and low frequencies from data.

Univariate method *Band Pass* is based on the moving average of odd order, symmetric and finite ones $M = 2K + 1$.

$$y_t^* = a_0 y_t + \sum_{h=1}^K a_h (y_{t-h} + y_{t+h})$$

which has the form of a moving average of 24 quarters applied to quarterly data.

$$y_t^* = \sum_{h=-12}^{12} a_h y_{t-h} = a(L)y_t$$

The set of weights a_h is obtained by cutting the ideal weights out from the filter in the response of frequency function, which contains:

$$H_0 = \Delta t \sum_{h=-N/2}^{(N-1)/2} a_h$$

Where,

N – is the number of data parts,

Δt – sample of periodicity.

The coefficients of univariate filter *Band Pass* are conducted according to the following relationships of maximizing (Noullez and Iacobucci, 2005):

$$\min \int_{-(2\Delta t)^{-1}}^{(2\Delta t)^{-1}} \left| \left(\sum_{h=-K}^K a_h^{B-K} - a_h^{ideal} \right) e^{-i2\pi w \Delta t} dw \right|^2 d\omega$$

Solving the problem of maximizing shows that the coefficients of *Band Pass* filter are equal with the ideal move of the coefficients from constant:

$$a_h^{B-K} = a_h^{ideal} + \frac{H(0) - \Delta t \sum_{h=-K}^K a_h^{ideal}}{M\Delta t}$$

The performance of the filter does not change in dependence on the number of observations as well as the increase of the number of observations has no impact on the final result.

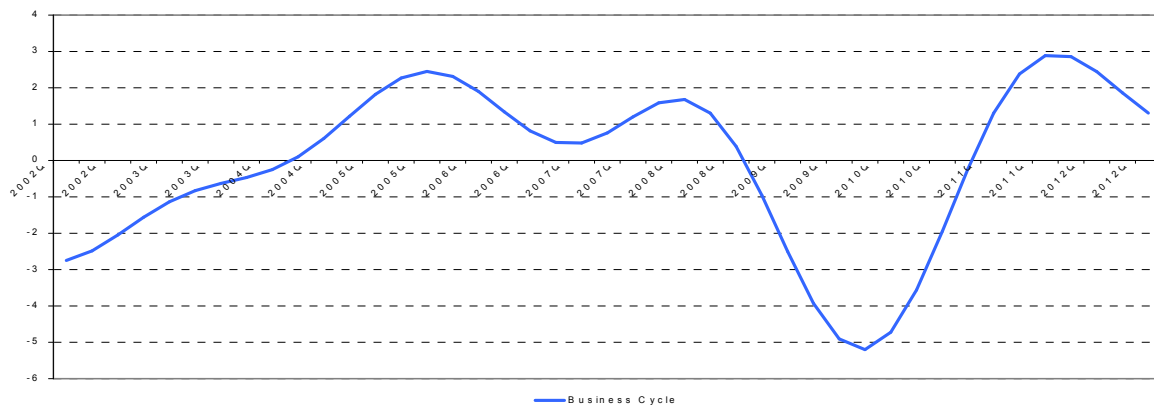

Fig. 1. Business Cycle (Band Pass filter method)

Source: by author, NBS data

Nominal and real aspects of the Business Cycle

Business cycles are the reason why macroeconomics exists as a field of study, and they are the primary consideration of many macroeconomists. Macroeconomic variable could have different impact on the business cycles. Classification by type of impact of the macroeconomic variables has the following form:

- Procyclical: a variable that usually increases in booms and decreases in recessions. For example, productivity is procyclical.
 - Countercyclical: a variable that usually decreases in booms and increases in recessions. For example, unemployment is countercyclical.
 - Acyclical: a variable that shows no systematic relationship to the business cycle.
- Business cycle facts are best described by characterizing co-movements:

Table 1

The Cyclical Behavior of Key Macroeconomic Variables

Variable	Direction	Timing
Production <i>Industrial production</i> <i>Durable goods industries are more volatile than nondurable goods and services</i>	Procyclical	Coincident
Expenditure <i>Consumption</i> <i>Business fixed investment</i> <i>Residential investment</i> <i>Inventory investment</i> <i>Government purchases</i> <i>Investment is more volatile than consumption</i>	Procyclical Procyclical Procyclical Procyclical Procyclical	Coincident Coincident Leading Leading –
Labor Market Variables <i>Employment</i> <i>Unemployment</i> <i>Average labor productivity</i> <i>Real wage</i>	Procyclical Countercyclical Procyclical Procyclical	Coincident Unclassified Leading –
Money supply and Inflation <i>Money supply</i> <i>Inflation</i>	Procyclical Procyclical	Leading Lagging
Financial Variables <i>Stock prices</i> <i>Nominal interest rate</i> <i>Real interest rate</i>	Procyclical Procyclical Acyclical	Leading Lagging –

Source: Business Cycle Indicators.

For analyzing nominal and real characteristics of business cycle of the Republic of Moldova there was used an example of inflation rate. According to the literature growth of price or CPI inflation is a pro-cyclical variable. In this paper there has been found that correlation between business cycle and CPI inflation equals to $(R(0)= 0.31)$. The obtained correlation after the test proves the fact that the impact of inflation has a pro-cyclical direction.

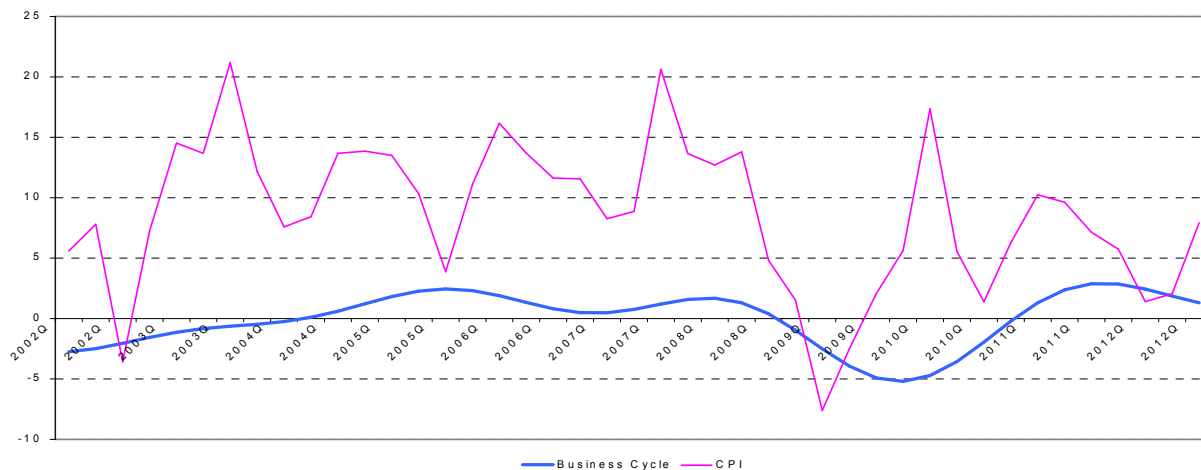

Fig. 2. Business Cycle and CPI Inflation

Source: by author, BNS data.

The *General Theory* written by Keynes is affirmed that the prices are flexible and considered procyclical, which is the main hypothesis in his theory, in the short term fluctuations.

Another point of view has been mentioned in the study of Cooley and Ohanian (1991), who claim that the inflation rate is pro-cyclical in some countries and countercyclical in others.

Conclusions

Procyclical direction of inflation rate proves once more the theory exposed by Keynes, in the *General Theory* which affirmed that prices are flexible and considered procyclical.

The weak correlation between business cycle and CPI inflation could be explained by transitory period for economy of Republic of Moldova and the biggest structural reform is on the beginning step. This kind of behavior of emerging country is normal for updating times.

References

1. AGENOR Pierre-Richard, McDERMOTT John C., and Prasad Eswar S., 1999, Macroeconomic Fluctuations in Developing Countries: Some Stylized Facts, International Monetary Fund, Working Paper, 99/35.
2. JORDI Galí, 2005, "Monetary Policy, Inflation, and the Business Cycle".
3. JORDI Galí, 2002, "NEW PERSPECTIVES ON MONETARY POLICY, INFLATION, AND THE BUSINESS CYCLE".
4. CARAIANI, Petre, IORDAN, Marioara, NICOLAE, Mariana, "PROBLEME PRIVIND MODELAREA CICLURILOR ECONOMICE. ABORDARE TEORETICĂ"
5. WATSON, W. Mark and Stock, James H., 1998, Business Cycle Fluctuations in U.S. Macroeconomic Time Series, NBER Working Paper 6528.

Recomandat spre publicare: 20.05.2013

CERINȚE
de prezentare a articolelor științifice spre publicare în revista
„ANALELE INSTITUTULUI DE ECONOMIE, FINANȚE ȘI STATISTICĂ”

În scopul asigurării calității și evaluării echitabile a publicațiilor științifice, autorii, la prezentarea articolelor spre editare, sunt rugați să țină cont de următoarele criterii:

Conținutul articolului trebuie să corespundă unui nivel științific înalt al revistei științifice. Articolul trebuie să dețină caracter original și să conțină o noutate determinată. Formulele teoretice trebuie confirmate prin calculări practice. Lucrarea trebuie să prezinte interes pentru un mediu vast de cititori ai revistei. Obligativ, în articol trebuie indicată distincția dintre viziunea autorului sau rezultatele obținute de cele anterior publicate.

Articolele se prezintă la redacție conform cerințelor de prezentare cu două luni până la editare, pe suport electronic (Word 2003) și tipărite **în una din limbile: română, engleză sau rusă**. Textul va fi tipărit pe o singură parte.

Structura articolului:

1. **Titlul articolului** (TIMES NEW ROMAN, Bold, 14 pt, centrat);
2. **Autorul articolului** (**Prenumele Numele, gradul științific, titlul științific, instituția**);
3. **Rezumat** (*Times New Roman, 10 pt, cursiv*, cca 200 de cuvinte, în limba **română și engleză**);
4. **Cuvinte cheie**, în limba **română și engleză**;
5. **JEL classification** (Journal of economic Literature Classification System);
6. **Introducere**;
7. **Conținutul de bază**;
8. **Concluzii**;
9. **Referințe bibliografice (5-8 surse)**.

Textul va fi scris cu:

- *caractere* – Times New Roman; 14 pt; *interval* – 1,5; *Paper size*: A4 210 x 297 mm, *Margins*: top – 15 mm, bottom – 20 mm, left – 20 mm, right – 20 mm, *alineat* – 100 mm.

- lucrarea va conține **maxim 8 pagini A4**.

- **elementele grafice (tabele și figuri)** se vor plasa, nemijlocit, după referința din text. Toate elementele, obligatoriu, sunt însoțite de **denumire, număr de ordine** (deasupra tabelului, sub figură) și **sursă**, după necesitate, **informație suplimentară**: note, legendă (sub element). **La includerea în lucrare a elementelor grafice, autorii sunt rugați să țină cont de formatul de editare al revistei.**

Referințele bibliografice se plasează la sfârșitul articolului (*Nume, inițiala prenumelui, titlu, editură, an, pagini* – *Times New Roman, 12, Alignment left*). În text se vor indica trimiteri bibliografice (de ex., [5]).

Articolele tipărite se semnează de către autor și se fixează data. De asemenea, autorul semnează declarația privind responsabilitatea pentru autenticitatea materialului și că a făcut cunoștință cu **cerințele de prezentare** a articolului spre publicare (**Nota: Declar pe proprie răspundere că lucrarea prezentată este autentică, fără tentă de plagiere. Data prezentării: _____ Semnătura: _____**).

Decizia privind publicarea sau excluderea articolului în/din numărul revistei se ia la ședința colegiului redacțional. Recenzarea articolelor științifice se face anonimă. Colegiul redacțional nu duce discuții cu autorul articolului exclus și are dreptul să nu cerceteze articolele care nu sunt prezentate conform cerințelor de prezentare.

Manuscrisul articolului nu se restituie. Într-un număr al revistei, de regulă, se publică doar **un articol** al unui autor sau coautor.

Colegiul redacțional al revistei
„Analele Institutului de Economie, Finanțe și Statistică”, 2013

Bun de tipar: 20.07.2013
Formatul 84/108/16. Coli de tipar 26,45.
Com. 25. Tirajul 100 ex.